

ACADEMIA ROMÂNĂ

DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

VIII.

INDUSTRIA CASNICĂ

LA

ROMÂNII

TRECUTUL ȘI STAREA EI DE ASTĂZI

CONTRIBUȚIUNI DE ARTĂ ȘI TEHNICĂ POPULARĂ

DE

TUDOR PAMFILE

Motto: «Viitorul Țerii, îl țese
femeia».

(M. S. Regina Elisaveta).

PREMIUL „NEUSCHOTZ“ DIN 1909

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „COOPERATIVA“

No. 6, SRADA BELVEDERE, No. 6

1910

DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

VIII

DIN VIAȚA POPORULUI ROMAN

- I. *Hora din Cartal*, de Pompiliu Pârvescu, 1908 . . . . . Lei 3,—
- II. *Cimilituri românești*, de T. Pamfile, 1908 . . . . . » 1,—
- III. *Poezii populare din Maramureș*, de Tit. Bud., 1908. . . . . » 1,—
- IV. *Căntece și urături*, de Al. Vasiliu, 1909 . . . . . » 5,—
- V. *Din literatura populară*, de N. Păsculescu, 1909 . . . . . » 6,—
- VI. *Jocuri de copii*, de T. Pamfile, 1909 . . . . . » 1,—
- VII. *Sărbătorile Poporului*, de C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache . . . . . » 1,—

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201702564

P R E F A Ț A.

Nu se poate tăgădui însemnatul rost ce-l are industria casnică în viața unui popor, mai ales când pătura țărănească este un factor pe care se întemeiază organizațiunea Statului.

Acesta este cazul nostru.

Suntem o țară agricolă și cerințele vieții noastre atârnă de produsele acestei îndeletniciri. Agricultură noastră fiind încă extensivă, depinde prin urmare și dânsa dela agricultor, dela starea materială a acestuia. La rândul ei, starea materială nu e altceva decât raportul dintre câștig și cheltueală; măbind câștigul și micșorând cheltuelile vom îmbunătăți-o, și unul din mijloacele cari slujesc la atingerea acestui țel, este tocmai industria casnică.

S'ar putea scrie multe asupra acestui subiect, dar se pot afla și se pot aduce mai multe și mai mari foloase; o mână harnică, o inimă caldă și o minte senină se vor întruchipă în aceeaș fință, care va ascultă și va adânci înțelesul vorbelor M. S. Reginei Elisaveta: «Viitorul Țerii, îl țese femeia».

Am împărțit lucrarea cum mi s'a părut mai firesc și am încheiat-o descriind gospodăria românească ca fiind în strânsă legătură cu industria casnică. Am însoțit-o cu numeroase chipuri, pe cari le-am schițat după natură. Când n'am putut înfățișa mai bine, am împrumutat. N'am putut stabili pretutindeni puntea de trecere între trecut și ziua de astăzi, din lipsă de mărturii istorice.

Trebuiau fotografii, și multe lipsuri trebuiau acoperite; dar toate acestea nu se pot face fără mijloacele cari nu stau în totdeauna în mâna celui ce ar ști să le folosească.

Iată pentru ce această lucrare nu se înfățișează cum ar trebui. De altfel într'o singură carte nu se pot arăta toate amănuntele, cari vor rămânea pe seama monografiilor referitoare la fiecare ramură de industrie casnică.

Mulțumesc cu toată căldura Onoratei Academii Române, care a fost atât de binevoitoare cu această lucrare.

Bârlad, 10 Aprilie 1910.

PARTEA I.

INDUSTRIA ANIMALĂ

CAPITOLUL I.

PĂRUL.

1. **Părul de porc**, pe care străinătatea ni-l vinde așa de scump, îl culeg țaranii români la îndătinata tăiere a porcilor, dela *Ignat* (20 Decemv.) și până a doua zi de *Crăciun* (26 Decemv.). După ce se înjunghie porcul, femeia și copiii îi smulg coama și părul aspru de pe spinare și dacă și pe trup părul este lung și aspru, îl smulg și pe acela. Il mai capătă, la munte și la dealuri, prin locuri păduroase, și dela *porcul mistreț* sau sălbatic. Părul îl fac mănunchele și-l păstrează sau pentru a-l vinde acelor oameni nevoiași, *ungureni*, *steclari*, cari vin iarna cu saci de sticlărie purtați pe umeri cu două bețe și dela cari în schimbul părului iau sticle, pahare, etc., sau pentru facerea *periilor*.

Bidinelele, sing. *bidinea* ¹⁾ sau *bădănalele*, sing. *bădână*, dacă nu se fac de către țigancele sau țiganii *căldărari*, *corturari* sau *lăieți*, le face gospodina în chipul următor: se înșiruesc pe o sfoară (*șfară*) mănunchelele de păr, groase cât degetele unui copil mic, și astfel, făcând o pânzuliță (Fig. 1), se înfășoară pe capătul unui băț, pe care s'a înfășurat mai întâiu o petică sau cărpă. Infășurarea se face în chip de spirală (Fig. 2). După o înfășurare, se *cătră-*

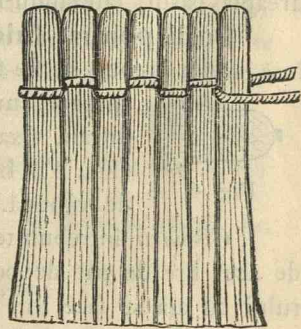

Fig. 1.

1) Din Țepu, jud. Teucuiu.

nește pânza de păr cu *catran* topit, către cotor, ca să se lipească trainic partea groasă a părului de petică. Înfașurarea se începe dela

Fig. 2.

vârf și acolo pânza are firele cele mai scurte, iar cu cât se urmează, firele de păr sunt mai lungi, așa că vârful lor aproape sunt la aceeași înălțime.

Bidinelele de văruiț peretii caselor cu var au cozi de lemn lungi până la 2 metri (Fig. 3) sau și mai lungi, dacă peretii sunt înalți. Tot în acest chip se fac și *bidinelu-țile*, mai mici, cari slujesc la trasul *brâielor* cu *chinovar* sau *chinoroș* prin prejurul caselor și ferestrelor. Ele pot avea părul perpendicular pe coadă (Fig. 4) sau în chip de pieptene (Fig. 5) ¹⁾. Asemenea bidineluțe se moaie și în *terciu* de lut sau *cărbune* pisat și amestecat cu ou, spre a trage brăiele negre în casă și afară.

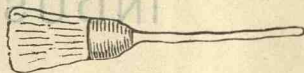

Fig. 3.

Ele sunt mai trainice decât cele cumpărate dela țigance sau din târg, deoarece nu au părul amestecat cu *păr de coadă* sau *coamă de cal*.

Fig. 4.

Periile de haine. Unii găspodari își fac din acest păr de porc și perii de haine sau de cisme. Ieau o scândurice de lemn tare, îi dau găuri cu o *sulă* sau cu o *andrea* înroșită în foc, pun câte 10—15 fire de păr îndoite drept în două și le trag cu sfoara în găurilele scânduriceii. După ce au umplut toate găurile, toarnă *cleiu de pește* (cleiu de oase) și pe dos pun o altă scândurice subțire; apoi îndreaptă părul, rătăzându-l la aceeași înălțime ²⁾.

Fig. 5.

Perii pentru fuioare își fac gospodinele tot din păr de porc, însă acesta trebuie să fie foarte gros. Se fac întocmai ca și bidinelele aproape, numai că sunt foarte îndesate, iar în loc de *catran*, fixarea se face printr'o împletire a aței pe cotor (Fig. 6). Intrebuințarea vom vedea-o când va fi vorba de cânepă.

Fig. 6.

Cismarii întrebuințază la cusutul cismelor (ciobotelor), în loc de ace, fire de păr de poc cari sunt bifurcate la vârful. Legătura părului cu ața se face într'un chip ingenios.

2. Părul de capră, căci nu se zice *lână de capră*, nu se folosește decât rar, și mai mult la munte sau la șes de către ciobani

¹⁾ După arătările d-lui Gh. T. Kirileanu (jud. Suceava).

²⁾ Din Țepu, jud. Tecuciu.

sau mocani. Impletit, cum vom vedeà că se fac funiile, câte trei sau mai multe *vițe* subțiri, ca un *bețigaș* de chibrituri, dà *tărsănele* sau *nojițele*, ațele cu cari se leagă opincile. În Ardeal se numesc *vânări* ¹⁾ și leagă femeile nu numai opincile ci și *cioarecii* până către genunchi.

Cine are păr mai mult, își face din el funii pentru întins cămăși sau *baiere*, etc.

N'am auzit decât în jud. Bacău despre saltèle făcute în casă țărănească din păr de capră.

3. **Părul de cal**, cel scos din coadă și coamă, când se scurtează coada sau când moare calul, se folosește pentru perii de scuturat, făcute ca și bidinelele, numai că fixarea către lemn se face cu sfoară.

4. **Părul de bou** nu-l întrebuintează decât copiii mici făcându-și din el *mingea* în chipul următor. Se *seceală* (țeseală) boul (sau calul) și părul scărmanat se *pătorește* (bate) cu palmele, până când va avea mărimea capului; apoi se pătorește mai departe până când ajunge tare ca «*hieru*» (fierul). Sunt în sat anume copiii meșteri în facerea de mingi pe cari le vând cu 10—30 de bani. Cea mai bună minge e aceea care are 7—8 cm. diametru. Păturirea nu trebuie să se facă cu apă ori cu mânilor ude, căci atunci mingea nu ține mult, ci, la o bătaie mai «*înfierbântată*» (înfierbântată), îi curge părul ²⁾. În Ardeal, mingile se fac tot astfel și poartă numele de *côcică*, *gôcică*, ³⁾, *cotcă* ⁴⁾, *hapuc*, *hapușhiu* ⁵⁾, *mișă*, *mișhic* ⁶⁾ sau *surducă* ⁷⁾. În alte părți din Moldova și Muntenia: *mice* și *mince*.

Prin jud. Suceava, din părul de bou se fac și *ațe de opinci* ⁸⁾.

5. Purtatul **perucelor** se practică numai prin unele părți din Macedonia; păr «fals», par impletit în *coade* sau *cosițe* moarte se poartă de femeile sau fetele cari voesc să arate că au păr mult în cap. În Munții Apuseni, aceste coade poartă numele de *slebe* ⁹⁾.

1) Al. Viciu, *Glosar de cuv. dialect. din Ardeal*. (Ediț. Ac. Rom.) 1906, p. 10.

2) T. Pamfile, *Jocuri de copii, din Țepu, jud. Tecuciu* (Ediț. Ac. Rom.). 1906, p. 25.

3) Viciu, *op. cit.*, p. 36.

4) *Ibid.*, p. 46.

5) *Ibid.*, p. 49.

6) *Ibid.*, p. 60.

7) *Ibid.*, p. 81.

8) După arătările d-lui Gh. T. Kirileanu (jud. Suceava).

9) T. Frâncu și G. Căndrea, *Românii din Munții Apuseni (Motii)*.

CAPITOLUL II.

L Â N A.

1. **Considerațiuni generale.** Producțiunea lânii stă în legătură directă cu numărul turmelor, iar acestea variază după abundența sau lipsa islazurilor sau imașurilor. În timpurile vechi, anterioare anului 1774, — acel an de când încep să se desfunde pădurile și fânețele pentru a le da plugului mai roditor, de când țerile române înclină tot mai mult către agricultură, — numărul turmelor trebuie să fi fost foarte mare, nu numai la munte ci și la șes. Aceasta trebuie să o credem din faptul că în veacul XV și următoarele două, începem să transportăm oi numeroase în ținuturile turcești, iar lâna în alte părți.

Vameșii Bistriței luau la 21 Iulie 1412 patru dinari pentru o povară de lâna (*pondus equi lanam portantis*) ¹⁾, ceea ce arată că schimbul eră destul de mare între Moldova și părțile de sus ale Ardealului.

În Februarie 1705, vama Căinenilor luă tot pentru o povară de lâna 50 de bani românești ²⁾. Ca să se ajungă la o tarifare, nu se poate înțelege fără un trafic întins dintr'o parte și alta. Într'adevăr, dacă e cam vagă direcția de unde veniau aceste poveri, gândindu-ne că în Ardeal erau postăvării săsești cunoscute, ne vom lămuri asupra direcției de venire.

Cumpărări și traficări din 1726: lâna «dereptă 68 de măji și 40 oca». Tot din acest an, este un document unde lâna se pune pentru datorii, «zalog, când să va vinde, să-ș(i) ia (creditorul) bani cu dobând(a), pe un an zece la unul» ³⁾.

Din 1730 aflăm că «un sac de lân(ă) dintr'a lui Ilie Otiti-lișanu, și au tras măj 4, făr funți 14, și un sac... mai nainte, măj 4, funți 14, și am tocmit maja flor. 12 și peste tot fac f. 8... Și am dat lui Ivan Brandicin un sac de lân(ă), măj 4, funți 7, și am luat eu înapoi oc. 16, cu sac cu tot» ⁴⁾.

O statistică oficială din Țara-Românească arată că chiar la 1839 se exportă din țară 1,531,185 ocale de lâna pentru 6,600,000 lei.

1) N. Iorga, *Doc. din Arh. Bistr.* I, p. V.

2) N. Iorga, *Stud. Doc.* XII, p. 15.

3) *Ibidem*, p. 31.

4) *Ibidem*, p. 34.

Astăzi stăm cu mult mai rău. Nu avem decât 5.600.000 de oi în Regat, adică aproape o oaie de suflet. Și acestea nu stau vara decât la munte, prea puține și mărunte pe șes, iar iarna scoabară la șes, până în Dobrogea chiar, unde se hrănesc cu ierburile bălților.

Speciile de oi cari cresc la noi sunt *spancele* și *țigăile* cu lâna lor cea subțire, dar cel mai mare număr îl formează *țurcanele* cu lâna groasă și aspră. Tot așa de săraci în oi sunt și *Bucovinenii*. În *Transilvania*, s'a urmat acelaș mers ca și în Regat. Românii de acolo nu mai au astăzi decât 1.800.000 de oi. Mai bine stau cei din *Ungaria* și asupra acestora au întâietate Românii din ținutul *Crișului* și *Maramureșului*.

În fruntea tuturor au fost până acum în urmă Românii din imperiul turcesc. Aici existau ciobani cu câte 20.000 de oi, dar impunându-se dări prea mari, turmele au scăzut. *Tesalia* eră locul de întâlnire a turmelor macedonene pe timpul iernii; dar după cedarea acestei provincii către Greci, impozitele s'au mărit și numărul oilor a scăzut.

2. **Tunsul** sau **tunderea** oilor se face odată cu începutul căldurilor de vară, când oile încep să *năpârlească*. Semnul se cunoaște după *loloții* cari se desprind din lâna și se prind prin spini. Acești loloți culeși dau cea mai bună calitate de lâna. Mieii și mieoarele — cărlanii și cărlanele —, nu se tund de obicei în întâiul an; prin județul Suceava, se tund ¹⁾).

Tunderea se face cu un foarfece mare, făcut de fierari, având inecele mănunchilor învăluite cu ațe ca să nu *bată* la degete. Începutul se face pe pânțece, unde se curmă, din pricină că lâna este foarte subțire, și se merge spre spinare. *Mițe* se chiamă în Țepu, Tecuciu, *flocii* cari se ieau de pe cap, coadă și picioare. În Munții Apuseni poartă numele de *suvintreturi*, iar *mițuitul*, *mițăitul*, tunsul oii pe *foale*, coadă și picioare se chiamă *suvintreat* ²⁾).

În jud. Suceava, mițele de miel, mieoară și *terțai* poartă numele de *noatin* ³⁾ și *mițe*. *Lațe*, lâna prinsă prin spini din lâna (*sarica*) oii ⁴⁾, *loloațele*, *flinticurile*, sing. *flintic* și *flintoacele* ⁵⁾ sunt

1) După arătările d-lui Gh. T.-Kirileanu.

2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

3) *Șezătoarea*, III, p. 83.

4) Al. Viciu, *op. cit.*, p. 56.

5) *Ibidem*, p. 57.

numiri din Ardeal. *Bițili* sau *bițele* sunt mițele mai lungi¹⁾ iar *tuş-niturile* sau *dupchii* sunt mițele, în graiul din Munții Neamțului.

3. **Spălatul** lânii se face de obicei vara, în timpul când femeile se duc la ape curgătoare de-și *ghilesc* (înălbesc) pânzele. Iată cum se spală în Bogdăneștii Sucevei: Se *încearcă* (fierbe, infierbântă) apa până aproape să dea în *unde*. Se opărește apoi lâna întreagă, ca să iasă din ea *usucul*, se clătește apoi la apă rece și apoi se usucă. În Ardeal avem și numirea de *ursuc*²⁾. Prin Putna, *suc*.

De obicei, acest *usuc*, zoile cari ies din opărirea lânii, nu se aruncă, ci se întrebuintează la boitul firelor de lâna toarsă cu un an sau mai mulți înainte. Prin urmare, epoca spălatului lânii și a boitului lânii în albastru este aceeaș.

4. **Scărmănatul** sau **cărmănatul** lânii, cum se zice prin jud. Neamț și Suceava, se face cu mâna, după ce lâna a fost uscată. Nu este o ocupație de samă și nici nu are un timp anumit. Scărmănatul se face pe *apucate*, când n'are femeia ce să facă, iarna, pe la clăci sau șezători. Scărmănând lâna, se desprind firele răsucite.

În Bogdăneștii Sucevei, cărmănatul se face și cu *foșălăii* pe cari îi vom descrie îndată. Un neajuns au foșălăii: rup *părul*.

5. **Pieptănatul** este începutul lucrării lânii celei adevărate. Ei se face mai ales iarna, când gospodina are vreme de stat pe loc. Zilele când se lucrează lâna sunt supuse calendarului superstițios. Așa în Basarabia toată luna lui Decembrie este oprită pentru lucrul lânii, cănepei și răsboiului, căci Maica Domnului se supără³⁾.

Pieptănatul are scop de a scoate lâna bună de o parte și cea mai proastă de altă parte. Cea mai bună se numește *păr* în Moldova, în părțile bihorene⁴⁾ și de sigur și în altele. Lâna mijlocie se chiamă *miezură* — «lâna care rămâne, *codina*» — în Bihor⁵⁾ sau *miezuri*, pron. pop.: *mnędzuri* («lâna cea mai bună de canuri ce se boiește și se bate în catrințe», jud. Suceava)⁶⁾. Categoria cea mai proastă, cea cu firele subțiri și scurte se numește în deobște *canură* (În munții Moldovei e bună pentru *bătătură* la sumane⁷⁾).

1) Al. Viciu, *ibidem*, p. 19.

2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

3) Z. C. Arbore, *Basarabia* (Ediț. Acad.), p. 173.

4) *Șezătorea*, VII, p. 192.

5) *Ibidem*, VII, 192.

6) *Ibidem*, III, p. 71.

7) *Ibidem*, II, p. 185.

ca și în toate părțile, căci ca urzeală se rupe). În Ardeal, lâna de merinos se chiamă *streme* sau *haras*, dacă-i colorată ¹⁾).

Instrumentele cu cari se piaptână lâna sunt în general *pieptenii*, în pr. pop. pentru Moldova: *cheptini*.

Pieptenii se întrebunțează și la pieptănatul fuioarelor de cânepă. Ei au o *coadă* sau o *mănușă* de lemn în formă de lopățică prevăzută și pe o parte și pe alta cu două *plăsele* de corn de bou, încălzit în foc și întins. Pe o parte, și în aceste plăsele, sunt fixați dinții de fier, groși cât bățul de chibrit, așezați pe un rând sau două; când sunt pe două rânduri, sunt la intervale, așa ca un dinte să vină în intervalul dintre alți doi din celălalt rând (fig. 7).

Lopățica și coada pieptenului sunt înflorate cu flori încrustate cu o sârmă sau sulă înroșită în foc. Tot astfel ca și în Țepu, sunt și în Bihor. ²⁾.

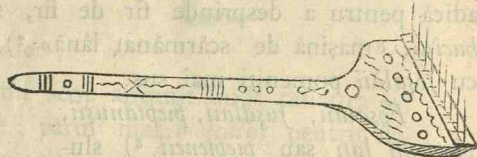

Fig. 7.

La pieptănat se folosesc doi piepteni: în unul se pune lâna scărmanată și acesta stă cu dinții în sus, iar celălalt, ținut în cealaltă mână cu dinții în jos, peapănă lâna celuiilalt până când se umple și acesta de lâna și este pieptănat de primul. (Fig. 8).

Găcitoarea populară îi zugrăvește minunat:

*Am doi moșnegi cu barba șargă,
Când se întâlnesc se trag de barbă!* ³⁾.

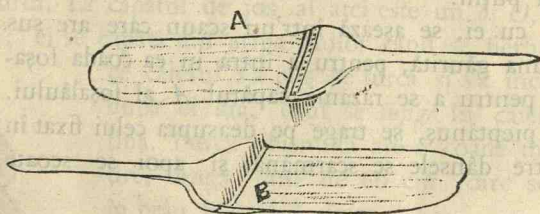

Fig. 8.

Când gospodina vede că deasupra lefei pieptenului în B, lâna s'a strâns în dinți, începe să tragă cu mâna de partea A, de păr, nu brusc ci încet și câte puțin. Astfel se scoate tot părul, până ce se ajunge la firele cele scurte de *miezură*, cari se întrerup. Smocul lung de păr, aproape de un

1) Al. Viciu, *op. cit.*, p. 80.

2) Partea de lemn a pieptenului se numește în Bihor *leafă*. *Șezătoarea*, VII, p. 192.

3) Gorovei, *Cimiliturile Românilor* (Ediț. Acad. Rom.), p. 288.

metru, când e lâna bună, se rupe cam de câte o palmă lungime și se pune una peste alta.

Ceeace rămâne în dinții pieptenului se chiamă *canură* sau *buci*¹⁾. Dacă lâna a fost bună, și din canură se scoate o *frunte* (calitate superioară), *miezura*. Dacă lâna n'a fost așa de bună, nu se mai scoate, căci altfel canura ar fi așa de rea, că nu s'ar mai putea folosi la nimic.

Când lâna este foarte bună, pieptenele are două *bârbi*, una în *A* și alta în *A'*, făcută și aceasta tot cu pieptenele. În acest caz, *părul* se scoate din amândouă părțile, dar, firește, mai puțin din *A'*.

Scoaterea canurei din pieptene cu ciupirea se face greu și canura ieșită este *loloșită*. Pentru a o *scărmăna* (*cărmăna*) și pe ea, adică pentru a desprinde fir de fir, se întrebuintează în Ardeal *buciu*l, «mașină de scărmănat lână»²⁾, care cred să fie tot una cu *foșălăii* pomeniți mai sus.

Foșălăii, *fușălăii*, *pieptănușii*, *pieptenii lați* sau *piepteneii*³⁾ slujesc, după cum am văzut, la cărmănarea lânii. În munții Moldovei de sus, ei mai slujesc și la scărmănarea canurei, după ce s'a scos din ea *părul*.

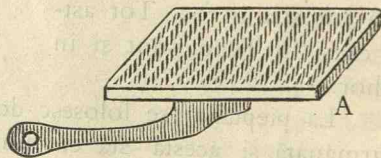

Fig. 9.

Foșălăii sunt făcuți dintr'o scândură aproape pătrată, pe care s'a bătut o piele tare și în care s'au înțepenit dinții (Fig. 9). Dinții având *floarea* (cununa, partea pe care se bate cu ciocanul) între piele și lemn, se mișcă puțin.

Pentru a pieptăna cu ei, se așează într'un scaun care are sus două *speteze* (Fig. 10), una găurită, pentru a intra în ea coada foșălăilor, iar alta dăltuită, pentru a se răzămă capătul *A* al foșălăului. Cu celălalt foșălău sau pieptănuș, se trage pe deasupra celui fixat în scaun, iar lâna pusă între dânsese se scarmăna și apoi se scoate cu mâna.

6. **Torsul.** Părul rupt în bucățele de câte o palmă, se face *caiere* astfel: Se pun câte 8—10 bucățele de păr una lângă alta și pe deasupra, iar una pe dedesupt și de-a curmezișul. Cu aceasta se strâng bucățelele de păr ca și cum s'ar încinge. Vârful se mai *pișcă*, adică se mai scoate din el păr și se pune către partea de jos a caie-

1) În Țepu, jud. Tecuciu.

2) Viciu, *op. cit.*, p. 51.

3) Damé, *Terminologie populară*, p. 139.

rului, care are astfel forma unui con. Caierele de canură sau de miezură se fac tot astfel, îvălătucindu-le cu mâna.

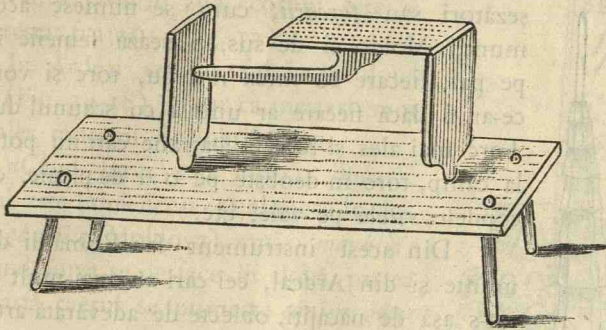

Fig. 10.

Lâna se toarce dinainte cu un scop anumit după calitatea ei : Părul aspru este bun pentru brăie ; părul mai *molcăluț* pentru flanelle, pestelci, anterieie ; canura moale pentru covoare ; canura mai proastă pentru levicere. «Torc de brâu», ca pildă, însămnă că părul este tare și nu-i bun decât pentru brăie.

Instrumentul, în deobște cunoscut, este *furca* ; firul tors se pune pe *fus*.

Furca cea mai simplă (Fig. 11), așa cum e în părțile de șes ale României, are forma unui con lung, găurit sus pentru legarea unei ațe *A* cu care se va legă caierul de furcă. La capătul de jos al aței este un *os* *O*, numit astfel ; el se capătă din aripa puilor când se fierb. După ce caierul s'a pus pe furcă și s'a încolătăcit după el ața, osul se *înfige* în caier ca să țină. Furca obișnuită are o coadă mai subțire, lungă cam de 60 cm. care se pune în brâu la șoldul drept.

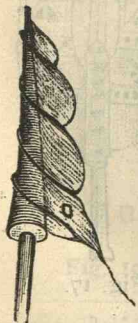

Fig. 12.

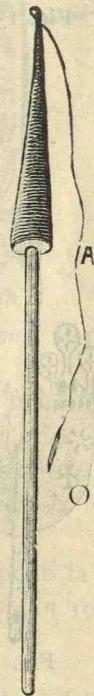

Fig. 11.

Prin Muntenia, jud. Ilfov și Teleorman, am văzut femei făcând caiere fără nici o formă, ci numai legându-le de furcă cu o ață. În satul Măgurele din Ilfov, femeile nu țin furca în brâu, ci o au fixată într'un scaun ; caierul este îvălătucit de jur-împrejurul furcii, iar nu numai într'o parte, cum se obișnuiește în Moldova (Fig. 12).

Furca este un instrument drag femeii, dar prin părțile de câmp nu o apucă (nu torc) în toate zilele, ci numai iarna, pe la clăci, șezători sau *furcării*, cum se numesc acestea în munții Moldovei de sus. S'așează femeile în rând pe pat, fiecare cu furca în brâu, torc și vorbesc și ce-ar fi dacă fiecare ar umbla cu scaunul după ea! Torc mai ales și femeile bătrâne cari nu pot munci la câmp, torc în deobște pe o zi de ploaie, cât pasc copilele vitele pe vale, etc.

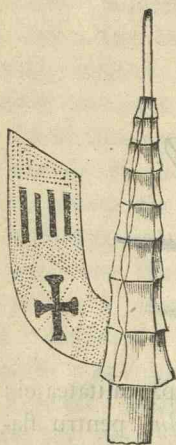

Fig. 13.

Din acest instrument fac Românii de pe la munte și din Ardeal, cei cari au mai mult răgaz și nu-s așa de năcăjiți, obiecte de adevărată artă. Și la șes se fac furci, înflorate cu sârmă înroșită în foc, cu cercuri de crestături, dar forma li-i tot cea conică. «Bărbatul căruia i-i dragă nevasta îi face furcă frumoasă», zice prin Țepu femeia către bărbat; «și sapa mare» adauge omul.

Fig. 14.

Fig. 15.

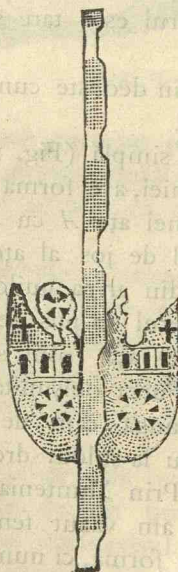

Fig. 16.

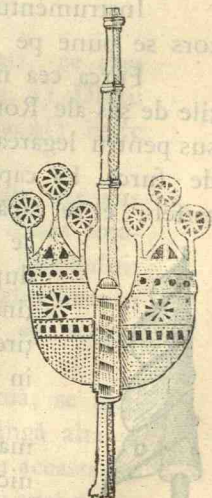

Fig. 17.

În satul Novaci, jud. Gorj ¹⁾ am văzut cele mai frumoase furci, cu aripă, cu o singură aripă, dălțuită c'o dălțisoară până ce

¹⁾ La însurățelul Gheorghită Ceașescu.

răspunde în partea cealaltă, cu cruci și diferite creștături ca niște unghișoare de pui de pasăre.

Furca propriu zisă, cornul, este și el încrestat frumos (Fig. 13).

În Ardeal se fac furci cu două aripi (Fig. 14-18)¹⁾, iar ca meșteri sunt mai ales mocanii Rășinarilor.

«Când furca este dintr'o bucată, caierul este împiedecat să alunece în jos de o *gămălie* (Moldova) sau o *măgălie*; iar când furca se desface în două, partea ce poartă caerul se numește *cânjeu*, *gânjeu* sau *gavan*».²⁾

Fusul (Fig. 19) se cumpără prin părțile Moldovei de jos, județele Tecuci, Bacău și Putna, dela *Țiganii lingurari* cari se ocupă în special cu fuse, linguri și coveți. La partea de sus au un noduleț *A* de care se prinde lână sau cânepa, la începutul fusului; apoi se tot îngroașe până ce ajunge cât degetul, iar jos are un *titirez* sau *sfârleață*, *B*, care, prin greutatea ei, face să se învârtască mai ușor fusul. Din aceste sfârleze își fac copiii *titirezurile*³⁾, iar oamenii pe de-a'ntregul le mai întrebuițează și ca *cepur* la polo-boace când li-i în grabă.

Fig. 19.

Dragoste mare arată Româncele pentru furcă. Sunt zile în cari nu lucrează, mai ales Sâmbetele prin unele părți. Furca, ca un lucru de cinste, nu se poate ținea ori unde, ci numai la coardă, pe cuptor, iar dacă s'a învechit, în pod, supusă la un *mărtac*.

Când într'o casă se naște o fată, i se pune la cap furcă, în zilele dintâi, ca să-i fie dragă furca și tot rostul ei; despre alte datini, la cercetarea cânepii.

1) Chipurile din fig. 14-17 după fotogr. din N. Iorga, *Neamul Român în Ardeal*, I, p. 184; fig. 18 după *Convorb. Lit.* XLI, No. 6.

2) Dame, *op. cit.*, p. 140.

3) Pamfile, *op. cit.*, p. 77.

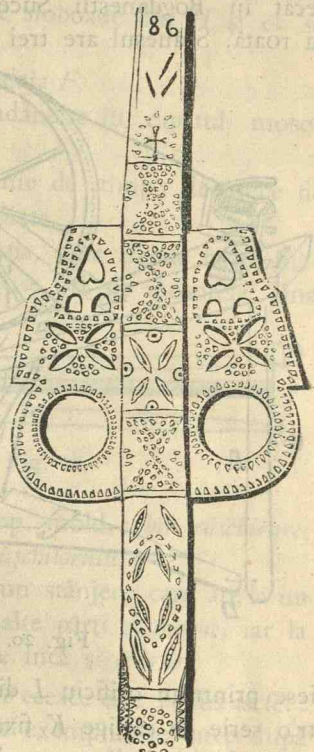

Fig. 18.

Cicricul de tors este un instrument pe care nu l-am văzut decât în Bogdăneștii Sucevei¹⁾. El se compune dintr'un scăueș cu roată. Scăueșul are trei picioare *A, B, C*; Intre picioarele *A* și *B* este o axă mobilă *DE* cu o pedală *F*, o scândurice *G* este legată de pedală; mișcând pedala, se învârtte roata prin ajutorul unui cârlig în axă; restul stinghiilor constituiesc întărituri diferite. Roata are un butuc în care se fixează spițele. Pe exterior are un jghiab pe care stă o sfoară întinsă ce va învârti morișca (Fig. 20).

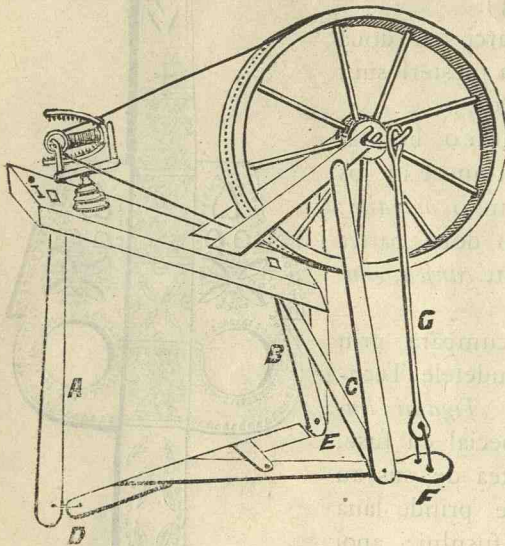

Fig. 20.

H este capătul firului dela furcă ce stă în gaura *J* (Fig. 21). Firul trece prin gaura *J*,

iese printr'un orificiu *L* dintr'un inel de lemn strujit și de aici printr'o serie de cârlige *K* fixate într'o potcoavă de lemn *M N*. Din cârligul ultim, din capătul potcoavei se învârttește pe mosorel. Cârligele sunt de sârmă.

Firul, fiind ținut de cârlig, se va înfășură pe mosor pe aceeaș circumferință; după ce se face o asemenea vrastă, se mută firul în cârligul alăturat, fie către mijlocul potcoavei, fie către capete.

Potcoava *M N*, este mobilă și e pe axul general al moriștei; prin urmare, dacă am învârti roata fără fir, s'ar învârti morișca dar potcoava nu. Deci când firul este ținut cu mâna de *H*, și nu

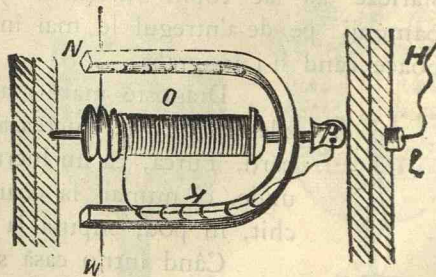

Fig. 21.

1) La *M. Lușescu*, directorul orfelinatului «Ferdinand», Zorleni, Tutova.

este lăsat liber, potcoava, prin apăsarea firului se va învârti și ea. Când firul răsucit din furcă s'a lungit, se sloboade din *H* și el se învârtește pe ghemul moriștei.

Învârtirea se face cu piciorul pe pedala *F*.

Sfoara se învârtește pe niște brăie adâncite în capătul mosorelului de către roată.

După cum se vede, e mare economie de timp, deoarece filarea firului se face cu mâinile mai apropiate.

7. **Râschiatul.** Aproape în totdeauna, lâna trebuie boită înainte de a fi întrebuițată la răsboiu. Pe fuse ori pe mosorê, lâna

nu s'ar putea face, din pricină că firele sunt strânse unele între altele. Pentru a le face mai rari, trebuie să fie răschiate. Râschiarea e

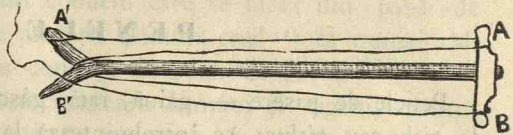

Fig. 22.

din familia vorbei *fir, răsfire*; pron. prop. mold.: *bir, răschirare*, și se face prin ajutorul răschiitorului sau răschiatorului.

Răschiitorul este un băț lung cam de un stângen, care are la un capăt crucea *A, B* (Fig. 22), numită prin alte părți și *coarne*, iar la celălalt capăt are două crăcane mici, numite încă și *coarne*.

Pe răschiator se răschiează sau se răschie ceea ce este pe fus astfel: Se leagă capătul firului de un corn, *A'*, de exemplu, se duce după cracul de cruce *A*, se aduce printre coarne și apoi la cracul celălalt de cruce și așa mai departe, când la un crac de cruce, când la altul. S'ar crede că-i zadarnică trecerea aceasta, căci ar fi destul să se înșire așa împrejurul unui poloboc, să se facă o sculă și apoi să se boească. Dacă s'ar face așa, firele s'ar încurcă și, la depănarea de mai târziu, un fir rupt nu s'ar mai putea găsi cu ușurință.

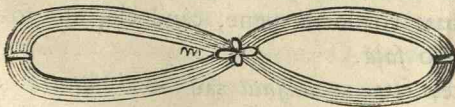

Fig. 23.

Prin răschiare s'a făcut, între coarnele *A' B'* ale răschiitorului, un rost adică o încrucișare de fire, care face să nu se încurce firele. Capătul firului e legat de o ață

m, cu care se leagă restul firelor cruciș. Cu ață se leagă și pe locul unde firele s'au sprijinit pe crucea răschiatorului (Fig. 23).

Aceste fire răschiate poartă numele de *bucată* în Moldova de jos, *căleapă* la munte și *scul* în Muntenia.

Mai multe bucați de lână, sau, în general, *lâna toarsă*, poartă numele de *fire*, pron. pop. mold.: *hire* (*hî*, dulce = χ).

Despre *boitul* sau *coloratul* lânii, nu se tratează aici. Acest capitol de industrie casnică este îndestul de important și, ca atare, trebuie să i se dea o deosebită atenție și deci o dezvoltare care ar mări peste măsură această lucrare.

CAPITOLUL III.

PENELE

Penele de pasere — găină, rață, găscă, curcă — și câte odată și de *piche* sau *pichere*, se întrebuițează la umplutul pernelor.

Penele se culeg de câte ori se taie aceste paseri, fie pentru mâncarea casei (Duminicile și sărbătorile mai ales), fie pentru pomeni, praznice, cumetrii, nunți și mese, pe la *hirtimoase*¹⁾. Nici odată nu se culeg penele dela paserile cari mor de *boleșniță*²⁾.

Paserile se opăresc întâiu în apă dată în clăcote și apoi li se *jumulesc* penele cari, fiind ude, se pun la uscat pentru când vor fi de nevoie. Unele gospodine strâng de o parte penele de pe trupul găinii și de altă parte penele din coadă și aripi, cari sunt mai mari.

Perine sau *perne*, *pernițe* și *modițe* se fac numai din pene, în două chipuri: 1. Cu pene tocate cu toporul din lipsă de timp sau din lene și 2. din pene *strujite* adică separate de partea tare. Această operație, strujirea, se face pe îndelete, pe *apucate*, când fetele, mai ales, nu au ce face. De sigur că se găesc femei cari pun penele paserii în perine, așa cum le-au jumulit sau *dupurluit*³⁾ de pe pasere.

Fundul de perină este un săculeț de pânză groasă, de călți de obicei, ca să nu-l poată răsbate cozile de pene, când ele au fost tocate. Fundul se îmbracă într'o *față*.

Când *fața* se murdărește, *fața* se *desfată* sau se *desfățează* și se spală, îmbrăcând din nou perina cu dânsa după ce s'a uscat. *Fața* se coasă de cele mai multe ori; numai gospodinele mai cu dare de mână îmbracă perina în fete cu *bunghi* (bumbi, nasturi) și *cheotori*.

1) Hirtimos = hiritisimos, zi onomastică : «de ziua lui».

2) Boleşniță = boală molipsitoare.

3) *Șezătoarea*, II, p. 227.

Perinele sunt *lungi, perine de cap*, cele cari slujesc noaptea drept căpătâiu, pentru doi inși ; *perinițele* sunt mai mici și *modițele* încă mult mai mici.

Cultucele sunt niște suluri pe cari le întrebunțează gospodarii drept perine sau pe dedesubtul perinelor. Ele sunt foarte rări.

Saltele de pené se vâd și mai greu pe la gospodinele noastre de țară.

Podoabe de pené colorate uzitează numai femeile de prin unele părți din Macedonia ; cu ele își împodobesc capul ; boirea se face ca și la lână.

Pana de scris, vechiul condeiu care se făcea din pană de gâscă, astăzi nu se mai vede nicăiri. Țăranii cred ¹⁾ că numai M. S. Regele mai scrie astăzi cu condeiu de pană de gâscă.

Penele de gâscă le folosesc cobzarii români și țigani, pentru cobzele lor : le despică în două, le taie pana, le scoate miezul cel subțire și fiecare parte o îndoaie în două. Cu dânsa ating strunele.

Proverbul : «doar n'ami să-l cresc pe puf» spune multe.

CAPITOLUL IV.

LAPTELE

1. Considerațiuni.

Laptele fiind un produs al animalelor, industrializarea lui depinde în chip absolut de numărul și calitatea animalelor cari îl produc. Când s'a vorbit despre *lână*, s'a atins în treacăt și chestiunea animalelor de lapte, oile mai ales, arătându-se pricina descreșterii numărului lor în țerile române. O dezvoltare mai mare, făcând parte din cercul studiilor speciale, nu va fi făcută aici. Ne vom mulțumi dară cu concluzia că, în vremurile mai vechi, animalele de lapte au fost cu mult mai numeroase și mai bune ca astăzi și că mulțumită acestor împrejurări, Românii și-au făcut o ocupație specială și un mijloc de traiu din lăptărie și derivate.

1) Credința din Țepu, jud. Tecuciu.

Păstoritul a fost îndeletnicirea de seamă a tuturor națiunilor la începutul vieții lor, când pământul le-a îngăduit. O climă temperată a ajutat întotdeauna.

Pe teritoriile locuite astăzi de Români, clima fiind în general temperată, și pășunile de munte, deal și șes îndeajuns, eră firesc să se desvolte creșterea vitelor și despre acele timpuri avem cele mai sigure date.

Tracii și Daco-Geții cunoșteau foarte bine industria laptelui, iar cât nu s'a putut afla, mai ales ca tehnică, se confirmă prin terminologiile filologice. B. P. Hasdeu ne arată că o mulțime din cuvintele ocupațiunii de păstorit sunt de origine dacă; altele sunt încă mai vechi, cum e d. e. vorba *baciu*, care se pomenește prin secolul XIII și care nu-i de origine nici slavă nici turanică (venită din sud), ci din răsărit, de prin evul mediu¹⁾. Și tot astfel și cu alte cuvinte.

Vorbele relative la turme, în hârțile vechi: «și loc de-pășune», însemnări de ale călătorilor străini trecuți prin țerile române întăresc mai mult încrederea într'o înfloritoare stare a turmelor și un ales meșteșug în ale lăptăriei.

Ciobanii aromâni din Peninsula Balcanică sunt maiestrî de brânzeturi cari se caută nu numai în imperiul turcesc, ci și în alte părți unde se exportează prin Salonic. Și dacă aceasta o poate vedea ori și cine astăzi, la aceste ramuri ale românismului, care a păstrat mai bine felul de vieață al trecutului, de ce n'am admite acelaș lucru și pentru Românii din Regat?

Dacă pe la 1700 oieritul eră regulamentat în uzajul Moldovei (Ex. : Antioh Cantemir înființează în 1699 Slobozia-Galbeni în jud. Neamțu și o scutește «de sulgiu, de iliș, de unt, de ialoviță»²⁾; dacă pe la 1798 Ștefan Roset, ca pildă, vinde «runcul Stăneștilor, să-l paștem cu oile în astă vară după cum s'au păscut ș(i) într'alți ani și tocmală am avut să dăm dum(i)sale una sută șesăzăci ocă brânză de oi sarată gata»³⁾, trebuie să fim încredințați că această ocupație eră de seamă.

De sigur că multă brânză și poate și unt se desfăceau cel puțin în Turcia, după închinarea Principatelor Române către dâșii; într'adevăr iată o mostră de mai târziu chiar, de pe la începutul veacului

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.* la vorba: *baciu*.

²⁾ *Arhiva*, Iași, IV, p. 425.

³⁾ N. Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 303.

XIX, când vitele Principatelor române se exportau în foarte mare număr pâna la Viena, dacă nu se desfăceau prin părțile Galіției cumvã, și când de sigur că și produsele din lapte se găsiu în acelaș raport. In 1809 unul Ștefan Ciornei face contract cu Hasan Turc Capanlãu, să-i vândã zece mii oci de cașcaval cu 450 lei mia. Turcul nu se ține de învoeală și Ciornei este silit să-și ducã marfa s'o vândã la Odesa. «Eu, după zăpisiile de tocmalã ce am avut între noi, am și pus în lucrare, ca la vremea cuviincioasă să-i fie marfa gata, la cãșãria me, pentru ca să nu-l dau de sminteală. Și la vreme când se lucrează cașcavalul, din pricina pacatelor mele, bolnãvindu-mã și neputând să merg la cãșãrie, numitul Hasan prin neștiința mea a mers la cãșãrie și nu numai cã a fãcut zăpcilãc, povãtuind pe cãșãri ca să-i facã cașcavalul în calupuri mari. Din a cãrui pricinã s'au stricat 4400 ocã cașcaval. Din care samã, nu numai cã n'am putut alege cevã, dar deosebit pãrãtul au bătut și pe cãșãriul fãrã vinovãție și cãșãriul de groaza bătãii au fugit și mi-au lãsat cãșãria tocmai în vremea când puteam să câștig și eu hrana vieții mele...» ¹⁾.

Starea de astãzi o cunoaștem. La munte se gãsesc oi, deși nu ca ale modestului Ciornei care traficã zeci de mii de oci de cașcaval pentru hrana vieții sale, dar tot se gãsesc; dar la cãmp nu-s, din cauza lipsei de izlazuri. Cine umblã și vede țara în întregime și nu și-o închipue după un colțisor cunoscut de el, mai mult sau mai puțin, acela se va încredința cã vorbele: «în casa țaranului nostru este mult mai puținã hranã din lapte decãt ar trebui să fie», sunt adevãrate; cã e adevãrat și «trist a vedeã lipsa în cele mai multe case a acestei hrane»; dar nu va aprobã pe cel ce zice cã pricina «acestei lipse nu credem cã este lipsa de spațiu și de pãmãnt cu iarbã pentru vitele cari dau lapte; cauza adevãratã, după cât cunosc țara, este lenea și nepricieperea de a alcãtui munca astfel, încãt să fie adevãrat urmatã de roade zemoase» ²⁾.

Ca'n toate de pe aceastã lume, un pic de adevãr este; nu s'o fi pricepând țaranul astãzi, dar cum se face cã s'a priceput odatã? După 15 ani, de când au fost scrise vorbele de mai sus, să credem altfel, cum am fost siliți să credem.

Greutãțile vremii de azi, întocmite de fatalitatea și omul pu-

¹⁾ *Uricariul*, XIV, p. 239.

²⁾ Dr. N. Manolescu, *Igiena țaranului român*. (Ediț. Acad. Rom.), p. 266.

C 201742564

ternic, au lovit în coastele acestei frumoase și mănoase ocupațiuni.
Se cântă odată :

Măi ciobane dela oi,
Măi ciobane măi !
Tu n'ai grijă nici nevoi,
Măi ciobane măi !...

și :

Frunză verde, frunză'n dungă,
Cioban, ciobănaș,
Ciobănaș cu chica lungă,
Cioban, ciobănaș !
Când tulești, seara'n zovoiu,
Cioban, ciobănaș,

Mână-ți turma mai spre noi,
Cioban, ciobănaș ;
Pe sub rariștea de-anini,
Cioban, ciobănaș,
Colea'n dos, după grădini
Cioban, ciobănaș... ¹⁾,

dar astăzi nu se mai poate cânta. Astăzi nu mai are nimeni voie să cânte, ci datorია-i stă să plângă și să îndrepte.

Astăzi, fără a ne gândi la ironia cuvintelor, trebuie să se suspine:

Foilița
Còghilița ²⁾,
Hai la mine și fă brânza,
C'o fâtat o *haită* ³⁾ 'n frunză

Ș'om face destulă brânză ;
O fâtat și-un câne scurt
Și-om face brânză și unt ! ⁴⁾

2. Laptele de vacă.

a. Mulsul. (Mulgerea, mulsoarea). Firește, nu tot gospodarul își are vaca lui, dară a avea o vacă e dorința tuturor. «Să ai una, măcar să-ți dea o lingură de lapte, cu care să mai îndulcești gura celor ploduri». Le vine mai lesne să țină o vacă, oamenilor cu copii cari vor paște-o *din funie, slòboda*, adică urmărind-o pas cu pas. In satele cari au imășuri de vite, se face cireadă de vaci, cu un *văcar* (păzitor) a cărui femeie stă la poarta «țăr'nei», păzind țarina. Vacile se duc dimineata la cireadă și se ieau sara, ieșind câte unul înaintea ei sau lăsând-o să vină singură.

Mai înainte vreme în Broșteni — Suceava, când erau vaci multe, ele se mulgeau la *văcàrie*; astăzi se mulg la olaltă cu oile⁵⁾.

Când vine vremea vacii să se gonească, se gonește singură;

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 85.

²⁾ Còbilița.

³⁾ Căteà.

⁴⁾ *Șezătoarea*, II, 206.

⁵⁾ După arătările d-lui S. T. Kirileanu.

gospodarii cari vor să aibă și viței buni și de soiu, o aduc la buhaiu, plătind pentru dânsă.

E greu să se cunoască o vacă *bună de lapte*, vorba proverbului: «și frumoasă, și lăptoasă, și de vreme acasă». «Vacă bună de lapte se zice *vacă mănoasă*, iar în Moldova *vacă de doniță*. Ea se cunoaște după lungimea coadei, al cărei vârful osos ajunge la coatele picioarelor, după *fântânica* ce are la pulpă și după un fel de gropițe ce se găsesc prin pipăit la buric sau la spate; are capul mic, botul ascuțit, coarnele subțiri și stecloase, gâtul subțire, picioarele pulpoase sus și subțiri jos, e pântecoasă, cu ugerul mare, fără păr și vinele țâțelor mari» ¹⁾.

A țineă o vacă cu lapte, e foarte greu, după credința gospodinilor, deoarece vacile mănoase se *deoache* lesne; aceste vaci își vor secă din lapte, vor deveni sperioase și nu numai că nu vor sta la muls, dar nici la vițerii lor. Vacile pot să-și strice laptele, așa ca acesta să fie amestecat cu sânge; pricina, cred gospodinele, e că o rândunică a trecut pe sub picioarele vacilor ca să le *străfulgească* sau să le *însângereze* țâțele. Vacile pot fi mușcate de șerpi, cărora le place laptele, de nevăstuici, în urma cărora li se umflă ugerul sau *ungerul*, cum se zice în Moldova. Dar nenorocirea cea mai mare pentru o gospodină e atunci când dușmanii îi ieau *mana*. De mană trebuie să se descântă îndată, căci altfel e primejdie. Iată cum se descântă, ca să avem o pildă nu numai în privința grijilor unei vaci, ci și în alte privințe:

Marie, maică, sfântă Marie,
Te rog, vino și-mi ajută mie.
Marie maică sfântă,
Sfântă ești,
Sfântă să fii;
Curată ești.

Curată să fii.
Leacul dela tine,
Descântecul dela mine.
Eu mă rog ție,
Tu ajută-mi mie.

Când a rostit până aici, descântătoarea are la sine un sac, care trebuie umplut cu paie și 3 fuse, 3 sule, 3 pile, o furcă de fier, un *iăier* cu țărățe, sare și un ban de aramă, măcar. Luând fusele pe rând, împunge în paietele din sac zicând:

«Eu nu împung paietele din sac, ci împung inima cui a dus laptele dela (numele vacii); așa să nu iasă răul din el, cum nu va ieși fusul esta de bună voie din paie. Il împung prin fața obra-

¹⁾ Damé, *Terminologie pop. rom.*, p. 31.

zului și prin creierii capului, prin *brânci* (mâni) și picioare, prin toate vinele, prin toate oasele, să nu poată dormi, să nu poată mânca, să nu se poată culca, să nu se poată alina, până laptele la (numele vacii) înapoi l-a da. Până atunci să n'aibă stare, nici alinare».

Descântecul apoi se repetă, când se împunge cu fusul al doilea; la a treia repetare, se împunge cu fusul al treilea, apoi tot așa se repetă mereu, împungându-se cu toate sulele și pilele. Deci descântecul se zice de 9 ori, iar sulele și fusele rămân împunse în paiele din sac. Descântătoarea începe descântecul cu cuvintele dela început, bate apoi cu furca paiele din sac, zicând: «eu nu pisez sacul cu paie...» ca în partea a doua a descântecului, repetând de 9 ori. Scutură apoi sacul zicând de 3 ori: «Eu nu scutur sacul cu paiele...». Apoi ia tăierul cu tărățe, sarea și banul, zice introducerea și: «așa să vie laptele la vacă, cum vin stelele pe cer și cum vine roua noaptea, să nu-l poată opri *bosorcăile*, precum nu poate sta roua dacă răsare soarele».

După rostirea de 9 ori a descântecului, se ia un cuțit, cu care împungând tărățele, se repetă iarăși descântecul de 9 ori; se duce apoi sacul, așa cum e, cu fuse, pile și sule, în ieslele vacii, ca să mânânce de pe ele peste noapte. Furca se împlântă cu coarnele în pământ, zicând de 9 ori: «așa să iasă răul din cine a dus laptele dela (numele vacii), cum va ieși furca asta de bună voie din pământ». Tărățele se toarnă din tăier într'o cofă și se pune afară cu sarea și cu banul cu tot, ca să cadă pe ele rouă peste noapte. Dimineața se scoate furca din pământ, se aduce sacul din iesle, se scoate *crucerul* din tărățe, se pisează sarea și se dă cu tărățele la vacă. Toate acestea se fac în 9 seri ¹⁾.

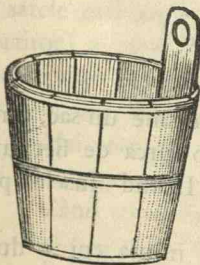

Fig. 24.

Și tot astfel și cu celelalte boli.

De îndată ce vaca fată, trebuie să fie mulsă, căci vițelul fiind prea plâpând și neputând suga tot laptele, el se strică. Vaca se mulge într'un vas de lemn numit *șatar*, *șiștar*, *șitar* sau *găleată* ori *domiță*, pentru România. În unele locuri din munții Moldovei de sus poartă numele de *budain*²⁾, care servă și pentru pastrarea laptelui.

Șitarul are fundul ca de cotă și gura aproape de două ori mai largă (Fig. 24). E făcut din doage, din cari una numită *coadă* sau *toartă* este mai lungă și are o ureche de

¹⁾ V. Sala în *Șezătoarea*, VII, p. 97—8.

²⁾ *Șezătoarea*, II, p. 151.

care se apucă sau se atarnă în cuiu. Cercurile i-s de fier sau de lemn. În el se pune puțină apă, cu care se spală țâța vacii.

Înainte de a mulge vaca, «i se dă vițelul», «se dă vițelul la vacă», spre a o suga puțin, ca să-i moaie țâțele. După muls, se lasă și vițelului lapte, ca să aibă cu ce se hrăni. Dacă vițelul e bătrân, se mulge tot laptele care-l dă vaca. Șitarul se pune sub ungerul vacii, pe partea stângă, și vaca cuminte îi face loc, dându-și piciorul stâng de dinapoi mai înapoi. Dacă nu-l dă, vaca este îndemnată cu vorba: *ceas, Bălaie, mamă, ceas!*

A mulge o vacă fără lapte mult, sau care are obiceiul de a ascunde laptele, se traduce prin a *țârcui* sau *țârcăi*.

La vacile lăptoase, se face pe deasupra laptelui un fel de spumă care poartă numele de *soboră* în Ardeal ¹⁾, care se culege și se lasă de se *tocmește*, adică se lichefiază. Cu acest lapte bun se face *balmușul*. Smântâna dulce încă poartă numele de *soboră*.

Foarte puțini mănâncă laptele crud și numai pentru boli de piept.

În casă laptele se *strécură* în oale sau în tigăi spre a se fierbe.

Unelta de strecurat se chiamă *sită* sau *sitișcă* (Fig. 25). Ea are forma unui trunchiu de con neregulat, cu pereții de *tablă* (tinichea) sau de coajă de teiu sau chiar de fâșie de brad, cu cercuri tot de brad. În fund are o sită prin care se scurge laptele în vasul în care voim. Când vasul este mai mare și în el voim să preparăm lapte acru, etc., poartă numele de *abărlău* sau *obărlău* în Ardeal ²⁾.

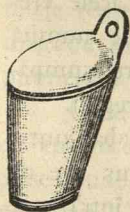

Fig. 25.

b. **Inchegatul** sau **prinsul**. Dacă laptele nu se mănâncă în casă, fie din pricină că e mult, fie că-i zi de post, el se pune *crud* (nefiert) la prins în oale. Oalele acestea sunt speciale, negre de obicei și lungi în gât (Fig. 26), mai mari sau mai mici. Ele trebuiesc să fie foarte bine curățate, căci altfel se *sărbezeste* laptele. Înainte de a fi folosite, se opăresc cu apă fiartă, sau se fierb în ele frunze de popușoiu sau *ciocani* de popușoiu, se spală cu *spălătorul* de petică cu cenușă sau cu năsip, și se usucă. Ele stau afară, să le bată vântul, în parii gardului, cu gura în jos, Fig. 26. sau într'un par bătut în pământ care are o mulțime de ramuri, fie

Fig. 26.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 75.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 97.

naturale și scurtate, fie bătute în găuri făcute cu sfredelul. Acesta se cheamă *prepeleac*.

Oalele *prinse* (ocupate, umplute) cu lapte, trebuie să stea la răcoare vara și la căldură potrivită iarna. Intr'o oală nu se pune lapte dela două vaci, sau dela o vacă lapte provenit din două mulsoari, căci se strică și se face *coraslă*, întocmai ca acel lapte dulceag, care se capătă dela vacă îndată ce a fâtat. Acesta fiert, se face brânză, se *corășlește*, dând zer și grăunți de brânză.

Tot astfel se întâmplă și cu laptele care nu se fierbe îndată după ce a fost muls, ci tocmai a doua zi.

După un ceas aproape, dela punerea laptelui la prins, se ridică deasupra, la gura oalei, sub *pocriș* (mic acoperiș de lut ars în foc), *smântâna*. Inceputul smântânii poartă numele de *groștior* în Munții Moldovei de sus, și cu el se dreg unele bucate sau se întrebuintează în medicina populară pentru tămăduirea *bubelor dulci* ¹⁾.

Smântâna mai nu se mănâncă singură, ci de cele mai multe multe ori cu brânză de vacă, sau se face dintr'insa unt.

c. **Untul.** Dacă se exportă multă brânză din țerile române, de sigur că se exportă și untul, făcut din laptele de vacă. Intr'adevăr, chiar în epoca Fanarioților, ne spune un dregător de pe acele vremuri, *Iacovache Rîzu*, că la Constantinopole eră o companie numită «*negustori de unt*», care aveă agenții în țerile noastre pentru cumpărarea untului căutat în Seraiu și în Constantinopolul întreg ²⁾.

Operația se cheamă *alesul untului*, «*aleg unt*» sau «*bat unt*». De aici s'a relativizat ironia : «*bate apa'n piuă*», care totuș are alt izvor. Dintr'o mică cantitate de smântână, se alege untul într'o strachină sau într'o oală, bătându-l cu lingura și cântându-i, cine mai are vreme :

Trece cioara peste casă,
Untul mi s'aleasă ³⁾,

sau după cum se obișnuște în alte părți din Moldova :

Untul mie,
Zara ție;

Boloboți ca mazereă
Și la spor ca sariă ⁴⁾.

Dacă *picătura* (*leaca*, puținul) de smântână a fost încălzit cât de cât, îndată începe să se formeze în smântână beșicuțe mici de

¹⁾ *Șezătoarea*, VII, p. 97.

²⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 86.

³⁾ Dat. din Țepu, jud. Tecuciu.

⁴⁾ *Damé, op. cit.*; sariă=sareă, cu accent pe ultima silabă.

unt, numite *gogoloși*, *cocoloși* sau *boloboși*. Zerul albicios care rămâne se numește *zară*.

Dacă e smântână mai multă, alesul untului sau *răbuneala* untului ¹⁾, cum se zice în unele părți ardelenesti, se face în vasul special numit în Moldova de jos *putineiu*, în Moldova de sus *budalău*, «un fel de budăi de ales unt» ²⁾, și *fășcuță* «un vas în care se alege unt; e lung dar strâmt» ³⁾, iar în Ardeal *bădiniu*, *budiiu*, *botorog* și *hurdoiu* ⁴⁾ (Fig. 27).

Putineiul poate să fie lung până la un metru, și strâmt la gură de 10 sau 15 centimetri, iar la fund ceva mai larg. La gură este astupat cu un capac sau fund, care are o gaură prin care trece coada *drugii* (Fig. 28). Druga se numește în Moldova de sus *brighidău* ⁵⁾ în Ardeal *litcă* sau *mătcă* ⁶⁾, iar în Muntenia *roată*.

Punându-se în lăuntru smântâna, începe meștera să tragă în sus și în jos cu drugă; smântâna neputându-se mișca printre drugă și pereții putineiului, caută să pătrundă printre găurile roatei dela capătul de jos al drugii. Tot mișcând mereu, untul se depune jos pe fundul putineiului sau sus pe capac, lipindu-se.

Când s'a ales tot untul, se scoate, se spală cu apă rece ca să iasă din el toată zara, se sară și se pune în calupuri sau în străchini unde se păstrează. Ca să fie slobod de toată zara, untul proaspăt, netopit, se topește și apoi se lasă să se *incleioșeze*.

Untul galben arată că provine dela o vacă mănoasă, e *untos*, pe când untul alb arată un lapte apos sau apătos. Gospodinele adesea colorează untul cu *șofran*.

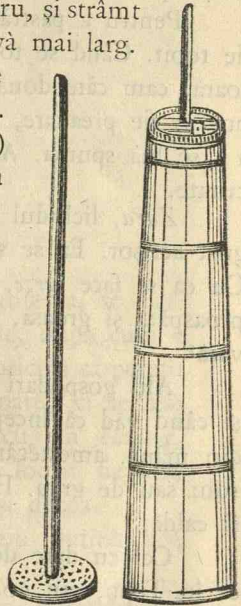

Fig. 28

Fig. 27

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 72.

²⁾ *Șezătoarea*, V, p. 39, și VII, p. 98.

³⁾ *Ibidem*, II, p. 227.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 17.

⁵⁾ *Șezătoarea* VII, p. 98, și II, p. 23.

⁶⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 59. «In munții apuseni *mătcă* este un lemn ro-

tund la un capăt cu mai multe raze: se folosește la mestecarea *coleșei* care se face din făină de grâu și care e moale ca mămăliga cea prăjită și se mănâncă cu lapte». «*Mătcălu* (pejorativ din *mătcă*), un linguroiu mare, ce se folosește la mestecat în căldare când fierb *lictariu*».

Ca să facă unt deadreptul din lapte, gospodarii din satul *Runcu*, jud. Argeș, pun laptele după mulsoare în putineiu, îl lasă ca să se fermenteze puțin și apoi îl bat în putineiu.

Untul cu zară în el, nesărat cum se cade, făcut într'un vas cu izer, adică cu mirosuri grele, putregăioase, untul prea vechiu se strică, se iutește, se *râncezește*, devine *rânced*, capătă râncezeală. Untul rânced se îndreaptă, dacă se iea la bătaie cu de două ori mai mult lapte. Zara laptelui iea toată râncezeala untului, iar acesta rămâne curat¹⁾.

Pentru a păstră untul pe mai mult timp, trebuie neapărat să fie topit. Când se topește, se pun în el foi de ceapă, dafin, scorțișoară, cam câte două fire la fiecare 8 sau 10 oci de unt. Focul nu trebuie să fie prea tare, ci domol. Topirea ține până la trei ceasuri, fără a i se lua spuma. Apoi se strecoară și se așează în oale de pământ curate.

Zara, lichidul ce rămâne sub unt, după ce s'a ales, are un gust acrișor. Ea se strânge în *budăie* și se lasă de se înăcrește tare. Cu ea se face *verze*, *fasole*, etc., ținând locul borșului. Când zara e proaspătă și groasă, se mănâncă cu mămăligă; alții chiar o beau, vara²⁾.

Alți gospodari fac *sărbuscă* din zară, punând-o să fiarbă pe foc, și când văd că începe să fiarbă, *țărăie* (lasă câte puțin să curgă) făină din mână, amestecând în zară ca să fiarbă. Făina poate fi de popușoiu sau de grâu. Ea se toarnă apoi în blide și se mănâncă rece sau și caldă.

Cel cu dare de mână și cu vreme, face *păpănași* sau *găluștele* ca în Țepu, sau «*Sai că-l înghit*», cum zic Cârniceneni Iașului, cu făină, ou și brânză.

d. **Feluri de lapte acru** sunt multe, foarte multe, numele lor atârnă de localități și felul de preparație, care și dânsa constă din luarea sau lăsarea smântânii în oalele în cari s'a prins laptele și atârnă dela timpul lăsării laptelui la prins. În general, laptele acru nu se prepară decât pentru casă și pentru oamenii dela muncă.

1. *Laptele acru* propriu zis, sau *chisleagul*, este ceea ce rămâne în oală după luarea smântânii: o parte închegată, prinsă, și zerul. Acesta se bate cu lingura ca să se amestece și se mănâncă. Pare că acest soi de lapte se numește în Munții Apuseni, *streghiat*³⁾, «laptele închegat și nestors». Poate că acestuia i se lasă smântâna.

¹⁾ *Casa rurală*, I, 122.

²⁾ M. Lupescu în *Șezătoarea*, VII, p. 98.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

Când acest soi de lapte sau altele se fac în putini mari, el se frământă cu un lemn care are la capăt un disc și care se numește *gintălu* ¹⁾. E o mâncare bună, gustoasă și nutritivă întru câtă, prin brânza ce o conține, și nu-i de înțeles de ce ar fi luat în derădere :

Frunză verde lapte acru,

Ma băgai slugă la dracu ;

sau :

Frunză verde lapte acru,

Rău mă dor călcăile ;

sau în sfârșit :

Hop, săraca mândra mea,

De mâncat îmi aduceă,

Lapte acru 'ntr'o mârgeă,

Mâncam și nu-mi rămâneă !

Dar acuma însurat,

Trăesc ca și-un împărat

Și nici când nu-s săturat ²⁾.

2. *Laptele bătut*, numit încă și *zară* în Muntenia, se prepară astfel : Laptele stă în *putineie* până la două zile, după cum e mai răcoare sau mai cald. El se prinde lesne, din pricină că pereții putineiului nu se spală de *caimă* (acidele fermentatoare), ci se lasă așa. Când s'a încheat bine, se iea laptele la bătut cu un *bătător*, care nu-i altceva decât o *drugă*, cu deosebire că, în loc să fie lată, e mai mult cilindrică ; bătătorul are și el găuri ca și drugă.

Înainte de a începe bătaia, se toarnă în putineiu puțină apă încălzită.

Prin bătaie, untul din lapte se ridică în sus, iar gospodina îl culege cu lingura. Laptele bătut are gust nu tocmai așa de acru și ține la răcoare două sau trei zile. Se face mai ales prin șesul Munteniei, unde Românii îl beau, sau și în nord, după cum se pot încredința călătorii cu drumul de fier.

3. *Laptele covășit* sau *covașa* muntenească se face din lapte fiert care se încheagă cu *cheag* sau cu *cuib* de alt lapte covășit.

Cheagul e un stomac de miel, purcel sau de iepure, mic, care n'a mâncat verdeață. În el se pune sare până se umflă puțin și apoi se așează la uscat. Din acest cheag se taie câte puțin și se pune în lapte.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 46.

Jarnik-Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, ediț. pop., p. 193.

Cam tot astfel se face și *iaurtul*.

În Moldova, unele gospodine, ca să facă *lapte acru*, covăsit adică, amestecă și lapte crud, adăugând și cuib sau cheag. El se fermentează în *berbinți*.

4. *Samachișul*, *sămăchisul* din Munții Sucevei, este un lapte acru, «foarte acru» și oțet. El se face din lapte acru și se mănâncă cu mămăligă rece. Unii zic *samachiș* chisleagului 1).

5. *Smiuchișa* din Ardeal, se face astfel: «punem într'un *șușteriu* zăr acru, așa cam până la jumătate, apoi mulgem peste el repede lapte, mai ales dela vacă *mânzată*; atunci, pe deasupra zărului acru din laptele muls, se face *smiuchișa*» 2).

6. *Pocrișul* sau *poceala* e un lapte foarte acru și mai gros decât *samachișul*. 3)

7. *Țâțâiul* e o specie de lapte acru subțire, «un fel de zară foarte acră, pe care o mănâncă omul nevoiaș, când n'are de altele 4).

8. *Scoptul* e laptele făcut din zăr și brânză de vacă 5). Se face în jud. Suceava.

9. *Broștioiul*, e un lapte acru, adunat de mai multe zile în puțină; acolo se «scutură» în fiecare zi ca să se amestece 6).

Oricum ar fi, și orice nume ar purta, are aceeași bogăție hrănitore, se toarnă în același blid, *castron* sau *peșcăriță* («un *giomb*, *steand*, lătareț pentru lapte sau smântână»), din care mănâncă toți ai casei.

e. **Brânza.** Brânza de vacă se face mai ales în Moldova, unde se mănâncă aproape totdeauna cu smântână. Ea se pregătește astfel: Oalele cu lapte crud, cari au stat la prins, după ce au fost *smântânite*, se pun pe lângă foc spre a se *scoace*. Scoacerea are de scop de a *ingrăunțoșa* brânza. Focul nu trebuie să fie prea tare, căci brânza iese grăunțoasă și tare. O scoacere rea aduce o brânză prea moale. Oala se învârtește de jur împrejurul focului, ca să iea căldură pe toate părțile.

Alte gospodine toarnă oalele într'un căun și-l pun pe foc spre a se scoace.

1) *Șezătoarea*, VII, p. 99.

2) *Viciu*, *op. cit.*, p. 78.

3) *Șezătoarea*, VII, p. 99.

4) *Ibidem*, VII, p. 99 și II p. 44.

5) *Ibidem*, III, p. 87.

6) *Viciu*, *op. cit.*, p. 22.

Când s'a scopt chişliagul, când adică se vede brânza strângându-se de o parte iar zărul de alta, se iea oala sau ceanul dela foc şi se toarnă într'o strecurătoare sau strecătoare, făcută de lână prin părţile Țepului. Ea are forma conică cu o *baieră* sau ochiu la o parte. Se spânzură într'un cuiu la coardă lângă părete şi zerul curge jos în şitar sau alt vas (Fig. 29).

Fig. 29.

De cele mai multe ori, brânza de vacă se mănâncă proaspătă; dacă unul are multe vaci, apoi își are *căslăria* sa (ca și o stână de oi), unde își pregătește brânza. Pentru a o păstră, se sară, după ce s'a uscat (svântat), se «bate la puțină» și pe deasupra i se pun frunze de hrean sau de nuc, cari se acoperă cu pământ puțin moale, bătut și el.

Se suie apoi în pod unde se păstrează pentru iarnă. Câteodată vând și pe la alții cu «vadra» de zece sau douăsprezece oci.

Brânză sburată de vaci se capătă luând lapte dulce și punându-l pe foc să fiarbă. În el se adaugă puțină *innăcreală* (zăr din chişleag înăcrit) sau orice soi de acrituri, de se *sboară* laptele. Când laptele e *sburat* (corăslit), se strecoară prin strecurătoare, de se scurge de zăr și ceea ce rămâne e *brânză sburată* sau *caș cu innăcreală*. Acesta nu se poate păstră mult. ¹⁾

Saramura e un caș din lapte de vacă, tăiat bucăți, sărat și așezat într'o oală sau alt vas. ²⁾

Tăfaraga se prepară în Ardeal în chipul următor: «Intr'un *bădăiu*, vasul, se adună lapte. După ce e plin, se pune pe cuptor, să se încălzească, apoi la un loc rece, ca să se aleagă zărul din brânză. După ce s'a ales bine, se strecoară printri'o strecurătoare, apoi brânza rămasă se pune la un loc rece, ca să se vârtoșeze» ³⁾.

De sigur că mai sunt și alte specii de brânză, dar cari nu s'ar putea arăta în totalitatea lor aici, și de unde se vede nevoia monografiilor amarunțite.

f. Urda. Zărul care s'a scurs din strecurătoare este dat la câni, porci sau fac unele gospodine din el *innăcreală* sau *năcritură*

¹⁾ M. Lupescu, *Bucătăria țaranului* în *Șezătoarea*, VII, p. 100-101.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 75.

³⁾ *Ibidem*, p. 82.

(presc. din înăcritură), lăsându-l să se înăcrească. Cu năcritura fac felurite mâncări ca și cu borșul.

Alte gospodine pun zărul sau *jintuitul* acesta pe foc și-l fierb. În el pun făină de popușoi, de grâu, păsat, orez sau gălușteli de brânză de vacă cu ou. După ce se răcește, îl mănâncă.

Alte gospodine, și mai ales în Moldova de sus, fac și urdă din jintuitul de vacă. Pun zărul pe foc, îl fierb și când *jintița*, amestecul de zăr de a doua mână și urdă, s'a ales, se dă jos și se pune în strecurătoare. Zărul curge în vase, iar urda rămâne în strecurătoare.

g. **Cașcavalul** de vacă se face numai prin munții și dealurile Munteniei. Iată cum se pregătește în cătunul *Runcu* din jud. Argeș: Se pune laptele de se prinde în ciauane spoite sau putini de lemn. *In lapte se adauge și cheag*. După ce s'a prins, se scoace, se toarnă în strecurători și se face cașul ca și de oaie.

Acest caș se taie felii subțiri, cât se poate de subțiri, cari se pun una peste alta într'un vas cu apă caldută. Acolo se îmmoaie, îi dispar găurile și se lipesc de nu se mai cunosc. Astfel muiat și lipit se pune în calupuri și se face roate.

Laptele de bivoliță se întrebuintează ca și cel de vacă, în jud. Iași, com. Cărnăeni.

Laptele de capră se amestecă de unii mocani cu al oilor. Astăzi când «capra e vaca saracului», laptele de capră se întrebuintează întocmai ca și al vacii. Brânza de capră e mai măruntă și mai acră.

3. Laptele de oaie.

a. **Stâna** este îngrăditura circulară, făcută din nuiele, cu acoperiș conic făcut din prăjini cari se împreună sus, și acoperit cu paie. Are o ușa făcută dintr'o gratie tot de nuiele. Prin alte părți stâna se face de scânduri, mai ales când e *boierească*, când are caracter stabil. În munții Neamțului este pătrată și e construită din bârne de fagi. Pe acolo, ușa se face între răsărit și miazăzi. Bârnelor nu sunt lipite, căci altfel nu poate să răsbată aerul pentru a svântă cașul. Tot pe acolo, acoperământul stâniei se prelungeste în partea dinainte pentru a acoperi vatra focului. ¹⁾

Imprejurul stâniei, propriu zisă «*coșmagă* sau *șură*» ²⁾, mai este

¹⁾ *Sezătoarea*, VII, 190.

²⁾ *Damé. op. cit.*, 69.

un țarc sau mai multe. Când este numai unul, acela e despărțit în mai multe părți pentru a țineă despărțite oile cu lapte de cele sterpe și de berbeci, cărlani și cărlane.

În Moldova de sus, țarcul unde stau oile se chiamă *strungă*; în Moldova de jos, *strungă* e numai poarta, deschizătura acoperită cu tufani (dacă nu-i o prelungire a stânii) pentru vreme de ploaie. La acea deschizătură stă mocanul când îi vine oaie cu oaie la mulsoare. Prin alte părți, această porțiță se chiamă *spătări* («partea strungii unde stau ciobanii răzâmați cu spatele de mulg oile. Spătările sunt acoperite cu *foțai* și prevăzute cu borte prin cari ies mânăzările»¹⁾, sau *spatariu* («un gard cu *ostrețe* în fața strungii, la stână, pe unde trec oile la muls»²⁾). Deschizătorile spatariului, pe unde trec oile, sunt formate fiecare din două scânduri de brad sau fag înțepenite în *uștiori* ce se mișcă, astfel că la capetele de către strungă intrarea e liberă, iar în partea de către pod capetele sunt apropiate; când intră oaia, aceste din urmă fiind împinse, *fac* în lături și oaia are loc de intrat.³⁾

Prin unele locuri, țarcul unde dorm oile se numește *târlă*, și mai ales când stânile sunt permanente; unde se adăpostesc iarna, se chiamă *perdeă*. *Gârlciu* se chiamă locul pe unde ies oile la muls. «*Surla* e un adăpost înconjurat cu stuf, în mijlocul căruia se face un cotlon, unde se fierbe urda»⁴⁾ și de sigur că și cașul.

Despărțirile țarcurilor, mărimea stânii și toată gospodăria ciobănească atârnă, bine înțeles, dela numărul oilor, care nu poate fi nici prea mic, nici prea mare, adică dela 200-600 de oi.

Stâna, coliba, poate să aibă și dânsa despărțituri sau cămăruțe. O cămară, unde se ține cașul, se chiamă în Munții Sucevei *comarnic*⁵⁾, în Munții Apuseni *comornic* («locul unde se pun *troacele* cu laptele la stână») ⁶⁾ sau *celar*, după cum se numește și în alte părți ale Ardealului («un despărțimânt la stână, cât o cămăruță, unde țin unt, foi de brânză, rachiu și a. Unii baci au *celariul* lângă stână»).⁷⁾

¹⁾ *Șezătoarea*, V, 124.

²⁾ *Ibidem*, II, 43.

³⁾ *Ibidem*, VII, 191.

⁴⁾ Damé, *op. cit.*, 69.

⁵⁾ *Șezătoarea*, II, 23.

⁶⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 99.

⁷⁾ Viciu, *op. cit.*, 28.

În jurul Branului, stâna are trei despărțiminte : *comarnic*, stână și *stâna foilor* (de brânză), toate sub un coperiș. Deci *comarnic* este acea parte a stânii unde se mulg oile. În alte părți, tot din Ardeal, *comarnic* înseamnă polița din stână, unde pun *băcionii* cașii și *băcioanele* trocile cu lapte ; în alte părți în fine, *comarnicul* e locul închis cu *grădele* nelipite, cu acoperiș conic, unde fierb păcurarii zărul. ¹⁾

În stână stau toate cele de nevoie pentru stână, vasele sau *ciuveiele*, prinse prin cuie sau înșirate pe lângă perete. Fiindcă e umblet mult, dacă plouă, noroiul care se face e dat afară cu *scâlceașa*, care-i un fel de *cociorvă*. Pe peretele din afară atârnă o *toacă* de lemn ca a bisericii, care se bate spre a da de veste plecarea oilor, *priorul*, cum se numește în Ardeal, *porneala*, (plecarea de după amiază), începutul mulsului, etc., după cum se hotărăște rânduiala.

Unde nu-i toacă, semnalele acestea se aduc din *corn*.

Vârtejul e un par gros, prins de perețele stânii cu un gânj, care se învârte ca ușa în țâțâni și în care se atârnă căldarea și ceaul cel mare. ²⁾

Sălcineriul (în Ardeal) sau *sărcineriul* e un copac uscat, cu crângi ciuntite, bătut în pământ, în care cei dela stână își atârnă hainele. Mai afli apoi *prepeleacul* pentru oalele de făcut bucate, *teica* sau *teuca* pentru câni, etc.

Mai mare peste o stână este *mocanul*, *ciobanul*, *baciu* sau *păcurarul*, iar prin alte locuri, mai rar, *scutarul*. În Țepu, *scutar* înseamnă, acum 50 de ani, un gospodar care avea *turmele sale*, adică eră proprietar de multe oi, îngrijind de ele sau personal, sau prin oameni.

Ajutoarele mocanilor sunt tot *mocani* mai tineri sau *mocănași* ori *ciobănei*. La turme temeinice, *strungarul* e cel ce dă oile în strungă (dar aceasta o poate face oricine), sau *probarul* care de obicei ajută pe baci în toate cele de nevoie. *Cărlănarul* ar fi cel ce păzește cărlanii, etc.

Prin județul Brăila, *mocan* e stăpânul de oi multe, *baciu* meșterul într'ale laptelui, iar *scutarul* e un fel de administrator al oilor.

Pentru un sât, când oamenii își fac turma lor, doi mocani sunt deajuns. Ei își cer stâna la o margine de pădure, într'o po-

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 34-35.

²⁾ Șezătoarea, V, 171.

iană, sau pe o coastă, aproape de o apă; acolo i-o fac oamenii, ducând fiecare parii și spinii de nevoie. Toamna, mocanul dă oile după Sfântul Dumitru, când încetează «împosăsăierea» (arendarea) imășului boieresc, pe *ciocănăria* sau miriștea satului. Seara, mocanul aduce oile pe la casele unui om, pe rând, sau fiecare casă își ia oile seara, «când se alege».

Tovărășia aceasta a oilor poate să fie de mai multe feluri. Oamenii plătesc, de fiecare cap de oaie, doi sau mai mulți lei pentru păscut; plătesc mocanului câte cincizeci de bani de oaie, iar *rândul* îl are fiecare. Incepe unul, își ia, de pildă, cele cincizeci de oci de lapte făcute caș prin ajutorarea sa și a mocanului, și după el vine la *rând* altul; numărul de oci de lapte se socotește după mijlocia anilor trecuți.

Dacă ciobanul își are oile lui, intră și el la rând, când îi vine vremea. Tot timpul cât e unul de rând, ține cu mâncare și băutură pe mocani și câni. Dacă se isprăvește rândul tuturor, începe alt rând cu un număr mai puțin de oci de lapte. Aceasta chiar se caută, din pricină că primăvara fiind laptele mai apos, iese brânză mai puțină, iar toamna, când oile se hrănesc cu frunze uscate, laptele este mai gros și brânza iese mai unturoasă.

Dacă mocanul are un număr covârșitor de oi, el poate face cu oamenii învoeală să le dea atâta brânză de fiecare oaie.

Iarna, fiecare om își ține oile pe socoteala sa.

b. Mulsul. De obicei, oile fătate se *deosebesc* (despart) de cărlani, când aceștia au crescut îndeajuns și se pot hrăni singuri.

Turma se mulge dimineța, de ameză (rar) și seara, după cum e bielșug în iarbă sau nu. Mulge un mocan sau doi, așezați la *strungă*, și stând jos pe un *țarcoteiu* făcut din țaruși bătuti în pământ, împletiți cu nuiiele și umplut cu pământ; dedesubt își pune cojocul. Cel cu «rândul la oi» sau *strungarul* mână oile la *strungă*. Oile se obișnuiesc cu timpul și merg și singure; puțin năcaz câte odată cu caprele cari bat în oi și sar peste garduri.

Mulgerea se face în *găleată*, un vas din doage de lemn, înalt de o palmă, și larg până la două palme; gura îi este mai strâmtă decât fundul (Fig. 30). Găleata are două torți, față 'n față, cu urechi. De aceste urechi se

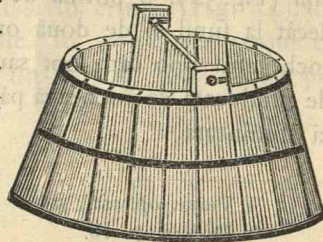

Fig. 30.

leagă două ațe sau numai una singură de care se poartă găleata.

Când se mulg oile, se leagă de torți o *cupă* (Fig. 31) săpată în lemn, cu două urechi de cari se leagă ațele. Cupa poate să fie și de scândurele mici.

Fig. 31.

Laptele se mulge întâiu în cupă și de acolo curge în găleată, după ce cupa se umple.

Unii mocani au încă o altă găleată mai mare, numită *strungăreață*, care, ca și găleata, poate să fie mai largă la gură decât la fund.

După ce laptele s'a muls, el se măsoară cu *cotul*. Cotul este un băț crestă după o anumită găleată. Se toarnă în ea o oacă de lapte și unde până se udă cotul, acea distanță arată capacitatea unei oci și se crestează; se toarnă altă oacă și la semnul de pe cot iarăș se crestează. Cu el, astfel gradat, se poate măsura cantitatea de lapte dintr'o găleată. E nevoie de știut acest lucru, căci prin unele părți oamenii iau rândul cu atâtea oci de oaie sau cu *cași* din atâtea oci. În Ardeal, cotul poartă numele de *hărag* și e făcut în patru sau șase fețe¹⁾, iar locul până unde arată că-i lapte «în *ciubăr*» se crestează, iar crestătura poartă numele de *bârc*.²⁾ În Munții Sucevei el se chiamă *cărămb* «pe care se înseamnă, împungând cu vârful cuțitului, laptele dela o mulsoare»³⁾.

c. **Inchegatul** sau **prinsul** laptelui de oaie se face cu *cheag*, preparat cum s'a arătat la închegatul laptelui de vacă. Cheagul se plămădește adesea în apă caldută⁴⁾.

Inchegarea se face în ciauane smălțuite de tuciu sau de aramă, iar pe la stânille mari în putini numite în Moldova de sus *bărbântă*, *budacă* sau *chegorniță* (Fig. 32), o puțină de brad mai largă la gură decât la fund și de două ori mai înaltă decât largă. Inchegatul ține cam opt sau zece ceasuri. Laptele de dimineață se încheagă până seara, iar cel de seară se cearcă a doua zi dimineața.

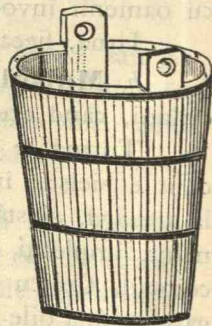

Fig. 32

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 49.

²⁾ *Ibidem*, p. 18.

³⁾ *Șezătoarea*, II, 186.

⁴⁾ În munții Sucevei cheagul se prepară în *chegorniceriu* (*Șezătoarea*, VII, 99).

⁵⁾ D. Dan, *Straja*, 49.

d. **Lapte acru** sau feluri de lapte acru se fac și din laptele de oaie ca și din cel de vacă. În Straja Bucovinei acest lapte, numit *acru*, se pregătește în *cofăeli* sau în berbiniți unde s'a turnat laptele fiert. «Răcindu-se așa că se poate ținea degetul în el, atunci se pune în el *cuib*, adică lapte acru de mai înainte, se lasă de se prinde și laptele este gata».

e. **Cașul**. Laptele de oi încheșat, numit în Ardeal și *străgheată* sau *străgeată*¹⁾, se frământă sau se amestecă în brăbântă sau *budacă* cu un *tăușer* (melesteu, culișer), un băț gros făcut dintr'o creangă de copac cu multe ramuri scurtate (Fig. 33). Când el are forma unei drugi, poartă numele de *brighidău*. Tot astfel se face și cu laptele încheșat de *năcreală* (*cuib* de alt lapte acru).

După ce s'a frământat, se adună laptele cu o lopătică și se pune în *strecurătoare* sau *strecătoare*, un săculeț sau *foșcă* de pânză de cânepă, *răruș* țesută, ca să se scurgă de zer. Unii ciobani scurg zerul din laptele încheșat în *crântă* sau *crintă*²⁾. În Munții apuseni, sacul de scurs zerul se chiamă *bulzăriță*³⁾. Acesta e cașul proaspăt, «cașul dulce» sau «cașul în zer», scăpat numai de zerul cel mult, care-i foarte sățios la mâncare.

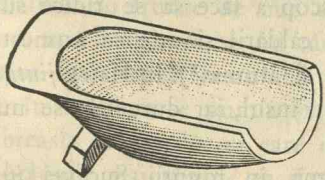

Fig. 34.

Bulzul e un bulgăre de caș. *Smăcoiul* e cașul dulce amestecat cu lapte dulce⁴⁾. După ce cașul s'a format în strecurătoare, el e pus să se *svântie*, să se usuce, «să piardă zerul» și să *dospească*, adică să capete gustul acrișor. Scurgerea de zerul lăuntric se face punându-l pe *hârșob*, un cerc de alun cu o împletitură de teiu sau de cânepă, care se așează deasupra unor coveți sau budăci, unde picură *zerul de sub caș*. Se mai strecoară cașul și în *crintă* (Fig. 34), o albie scurtată la un capăt și așezată oblic. În ea se pune cașul cu teascul peste el. Teascul constă dintr'un *hârșob* mic cu un pietroiu deasupra.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 80.

²⁾ Damé, *op. cit.*, 69.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 98.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, 78.

După ce s'a scurs și de zerul din lăuntru, cașul se pune pe *leasă* la uscare, ca să-l piardă și pe cel ce i-a mai rămas, căci făcând brânza, se va oțăți. Leasa este așezată în *comarnic*, de cele mai multe ori; e făcută de nuiele, e bătută de vânt, ferită de ploaie și de colb.

f. **Untul** din laptele de oaie se scoate întocmai cum am văzut că se scoate și cel de vacă, sau și în chipul următor: Se iea *jintuit* de sub caș (zerul sau zama dulce ce rămâne după facerea cașului), se pune în *budacă* (putina de brad) ori în *budaie*, se lasă să se prindă ori să se înăcrească și apoi punându-se în *budalău*, se sbate cu *druga* sau *brighidăul* până se alege untul; în urmă untul se face boț, se spală în apă și se așează într'un vas, unde trebuie ținut la răceală. Acest chip de preparație aparține județelor Suceava și Neamț ¹⁾.

g. **Urda**. Zerul care se scurge din caș poartă, în Moldova de sus, numele de *jintuit*. Dacă acest *jintuit* se fierbe în căldare și pe tot timpul fierberii se amestecă cu un *tăujer*, *jintuitul* se preface în *jintiță*, zer de a doua mână, amestecat cu grăunțe de *urdă*. Urda se capătă și din *janț*, zerul care curge din cașul frământat pus sub teasc; acesta conține foarte mult unt.

Operația mestecării *jintuitului* cu *tăujerul* sau *șterțul* ²⁾ se chiamă *urdeală* (a *urdi*); ea are de scop a face să se ridice sus toată urda, iar cecece rămân pe fundul căldării și care se numește și *jintiță*. *fundurei* sau *durnele*, să nu se fi afumat ³⁾. În Hațeg *jintiță* se face din lapte dulce fiert cu urdă într'insul, iar durueele se numesc *ligurt* sau *bamburi* ⁴⁾.

Storcerea cașului de *janț* se chiamă în munții Sucevei *jintueală* (a *jintui*).

În Ardeal, după felul mestecării zerului în căldare, se capătă urdă sau *țițeiu*; urda se dobândește mestecând zerul numai pe fund iar *țițeiul* mestecând pe dea'ntregul.

Sacul din păr de lână, în care se pune urda din căldare, poate să fie chiar sacul în care se scurge cașul, *săculețul*, sau cel de cănepă, *sedilă*. Mai în totdeauna însă această strecurătoare este mai mică și ia numele de *zăgárnă* în Ardeal ⁵⁾.

¹⁾ M. Lupescu, în *Șezătoarea*, VII, 98.

²⁾ Viciu. *op. cit.*, 79.

³⁾ *Ibidem*, 42.

⁴⁾ *Ibidem*, 42, 54—55.

⁵⁾ *Ibidem*, 90.

Din zerul jintiței sau zerul înăcrit, capătă ciobanii *acrișul*, pe care îl folosesc în mâncare ca și oțetul, în Banat 1).

Șișt se chiamă zerul ce rămâne după ce s'a scos urda din el; fiert și acesta a doua oară, încă ne mai dă puțină urdă acră. De cele mai multe ori însă nu se mai fierbe, ci se dă la câni, de cele mai multe ori amestecat cu mămăligă sau *orișice*, luând numele de *cărân* 2).

În sfârșit, jintuitul cu feliuțe mici de caș proaspăt poartă numele de *cocărțiță*, *cocărță* sau *gătejele* și de *diresală* 3) în munții Sucevei.

h. Brânza. Am mai spus că cașul, după ce s'a svântat, se frământă și se tescuește ca să rămână brânza fără zer și că zerul scurs se numește *janț*; el mai poartă și numele de *țateiu* 4). Frământarea se face și cu *meredeul* sau *răvorul*, un lemn zimțat într'o parte. Stoarcerea se face cu *celăul* sau *ceatlăul* sus la par; această operație e prin urmare *celluitul*.

Frământarea brânzei nu-i lucru ușor; potriveala din sare tot astfel. După ce brânza s'a făcut, ea se *bate* în puțină, «se bate la puțină», îndesând-o cu mâna sau bătând-o cu *pilugul* sau *braiul* (un pilug de lemn rotund, la capăt cu scrijălituri).

Brânză bătută în puțină, «brânză de puțină», se acopere pe deasupra cu frunze de nuc sau de hrean, peste cari se pune pământ sau nisip, «ca să nu răsufle brânza», deci să nu se altereze. Putina mai poartă și numele de *bărbântă* sau *berbintă* (nume cu care în vechime se numia și darea pe care o dădea cel ce se înscria în breasla brânzarilor și care de sigur că eră în natură: o bărbântă de brânză; mai târziu, ea s'a schimbat în bani, dar numele tot cel vechiu i-a rămas; această taxă serviă la acoperirea cheltuelilor breslei), *burlinc* («un ștenduleț în care se pune brânza pe iarnă; în alte părți din Ardeal, *burlinc* = purcel grăsuț») 5) sau *chic* (*iic*) 6).

Dacă se bate în beșică de bou, în burduf de oaie, etc., poartă numele *brânză de burduf*.

Cașul se mai poate păstră și murat în zer sărat, numindu-se astfel *brânză murată*. Dacă acest caș este scos din laptele acru căruia i s'a scos untul, iea numele de *telemea* sau *brânză bulgărească*.

1) *Etym. Magn. Rom.*, 212.

2) Viciu, *op. cit.*, 26.

3) *Șezătoarea*, II, 224; VII, 114.

4) *Damé, op. cit.*, 69.

5) Viciu, *op. cit.*, 24.

6) *Ibidem*, 28.

În Județul Muscel se prepară brânză în conuri de coajă de brad, a cărui aromă se împrumută și brânzei. Brânza se cheamă, firește, *brânză de Câmpulung*, după cum altele se numesc *brânză de Brăila*, *de Penteleu*, *de Piatra*, *de Fălticeni*, etc.

Brânză acră se cheamă în Bănat brânza încheată de sine din laptele înăcrit ¹⁾.

Vinderea brânzei se face prin Moldova cu *vadra*; doisprezece sau cincisprezece lei *vadra mică*, de zece oci (*vadra mare* are douăsprezece oci). Dacă brânza sau cașul este vândut, ciobanul ține cu cumpărătorul un *răbuș* sau *răboj* compus din 2 bețe, cari se crestează pentru a semnă pe ele numărul ocilor vândute. Un bețișor de acestea se cheamă *țancușă*.

La câmp, la muncă, brânza se poartă în *lacră*, *lăcrișă* sau *raclă*, (Fig. 35.), care este trasă la strug; e lată și are capac.

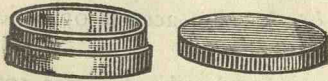

Fig. 35.

i. Cașcavalul de oaie se face întocmai ca și cel de vacă, adică: se lasă o zi și o noapte cașul ca să dospească, apoi se taie felii subțiri, se opăresc cu apă fierbinte și se pun la teasc. Jos e o blană (scândură), vine apoi o *veșcălie* de coajă de teiu ca marginile unui ciur, calupul care se umple cu feliile de caș opărit și deasupra iarăș o scândură cu o piatră peste ea.

Cine-i meșter face cașcaval din caș neopărit, tot prin teasc.

4. La Români din Moravia.

Avem câteva știri și dela Români (Valahii) din Moravia. Ei aveau acum câțiva ani treizeci de sălașe (stâni) cu vreo 8.000 de oi și mai bine. Sălașele le sunt de bârne de lemn, au câte o colibă și o strungă, unde se mulg oile, câte un țarc numit *coșar*, unde se închide turma peste noapte. În sălaș au o vatră unde se face foc pentru trebuințele stâni.

Oilor li se pune câte o *talancă* (*teleancă* în Țepu) la gât și mai ales la cele sterpe. Oile sunt însoțite de câni. Oile au diferite numiri: *babușca*, *babane*, *roșcane*, *pistrule* (pistruie), *vacheșe* (oacheșe), *murgășe*, cornute, *ochioaie*, *blavane* (plăvane), etc.

Cel mai mare peste sălaș și care îngrijește de turmă se cheamă *baciu*. Acesta are pe lângă el un băiet numit *ogar*, care aleargă în

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, 217.

toate părțile pe unde e trimis și adună oile la mulș. Ei fac brânză renumită, cunoscută de Nemți sub numele de *walachischer Käse* (Brânză valahă), numită de Țehi *valăscă brinza*. Mai fac urdă, caș, jinită, *glag* (chiag), *curăstva* (coraslă). Laptele se pune în *gheleta* (găleată), iar brânza se păstrează în *putiră*, (putină).

Vorbe: *cărdel* (cârd de oi), *pirte* (pârte, drum pe care se mână oile la pășune), *taneistra* (*taistră*, traistă), *smetană* (smântână), etc. 1).

5. Datine și credințe.

În general această îndeletnicire românească are legată de dânsa nu numai practică, tehnică foarte meșteșugită adesea, ci și o mulțime de datine foarte interesante de studiat. De pildă, Românii din Bucovina țin să nu li se smintească nimic din fructul oilor, crezând că la din contra, pe loc va urmă o pagubă între oi. Când începe mulșul, se pune un ban de argint și două fire de urzică în găleată și peste acestea se mulge laptele, ca oile să fie lacome la mâncare (ca argintul, cum e omul lacom de argint, cred) și iuți ca urzica. La stână nu e învoit a se înfruptă nimeni în zi de post, căci apoi se întâmplă *prilej*, sau *pricaș* (verbul: a *pricăji*) 2), adică pagubă între oi. Baciul, dacă ar umblă cu nedreptate cu fructul sau casnicii cu brânza oilor, ar veni iarăș pagubă.

La *răscol*, adică când se ridică oile de pe brânză («*Răscolit*, alesul mieilor din oi. Când ies la munte ca să se hotărăscă, care câtă brânză are, atunci se răscolesc oile, mieii *beagă*») 3), atunci vără baciul răbușul în pământ ca să nu-l afle nimenea. Tot atunci se face un *balmoș* mare, din care mânâncă cu toții cei cari au venit după oi. Dacă rămâne ceva din balmoș, apoi se zice că *răscolitul a fost sătul*; dacă se trece tot, se zice că *răscolitul a fost flămând* 4).

Sărbătoare mare au mocanii în ziua de *Ales* (22 Aprilie), cu pregătire în ajun și sfârșit la 23, în ziua de Sf. Gheorghe. Alesul e timpul când poporul iese afară la câmp și începe vieața păstorească. Acuma e, în înțeles strâns, începutul economiei cu oile, întâia mulsoare a lor, întâiul ales al mieilor dintre oi, iar sărbătoarea dela acest *ales* își ia numele 5).

1) T. T. Burada, *O călătorie la Rom. din Moravia*.

2) După arătarile d-lui Gh. T. Kirileanu (jud. Succava).

3) Viciu, *op. cit.*, 72.

4) D. Dan, *Straja*, 47—48.

5) *Familia*, 1873, p. 237.

În această zi sunt și alte datine, precum: întâia suflare din *bucium* pentru curățirea locuințelor, stânilor și aerului (lat. *tubilus-trium*), curățirea vitelor, oilor și păcurarilor prin foc și apă (lat. *lustratio per ignem et aquam*), facerea unturii pentru ungerea vitelor, descântarea leușteanului, pelinului și bozului, cari, astfel descântate în ajunul lui Sf. Gheorghe, se pun la picioarele vitelor și oilor ca să nu li se iea laptele și să nu li se întâmple rele; în această zi se seamănă toate florile, etc.¹⁾, o ocupație, o vieață!

Ce ar deveni aceasta îndeletnicire încurajată în urma unor studii serioase? Un exemplu din alte părți: Societățile cooperative de lăptării și-au luat ființa întâiu în Danemarca. Una din acestea, *Smor-pakkeriet*, trimite în 1895 unt în Anglia și acest export ajunge în 1899 să aducă 6.750.000 lei. Societatea agricultorilor din Fionia meridională, înființată în 1895, face vânzare de produse ale lăptelui până la 4.000.000 lei; cea de exportățiune din Iutlanda occidentală, înființată în 1898, are afaceri de 2.800.000 lei.

Și noi avem un început: înlesniri pentru diferite *creări*, cari cer școli, vreme și tradiție. Adevăratul început ar fi favorizarea și propășirea bogățiilor ce *le avem* și pe cari nu știm să le întrebuițăm și să le dăm amplitudinea de care ele sunt capabile²⁾.

CAPITOLUL V.

PIELEA.

1. Considerațiuni.

În industria casnică pielea joacă un rol paralel cu economia vitelor, numai atunci când vitele se taie în țară sau se exportă sub formă de carne sau derivate. Din pielea de oaie sau de vită mare, nu s'ar putea confecționa haine sau încălțăminte pentru alții decât pentru cei din gospodărie, și aceasta mai ales în ceea ce privește blănăria și opincăria, indispensabilă tuturor. Pielea de bou, pentru a se exportă cere anumit fel de preparație, greu și costisitor, iar în

¹⁾ S. Manguiuca, *Calendar, 1888*: «22 April».

²⁾ După acest capitol ar veni *Ouăle*, la cari ne-am oprit prea mult, pentru *înfloritul* lor, descripție care ar face parte dintr'o *cromatică populară*.

casă, cisme sau ciobote nu se pot face ușor. Pielea de bou și cal prin urmare va fi preparată de gospodar până la uscare, de unde va lua drumul către instalațiunile mecanice sau manual-profesionale; va fi cerută de tăbăcarii din orașe, cari au numai această meserie, sau se va vinde în fabrici, întâiu în străinătate și apoi în țară, cazul nostru.

După câtă rămășiță este astăzi, după câte ne-au lăsat însemnările istorice, avem dreptul să zicem că într'un timp am avut o industrie casnică a pielii, vrednică de luat în seamă. Sunt astăzi sate întregi cu renume de bune lucrătoare în piele. În Meglenia este satul Oșani, care se compune aproape în majoritate din *samargii*, meșteri de șele numite *samare*, cari își desfac mărfurile în toate părțile. Unelte speciale și termenii pentru facerea unui samar (țestul se face din lemn de fag, frasin, etc.) sunt: *tablă* (tripiedul de care se servește și cismarul), *teslă*, *teslă strântă*, *trăoni*, *ciop* (un instrument cu care se fac găuri la samar), *sfârdil* (sfredel; arom: *sfreadine*), *gliată* (un instrument cu care se găurește mai gros și peste care se lovește cu) *ciamuga* (ciocan de lemn), *andreuă* (undrea cu care se coasă samarul), *pilă di lemn*, *strug* (cu care se lustruesc, *măsnés*, scândurile dela samar), *cuscun* (arom.: *cuscune*, curelele cari vin sub coada calului, în Muntenia: *poșil*, termen obișnuit și în oștirea călare), *căpestru* și *măcichi* (scările cari se trec pe sub picioarele de dinainte ale cailor, ca să nu răstoarne calul samarul când este încărcat cu povară ¹⁾).

În țară, de când această ramură de industrie casnică începe să se arate, nu sunt urme; totuș trebuie să presupunem cu dreptate că chiar dacă nu s'ar fi cunoscut lucratul pielii până la croirea ei în haină, chiar nelucrată fiind, de întrebuințat tot se întrebuință. Acel timp însă este destul de îndepărtat.

În 9 Noemvrie 1564, Alexandru Lăpușneanu cumpără *cojoace* (gausape) din Bistrița Ardealului pentru 40 de taleri ²⁾: aceasta ne arată că, pe vremea lui, în țară nu se puteau lucra cojoace pentru fețe așa de mari și că trebuia să recurgă la străini, cari cunoșteau această industrie. Se poate totuș întâmpla și altceva. Mai târziu «regele» oprește pe Bistrițeni de a exportă în Polonia piele lucrată în Sibiiu: piei de capră, de oaie, de cerb, de căprioară, de panteră (!),

1). Papahagi, *Megl.-Rom.*, I 31.

2). N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, LXVII.

de vulpe, de lup și «alte piei de dobitoace» ¹⁾). Aceasta ne arată că trița eră un centru renumit în această privință și că cine voia să-și facă fală — să ne gândim cum facem astăzi —, alergau într'acolo, chiar având ce le trebuia și în țară.

Relațiunile Moldovenilor cu Bistrițenii, de această natură, se întâlnesc și mai târziu : După 1620 aflăm o scrisoare din Moldova către Bistrița pentru un vameș cu rosturi încurcate într'o afacere de piei de capră și «doasprâzdece bolgarii» ²⁾).

Despre Ardeal aflăm că pe la 1682 se dedea preotului ca sâmbrie : *pielcele de miel*, grâu și li se făcea clacă ³⁾).

Și o mărturie de seamă dătând de pe la 1724 : «Adecă eu Constandin Său, împreună cu Rad(u) Piel(e), împreună cu Vasile Bușcul» dau zapis «că ne-am tocmit... să lucrăm piei de capră 320, însă piialea pã tl. 15 p¹ și piele să fie toat(ă) gata la Rusalii, iară care din noi nu a lucrà piele bine, au le-ar schimbà, să avem a le plăti pielea câte tl 1». Vadeaua, sorocul vârsării lucrului se chiamă *zihă*, iar meșterii *măstări* ⁴⁾).

Această învoeală se face în Martie și la Octomvrie aflăm că «eu Constan(din) Său, împreună cu Radul Voichită (= Piele) i Vasile Buscor... având noi mare pricină cu dumnealui (jupânul Gligore, care le dăduse pieile) pentru nește piei ce le-am lucrat dumnealui, să eșind vr'o câteva piei nelucrate și dumnealui lepădându-ne toat(ă) marfa ca să i-o plătim, — deci, având și judecat(ă) înaintea boiarilor, apoi ne-am împăcat cu dumnealui că să ne întoarcă dumnealui piei șapte și să i le plătim dumnealui, piial(ea) câte r (1) pl, ce să face pã 30 de piei tl 45, și am pus zi ca să dăm acești bani la S (fea) tăi Petru, tãr' d(e) nici un cuvântu, iar nedând ban(i) la zi..., să fie dumnealui volnicu a ne apucà cu strânsoare ca să dăm acești tl 45 ce scriu mai sus. Și de să ar face vr'o cheltuial(ă), să fie tot dela noi, iar dum. să aibă a ne trimite dumnealui încă piei 49... Însă piial(ea) car(e) nu-i va plăcea, aceaia să ne o întoarcă» ⁵⁾).

Pacăt că nu ne spune ce fel de *măstări* erau acești Său și Piele. Săul vitelor îl cumpărau tot tăbăcarii, cari îl trimeteau peste graniță, de îndată ce strângeau mai mult. Din 1803 : «și pieile de ca-

¹⁾ Ibidem, I, LXXII.

²⁾ N. Iorga, *Doc. Bistr.* I, 36.

³⁾ Idem, *ibidem*, II, 33-4.

⁴⁾ Idem, *Stud. Doc.* XXII, 23.

⁵⁾ Idem, *ibidem*, XII, 25-6.

pră se vor da la tabaci a se lucră și său(1) viind neguțători capanlăi, să va vinde după prețu ce să va rupe» ¹⁾). Altă relațiune : Stefan Băciu către casa Manicatide, 1804: «Lucrându-s(ă) piile, 552 mari, turale 55, și 60 mici, turale 6, care să fac pii 612 peste tot, socoteală nu trimisăm până voi isbrăni vânzaarea săuului și trimite curată socoteală în cât ne stau piile» ²⁾).

Intr'un catastif din 1812 «...piele tăbăcită..., ipac bătută la vârtej» ³⁾).

Inaintea Regulamentului organic, găsim aceste cifre cari sunt pline de înțeles : In 1839 se exportă din Țara-Românească pentru 2.000.000 lei, 49.307 piei de vite ; pentru 1.400.000 lei, 318.373 piei de oaie ; pentru 160.000 lei, 77.669 piei de iepure și pentru 14.000 lei, 1.037 piei de cal ⁴⁾).

2. Pielea de vită mare (bou, cal).

Pielea de vită mare și câte odată și de oaie și mai adesea de porc, o întrebuițează Românii de pretutindeni pentru confecționarea opincilor. Cu aceasta se ocupau înainte mai mult, când în comerț nu se găsiu, ori dacă se găsiu, erau în centre prea departe de dânșii. Astăzi, cu toate că sunt proaste, sunt ieftine și aceasta sare în ochii omului care-și prinde toate clipele în munca aducătoare de pâne.

Mai eră de sigur și altceva : un gospodar care se îndeletnicia cu această industrie, găsiă în totdeauna consăteni cărora le puteă desface produsul muncii lui ; astăzi acest lucru nu se mai întâmplă, gusturile rafinându-se, stricându-se adică. Opinca e luată pe nedrept în derădere și omul s'a văzut silit pe alocuri a o părăsi. Apoi unele dispozițiuni ale legii de poliție sanitară, oprind confecționarea opincilor din piele nedubită bine, a făcut, împreună cu cazurile citate, să diminueze această ramură de industrie casnică.

Pielea după ce s'a jupit (jupuit) se numește *hăștioagă* ⁵⁾, *hașcă* ⁶⁾, *hășcală* sau *hășcoală* ⁷⁾. In Munții Sucevei, oamenii cu prilejul praznicelor, nunților și altor sărbători, luau vite în tovărășie, după cari

¹⁾ Idem, *ibidem*, XII, 147.

²⁾ N. Iofga, *Stud. Doc.* XII, 152.

³⁾ Idem, *ibidem*, VII, 355.

⁴⁾ Idem, *ibidem* XI, 18.

⁵⁾ *Șezătoarea*, III, 15 ; XI, 18.

⁶⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 101.

⁷⁾ Viciu, *op. cit.*, 49.

împărțiau carnea și pielea o sărau bine și apoi o uscau. Ca să-i iea părul, cerneau peste păr cenușă și începeau să frece părul *cenușit* cu coada toporului sau cu alt băț. Apoi se *crușiau*, se *tăbăciau*. Pentru a pregăti *crușeala* se fierbe coajă de *arin* și după ce s'a scos tot suc din coajă, în zama această căldăcică se pun pieile. Astfel pielea devine mai moale, dar mai trainică și capătă o culoare roșietică.

În vechime, îmi spunea un harnic om din Bogdăneștii Sucevei, *crușeala* se pregătea din coajă de *stejar*, *arin* și *brad*, cari se puneau

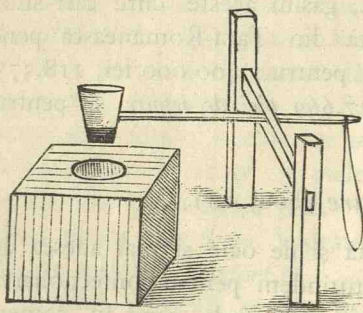

Fig. 36.

într'o anumită *piuă* (Fig. 36). *Piuă* era făcută dintr'un butuc gros și greu. La doi-trei pași în lături erau bătute în pământ doi drugi de lemn, iarăș groși, cu o stinghie găurită la mijloc și numită *chingă*. Prin gaura ei intră coada unui ciocan; de coadă atârna o ață groasă sau o frânghie ce făcea un *ochiu*. Ciocanul avea forma unui trunchiu de con, potcovit cu potcoavă circulară la capătul mai subțire. Ciocanul stă drept deasupra găurii *piuăi*.

Scoarța se jupoiă de pe lemn, se uscă, se fărâma cu muchea toporului și apoi se puneă în *piuă*. Cel ce o pisă, se sprijiniă de cei doi drugi, puneă piciorul în *ochiul* de frânghie atârnat de coada ciocanului și lăsându-și toată greutatea pe acest picior, ciocanul se ridică în sus. Când se lăsă pe celălalt picior, ciocanul cădea în *piuă* cu toată greutatea lui și izbiă peste coajă fărâmând-o.

Dacă în *chingă* pătrundeau două ciocane, bătaia lor în *piuă* se făcea în șir, alternativ, apăsând când c'un picior când cu celălalt, întocmai cum pedaleză biciclistul. Ciocanele erau astfel așezate în cozile lor, că loviau drept în *piuă*.

Se luau apoi niște ciubere și în ele se puneă un rând de piei și unul de *scoarță* pisată, până când se umpleau aproape; se turnă peste aceste *învrăstări* apă călduță. În această *tăbăceală* sau *dubală* stăteau pieile *șase săptămâni*, după cari se scoteau. Pieile aveau culoarea roșietică. În urmă se făcea *păruitul*, adecă luarea părului de pe piei, cum se va vedeă la pielea de oaie. Se întindea apoi pielea pe pământ neted și cu o *perie* aspră, muiată în *calacan* topit, se frecă până când capătă culoarea neagră.

Alt procedeu, care se aseamăna cu acesta, este următorul : Se ia dela *aninul roș* (*Alnus incana*) ca un chilogram de scoartă, într'o *copaie*. Peste aceasta se presară cam un pumn de *cenușă*, iar în urmă se toarnă două litruri de apă fiartă bine. Se lasă apoi să se răcească desăvârșit. Această preparație poartă numele de *tăbăceală* sau *argăseală*. Opincile, adică pieile, bucățile de piei dreptunghiulare din cari se vor confecționa opincile, se introduc în *copaie* și stau aici o zi și o noapte, după care prind o culoare roșie deschisă. În urmă se scot și se pun la svântat.

Din *aninul negru* (*Alnus glutinosa*) se ia un chilogram și jumătate de coajă sau scoartă, care, după ce se rupe în bucăți ca de două degete, se așează într'o *copăiță* sau într'o piuă făcută dinadins pentru preparatul tăbăcelii sau argăselii. Se fierb cam două litruri de apă și se toarnă peste scoartă. Lichidul este colorat în roș-închis. Se pun apoi pieile croite gata pentru opinci, unde se colorează ca și mai sus ¹⁾.

Crușitul pieilor pentru opinci cu coajă de arin și *stăjariu* se face aproape la fel în Ardeal ²⁾ și are de scop să facă pieile «să samene mai bine cu cele de talpă lucrată».

În Banat, *opincarii* (*argăsitorii*, *duvarii*, *loderii*) precum și toți ceilalți meseriași în limbajul lor se numesc *maistori*.

Cumpărând piei, argăsitorii le bagă în *amușe* (gropi) făcute în pământ. Se aduce apă, se toarnă în amușe, se stinge în ele *var* și apoi se aruncă pieile, ca la păruiț părul să se deslipească ușor. După păruiț urmează rasul pieilor și după ce au fost rase de carne, se duc și se așează în ape curgătoare. După ce au stat astfel câteva zile, se *sineluiesc* ca să se scoată din ele varul, ca să li se lărgească porii și astfel să fie mai accesibile pentru a deveni «galbene și cu creturi».

Păruițul, rasul și *sineluiitul* pieilor se face pe *butuc*: o bucată de lemn lungă cât pielea, ca o jumătate de cilindru, scobit pe dinăuntru. Seamăna prin urmare cu un *călcător* de vin din părțile Nicoreștilor, județul Tecuciu.

Sinălăul este un cuțit gros, *tâmp*, nu mult încovoiat, cu două mânere. Cu el se pâruește.

După aceste operații, pieile se pun în *vase*. Vasele sunt de câte douăzeci sau treizeci de vedre; nu sunt așezate pe fund, ci pe doage. Deasupra doagele lipsesc în largime aproape de un

¹⁾ *Bul. soc. științe*, XIII, 3-4, 179-80.

²⁾ *Viciu, op. cit.*, p. 38.

metru. În aceste vase se toarnă zeama scoasă din fiertul scoarței de brad și a *gorgoașei* în apă proaspătă. Această zeamă face ca pielea să se îngălbinească. Pieile, cu cât vor fi mai mult și mai bine *în-toar-se*, cu atât au să aibă «crețuri» mai multe și mai mărunte.

Scoase din vas, pieile se întind și se pun la soare ca să se usuce. Intinsul se face pe *bețuri* sau *pețe*, niște bețe încovoiate și de mărime deosebită până la patru metri.

Dacă n'au fost croite mai dinainte, se croesc în urmă și se scot din ele «fășii», «table» și opinci.

Cublele sunt câte două sau patru perechi într'o bucată, iar fășiile se scot din lungul spinării pielii și într'o singură bucată, conținând patru până la șapte opinci, după mărimea și grosimea pielii.

Lucrul opincilor. Din piele tăbăcită sau netăbăcită, cumpărată din târg sau pregătită în casă, se fac opinci în chipul următor, rudimentar. Bucata de talpă *A* (Fig. 37-38)

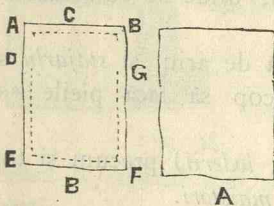

Fig. 37. Fig. 38.

se întepă cu un cuțit, după cum arată *B*. Marginea *AB* se coasă îndoiindu-se în *C*, mijlocul ei, și formează astfel vârful opincii sau *gurguiul*. Părțile *DEFG* se încrețesc tot prin cusături. La aceste cusături se slujesc gospodarii de fășii subțiri de piele. Tre-

când aceste fășii pe dedesubt și pe deasupra și încrețind marginea pielii, opinca își ia o formă adâncată în care intră piciorul. La spate, la călcăiu, rămâne necusută. Cei meșteri îi mai *aduc* vârful, *răscroind*, adică mai tăind din colțurile *A* și *B*, astfel ca opinca să poată să se asemene cu cea din Fig.

39, care este forma opincii purtate. Se poate coase și la spate; aceasta o fac numai cei meșteri.

Pentru a lega opinca de picior pe deasupra, pentru a lega *ciorapul* sau *călțunul* (colțunul) de *bernevig*, pantalon sau ițar, trebuiesc făcute *társâni* de păr de capră, cum am văzut; se întrebuintează totuș și diferite ațe de cânepă, lână sau piele tăiată lung și subțire, numite *ciafâne*, în Ardeal ¹⁾. Prin aceste părți, (Brad, Blăseni; etc.), opincile se mai numesc și *sole* ²⁾.

Fig. 39.

Fig. 40.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 29.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 105.

Meșterii speciali în lucratul opincilor nu le croesc însă astfel; pentru dânșii, acest soi de opinci sunt *broaște* sau *hârzoabe*, cum le numesc unii în Ardeal ¹⁾. Meșteri sunt unii Bucovineni, cum se arată cei de pe la Straja ²⁾. Unii gospodari de prin munții Moldovei de sus fac *botișe*, adică opinci în formă de papuc, din piele scoasă dela coatele picioarelor de dinapoi ale cailor sau boilor. Această opincă n'are nevoie de *ingurzitură* sau încreștură, căci e făcută gata ³⁾.

Pentru a lega opinca cu târsâna, se simte nevoie de *găuri* (borte) sau de *urechi* numite și *cheotori*. Urechile sau cheotorile se fac din piele și se coasă pe marginea *DE, FG* a opincii. Prin ele se trec târsânele.

În loc de cheotori sunt mai adesea găurile, numite și *nojite* ⁴⁾. Găurile se fac cu *țăpușul*, instrument rotund și ascuțit. El este de fier și se mai numește și *găurariu*. La anticăria «Moldova» (Șaraga) am văzut expuse *găurare de os*, găsite în săpăturile dela Cucuteni (Iași) de către răposatul N. Beldiceanu. Pot fi și de piatră (Fig. 41). În Ardeal se numește *potricală* (Fig. 41)

Fig. 41.

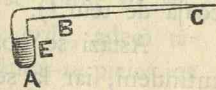

Fig. 42.

și are lungime aproape de zece centimetri. El slujește să dea găurile rotunde, *mușcând* din piele, nu numai separând și îndepărtând fibrele pielii. Operațiunea se face în chipul următor: capătul *A* al potricalei se așează pe opincă, unde meșterul vrea să dea gaură. În *B* bate cu ciocanul și atunci capătul *A* intră în piele, o taie rotund, iar cercul de piele rămâne în cilindru *E* al potricalei. Capătul cel ascuțit *C* îl folosesc gospodarii ca *sulă* ⁵⁾.

Opinca e bună de purtat numai după ce s'a mai învechit, adică după ce s'a dat pe picior, luând forma acestuia.

Prin Gorj, *nojite* se numesc și târsânele sau ațele cari leagă opinca și ciorapul de fluierul piciorului. Legarea aceasta e o artă pe care prea puțini o cunosc.

Adesea opinca se face și din piele crudă, de porc mai ales, răzându-i-se părul de pe el. Despre acest soi se pare că vorbește Sasul Laurențiu Topeltin: «Felul încălțămintelor Românilor este de

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 49.

²⁾ D. Dan., *Straja*, 38.

³⁾ *Șezătoarea*, II, 150.

⁴⁾ *Ibidem*, II, 42.

⁵⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, 70.

piele crudă, de fiece dobitoc, preste picior învelit bine cu obiele de lână și încălțat, apoi pielea aceea o leagă cu curea preste picior, de înfășură tot piciorul dela degete până sub toată glezna ¹⁾). Și acesta este portul Românilor celor vechi, strămoșilor, cari îl purtau la oști; acest fel de încălțăminte eră a(l) slujitorilor oșteni la Râm- leni. Numai atâta osebire vedem, precum cetim istoriile cele vechi, că oștenii Râmului nu învăliau în obiele, ci încălțau piciorul gol cu piele și legături în cruciș ca gratia, adică opinci în cari se ținea piciorul legat la călcâiu ²⁾).

Despre portul opincilor la Români sunt date destul de vechi. În Transilvania, edictul lui Rákoczi din 1638 opriă pe țărani de a purta cisme (prin urmare porunciă opincile), lege care s'a împrospătat și la 1700 ținând până la 1848 ³⁾). *Del Chiaro*, cunoscutul călător le numește *calzette* pe la 1718, iar în 1781 le pomenește și *Sulzer*, etc. *Gretzmüller* arată în 1810 că s'ar purtă și opinci din coajă de teiu ⁴⁾).

Astăzi se poartă pretutindeni la munte, la dealuri aproape pretutindeni, iar la șes opinca e o încălțăminte de muncă, de *dărvală*, mai cu seamă a săracilor. E o încălțăminte ce prezentă avantaje prin faptul că o poate face ori și cine din material ieftin sau la îndemână, e ușoară și călduroasă. E adevărat că cere mult timp cu încălțatul și descălțatul, că nu-i bună pe vremuri glodoase și ploioase și că se rupe ușor.

Femeile de pe la șes n'o poartă pretutindeni pe unde poartă bărbații.

3. Pielea de oaie.

E adevărat că *cojocăria* e un meșteșug ce cere anumite cunoștințe căpătate după ani îndelungați de ucenicie. Totuș prin unele sate de munte, cum m'am încredințat prin județele Tutova, Bacău și Neamț, gospodarii cari lucrează lemnul și pământul, fac pentru ei și pentru ai lor haine din piele de oaie, iar când au răgaz, lucrează și pentru alții. În județul Suceava am văzut cio-

¹⁾ Aici se înțelege «genunchiu». pe când în limba obișnuită de astăzi însemnează «maleolul» zis și «nodite» (Dr. G. Crăiniceanu, *Higiena țaranului român*. Ed. Acad. Rom., p. 112).

²⁾ Dr. G. Crăiniceanu, *op. cit.*, III-2.

³⁾ *Ibidem*, 112.

⁴⁾ *Ibidem*, 112.

bani cari lucrează singuri pieile și apoi le vând pe la cojocarii târgurilor. Aceste considerațiuni ne îndreptătesc să arătăm aici, în cadrele industriei casnice, și felul cum se lucrează pielea de oaie, chiar când nu diferă de cel al meseriașilor proprii. Iată într'adevăr și o mărturie în acest sens : «Câțiva locuitori din Straja Bucovinei profesază croitoria și știu drege și face din nou cojoace și cușme cu urechi, cum se obișnuște a se purta pe acolo» ¹⁾. În Munții apuseni ai Ardealului sunt sate întregi de cojocari, cari fac cojoace și pieptare și cari se numesc *suci* ²⁾. Tot așa și în Macedonia.

În Bucovina sunt sate în cari mai fiecare gospodar, ba și gospodină știe a *dubi* piei de oaie, capre, vulpe, etc. Dubitul se face așa că se fierbe *slatină* (apă de izvor sărat) și se toarnă într'un vas; se lasă

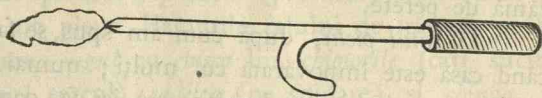

Fig. 43.

de se răcește până se poate suferi mâna. Apoi se pune în slatină *urlueală de ovăz* cernută și puțină *miezură de grâu*, adică tărate de grâu *de al doilea*, care se mestecă și așternându-se pielea jos se pune *dubala* cu pumnul deasupra și se îndoește pielea în două, strângând-o la olaltă. Așa stau pieile trei zile, când se *sparg* ele, adică se caută spre a se vedea dacă sunt dubite sau ba. Dacă ~~s~~ dubite, se întind la uscat. Dacă se pune în dubală și *frupt alb*, adică ceva lapte, atunci pieile dubite le-or mânca moliile ³⁾.

În munții Sucevei, precum în satul Bogdănești, pieile de oi hotărâte pentru cojoace și căciuli se pregătesc în chipul următor : Pieile se sară și se usucă bine și în voie; se spală în urmă în apă caldă ca să iasă din lână *usucul*, se storc și se pun în *dubală*. Dubală se chiamă zărul sărat. După câteva zile se întind pieile în lungiș și curmezis și se pun să se usuce iarăș în voie.

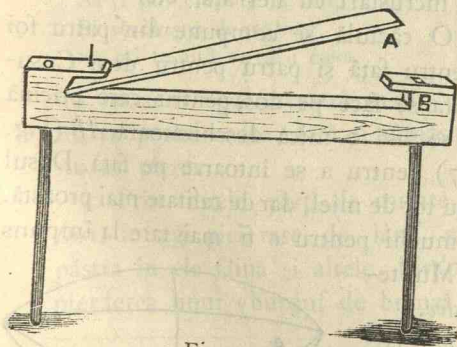

Fig. 44.

Innaintea de a curăți pielea de resturile de carne, se întinde

¹⁾ D. Dan, *Straja*, 51.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op., cit.*, 62.

³⁾ D. Dan, *Straja*, 48-9.

în lungime cu un cârlig (Fig. 43). Pielea se spânzură de o ață prinsă în cuiul podului. Cu o mână se ține de capătul de jos al pielii, iar cu cealaltă de mânerul cârligului.

Cârligul de fier e prevăzut cu un arc tot de fier. La capătul de jos, cârligul are o ață în care cojocarul pune piciorul. Curățitul se face cu cârligul propriu zis, trăgând cu el pe partea cărnoasă a pielii.

După ce s'a curățit de carne, se întinde pielea cu ajutorul *stativelor de întins piele* (Fig. 44). Stativele sunt prevăzute cu o limbă *A* care se supune într'o dăltuitură *B* a stativelor. Se pune pielea pe stative, se așează în silă limba stativelor și apoi se întinde cu mâna.

Stativele au numai două picioare și în timpul lucrului se răzămă de perete.

Lucratul pielii, după cum am spus, se face numai pentru casă, când casa este împovărată cu mulți; numai dacă din lucru mai rămâne, se vinde și pe la alții. Așa își fac oamenii *tohoarca*, cojoc păcurăresc până'n pământ, care în Ardeal poate să fie din piele negăsită ¹⁾, *jarcalăul* din piei mai proaste, care poate încăpea prin urmare și prin mâini mai nedibace ²⁾, *postinul*, *poașca* sau *poșcolăul* ³⁾, își pot coase *primul*, banda de pielciică de miel negru pe la marginea boandei cojocelului (cel de zile mari) și a cușmei albe, etc. Mai cu deamănuntul voiu arată aceste haine când va veni rândul *portului*.

Dintre toate, căciulile sunt mai ușor de croit, fiindcă oricine își poate face calupurile (Fig. 45-46) din scânduri. Unii le au cu diferite săpături și încrustări cu fier ars, etc.

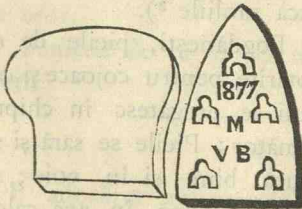

Fig. 45.

Fig. 46.

O căciulă se compune din patru foi pentru față și patru pentru dos. Cusutura se face pe dos, pentru care pricină i se lasă o mică deschizătoare *AB* (Fig. 47) pentru a se întoarce pe față. Dosul căciulii este de piele de ied sau tot de miel, dar de calitate mai proastă.

Cojocarii au *ac* în trei muchi pentru a fi mai tare la împuns și degetar cu vârful rețezat; în Muntenia, acesta se numește *năpărstoc*.

Pentru cojoace au felurite *lâni* colorate; feluritele flori și cusături nu se pot de sigur arăta cu condeiul.

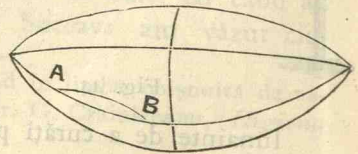

Fig. 47.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 85.

²⁾ *Sezătoarea*, V, 103.

³⁾ *Ibidem*, V, 118.

4. Alte întrebuniări ale pielii.

Astăzi, și în trecut mai ales, pielea se mai întrebuniță și la altceva, decât pentru încălțăminte și îmbrăcăminte.

a. In satul Țepu, jud. Tecuciu, sunt oameni cari singur își fac *încălțăminte* de purtat, urită de bună seamă, dar înlesnitoare și ieftină. In cazul cel mai rău, oricine își poate pune un petec la o ciobotă, slujindu-se de *ac, ață de cânepă*, ceruită sau trasă cu săpun, și sulă. Tot astfel își fac din nou unele părți din *hamuri* sau le dreg. (Hamurile cuprind: *șeaua* care are: *lemnul* (țestul), *oblâncurile* (arcăzile), *scările*, *trăgătorile* (curelele scărilor), *japchii* (pielea de peste lemn), *perna*; apoi: *pochii* (cureaua de sub coada calului), *tafturul* (pe sub pânțece), *presărul* (presinul) (ține șeaua prin gâtul calului și pe sub piept. Hamurile calului de trăsură, pe lângă cele arătate, mai sunt: *jugul* cu *chișca* lui, *chiotorile* (cari sucite și date după *hlube*, leagă cercul), *sădelca* (pe spinare) și *chinga*. *Căchițelele* cuprind: *zăbalele* sau *muștiucul*, *bărghia* (bărbia), *struneaua* (struna), *fruntea* (frunțarul), *boternița*, *ochelarii* (la cele de ham), *dârlogii* (la călărie) sau *hățurile* (la cele de ham). Căchițelele se mai numesc și *frâu* (la călărie) și *hățuri* (la ham).

b. Când sticla nu eră așa de ieftină, ferestrele erau umplute cu o piele subțire, bine curățită, ca să fie transparentă. Ea se numia *burduf*, prin jud. Suceava *bârdazan*¹⁾. Astăzi rar se mai văd case cu burduf de piele. In fragmentul de cântec:

Când ai trecc pe la noi,
Să-ți pui clopote la boi,
Și *sbiciușcă* de mătase,
Să mi te-aud eu din casă.

Bolnavă de m'oiu află,
Eu la maica m'oiu rugă,
Fereasta mi-a destupă,
Tot la tine m'oiu uită²⁾.

nu se zice: «pe fereastră m'oiu uită», fiindcă prin fereastra de piele nu se poate vedeă. Iată o rămășiță din vechi, care fiind frumoasă nu se pierde.

c. Prin unele părți de munte și astăzi folosesc Românii *burdufuri*, întregi piei rase de lână sau nerase, dar dubite, pentru a păstra în ele făină și altele. Intr'o scrisoare din 1560 e vorba de pierderea unui «burduf de brânză și un burduf de făină»³⁾. Bur-

¹⁾ După arătarea d-lui G. T.-Kirileanu.

²⁾ *Șezătoarea*, VI, 84.

³⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, 94.

dufurile de brânză se văd și astăzi, dar ele sunt *chiști* (sing. *chișcă*, stomac) sau beșici de animale mari (boi, vaci).

În literatura populară avem dese rămășițe: «Smeii cărau apa cu un burduf de piele», «un burduf de bani, cât putea smeul să-l ducă», etc.

d. *Ciure* fac unii Români, mai ales la munte. La șes, ciurile sunt producții ale Țiganilor *ciurari*. Ciurul e de piele găurită cu *potricala* (Fig. 41), (tot cu acest instrument unii dau găuri la urechile animalelor mici, ca să le facă *semn*, spre a le cunoaște) și prinsă într'o *veșcă* de coajă de teiu. Se află 'n orice casă și cu el se cerne făină pentru mămăligă. Pe fundul lui se dă cu bobii. *Un ciur de făină, a cără apă cu ciurul, a trăi cât apa în ciur, a ciurui*, etc., sunt expresiuni populare mai dese.

Dârmoiul e tot ca ciurul, cu deosebire numai că e mai mare și are găurile mai largi. Cu dânsul se cerne păsatul, sămânța de cânepă, etc.

e. *Burdiful*, *foalele* sau *butușul* cimpoiului de munte se face de obicei din stomacul (rânza, roiosul) vitelor rumegătoare. Am văzut totuș cimpoiuri făcute din piele de ied și miel, dubită și întoarsă pe dos.

f. Pentru armele de demult, iatagane, tesăci și sabii late, pentru cuțite, puști și baltage, obișnuesc mai ales muntenii să-și facă *teci*. Astăzi aceste din urmă se înlocuiesc prin altele de lemn, încinse cu inele de coajă de cirêș, șuvițe de tablă sau sârmă. Bacia din Ardeal fac *tecare* din piele pentru linguri chiar ¹⁾.

g. Traistele mici de piele poartă numele de *chesuri* (sing. *ches*) în Ardeal ²⁾, iar în țară pe cel de genți și *pălăști* (sing. *pălășcă*). Când sunt pentru vânătoare, au o clapă care atârână astupând gura gentii. Se fac mai ales din piele de lup sau de mistreț, de cele mai multe ori netăbăcite. Câte odată sunt înfrumusețate cu diferite feluri de nasturi și bumbi, dacă nu și cusături.

Punga mică de piele, cu gura încrețită de două băieri cari se trag în sens invers, se numește în Ardeal și Moldova de sus *jașcău*. În ele se ține și tutunul, luleaua, amânarul și cremenea.

Punga de bani se poartă cu baierile după gât, în brâu sau spânzurând de brâu până 'n dreptul genunchilor.

h. *Chimire* și curele de încins. Cele dintâi înflorate cu nas-

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, 83.

²⁾ *Ibidem*, 28.

turi și bumbi colorați, cu încrustări și cusături de șuvițe de piele.

i. *Biciuști* (sing. *ghiciușcă*, *ghiciuțcă* și *iușcă*). Când nu-i de ață de cânepă, se croește lungă, iar aproape de *baieră* se scurtează printr'o floare (Fig. 48), se face un laț și se începe a se învârti capătul liber peste laț până aproape să se acopere.

Când a mai rămas puțin din *ochiu*, atât cât ar încăpea prin el *sflichiul*, se bagă *sflichiul* și se trage ca să se întepenească.

Se mai scurtează, făcând *ochiuri* și trăgând prin ele alte *ochiuri* succesive (Fig. 49). Prin ultimul *ochiu* se trage *biciușca* spre a se înnodă.

Unii sunt meșteri de a face și *harapnice* de piele. Erau mai multe pe vremea cărăușilor; astăzi nu mai au decât vatafi boierești pe la șesuri.

j. *Bubaiul* este un instrument compus dintr'o putinică sau cofă desfăcută de fund. La o gură i se leagă o piele dubită de oaie. La mijlocul pielii atârână o șuviță de păr de cal, care, fiind udată cu apă și trasă când cu o mână, când cu o alta, produce o vibrațiune ce samănă cu răgetul unui bou depărtat, sau mai bine zicând cu al unui *bubaiu*, de unde se vede că-i vine și numele. Cu el umblă copiii la Sf. Vasile urând din casă în casă.

Vasile Alecsandri îl botează *bou* și zice că constă dintr'o sită de piele petrecută cu un fir gros de păr de cal. Tragerea firului prin pielea sitei produce un răget surd de bou depărtat ¹⁾. S'a dat părerea că *bubaiul* există numai la Români ²⁾.

l. În Ardeal se obișnuște a se purta pe *cică* (*chică*) de către femei și fete mari un potlog de piele pe care se înșiră monede. El se numește *peartă* ³⁾.

m. *Potlogul* e o bucată de piele cât palma, cu o gaură în

¹⁾ *Poes. pop. ale Rom.* 1866, 391-2.

²⁾ T. T. Burada, *Almanah muzical* pe 1877, 65; an II, 62-3, unde se află și desenul.

³⁾ *Viciu, op. cit.*, 66.

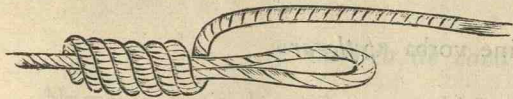

Fig. 48

Fig. 49.

mijloc, care se pune în gâtul rătoilor cari *umblă* după găini. Având acest potlog, rătoiu! nu poate apuca găina de ceată, așa că pică de deasupra ei.

Poate că de aici vine vorba «*potlogar*».

CAPITOLUL VI.

CARNEA.

1. *Considerațiuni.*

Industria cărnii începe atunci când mijloacele de transport sub forma ei vie întâmpină piedici, când anotimpul și prescripțiunile religioase se opun la o consumare totală. Ne este cunoscut timpul când țerile române exportau un număr însemnat de vite peste graniță, pe vremea când aceste vite se cereau și când erau în țară, când țara își socotiă vitele ca o bogăție din punctul de vedere al numărului sau al *calității*. Anumiți factori exteriori și interiori au șters această bogăție care a făcut obiectul atâtor studii.

Despre carne industrializată nu avem cunoștințe că ar fi trecut vreodată granița ca un articol de export însemnat. Singura ocazie ni s'a oferit, poate, încoace, târziu, după căderea noastră sub Turci și mai ales pe vremea Fanarioților, de când avem știință că există o *companie de samsari turci*, *compania negustorilor de unt*, cari mijlociau cumpărări de unt și *păstrămuri preparate în țară* ¹⁾.

Că poporul nostru dela țară are câteva noțiuni despre industria cărnurilor, se datorește numai *sărăciei* ce-l silește să se înfrupte de multe ori și cu câte puțin din carne, și bolilor ce dau peste vite. O vită cu semne de boală incurabilă este tăiată și carnea ei făcută pastramă.

2. *Carnea de pasere.*

Păsări mănâncă țaranul numai pe la zile mari. Prea rar se poate întâmpla ca toamna, când *galițele* sunt grase, să prindă gospodina chiaburului găscă ori curcanul, să-i scoată *pieptul* ori *picioarele*,

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 86.

să le spintece, să le tăvălească prin usturoiu, sare și piper roș pisat, sau negru, și să le atârne deasupra hornei la afumat pentru mai târziu.

3. Carnea de vacă.

Numai în cazuri de accidente omul își taie vita, ca «să nu moară mortăciune», sau când vede că-i bolnavă. Dacă nu-i poate desface carnea, o *usucă*, înșirând-o pe ațe la soare și apărând-o de muște. Astfel se face *pastrama*, pe care omul o împrășteie de pomană prin sat, când pentru casa lui e prea multă.

4. Carnea de oaie.

Se face pastramă ca și cea de vacă, numai că mai des.

5. Carnea de porc.

Tăiatul porcilor la Crăciun formează o zi de mare însemnătate în bucătăria țaranului român prin atâtea amănunte tradiționale. Porcii se îngrașă tot postul Crăciunului. La Ignat, Sf. Mart. Ignat, 20 Decembrie, «porcul visează ca va fi tăiat», zice credința populară. Prin unele părți această tăiere se face chiar în această zi; prin altele, în ajunul Crăciunului sau în ziua întâi de Crăciun. Prin părțile ținutului Tecuciu sunt sate unde porcii se taie tocmai a doua zi, Soborul Preau Curatei Fecioare.

Colindele rostite de copii pe la ferestre, amintesc aceste datini străvechi. Iată chiar pe o cazanie din Amlaș din anul 1792 că stă scrisă o astfel de orăție.

Dei tu, spată *dânpenată*¹⁾,
 Și tu, șuncă *dafumată*,
 Ieși afară
 Din cămară,
 Să nu măneci înt'astă sară.
 Cel cârnațu murat,
 Ce e bine pipărat,
 Da pogoră de pe *pingă*,
 Da să nu să prea așa frigă,
 Că e mai bun, mai mustos,
 Cumu-i rumen, fript gustos.

Încă ceva voi mai spune,
*Heangleștile*²⁾ încă-s bune;
 Toate celea(s) gata pe mâne,
 Socotimu că voru fi bune.
 La olaltă să venimu,
 Nașterea să prăznuimu,
 Pentru nașterea lui H(risto)s,
 Să ne fie de folosu,
 Aminu
 Și-o cupă doao de vinu,
 Să avem voia deplinu³⁾.

1) Grasă.

2) Prajituri cu ou și unt, *lipii*.

3) Iorga, *Stud. Doc.* XIII, 40-1.

Din secolul XVII avem o scrisoare glumeată, unde-i vorba de *trandafiri* sau *cârnați*, cari se fac la Crăciun: «Eu să înseamnez dumiatal(e) de peaste de sământă și dumiata să mă înseamni de unul di ceea ce li-i ciuma în dzuoa de Ignat (=porc); nu pentru alta, ceș trebuie acmu să-s afle, că spune un păcat mare ciceluea ce n'are de-acel feal, ales acmu la Crăciun. Și, din mașale de știucă nu poci face di ceea ce să cheamă pre numele dumisale lui treti Log(o)f(ă)t¹), de să pun așa ☉, că mașale știucii sănt suptiri, ia(r) noaî, hiind oameni de țară, ne-a foarte trebuî de-acel feal să fie mai groș. Deci, ce va hi mila dumitale, de vr'un (porc), mulțimi-vom dumitale; de na hi, la prilej tot ș'om mulțami»²).

Carnea de porc, cunoscută prin unele părți din Moldova sub numele de *porcină*³), se desface pe specii în ziua tăierii. Capul cu semnul crucii în frunte, și picioarele, după ce vor fi părлите și curățite, vor fi fierte pentru *răcitur*; *șoldurile* rămân întregi; slămina de o parte, tăiată în două dealungul spinării; muschii spinării, cunoscuți sub numele de *ieपुरi*, se leagă și se păstrează; spinarea, coastele, *bărdanul* sau pânțele. Din mașe se vor face *trandafiri*, *gălbăși* (*călbăși*, *caltaboși*) sau vor fi mâncate fierte; *chișca* (rânza stomacul) se mănâncă fiartă cu oțet și hrean în ziua de Bobotează; *osânza* sau grăsimea lăuntrică e păstrată pe alocuri pentru săpun, prin alte părți se dă la slănină; măruntaiele se mănâncă mai curând.

După tăiere, carnea stă în saramură până la șase zile, după care se *spânzură*, adică se atâră în pod prin cheotori de fășii de teiu⁴). Prin alte părți, carnea aceasta se pune în lăzi. În Ardeal, această ladă se numește *bămbariu*, cu coperișul și fundul de lemn, păreții însă din «*roci* de sarmă (*drot*)». De coperiș atâră carnea în cărlige de fier ca să n'o mănânce muștele. Hămbariul se păstrează în pivniță sau în cămară⁵).

Pastramă se face și din carne de porc macră, nu *șgărcioasă*, nu *hêt*, carne slabă⁶). Carnea tăiată șuvițe se sară bine și se pune în *mujdeiu* (usturoiu pisat). «Apoi dă foc în cuptor, îl înfier-

¹) Pe semne Tretilogofătul de pe atunci eră poreclit «porcul».

²) Iorga, *Stud. Doc.* XI, 120-1.

³) *Șezătoarea*, V, 117.

⁴) După practica locuitorilor din Țepu-Tecuciu.

⁵) Viciu, *op. cit.*, 49.

⁶) *Șezătoarea* III, 15; mai ales de miel.

bântă, o pune pe frunze de hrean ori pe drăncioare și o lasă până ce se usucă bine. Alții au un butoiu mare, desfundat la amândouă capete(le) și-l așează la un loc dosit. Fac foc cu lemne ce dau mai mult fum și pun pe niște bețe carnea și o atarnă în poboc, o lasă acolo până ce se usucă și pe urmă o strâng în pod ori în cămară»¹⁾.

În Țepu, jud. Tecuciu, aceste fășii de carne zac o săptămână în oțet și apoi se pun la afumat. Adesea ele se bat cu o muche de lemn ca să se distrame, presărându-se apoi și cu ardeiu roș pisat, sau piper negru iarăș pisat.

Slănină afumată pregătesc unii gospodari mai ales dacă-i subțire. Pentru acest scop e mai bun *pântecule*. Tot astfel se afumă și coastele «costițele», cari au destulă reputație în bucătăria țărănească română.

Șunca de origine străină, după cum arată și numele, nu se cunoaște pretutindeni în țară. În Ardeal mai adesea, numind diferite bucăți cu numele de *hoșmuri*²⁾, *ciapături* și *hoșmie*. Cei cărora le dă mâna, fac șuncă după diferite norme, din cari una e următoarea: După ce spetele și șoldurile au fost curățite bine, se așează într'un vas mare (hârdău) ca să poată să fie acoperite bine de *salamură*. Dacă nu-s bine acoperite, carnea prinde mucegaiu, se vinețește, iar după preparație rămâne cu o culoare roșie.

Așezarea în salamură se face astfel: Se socotește de fiecare spată (șuncă), grea de 6-8 kilograme, un sfert de kilogram de sare și 100 grame de salitră. Sarea se amestecă bine cu salitra. Sarea amestecată se pune pe fundul hârdăului; deasupra ei vine un rând de șuncă, deasupra acesteia sare și salitră, și așa mai departe. După ce vasul s'a umplut, se acoperă și se pune într'un loc unde aerul trebuie să fie uscat și cald. Acolo stă două săptămâni.

Mușchii și slăcina stau numai zece zile.

După cincisprezece zile, șuncile se scot din salamură, se atarnă în cuiu în odaie și se lasă o zi să se sbicească. Se pun la fum două sau trei zile, după tăria fumului.

În urmă se fierbe în apă curată două sau trei ceasuri, putându-se fierbe la olaltă cu substanțe mirositoare precum sunt piperul, cuișoarele și scorțișoara. Răcirea se face tot în apa în care a fiert³⁾.

¹⁾ M. Lupescu în *Șezătoarea*, VI, 79.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, 51.

³⁾ După practica locuitorilor din Țepu-Tecuciu.

Beșica udului dela bou și porc se întrebuițează foarte rar ca burduf pentru brânză. De cele mai multe ori o întrebuițează copiii ca jucărie. După ce a fost curățită de carne, este umflată cu țeava (*țeve*, *țăgbie*) și apoi, legată la gură ca să nu se desumfle, se pune la uscat. De multe ori în ea se pun grăunțe de popușoi ca să sune. Ea se mai atârnă c'o ață sus de coardă, ca apoi copiii să-i facă vânt ca s'o izbească de pereți sau de ușă. De cele mai multe ori această jucărie se strică izbindu-se de ceva ascuțit, ori e turțită cu piciorul.

Pe la unele case, cei ce au *darul* fumatului, fac pungi pentru tutun din beșică de porc, încrețind-o la gură după ce au râtezat-o. Ea se mai chiamă și *chișitoare* ¹⁾.

Punga se mai numește și *jașcău* ²⁾ sau *tarșug* ³⁾.

CAPITOLUL VII.

GRĂSIMI.

1. *Considerațiuni.*

Grăsimile de păseri și animale sălbatice sau domestice pot fi întrebuițate la pregătirea bucatelor sau transformate. Industrializarea grăsimilor se face mai ales în scopul de a căpăta *lumânări și săpun* (sopon). De multe ori însă, aceste lucruri cer cunoștințe întinse de practică și prin scumpetea lor, prin procedeele chimice cari au loc în preparațiuni, aduc o îndepărtare a materialurilor. Aceste pricini au făcut ca această ramură de industrie casnică să nu se desvolte aproape de loc.

Diferite grăsimi de animale sălbatice sunt păstrate în chip judicios pentru medicina populară. Seul de cerb și măduva din fluierile picioarelor lui, amestecate cu lapte dulce, sunt bune, crede poporul, în potriua boalelor de piept și felurite tăieturi, sgârieturi și răni ⁴⁾. Grăsimea de urs e bună tot pentru acest scop; cea de lup

¹⁾ Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 63.

²⁾ *Șezătoarea*, II, 41.

³⁾ *Ibidem*, III, 90.

⁴⁾ Dan, *R. Straja*, 53.

e bună pentru uns *colții de lup*, acele bube cari se nasc din pricină că omul mânâncă din carnea unui animal *incolțit* de lup; cea de iepure se întrebuițează în alte medicamente și adesea scump se vinde un dram.

Acele grăsimi rare se păstrează cu sfințenie, ca să nu se rânzească. Dintre toate felurile de grăsimi, vom cerceta numai *săul* (seul) de vită mare și oaie și *slămina* sau untura de porc.

2. *Seul de oaie.*

În vremile când petrolul nu era așa de răspândit și ieftin ca astăzi, când poate prin unele părți nici nu era cunoscut, iluminăția locuințelor se făcea cu lumânări de seu. Fie pentru acest scop, fie pentru fabricarea săpunului în stabilimente speciale, fie pentru hrană, fie pentru altele, între țerile române și vecini, seul a constituit un articol însemnat în comerț.

Pe la 1412, vama Bistriței ardelenene luă pentru o măsură de seu (pondus unum sepi) patru dinari ¹⁾.

Din 1803 știm că în Râmnicul Olteniei un Ștefan Baciuc, stăpân peste multe turme din țară și de peste munte, era tăbăcar, ocupându-se și cu desfacerea seului ²⁾.

În 1839 se exportă din, Țara-Românească, 2.820.350 oci de seu pentru 7.000.000 lei ⁴⁾. Mare cantitate de seu se petrecea însă la curtea domnească și la curțile boierilor mari. «Să lăsați în pace poslușnicii, zice o poruncă moldovenească din 1666, ai Sfintei Episcopii (de Huși), de seu..» ³⁾ și să nu se mai ia pentru curțile domnești nici în natură (darea), nici în bani (cum s'a transformat mai târziu).

Altă poruncă din 1741—2 «lui Pascal Vel Ispravnic de curte, ca să aibă a opri seul dela toate mesernițele (cășăpiile) din Iaș, să nu să vândă la alții, făr' cât numai la Domnie, să-ș dea tot său cu prețul lui, pe bani gata, pentru treaba lum(ă)năr(i)lor de curtea gospod.» ⁵⁾.

Și în sfârșit altă știre încă mai de aproape de zilele noastre :

«Pe timpul lui Grigorie Vodă Ghica, lumânările erau de ceară făcute la noi, ori de stearină amestecată cu ceară, aduse dela *Leopol*

1) Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. V.

2) Iorga, *Stud. Doc.* XII, 147.

3) Iorga, *Stud. Doc.* XI, 17.

4) Episc. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 70.

5) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 221.

din Galiția și chiar din *Viena*, când se dedeau baluri la curtea domnească. Când se dedeau însă în casele particularilor, chiar la boieri mari, *lumânările erau de seu*. Tocmai pe la 1830, începură și boierii să facă, cu voie înaltă, uz de lumânările de ceară. Cele de stearină curată, au venit din Austria mai târziu.

Se povestește că în timpul lui Grigorie Vodă Ghica, trecând pe la noi Ambasadorul Marchiz de Ribéaupierre, domnitorul îi făcu o primire făloasă. Intre altele îl pofti și la un bal public, dat în onoarea sa. Marchizul se duse la bal, mai mult ca să observe gradul de civilizație al societății noastre, dar mătășurile, șalurile și mai ales diamantele ce văzû la damele române îl surprinseră, căci numai diadema, cerceii și ghiordanul cucoanei Z. U. costau peste un milion. Din întâmplare Marchizul își aruncă ochii și asupra iluminării sălii și văzû cu destulă surprindere că eră făcută cu *lumânări de seu*. A doua zi venind la curte, și fiind întrebat de domnitor de a trecut sau nu bine, Marchizul răspunse că luxul cucoanelor noastre este egal cu al damelor din St. Petersburg, numai un lucru nu i-a plăcut, zice el Domnitorului. — Ce lucru ? îl întreabă Vodă Ghița. — Lumânările cele de seu, al căror fum strică aerul sălii. — Cât despre aceasta ai dreptate ; dar la noi numai Domnitorul are voie să ardă lumânări de ceară ; ceilalți cată să ardă de seu¹⁾.

Nu se poate spune cu siguranță, dacă alături cu boierii mari, ardeau tot lumânări de seu și țărani ; în ori ce cas, ori de seu ori de *ceară curată*, care se găsea adesea mai la îndemână și mai ușoară de prefăcut în lumânări.

Astăzi, la țară nu se fac nicăiri lumânări de seu, când *gazul* sau petrolul este așa de ieftin.

Lumânările de seu se cumpără numai pentru a fi topite în diferite *legături* (cataplasme) ale medicinei populare.

3. Grăsimea de porc.

Grăsimea de porc provine din *slănină* numită în Ardeal și *slănină* ²⁾ sau *proaspătă*, care formează stratul superficial între carne și *șoricu* (*șoric*, *cioric*, *cioriciu*), din *osânză* sau grăsimea lăuntrică

¹⁾ D. C. Ollanescu, *Teatru la Români* (Ediț. Acad. Rom.), I., 44.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, 78.

³⁾ Ibidem, 71.

din regiunea abdominală, și *prăpur* sau *pecie* (pânza ce ține intestinele).

Slânina se sară, scrijălindu-se cu cuțitul și se păstrează ca și carnea. Un chip de a păstră e și acesta: după ce a șezut două săptămâni în sare, se așează într'un *tron* sau ladă în care s'a așternut o câțime de fân; se pune apoi un rând de slănină și unul de fân, până se umple tronul. Așezarea lăzii se face într'un loc uscat și ferit de șoareci. Astfel slânina nu se rânzezește niciodată.

Alt chip de a păstră este prin *topire*. Se taie slânina bucăți mărunte, se pune într'un ceaun pe foc și după ce se topește, se scurge în vase de lut, în cari se va păstră. Unele gospodine o sară cu sare, altele nu; unele în timpul topirii prăjesc și ceapă, altele nu. Practica arată fiecăreia chipul cel mai bun.

În *iluminare* se întrebuițta mai înainte grăsimea de porc foarte mult, în locul petrolului sau *gazului* de astăzi, prin *poponețe* sau *opaițe*

Fig. 50.

(Fig. 50). Acestea erau niște vase de fier sau de hârburi, în cari se puneă untură topită (sau seu) și un *fitil* (*feștilă*, *feleştiuc*) dintr'o cârpă. Aprins fiind capătul fitilului, el topiă grăsimea dela bază, care se suiă în sus fiind absorbită de feștilă. Acest lichid îi întrețineă arderea. Produceau fum, dar nu higiena le-a ucis ci economia. Poponețele au fost în urmă înlocuite prin *gazuri* (Fig. 51). *Gazul*, *gazornița* sau *chiorul* au fost foarte mult întrebuințate până acum câțiva ani. Și ele astăzi au început să dispară. *Gazul* era folosit mai ales

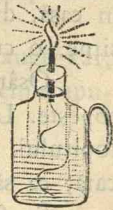

Fig. 51.

de sărac, când n'aveă nevoie de lumină mare. La gaz torcea gospodina în nopțile de iarnă. *Gazul* e de tablă sau de pământ; are forma unei sticle cu gâtul scurt. Deasupra gâtului stă un capac prevăzut cu un fund, sus, iar prin mijlocul fundului străbate un cilindru îngust. Prin cilindru străbate feștila. Înăuntru i se pune gaz, iar lumina se potrivește cu *acul*, prin săltarea sau coborîrea părții cu scrum a feștilei. *Gazul* stătea pe *prichiciul* triunghiular, un pătuleț făcut într'o muche a hornei.

Locul *gazului* îl iea *lamba* sau *lampa*. Cele mai mici «lânghi» sunt cele «de cinci focuri». Apoi vin cele cu opt și unsprezece focuri. O lampă cuprinde: *stecla*, *mașina* cu *pălărie* sau *plească*, *fitilul* și *gazul*.

4. *Săpunul.*

Este singurul produs al industriei casnice din grăsimi. Nu sunt date precise cari să arate momente de pe vremea când el se făcea în casă, de gospodine. Curțile domnești și-l procurau de sigur din fabrici străine, așa arată, ca exemplu, unele scrisori moldovenești din veacul XVII, cari spun că pentru Suceava se aducea săpun din Bistrița ardelenescă ¹⁾.

Pe la 1705, zice o relațiune, vama Căinenilor percepea 40 de bani românești pentru o poveră de săpun, fără a hotărî ce anume fel de săpun eră acela ²⁾.

În veacul XVIII chiar, săpunul se cumpără din Ardeal, unde erau prin orașe săpunari anume cari se îndeletniciau cu aceasta ³⁾.

Nu ne putem însă închipui că și populațiunea rurală și-l procură prin feluriți neguțători tot din străinătate, când prepararea lui e așa de simplă și când materialul prim, grăsimea, o avea la îndă-mână și din belșug.

Astăzi, toată gospodina care ține la obrazul ei, își face săpunul în casă, din seu de oaie, vită mare și osânză de porc. N'are gră-sime, o cumpără și săpun tot își face.

Osânza sau untura se usucă întâiu, apoi se taie mărunțel și se topește. Le scot *jumările* («*giumerile*»), partea cărnosă. În timpul topitului, se ferește untura de a se arde, adecă trebuie bine mestecată, ca să nu se ardă, căci altfel untura topită se înroșește.

Se face apoi *leșia*: se pune un găletar găurit, plin pe jumătate cu cenușă cernută, peste altul deșert. În primul se toarnă apă fiartă și leșia roșie se scurge în găletarul de jos. După ce s'au scurs cam două ceainuri de leșie, se pune untura pe foc, într'un ceain mare și se fierbe în continuu o zi și o noapte, amestecându-se cu leșie, de câte ori se vede că a scăzut cu un deget *dela semn*. Leșia se pune când focul e potolit, căci altfel se aprinde.

Când cele douăzeci și patru de ceasuri s'au încheiat, se zice că *săpunului i se încheie urma*. În cele cinci ceasuri de pe urmă se încearcă săpunul, cum se încearcă *dulcețurile de-s legate* ori nu; încercarea se face în talgere sau străchini cu apă rece. Când da semne de închegare, se pune în ceain cam un pumn de sare pisată

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, 23.

²⁾ Iorga, *Stud. Doc.* XII, 16.

³⁾ Iorga, *Istor. Rom. în chipuri și icoane*, III, 177.

de fiecare oacă de untură, iar după ce a mai clocotit odată, se scoabă ceanul jos. Se lasă să se răcoarească, și se toarnă două sau trei oale de leșie rece și se amestecă bine.

Se lasă apoi săpunul de se răcește; săpunul se încheagă sus, iar dedesubt se lasă *vrăcia* care cuprinde leșia turnată pe urmă, *răntatea* adică materiile străine din grăsime și leșie, și în sfârșit *leșia*, rămasă după saturația săpunului.

Unele femei, în loc de leșie, toarnă apă la urmă.

După ce săpunul s'a sleit, se ia *sloiul* deasupra, se taie *calupuri*, fâșii late de un lat de palmă, se pune din nou în leșie și se dă în *crop*, un clocot, în care timp i se mai adaugă încă un pumn de sare pentru fiecare oacă de untură. Se dă apoi jos, se lasă de se sleiește și se taie calupuri. Această operație se chiamă *prefacerea săpunului*.

Săpunul uscat, se păstrează în *foști*, în pod.

În meșteșugul acesta nu-s toate gospodinele pricepute în totul.

Când intri într'o casă unde se face săpun, trebuie să zici: «Buna dimineața la bolovani și la petroaie», urând astfel gospodinei să-i ieasă săpunul tare ¹⁾.

Practicile difer mai ales astăzi: unele gospodine adaugă var, altele *sodă*, («zotă»), dar toate acestea, zic cele ce țin la vechile apucături, strică bunele calități ale săpunului de casă.

CAPITOLUL VIII.

OASE ȘI COARNE.

Prin *oase*, poporul înțelege atât oasele propriu zise sau *ciolanele*, cât și *coarnele* la animalele cari le au. Din primele, puține lucruri se fac.

Fluierile de os astăzi au dispărut aproape cu totul și, cât am căutat, n'am văzut decât unul singur păstrat în colecția d-lui Lupescu, directorul orfelinatului «Ferdinand» din Zorleni (Tutova). Pe deasupra, nu se vede din ce anume fel de os este făcut.

Probabil că este destul de vechiu și la acest fel de fluier se referă cântecul :

¹⁾ După cum îl facea maică-mea.

Fluieraș de os,
Mult zice duios;
Fluieraș de soc,

Mult zice cu foc;
Vântul când a bate,
Prin ele-a strabate...¹⁾

Din fluierul piciorului unui cocoș mare, după ce i se scoate măduva și se lustruește, fac vânătorii din munții Moldovei de sus niște fluierie numite *țipători*. Ele țipă întocmai ca cocoșul sălbatec și la acest strigăt se adună găinile sălbatice pe cari vânătorii le împușcă.

Din *cornul de berbec* fac agricultorii din Moldova *mănușche la cosoare* și *cuțite*, căci prin îndoitura lor și cutele ce le prezintă, sunt mai bine ținute în mână.

Pieptenii de lăut sunt cumpărați astăzi dela Țigani în schimbul unui ciur de taină sau unor coarne de bou. Ei au forma dreptunghiulară (Fig. 52) cu dinți mai deși pe o parte și mai rari pe cealaltă. Cei rari slujesc la descălcitul părului.

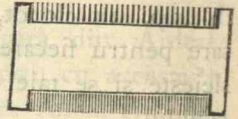

Fig. 52.

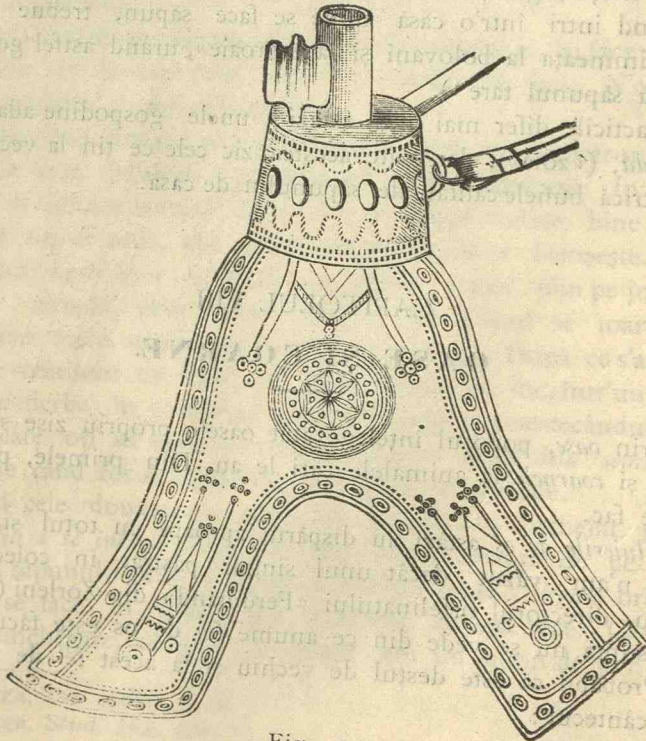

Fig. 53.

¹⁾ Fragment dintr'o variantă a cunoscutului cântec «Miorița».

Intr'o vreme de sigur că au fost făcuți de gospodari singuri, intinzând cornul încălzit și tăindu-l apoi.

Tot din oase de corn se fac plăsele la cuțite și stricnele.

Cornul de vânătoare e un corn de bou, în care se ține câte odată și praf de pușcă. El se întrebuițează la vânat pentru strigătul ogarilor și copoilor. Ca instrument de cântat îl întrebuițează foarte puțin, fiind greu de scos notele trebuincioase și încă mai grea combinația lor ¹⁾.

Fig. 55.

Fig. 54.

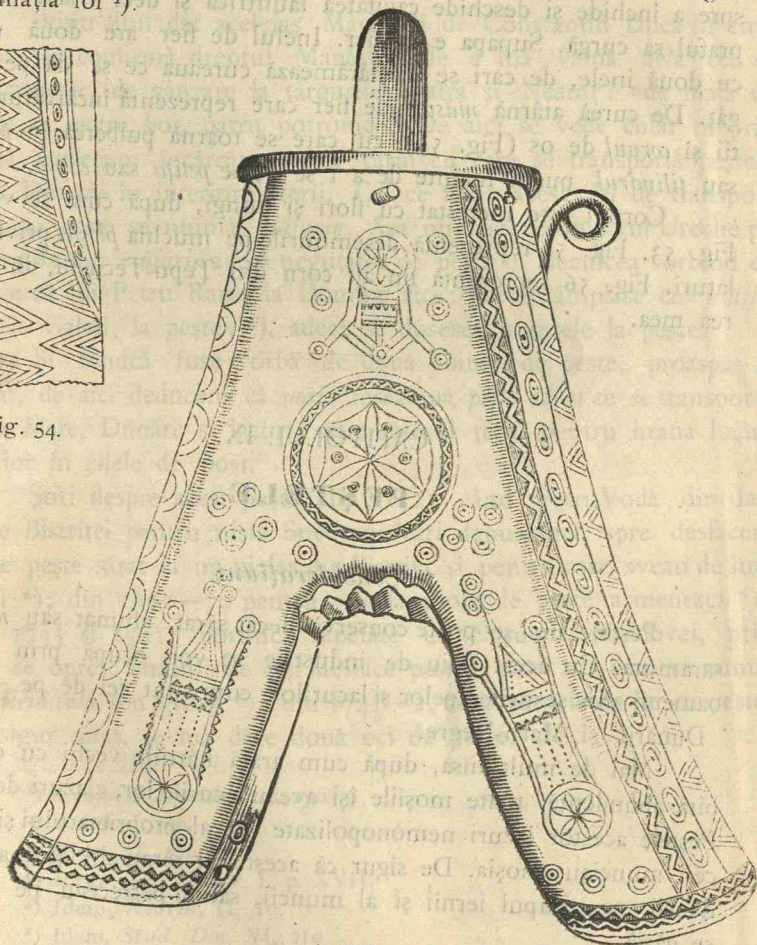

Fig. 56.

¹⁾ Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 68.

În Ardeal: *tutoiu*, cornul cu care *bucină* când scot vitele în *ciurdă* (cireadă)¹⁾.

Ploscă pentru praf de pușcă se vede numai pe la munte, dar astăzi rar de tot. Una găsită la Toader Năstaca din cătuna Râsca, com. Bogdănești, jud. Suceava, e un capo-d'operă artistică (Fig 53). Ea reprezintă bifurcarea unui *corn de cerb*. La trunchiu are o brățară de fier, *bătută* cu bumbi de aramă și încrustată cu dungi formate din hașuri sinuoase săpate. Un inel de fier, lat de 2 cm., servește a turna *iarba* în *măsurătoare*. Cornul e găurit până în fundul ramurilor. Lângă gură se află un cuiu lat ca un fel de supapă spre a închide și deschide cavitatea lăuntrică și deci a lăsa sau nu praful să curgă. Supapa e de fier. Inelul de fier are două urechi cu două inele, de cari se încătăramează cureaua ce se dă pe după gât. De curea atârână *măsura* de fier care reprezintă încărcătura puștii și *cornul* de os (Fig. 55), cu care se toarnă pulberea în *peticerul* sau *șilindrul* puștii înainte de a i se pune *petița* sau *capșa*.

Cornul este încrestat cu flori și dungi, după cum se vede în Fig. 53. Fig. 54 reprezintă desemnurile pe muchia *ploștei* privită din lături. Fig. 56 reprezintă un alt corn din Țepu-Tecuciu, în păstrarea mea.

CAPITOLUL IX.

PEȘTELE.

1. *Considerațiuni.*

Peștele nu se poate conserva decât sărat, afumat sau *murat* în saramură. Cu acest soi de industrie se vor ocupa prin urmare oamenii din șesurile apelor și lacurilor, cum sunt cei de pe litoralul Dunării și Marii-Negre.

Mai de mult însă, după cum arată hârtiile vechi cu o deosebită abundență, toate moșiile își aveau lacurile lor, «iazuri de pește». Peștele acestor iazuri nemonopolizate era al proprietarului și al celor ce-i munciau moșia. De sigur că aceștia îl sărau și-l afumau pentru dânsii, pe timpul iernii și al muncii, sau îl petreceau pe unde nu se găsea.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 87.

Probabil că sate întregi, și nu numai Gălățenii, un exemplu, se ocupau cu sărarea peștelui, care eră apoi transportat în Moldova. Despre acest pește sărat pomenesc de foarte multe ori hârtiile vechi.

Episcopul Melchisedic discută acest lucru ¹⁾ și zice că în *мажи соленною*, trebuie a subînțelege zicerea *рика* (pește), *Majă de pește sărat*, spre deosebire de *рика свѣжлаа* (pește proaspăt). Intr'un vechiu uric slavon dat Mănăstirii Neamțului de Ștefan Vodă în 6950 (1442), acest domn hotărăște Mănăstirii ca dar anual: «*в мажи рикѣ от келии, а от нашеи кнѣгини три кантари икрѣ чорнѣю*» (două măji de pește dela Kelia și, din partea Domniei, trei cântare de icre negre).

Printr'altul dat aceleiaș Mănăstiri de Constantin Duca în anul 1702, se confirmă dreptul Mănăstirii de a lua vamă dela cei ce aduc pește de vânzare la târgurile Piatra și Neamț: «de maja de pește cu patru boi, patru potronici». De aici se vede chiar că prin majă înțelegem încărcătura sau carul cu care se transportă peștele dela Dunăre în interiorul țerii. Cel ce făcea acest fel de transporturi cu pește se numia *măjaru*. Așa numește cronicarul Ureche pe Petru Rareș: *măjaru* adevăcă neguțător de pește ²⁾. Neculcea vorbind de alegerea lui Petru Rareș la Domnie zice: «se întâmplase cu *măjile* lui la Galați, la pește» ³⁾, adevăcă se dusese cu carele la pește.

Și fiindcă fuse vorba de două soiuri de pește, proaspăt și sărat, de aici deducem că *maja* înseamnă *pește sărat* ce se transportă dela Mare, Dunăre și lacuri către miezul țerii pentru hrana locuitorilor în zilele de post.

Știri despre acest pește, din 1521 când Petru Vodă din Iași scrie Bistriței pentru niște Suceveni cari depuseseră spre desfacere niște pește sărat la un pielar din Bistrița și pentru care aveau de luat bani ⁴⁾; din 1662—70 pentru «un lătunoiu de pește armenesc» ⁵⁾; din 1735 și 1741, porunci repetate de Scaunul Moldovei, prin cari se opresc străinii de a-și desface peștele sărat cu oca, ci numai *cu diridicata* (en gros) ⁶⁾; din 1741—2, când pentru un car cu pește, de sigur sărat, se lua dare două oci de pește, etc.

¹⁾ *Cronica Romanului*, 130—1.

²⁾ *Letop.* I, 156.

³⁾ *Idem.* II, 200.

⁴⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. XVII.

⁵⁾ *Idem, ibidem*, II, 10.

⁶⁾ *Idem, Stud. Doc.* VI, 210.

2. Prinsul peștelui.

Cu toată că legea oprește prinsul peștelui în anumite timpuri, totuși se prinde mai în tot cursul anului în mod clandestin, ceea ce făcut ca peștele din râuri și lacuri să scadă mereu. *Prinsul peștelui* se mai chiamă și *datul* la pește («dau la pește»). Dintre foarte multe meșteșuguri și *măestrii* de prins pește însemnăm :

a. *Năvodul*. Năvodul, numit și *plăvălă*, *jegsniță* sau *jigajnie*, este o *plasă* mare, lungă de 150 m. și lată de 5 m. Are la ambele capete câte două lemne lungi, de cari se leagă marginile mai înguste ale lui. Ele se numesc *hadaragi*, *hădargi*, *drugi*, *cleci* sau *coluțe*. Se poartă cu mâinile sau se trage cu odgonul. Năvodul are sus o sfoară numită *obor*, pe care stau înșirate oale de lemn, iar jos o sfoară cu oale de fier sau de plumb. Partea de năvod care formează un fel de coardă în mersul lui prin apă se numește *matcă*. ¹⁾

b. *Plasa* e mai mică decât năvodul și mai mare ca *vologul*. Ea se face din sforicică de târg, rasucitură (răsucale) de fuior sau bumbac. Impletitul ei se face ca și la *borbote* (dantele). Plasa (Fig. 57)

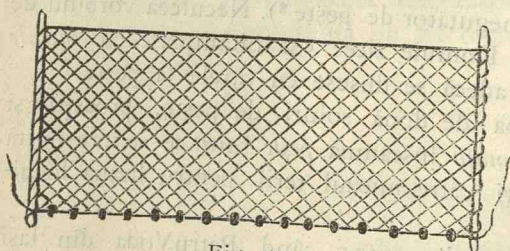

Fig. 57.

are de jur împrejur *straja* de funie groasă cât degetul, ca să dea tărie plășii. *Straja* de jos are înșirați pe dânsa «*plunghii*» (plumbii), sfere de plumb găurit sau *mutelci* (în Muntenia *piulițe*), ca să meargă pe lângă pământ spre a nu

se strecură peștele.

Dacă plășile, prin lungimea lor, nu pot fi purtate prin apă cu bratele, se leagă de *hădăragi* două funii cu cari se poartă de pe mal. Ea are o lungime de cinci-șase metri ²⁾.

Prin alte părți plasa se mai numește și *voloc* sau *luptaciu*, cu dimensiuni de 50 m. pe 10 m. ³⁾.

c. *Vologul* sau *volocul* are o lungime de doi sau trei metri. Se împletește sau se țese, având găuri de doi sau trei milimetri pentru prins *chisagă* (pește mărunț). «Ochiurile lui se împletesc cu

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 123.

²⁾ Din Țepu (Tecuciu).

³⁾ Damé, *op. cit.*, 123.

o *suveicuță* de lemn, scobită la amândouă capetele, dealungul căreia și printre scobituri stau depănate mai multe rânduri de ață. Cu suveicuța tot înnoadă ața pe un băț rotund, după grosimea căreia iese lărgimea ochilor cari sunt în patru cornuri. Mai multe sute de rânduri de acești ochi innodați unul de altul, fac o pânză mare». *Straja* dela volog se numește *coardă de sus și de jos* ¹⁾, cari *îngurzesc* (increțesc) marginile, lăsându-i vologului un *pânțec*.

d. *Oria* se numește în jud. Romanți o plasă lungă de șase și lată de 5 metri, cu care pescuiesc doi oameni din aceeași luntre. Se folosește la apă adâncă.

e. *Cleștariul*, ca și cele de mai sus, se obișnuiește în Ardeal. «E făcut din ochiuri de *spagat* sau de fuior.... Pe margine are doi lați lungi, puși în cruce, cari, ca să nu se adune, sunt întăriți cu un lanț anume făcut cu furculițe la ambele capete. Acesta e întărit cu două cuie la capete de cei doi, ca să nu scape în jos.» ²⁾

f. *Etera* este ca și vologul, numai că are două spărturi la mijloc. De gura acestor spărturi sunt lipite câte un cerc de nuiă, de care-i prins fundul a câte unei *vârși* împletite din ață în ochiuri. Gura *gârlicului* e prinsă pe un cercușor de lemn. Pentru apele mergătoare, vârșele eterei sunt așezate cu gura numai într'o parte, pe când cele de apă stătătoare, se ațin : una cu gura într'o parte, și cealaltă cu gura într'altă parte.

Etera se întinde și stă mai multă vreme până ce e scoasă ³⁾.

g. *Mreja* se face din două pânze împletite în ochiuri ca și cele de mai sus. Pânza care merge înainte prin apă, are ochii mai mari decât ai rândului ce vine în urmă. Ochii rândului de dinainte sunt legați de ai pânzei de dinapoi prin innodăturile unei ațe. Când merge mreja, peștele vrea să treacă rândul întâiu prin ochii numiți *rari*; bagă capul și dă înainte până se întâlnește cu a doua pânză, iar înapoi nu se mai poate întoarce din pricina aripelor.

Doi din pescari, ținând câte un capăt al mrejei în *ciobacă* (luntrișoară), de o parte și de alta a apei, împing din când în când cu un hadarag lung ca să meargă mai iute decât mreja din urmă; de altfel n'au așa muncă, deoarece scoboară la vale pe cursul apei ⁴⁾.

h. *Năpțca* (Fig. 58), numită și *cârșnic*, *crășnic*, *cârștaș*, *posfat*,

1) *Șezătoarea* IV, 113.

2) *Viciu*, *op. cit.*, 32.

3) *Șezătoarea* IV, 115—6.

4) *Idem*, IV, 114—5.

tărăbuc, difan, olau sau hălău¹⁾ este împletită de obicei și mai rar țesută. Are formă pătrată; marginile îi sunt înșirate și încrețite de o ață, așa că din această cauză și prin întrebuințarea ei, lasă un

Fig. 58.

pânțece sau bårdan. În mijloc are un ochiu de ață, în care se pune mămăliga care constituie o nadă pentru pești. De cele patru colțuri ale năpatcei sunt legate cele patru capete ale

celor două scovergi sau nuietele indoite și încrucișate. Acestea se mai numesc și *pruvite* în jud. Argeș. De încrucișarea scovergilor se leagă coada năpatcei.

Năpatca se pune încet în apă, peștii se adună la mămăliga și când năpatca este ridicată în sus, ei rămân în pânțelece ei.²⁾
i. Sacul, numit și *minciog*, *mincioc*, *târbof*, *meredeu*, *ciorpac*, *rociu* sau *tărăbuc*, are forma unui sac. Coada i se numește *moț* sau *matiță*³⁾. Fundul poate să-i fie ascuțit sau rotund. Gura îi este ținută deschisă printr'un hadarag, cu care se poartă în susul apei. (Fig. 59).

Alte unelte sau *meșterii* de prins pește, făcute din ață împletită sunt, pentru părțile Ardealului, *lingura* sau *liungura*⁴⁾, *leșnicul* sau *leșnicul*⁵⁾, *cloca* care seamănă cu sacul⁶⁾, *hățăul* asemenea, și *aleșul* care aduce cu o plasă⁷⁾.

j. «Prostovolul sau năpatea este un fel de sac de pânză de voloc, ai carui ochi sunt de mărimea degetului mic. Strâmt în partea de sus, acest sac se lărgeste din ce în ce mai mult și are în partea de jos o circumferință de 10—14 metri (Fig. 60). În jurul acestei circumferințe este trecută prin ochiuri o sfoară numită *obor*, *obăr* sau *ubăr*, pe care

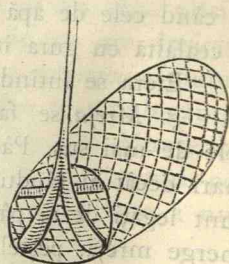

Fig. 59.

sunt înșirate, la distanță de un deget, *mărgele de plumb*. Partea de-

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 124.

²⁾ Din Țepu (Tecuciu).

³⁾ Damé, *op. cit.*, 124.

⁴⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, 57

⁵⁾ Ibidem, 56.

⁶⁾ Ibidem, 33.

⁷⁾ Ibidem, 15.

sus este legată cu o funie lungă, cu care pescarul trage înapoi prostovolul după ce l-a aruncat» ¹⁾.

l. *Undița* este o nuiă lungă cam de un stângen, de care se leagă o ață cam de două ori mai mare. De capătul sforii se leagă un ac îndoit. Cam cu o palmă sau două mai sus se leagă o *plută*, care poate fi de lemn sau de măduvă de soc. Coda undiței se înfinge în pământ pe malul apei, iar cârligul se aruncă în apă. În cârlig se pune *nada* care constă din bucățele de *rămă*, *ouă de furnică* sau *mămăligă*.

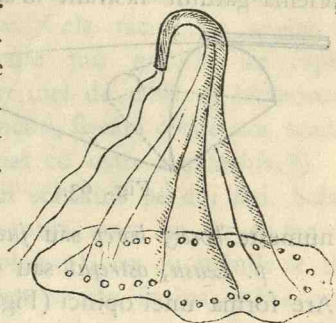

Fig. 60.

Pluta slujește să țină în apă cârligul undiței, care prin greutate s'ar lăsa la fund. Când peștele s'a prins cu urechile în ac, pluta se afundă și aceasta e semn pentru pescar, să tragă undița afară. (Fig. 61).

m. «*Carmacele* sunt niște sfori groase și lungi de 50 m., de-alungul cărora sunt atârinate mai multe sfori subțiri, având la capătul de jos câte un *cârlig*. Aceste undițe mari au câte odată până la 100 de cârlige de cari se atârna *râme* sau *rusalii*, ce pescarii le scot din pământ de sub apă cu o casmă îndoită la ambele părți laterale și numită *ghin*» ²⁾. Se vede mai ales prin Dobrogea și prin satele de prin prejurul Brateșului.

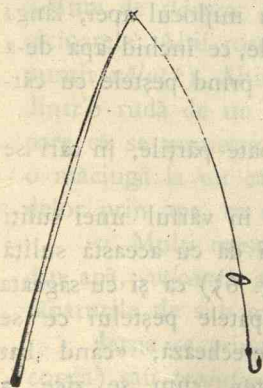

Fig. 61.

n. *Coșul* (Fig. 62), este o împletitură de nuiiele de răchită numită *młajă* (*mleajă*). Are forma unui ulcior aproape sferic cu gâtul îndoit în launtru. Peștele intrând la *nada* nu mai poate ieși afară din pricina gâtului. În apă, *coșul* se praponește de un par. Pe alte părți se pune culcat cu gura dincotro curge apa.

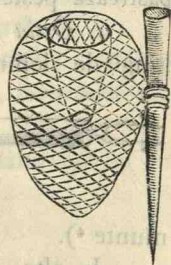

Fig. 62.

o. *Vârșă*, numită și *ciorpac* ³⁾ sau *veisă* ⁴⁾, are forma unui con

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 125.

²⁾ Idem, *Ibidem*, 123.

³⁾ Din Negrulești (Tecuciu).

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 89.

țaiat în două din vârf până la bază, astfel că are o față rotundă și una plană pe care stă. Se așează cu gura dincotro vine apa. Peștele, atras de nadă, intră în lăuntru, de unde nu mai poate ieși, din pricina gâtului răsfrânt în lăuntru ca și la coș. (Fig. 63). La partea de deasupra are un mâner. Peștele se scoate prin capătul ascuțit al vârșei. Unele vârșe n'au gâtul răsfrânt, numit *vârșog* sau *pocriș*; el se poartă prin apă către partea de unde curge. El se mai

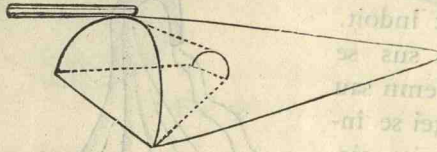

Fig. 63.

numește *horex*, *horeț* sau *juvelnic* ¹⁾.

p. Leasa, ostrețul sau vintila, se aseamănă întru câtva cu vârșă. Are forma unei opinci (Fig. 64). ²⁾

r. Cotețele, mrejele sau lesurile sunt făcute cu trestii împletite cu papură. Se așează în bălți, împingându-se partea de jos a trestiilor, care este ascuțită, în pământ. Cotețele se așează în zigzaguri, având la capete o întorsătură din care peștele nu mai poate ieși ³⁾.

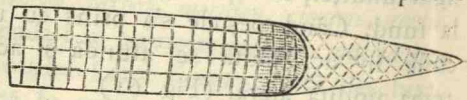

Fig. 64.

Pătulele sunt niște paturi făcute pe pari în mijlocul apei, lângă câte o portiță lăsată printre un gârduș de nuiele, ce închid apa de-a curmezișul. Noaptea stau pe pătulele pascării și prind peștele cu cârnicul, coșul sau cu alte *meșterii*.

Inchisorile sunt niște cotețe închise în toate părțile, în cari se păstrează peștele viu.

s. Oștia sau ostia este o furculița de fier în vârful unei suliți lungi de lemn. Pescarul de pe țarmul râului dă cu această suliță (Fig. 65) ca și cu săgeata în spatele peștelui ce se împerechează, «când bat boiște», cum se zice la

Fig. 65.

munte ⁴⁾.

În alte părți ale Ardealului poate avea patru sau mai mulți

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 125.

²⁾ Ibidem, 124.

³⁾ Ibidem, 125.

⁴⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

dinți; cu ea se vânează peștele atras la lumina *fachiului*. Se mai chiamă și *oiște de pește*.¹⁾

Fachiul, *fachia*, *opăițul*, *văpăițul* sau *vălugul*, este un mănunchiu de *stuf* sau bucăți de draniță legate la un loc, cu cari, aprinse la un cap, umblă pescarii noaptea după pește. Cele făcute de șuvițe de brad se moaie în pucioasă, rășină, păcură sau gaz la un capăt. Unii pescari dau drumul focului cu un inel de tablă ce înconjoară capătul muiat. Scoborînd sau urcând inelul, flacăra crește sau scade.

Peștele atras de lumină este înțepat cu ostia sau *fachia*.²⁾

Scălceaua constă din două sau trei scânduri pe doi lați. Scândura de desubt este găurită. Prin acea gaură trece un *laț* de fag cu *moțochină* la un capăt; pe acesta pun piciorul, iar cu mâinile se țin de cei doi lați. Cu acest aparat ce merge pe râu în jos, mână pescarii peștele în sac sau rociu³⁾.

1. *Țopa* se folosește prin unele părți ale Ardealului⁴⁾.

u) *Oasele* se compun din scăfărlii sau capete de cai. Ele sunt legate unele de altele. Lăsate mai multă vreme în apă, peștișorii întră în găuri de unde sunt apoi scoși cu mâna, pe uscat. Se folosește și pentru raci.

La prinsul peștelui cu plășile sau alte împletituri, unii merg înainte de *stărnesc peștele*, bătând apa cu bete și frământând-o cu picioarele. Alții rostogolesc prin apă un sul făcut din crengi de anin, numit *văluț*⁵⁾. Alții umblă cu *știrbicul*, un instrument ce constă dintr'o rudă de un stânjén, cu un *potlog* la un capăt⁶⁾. *Știrbicul* pare că se numește și *știoldic* sau *târboc*, «o prăjină (*dărjă*) lungă, cu o măciugă la un capăt, ce slujește la ghiontirea rădăcinilor și brazdelor prin ape, ca să iasă peștele la leasă sau la vârsă»⁷⁾.

v. Mulți meșteri prind peștele cu mâna scociorînd rădăcinile din apă, *cotloanele* adică găurile din malurile apelor, *subpaturile* adică săpaturile de sub maluri, păpurișurile sau altele.

Iarna se prinde peștele spărgând gheața și formând *copcile* (sing. *copcă*) sau *produsurile*.

1) Viciu, *op. cit.*, p. 64.

2) *Șezătoarea*, II, p. 227; Damé, *op. cit.*, 126.

3) Viciu, *op. cit.*, p. 75.

4) Ibidem, 85.

5) *Șezătoarea*, V, 169.

6) Viciu, *op. cit.*, p. 80.

7) Damé, *op. cit.*, 125.

Luntrea pescarilor, numită și *cin* (Oltenia), *ciobacă* (Moldova de sus), *liotcă* și *lotcă* (Tecuciu), *dubas* (Covurluiu și Tutova) și *varcă* (Tutova) este cea aratăată de fig. 66. ¹⁾

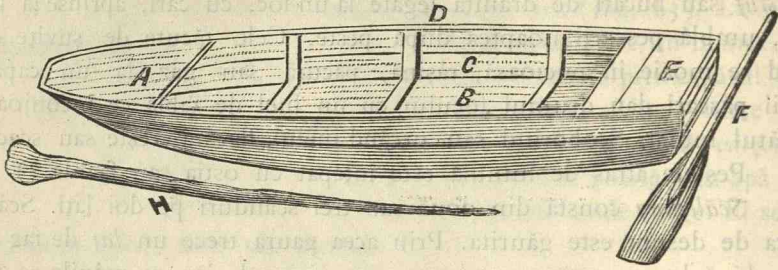

Fig. 66.

Părțile ei sunt:

- A) Botul, botnița, piscul sau bourul.
- B) Fundul sau podul luntrei.
- C) Usna, slaiul sau vatra.
- D) Carboșii, cârjele, chingile, crivacele, cușbele, sau cocârlele.
- E) Căciul, lada, chichița sau chilnarul.
- F) Lopata, vâsla, opăcinea sau băbăicea.

Balaurul (un fel de cerc de scânduri care încinge luntrea pe marginea gurii).

H) Șifanul, prăjina, sticiul, stișul, cecbia, opintitorul sau toiagul.

Cuiul de care se prinde vâsla de luntre se numește *străpașan*, *strepezeu*, *ujbă* sau *opac*.

Lopățica cu care se scoate apa din luntre se numește *ispol*, *răscol*, *scofiță* sau *căuș*.

3. Păstrarea peștelui.

Peștele se păstrează fie în scop de a-l *desface* mai târziu, când proaspăt nu s'a putut desface, fie pentru a-l pregăti pentru posturi când prinderea lui este pe atunci mai anevoioasă sau oprită de lege.

Sărarea cu sare *gronzoasă*, grăunțoasă, se face spintecând peștele pe pânțec, scoțându-i apoi măruntaiele și presărându-i sare. Se pune apoi în putini, întins unul peste altul. Sărarea se face mai ales de pescari de meserie.

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 126.

Uscarea se face de gospodari ce au prin prejur ape bogate în pește sau când acele ape se revarsă. Peștele mare nu se usucă lesnicios. Cel mic se înșiră pe ațe trecute prin urechile (branchiile) peștilor. Se face la soare.

Murarea se face în salamuță și se întâlnește mai rar.

Afumarea este încă un procedeu, rar și el, care se aseamănă cu cel al cărnurilor.

În Munții Moldovei de sus însă, procedeu *uscării* este cel obișnuit, mai ales pentru *loștiucă* și *păstrăvi*. Peștele se pune în niște brad îngrădit cu meșteșug, formând un fel de cutii de frunze de brad, în formă de elipsă, numite *hârzoburi* ¹⁾.

Pescuirea nechibzuită, neobservarea legii pescuitului, au adus în apele din lăuntru țerii secarea sau scăderea peștelui și aceasta, firește, scăderea acestor industrii casnice, fie pentru confecționarea uneltelor de prins, fie pentru conservarea peștelui.

CAPITLUL X.

MATASA (BORANGICUL).

1. Considerațiuni.

Industria mătăsii sau borangicului fiind tot una cu cultura gândacilor sau viermilor de mătasă, nu se poate trece peste istoricul și dezvoltarea practicei aceștei îndeletniciri, atât de frecventă în timpurile trecute, atât de mănoasă și atât de importantă pentru zilele de astăzi.

O foarte interesantă monografie asupra industriei viermilor de mătasă ne-a dat-o d-l Dr. Ch. D. Druțu ²⁾, agronom, din care voi extrage multe părți, în rezumat, cari privesc mersul istoric.

Aflăm că patria acestor *gândaci* este China sau India, că Romanii cunosc stofele de mătasă abia sub Iuliu Cezar pe la anul 46, a. s., probabil prin Greci sau Macedoneni, dar că asemenea îmbrăcăminte nu erau de loc prețuite. Cele mai bune stofe de mătasă le au Grecii prin veacul XII. În Portugalia se cultivau viermii pe la 1500, care ocupație constituia de sigur o rămășiță din îndeletnicirea

¹⁾ *Șezătoarea*, VIII, p. 2.

²⁾ *Industria viermilor de mătasă*. Buc. 1905.

Maurilor. În Franța, prima încercare se face prin veacul XIII și mai întins sub Enric IV. În Germania începe îndeletnicirea la 1598, iar folosul ei se prețuește abia sub Frederic cel Mare. În Rusia, primele plantațiuni de duzi le-a poruncit Petru cel Mare. În Austro-Ungaria se ieau măsuri bune sub Fedinand III și Maria Tereza.

Despre Țerile-Române, Raicewich ¹⁾ zice că n'a observat această cultură, dar că a văzut pe aici mulți aguzi albi. Peste doi ani, Tomas Twruton, într'o broșură, spune că avem «duzi albi... prea mult presădiți pentru hrana viermilor de mătasă» ²⁾.

Documentele dau dreptate lui Twruton. În 1813, într'o foaie de zestre găsim «trei fețe de perină, însă un rând de mătasă» ³⁾; din 1798, tot într'o foaie de zestre: «zece meși de borangic» ⁴⁾; din 1783, iarăși într'o foaie de zestre: «patru prostiri, însă două de borangic» ⁵⁾; din 1780, ca zestre: «6 cămași de borangic, 4 ismene de borangic, 1 prostire de obial de borangic» ⁶⁾, etc.

Dimitrie Cantemir în «Descripția Moldovei» dela 1792, vorbind despre obiceiurile dela nunți și logodne, zice că «se dă conăcașilor o naframă de postav de bun preț sau vreo pânză de mătasă». Însă rostirea *conăcașilor, conăcășia*, zice:

Iar plata noastră este:
Șase paharele de vin
Și șase năframe de in;

Dar fie măcar și de mătasă,
Numai să fie frumoasă,
Și dela mireasă din casă.

Dar s'ar putea obiecta că toate acestea erau aduse de peste hotare. Nu. Sulzer ⁷⁾ precizează că «se găsesc foarte mulți oameni de rând din Valahia, cari se ocupă, în mic, pentru ei» cu cultura gândacilor de mătasă. Iar în alt loc ⁸⁾ zice că «și la femeile de rând, îmbrăcăminte de sărbătoare e de mătasă». E dar lucru hotărât.

¹⁾ *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldova*. Napoli 1788, p. 59.

²⁾ *Starea de acum, din oblatuirea geograficească și politicească a principaturilor Valahiei și Moldovei*. Paris 1812 (în românește, Buda 1826), p. 36.

³⁾ *Uricariul*, XIV, 237.

⁴⁾ *Ibidem*, XIV, 279.

⁵⁾ *Ibidem*, XXI, 368.

⁶⁾ *Ibidem*, XI, 249.

⁷⁾ Frantz Iosef Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bassarabiens*. Wien 1781, p. 87.

⁸⁾ *Ibidem*, p. 370.

Tot Sulzer spune : «Dacă aş avea pe Valahi sub un guvern legal şi înţelept, şi dacă le-aş fi dat ordin şi sfat, atunci ar fi văzut ei că, pe lângă creşterea vitelor, le-aş fi deşteptat atenţiunea şi pentru înmulţirea acestui insect folositor, viermele de mătăsă, iar aguzii ce se găesc acum în ţară le-ar fi procurat în deajuns hrană». Nu cred că Sulzer se gândia la *dude* !

Prin cine însă ne-a venit această ocupaţiune ? De sigur că prin Turci, cari ne-au dat şi numele de *borangic*, *burangic* sau *burungic*, cum se aude prin diferite părţi. ¹⁾

De sigur că mai târziu, când această industrie casnică a luat avânt, când a început a se ţese pânze de burangic, industriaşii s'au izbit de concurenţa mătăsăriilor străine. O dovadă despre aceasta şi un argument hotărîtor asupra acestei îndeletniciri la noi în ţară, avem următoarele spuse ²⁾ : «Aşişderea mai jeluit-au mărgelarii, cei ce vând mătasa cu dramul, cum că ar veni străini ce aduc mătasa dintr'alte părţi şi că au avut vechiu obicei de nu erau volnici a ţineă prăvălii şi pe afară din târg să vândă mătăsă cu dramul, fără numai aducând-o dela bolti să vândă mătasa cu ocaua şi cu jumătate de oca şi până la 20 dramuri, iar mai jos de 20 dramuri nici cum să nu vândă, *ci numai mătăsari pământeni să fie volnici a vinde mătasa cu dramul şi cum le-a fi voea*, care pentru aceasta, spre dovadă, arată o carte a răposatului Domn Constantin Milian ce a văzut-o domnia mea (Alex. Ipsilante) cu **leat 1754 Genarie 23**, în care se scrie, că *acest obicei s'a urmat şi mai înainte*».

Alte citaţii le găsim în Del Chiaro ³⁾ şi Episcopul Bandinus ⁴⁾ de pe la 1646, nu numai asupra culturii viermilor de mătăsă, dar şi asupra meştesugului de a brodă.

Prisosul de borangic s'a şi exportat într'o vreme. Un tarif vamal pe la 1552 spune că vămile ardelenesti luau pentru produse din Ţara-Românească, «de centum Litris Serici, Litras tres» ⁵⁾. Dar oare aceste produse erau indigene ori *treceau* numai prin ţara noastră ?

¹⁾ P. S. Antonescu-Remus, *Raport asupra stării în care se găseşte industria sericiculturii în România*.

²⁾ V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei din Ist. Rom. dela 1774—86*. (An. Ac. Rom. Ser. II. T. XI, p. 214.

³⁾ A. Maria del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*. 1718; p. 39.

⁴⁾ V. A. Urechia, în An. Ac. Rom. Ser. II. I. XVI.

⁵⁾ Hurmuzachi, *Doc. II. Partea V*, p. 4.

pui de duzi, aduși nu se știe de unde, pentru ținuturile de jos ¹⁾. Cu un an mai târziu, *Gazeta Satelor* (Invățătorul Satelor) scria frumoase articole de îndemn pentru această industrie. În 1849 pentru Muntenia apare completul tratat de sericicultură al lui Petru Poenaru, închinat lui Barbu Dim. Știrbei Voevod. Dar răsunetul acestei broșuri precum și al articolelor pomenite mai sus, dacă cu greu s'ar simți astăzi, cu mult mai greu s'o fi simțit pe atunci. Trebuie o intervenire de fapt; în acelaș an intervine Știrbei Vodă, înființând o pepinieră de duzi la Pantelimon, lângă București, din care să se împartă în dar pui de duzi crescătorilor din țară. Se mai amintește că tot o astfel de pepinieră s'ar fi înființat și la Craiova ²⁾.

Prima pepinieră ar fi dat crescătorilor 400.000 de duzi ³⁾. Dacă erau acești aguzi altoiți sau nu, nu se știe; din acești copaci viețuitori și astăzi, nici unul nu se arată a fi altoiți. Se poate însă că au fost scoși din rădăcină de către cultivatori, înspăimântați fiind de vreo dare nouă.

Această măsură domnească a avut rezultat. Mulți locuitori *au fost siliți să-și facă gropi «adânci cam până la brâu, încât abia le-ar fi putut sări un om, în timp ce puilul eră gros numai cât o pană de găscă»*. Așa spun locuitorii și tot așa zice și hotărîrea domnească: «Se vor luă măsuri ca estimp într'un raion de două poștii împrejurul Pantelimonului să se facă zece gropi împrejurate de șanț și de gard de către fiecare sătean sub direcțiunea și prin vederea de oameni orânduți din cei cu știință întru aceasta, și să sădească duzi din pepiniere, care iarăș prin privighetori într'adins să se îngrijească a se udă la vreme și cu chipul cuvincios» ⁴⁾. Eforia descrie măsurile, pomenite de locuitori bătrâni și astăzi, iar Departamentul respectiv le execută prin privighetori cu inimă în chip cinstit. Odată cu aceste răsădiri, se împrăstie și instrucții tipărite.

Cu un an mai târziu, numărul aguzilor se reduce dela 10 la 4.

¹⁾ Oficiul *Prea Înălțatului Domn M. Gr. Sturza VV. Domn Țării Moldovei, adresat către generalnica obișnuită adunare a anului 1846 și anaforaua adunării către Prea Înălțatul Domn*. Iași, 12 Martie 1848, No. 13, p. 8.

²⁾ *Monitorul agricol*, No. 8, din 28 Febr. 1881.

³⁾ M. G. Obedeau. *La Roumanie économique*, 1886, p. 168.

⁴⁾ Adresa Eforiei Școalelor No. 205 din 19 Februarie 1855 către Departamentul dinnăuntru.

Porunca domnească, cu alte arătări folositoare asupra culturii gândacilor de mătasă, trebuie să se cetească de trei ori în biserică!

Astăzi, asemenea instrucții se trimit și se închid cine știe pe unde!

Mai târziu, mișcarea aceasta de încurajare lăncezește. Abia sub Vodă Cuza, bugetul anului 1862 prevede suma de 20.000 lei vechi pentru adunat sămânță de gândaci și *procurat niște mașini la școlile de duzi din Pantelimon.*

Bugetul anului 1864 prevede 39.130 lei vechi pentru înființarea a 5 pepiniere de duzi la Giurgiu, Brăila, Ismail, Bărăgan și Iași cu o suprafață de 400 pogoane. Duzii duși acolo erau dela Pantelimon, câte 1000 sau 2500 pentru Iași. Peste doi ani însă, în 1866 nu se mai știe nimica despre aceste pepiniere; se desființează pentru motivul că legea comunală de pe atunci prevede datoria satului de a avea o grădină de plantații pentru răspândirea aguzilor. Se mai motivă că tezaurul Statului eră strâmtorat, pe când în bugetul pe 1867 se prevedeau 900.000 lei *pentru expoziția de porci, alergări de cai, etc.*

Vedem că începeau timpurile nouă, timpuri de cheltueală și împrăștiere, de clădire și dărâmare repede.

În 1865 se înființează un stabiliment de sericicultură la Iași (Galata), care moare după un an. În 1866, din cauza crizei financiare, se suprimă, dar nu se uită a se prevedea în buget 14.775 lei pentru alergări de cai la Iași. Harnicul îngrijitor Vintilescu arătase la urmă Statului că «noi începem multe și nici una nu sfârșim».

Să nu se creadă însă că, dacă Statul n'avea dragoste să se ocupe în această vreme cu încurajarea industriei, în țară nu se cultivau gândacii de mătasă. În 1860 erau 17 cultivatori străini, cari puteau să aibă 3.820 ocale de gogoși.

Nu lipsa de interes a Statului a făcut ca această industrie mănoasă să scadă, ci epidemia viermilor de mătasă prin importarea seminței străine. Pebrina, boala gândacilor, bântue cu furie în 1863-4 și anii următori.

În acest timp și până pe la 1867, oca de gogoșe se vindea cu 10—20 lei vechi, în mediu, pentru jud. Muscel. În Prahova a ajuns și la 86, iar mătasa până la 150 lei oca. Asupra producțiunii pe județe se găsesc date numai asupra Teleormanului.

În 1864, s'ar fi produs 60.000, oci gogoșe și s'ar fi exportat 40.000 oci.

În 1865, s'ar fi produs 40.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 20.000 oci.

În 1866, s'ar fi produs 20.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 14.000 oci.

În 1867, s'ar fi produs 15.000 oci gogoaşe şi s'ar fi exportat 12.000 oci.

Statul cerea, în 1865, 7 lei şi 20 parale pe dramul de sămânţă, dela cei ce voiau să cumpere!

Mai târziu, se opreşte importul seminţei din străinătate şi un Italian, Marchizul Crinelli capătă însărcinarea de a întocmi un tratat popular asupra sericiculturii. Bunul manual al lui Poenaru se uitase. Prin 1868 nu se găseasc iubitori de a se ocupa cu sericicultura, având sămânţa de rassă milaneză. Particulari însă, tot se găsiu.

În 1858 eră şi o *asociaţie sericicolă*, *Compania sericicolă*, cu 5.000 galbeni capital. Erau şi mici fabrici de filat (tras), precum eră cea de pe moşia Dămăroaea de lângă Bucureşti. Mătasa filată se vindea la Viena cu 12 galbeni oca. Calitatea, starea sanitară a viermilor noştri, aduc chiar străini în ţară, cari să se intereseze de acest comerţ şi aşă ajung gogoşile să se vândă cu 1-3 napoleoni oca. Această concurenţă aduce crahul Companiei sericicole. Statul nu ia nici o măsură de susţinere, ba chiar nici nu vrea s'asculte inimile doritoare. Tocmai în 1881, prin legea promulgată la 4 Iulie pentru expoziţiunile şi concursurile agricole şi industriale, s'ar părea că vrea să dea oarecare atenţie vechii industriei a mătăsii. Dar legea a rămas literă moartă; tot fără răsunset au rămas şi atâtea oferte făcute de cunoscători şi industriaşi destoinici¹⁾.

În 1884 Şcoala de Agricultură dela Herăstrău are voie să împartă în 22 judeţe 3.600 gr. de sămânţă; din aceasta, 300 gr. de sămânţă dată Prefecturii de Teleorman a înviat la Prefectură! Prefectul de Tecuciu, ca să scape de o sarcină obositoare, răspunde că în tot judeţul nimeni nu cunoaşte această cultură!

De rezultatul culturii în această sămânţă nu s'a mai ocupat nimeni.

În răstimpul de 10 ani, până la 1894, Statul cheltuieşte numai 75.000 lei, împărştie mai ales fără nici un plan hotărît, fără nici un interes.

Dela 1891-1895 s'a cumpărat din străinătate sămânţă de peste

1) Dnii: A. D. Xenopol, Grădişteanu şi Simulescu.

7.500 lei, distribuindu-se tot după vechile sisteme, întovărășind sămânța cu chestionare, pe cari nu oricine le-ar fi priceput. Pentru acești ani găsim că :

în 1891 s'a dat sămânța la	54	persoane
» 1892 »	51	»
» 1893 »	85	»
» 1894 »	97	»
» 1895 »	125	»

Și când sămânța se distribuia gratuit, când vedem așa de puțini cultivatori, nu putem regreta decât incapacitatea și desăvârșita lipsă de interes a autorităților.

Nici pepiniera dela Tecuciu n'a dat până acum rezultate frumoase¹⁾ și cauza trebuie s'o căutăm în altă parte. Firul acestei ocupații, obiceiul, datina se rupsesse tocmai de jos, dela popor și ori cât ar fi fost innodat sus, tot rupt rămânea. Pentru aceasta cred că s'a recurs la alte leacuri, formarea de crescători raționali pe la sate și facerea de crescători model, dela cari lămurindu-se și inspirându-se țaranul, să reînceapă și el ceea ce știuse și uitase. Această practică trebuie începută cu elevii școalelor normale încă fiind pe băncile școlilor, și nu târziu, smulgându-i din școli unde învățau copiii satului. Ori cum însă, mai bine târziu decât niciodată.

Astfel s'au început în 1895 școlile de câte 45 zile, la mănăstirea Văratec, reducându-se la 40 zile în 1896 și 1897. În total, au urmat practica 84 de învățători, câte 1 până la 3 de fiecare județ; dintre aceștia, se scrie că unii n'aveau dorul trebuincios, alții priceperea aleasă, confundându-se, pe semne, această contribuțiune la un lucru de bine cu o exilare a celor căzuți în disgrația revizorilor școlari.

După terminarea cursurilor și practicei, acești învățători primesc drept ajutoare: hârtie găurită, mașini japoneze, lucrate în școlile noastre de meserii, precum și 8.000 aguzi de 3-4 ani și sămânță. Dar numai pe alocurea această mișcare a fost inimoasă.

Ministerul Agriculturii recurge la încurajări bănești: 10 % spor peste salariu învățătorului care va cultiva în școală 20 aguzi cel puțin, va crește 5 gr. de sămânță cel puțin și va recolta 7-7 1/2 kgr. gogoașe.

Și rezultatul acestor pași a fost aproape nul.

Despre ceea ce se lucrează acum, nu mai vorbim, deoarece

¹⁾ Astăzi desființată.

rezultatele nu se cunosc. Despre *nouăle mijloace de încurajare ale sericiculturii* nu vorbim, tocmai fiindcă nu sunt.

Iată un tablou pe patru ani în urmă :

Anii	Crescători	Aguzi	Sămânță cerută	Sămânță dată
1896	4.253	54.414	29 Kgr., 010 gr.	12 Kgr., 806 gr.
1897	7.240	73.172	48 » 863 »	13 » 153 »
1898	8.197	94.172	53 » 044 »	15 » 531 »
1900	11.629	122.373	73 » 834 »	23 » 791 »

Asupra comerțului cu produse sericicole, găsim că în 1863 au intrat în țară 3.625.023 lei; de aici exportul descrește. În ultimii douăzeci de ani 1880—1899, exportul se ridică în total la 729.631 lei, ceea ce în termen mediu reprezintă 36.481 lei anual. Descreșterea urmează și în 1899, când ajunge la 1.520 lei.

Importul se prezintă cu totul altfel. În periodul de ani citat, găsim 74.375.833 lei, ceea ce revine la 3.718.791 lei anul. Trist!

În 1898, Ministrul Agriculturii, Industriei și Comerțului, A. Stolojan, apreciind în deajuns rezultatele obținute în timpul celor trei ani din urmă, cu măsurile luate pentru dezvoltarea sericiculturii noastre, a însărcinat pe d-nii A. D. Xenopol și Dr. Ch. D. Druțu cu întocmirea unui proiect de lege asupra încurajării industriei mătăsii. Nu mai vorbim asupra lui, deoarece proiectul rămase în dosarele Ministerului.

Știri dintr'o comună. În comuna Bogdana, jud. Tutova, după spusele oamenilor bătrâni, cari au apucat anul 1830, afară de un număr de aguzi de prin livezile de pomi ale câtorvâ răzăși, mai eră o livadă întreagă aparte, cu vreo 20 de aguzi bătrâni, a lui Stan Balalu din Bârlad. Femeile acestori răzăși se îndeletniciau cu creșterea gândacilor de mătasă pentru a-și face borangic cu care să-și învrăsteze unele țesături, cum și pentru a-l vinde prin alte sate. Pe la 1828 se cumpără dramul de mătasă cu 15 parale; pe la 1845 spun bătrânii că stăpânirea a împărțit câte 10 pui de aguzi de fiecare, punându-le îndatorire și silindu-i chiar ca să-i planteze. De atunci incoace, aguzii s'au înmulțit din ce în ce mai mult; multe femei se ocupau cu sericicultura. În timpul de față gândacii de mătasă se cultivau pe la vreo sută douăzeci de case din comuna Bogdana ¹⁾.

¹⁾ Pr. Econ. I. Antonovici, *Istoria comunei Bogdana*, p. CXII.

In *Ardeal*, sericicultura este foarte răspândită și-i păcat că nu avem date la îndemână.

In *Basarabia*, sericicultura este puțin răspândită printre țărani români. Tot astfel și printre Ruteni și Bulgari. Cu aceasta se îndeletnicesc femeile din județul Bălți, Soroca și Orhei și pe alocuirea prin sudul țerii. Totuș cultura gândacilor de mătasă a fost o ocupațiune destul de veche, pe când borangicul se socotea ca o stofă indispensabilă pentru îmbrăcămintea femeiască. Dela Români, borangicul s'a răspândit la Ruteni. Turcii de pe lângă Akkerman s'au îndeletnicit de mult cu această cultură și probabil că dela dânșii au deprins și Românii aceasta. Aguzi se văd mulți prin această parte. Viticultorii de pe acolo au obiceiul de a culege fructul negru al aguzilor și a-l presă împreună cu strugurii negri, pentru a da vinului o culoare mai închisă.

Astăzi, sericicultura în Basarabia e în completă decadență ; asemenea și plantațiunile duzilor dispar.

Confecționarea borangicului, acum 40 de ani, după statistica oficială eră următoarea :

La 1850 s'a cules borangic pentru 1.400 livre.

» 1851	»	1.121	»
» 1852	»	500	»
» 1853	»	300	»
» 1855	»	250	»

In 1877 s'au cules abia 10¹/₂ puduri de mătasă și anume lângă Chisinau și Akkerman precum și în coloniile bulgare.

Astăzi, o baniță de gogoși dă 3—4,50 ruble, torcându-se din ele 70—90 *solotnici*, adică 270—360 grame mătasă ¹⁾). Pentru un kilogram de ață de mătasă, se plătește 20 de ruble. Țărăncelile însă, nu fac comerț cu borangic, ci-l confecționează pentru trebuințele casei lor ²⁾).

In *Macedonia*, numai pentru *Meglenia*, se produc anual 400.000 — 600.000 ocale de gogoși de mătasă, din cari jumătate se produc numai în satele române. «Das zweite Hauptzeugniss bilden die Seiden-Cocons, deren Ernte jedoch im vorigen Jahre spärlicher als in anderen ausfiel, da sich nun auch in Makedonien die Würmerkrankheit zeigt, von welcher es bis dahin verschont geblieben war.

1) Un solotnic = 4,2652 gr.

2) Z. C. Arbore, *Basarabia în sec. XIX* (ediț. Acad. Rom.), p. 443-4.

Im Jahre 1863 aber erzeugte Ober-Karadschova 380.000 Okka Cons und der untere Bezirk 30.000 Okka» ¹⁾).

Gândacii de mătăsă se numesc *bubi*. Sămânța de gândaci și-o cumpără sau și-o capătă din gândacii lor și se păstrează într'un loc rece. După ce se produce frunza de dud, se pun în niște *ubeli* (=petece de pânză) frumos spălate. După ce dorm odată, gândacii se desvoltă pe aceste *ubeli*, se *ruies*, se răresc, și după ce se satură bine de mâncare, se pun printre frunze de dud, ramuri de pin sau de copac, printre cari încep gândacii să-și facă gogoși (*cucureți*; arom. *cuculiū*).

Vânzarea gogoșilor de gândaci se face de obicei în sat, unde mai mulți negustorași români sau emisari ai diferitelor case din Salonic vin și cumpără ²⁾).

2. Cultura viermilor de mătăsă.

N'o arătăm aici; pomenim totuș că în tot timpul creșterii lor, viermii trec prin cinci *vrăste*.

Urcarea. După opt sau nouă zile din vrăsta a cincea, viermii încep a umblă cu capetele în sus. Corpul li-i aproape străveziu, iar inelele capului aurii. Se pun atunci mături, coceni de mălaiu tătărăsc, crengi de copaci, etc., bine uscate pe lungul peretelui pentru a se urcă. Urcarea ține trei sau patru zile.

Viermii rămași capătă mâncare, căldură și lumină.

Culegerea. După șase sau opt zile, gogoșile sunt pe deplin formate și se pot culege, despărțindu-le după colori, mărimi și tărie. Alte șase până la opt zile se păstrează în straturi și apoi se ucid fluturii din ele, lăsând numai pe cele hotărâte pentru sămânță.

Uciderea se face, sau punându-le la soare sau opărindu-le cu apă fiartă ori cu aburi.

Recolta. 25 gr. de sămânță, adică 15 *năpârstoace* (degetare) pot da până la 60 Kgr. gogoși, din cari se pot scoate 6 Kgr. de mătăsă.

Alegerea gogoșilor pentru sămânță se face cu multă băgare de seamă. Gogoșile trebuie să fie frumoase și de anumite colori (aceeas). Ele se pun pe o pânză la căldură și după 10—15 zile dela formarea

¹⁾ I. G. von Hahn, *Reise durch Gebiete des Drin und Wardar*. Wien 1863, p. 262.

²⁾ Papahagi, *Megleno-Români*, I, 26.

lor, fluturii sparg căsuța și ies afară. Fluturile este mai mic și mai subțire decât fluturoaica.

Imperecherea se face pe o coală de hârtie sau în niște pungi de pânză subțire și rară. Fluturoaica depune până la 500 de ouă, iar după 10—15 zile moare.

Trasul (filatul). Gogoșile se pun în apă caldută și cu o mătură se amestecă. Capătul firului de borangic se anină de mătură, după care se deapănă până ce se isprăvește de pe gogoasă. De pe mătură se deapănă pe mosoare sau pe țevi.

Torsul. Pentru a fi destul de tare și a nu se rupe în timpul țesutului, mai multe fire de mătăsă trebuiesc răsucite la un loc într'un singur fir. Răsucirea sau torsul se face înșirând două sau mai multe mosoare pe o furcă de tors mătăsă (Fig. 67), iar capetele de pe fiecare se răsucesc pe un singur fus. Furca aceasta se poartă în brâu ca și furca obișnuită.

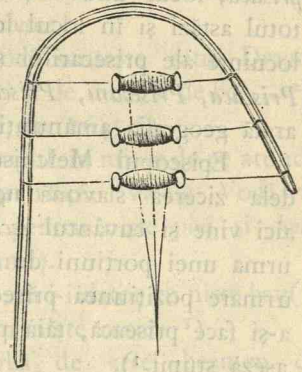

Fig. 67.

Răschiarea se face pe un răschitor mic, întocmai ca și la lână; sculele sunt mici.

Boirea nu se tratează în această lucrare.

CAPITOLUL XI.

MIEREA ȘI CEARA.

1. Considerațiuni.

Albinele ne dau mierea și ceara fără multă muncă din parte noastră, aproape deadreptul. Totuș oarecari griji, oarecare pricepere tot se cer din partea cultivatorilor; oarecari reguli tot sunt, și aceasta îndreptățește socotirea unei părți din această îndeletnicire — cultura albinelor — printre industriile casnice ale țaranului român.

Cultura albinelor, ca cele mai multe din vechile îndeletniciri românești, se află astăzi în cea mai desăvârșită scăpătate. Cauzele sunt cele obișnuite: ruperea firului tradițional, impusă de cele mai multe ori de condițiunile politice și sociale prin cari a trecut popo-

rul românesc. Agricultura a dat lovitura de moarte acestei culturi mănoase, — agricultura care îndeapărtează pe gospodar de gospodărie.

Cercetarea trecutului întărește această considerațiune.

Nu-i aproape o hârtie veche în care fiind vorbă de vânzare, schimbare sau dăruire de pământ, să nu fie pomenită și vorba *prisacă*, locul unde se așezau stupii. Acele priseci au dispărut cu totul astăzi și în locul lor au rămas așezări omenesti, la început de locuințe ale prisecarilor și apoi ale urmașilor lor. Sate cu numele de *Priseaca*, *Prisecani*, *Priseci*, etc., sunt multe astăzi, după cum ne arată geografia amănunțită.

Episcopul Melchisedec își dă părerea că vorba *priseacă* vine dela zicerea slavonă **присѣка**, a tăia, tăietura în pădure; de aici vine și cuvântul *seciu*, pădure tânără și deasă ce se ridică pe urma unei porțiuni de pădure tăiată. Zicerea *priseacă* amintește prin urmare pozițiunea prisecilor vechi, care eră în pădure. Cel ce avea a-și face *priseacă*, tăia prin urmare o poiană în pădure și acolo își așeză stupii ¹⁾.

Această părere pare a fi adevărată, după cum vom vedea și în pomenirile istorice ce urmează.

De unde au împrumutat Românii această indeleticire, nu se poate spune cu siguranță; numai terminologia ne-ar îndreptăți a crede că au împrumutat-o dela Slavi.

Iată câteva puncte istorice.

Intr'un document dela Ștefan cel Mare e vorba de priseci ²⁾; anul 7002 (1495).

Pe la 1538-40, Toma, logofăt domnesc se plânge lui Ștefan Voivod că a pierdut cu prilejul năvălirii turcești și case și sate și mori și oi și *albine*; despre un lucru neînsemnat, de sigur că nu s'ar fi arătat ³⁾.

Din 7050 (1542): «Iar cât despre hotarul acelei priseci ce este în hotarul Hlăpeștilor lângă Valea-albă, despre Bărgăoani, la capătul heleșteului din jos, unde a fost vechea prisacă și cu heleșteul din jos și cu mori pe acelaș heleșteu, să fie din toate părțile cât se cuvine ca să poată trăi o prisacă ⁴⁾.

Cât se cuveniă n'am putea găci de sigur; numai dacă n'ar fi fost cumvâ vreun obicei, cum vom vedea amintit unul.

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 357.

²⁾ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, I, 31.

³⁾ Iorga. *Doc. Bistr.* II, 111.

⁴⁾ Ghibănescu, *Ipiscoase și Zapise*, vol. I, partea I, p. 69.

Din 7056 (1548): «unde a fost bătrâna prisacă și cu heleșteiele din jos și cu mori pe acelaș heleșteu, să fie din toate părțile cât poate trăi (cuprinde) o prisacă din destul»¹⁾, vorbe și înțelesuri repetate mai sus.

Despre o priseacă de 13 stupi cu albine se pomenește în Moldova la 1591²⁾. Botero³⁾ pomenește că pe la 1599 domnitorii români scoteau «o sută de mii de scuți din dijma de pe ceară și din miere, ceea ce se poate urcă și la două milioane!

La 1625, Februarie 8, Alexandru Vodă scutește satul Drago-slavele (jud. Muscel) «de căble și cu fân (?) și de med, și de bos...»⁴⁾.

Pomenire despre un loc de priseacă, în 1645⁵⁾.

Dacă avem convingerea despre bielsugul în miere de pe atunci, ce curioasă ne pare știrea că la 15 Martie 1646, Vasile Vodă al Moldovei intervine la Bistrița, în Ardeal, pentru niște piei și două «oale de miere», oprite unui Câmpulungean⁶⁾.

Din 1650. «Așijdere cum s'a jăluit... că i-i dator cu niște ban(i) și cu niș(e) miare și cu niște postav și cu niște ceară»⁷⁾.

Intr'o scrisoare de pe la 1650 e vorba de «trei bezmen de ceară»⁸⁾.

Din 1661: «locuri de prisăci»⁹⁾.

Din 1668, tot astfel¹⁰⁾.

Stupii erau însemnați și în foile de zestre ca parte însemnată dintr'o avere.

Prin 1678, Toader Iordache Visternicul dă feciorului său, Vasile, aproape 100 de articole printre cari găsim:

«...doi buhai,

20 iepe.

1 armăsariu

312 stupi în 3 prisăci, 2 la Plopești, una la Verișani.

350 stupi, 2 prisăci la Căcărezeni și una în Braniște»¹¹⁾.

¹⁾ Ghibanescu, *Ipisoace și Zapise*, Vol. I, partea I, 87.

²⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, 225.

³⁾ *Relazioni universali*, Venezia, p. 94.

⁴⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VI, 23.

⁵⁾ *Ibidem.*, 57.

⁶⁾ Idem, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. C.

⁷⁾ Idem, *Stud. Doc.* VII, 103.

⁸⁾ Idem, *Doc. Arh. Bistr.* I, 94.

⁹⁾ Idem, *Stud. Doc.* VI, 83.

¹⁰⁾ *Ibidem.*, 87.

¹¹⁾ *Ibidem.* VII, 176-80.

Iar dacă noi socotim și ceace rămâne și pentru ceilalți feciori «și pentru bătrânețele noastre ca să avem cu ce ne îndulci», găsim o sumă destul de importantă spre a ne încredința de starea culturii albinelor pe atunci.

Pomeneală din 1688¹⁾.

Sfârșitul veacului XVII pare a ne arăta o deosebită desvoltare a culturii albinelor, când mierea și ceara erau căutate și peste granițe.

Episcopul Melchisedec, vorbind despre dările vechi, zice că «Agenții antreprenorilor turci, răspândiți prin țară, arvoniau de timpuriu miere de pe la locuitori ce aveau prisăci sau *stupine*, cu condiție ca; la termenul pus, câtimea arvonită să fie la dispoziția Turcului rânduit. Românul însă, neexact în daraverile lui ca și astăzi, (nu în totdeauna și în toate, știm noi), puțin gândia la angajamentele lui, fie chiar și cu Turcii, cari nu-l cruțau, până da de ziua năcazului. Dacă din naturala apatie sau din cauza timpului nefavorabil stupilor, mierea nu erà la timp pusă la dispoziția Turcului ce-o pretindea, atunci, vai! se începeau schingiuirile fără cruțare. Românul dator alerga în toate părțile, rugându-se de miere ca să scape de Turc ce se ținea de el *grapă*. Da până la cămașe, numai să scape. De aici expresiunile: *a lua bani pe miere, a da bani pe miere*, au devenit proverbiale la Români. Chiar astăzi zicerea: *a da cuivă bani pe miere*, înseamnă a face un atac, o necinste, o maltratare. În documentele Episcopiei de Huși se pomenesc multe cazuri de suferințe din pricina banilor luați pe miere și cari se sfârșiau prin exproprieri de pământuri de hrană, numai să se scape de încurcătură».

Iată un zăpis care arată că un răzaș a vândut partea sa de moșie, partea femeii sale și partea soră-sei, pentru ca să capete *11 vedre și jumătate de miere*, cu cari datorია la Turci:

«Adică eu Neagul și cu femeia mea Acsinia, fata lui Dumitru zet Cârpoaci ot Pojorâni ot Botna, scrim și mărturisesc cu acest zăpis al meu la mâna preotului Silia. Precum i-am vândut partea mea, a Acsinii femeii mele, și a surorii Aftinii ce se vor alege despre alți frați din câmp și din pădure și din țarină și cu vâduri de moară în două iazuri și cu vatra de casă în Siliște și cu câți pomeți au avut Neagul și Acsinia și sora Aftinia, toate le-am vândut preotului Silia, de ne-am plătit de *11 vedre miere pol dela*

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VI, 94.

Turci, că ne luà robi, că nu găsià miere, că le-au fost stupilor rău atunci la Mihai Vodă; iar preotul au stricat 28 stupi într'acele vedre ce scriam mai sus, iar vatra umblă 5 orți buni vechi și mi-am întrebat toate rudele și n'au avut nici o putere ci au zis: vinde cui găsești și scoate capul tău și al femeii din nevoie... vleit 7200 (1692)»¹⁾.

În chestia vânzării mierii către Turci, iată altă mărturie ce ne-o dă tot un zapis:

«Adecă eu Irina, soțul răposatului Mardarie din Dolhești, scriu și mărturisesc cu această adevărată scrisoare a mea, precum fiind dator Mardarie, soțul meu, cu 7 lei lui Mustafa Turcului, și viind Turcul m'au legat pe mine de grumazi, să mă ducă la casa lui; ci eu m'am rugat sfinției sale părintelui episcopului de Huși să dea acești 7 lei pentru mine și părintele văzând că mă duce Turcul, au dat bani pentru mine și eu m'am apucat înainte a mulți oameni buni (?) să plătesc sfinției sale cu ce voiu aveà la casa mea. Iară neavând cu ce plăti, am zis să-și iea sfinția sa moșia din Dolhești partea lui Mardarie și partea mea. Și la această scrisoare s'au întâmplat...»²⁾.

Dar nu numai cu Turcii se întâmplă acest lucru. Chiar Episcopul Varlaam făcea astfel de negustorii, dând din vreme arvună pentru miere. Doi frați din Dolhești, neavând mierea arvonită, vând lui Varlaam ocina lor dela Dolhești și Boteni pentru 26 vedre de miere: «am luat bani pe miere dela părintele, dar neavând noi să dăm miere la vreme, *ne-am rugat* (!) părintelui de au primit această moșie...»³⁾.

Știre din 1699: Antioh Cantemir înființând Slobozia-Galbenii din județul Neamț, o scutește între altele «de miere, de ialoviță, de boi...»⁴⁾.

Dintr'un zapis din 1700 se vede că locul trebuitor unei priseci se determină astfel: sta un om într'un punct și de acolo aruncă cu toporul împrejur; punctele unde cădeà toporul, hotărau marginea prisecii⁵⁾.

În 1701, Matei Sturza vinde unui Jidov 200 vedre de miere⁶⁾.

1) Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 59.

2) *Ibidem*, 165-6.

3) *Ibidem*.

4) *Arhiva*, Iași, IV, 435.

5) Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 59.

6) Iorga, *Stud. Doc.* VI, 268.

În 1705, vama Căinenilor luă, pentru o povoaară de miere, 30 bani românești ¹⁾.

Porunca domnească de pe la 1741-2: «car(e) iaste călugăr, trebuie să șadă la mănăstire, să păzească biserică, și cu isprăvnicii să cerci prisăcile și bucatele mănăstiri, iar nu să li și păstorească» ²⁾.

În aceiași ani eră vorba de *opt poloboace* de miere pe cari le răpiră Cazacii în nordul Moldovei ³⁾.

În 1742 Domnul amenință pe cei cari nu-si plătesc dările, că li se vor *bate* stupii, vânzându-li-se mierea ⁴⁾.

Din 1750: «Astă toamnă, după ce ș-au băgat stupii în zâmnice, apoi la două săptămâni i-au surpat zâmnicele și i-au furat cinci stupa din zâmnice și în anul trecut dzisă că i-au mai furat șase stupa din prisaca dela casa lui, și este păgubaș de unsprezece stupa și are prepus pe un mărginași» ⁵⁾.

În 1762, Grigorie Ion Vodă dă scuteală unui schit din Țara Leșească pentru 430 stupa ⁶⁾.

Sfadă în 1766 despre priseci și pomi sădiți în jurul prisecilor ⁷⁾.

De multe ori ceara se luă în locul banilor pentru vânzări și închirieri:

Prin 1773 aflăm vorbindu-se de închirierea a trei prăvălii pentru două oca de ceară de fiecare ⁸⁾.

Într'o rândueală moldovenească din 1785, se zicea că Episcopia Hușilor avea drept să iea din 50 stupa, «un stup de sământă iară nu de bătut» ⁹⁾, adecă să nu iea din cei mai grași cari să rămână în folosul gospodarului, ci din acei ce vor avea atâta strânsoare, cât să poată trăi peste iarnă și să fie producători la anul viitor ¹⁰⁾.

Într'o scrisoare dela sfârșitul secolului XVIII e vorba de «besmine de ceară» ¹¹⁾.

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, XII, 6.

²⁾ *Ibidem*, VI, 282.

³⁾ *Ibidem*, 258.

⁴⁾ *Ibidem*, 380.

⁵⁾ *Ibidem*, 160.

⁶⁾ *Ibidem*, 133.

⁷⁾ *Ibidem*, 104.

⁸⁾ *Ibidem*, VII, 377.

⁹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, 355.

¹⁰⁾ *Ibidem*, 357.

¹¹⁾ Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* II, 95.

Intr'un proces de pe la 1814 e vorba despre unul care-i condamnat «să întoarcă treizeci și șase vedre mieri lui Naftanail Șep-tilici» ¹⁾).

Citațiile ar urmă până în zilele noastre, dar de sigur că dela 1829 încoace, de când cultura albinelor merge în declin, nu-și mai au rostul. O singură arătare ne poate folosi: că în 1839 din Țara-Românească se exportă ceară pentru 80.000 lei, adică 7.041 oci, iar miere pentru 400.000 lei, adică 193.300 oci ²⁾).

Pe lângă considerația pomenită—, îndepărtarea gospodarului de gospodăria sa pentru agricultură,—două mai sunt principalele cauze ale decăderii acestei îndeletniciri: chipul primitiv de cultură și nepriceperea în desfacerea produselor. Se înțelege că aceasta din urmă e cea mai serioasă. Astăzi, când diferite sisteme de stupi s'au născocit, ele trebuiesc arătate țăranului deadreptul sau prin pilde, și dacă se dedă din nou la cultura aceasta, mierea lui trebuie să fie desfăcută prin societăți cooperative.

Neîngăduirea în biserici decât a lumânărilor de ceară curată, încă poate fi un mijloc de înviere a culturii albinelor.

Nu avem date statistice despre numărul stupilor și starea albinăritului în vremurile trecute și cele de astăzi; pentru Basarabia le găsim aiurea ³⁾).

Tot astfel și pentru părțile locuite de Români în dreapta Dunării ⁴⁾. Ca un exemplu pentru România, iată ce găsim în cea mai completă monografie istorică a unui sat, *Bogdana*, jud. Tutova. În aproape toate zăpisele de vânzări, dăni și schimburi, nu se uită a se pomeni și de locurile de priseci. Din 1637: «jumătate de sat de Văștelești din partea din sus, cu parte de vad și cu loc de prisacă», repetându-se apoi în 1652; într'alt zapis: «din păduri din hălăștiaie și cu locuri de prisăci». Din 1715: «păduri cu locuri de prisăci», etc. În unele din aceste zapise ni se povestește chiar și de anumite priseci cum și de acei ce le aveau sau se ocupau cu cultura albinelor. Din 1591 avem știre că unul pentru a cumpără partea de sus a moșiei Vișteleștilor și-a vândut 105 stupi în primăvara aceluși an și că după aceea, îndoit mai mult au roit acei stupi. În veacul XVII Constantin Sătarul (trăitor între 1570-1640) și fecio-

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VI, 68.

²⁾ *Ibidem*, XI, 18.

³⁾ Z. C. Arbore, *op. cit.*, 445-7.

⁴⁾ Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, 27.

rul său Toader Sătarul (1600-1670) au avut fiecare câte o prisacă în Viștelești sau Bogdana, despre care se ținea minte și se indicau chiar locurile acelor priseci de oameni bătrâni în veacul XVIII și anume pe la 1739. Tot în veacul XVII între anii 1678 și 1689, vătavul Lupan cumpărând mai multe părți de moșie din Viștelești, Suceveni, Băloșești, Negrilești și Impuțita, a avut de sigur pe una din aceste moșii și prisacă — deoarece se pomenește de prisecării lui Lupan, că au pus pe aici niște pomi — poate pe lângă aceea prisacă.

În veacul XVIII se amintește de mazilul Neculai Oprișan că avea pe la 1763 o prisacă. Dar priseci aveau mai mulți oameni din Bogdana, chiar și din nerăzași, pentru că Matei Vodă Ghica în 1754 și Grigorie Vodă Ghica în 1765 împuternicește pe Neculai Oprișan ca să ia dijmă dela cei ce ședeau pe ocina lui și din prisăci cu stupi: «să aibă a luă de a zece din țarini cu pâne și din fânăță, din prisăci cu stupi, din grădini cu legumi». Și tot așa se urmărește această prea mănoasă ocupație casnică până astăzi. Că nu mai găsim ceeace am găsit, e altceva¹⁾.

2. Stupăritul.

Locul hotărît pentru albine se chiamă *prisacă*, *stupină* (*stuchină*) sau *stupărie*, iar îndeletnicirea creșterii albinelor poartă numele de *albinărit* și *stupărit*.

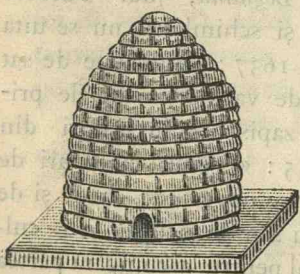

Fig. 68.

Căsuța de lemn în care lucrează și viețuiesc albinele se chiamă: *stup*, *știubeiu*, *uleiu*, *stubeiu*, *matcă*, *coșniță* și *cușniță*.

La început, știubeiul nu era altceva decât o rățezătură de copac scorburos, căreia îi putrezia inima. El este tot astfel și astăzi, când totuș se mai face și din scânduri, nuiele, papură și paie (Fig. 68-70). Paiele (Fig. 68) sunt împletite în trei. Cele de nuiele lipite cu pământ se numesc și *târne*²⁾. Știubeile stau în prisacă pe pământ mai ridicat, dar, ca să nu intre diferite insecte sau animale (șoareci, guzgani, arici, etc.), se pun pe scânduri patrate sau rotunde.

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. XCVI și urm.

²⁾ Damé, *op. cit.*, 119.

Deasupra se acoperă pentru ploaie, arșiță, etc., cu un *pocriș* numit încă și *căptălan*, *captar* și *căptan* și cu alte nuanțe de pronunțare. El poate fi un fund de lemn, acoperit cu pământ sau apăsător de un bolovan de piatră ca să nu-l iea vântul. În loc de acestea mai poate sta și o strachină mare numită *castron* sau *craston*.

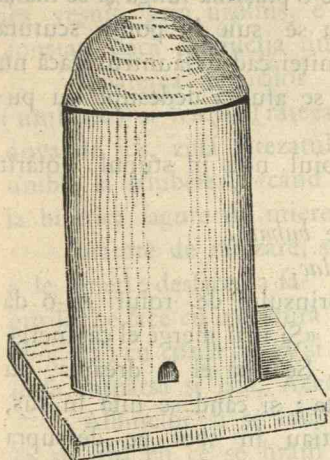

Fig. 69.

Aproape de partea de jos, albinele au un loc de intrare și ieșire din stup, numit *urdiniș*. El trebuie să fie atât de sus, ca să nu poată ajunge șoarecii.

În lăuntrul stupului se pun în cruce două sau mai multe rânduri de bețe pe care se vor clădi fagurii. Acestea se numesc: *cruci*, *pretce* (*preci*), *trepce* și *pretcuțe*. În jud. Tecuciu se mai numesc și *culmi* sau *cuiile fagurului*.

Un stup nou se unge mai întâiu cu *sommoroasă* sau cu *roiuiță* (*Melissa officinalis*) și cu *poala Maicii Domnului* (*Hypericum perforatum*), pentru că mirosul lor atrage albinele. Câte odată se afumă cu fum de balișă sau pucioasă.

Albinele se împart în: *matcă* sau *regină* și *crăiasă*, *albine* (albine lucrătoare) și *trântori* sau *bondari*, partea bărbătească.

Sistemul celular al cerii și mierii se numește *fagur* sau *fagor* («fagur de miere»). Celulele poartă numele de *ochiuri*, *botce* (*botcă*) și *boatce* (*boatcă*)¹⁾.

Roirea. Roirea se face vara pe căldură mare, când știubeiul și-a înmulțit populațiunea, pe când matca a născut altă matcă. Albinele ies după matcă, se formează un grup de multe ori compact, care sboară și s'aniină de copaci scorburoși sau chiar de crengi sub forma unui ciucur sau strugur. Roiul întâiu roit se numește *părvac*²⁾, iar cel care a roit (rămas) rămâne cu numele de *matcă*.

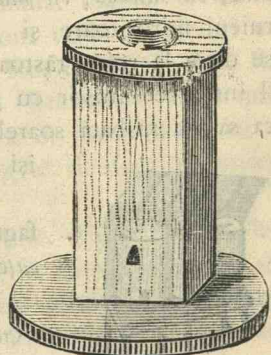

Fig. 70.

¹⁾Pentru aceasta și altele de aici: *Etym. Magn. Rom.*, 743, dar mai ales *Damé, op. cit.*, 119—20.

²⁾ În jud. Iași, *matca* se numește *părvac*, iar roiul nou: *paroiu*, de unde și verbul, *paroieste* (*roieste*, *roișește* = *iese musca*) în *Etym. Magn. Rom.*, 744.

Ca să se oprească roiul ce zboară, i se aruncă înainte o haină, căciulă sau țărână și nisip. Dacă s'a prins pe vreă cracă, se prinde astfel prin unele părți: Se ia un știubeiu, o cofă sau un fel de baniță mică numită *roiiniță*, unsă cu salamură și cu plantele pomente sau cu *busuiocul stupilor*, se leagă de o prăstină lungă și se înalță cu gura dedesubtul *roiului prins*. Cineva se suie în pom, scutură craca și albinele atrase de miroasnele *roiiniței* cad în lăantru. Dacă nu vor, li se vântură pe deasupra *pelin* sau se afumă dedesupt cu puțioasă sau bălegar ¹⁾).

Din *roiiniță*, tot astfel, se mută roiul nou în stupul hotărît pentru el.

Știubeiul care se roește se numește *bubatu*.

Un roiu mic (slab) se chiamă *sfârlac*.

O frumoasă descriere populară a prinsului de roiuri ne-o da Ion Creangă în povestea lui Harap-Alb: «Și mai merge el cât merge și numai ce aude o bâzâitură înăbușită. Se uită el în dreapta, nu vede nimica; se uită în stânga, nici atâta; și când se uită în sus, ce să vadă? Un roiu de albine se învârtiau în sbor pe deasupra capului său și umblau besmetice de colo până colo, neavând loc unde să se așeze. Harap-Alb, aflându-se cu părere despre asta, aleargă în dreapta și în stânga, și nu se lasă până ce (nu) găsește un *buștihan* putregăios; îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș; după aceea așează niște țepuși într'insul, îl freacă pe dinăuntru cu *cătușnică*, cu *sulcină*, cu *mătăciune*, cu *poala-Sântă-Măriei* și cu alte buruieni mirositoare și prielnice albinelor și apoi luându-l pe umăr, se duce la roiu, răstoarnă albinele frumușel din pălărie în buștihan, îl întoarce binișor cu gura în jos, îi pune deasupra niște căptălani ca să nu răsbată soarele și apoi lăsându-l acolo pe câmp între flori, își caută de drum! ²⁾).

Fig. 71.

Trântoriul sau *curățitul* este tăierea din faguri a larvelor de trântori (larvele se numesc *căței* sau *ouăle muștei*).

Iarna, stupii se țin în *bordeiu* (*zenninc*, *temnic*, *tevmic*), pe niște scaune cu acoperiș (Fig. 71).

Retezatul. Când timpul n'a fost prea ploios, când dimpotrivă a fost uscat periodic, flori și verdeată multă, vânturi puține, stupii sunt buni, «*merg bine*».

Ca să vedem dacă un stup este bun, îl cumpănim în mâni

¹⁾ *Albina*, I, 1484.

²⁾ I. Creangă, *Opere complete*, ed. II («Minerva»), p. 317—8.

dacă greutatea lui cade către fund, e semn că are miere multă ; dacă greutatea e către partea deasupra, are polen mult. Ciocnindu-l cu degetul, vedem, după sunet, până unde are miere ; sunetul este «plin». Un stup care «are urdiniș», adică ale cărui albine intră și ies veșnic prin urdiniș, e bun. Prin miros de miere și ceară se constată dacă producția nu este stricată.

Scoaterea fagurilor din *știubeiu* poartă numele de *umblat* (umblare) și *retezat* (rățezare). Rățezarea se face toamna. Prin Moldova de jos, ziua rățezatului tradițional este *Sfântul Ilie*, «când se umblă la știubeie», «când se bat știubeile», «când gospodina duce la biserică fagure de miere».

Înainte de rățezare, se afumă albinele cu fum de petică pentru a le ameți ; desfacerea fa-

gurilor se face cu o custură (Fig. 72) cu coadă lungă și

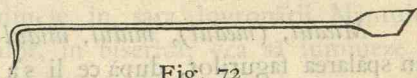

Fig. 72

leafa întoarsă și lată. Această custură slujește și la trântorit.

Albinelor li se lasă pentru iarnă o cantitate de faguri plini, ca să aibă cu ce se hrăni până vor cadea în amortire și după ce vor învia, primăvara. Aceasta se observă numai când rățezarea se face toamna târziu. Dacă se face la Sf. Ilie, albinele mai au încă vreme să-și clădească alți faguri.

În orice caz, gospodarul priceput și interesat lasă câțiva faguri de o parte, ca să-i dea albinelor în caz când acestea nu vor clădi.

Storsul fagurilor de miere se face cu mâna. Înainte vreme de sigur că erau un fel de teascuri, de cari vom vorbi la uleiuri vegetale. Iată într'adevăr o dovadă : În 1750, Noemvrie 15, Vodă Racoviță, spre a sporî veniturile episcopiei de Roman, îi dă dreptul exclusiv de a avea numai ea în târg un *teasc de ceară*, trebuind ca toți prisăcarii și negustorii de ceară din târg să se ducă la teascul Episcopiei spre a-și storce ceară ¹⁾.

Scosul cerii din faguri se face prin topire. Fagurii topiți lasă la fund o parte mai groasă, negricioasă, care se datorește *păsturei* sau *păstrarului*, substanță amară care umple unele celule, și altor materii străine cari poartă la un loc numele de *hoștină*, *bostină*, *jintiță* sau *băbaș*. ¹⁾

Literar, în limba slavonă, zice Episcopul Melchisedec, înseamnă, «drojdiile sau ce se lasă la fundul unui fluviu : *рѣща*, dela *рѣсткѣи*, des, de unde și *huște*, la borș» ²⁾.

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, II, 37.

²⁾ Pentru cele două din urmă, *Etym. Magn. Rom.*, 743-4.

Sloirea cerii se face după fierbere, turnându-se ceara în străchini. După ce se încheagă, se scot și se pun în altă parte. Aceste bucăți se numesc *sloiuri de ceară*. Fiindcă metoda ce o întrebuițează până astăzi țaranul român este foarte imperfectă, în hoștină rămâne încă multă ceară. Anumiți speculanți adună această hoștină și storcând-o în mașini bune, căpătă astfel cantități însemnate de ceară. Cei ce se ocupau cu această se numiau *hoștinari* sau *goștinari*. Găsim în sfârșit chiar episcopiile îndeletnicindu-se cu aceasta; citații din 1610 despre episcopia de Roman ¹⁾.

3. Miedul.

Miedul, (*medul*), *midul*, *niidul* sau *mursa* este o băutură căpătată din spălarea fagurilor, după ce li s'a stors mierea, în apă. ²⁾ El se întrebuițează foarte mult în vechime, de sigur prin părțile lipsite de vii.

În 1676: «Chireana și cu ficiorii mei și gineri-meu anume Dumitrașcu» arată că au vândut «un loc de cas (ă)... pentru căci au căzut în sărăcie și nu l-am putut ține... drept trei galben(i)...». Ș'au dat adâlmaș 10 vedre med» ³⁾.

La 1741 darea pe vadra de mied eră 2 bani ⁴⁾.

Astăzi s'aude iar. Se face și se consumă în zilele răezatului.

4. Mierea.

Se petrece aproape în casă și rar se vinde. O întrebuițare mare are mierea în *medicina populară*. Impotriva durerilor de măsele, se freacă dinții cu miere amestecată cu sămânță de in și rădăcină de nalbă; Mierea amestecată cu oțet curmă durerile de gât; pentru *libnire* (leșiere) și oboseala se bea o băutură făcută dintr'un pumn de *centaură* (*fierea pământului*), fiartă într'o litră de apă și amestecată cu trei linguri de miere; pe răni și pe bubele coapte se pune un amestec de miere și făină de secară cu ceapă coaptă, un gălbănuș de ou și unt; pentru durere de șale e bună mierea amestecată cu var nestins ca cataplasma (*legătură*); spălăturile cu mursa sunt bune pentru piele, etc. ⁵⁾.

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Românilor*, I, 239.

²⁾ *Șezătoarea*, V, 106; *Arhiva*, XI, 24, etc.

³⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VI, 375.

⁴⁾ *Ibidem*, VI, 219.

⁵⁾ *Albina*, I, 1274.

5. Lumânările.

Lumânările se fac în chipul cel mai rudimentar. Se moaie ceara printr'o temperatură a odăii, se face în foi subțiri, se taie cu cuțitul, în formă de dreptunghiuri și peste ea se pune o feștilă de bumbac răsucit; se răsucește foaia împrejurul feștilii apăsându-se cât mai mult, tot în căldură, ca să se prindă bine învârtiturile.

Lumânările sunt de diferite mărimi.

O întrebuințare mare a cerii este la *toiege* (toiag), acea lumânare lungă cât statul unui om, care se învârtește ca un melc și care arde pe pieptul mortului. Toiege de acestea, cari nu pot fi decât de ceară curată, mai ard gospodinele în sara îngropării Mântuitorului, Vinerea de dinaintea Paștilor, în biserică, «ca să lumineze pe lumea cealaltă pe cei ce au murit fără de lumânare».

Industria lumânărilor are mare însemnătate economică în mânăstiri și biserici boierești, unde erau fabrici mici, sub grija paraclisierului.

CAPITOLUL XII.

SCOICILE ȘI CULBECII.

Scoicile și culbecii ne dau crusta lor, învelișul lor tare, care are prea puține aplicațiuni.

Cojile de scoici le folosesc copiii la jucăriile lor pentru săpatul pământului, ca să-și facă gropi de puțuri și case.

Scoica arsă și pisată se păstrează și se folosește de gospodari în medicina populară veterinară. Sufând cu o țevie (*țaghie*) această făină în ochii unei vite cu albeață, i-o tămăduiește de multe ori.

Cochiliile de culbeci (melci) și *scoicuțele* mici, culese de pe malul mării și al apelor, dacă sunt frumos colorate, slujesc la ornarea *cardrelor* (ramelor) fiind lipite cu cleiu. Alții își fac și diferite înfrumusețări ca *papuci* de prins în perete, mărgelile, etc.

Casa broaștelor țestoase are multe aplicațiuni în medicina populară.

PARTEA II.

INDUSTRIA VEGETALĂ

CAPITOLUL I.

LEMNUL.

Industria lemnului e de sigur cea mai răspândită dintre toate, la ori și ce popor, deoarece acest material e cel mai îmbelșugat și cel mai lesnicios în determinarea formelor de obiecte necesare omului.

Cantitativ, lemnul s'a lucrat întotdeauna deopotrivă de gospodari, aceleași trebuințe fiind în toate timpurile. Variația acestei industrii constă în chipurile de lucru, în artă, consecința invențiilor de instrumente și a spiritului practic.

Legătura dintre viața omenească și lemn este așa de strânsă, încât poporul a concretizat-o prin legende.

Una sună că mai înainte vreme, lemnele umblau și ele ca și oamenii; se ducea omul în pădure, le tăia, încăleca pe ele și bietele lemne mergeau singure la casa omului. Așa a fost mai multă vreme, că omul eră mai credincios la Dumnezeu și lumea nu eră păcătoasă ca în ziua de azi.

Intr'o zi se duce la lemne o babă; taie câteva, încăleca pe unul, mai pune o spurcăciune de căteă pe altul și pornește spre casă. Atunci bietele lemne au început să plângă și să se roage lui Dumnezeu, să se milostivească și să le scape de beleaua aceasta. Dumnezeu s'a milostivit și a hotărît ca, de atunci înainte, omul să ducă lemnele în spinare, cum a rămas și va rămânea cât lumea ¹⁾.

Lucrul lemnului, această făptură sfințită de creator, se socotește ca o patimă nedreaptă ceo suferă, și iat-o epopeizată în cântecele populare :

¹⁾ Șezătoarea, III, 192.

Frunza teiului
 Și cu-a bradului!
 Hai, teiule, hai,
 Cum am să te taiu
 C'un topor tăios
 Și-am să te dau jos,
 Ca pe un Făt-frumos.
 Și să te *hălcesc* ¹⁾,
 Să te bărduiesc.

În car te clădec,
 În sat te pornesc,
 Să-mi durez o casă,
 O casă
 Și-o masă,
 Mare și frumoasă;
 Și să-mi fac icoane,
 Să mă'nchin la tine,
 Ca la mănăstire ²⁾.

Unul din Munții apuseni :

Colo'n vârful muntelui,
 Jos în poala codrului,
 Subfirea boare trăgea
 Și un brad se *clătira*.
 Câți pe lângă el trecea,
 Toți pe el îl întrebă :
 — Bradule, molidule,
 Ce te clătiri așa tare
Dimireala pe răcoare,
 Până'n răsărit de soare,

Fară vânt și fără boare ?
 — Da' cum nu moiu *legără*,
 Că la *mire* vrea să vie
Tri meșteri din Baca-Mare,
 Să mă taie trei *sfârtaie*,
 Să mă puie pe tri cară,
 Să mă ducă'n Baea-mare,
 Să mă facă temnicuța,
 Temnicuța robilor
 Și jale mândruțelor. ³⁾

Pentru a face cercetarea acestei industrii mai lămurită, vom împărți-o pe categorii ; cu toate că notele caracteristice sunt comune de multe ori.

A. Tăiatul lemnelor, plutășia, ferăstraele.

1. *Considerațiuni.*

Articolul prim și cel mai mare care se poate scoate din lemn este scândura care se cioplește cu toporul sau se taie cu ferăstrăul și care se folosește la acoperirea caselor, acaretelor și bisericilor.

Cu toate că pe la 1550 se pomenește despre tăiatul lemnelor în munte și căratul lor pe ape ⁴⁾, se pare că muntenii noștri nu aveau ferăstrae mecanice, purtate de ape, pentru facerea scândurilor în cantitate mai mare. Din această lipsă, cei ce aveau nevoie mai mare, trebuiau să-și procure scândurile de peste hotar, din Ardealul Românilor veniți în atingere cu străinii ce cunoșteau această meserie.

¹⁾ *Halcă* = *bucată*; verbul *hălcesc* și *hălciuesc*.

²⁾ El. Sevastos, *op. cit.*, 204.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 94.

⁴⁾ Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. XLVI.

Domnul Moldovei însărcinează pe unul Dobo, în 1553, să scrie la Bistrița pentru scânduri ¹⁾. Altă scrisoare dela începutul veacului XVII, din Câmpulung către birăul de Bistrița, tot pentru scânduri, dar și pentru «ferăstrae cu care se taie arborii», o «roată» și «fier, cuie și altele ca acestea pentru biserica ce ne-am pus în gând a o ridica acuma» ²⁾.

În 1650 tot Bistrița dăruiește Domnului Moldovei 50.000 șindrile ³⁾.

Dar cu începutul veacului XVIII, începem să găsim depozite mari de șindrila și scânduri, cum eră acel din Baia, în jud. Suceava. De aici se procură 30.000 șindrile pentru acoperișul bisericii Sf. Ion și 600.000 pentru acel al Trei-Sfetitelor, ambele din Iași.

Cu alte asemenea izvoare istorice se poate pune începutul acestei industrii pe la începutul veacului XVIII, de când încep să se miște ferăstrele de munte, și de când anumiți gospodari, anumite sate întregi, își fac un mijloc de traiu din această îndeletnicire aproape casnică.

Iată un exemplu din istoricul unor păduri ⁴⁾. În ispisocul de întăritură dat de Moisa Movilă (1630) se găsește cea mai veche pomenire documentară asupra stării economice a Braniștei Voronețului, care oprește păscutul, pescuitul și vânatul, deoarece aceste domenii aparțineau unei biserici. Aceasta se repetă și în 1718 de către Mihaiu Racovița, după jalba egumenului care arată «că de cinci, șase ani încoace, s'au obișnuit locuitorii țerii să taie catarguri». Tot în aceeaș carte se arată că «cu pricina catargurilor, umblând oamenii nelipsit prin pădure, s'au împrăștiat dihaniile de prin *braniști*, ducându-se la pustii, iar mănăstirea s'a păgubit de tot folosul braniștilor, că mai dintâi acei ce luă catargurile aduce(ă) la mănăstire tămâie și undelemn, iară într'aceasta una dată, nu dau nimic. Că viind locuitorii cei din părțile de jos pentru tăiatul catargurilor, se ajung cu oamenii cari trăesc pe locurile Voronețului și dau lor câte ceva și unindu-se unii cu alții, cu pricină că sunt birnici, nu plătesc la mănăstire nemică».

Având aceeaș supărare și mănăstirile Râșca și Slatina, ale căror

¹⁾ Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* I, p. LII.

²⁾ *Ibidem*, XCV.

³⁾ *Ibidem*, CI.

⁴⁾ Comunicată de d. L. Mrejeriu, învățător, Orfelinatul «Ferdinand», Zorleni (Tutova).

braniști erau alătura, la 1757 se plâng lui Vodă, iar Vodă poruncește : «să le iea zăciueala moșiilor, cum de pe catarguri, din zece catarguri un catarg, dela ceace vor tăia ; așa și dintr'alte lemne de vânzare»... «*Așisderea și din lemnul ce se taie la moară de firisteu, să aibă a-și lua din zece lemne un lemn*».

Prin *Regulamentul Organic* locuitorii sunt opriți a tăia lemne de vânzare ; erau slobozi numai pentru casă ; totuș într'un contract de arendă al moșiei Broșteni din 1826 se zice că dijma din tot felul de herestreă ce vor face locuitorii, vor da-o arendașului scoțind-o la mal și osebit câte trei plute de «*hirisreu*» iarăș la mal.

Se pare că nu toți se țineau de aceste reguli, deoarece în alte contracte, tot de prin aceste părți (1832, 1835 și 1836), potrivit măsurilor luate sub cărmuirea *Regulamentului Organic*, se arată că toți cei cu *herăsăile*, le vor ridica în iarnă, fiindcă au fost făcute fără învoală cu vecinicul stăpân, iar pe viitor nu se mai îngăduia nimănui facere de herăsăi, mori sau chiui pe moșie.

În 1840 găsim pădurile Broștenilor în stare foarte rea din pricina tăierii fără nici o socoteală ; rândueli între proprietar și arendaș se întocmiau, cum a fost cea din 1830 între Căminarul Ioniță Grigoriu și arendaș, care hotărâ numărul plutelor la 970 pe an —, întocmai cum făcea și arendașul cu locuitorii de pe moșie, dar aceste rândueli nu se observau.

Aceste sunt comune și altor păduri.

Munca sistematică (de exterminare, mai totdeauna!) a început târziu.

2. Tăiatul lemnelor.

Lemnele se taie în pădure mai ales iarna cu felurite topoare și adesea cu ferăstrae de mână numite *pânze*. Dacă împrejurul copacului este loc de ajuns, copacul se leagă de către vârf cu o funie și când puțin îi mai trebuie spre a fi curmat, se trage de funie și partea rămasă netăiată se rupe.

Copacii tăiați sunt curățiți de crengi și în primăvară sau în anii următori și de coajă. Copacii astfel se numesc *butuci* ; *căturoiul* este un lemn mai gros decât butucul unei roți ; *copaciul* este un lemn mai gros decât *feria* (vadra), însă trebuie să fie de fag sau de stejar ; un copaciu mic se chiamă *cătur*. *Cătur* se mai numește și partea rămasă în pământ după tăierea lemnului. 1).

1) Viciu, *op. cit.*, 27.

Scleafă se numește jumătate dintr'un trunchiu tăiat¹⁾, iar *colțiș*, «*trupina* arborelui *ciontată* în mai multe *colțișuri* (verbul: a *colțeși*)²⁾.

Butucul se leagă cu un lanț de fier numit *șoflânc*, în Bucovina³⁾, și apoi se bate o pană de fier atârnată de lanț, ca lanțul să nu lungească jos de pe butuc. Butucul așa legat, se pune cu capătul cel mai gros pe o jumătate de sanie cu un *oplean* gros și ridicat, iar celălalt se lasă să se târâie pe omăt și astfel se transportă la fabrică.

În Suceava, șoflâncul poartă numele de *cioflânc* și-i alcătuit «din trei sau mai multe verigi groase de fier și din o pană tot de fier, care se înfige în capătul butucului»⁴⁾.

La acest lucru greu se întrebunțează în Bucovina un fel de eang în forma securii, dar care se finește într'un cârlig și se numește *țapină*. Ea are o coadă de un stângen de lungă⁵⁾. În Ardeal este «cârlig gros cu coadă de lemn puternică; cu ea se ajută la ridicarea *bârnelor*, *buștenilor*»⁶⁾.

Dacă butucii se trag cu mâinile până în vale, unde-i apă, la aceasta se folosește și *sapinul* care se aseamănă cu țapina. Are forma unui vârf de coasă, dar e puternic. Coadă îi este de lemn (Fig. 73).

Izbit în butuc, se prinde pliscul sapinului și astfel se trage. Cu el se prind și se mână butucii pe apă sau pe canal. Un om stă călare pe doi butuci, iar cu sapinul apucă și trage către sine alți butuci. Cu sapinul poate că se aseamănă și *ciocoroiul*, «cârlig de fier cu coadă de lemn, cu care trag lemnele»⁷⁾.

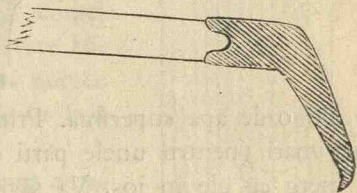

Fig. 73.

Muncitorii tăietori cari nu știu carte, își țin socotelile lemnelor tăiate pe un *cier*, un fel de răbuș, crestă. Fiecare însă își are semnul său neasămănat cu al altuia⁸⁾.

3. Transportul lemnelor; pluta.

Numai în văile sărace de ape, lemnele se transportă la fabrici sau ferăstrae cu carul. De cele mai multe ori se duc cu apa, după

1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 105.

2) Viciu, *op. cit.*, 34.

3) Dan, *Straja*, 51.

4) *Șezătoarea*, II, 23.

5) Dan, *Straja*, 51.

6) Viciu, *op. cit.*, 82.

7) *Ibidem*, 30.

8) *Șezătoarea*, II, 168.

ce lemnele tăiate s'au constituit în *plute*. Dacă apa-i puțină pe vale, închid lucrătorii apa făcând un fel de iaz, care poartă numele de *dugaș* (*dugașuri*), lat de 20-25 metri și afund de câte 7-10 m. (Fig. 74) ¹⁾.

Acolo se adună bârnele la olaltă și compun *plute* cari sunt încheiate numai cu gânjuri.

Plute de acestea se leagă câte cinci, șase la olaltă. *Cârme* sunt două numai în partea dinainte. În *căsulie* este un *șirof* (*șurub*), cu ajutorul căruia se ridică poarta *C*, care se deschide în două părți și se sloboade apa. De două laturi sunt *jilipurile* *A*, *B*, pe cari

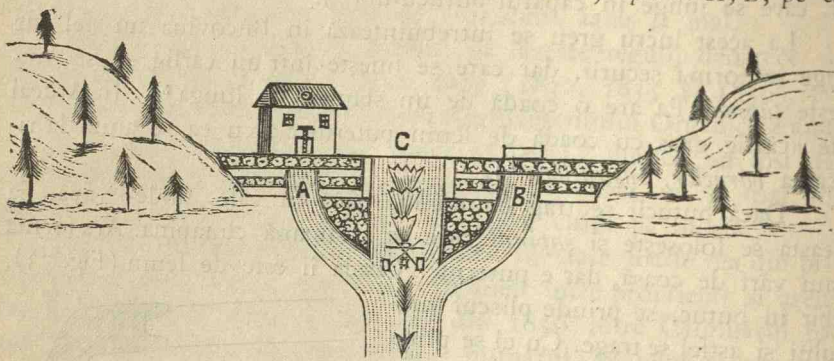

Fig. 74.

se sloboade apa superfluă. Prin mijloc *C*, trec *plutele* către apele mai mari (pentru unele părți din Ardeal: *Mureș*), unde le încheie și merg cu ele în jos. Va să zică aceste *plute* sunt înjghebate în mod provizoriu.

În Ardeal, dacă lemnele slobozite din deal în vale se opresc în cale, ele sunt desprinse cu ajutorul *ciocanelor de plută*. Sania, pomenită mai sus, poartă numele de *sanceu*.

În Bucovina, întâile *plute* cari se slobod sunt *plutele de galioane*, adică *catargurile* cele mari, lungi adesea peste 40 m. și așa de groase, că nu se pot lega mai multe de trei într'o *plută*. După ele pleacă *catargurile*, *catargțele* și mai târziu, când apa scade, *grințile* ²⁾

Plutele, după formă și după modul cum sunt compuse, în Ardeal, sunt de două feluri: *plute țoloșe* și *plute cu dulab*.

a. Pluta țoloșă (Fig. 75) constă din 16-18 bârne, așa puse lângă

¹⁾ Fig. 2 și aproape totul despre *plute* din : Viciu, *op. cit.*, p. 99-102.

²⁾ *Arhiva*, XI, 23.

olaltă, încât și *fruntea* plutei și *coada* ei să fie egale în lățime. Spre atingerea acestui scop, se așează bârnele unele lângă altele, așa că una se pune cu capătul cel gros și lângă ea a doua cu capătul cel subțire, și așa mai departe.

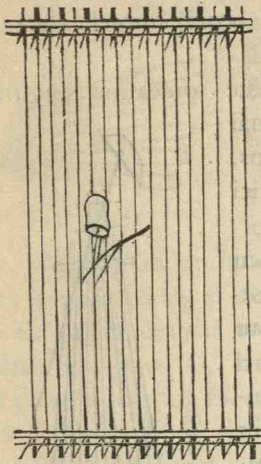

Fig. 75.

Pentru a încheia pluta, se bate în întâia bârnă un cuiu de lemn numit *boinog*. De acesta se leagă o funie și ține pluta în loc până ce-i gata de tot; după ce pluta s'a încheiat și pornește, se poate lua acel cuiu. Peste bârnele cari formează pluta, se pun trei *chingi* (pron. *cingi*), cari sunt bucăți de lemn cioplite în partea de jos și puse peste bârne la capete cum arată fig. 76, *AA'*. Prin *cingi* se bat

cuii de lemn, cari trec prin fiecare bârnă. Atunci *cingile* sunt *icuite*. Dindărătul cingei mari este un cuiu numit *purice*, care este bătut pieziș pe cingă (Fig. 75, *B*). Acest *purice* ține cingile mai tare lipite de bârne și nu lasă ca cingă să sară din locul ei. Pe trei bârne cari sunt la mijloc lângă cingi se face *jugul plutei* (Fig. 76). Acesta constă din trei *răsteie*, *C*, cari sunt perpendiculare pe bârne. Prin capătul de sus se bagă două *fălcele*, *D*, cari se numesc și *cingă*, *conciu* și *fleașcă*.

Plutele pot avea 1-4 cârme, după mărimea și felul curentului de apă. În mijlocul bârnei este un gânj, numit *scoabă* și *cântar*; de aceasta se agață cârma, când trece pluta prin *dugaș* ori peste vreun iaz. Partea dinainte a plutei se numește *fană* și are trei cingi; partea dinapoi, coada plutei, se numește *hină* (poate din germ.: *vorne* (de dinainte) și *hinten* (de dinapoi)). *Hina* și *fana* sunt la fel făcute și au tot atâtea cârme. Laturile sau coastele hinei se numesc *urechi*.

Mărgelare se numește, în munții Sucevei, crestarea butucilor

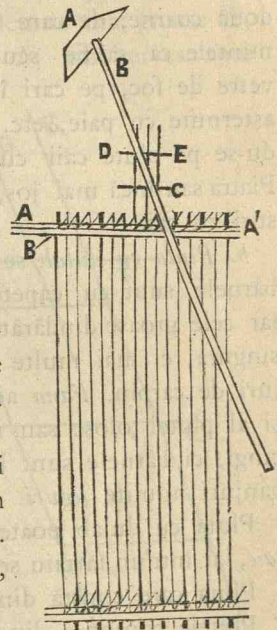

Fig. 76.

ce constituiesc o plută spre a se cunoaște; creștăturile poartă numele de *mărgele*, sing. *mărgică* ¹⁾).

Tot pe acolo, lopata ce conduce cârma poartă numele de *con-deiu* ²⁾).

Pluta țoloșă, numită și *murășană*, plutește totdeauna singură. Din locul de unde se pun în apă, pleacă numai un *fârtaiu* (de plută) și merge pe Murăș în jos, până unde apa e mai lină și mai adâncă. Aici se agață mai multe plute la olaltă.

În mijlocul plutei este *furcoaia*, un lemn cu două coarne, de care se agață *străițile* și vestimintele ca să fie scutite de apă. Bistrițenii au vetre de foc, pe cari își pregătesc bucate, paturi așternute cu paie, etc. Am văzut chiar ducându-se pe plute caii cu cari se vor întoarce din Piatra sau încă mai jos, și am văzut asemenea trăsuri cu cai.

b. *Pluta cu dulab* se contruiește astfel, că toate bârnele sunt cu capetele mai subțiri dinainte, iar cele groase dindărăt (Fig 77). Ea nu plutește singură, ci mai multe legate la olaltă cu gânjuri de carpin. *Fana* acestui fel de plută este ca și al plutei țoloșe sau murășene, iar *hina* nu are cingă, ci bârnele sunt legate între sine cu niște gânjuri numite *țeguri*.

Pluta cu dulab poate se constea din 5-12 *fârtaie*, iar într'un *fârtaiu* se pot cuprinde 6-16 bârne.

Pluta care constă din 4 *fârtaie* se numește *tar*.

Plutele compuse din mai multe *fârtaie* au și mai multe cârme.

c. Plutele de scânduri (de ferăstraie sau joagăre) sunt făcute ca pluta țoloșă, având mai multe perechi de scânduri legate sau *iciile* peste olaltă.

d. Mai multe plute sunt încărcate cu lațuri, butuci groși sau scânduri. Acestea se numesc *plute cu încărcătură*.

e. *Pluta lungă* sau *pluta nemțească* se deosebește de cele două

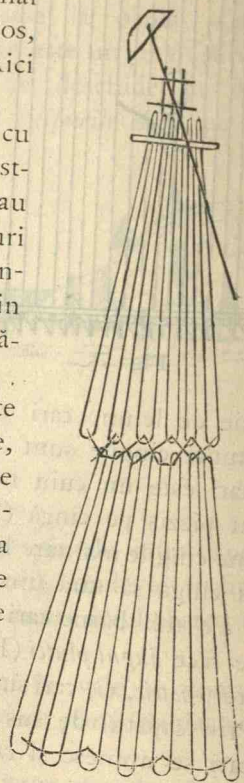

Fig. 77.

¹⁾ *Șezătoarea*, II, 42; în Ardeal «*tălpălaș*» se numește creștătura ce se taie în partea de jos a bârnei, când se face pluta.

²⁾ *Ibidem*, 26.

dintâi prin aceea că n'are jug, ceea ce face să se cheme și *plută fără jug*. La acest fel de plută, în locul cărmei este înțepenit un par, cu care îndreaptă fărtaiul prim după cum se acomodează celelalte fărtăie. La hină este un fel de boltitură făcută dintr'un brad mai gros, scobit anume și înțepenit în hină (Fig. 78).

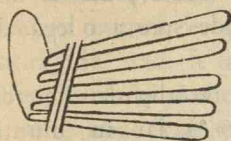

Fig. 78.

Pluta este foarte lungă, cuprinzând câte 16-32 fărtăie. Pentru oprirea unei plute lungi se folosesc de un aparat numit *zar* (Fig 79).

Zarul plutelor lungi este cam astfel: două bârne lungi, *A, B*, sunt așezate pieziș și sunt înțepenite cu două lemne mai groase *C, D*. Pe partea cealaltă mai sunt două bârnă *E, F*, cari servesc spre răzimarea bârnei *G*, care se lasă în apă printr'o spărtură făcută într'o bârnă groasă. Bârna *G* se numește *oprior*. Pe o plută mai lungă sunt 3-4 zaruri.

f. *Căbula* sau *căula* este o plută mică, cu care oamenii trec peste Mureș, unde nu este pod, servind așa dar ca pod umblător. Ea se face din bârne mai subțiri și mai mici, cari de obicei slujesc la făcutul caselor și altor acarete.

Pentru completarea terminologiei plutașilor, mai însemnăm pentru părțile ardelene :

Taină, numesc ei locul unde apa râului merge lin și este afundă; *șugău*, unde apa este repede și puțin afundă. Când ajunge pluta în șugău, se oprește pe pietrele râului și se în-

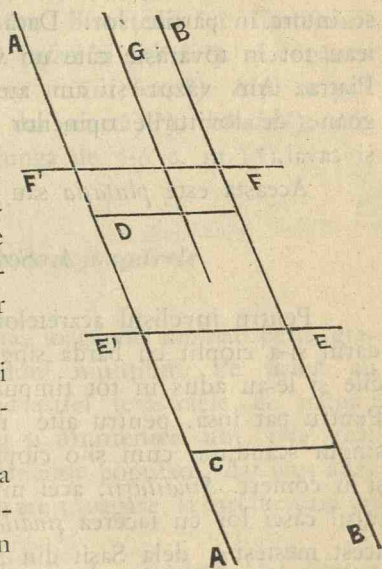

Fig. 79.

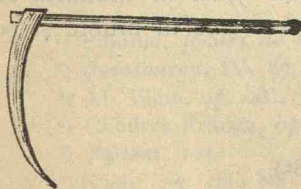

Fig. 80.

călcește, adică plutele se duc una peste alta, făcând astfel un *măgăzin*.

Șapina are forma din fig. 80. *Măță* numesc plutașii niște aparate de fier, ca niște patine legate la picioare, cari la capătul din jos sunt ascuțite, iar deasupra late. Plutașii le leagă la picioare ca să nu lungească pe bârne.

O plută o mână de obicei un singur om; de multe ori însă se află doi, dintre cari cel mai tânăr are în grijă cârma dela hină și poartă numele de *dălcăuș*¹⁾. Conduc adesea și femeile.

Când vor să facă popas, trag la anumite locuri pluta la maluri, svârlind *odgonul* sau *spranga* și sărind repede spre a o lega de țărșul bătut în mal.

Se mai folosește în Maramureș *clasibocrul* «cârlig de fier cu cari trag plutele»²⁾, iar în munții

.Fig. 81.

Sucevei *iața* sau *ciocârlia* «de legat plutele»³⁾. *Ceacul* slujește la prinderea butucilor scăpați sau la mânărea lor pe apă (Fig. 81)⁴⁾.

După ce au ajuns cu plutele la destinație, plutașii se întovărășesc câte 10-15 inși și închiriind câte o trăsură cu cai voinici, se întorc în părțile lor. Dacă d. e. Bistrițenii merg până la Galați, ieau tot în tovărășie câte un vagon de marfă și pornesc până la Piatra. Am văzut și am auzit de multe ori huind aceste vagoane de loviturile opincilor și răsunând în cântecele de fluier și caval.

Aceasta este *plutășia* sau *plutăria*.

4. Scândurile.

Pentru învelișul acaretelor de sigur că numai rareori gospodarul și-a cioplit cu barda singur scândurile. Domnitorul și bisericile și le-au adus în tot timpul de peste graniță, cum am văzut. Pentru pat însă, pentru alte nevoi mărunte, omul și-a cioplit singur scândura, cum și-o cioplește și astăzi, cu toate că o găsește și în comerț. *Șindilarii*, acei munteni cari se îndeletnicesc împrejurul casei lor cu facerea *șindilei*, apar târziu, după ce au învățat acest meșteșug dela Sașii din Ardeal, cari le-au împrumutat și numirea producției (Schindel).

Șindila, scândura subțire, îngustă și scurtă pentru învâlișul acaratelor, numită în Ardeal *prăștilă* sau *șișă*⁵⁾, iar în Moldova de jos *draniță* și *chiorpeacă*, a fost făcută multă vreme în munte și pe

1) Din Jud. Suceava.

2) Viciu, *op. cit.*, 32.

3) *Șezătoarea*, III, 16.

4) Pamfile, *Jocuri de copii*, II, p. 137 (385).

5) Viciu, *op. cit.*, 70.

alocuri se face și astăzi, dar instalațiunile societăților au oprit-o pe loc.

Locuitorii din Polovraci și satele vecine sunt vestiți. Merghând în munte, ei scurtează cu ferăstrăul *bilele* (sing. : *bilă* = scurtătură) de brad, le înseamnă fiecare cu semnul său și le aruncă în Olțet, care de multe ori, ascuns în pământ la 10 stânjeni, le aduce la vale, unde sunt prinse și luate. Bilele desfăcute cu barda în *clepți*, se dau la *cuțitoaic*, căpătând *prăștila* sau *dranița* ¹⁾. Tot astfel fac și Sucevenii, unde clepții poartă numele de *șpani* ²⁾.

Șindila făcută apoi legături de câte 10, 25, 50 și 100, se încarcă și se desface la iarmaroace.

O astfel de legătură, de o sută de bucăți, poartă numele de *chibișită*, *cășită* sau *cășiță* ³⁾. Meșteri sunt Bistrițenii și Certejenii. Moșii din Albac fac scânduri, *lațuri*, *caferi* și *grinzi* ⁴⁾. La găurirea șindilei se slujesc de un instrument numit *horș* ⁵⁾. Alții se pricip la facerea de *tablă* (scândură lată dar scurtă) ⁶⁾, *doloabe* ⁷⁾, *răsloage* (brad cioplit în două fețe, cu dunga de 5-6 c. m.) ⁸⁾.

5. Ferăstraele de munte sau joagărele.

Înainte de a fi cunoscute în țară, joagărele umblau peste graniță, mânate de Sași, mai ales în fundul munților. Pe urmă au fost deprinse și de Români, înlocuind astfel ferăstraele de mână : *firezele* și *custurele*. În Munții Olteniei și Munteniei sunt cele mai multe, aparținând cooperativelor și băncilor populare, dar prea adese și gospodarilor. Un locuitor din Novaci are 3 joagăre, la cari lucrează cu toată casa lui.

Joagărele produc grinzi (paralelipedice), scânduri de diferite mărimi și *lătunoaie* (*lăturoaie* sau *fostene*), cari slujesc la podire sau sub tablă de fier, unde nu se văd. Ele sunt căpătate de pe cele 4

¹⁾ Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 389.

²⁾ *Șezătoarea*, IV, 89.

³⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, 29.

⁴⁾ Candrea-Frâncu, *op. cit.*, 61.

⁵⁾ *Ibidem*, 101.

⁶⁾ Viciu, *op. cit.*, 86.

⁷⁾ *Ibidem*, 40.

⁸⁾ *Ibidem*, 72.

margini ale butucilor (*bușteni, bulvani și groși*)¹⁾. Iată din ce se compune un joagăr și cum funcționează.

«Șopronul care apără mecanismul joagărului de ploaie și de

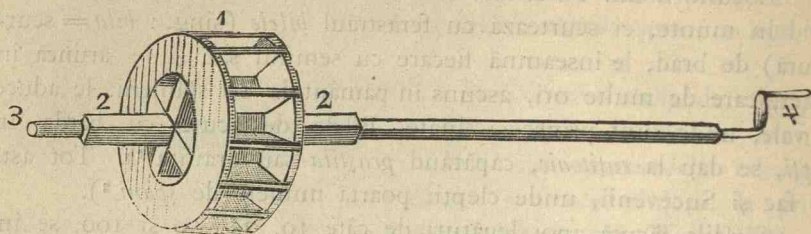

Fig. 82.

zăpadă este făcut din șase stâlpi sau furci de lemn, așezate pe patru grinzi sau *groși* de stejar și este acoperit cu sindilă.

Joagărul se compune dintr'o *talpă* sau *pod* pe care se mișcă o masă zisă *car*, *căruță* sau *răsboiu*, ce poartă bușteanul de tăiat în

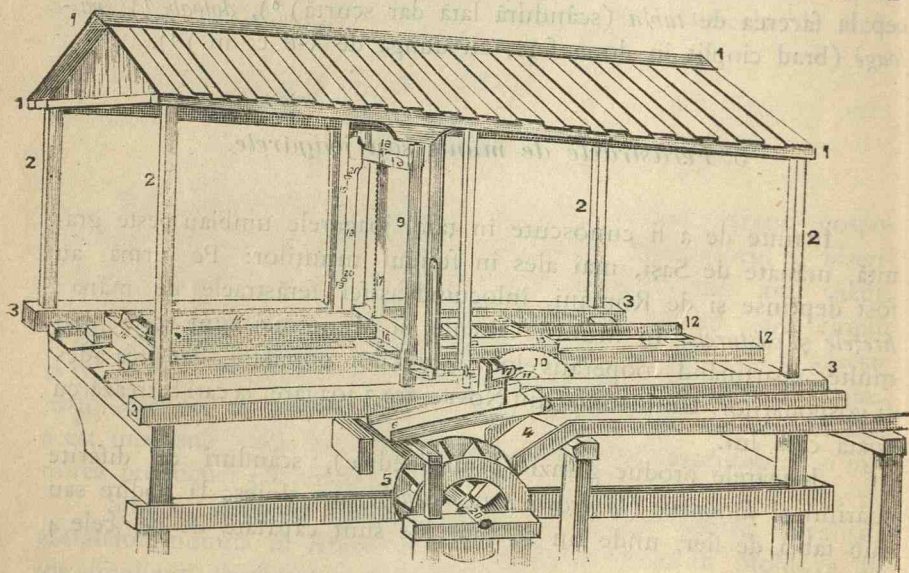

Fig. 83.

scânduri; dintr'un ferăstrău vertical și dintr'o roată de apă ce pune ferăstrăul în mișcare.

Roata (Fig. 82) cuprinde: 1. *Roata de apă*.

¹⁾ Parte împrumutată din Damé, *op. cit.*, 173-176.

2—2. *Fusul de lemn.*

3. *Cepaul* de fier ce se învârtește în scobitura unei bârne.

4. *Coaca*, o cloambă de fier ce transmite mișcarea roatei la ferăstrău; se mai numește : *cocârlă*, *crival*, *crivală* sau *vârtej*.

În Fig. 83, avem:

1. *Acoperișul.*

2—2. *Stâlpii.*

3—3. *Talpa* sau *podul ferăstrăului.*

4. *Scocul*, *lăptocul*, *lătocul* sau *podul apei.*

5. *Roata de apă.*

6. *Sghiabul* prin care curge apa când stă joagărul din lucru.

7. *Cumpăna.*

8. *Bătăioșul* sau *bătătoarea.*

9. *Pârghia*, *poacăneaua* sau *terteleciul.*

10. *Roata zimțată* (de fier) a fusului cel mic, zisă și *gripca* sau *mățele mari.*

11. *Mățele mici.*

12—12. *Drumurile*, *scoicile căruțului* sau *covețele carului.*

13—13. *Carul*, *căruțul*, *răsboiul* sau *sclaiurile.*

14. *Bușteanul*, *butucul*, *bulvanul* sau *grosul.*

15—15. *Căpătăiele* sau *podvalele.*

16—16. *Jugul.*

17. *Custura* sau *pânza ferăstrăului.*

18. *Sbânțurile* sau *sbalțurile de sus.*

19—19. *Corfele.*

20—20. *Cioacele.*

Drumurile (Fig. 83; 12—12) sunt două *bârne* sau *dreve*, scobite în toată lungimea lor și cari formează ca două șine pe cari alunecă carul.

Carul (Fig. 83; 13—13), două *bârne* sau *dreve* legate prin stinghii; e de lemn, postat pe șase sau opt roțițe sau *duri*. La ambele capete ale carului se află *căpătăiele* sau *podvalele*.

Căpătăiul dinspre ferăstrău (Fig. 83; 15) are două tăieturi, una în care se ascunde pânza ferăstrăului când se așează bușteanul, iar alta prin care se întepenește acest buștean cu o pană de fier și una de lemn.

Căpătăiul celălalt (15') are o scobitură mare dreptunghiulară și o *cioacă* bătută în el.

- La Fig. 84. avem : 1. *Căpătâiul cel mare.*
 2. *Căpătâiul cel mic sau troaca.*
 3. *Cioaca.*
 4. *Scobitura dreptunghiulară.*
 5—5. *Ghiarele de fier.*

Pe căpătâiul cel mic se pune capătul celălalt al bușteanului, care se întepenește cu ghiarele, și o pană.

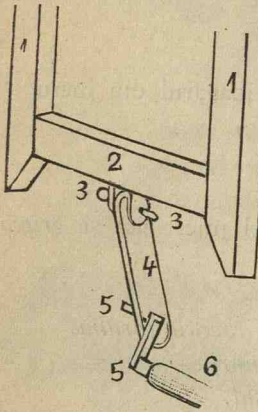

Fig. 84.

sbanturi sau *sbalturi*.

Jugul este ținut în dreapta și în stânga de niște bârne verticale, în scobiturile cărora alunecă și este sprijinit, ca să nu sară din loc, de niște *cioace*.

Partea de jos a jugului se leagă de *măcă* în modul următor: :

(Fig. 85). 1—1. *Vatalele jugului.*

2) *Ceafa de jos a jugului.*

3—3. *Cârceiele.*

4. *Măcă, iapa sau tânjala.*

5—5. *Coaca.*

6. *Fusul de lemn.*

Învârtindu-se roata de apă, coaca trage în jos și împinge în sus măcă, care, la rândul său, pune în mișcare jugul cu ferestreul.

Locul în care se învârteste coaca se numește *coțel* sau *căsoaie*.

Șestinele sunt niște lemne încovoiate și lătărețe, ce se așează sub roata joagărului, ca să nu se oprească prundiș sub roată.

Carul e legat de un lanț de fier ce se înfășoară pe fusul cel mic ce se află sub drumuri. Acest fus este pus în mișcare de roata de fier *dințată* sau *zimțată*. Întășurându-se lanțul, carul înaintează și duce bușteanul la gura ferăstrăului.

Bătătoarea este de lemn. Fiind săltată în sus de jug când se urcă, împinge roata zimțată, astfel încât se trage înainte carul cu bușteanul pe când umblă ferăstrăul.

Jugul este de lemn. La mijlocul lui se află *custura* sau *pânza ferăstrăului*, ținută la ambele capete de niște verigi de fier numite

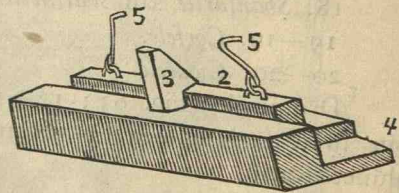

Fig. 85.

După localități și grosime se zice *dulap*, *scândură*, *blană*, sau *tinichea*.

Bușteanul tăiat în scânduri se numește *căluș* de scânduri în Oltenia și *boc* de scânduri în Suceava.

Acestea despre un joagăr complet. Multe din părți se pot suprima, ajungând adesea la cea mai simplă expresiune.

B. Lemnăria propriu zisă.

1. Considerațiuni.

În înțelesul larg, *lemnărie* înseamnă meșteșugul lucrătorului lemnului spre a le da forme trebuincioase, fie pentru a reprezenta un obiect care prin sine slujește la ceva, fie pentru a pregăti părți cari, mai multe la un loc, să compună un obiect cu o singură menire.

După uneltele întrebuintate și felul obiectelor confecționate, lemnăria se împarte, nu însă în chip distinct, în mai multe ramuri din cari vom însemna: *strugăria* care produce obiecte cu contururi rotunde, făcute prin ajutorul strugului; *butnăria* sau *dogăria* și *lemnăria* propriu zisă cuprinzând: *dulgheria* și *tâmplăria* sau *stoleria*.

Fiindcă aceste feluri de lemnării nu sunt, cum se va vede, pe deplin distincte, fiindcă gospodarul în casa sa le practică după nevoie, cu aceleași cunoștințe generale, nu ne vom ocupa de particularitățile fiecăror în parte, lucru foarte greu de tratat chiar în manualele tehnice-didactice. Împărțirea s'a făcut numai pentru descriere, ca lucru mai practic.

Dacă meșteșugurile s'au dezvoltat la Români tocmai târziu, cum ne arată istoria, aceasta nu înseamnă că țăranul nu le știa, intru cât avea nevoie. Pentru construcția unei case, pentru înjghebarea unui car, totdeauna țăranul a avut destule cunoștințe datorite de strămoși sau arătate de nevoie. Boierii și curțile domnești însă, pentru unele lucrări trebuiau să s'adreseze în străinătate.

Dacă la 15 Noembrie 1552, domnul Moldovei scrie la Bistrița (Ardeal) pentru două *care* poruncite acolo¹⁾, aceasta nu înseamnă că Moldovenii nu știau chipul cum să-și facă un car.

La 27 Mai 1557, domnul Moldovei cere reginei Ardealului

¹⁾ Iorga, *Doc. Arh. Bistr.* 1, p. I.

carăte, pe cari le găsește venite la Suceava, la 6 August, dar mai scumpe ca în Brașov ¹⁾).

La 18 Sept., acelaș an, Vodă Lăpușneanu se ceartă cu Bistrițenii asupra prețului carătelor, cari se vindeau la Brașov cu 12 florini, iar ei le dădeau cu 15 florini ²⁾, etc.

Gospodarul trebuia să aibă tot ce-i era de nevoie pentru casă. Cel mai lesnicios lucru pentru el era să și le facă singur sau să și le procure dela vecin, înclinat din fire către o specialitate secundară, față de munca lui de căpetenie. Sunt sate întregi de *teslari*, meșteri de făcut *coveți* și *albii*; sunt sate întregi de *bărdași*, cum sunt printre Crișenii munților apuseni, cari se pricep la construirea caselor cu toate *nemestiile* și sunt de admirat aceia dintre ei, cari cu o adevărată artă, născută din sufletul lor, fac turnuri de biserică de lemn ³⁾).

Lemnar se chiamă însă numai cel ce-și câștigă traiul din această meserie. La sate nu prea are căutare. Prin părțile Moldovei de jos, lemnăria, ca meserie, e nesocotită. Lemnarii sunt bețivi și fără căpătăiu, ceea ce se potrivește de minune cu credința că Maica Domnului a blestemat această meserie, fiindcă lemnarul a făcut crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul.

—... N'ai văzut,
N'ai auzit
De fiul meu,
De fiul lui Dumnezeu ?
— Ba eu, maic', am auzit,
Și cu ochii l-am văzut
Lângă poarta lui Pilat,
Cea albă de brad,
Răstignit pe cruce
De măr dulce.
Dar nu numai că l-am văzut,
Ci eu chiar i-am și făcut
Cruce pentru răstignit ;
Jidovii mă *ciucătau*
Și tot una îmi ziceau,

Ca s'o taiu mai mică,
S'o fac mai mititică
Și mai subțirică,
Dar ei cu cât îmi ziceau
Ca s'o fac mai mititică
Și mai subțirică,
Cu atât o făcui mai mare,
Mai groasă, mai grea și tare.
Maica Domnului,
Auzind răspunsul lui,
S'a scărbit, s'a supărat
Și l-a blăstămat :
— Să dai cu barda cu anul
Și atuncea abiă să iei banul ⁴⁾...

¹⁾ Iorga, *Doc. arh. Bistr.* I, p. LII—LIII.

²⁾ *Ibidem* I, p. LIII.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

⁴⁾ S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Domnului* (Ediț. Acad. Rom.), p. 109-10.

Iar într'altă legendă, vorbind tot Maica Domnului cu lemnarul, auzim :

—... N'ai văzut,
N'ai auzit,
De fiul meu
Și-al lui Dumnezeu,
Domnul Cerului
Și-al pământului?
— De văzut,
Nu l-am văzut;
De auzit,
Am auzit,
Ba și crucea i-am făcut.

Că (Jidovii) m'au chemat
Și mulți bani mi-au dat,
Să fac o cruce de brad.
Și ei strigau s'o fac mică,
Dar eu am făcut-o mare ;
Ei strigau s'o fac mai scurtă,
Eu le-am făcut-o mai lungă.
— Meștere, meștere (de lemn) :
Lucrare-ai cu anul,
Câștigare-ai banul! ¹⁾...

Alături cu pământul de lucru și vitele de muncă, se socotia și se socotește încă și astăzi ca o parte însemnată din avere, lucrurile ce se găsesc într'o gospodărie și din cari cele mai multe sunt de lemn. Iată două liste din 1828 :

«3 hambari (portative?), 1 covată, câmpiu di trii mâini, 1 gripcă de pâini, 4 sâti, 1 coti de cuptoriu, 5 lopoți, 2 poslovaci, 1 capac di gura cuptorului, 1 masă di plăcinte, 6 mesă în lănuță și din față, 11 lăiți, 2 culmi di pus panacoadi, 1 trunchiu di tăiat caarni...» ²⁾.

«2 feșnice cu mucările lor, 2 târnăcoape, 2 părechi hiară, 2 ploști cu una de vin, 1 păreche lașturi ponosite, 2 sucăli dă hier, 2 darace, 3 părechi piepteni de călți, 2 cară, însă unul legat cu hier..., 2 căruțe însă una dă cai, legată, 2 roate ș(i) 3 ochiuri dă lămoc ș(i) crucile ș(i) toft(u)rile dă hier, 2 cazane cu țavile, i puținile...» ³⁾.

Aceleași lucruri se pomenesc și în foile de zestre mai vechi.

2. Sculele.

Sculele (*ciopoc* — ciopocuri — a ciopocări ⁴⁾ ; *astiuș* — astiuzuri, uneltă mai ales ⁵⁾ ; *țișig* — tiziguri, tot astfel ⁶⁾ ; foarte rar *unelte* ; modernizare : *stromenturi*) ce slujesc în lemnăria propriu zisă, sunt :

¹⁾ Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 114.

²⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VIII, p. 147—8.

³⁾ *Ibidem*, VII, p. 355—6.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 30.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 16.

⁶⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 106.

1.— *Barda* slujește la cioplitul lemnului spre a le face scânduri. Lemnul se ține în picioare. Coadă berzii este de o *palma mare* de lungă și încovoiată, cu concavitatea spre dreapta. Partea stângă este dreaptă, iar dreapta prezentă un prag. Meșterii ce lucrează cu mâna stângă, o au invers făcută. *Pânza* ei, adică partea ascuțită, este făcută din sape vechi; *pânzuirea* se face la fierari. Are pe dânsa diferite flori. (Fig. 86, privită în față). Altfel este cea din Fig. 87. *Barda* dogărească se numește *toaipă*, Fig. 86, în unele părți din Moldova¹⁾. *Barda* rotarului (Fig. 88) este *oablă*, adică aproape dreaptă²⁾.

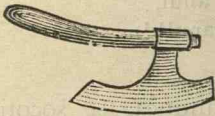

Fig. 87.

leafa sau *pânza* (partea ascuțită se chiamă și *ață*); *C*: *vârful*; *D*: *călcaiul*; *E*: *coada* sau *toporiștea*.

Operația se chiamă *bărduit*, *bărduire*.

2.— *Briceașul* e un cuțitaș de buzunar cu o singură limbă; se procură din comerț și slujește la tăiatul lucrurilor subțiri. Copiii mici îl găuresc cu sula și de această gaură îl leagă de o ață și ață de cătarama curelei. *Briceașul* are un *mănunchiu* și o *limbă*. *Limba* trebuie să fie bine înțepenită în *mănunchiu*, «să nu *lefăească*», adică să nu se miște în lături.

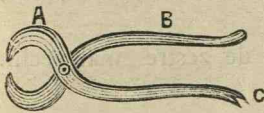

Fig. 90.

artistică executată de păstorii fărșeroți³⁾.

În Ardeal se mai numește și *cheabă*⁴⁾; în Oltenia *simcică*⁵⁾.

3.— *Cherpedinul* sau cleștele de fier (Fig. 90) slujește la scoa-

Fig. 88.

Barda obișnuită văzută din profil (Fig. 89) prezentă: *A*: *muchia*; *B*:

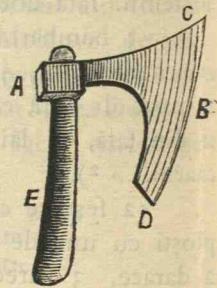

Fig. 89.

Când i se rupe *mănunchiul*, i se face altul încheindu-se în verigă sau brațare. Unii sunt foarte meșteri în gravarea *plăselor* (*mănunchiului* de *bricege* sau *cuțitașe*). Fig. 91 reprezintă o astfel de lucrare

¹⁾ Damé, *op. cit.*, 86, fig. 2.

²⁾ *Ibidem*, 41, fig. 4.

³⁾ I. Nenișescu, *Dela Românii din Peninsula Balcanică*, p. 166.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 28.

⁵⁾ Din Gorj.

terea *piroanelor* sau *cuielor* de fier bătute sau la baterea țintelor mici și are: *A*: *fâlcile, gura, dinții, apucătorile, ciocul* sau *cabul*; *B*: *coada, picioarele, mânerile, crachi* sau *brațele* și *C*: *unghia* sau *zimții*, o despicătură la capătul unui braț, care slujește la scoaterea *cuielor*. Il folosesc și *cismarii*.

4. — *Ciocanul* este de lemn (Fig. 92—3); mai poartă încă numele de *maini*; este de fier cu *coadă* de lemn, când poate avea diferite forme (Fig. 94—5) cuprinzând *A*: *vârful, dintele* sau *dinții*; *B*: *muchia* și *C*: *coada de lemn*. Slujește la bătutul *cuielor*, îndreptarea celor strâmbate, bătutul *coasei*, *sfărâmare*, etc. Un *ciocan* mai mare se numește *bătălău*¹⁾.

5. — *Cleștele de lemn* (Fig. 96) îl au puțini *lemnari* și este de sine stătător sau adaptat la scaunul de *lemnar*. El slujește să prindă între capătul *A* al șurubului de lemn și latura *B* a cleștelui, diferite obiecte spre a fi lucrate în parte. Se mai numește și *teasc*, *crivea*, *criveală* sau *crighele*²⁾.

6. — *Colțarul* (Fig. 97), numit încă și *colțarul drept*, *ghiunie* sau *dreptar*, slujește la însemnare

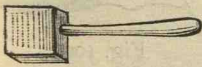

Fig. 92.

cu *plaivăsul* a unghiurilor drepte, pentru râtezarea scândurilor, etc. Are *A*: *laturile* sau *cracii*; *B*: *unghiul* sau *ungherul* și *C*: *colțul*.

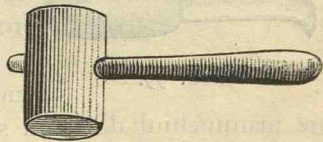

Fig. 93.

Colțarul cu limbă (Fig. 98) are dispozitivul unui *briceag* și slujește la facerea de unghiuri de mărime voită. Prezintă: *A*: *capra, cleștele, tocul, matca, plăselele* sau *locașul* și *B*: *limba*³⁾.

7. — *Cosorul* înlocuește mai pretutindeni *cuțitul*. Se face la fierar, din oțel, și are *mânunchiul* de lemn sau de os, un *corn* de berbec sau de capră. Se poartă în brâu și slujește la orice. Se ascute

¹⁾ Din Ardeal.

²⁾ Damé, *op. cit.*, p. 113—4.

³⁾ *Ibidem*, p. 112—3.

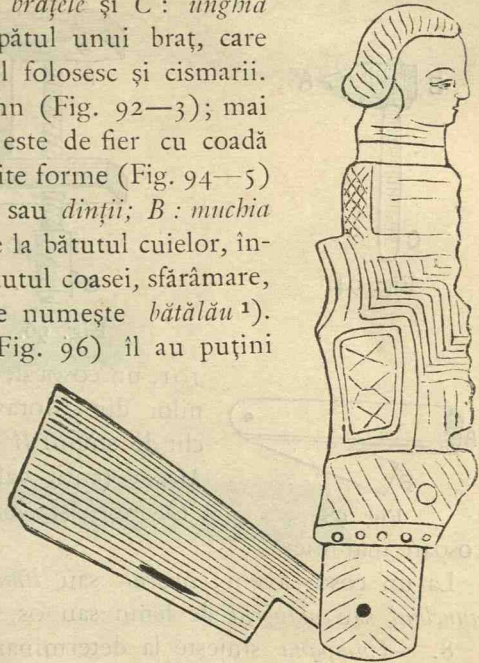
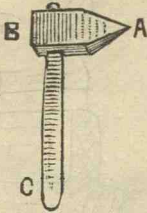

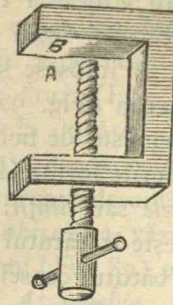
Fig. 91.

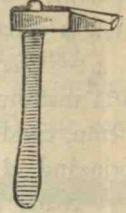
cu gresie sau cu o piatră de ascuțit. Fig. 99 reprezintă un altfel de cosor. In fig. 100 avem un cosor cu care se taie la vie, iar în fig.

Eig. 94

Eig. 96.

Eig 95.

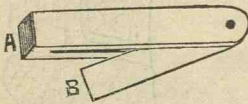

Fig. 98

cosoare mai mici.

La un cosor avem: *cosorul* sau *limba* și *mănunchiul* sau *mănerul* de lemn sau os.

8. — *Cumpăna* slujește la determinarea direcțiilor verticale și se compune dintr'un fir de ață cu un *plumb*, care poate fi de fier sau de plumb. (Fig. 105).

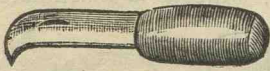

Fig. 99.

Fig. 100.

9. — *Cuțitul* este făcut de fierar sau se cumpără din târg; are mănunchiul de lemn sau de os. Când e de lemn, se chiamă *mănunchiu*

Fig. 102.

sau *coadă*; când e de os, se chiamă *plășele* sau *prășele*. Fig. 104 re-

¹⁾ T. T. Burada în *Arhiva* (Iași) V, 272.

prezentă un cuțit dela României din Moravia¹⁾. Mănunchiul de lemn este foarte adesea înflorat cu încreștări sau săpături sculpturale. Și limba poate să aibă flori făcute de fierar.

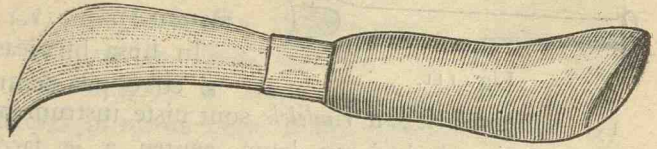

Fig. 101.

Cuțitul se poartă în brâu, în chimir, iar unii îl țin vârît într'o *teacă* (Fig. 106) care-i făcută din lemn săpat, compus din două părți. Aceste părți se încheagă prin inele de tablă sau de coarjă de cireș. Unele sunt foarte frumos înflorate.

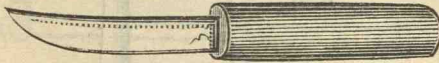

Fig. 103

Un cuțit mai mare poartă numele de *șiș*; unul mai mic,

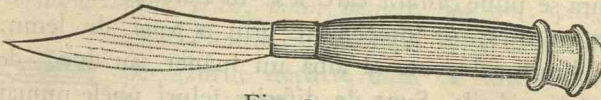

Fig. 104.

cutitaș, iar în unele părți din Ardeal: *pințiluș*, *pințâl*, *pințaluș* și *brîșcă*²⁾.

Un cuțit vechiu și tocit poartă numele de *cioarsă*.

10. — *Cuțitoaia* (Fig. 107) este lată și ascuțită pe o parte. Are două mânere de lemn într'un plan pieziș față de cel al *lefei* (leafă = fierul cuțitoaiei); cu ea se coplește cu ambele mâni, iar operația se chiamă *cuțitoit*; Fig. 105. verb: *cuțitoesc*.

Fig. 106.

11. — *Dalta* (Fig. 108—10), numită încă și *răzuș*, *grin* sau *ghin* (Fig. 111), este de fier și slujește la găurirea în formă dreptunghiulară a lemnelor. Colțurile dreptunghiului sunt făcute mai întâiu cu sfredel și apoi tăiate cu dalta. (Fig. 112). Dalta are o gură ascuțită, mai lată sau mai îngustă decât cotorul, cu sau fără aripi.

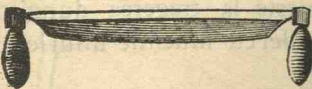

Fig. 107

Fig. 112.

12. *Dințarul* (fig. 113)

¹⁾ Burada, în *Arhiva*, V, 272.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 17.

³⁾ *Ibidem*, p. 67.

șimitarul, călcătorul, ceaprazul sau ceaprazarul slujește la îndreptarea sau ascuțirea dinților la fierăstrău ¹⁾.

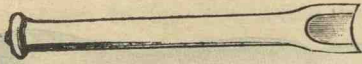

Fig. 111.

În lipsa lui aceasta se poate face și cu o pilă pentru fier.

13. — Feșuitoarele sau rindelele sunt niște instrumente cari slujesc la feșuirea unei scânduri sau lemn, pentru a le face uniforme sau

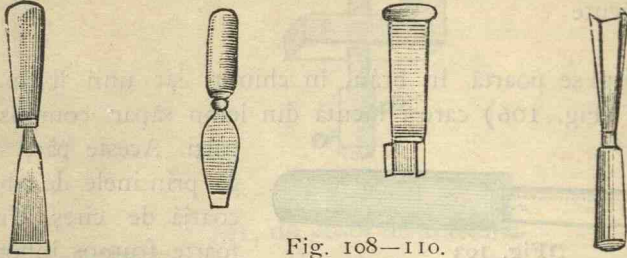

Fig. 108—110.

plane. Au formă paralelipipedică cu o gaură în mijloc, piezișă.

În gaură se pune *custura* care iese în afară de fața inferioară a feșitorului și se întepenește prin o *pană* de lemn. Deasupra, feșitorul poate să aibă un mâner sau două, de cari se apucă cu mâinile. Sunt de diferite feluri, unele numai netezesc fața lemnului, altele o *feșuesc* sau o *spală* întâia dată, altele slujesc la spălatul al II-lea, etc., altele fac dungii pe corzile de casă, altele fac flori precurmuate, etc.

Fig. 113.

Din cauza deosebitelor întrebuintări, sunt și diferite numiri ca: *lambar*, *lămbuitor*, *ciubucar* sau *lambar*, *mucheriu*,

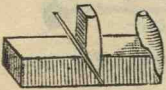

Fig. 114.

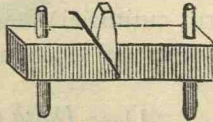

Fig. 115.

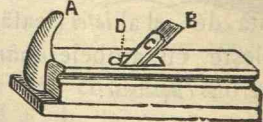

Fig. 116.

gealau, *ghilau* sau *buhain* (Fig. 117); *robanc* sau *revanc*, *cioplitor*, *broască* și *hâlcitor*²⁾. Cel mai mare

Fig. 117.

dintre toate e *plania* care atinge un metru. Fig. 115 reprezintă un *mucheriu* care slujește la tragerea dungilor paralel cu muchile unui lemn

sau unei scânduri.

¹⁾ Damé, *op. cit.*, p. 115.

14. — *Ferăstrăul* (Fig. 118) obișnuit, de mână, slujește la tăierea lemnelor groase de cel mult o palmă și jumătate. El se compune dintr'o *pânză* (A) cumpărată din târg. Capetele pânzei sunt găurite pentru a fi fixată în două *cozi* (B, B). Cozile (Fig. 119) sunt dăltuite la mijloc; în aceste dăltuituri intră capetele pânzei, unde se fixează printr'un cuiu. *Brațele ferăstrăului* (C, C)

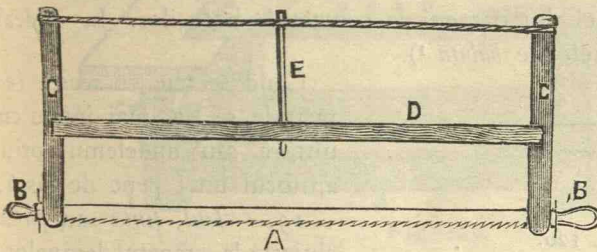

Fig. 118.

sunt dăltuite la un capăt spre a lăsa loc de trecere capetelor pânzei și cozilor, iar la celălalt capăt sunt zugrumate spre a putea lega de ele *ața*. Brațele se mai numesc :

condace, cotoaie, crăci, mâni, mânere, margini, speteze sau pervazuri. Puntea este lemnul lung dela mijloc; el ține pervazurile departe unul de altul și le primește în dăltuiturile sale cari se aseamănă cu ale cozilor; se mai numește și chingă, curmeziș, mijlocăș, pod

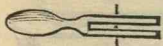

Fig. 119.

sau *răsboiu*. *Ața ferăstrăului*, numită încă și *coardă, șfară, funie, strună sau întinzător*, slujește să țină astfel brațele întinse, ca să fie întinsă și pânza. *Ața* se scurtează sau se lungeste prin răsucire sau desucire. Aceasta se face prin *lemnșul* (E) care, după operație, se razămă de punte. Lemnșul se mai chiamă și *pană, struneală, încordător, întinzător, sucitor, răsucitoare, limbă, cordar, săgeată, lo-păpăică, cheie, aripă*, etc.

Acest ferăstrău cu care lucră un singur om sau doi, mai poartă numele și de *cirișeu* sau *fireș*.

Dinții, zimții sau colții ferăstrăului sunt în acelaș plan, când el se cumpără din târg. Astfel el nu taie. Pentru a-l face să taie, zimții trebuiesc *ascuțiți și călcați*. Călcatul constă în strâmbarea lor, unul într'o parte și altul într'altă parte și se face prin ajutorul unei pile sau al *dințarului* (Fig. 113).

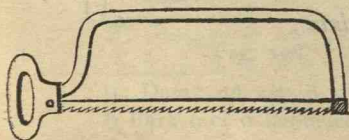

Fig. 121.

Ferăstrăul de mână (Fig. 120) are un mâner de cele mai multe ori înflorat, de care se apucă, și o pânză destul de tare. Dacă e nevoie a se tăia lucruri mai gingașe și cu anumite cereințe, se folosesc *ferăstraiele de mână*

cu punte (Fig. 121), cari au o *coadă*, *mâner* sau *mânunchiu*, și o punte, obicinuit de fier, care ține pânza întinsă.

Acestea se mai numesc și *ferăstrăiașe* sau *ghimirlii*. Și un ferăstrău de întâia specie, dar cu pânza foarte îngustă, poartă încă acest nume.

Ferăstrăul mare, *pânza*, *joagărul*, *beșchia* și *bestia* (Fig. 122) se compune dintr'o pânză de câte doi metri, și este prevăzut cu două mânere. Lucră cu el doi oameni la scurtatul butucilor. În Ardeal mai poartă și numele de *băbiță*¹⁾.

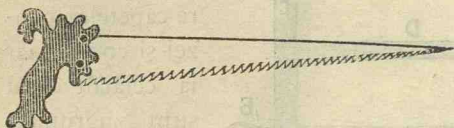

Fig. 120.

Pentru lemnele groase, icul e de fier; pentru cele subțiri, e de lemn. Lemului i se face o despicătură cu toporul și în despicătură se pune icul, bătându-se apoi cu o muche sau cu maiul. (Fig. 123).

16. — *Maiul* e un ciocan mare de lemn, cu care se bat icurile, parii la gard, etc. (Fig. 124).

Fig. 122.

17. — *Masa de dulgher* (tâmplar, stoler), numită încă și *teșgheă* sau *țișgheă*, se găsește numai la lemnarii de meserie. (Fig. 125).

Fig. 123.

Ea cuprinde: *A*: *blana*, *masa* sau *fața*;

B: *Șurubul* (*șurupul*) *mic*,

cleștele sau *vârtejul*;

C: *Cuiul șurupului*, *răsucitorul* sau *cheia*;

D: *Jghiabul uneltelor*, *șanțul*, *gavanul* sau *ulucul*;

E: *Gura teșghelei*;

F: *Drugul* sau *broasca*;

G: *Șurubul mare*, *cleștele* sau *vârtejul*;

H: *Cuiul șurupului*, *răsucitorul* sau *cheia*;

I: *Picoarele*.

J: *Stinghiile* sau *chirgile* și *chingile*.

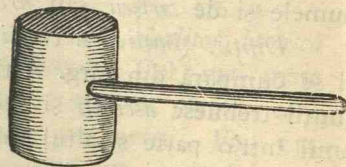

Fig. 124.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 17.

18. — *Plăvăsul* sau *plăvăsul* este creionul sau *plumbul* cu care lemnarii înseamnă urmele pe unde vor tăia cu ferăstrăul sau vor da găuri cu sfredelile.

19. — *Scaunele de lemnari* au chipul scaunelor lungi, numai că-s mai *butucănoase*. Pe partea deasupra au două frânturi de scân-

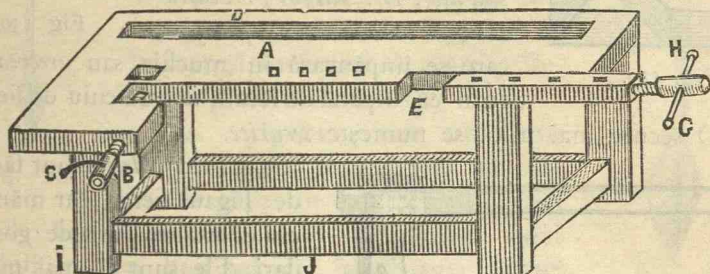

Fig. 125.

duri (Fig. 125), în cari se înțepenesc scândurile pe cari vreau să le

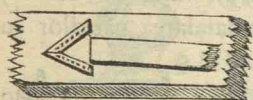

Fig. 126.

fețuească sau *geluească* (să le dea la rindea) spre a nu se mișcă. Alte scaune mai au *clește* care-i facut dintr'o bâr-

nă de lemn ce pătrunde prin scaun, iar la partea de jos au o *talpă*. Intre *căciula* cleștelui (*A*, Fig. 127) și între scaunul *B*, se prinde lemnul care este de tesluit sau de lucrat. Cu piciorul se apasă pe talpa *C*.

La un altfel de scaun, numit și *cal* (Fig. 128), găsim numite părțile *A*: *masa* sau *fața*;

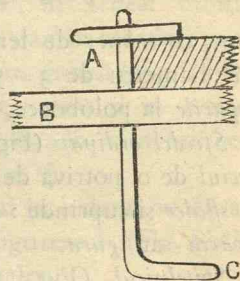

Fig. 127.

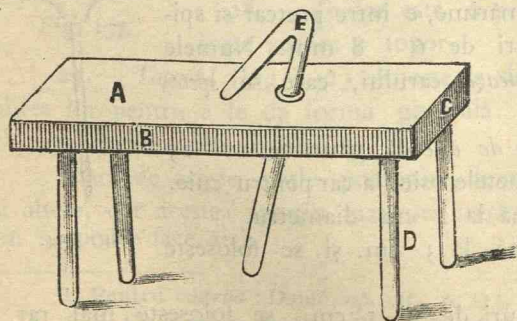

Fig. 128.

B: *Latura* sau *muchile*;
C: *Capul* sau *fruntea*;
D: *Picioarele*.

E: *Cleștele de strâns* sau *cârlițul*.¹⁾

20. — *Scaunul de drănițit pe case* (Fig. 129).²⁾

21. — *Scoaba* (Fig. 130) prezintă o spinare și *cracii*, *colțurile* sau *copilii*.

¹⁾ Damé, *op. cit.*, p. 114.

²⁾ Fără nici o lămurire asupra întrebuințării : Damé, *op. cit.*, p. 115.

22. — *Securea* (Fig. 131—2) slujește la scurtatul lemnelor și la cioplit, dar rar. Se face la fierarul satului din fier, *pânzuindu-i-se* gura cu oțel. La *securile* observăm:

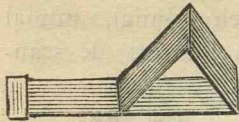

Fig. 129.

A muchia ; *B* : leafia ; *C* : gura sau ața ; *D* : vârful ; *E* : călcăiul și *F* : coada sau toporâștea, care se împănează în muchia sau urechea securii cu o pană de lemn, sau un cuiu de fier *G*.

Fig. 130.

O *secură* mai mică se numește *securice*.

Fig. 132.

23. — *Sfrêdelele* sunt făcute de Țigani fierari, iar mănunchile le sunt puse de gospodari. Ele sunt de mai multe feluri :

Prectarul este cel mai mic (Fig. —133), lung de 10—15

cm., cu mâner de lemn sau de corn, și slujește la darea găurilor cu un diametru de 3—5 cm., cum sunt *cepurile* la poloboace, etc.

Sfredel ordinar (Fig. 134) are *culbeciul* de o potrivă de gros ca și fierul ; se mai numește și *sfeder* și cuprinde : *mânerul*, *drugul* sau fierul și *culbeciul*, *floarea* sau *gura*.

Spițelnicul (Fig. 135) slujește la găurirea *ciolanelor* sau *colacilor* roții la car spre a intra în ele capătul spițelor. Gura lui are un vârș ascuțit și cu cât se mărește, *culbeciul* devine cu aripile mai mari.

Spetegerul, ca mărime, e între *prectar* și *spițelnic*, dând găuri de 6—8 mm. Numele lui vine dela *speteaza* carului, care se *spetește* cu el.

Sfredelul de cap de osie dă găuri de 10—15 mm. Cu el se găuresc capetele osiei la car pentru cui.

Mădularul dă găuri până la 2 cm. diametru.

Butelnicul dă găuri până la 3 cm. și se folosește la porți, pretci de car, etc.

Sfredelul cel mare dă găuri de 4—5 cm., se toloșește mai rar.

Lingura (Fig. 136) are forma unei linguri cu două fețe și dă găuri mari, precum sunt cele în butucul roților pentru osie. Ea

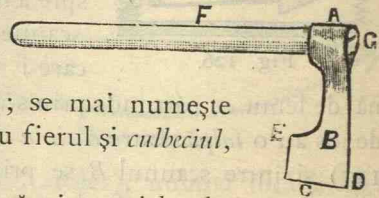

Fig. 131.

Fig. 133.

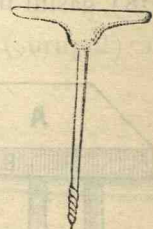

Fig. 134.

merge numai pe locul altor găuri. Sfredelele se învârtesc până când se umplu de rumăguș, când se răsucesc în sens contrar și se scot afară.

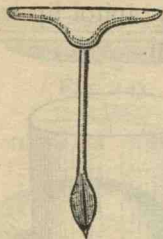

Fig. 135.

Coarba, curbina, sucala sau sfredelul de târg cuprinde (Fig. 137): A: coarba; B: mânerul sau mănunchiul; C: broasca sau piua în care se fixează sfredelul D. Apăsând de mâner și învârtind de coarbă, sfredelul intră în lemn. 1).

24. — Sgâneciul este un lemn în formă de T, prevăzut cu mai multe găuri în cari se pot pune cuie de fier. Alunecând cu el de-a-lungul unei scânduri, se trag linii sgâriate la distanța trebuincioasă de marg. scândurii. Aceste linii arată locul pe unde se vor tăia cu ferăstrăul. (Fig. 138).

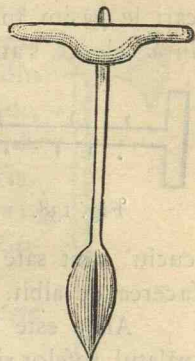

Fig. 136.

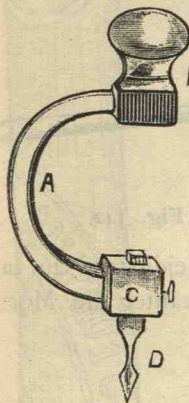

Fig. 137.

25. — Tăietorul sau trunchiul, în Ardeal numit și lemnar, butuc sau rădăcină 2), iar în ale părți încă B bedreag, este o scurtătură de lemn groasă (Fig. 139), pe care se lucrează. Poate să fie așezat și în sensul lungimii. Pe el se cioplesc lemnele. Uneori bedreagul este așezat în 3 picioare 3).

26. — Tăul l-am văzut numai în județul Suceava, unde am aflat că-i de origine ungurească. (Fig. 140). Se folosește la crăparea lemnelor.

27. — Tesla (Fig. 141.), sau chiserul slujește la cioplirea orizontală. Pe leafă are o gaură cu ajutorul căreia se scot cuiele bătute strâmb.

28. — Toaița este o secure mai mare, mijlocia între secure și topor.

29. — Toporul (Fig. 142) slujește la despiciatul lemnelor și cioplirea lor pentru a le da forma generală. Lucrul acesta chiar se chiamă «lucrare din topor».

Afară de aceste scule pomenite, lemnarul mai întrebuințează și altele, dar acestea aparțin mai ales meșteșugarului și descrierea lor nu se poate face aici.

1) Pentru coarbă: Damé, *op. cit.*, p. 113.

2) S. Fl. Marian, *Serbătorile la Români.*, I., p. 139.

3) Damé, *op. cit.*, p. 51.

3. — *Uneltele și obiectele de lemn.*

Vine acum rândul uneltelor și diferitelor obiecte de lemn, pe cari le găsim în gospodăria țaranului român. Din acest capitol lipsesc însă cele ce s'au arătat s'au se vor arăta într'alte părți.

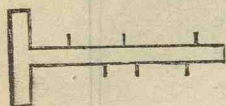

Fig. 138.

1. — *Albia* sau *covata* este un vas de lemn (Fig. 143), făcut dintr'un trunchiu de copac cu ajutorul teslei. De-a lungul Siretului în jud. Tecuciu sunt sate întregi cari se îndeletnicesc cu facerea de albii.

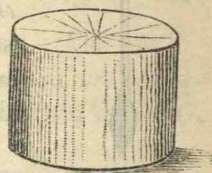

Fig. 139.

Albia este folosită la frământarea aluatului pentru pâine, la spălatul rufelor și la dormirea copiilor mici. La munte se numesc și *copaie*. O albie scurtă și largă poartă numele de *troacă*¹⁾ Diminutiv; *coșățică*, pl. : *covețele*.

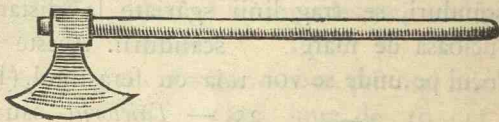

Fig. 140.

Fig. 141.

2. — *Baltagul* astăzi pierde cu armele trecutului. Este de fier ca o securice, cu muche mare și coadă lungă. Slujia ca baston în călătoriile Românului prin locuri primejdioase, sau ca armă de luptă, cum aflăm într'un cântec din Moldova :

Fig. 142.

Să pun mâna pe un baltag
Și să ies în cel ceardac
Și cu straja să mă bat ;²⁾

sau :

Frunză verde baraboi,
A venit vremea de-apoi,
... vă'n lege ciocoi ;

De piele-am să vă despoiu,
Din pielea de după cap,
S'ambrac (fierul) la baltag³⁾.

Acest din urmă fragment ne mai arată că baltagului i se făcea un *toc* de piele (Fig. 144).

¹⁾ *Troacă* se mai numește și crusta broaștelor țestoase ; = *țeasta* ; broască cu troacă = br. țestoasă.

²⁾ M. Canianu, *Poezii populare*, 1888, p. 232.

³⁾ *Ibidem*, p. 233.

3.—*Bățul* de drum, bastonul modern, poate să fie dintr'un lemn ordinar, sau o lucrare de artă. Bățul se înflorează cu fum, înfășurându-l cu o *beligă* de teiu și a-

Fig. 143.

cu toate că s'au lustruit cu sticla. Altele au capete de om cu diferite înscricții pe ele (Fig.

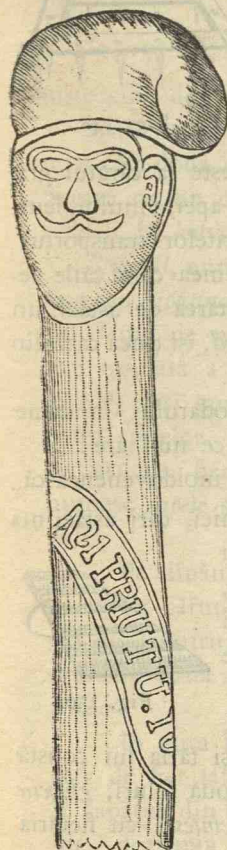

Fig. 145.

rându-l cu o *beligă* de teiu și a-fumându-l apoi ; partea neacoperită se înnegrește. Alte bețe făcute din măcieși prezintă nodurile crengilor, Altele au capete de om cu diferite înscricții pe ele (Fig. 145), Inscricția : 1897. A(prile) 21. Priutu(1) Ion Măndru (din com. Gohor, cât. Nărtești, jud. Tecuciu).

Un băț mai ordinar se numește *ciomag*.

Ghioaga este un ciomag cu măciucă (Fig. 146), instrument de apărare pe vremuri. Astăzi încă o mai poartă flăcăii, când merg noaptea cu vitele la pășune. Se mai numește *bătă*, *botă* și *băt* în țară, iar în Ardeal *brădulă*¹⁾ sau *boțochină*²⁾.

Cârja e toiagul bătrâneței (Fig. 147). La un capăt este îndoită ca o jumătate de arc.

4. — *Boruna*, *borona*, *boroana*, numită încă și *grapă* (fig. 148—9), slujește agricultorului la sfărâmarea bolovanilor, după ce a arat și înainte de grăpare, la sgărirea prășiturii sau miriștei pentru a semăna fără a mai ară și la ruperea buruienile din popușoiu. Este de două feluri : pătrată, cu mai multe stinghii puse cruciș, formând mai multe pătrate, și triunghiulară, cu două sau mai multe stinghii paralele cu o lature a triunghiului. Din distanță în distanță, în mod

regulat sau nu, boruna are niște dinți de fier sau de lemn, lungi cam de o palmă domnească. Boruna se poartă de boi sau de cai, legată prin *cârcei* (lanț de fier) sau prin gânj de lemn, de tânjală.

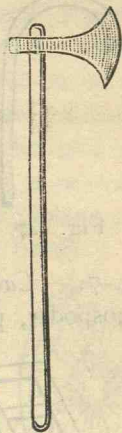

Fig. 144.

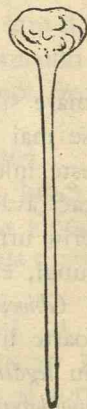

Fig. 146.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 21.

²⁾ *Ibidem*.

5. — *Botnița* este o scândură de lemn, în care se bat fâșii de scânduri pironate. Prin ajutorul unor curele, botnița se leagă deasupra botului la *mânzați* (vițe mari) cari caută să sugă la vaci după ce au înțarcat. Înțepând vaca în piroanele botniței, aceasta nu-i lasă (Fig. 150).

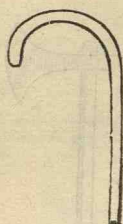

Fig. 147.

6. — *Calistirea* e o sapă foarte mică, apropiindu-se de forma casmalei. Cu dânsa se prășește usturoiul, ceapa, etc., toate în grădinărie.

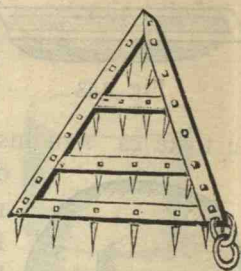

Fig. 148.

7. — *Carul*. Ceeace este mai de nevoie unui gospodar, pe lângă casă, este *carul* pe care îl folosește la căratul grânelor, fânului, paielor, apei, vinului, lemnului, chiriilor, diferitelor transporturi etc. Altă dată, pe vremea când căile ferate nu luaseră desvoltarea de astăzi, un om cu carul lui, *cărăușul*, își ținea casa din câștigul transporturilor.

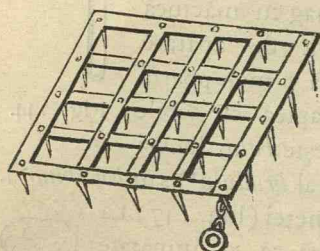

Fig. 149.

Carul a intrat gospodarului în carne și oase, și vai de cel ce nu-l are!

Carul vechiu e *căruța* moldovenenească,

mare și grea; căruței îi trebuiau boi mari, puternici, cari astăzi nu se mai pot ține și de aceea aproape pretutindeni este înlocuită cu *carul*. Căruța mai are un neajuns, căci având o *inimă* proprie, nu se poate lungi și prin urmare nu se pot transporta cu dânsa lemne lungi, etc.

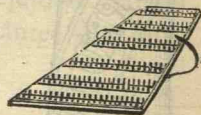

Fig. 150.

Ghiociul e un car mai mic, introdus pe o scară foarte întinsă de pe acum 20 de ani. E ușurel și tăria lui constă în *legătură*, adică în întărirea cu fier. El este de două feluri, *ghiociul moldovenesc*, cu foarte puține fierării, și *ghiociul nemțesc*, cu fierăria scumpă.

Fiindcă mai toate aceste categorii, mari și mici, au părți comune, în descrierea lor le vom atinge pe toate deodată.

Roata. Carul are patru roate, cele dinainte și cele dinapoi; cele dinapoi sunt mai mici. O roată cuprinde: *roata* propriu zisă sau *colacul* care se compune din 6 bucați numite *ciolane*, *năplățe* sau *bezi*. Obezile se leagă între ele prin niște cuișoare numite *cepuri*, *cepi*,

păslegi sau *păjele* ¹⁾. O obadă are gaura și cealaltă cepul; sau: trei obezi învrăstăte au cepurile și celelalte trei găurile. (Fig. 151). În obezi sunt șfredelite 12 locuri pentru *șbițe* sau *șpițe*.

O roată *legată* numai prin ajutorul cepurilor n-are tărie; ea se *leagă*, se *îneală* sau se *înbracă* cu *șină* de fier, făcându-i-se *șină*. Operația se mai cheamă și *șinuitul* roților. Când obezile se usucă, șina se clatină și roata se zice că-i *bărbută* sau *cântă*; atunci se duce din nou la fierar și se *strânge* (i se strânge șina). Șina se fixează de ciolane prin niște cuie de fier numite *șinare*, câte unul de fiecare obadă.

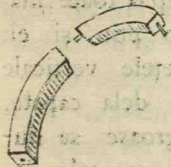

Fig. 151.

Șpițele sunt douăsprezece la număr, câte două de fiecare obadă, și se fixează cu un capăt în ciolane, iar cu celălalt în *butuc*.

Butucul, numit și *bucium*, *bute*, *buștean* sau *căpățînă* ²⁾, se face de obicei din lemn de mesteacăn. Partea cea mai umflată a butucului se cheamă

burete ³⁾ *crel* sau *crer*; în ea sunt făcute dăltuiturile unde intră capătul *șpițelor*. Pe *burete*, de o parte și de alta a *șpițelor* sunt două cercuri de fier numite *cercurile dela burete*. Capetele butucului se numesc *capete* și sunt cercuite și ele cu câte un cerc numit *cerc de bute*.

Pe dinăuntru butucul este găurit spre a face loc osiei.

La căruțe, *butea din afară* este mai subțire și mai lungă ca cea din lăuntru, iar *șpițele* sunt plecate dinăuntru în afară. La ghiociul ordinar, roata *aduce* cu roata căruței; la cel nemțesc, roata e simetrică.

În gura butii sau a *căpățînii*, butucul este căptușit cu un cerc de fier lat numit *bucșă* sau *buced*; în unele localități, se pun la capătul din lăuntru al *căpățînii* două bucăți de fier late și rotunjite, deasupra și dedesubt cari se numesc *bleahuri*, *bleavuri* și *bleauri*.

1) Pentru acest punct vezi și Damé, *op. cit.*, p. 7 și urm.

2) «Spre a arată partea din afară a *căpățînii*, țărani zic: *căpățîna la fus* sau *spre leucă*; iar partea din dosul roții: *căpățîna la val* sau *spre umăr*: Damé, *op. cit.*, p. 8, nota 1.

3) În alte părți, *bureții* sunt capetele butucului.

Osia este puterea carului, legând cele patru roate în două perechi. La ghiociurile nemțești este de fier și numai la mijloc; pe partea deasupra are lemn, spre a sălta căruța de *coș* mai sus.

La căruța, osiile se fac de oameni cari se pricep la toate măruntușurile căruței, afară de roate; ba câte o spiță o pun și ei.

Osia are o parte groasă, paralelipipedică, cu fețele verticale mai late și cu muchile orizontale rotunjite. Părțile dela capete, subțiri și rotunde se numesc *capete*. Marginile părții groase se numesc *opor*¹⁾. Prin alte părți, *fusul osiei* e numele ce-l au capetele, iar partea groasă iese numele de *pod*.

Osia se cioplește din vreme, se unge cu baligă ori cu păcură și se lasă de se usucă. Când îi vine vremea, se lucrează.

La car, capătul osiei are pe dedesubt un ulucel numit *bleah*, care îmbucă osia la capăt printr'un cerculeț făcut în comun cu bleahul. Printr'acest cerc și prin lemn trece o gaură unde intră *cuiul capătului* sau *cuiul de bleah* ce ține roata să nu iasă afară. El se mai numește și *cocoșel*. Bleahul este legat de oporul osiei cu un cerc de fier (Fig. 154) ce are două colțuri și o parte rotundă, jos.

Fig. 154.

Intre opor și capătul dinăuntru al osiei se pune adesea un cerculeț de fier, ca să nu se *roadă* oporul și roata; aceasta se numește *țacălie* sau *strangalie*, iar în Ardeal *stânjie*, «veriga dela osia carului ca să nu frece bătucul roatei; pe aiurea se mai zice și *plesnitoare*»²⁾ și *tander* (pl. *tandere* și *tendere*).

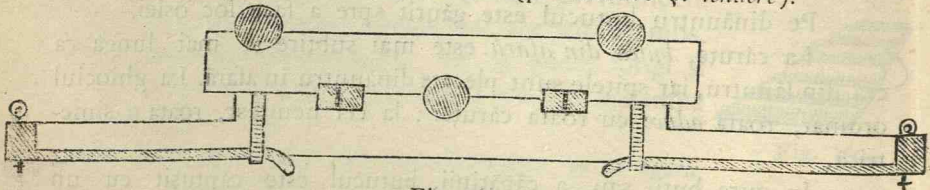

Fig. 155.

În osia dinapoi (Fig. 155) sunt două dăltuituri drepte ori dinăuntru în afară (Fig. 156), unde se bagă capetele *furculiței*. În jgheab se află o gaură mijlocie, rotundă, unde pătrunde inima căruței. Dăltuiturile se mai numesc *creste*, *găuri* sau *scobituri*, iar *furculițele* se mai

Fig. 156.

¹⁾ Când se înnămoleşte carul, țaranii zic că s'a înnămolit până la opor. De aici expresiunea: *până la opor*, spre a arăta că ești vârit până în gât într'o încurcatură: Damé, *op. cit.*, p. 8.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 79.

zic și craci, lișițe sau gemănare; gaura inimii mai poartă și numele de borta, scobitura sau creștușul inimii.

De-asupra osiei dinapoi stă un paralelipiped de lemn numit *perinocul dinapoi* sau *scaunul* și *scăunișul* (Fig. 155). El are aceleași dăltuituri ca și podul osiei, pentru a face loc furculițelor și inimii.

La căruță, deasupra, scaunul mai are două cuibare, unde se razămă *carâmbii* de desubt sau *sferdecii*. La ghiociu, carâmbi nu-s și în locul lor stau înțepenite sdravăn, cu legături de fier, cele două *mănuși* (Fig. 157), cari au la capătul de sus și în afară câte o ureche de fier numită *tărâncă*. Prin ea se bagă *drugii* sau *carâmbii*.

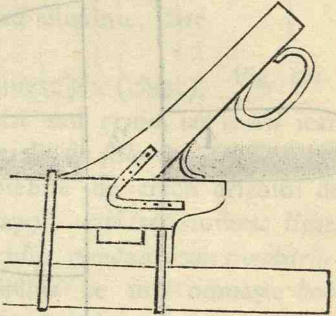

Fig. 157.

În căruță, scaunul și osia sunt împănate cu cuie și pene de lemn; cel căruia îi dă mâna, le leagă cu cercuri de fier numite *umerașe*. Tot astfel și cu ghiociurile. Ghiociurile nemțești au aici patru cercuri: o pereche la laturile inimii și la capete. Dacă sunt la căruțe cercuri de fier cari întăresc podul osiei, ele se numesc *oprinte*, *oporinte* sau *opornițe*.

La osia dinainte, peste *perinocul* dinainte stă *vârtejul*, *căpătăiul* sau *felibertul* (Fig. 158), care nu-i fixat de perinoc, ci se poate mișca pe acesta împrejurul unui cuiu. El are cele două *cuibare* pe

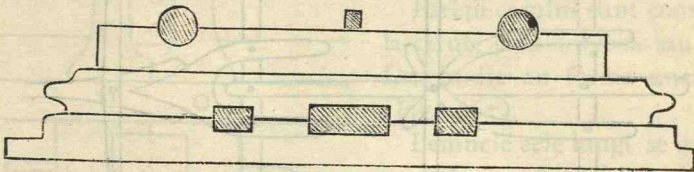

Fig. 158.

cari se razămă *carâmbii*. Inima carului este fixată aici între perinoc și podul osiei. De o parte și de alta a inimii sunt dăltuiturile *fălcelilor* cari țin locul furculițelor. În alte părți, perinocul dinainte se mai numește și *gresie*, *scaunul de dinainte*, *masă*, *baargic* și *banigic*; vârtejul se mai numește și *băbut*.

Perinocul și podul osiei constituie *dricul* carului.

În vârtej stau înțepenite *mănușile*, cum s'a văzut la descrierea osiei dinapoi.

Inima, ipila sau inimoiul este un drug lung, fixat în dricul de dinainte al carului și ieșind afară printre podul osiei și scaunul la partea dinapoi. Partea de dinapoi a carului se leagă de inimă prin ajutorul furculiței care are o gaură și un cui ce pătrunde prin inimă. La căruțe inima are numai o gaură. La ghiociuri sunt

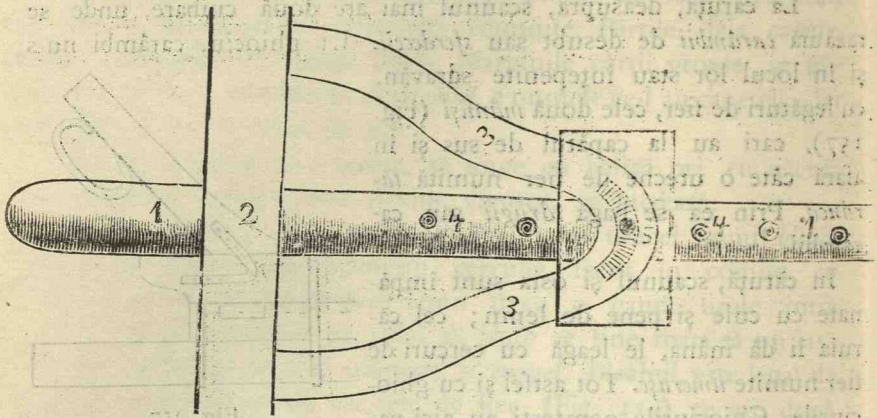

Fig. 159.

mai multe; mutând cuiul mai către coada inimii, ghiociul se lungește prin depărtarea osiilor. Fig. 159 reprezintă această imbinare: 1 *inima*, 2 *scaunul*, 3 *furculița*, 4 *găurile inimii*, 5 *cuiul inimii*.

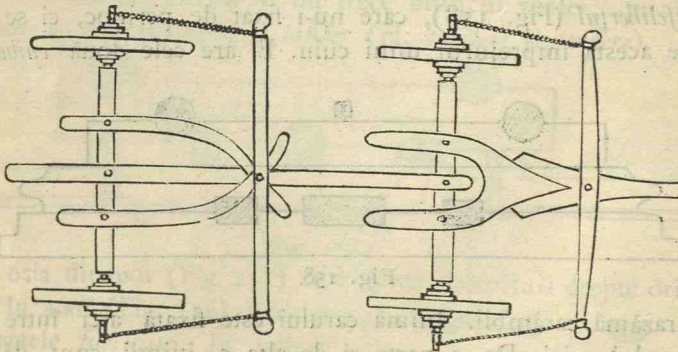
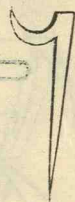

Fig. 160.

La căruțe, de mijlocul inimii sau de furcuțe e întepenită *scara*, numită mai rar și *cruce*; ea este lungă cât osia cu care-i legată prin *lâmbi* (lânghi) de fier, lanț, funie sau gânjuri de lemn (Fig. 160). Ele se mai numesc și *întinzători*, *tinzători*, *vătraie*, *lanțurile*, *lanțușurile crucii* sau *costișurile*. Crucea sau scara se mai chiamă și *măgăriță*.

În Suceava se numește *buricea* punctul unde se leagă crucea aceasta cu *piscul* (chiscul), adică cu inima sau cu furcuțele.

Limba leagă scara de o crestetură făcută la capete, iar la osie de urechile cuiului capătului, care are o formă deosebită (Fig. 161). *Furcelele* la dricul dinaintă al carului (Fig. 162) au două brațe unite sub inimă printr-o stînghie numită *splină*, pe care se mișcă inima, la ghio-ciuri. Pe furcile e fixată *crucea* sau *curcea* dinainte, care are sau nu lămbi.

Prin alte părți furcuțele se mai numesc *pisca* (chisc), Fig. 161.

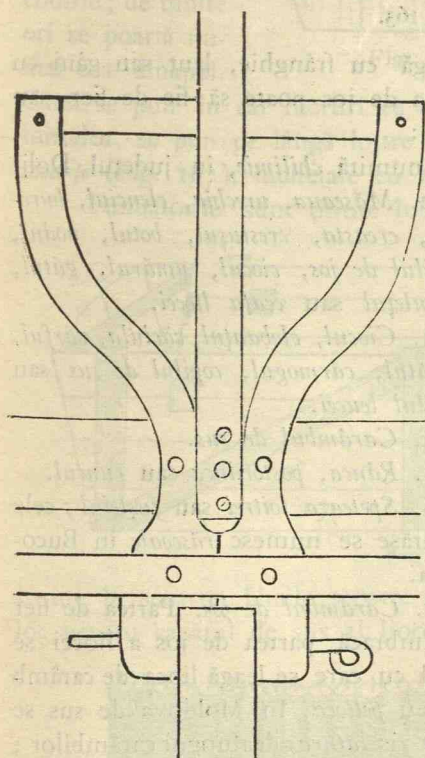

Fig. 162.

furcă sau *gruiu*, iar *cracii* iau numele de *fălci* sau *fălcele*, spre deosebire de *cracii* dricului de dinapoi, cari se numesc *lișițe*, *furculițe*, *gemănări* sau *ciorobărițe*.

Splina se mai numește *brăcinar*, *brănișor* sau *coardă*. *Coțofene* se numesc prin județul Ilfov căpătâile *lișițelor* ce se încrucișează peste inima carului.

Podul carului sau *pomostinea* sunt scândurile alăturate cari se reazimă pe dricul dinainte și dinapoi.

Păreții carului sunt constituiți la căruțe prin *drăghine* sau *loitre*. *Drăghinile* au forma unei scări (Fig. 163).

Lemnele cele lungi se numesc *carâmbi*, *suleți*, *loitreți*, *drugii*, *druci* sau *carânghi* și sunt: unul jos, care se reazimă pe scaun și vârtej, iar altul sus, care se reazimă pe lioci. *Drugii* sunt

dăltuiți până la jumătate sau în întregime spre a face loc *spetezelor* sau *fusteilor*. *Speteaza* care îmbracă *drugul* de sus spre a ține legăți *drugii* se numește *cercel*, *scoabă*, *ghermec* sau *legătura loitrețului*.

Drugii sunt fixați înainte și înapoi.

La unele căruțe, *ghermecul* sau *drăghina* (*cercel* se numește

numai partea îndoită) fiind dublă, se leagă cu partea de jos de crucea de mijloc a căruței.

Lioca, leoca sau leuca este un lemn îndoit care se sprijină jos

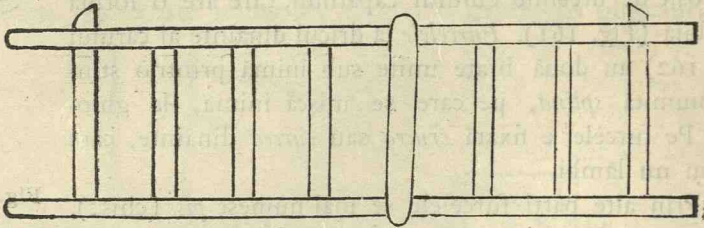

Fig. 163.

pe capătul osiei, iar sus se leagă cu frânghie, lanț sau gânj cu carâmbul de sus (Fig. 164). Partea de jos poate să fie de fier sau întărită cu fier. În Fig. 164 avem :

1. *Leuca*, legată de speteaza numită *chilimie*, în județul Dolj.

2. *Măseaua, urechia, clenciul, buretele, creasta, crestușul, botul, nodul, copilul de jos, ciocul, umărul, gâtul, cioculețul sau ceafa liocei.*

3. *Ciocul, clobanțul, căciula, vârful, capătul, cârmogul, copilul de sus sau copilul leucei.*

4. *Carâmbul de sus.*

5. *Rânca, postorânca sau runcul.*

6. *Speteaza loitrei sau fușteiul; celelaturăse se numesc răscoale în Bucovina.*

7. *Carâmbul de jos.* Partea de fier ce îmbracă partea de jos a liocei se

numește *pleviță* sau *previță*. Gânjul cu care se leagă lioca de carâmb se mai numește și *gujbă, peteucă* sau *petioacă*. În Moldova de sus se pune uneori câte un drug de lemn zis *lăturaș* dealungul carâmbilor; el se leagă de carâmbi cu gânjuri.

«Loitrele nu alcătuiesc decât părțile laterale ale carului. Uneori carul se închide, în partea dinainte și în partea dinapoi, cu niște *junduri, fundători* sau *înfundători* ținute de răscoale. Aceste funduri au două forme. Întâia se compune din scânduri (blâni) legate între ele cu două *stinghii, fâlcele, chingi, speteze* sau *curmezișuri* de

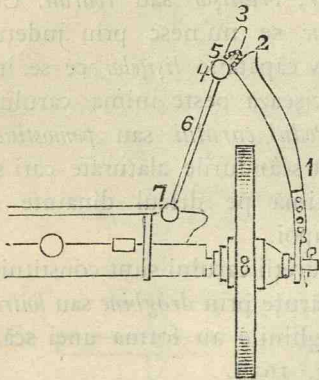

Fig. 164.

lemn (Fig. 165). A doua formă se numește *șușlete*, *șișlet*, *codârlă*, *chelnă*, *chilnă* sau *scarilă* și se compune din (Fig. 166): 1. *Cotoaiele*, *cotocii*, *cotogii*, *stâlpușorii*, *mănușile* sau *măinile șușletului*; 2. *Tinzătorile*, *întinzătorile*, *lambele*, *tărăncii*, *lănțușurile*, *lanțurile*, *baierile*, *curmeiele*, *gujbile*, *gânjurile* sau *brăcirii*; 3. *Spetezele* sau *blănille*, dacă sunt mai late.

La car, sunt două codirle; de multe ori se poartă numai cea dinapoi.

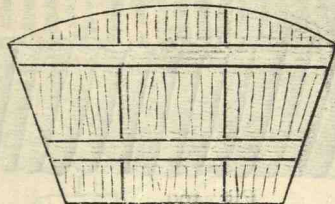

Fig. 165.

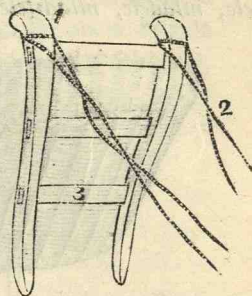

Fig. 166.

Când se pun în car lucruri ce ar putea să alunece printre spetezele loitrelor, se pun pe lângă loitre niște pereți de scânduri, numite *scoarțe* (Fig. 167), încheiate cu *stinghii*, *fâlcele* sau *chingi*.

Fundătorile sunt ținute într'un uluc făcut de două *stinghii*

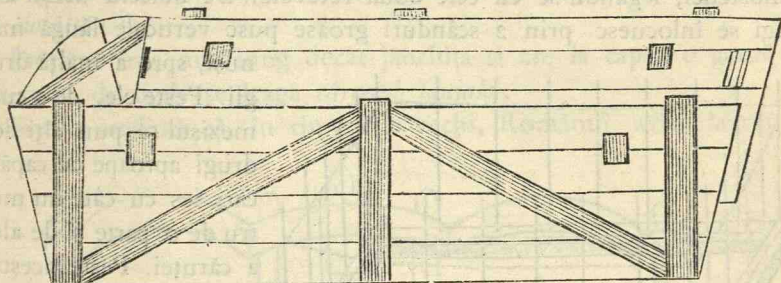

Fig. 167.

bătute în *scoarțe*. Unele *scoarțe* au câte două găuri în cari se lasă loc pentru capătul de sus al *liocelor*.

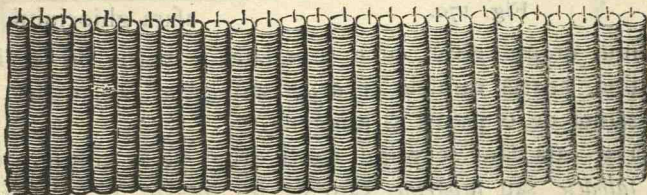

Fig. 168.

Prin unele părți, în loc de *scoarță* se întrebuințează niște *lese* sau *coșuri* (Fig. 168-9), împletite din *majă* de țeu sau *răchită*; în

Putră se numesc *leși*. Impletitura se face pe *țeruși* sau *fuștei* bătăți în pământ, printre cari se împletesc sau îngrădesc *mielețele*, *mieleșele*, *mladele*, *mlădițele* sau *răchifica*.

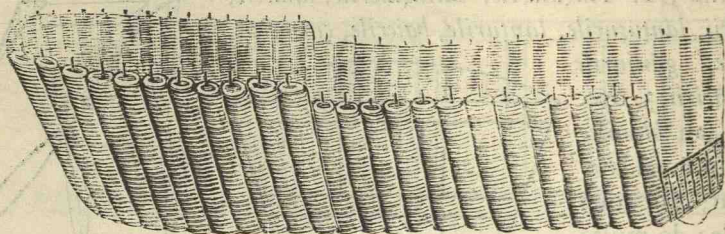

Fig. 169.

Fiindcă aceasta cere timp mult, ori nu se găsește, prin unele părți se fac și scoarțe de coajă de copaci.

Pentru căratul snopilor se fac la ghiociuri și căruțe *corlatele* în chipul următor (Fig. 170). Se pune pe scaun și pe vârtej două rețele groase bine înțepenite. Pe ele se pun doi drugi dealungul pomostenei, legându-se cu cele două rețele. De obicei acești doi drugi se înlocuiesc prin 2 scânduri groase puse verticale lângă mă-

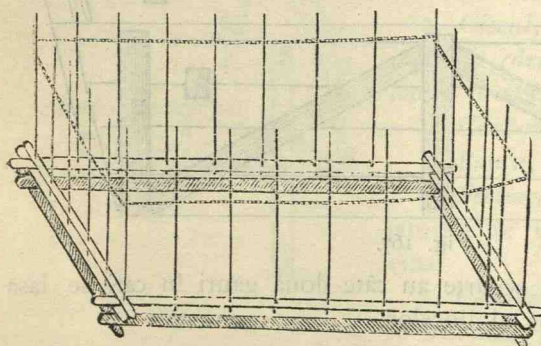

Fig. 170.

nuși, spre a înălța drugii. Peste ele, de-a curmezișul se pun alți doi drugi aproape de capăt, cari ies cu câte un metru de o parte și de alta a căruței. Peste aceștia se pun alți doi drugi, în afară de mânușile ghiociului și peste aceștia alți doi, iarăș în afara ghiociului.

Ultimul dreptunghi, cu o suprafață de patru ori mai mare ca pomostina, poartă numele de *drugii* sau *oplene*. Drugii sunt găuriți cam la distanță de o palmă și jumătate.

Dacă se cară fân, se prind acești drugii pe la colțuri cu câte o *țepușă*, *tălbăcie* sau *tăpăruie*, cam de un metru, ascuțită la vârf; la drugii lungi li se mai pune câte o *țepușă* în dreptul crucii din mijloc. Drugii cu *țepușă* constituie *țepușele*. Dacă în loc de *țepușe* s'ar pune *pretci*, lungi cam de doi metri în fiecare bortă (gaură) și

dacă extremitățile superioare s'ar lega una de alta cu o funie sau frânghie; căpătăm *corlatele* (Fig. 170 b.). Cu carul cu corlate se cară snopii.

Proțapul este un drug gros care se leagă în partea de dinainte a carului. El poartă jugul. Deasupra și aproape către capăt are o bucată de fier sau de lemn îndoit numită *jânchiță*, *japită*, *joapită*, *janchiță*, *jinbiță* sau *jani-piță*, când este dintr'o bucată cu proțapul. (Fig. 171).

Când nu, mai poartă și numele de *cătușă* sau *harmasar*. Ea este legată de proțap prin 2 cercuri de fier și un cui. Prin ea și prin proțap pătrunde cuiul care ține jugul. El se numește *harmasar* sau *harmășarel* și *ciocăltău* 1).

Proțapul este mai lung decât *jânchița* și are la capăt o gaură și un cui, de unde se leagă *cârceiul tânjalei*.

Este o credință că, în timpurile vechi, Românul avea la car

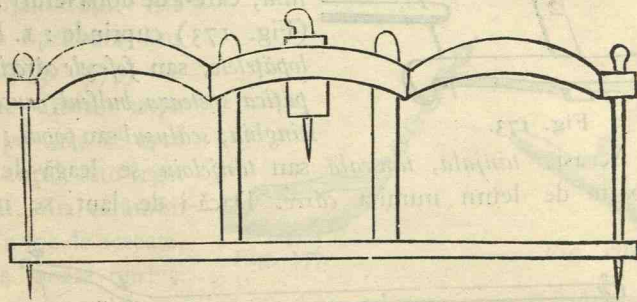

Fig. 172.

două proțapuri, «căci când îi apucă pe bieții oameni spaima fără veste, într'atăta se grăbiau, că nu mai aveau vreme să întoarcă carul, ci înjugau boii cât mai repede, la proțapul de către poartă sau drum, și porniau iute cu ce aveau spre ascunzători» 2).

Jugul (Fig. 172) se compune dintr'o *cerbice*, *ceafă*, *cerghiș*, *cer*,

1) Viciu, *op. cit.*, p. 79.

2) *Șezătoarea*, I, p. 156.

gbișă, cerghice, jug, butucul jugului, sulul, grindeiul sau drugul de jug, «dreava cea de sus a jugului», care are la mijloc o parte puțin curbată cu două dăltuituri dreptunghiulare și cu o gaură de sfredel, prin care jugul se leagă de jânciță și proțap prin harmasar. De lături are două curburi unde apasă cerbicea (ceafa) bouului. Este nedată, ca să nu strice boii la gât. Extremitățile cerbiceii sunt drepte și găurite spre a face loc *resteielor*.

Cuiul jugului sau harmasarul este de obicei de fier și stă în totdeauna la jug, când acesta se iea dela proțap.

Polița, policioara, lopățica, pobornuța, pobodnicioara sau preghița, iar în alte părți cerbicea și potornuța ¹⁾ este scândura de jos a jugului, prevăzută cu două dăltuituri pentru bulfeie și două găuri pentru râteie.

Bulfeiele, bálfeiele, bolfeiele, lopățicele, fiularele, belfeiele sau jiglele sunt late. Partea de jos e măciocoasă și o ferește să se urce în sus. Partea de sus e mai îngustă și prevăzută cu găuri cari îndepărtează sau apropie cerbicea de poliță, după grosimea gâtului de bou. Cuiule ce le țin se numesc *zămțali*, sig. *zămțul* sau *sămțul*.

Râteul, restelul sau tuldăul ²⁾ ține gâtul bouului să nu iasă afară. Este de lemn de corn sau altfel de lemn tare, sau de fier.

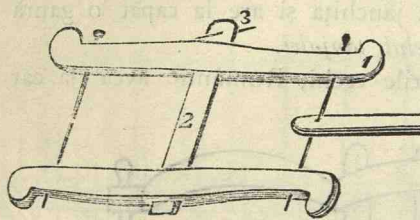

Fig. 173.

lopățeleii. Această *tânjală*, *tânjeală* sau *tânjeloiu* se leagă de proțap printr'o parte de lemn numită *cârce*. Dacă-i de lanț, se numește

Când în loc de o pereche de boi se pun la car două sau mai multe perechi, se folosește *tânjală*, care-i de două feluri : Primul (Fig. 173) cuprinde : 1. *Fălcelele*, *lopățelele*, sau *fofezele cărceii* ; 2. *lopățica*, *speteaza*, *bulfeul*, *crucea*, *jigla*, *stinghia*, *scălușul* sau *popul* ; 3. *cuiul*

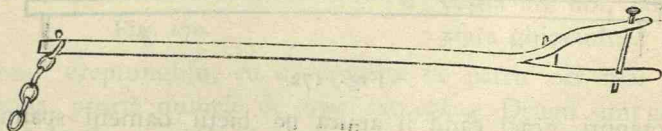

Fig. 174.

cârce de fier, *zale* sau *cârceie*. Cuiul ei se numește și *hoblău*.

Celălalt fel de *tânjală* (Fig. 174) seamănă cu proțapul și are

¹⁾ Șezătoarea, V, 118.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 86.

toate denumirile lui, în privința părților. De proțap se leagă prin cărceiele de fier.

Tânjelarul (Fig. 175) slujește la arat; la un capăt are o despicătură care prinde brațele dela grapă sau cârligul dela cotigă. Dincolo de mijloc e fixată printr'un cuiu *tânjeluta*, de care se prinde jugul boilor *dela roate*. Tânjelarul de jos, adică capătul tânjelarului se sprijină de polița jugului și de el se poate

Fig. 175.

legă tânjala unei a doua perechi de boi. În Ardeal se chiamă *fortilă*.

Păcurarii sau *găzarii*, acei ce umblă cu păcură, *sărarii*, cei ce umblă cu sare, gospodarii de munte ce umblă cu fructe spre desfacere precum și cei ce fac drumuri lungi, pun *covergi* la car, adecă își fac un acoperiș de rogojină sau țoale sprijinite pe semicercuri de nuiete, întocmai ca al Țiganilor căldărari. La șes nu se prea vede.

Prin unele părți se obișnuște și «jug cu un cuiu lung, pentru o singură vită», numit *crasnă*¹⁾.

Opritoarele sau *opritoarea* (Fig. 176) slujește să împiedece una sau mai multe roate ale carului când se scoboară cu el plin la vale. Se compune dintr'un lanț cu o scurtătură de lemn care se prinde între spițele roții. Alt soi de opritoare sau

pedică (Fig. 177) se compune dintr'o talpă de fier pe care se urcă roata. Lanțul este legat de unul din carâmbii de jos. În loc de aceasta, carul se poate opri și

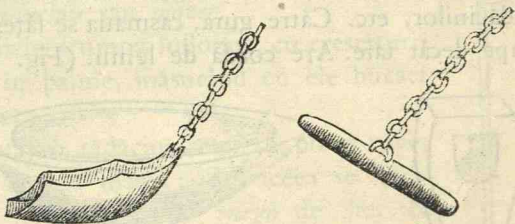

Fig. 177.

Fig. 176.

cu un par care se sprijină pe butucul roței, pe o spiță și pe crucea din mijloc. Când ele se scot, se dă carul puțin înapoi. În Ardeal, opritoarea se numește *carastolă*.

Păcornița, *dobornița* sau *dobotnița* (Fig. 178) ține păcura, *dobotul* sau *dubotul* cu care se ung roatele la car. Ea se poartă la drumur lungi legată de car.

¹⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, p. 124.

Pentru a unge carul, se pune sub osie o scurtătură de lemn dreaptă, numită *postiocă* sau *posteuică*, se scoate roata, se unge capătul osiei prin ajutorul *feleșteului* sau *feleștiucului* (Fig. 179) și apoi se pune roata la loc.

Fig. 178.

Fig. 179.

8. — *Cârđitoarea* sau *cârđăitoarea*¹⁾, iar în alte părți *spărietoare*, este un aparat de lemn cu mai multe spițe, cari, învârtindu-se, lovesc un *clempuș* și-l fac să scârție. Se pune pe stoguri cu grâne, paie, fân, etc., spre a speria păsările ce vin să scurme și să strice. În locul lor se pot face *momâi*, pari înfipti, de cari se spânzură o haină, cioară moartă, etc.

9. — *Cârligul* de tras paie (Fig. 180) e cam de un metru de lung, ascuțit la vârf atât el cât și cârligul propriu zis. Paiele prinse în cârlig sunt scoase

Fig. 180.

afară. Unele cârlige au cârligul de fier.

10. — *Căruț* sau *cărucior* își fac gospodarii pentru a căra gunoiul din poiată afară, a căra lut, etc. În linii generale se aseamănă cu un car; are scoarțe și roate de scândură.

11. — *Casmăua*, nume care se dă câte odată și hârlețului, slujește la săparea locului tare, la tăierea malurilor, la scosul rădăcinilor, etc. Către gură, casmaua se lățește; ea mai mult rupe decât taie. Are coadă de lemn. (Fig. 181).

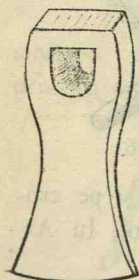

Fig. 181.

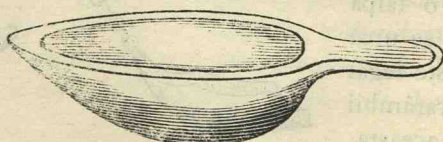

Fig. 182.

12. — *Căușul* se cumpără dela lingurarii ce fac linguri și *covețe*. E trebuincios la gospodărie pentru adusul făinii din pod, luatul grăunțelor pentru păseri, pisatul aguridei, etc. (Fig. 182).

Căușelul (Fig. 183) nu e altceva decât un căuș mic; ar fi un căuș căruia i s'a retezat vârful. Il au femeile în covata cu făină și cu dânsul pun făină în ceaun sau căldare.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 42.

Fig. 13. — *Coasa* slujește la coșitul fânului, mohoarelor și celorlalte nutfețuri pentru vite. Fierul coasei se numește *pânză* sau *cus-tură*, cu dungă mai ieșită ce se numește *arcană*. Coadă coasei ce

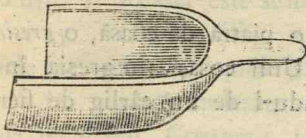

Fig. 183.

Fig. 184.

se leagă cu lemnul se chiamă *măseă* și are o direcție perpendiculară pe pânză. Măseaua are un *dinte* numit și *cățel*, perpendicular pe măseă, care intră într'o scobitură făcută în coada coasei. Coasa se întepenește în coadă prin ajutorul unei *brățări* de fier ce are două mușhii, iar cealaltă jumătate e rotundă.

Fig. 186.

Fig. 187.

Fig. 188.

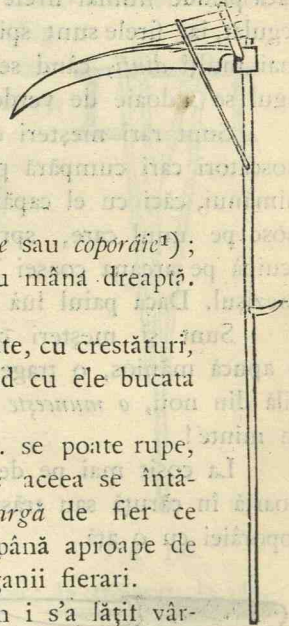

Fig. 185.

Coadă coasei se chiamă *toporăie*, *toporăște* sau *coporăie*¹⁾; ea are un lemn îndoit de care se apucă cu mâna dreaptă. El se numește *picioar*, *mănușchiu* sau *măner*.

Unii coșaiși au coporăiele frumos înflorate, cu creștături, iar alții le au împărțite în palme, măsurând cu ele bucata de fâneață ce li se cuvine.

Izbind coasa într'o tufă, o rădăcină, etc. se poate rupe, iar ruptura se face mai ales la măseă; de aceea se întărește preventiv de unii oameni cu o *vargă* de fier ce pleacă din capătul măselei, pe sub arcană, până aproape de vârf. *Vărgăluirea* coasei se face de către Țiganii fierari.

Coasa se ascute după ce cu un ciocan i s'a lățit vârful sau pânza cu un *ciocan de coasă* (Fig. 186), care are o gură dreptunghiulară. Această operație se chiamă *bataia* sau *bateră* coasei, cum spune și cântecul:

La toată casa
Bate coasa;

Numai la mine,
Nu are cine!

¹⁾ Damè, *op. cit.* p. 37, și Viciu, *op. cit.*, p. 35.

Coasa se bate cu ciocanul pe o *batcă* (Fig. 187), care se compune dintr'un con de lemn în care s'a înfipt un cuiu de fier, ca un fel de nicovală. Batca se bate în pământ. În loc de batcă se poate folosi și o muche de topor, etc.

După ce coasa s'a bătut, se trage cu o piatră de coasă, o *gresie* sau *cute*, de i se netezește și ascute gura. Unii coșași țin gresia într'un *toc* sau *tioc* purtat la brâu, spânzurându-l de un cârlig de fier uneori (Fig. 188).

Din când în când, coasa prinde *mâl*, se *mălește*; pentru aceasta, după ce omul trage coasa cu gresia, șterge piatra de o petică de cânepă sau postav ce-o are atârnată la mijloc.

Cârligul coasei (Fig. 185) slujește la punerea regulată a brazdelor de *pâne mărunțică* sau *pâne albă* (cereale), ca pe urmă să se poată legă snopii cum se cade. Dacă cârligul este bine pus, adică dacă prinde numai firele pe cari coasa le va tăia, brazdele se așează regulat, iar firele sunt spic la spic. Un cârlig poate avea un *dinte* sau mai mulți *dinți*, când se mai numește și *greblă* sau *hreață*. Cârligul se îndoaie de verde și se lucrează cu greu.

Sunt rari meșteri cari știu s'aleagă coasele. Sunt oameni cunosători cari cumpără pentru alții; meșteșugul lor însă nu-l spun nimănui, căci cu el capătă câte ceva de cinstit sau de luleă. Eu cunosc pe unul care, spre a vedea dacă o coasă e bună sau nu, scuipă pe arcana coasei și peste scuipat pune un paiu de-a curmezișul. Dacă paiul luă direcția arcanei, coasa eră bună.

Sunt și meșteri cari dintr'o coasă rea fac bună de frică: o apucă mânios, o trage la tocilă, o bate, o ascute, o trage la tocilă din nou, o *muncește* în fel și chip și coasa trebuie să-și vină în minte!

La cosit mai pe departe, la cosit poieni prin păduri, când le poartă în căruță sau trăsură, coasele nu-s *puse* ci *intinse* dealungul toporâiei cu o ață.

Fig. 189.

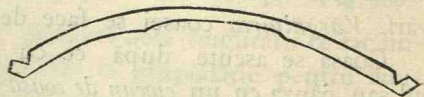

Fig. 190.

Din coasele rupte se fac custuri pentru casă (Fig. 189).

14. — *Cobilița* sau *coghilița* (Fig. 190) este un lemn cam de doi metri de lung, curbat și curbătura subțire în dreptul mijlocului. Are două *urechi* sau torți de cari se atâră cofele pline. Când urechile se rup, se fac alături.

La dusul la apă, cofele se pun într'un singur capăt și cobilița se pune pe umăr.

Când gospodina pleacă de-acasă, pune cobilița în diagonal, în fața ușii, și aceasta este semn că nimeni n'are voie a intra în lăuntru.

15. — *Coșarca* (Fig. 191) slujește la adusul paielor dela arie; paietele se scot din șură (șiră) cu cârligul și se pun în coșarcă îndesate. Ast-fel nu se face izidă pe drum. Coșarca-i făcută din cercuri de lemn de alun despicate în două și legate cu teiu.

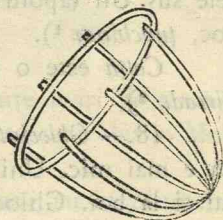

Fig. 191.

16. — *Cușcă* pentru ținut paseri fac gospodarii numai în satele dese, unde nu-i loc deschis mult. Se compun din scânduri sau scânduri despicate.

17. — *Furca*. Furcile se fac din lemn tare: *gârneață* (stejar), ulm, etc., cari sunt și mlădioase. Nuiaua cu ramurile trebuincioase se taie verde, se pune la îndoit într'un *jug* (Fig. 192) și primăvara se lucrează. Furca are coada curbă, iar *coarnele*, două sau mai multe (Fig. 193),

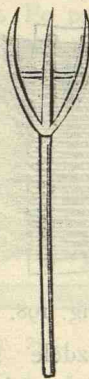
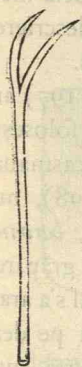
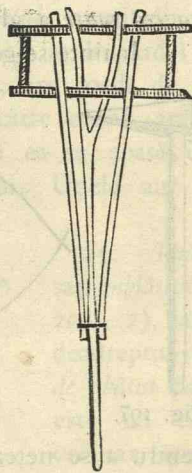

Fig. 193.

Fig. 194.

Fig. 195.

Fig. 196.

Fig. 192.

sunt și ele îndoite și ascuțite. Furcile se folosesc la treierat, la clăditul șirelor, etc.

O furcă mare se numește *furcoiu* și *ciolpău*.

Pentru paietele mărunte, pleavă, etc., se întrebuințează o furcă cu rețea numită *lingură* ²⁾.

Mai sunt și furci făcute de lemnari (Fig. 196), dar acestea nu

²⁾ Viciu, *op. cit.*, 57.

sunt trainice, deoarece coarnele nu sunt dintr'o bucată cu coada.

Furcile cu coarne de fier subțiri se folosesc mai ales la fân și la bălegar.

O furcă cu coada și coarnele drepte (Fig. 194) poartă numele de *țăpoi*. El ia paie în coarne, nu pe coarne; cu el se ridică paiele sus. Un țăpoi foarte lung se numește *vârfar*, iar unul de mijloc, *ținichinar*¹⁾.

Colța este o furcă de fier, strămbă, cu care se trag paiele din *jireada*²⁾.

18. — *Ghiociul de cai* se aseamănă cu ghiociul de boi, numai că e mai mic. Unii gospodari își pun chiar aceleași ghiociuri și la cai și la boi. Ghiociul de un cal sau *ghiocușorul* are două *hlube* legate de osie. De hlube și de capetele osiei sunt legate *postorâncel*. *Cercul* calului se leagă de hlube prins *cheitorile jugului*.

La ghiociul de doi cai avem *oiștea*, iar calul în loc de *jug* are *gura de ham*, de care se țin *orcicurile*, legate de *crucea* fixată de *crucea cea mare* a ghiociului.

Înainte se găsește *opritorul* legat de oiște, în care ține calul la vale.

Fig. 197.

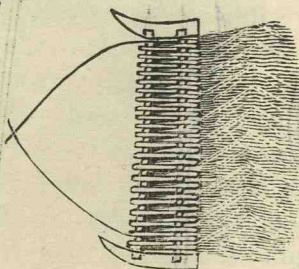

Fig. 198.

Fiindcă nu-l face gospodarul singur, ci îl cumpără de la meșteri străini mai ales, descrierea lui nu prezintă interes.

19. — *Ghionotul* (Fig. 197) are formă de piramidă și se folosește ca și târnăcopul sau casmau.

20. — *Grapa* (Fig. 198), numită mai rar și *boron*, *boroană* sau *borună*, slujește la grăparea brazdelor după ce ogorul s'a arat,

pentru a se netezi brazdele și a acoperi sămânța sămănată pe deasupra brazdelor. Grapa are două tălpi numite *cotoaie*, în cari sunt înțepenite două stinghii numite *andrele*. Spiniu făcuți *gânj*, adică pârliti în foc și răsuciți, sunt împlețiți pe *andrele*. Grapa are două *mâni* sau *brațe* de *gânj* legate, și de cari se prinde tânjala.

Pentru a îndesă pământul, pe *grapă* se pun *bolovani*, saci plini cu sămânță, etc.

¹⁾ Damé, *op. cit.*, p. 38.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 34.

21.— *Grebla* (Fig. 199) slujește la *greblarea* fânului, etc., prin ajutorul *dinților*; întoarsă cu dinții în sus, slujește la împingerea gunoiului către grămadă, la împingerea vravului treierat către par, etc.

Împreună cu furca și alte unelte de câmp, grebla face parte din categoria *hodrâncurilor* sau *hodrâncilor* ¹⁾.

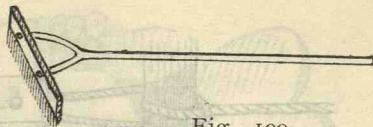

Fig. 199.

22.— *Harabalele* sau *șarabanele* sunt căruțe mari pe la moșii întinse. Foarte puțini gospodari le au; se găsesc mai ales în Moldova de sus.

23.— *Haragi* pentru vie, *aragii* sau *aracii*, iar în Muntenia *daracii*, se fac din nuiete, curățite de crengi. Se ascut la un capăt și se scurtează aproape de doi metri. Se folosesc la *ridicarea* viei. *Hreapcă* se numesc maldurii sau snopii de lămuri și crengi cari se întocmesc și se pun în parii gardurilor ca un fel de streșină.

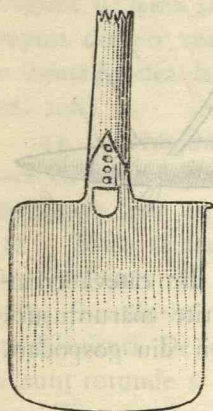

Fig. 200.

24.— *Hârlețul* sau *bârlețul*, numit în Muntenia *lopata de fier* sau *casmă*, iar în Ardel *ruleț*, *arșov* sau *arșău* (Fig. 200), are coada de lemn, iar fierul e lat. Pe partea către coadă, are marginea groasă și indoită; pe ea se apasă cu piciorul la săpatul pământului. Unele au vârful ascuțit, etc.

Fig. 201.

Fig. 202.

25.— *Imblăciu* sau *imblăciul* (Fig. 201—2), iar mai deadreptul *ciomag de bătut popușoi*, este un ciomag

ordinar făcut din lemn tare sau din două scurtături de lemn, numite *odârje* ²⁾ (mai ales coada) sau *hădăragi* (mai ales capătul) ³⁾; Cureaua de piele ce le ține legate, poartă numele de *ogljăii* ⁴⁾ sau *ogljăji* ⁵⁾.

26.— *Jugul de cai* (Fig. 203) se compune dintr'o scândură

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 50.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

³⁾ *Ibidem*, p. 100.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 63.

⁵⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 103.

de două palme cu câte două găuri la fiecare capăt. De găurile din lăuntru se leagă un curmeiu care stă după gâtul calului, iar la cele

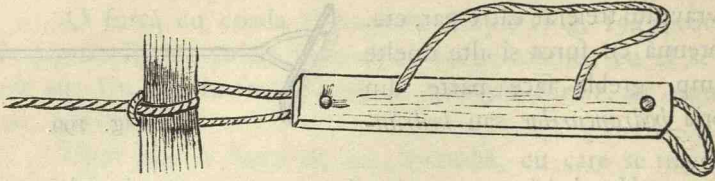

Fig. 203.

extreme câte o cheotoare tot de curmeiu. Funia legată la parul ariei are la capătul ei un șumuiog de paie, care se introduce prin urechile sau cheotorile jugului. Când funia s'a strâns la par, se întoarce calul, se pune șumuiogul în cheotoarea cealaltă și funia începe să se desfășure.

27. — *Jugul de porci*, numit în Ardeal *jugeu* sau *jujeu*, se pune în gâtul porcilor (câte odată și într'al cânilor și vițeilor), ca să nu poată pătrunde prin găuri în grădini, cote-nețe, etc. Impănarea jugului se face pe porc. (Fig. 204).

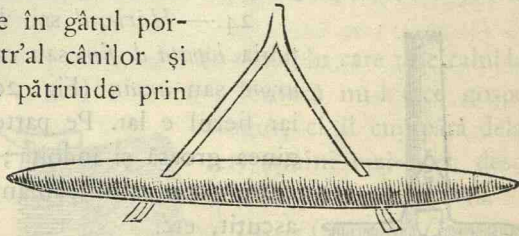

Fig. 204.

28. — *Ladă, lădiță,*

cutie, badoacă, are aproape tot gospodarul; și-o face din câteva crâmpie de scânduri spre a avea unde să-și țină diferite mărunțușuri.

29. — *Lingura* și-o cumpără sau și-o fac unii din gospodari.

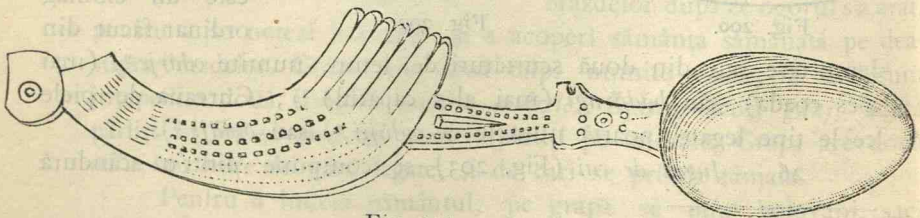

Fig. 205.

Lingura are o *coadă* și un *găvan*. O lingură mare, care se folosește la praznice, poartă numele de *țioșcă* sau *linguroin*. Unele linguri au

cozile sculptate cu deosebită artă. Fig. 205 reprezintă un *polonic* sau *ciorbatic*. Fig. 207 reprezintă un șarpe înghițind o pasere ¹⁾.

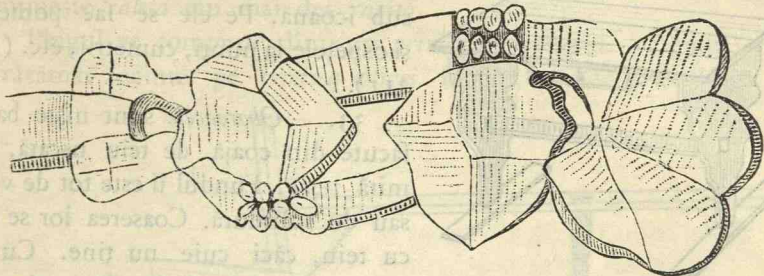

Fig. 206.

30. — *Lopeți* are gospodarul de diferite forme pentru vânturat, *grohăit* vravul, etc. Sunt în întregime de lemn și se compun dintr'o coadă și o lopată (partea lată) (Fig. 208).

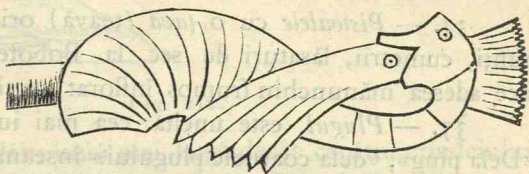

Fig. 207.

31. — *Mânjălăul* (Fig. 209) este un lemn zimțat, care se freacă cu săpun spre a se zoli de el cămeșile negre. Se folosește de gospodinele din jud. Suceava.

32. — *Masa* se face din scânduri, înclăștate cu stinghi dedesubt, făcându-le să intre în niște dăltuituri. De obicei mesele sunt rotunde și au trei picioare (Fig. 210). Sunt înalte

Fig. 208.

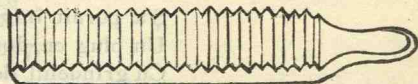

Fig. 209.

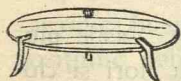

Fig. 210.

de un cot și nu pot primi mai mult de 6—8 persoane. Pentru case fără copii, cei doi inși au și mese dintr'o singură bucată, mici și cu trei picioare numindu-se *mesuță*, *mesișoară* sau *măsuță*. Este obiceiul ca fiecare gospodar să dea de pomană câte o masă *încărcată* (cu față de masă, blide de bucate) mai ales ce'or de curând însurați.

¹⁾ Fig. 205 și 206 după natură; obiectele sunt ale Păr. M. Cărlănescu din Bogdănești-Suceava; fig. 207 după obiectul dela d. C. Schinare din Rășca-Suceava.

În casa cea mare, adică în odaia în care gospodarul își ține curat, se găsesc mese mari, înalte, cu patru picioare, dreptunghiulare, cu săltar. Ele stau de obicei sub icoană. Pe ele se fac pomenile și ospetele la nunți, cumetrii, etc. (Fig. 211).

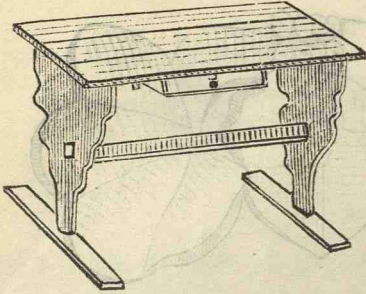

Fig. 211.

33. — *Oboroacele* sunt niște baniți făcute din coajă de teiu uscată, numită *veșcă*. Fundul îi este tot de veșcă sau de scândură. Coaserea lor se face cu teiu, căci cuiu nu ține. Cu ele se toarnă popușoi în car, se vântură, se adună surcele, etc.

34. — *Pistoalele* cu o țavă (țevă) ori cu două se folosesc la nunți, cumetrii, lăsături de sec, la Bobotează, etc. Gospodarul îi face adesea mănunchiu frumos înflorat cu ținte sau felurite creștături.

35. — *Plugul* este unelta cea mai iubită a țaranului român. «Dela plug», «dela coarnele plugului» înseamnă în vorbă românească : «dela țară». «Plugar» înseamnă «țaran», câmpean, *Român* de multe ori. Pornitul plugului pe brazdă se sărbătorește într-o vreme, după cum ne spune tradiția ; urme sunt și astăzi, dar arătarea lor nu se poate face aici.

Plug, plugușor sau *plugărel* se chiamă în Moldova urarea poetică ce o face tineretul în seara ajunului Sfântului Vasile. Toate aceste urări cuprind aproape acelaș lucru : frumoase povestiri despre agricultură.

Ș'a pornit într'o Joi
Un plug cu doisprezece boi,
Cu grindeiul de tumbac,
Ară copiii cu drag...

zice unul. În Muntenia se întrebuițează chiar la Sf. Vasile pluguri în miniatură, împodobite cu hârtii colorate, cu flori și clopoței. Unii poartă chiar adevăratul plug, târându-l din casă în casă în sunete de clopote ¹⁾.

Plugurile vechi au început să dispară astăzi, fiind înlocuite cu cele de fier. Plugul mai vechiu iarăș a pierit de mult, dând locul unuia mixt, cu părți de lemn și de fier.

¹⁾ S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, I. 24.

Simplul plug de lemn se mai întrebuințează de grădinari și de agricultori, pentru prășirea buruienilor și moșiroitul popușoilor. El se numește *raliță* sau mai des *rariță*.

Plugul se compune dintr'un *grindeiu*, protapul plugului, care stă răzămat înainte pe *broasca cotigei*. Inapoi, grindeiul se leagă cu

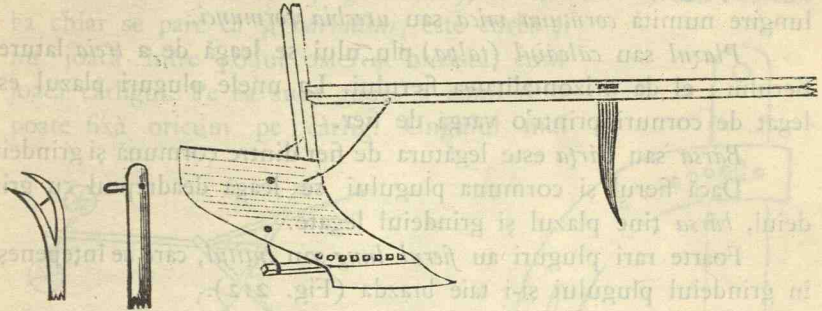

Fig. 213-214.

Fig. 212.

cornul plugului printr'o dăltuitură mai largă decât capătul grindeiului. Ca să nu iasă din corn, grindeiul are la cap un cuiu de fier (Fig. 215); ca să nu joace în dăltuitură, grindeiul se întepenește cu *pene* (Fig.

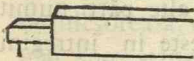

Fig. 215.

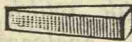

Fig. 216.

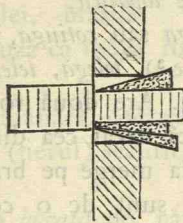

Fig. 217.

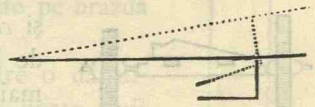

Fig. 218.

216) de lemn (Fig. 217). Dacă se bagă toate penele dedesubt, s'ar ridica în sus acest capăt al grindeiului, iar fierul plugului ar lua o pozițiune oblică față de pământ (Fig. 218), deci ar intra mai adânc și brazda ar fi mai adâncă.

Cornul e tot de grosimea grindeiului, având la capătul de sus un cuiu, numit și el tot *corn* (Fig. 214). La unele pluguri, cornul are două brațe și plugul se chiamă că are două coarne (Fig. 213).

Jos, cornul se leagă cu partea de jos a *cornunei* prin legături de fier, iar mai jos printr'o *vargă*.

Fierul sau fierul plugului este mai în totdeauna triunghilar, rar paralelogramic. In unele părți se mai numește și *fierul mare*, *fierul*

lat și brăzdarul, iar în Ardel *cioroslă* (maghiar.: csoroszlya¹⁾. Vârful fierului sau gura lui este *pânzuită* cu oțel și taie pământul. Prin niște găuri se leagă cu cuie de fier ghivintuite și prevăzute cu *muleți* (piulițe) de cormună (*cormană*, *corman*).

Cormuna este o tablă de fier îndoită. Ea răstoarnă brazda. Unele pluguri au în partea de sus și înapoi o ureche sau o prelungire numită *cormuna mică* sau *urechia cormunei*.

Plazul sau *călcăiul* (*talpa*) plugului se leagă de a *treia* latură a fierului; el dă orizontalitatea fierului. La unele pluguri plazul este legat de cornuri printr'o vargă de fier.

Bârșa sau *bârța* este legătura de fier dintre cormună și grindeiu.

Dacă fierul și cormuna plugului se leagă deadreptul cu grindeiul, *bârșa* ține plazul și grindeiul legate.

Foarte rari pluguri au *fierul lung* sau *cușitul*, care se întepeneste în grindeiul plugului și-i taie brazda (Fig. 212).

Cormuna fiind de lemn, poartă numele de *răsturnătoare* sau *cucură*.

Cuiul care leagă grindeiul de cotigă se numește *cucoș*²⁾ sau *cocoș*.

Otic, *otig*, sau *răzuș*, este un băț lat la un capăt, cu care se dă jos de pe cormună pământul care s'a prins. Poate avea și forma unei lopățele, când se numește *lopățică*.

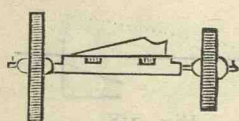

Fig. 219.

Cotiga sau *cotinga*, iar în alte părți numită și *căroaie*³⁾, *telegă*, *teleguță* este în întregime de lemn. Are două roate; cea din stânga este mai mică decât cea din dreapta, din pricină că aceasta merge pe brazdă. *Roțile*, *rotilele* sau *cârligele* sunt de o construcție analoagă cu a roților de car, numai că n'au nevoie de a fi șinuite. Avem și aici osia cu podul osiei. În podul osiei sunt făcute două dăltuituri, unde sunt fixate *cocârțea* și *cârligul* (Fig. 219).

Peste podul osiei și peste *cocârțea* și *cârlig* este așezată *broasca*, de o formă triunghiulară. Pe dânsa, într'un culcuș, se răzică grindeiul plugului.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 31.

²⁾ Dan, *Straja*, p. 65, și Viciu, *op. cit.*, p. 34.

³⁾ „*Căroaie*, telega cu două roate, cu care duc plugul. În alte părți însemnează o telegă cu două roate cu care duc la moară măcinșul dela privați; căroaia este a morii. Tot așa se numește și carul de boi, când îl desfac, prelungesc și cu acela aduc fânul dela pădure“. Viciu, *op. cit.*, p. 27.

Cârligul e drept și are un cui, *cuiul potângului* sau *cuiul pe-tineului* (broaștei), de care apucă *potângul* plugului. Potângul este un fel de gânj circular. La capăt are o gaură care se bagă în tân-jelar spre a o apucă cu cuiul tânjelarului. Mai are o gaură pe unde intră cuiul cocârței.

Cocârțeala numită și *gârloafă* ¹⁾, *schimbătoare* ²⁾ sau *corlobaie* ³⁾, ba chiar se pare că și *harmăsar*, este curbă și nu joacă între Țodul osiei și broască, cum joacă cârligul. Pe ea sunt găuri și cuiul ce o poate fixa oricum pe cârlig. Unghiul mai

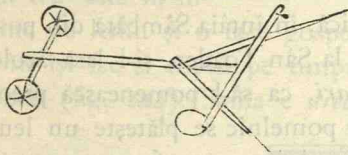

Fig. 220.

mare sau mai mic ce-l face cârligul cu osia cotigei determină mărimea brazdei; mutând cuiul spre capătul cocârței, brazda se micșorează, din cauză că mână roata de pe brazdă mai spre stânga.

Aproape de îngemănare, cocârțeala are o dăltui-tură urde intră *leafa* (fierul) securii, care poate sluji la multe (fig. 221).

De acasă până la *bucata* de pământ, plugul se duce în căruță, cu grapa și sămânța, iar cotiga se leagă la urma carului ori se pune și ea în căruță. Dacă nu se mai ia carul, plugul se lasă la cotigă, dar se pune pe *iepe* numite și *cobălă* sau *traglă* ⁴⁾, două lemne legate la un capăt cu un cui și gânjul de nevoie (fig. 220). Brațele ei trec pe sub cornul plugului, de o parte și de alta a grindeiului, iar îngemănarea se razimă pe grindeiu.

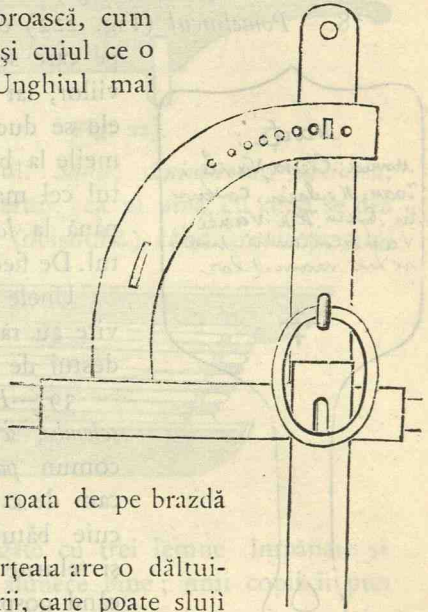

Fig. 221.

¹⁾ *Gârloafă*, schimbătoare dela roatele plugului. Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.

²⁾ *Știimboaiie*, un picior din teleguța din lemn (la roțile), cu care îndreptă plugul. Viciu, *op. cit.*, p. 79.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 36.

⁴⁾ Damé, *op. cit.* p. 36.

36.—*Prăjina* este un băț lung, după vechiul sistem de măsurătoare, împărțit în palme.

37.—*Praștia* este, mai simplu, un curmeiu, care se leagă ori de liocă, ori de capătul osiei, cu *gură de ham*, punându-se pentru un al doilea cal la ghiociurile de un cal. În loc de curmeie poate fi și o *cruce* de care se leagă praștia.

Calul lăturaș, care trage, se chiamă *prăștiaș* sau *cal de praștie*.

38.—*Pomelnicul* (Fig. 222) este făcut dintr'o scândură subțire pe care se zugrăvește : pe o parte numele viilor, iar pe cealaltă numele morților. Cu ele se duc, în unele sate din Suceava, femeile la biserică, în întâia Sâmbătă din postul cel mare, la Sân-Toader, și-l lasă acolo până la *Joi-mari*, ca să-l pomenească preotul. De fiecare pomelnic se plătește un leu.

Unele pomelnice prea frumos zugrăvite au rămas în biserică din timpuri în destul de vechi.

39.—*Prepeleacul*, numit prin alte părți și *sclembe*, *scleme*, *clinciu*¹⁾ și *prepeleț*, iar de comun *par de oale*, este un lemn gros cam de o jumătate de palmă, cu multe cuie bătute în el și în cari se pun oalele și felurite vase spre a se aerisi, sau atunci când gospodina își mută bucătăria afară. El poate fi și un copac din pădure, ale cărui ramuri s'au ciuntit de o palmă.

Tot *prepeleci* se chiamă și parii cu cioturi cari se pun în mijlocul stogului de fân spre a țineă fânul mai înfoiat, ca să nu se strice²⁾.

40.—*Pușca* se cumpără din târg, dar gospodarii și tineretul priceput îi face *patul* cu frumoase creștături. Puștile sunt cu o *țavă* (țeve) sau cu două. Patul puștii se chiamă *condac*. Locul unde stă pe-

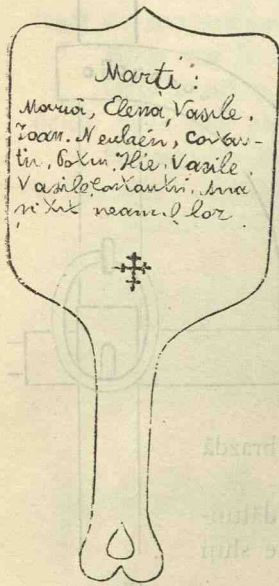

Fig. 222.

¹⁾ *Clinciu*, un lemn crenguros tăiat din pădure și lăsate crengile cam de o palmă dela trunchiu; este înțepenit în pământ dinaintea casei și agață în el vase de culină. Pun șir de asemenea lemne și încarcă pe el *jipi* (bălii); grămada de jipi, așa încărcată de lemne, se numește *jireadă*. Viciu, *op. cit.* p. 33.

²⁾ Damé, *op. cit.* p. 37.

țița (capsa) se chiamă *peticeriu*. *Cocoșul* se trage cu ajutorul *pedicii*. *Varga* cu care se bate *hultuiala* de hârtie sau *petică* peste *prav* (praf) este de lemn.

41.—*Roaba* (fig. 223), *tărăboanța*, *tărăbuța*, *cărăbuțul*, *cărăbuța*, *rotcolul*, *triboanța* sau *hontul* slujește la cărat gunoii, piatră, etc. Se face de gospodar.

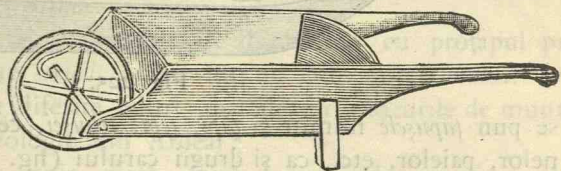

Fig. 223.

42.—*Sania* ține locul carului pe tot timpul iernii. Ea este în întregime de lemn și o face gospodarul. *Sanie*, *săniuță* sau *săniușcă*, *bârgeică* își fac și copiii pe timpul iernii, ca să aibă cu ce să se dea pe omăt (fig. 224). *Sania* e *dreaptă* (obișnuită), când are drept tălpi

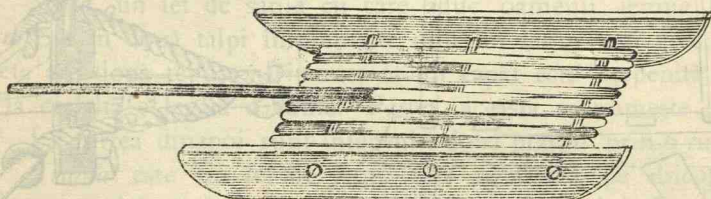

Fig. 224.

două scânduri, ascuțite la vârf și legate cu trei lemne împănate și îngrădite cu nuiete sau *țegre*, ca să alunece bine; unii copii îi pun pe talpă *șină*, adică vreun cerc de poloboc, etc.

Sania este cu *oplene*, când este de o construcție asemănătoare cu *saniile* mari. Lungimea ei este de un metru sau poate chiar și mai mult; are tălpi de fier câte odată. Ca să fie mai lunecoasă, tălpile se mai lustruesc cu sticlă.

Sania cu *oplene* se conduce cu greu.

Sania dreaptă, când e mai mare, servește iarna la adus apă, cărat băligar, etc. ¹⁾

Sania de boi se compune din două *tălpi* de lemn numite și *plăși*, *fălcele*, *tălpeți* și *tălpice* ²⁾ Tălpile au câte două dăltuituri, în cari se fixează *picioarele*, *mânile* sau *mănușile* (fig. 225) prin ajutorul unor cuie de lemn ce se bat pe latul tălpilor. Pe deasupra, *picioa-*

¹⁾ Pamfile, *Jocuri de copii*, I. 73 (345).

²⁾ Pentru *sania* de boi: Damé, *op. cit.* p. 21—2.

rele sunt prinse în *opleni* numite și *oplene*, *scaune* sau *sclaiuri*. În fiecare cap de oplean este făcută câte o gaură dreptunghiulară, în care

Fig. 225.

se pun *țapușele* numite și *țăpi*, *țepi*, *țepușei*, ce slujesc la adusul lemnelor, paielor, etc., ca și drugii carului (fig. 140).

Piscurile, *chiscurile* sau *cârmacele* celor două tălpi sunt prinse

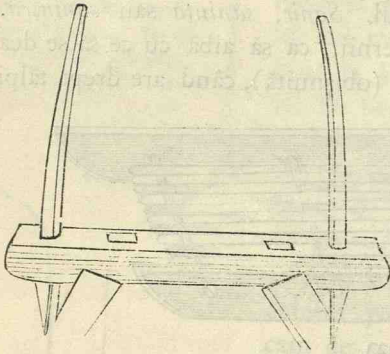

Fig. 226.

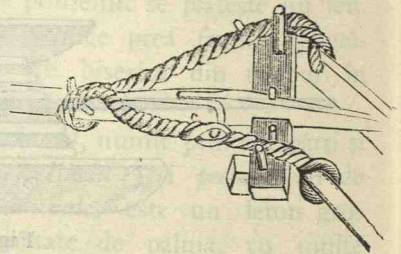

Fig. 227.

pe deasupra cu un drug de lemn numit *hobot*, *bot*, *obot*, *cruce*, *cruștile*, *botnița*, *obădul* sau *gruiul*.

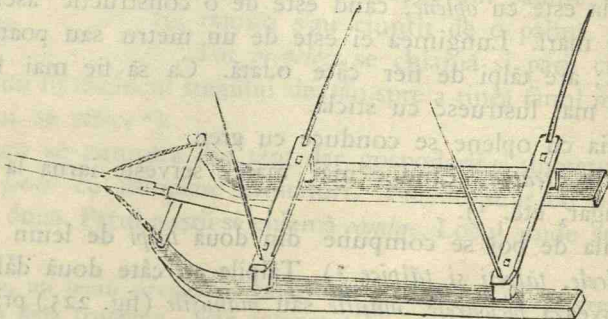

Fig. 228.

Gruiul și *opleanul* dinainte sunt legate printr'un drug lucrat numit *pisc*, *chisc*, *limbă* sau *splină*; de dânsul se leagă proțapul. A-

desea hobotul și cele două picioare dinainte sunt legate și ele prin două lemne mai subțiri, numite *chiscuri*.

Legătura dintre proțap sau tânjală și sanie *strumește* proțapul cu *vârful*, *bourul* sau *botul* tălpilor prin gânjuri de lemn sau funii, cari ieau numele de *apărătoare*, *celău*, *legătură*, *gânj*, *coardă*, *lambă*, *vlăioagă*, *lănțuș* sau *prăjină*.

În unele părți tălpile sunt legate deadreptul cu proțapul prin două scânduri numite *struci*, prinse într'un cuiu numit *măsed*.

Săniile sunt de diferite feluri, mai ales prin locurile de munte. Iată o bogată terminologie din Ardeal :

Cochirla este o sanie mică, trasă de un cal; cu ea se aduc lemne din pădure; se mai numește și *bârgeică*, *cioaclă*, *barzeică* sau *tarniță*.

Huriștea este tot o sanie mică, pe care o trage omul cu lemnele din pădure ¹⁾; pare a se numi și *catarcă* sau *catargă*.

Scifă, un fel de sanie cu care aduc oamenii lemne din pădure. Stă în două tălpi împreunate prin un lemn mai gros, care la capete are două țepușe. Dinainte la un capăt este înțepenită o rudă, iar la cealaltă e legată o funie. Partea aceasta se numește *cochirlă*.

La partea dinapoi sunt înțepenite două prăjini prin o rudă ²⁾.

Trabla este un fel de sanie care se așează pe dricuri (cele patru icoate dela car) și se folosește la căratul fânului ³⁾.

Scanceul este o sanie cu tălpile foarte scurte. Lemnele lungi din pădure se așează cu capetele joase pe o sanie trasă de boi, iar vârfurile se razămă și se leagă de scanceu.

Săniilor li se poate pune *pomostine*, scoarțe și fundător, răzămăte pe țepușe. *Corcia* este un fel de leasă ce se pune pe sanie, pentru a putea aduce fân. La car pe corcie se pune *poclitul* (*pocrișul*) ⁴⁾.

43. — *Sapa*. Într'o casă sunt cel puțin atâtea sape câți căseni sunt, dela doisprezece ani în sus. Ar trebui să fie două feluri de sape, căci cu o sapă se *sapă* și cu alta se *prășește*. Sapa de săpăt (fig. 229) este aproape triunghiulară, iar unghiul ce-l formează *leafa* (fierul sapei) cu *coada* sau *dârjala* ei, este aproape un unghiun drept (fig. 230). Taierea pământului se face aproape vertical.

— *Sapa de prășit* (fig. 231) este aproape de două ori mai lungă

¹⁾ Viciu, *op. cit.* p. 51.

²⁾ *Îbidem*, p. 76.

³⁾ *Ibidem*, p. 86.

⁴⁾ *Șezătoarea*, V. 59.

decât lată, formând cu coada un unghiu de 50° — 60° ; tăietura în pământ va fi oblică; cu ea se *prășește*, adică se aruncă departe în pământ.

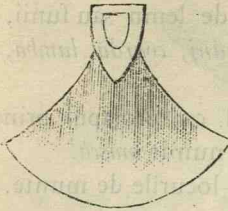

Fig. 229.

Fig. 230.

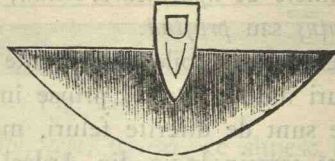

Fig. 231.

Fig. 232.

mânt și apoi prășitorul o trage spre el, trăgând țărna la firul de poșoiu spre a-i face moșinoiu la rădăcină.

O săpă este mai la săpat sau mai la prășit, cu cât fierul face cu coada un unghiu mai mare sau mai mic. Lucrătorii le dau astfel cu ajutorul ciocanelor, îndoindu-le muchia.

Săpile se bat și se ascut ca și coasele.

44.— *Scara* se compune din doi drugi lungi și mai multe fusteie subțiri împănate în drugi. Ele stau în tindă și pe ele se suie gospodarii în pod.

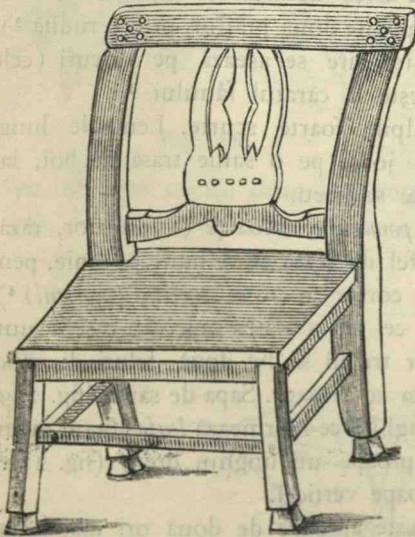

Fig. 234.

45.— *Scaune*. Scaunul, scamul (Ardeal) sau scăuneșul și scăuieșul de casă este puțin înalt. Are trei sau patru picioare (fig. 233). Pe el stau gospodarii la masă, pe dosul lor unele gospodine *toacă* (tocănează) carne, etc.

Fig. 233.

Scaunele lungi, de câte 1.50—3 metri, au patru picioare, cu sau fără *speteze*. Se folosesc la mesele mari, pomeni, etc. Scândurile lor și *spetezele* sunt la unele scaune frumos înflorate cu încrustări.

Jilul (fig. 234) se face din scânduri groase, cu patru picioare și răzămătoare sau *speleață*. Sunt înflorate cu ținte galbene, etc.

46.— *Secerea* (fig. 235) se cumpără din târg, dar mai bună e:

Fig. 235.

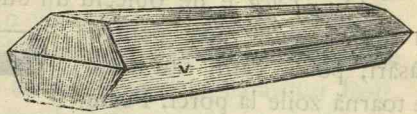

Fig. 236.

cea făcută de fierar din oțel. Secerile nouă se *zimțesc* sau se *zimțesc*, căci altfel nu taie. Au o coadă de lemn.

Secerile sunt foarte mult cântate în *plugușoarele* dela Sf. Vasile.

47.— *Sicriul* pentru morți numit și *sălaș*, *coșciug*, *raclă*, *tron*, *casă de brad*, *jghiab* și *casa mortului* se face după măsura decedatului din scânduri de brad. De obicei, scândurile trebesc să fie nouă. Infundarea se face peste tot afară de unele părți, ca în Transilvania, unde i se lasă o parte deschisă la picioare. Are forma unei târgi; partea de jos se numește *sicriu*, iar partea de sus, *capacul*, poartă numele de *procovăț*, *capac* sau *pleoapa coșciugului* ¹⁾. Fundul, care are stîngii, poate să nu fie podit, ci umplut cu trestie și surcelele cari s'au produs la facerea sicriului.

În dreptul capului mortului, i se lasă două găuri triunghiulare, pe unde se crede că vor intra broaștele ca să mănânce din nasul mortului, căci altfel mortul nu putrezește. (Fig. 236).

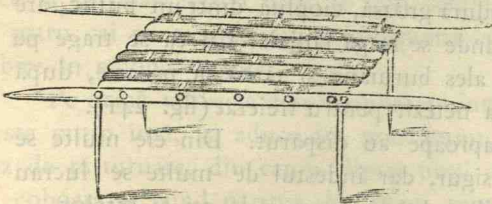

Fig. 237.

Fig. 238.

Mortul, colivele și colacii se duc pe *năsălnie*, *năsălie* sau *țaglă* ²⁾, care seamănă cu o poartă îngrădită cu nuiiele, cu patru picioare (fig. 237). Ea se poartă pe umeri.

48.— *Tárnăcopul* (fig. 238) numit pe alocuri și *casmă*, *cioacă*,

¹⁾ Marian, *Immorm. la Rom.*, p. 234 și urm.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 82.

schioacă, crampău, gheunoaie, chirlopan sau *tarsiță* are la capăt un ciocan sau un ascuțiș numit *spintecotor*, iar la cealaltă parte o casmă.

49.—*Teica* e de obicei un butuc găurit și înțepenit cu țeruși, în care se pune apă pentru păsări, porci, câni, sau unde se toarnă zoile la porci. Poate fi făcută și din scânduri (fig. 239). Se mai numește și *treucă* sau *leucă*.

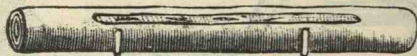

Fig. 239.

50.—*Tocilă* n'au toți gospodarii. Cea mai simplă (fig. 240) se compune dintr'o piatră de ascuțit pusă pe un ax de fier, cu un *măner* sau *mănușă*. Axul sau grindeiul este susținut pe doi pari sau

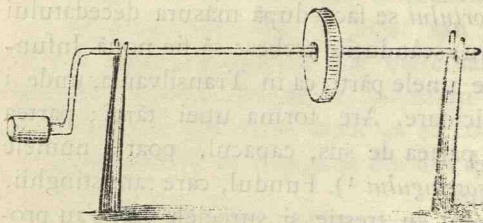

Fig. 240.

Fig. 241.

țaruși. Alte tocile se învârt cu o manivelă sau cu piciorul; are deasupra roatei un vas ce picură apă și dedesubt o teicuță unde se scurge apa.

51.—*Traga* este o scândură groasă, cioplită dintr'un butuc; are două *brațe* sau *mănuri*, de unde se leagă tânjala. Cu ea se trage pe poartă afară gunoiul și mai ales buruiana și țărna de pe arie, după ce aceasta s'a *prășit*, adică s'a netezit pentru treierat (fig. 241).

52.—*Trăsurile* vechi aproape au dispărut. Din ele multe se aduceau de peste hotar, de sigur, dar îndestul de multe se lucrau și în țară de meșterii târgurilor, iar la început de cei ai satelor.

În orice caz, știă stăpânul ei să-și repare micile stricăciuni. Nu vom greși, de sigur, dacă vom da câteva lămuriri vechi asupra trăsurilor românești cari cuprindeau și vestitele *cărute de poștă*.

Un călător englez în țerile române, pe la începutul veacului XIX, zice: «Una din slugile noastre mai fusese în Moldova și ne spunea de iuțea cu care mână surugiii localnici, cu cuvinte cari ne făceau să ne uităm îngroziiți la starea nenorocitelor noastre *briște*. Când ajunseră în sfârșit, hamurile de frânghie fură înținse și po-

trivite pe pământ și cinci cai fiind vârțiți într'însele, fură inhămați la fiecare trăsură, deși doi ar fi fost cu totul de ajuns. Ne rugărăm acum pe atât de serios, pe cât de fără de folos ca *surugiul* nostru (termenul prin care e cunoscut aici un vizitiu moldovan) să meargă încetinel, cum ne-am fi rugat de un vizitiu saxon, dându-i desmierdătorul nume de *Schwager* (cuvântul înseamnă «cumnat» și numele se da de obicei vizitiilor germani de pe timpul împăratului Iosif, mai ales dacă se întâmplă ca drumețul să fie vesel), să scadă iuțeala; însă în zadar, căci, precum în cazul din urmă, puțin îți folosește să te mării sau să încerci cu bacșișul, astfel *surugiul* nostru (un neobișnuit de frumos flăcău cu basmaua înfășurată în jurul capului, ca o cealmă) se înduplecă abia să se învoească la micul galop. Iuțeala lui obicinuită, galopul mare, ar fi făcut bucăți căruțele noastre ¹⁾.

Un astfel de călător vorbește mai departe: «Această experiență pe care o făcurăm asupra repeguiunii primejdioase a *surugiului* moldovenesc, ne încredințase de nevoia de a lăsa la o parte orice idee despre confortul de a sta întins bine într'o *dormeuse* și de a ne acomoda cu scuturatul căruțelor obișnuite ale țerii. Aceste vehicule sunt făcute în întregime din lemn, fără o bucățică de fier măcar pe dânsle; prin urmare, repede de răsturnat și repede de ridicat; au o înălțime de aproape trei picioare și o lungime de patru și pot conține numai o valisă pe care fiind așezată o cantitate mică de fân, stă călătorul. Grosolanția cu care sunt înghetate, face să se poată repara ușor, le poți schimba la fiecare casă de poștă și patru cai sunt inhămați în totdeauna la ele, căci pleacă fără deosebire în galopul mare».

Pe urmă vorbește despre îmbrăcămintea *surugiilor* de pe atunci; peste puțin însă, își aduce din nou aminte de căruță și adaoge: «în caz de răsturnare, din cauza lipsei unui cuiu dela roată, *surugiul* se coboară și tăind o pană din vr'un copac din apropiere, pune la loc roata și când repeziciunea mersului nostru amenință cu focul, nu se aleargă la întrebuițarea grăsimii, ci mijloace mai firești erau puse în lucrare, pentru a se împotrivi urmărilor frecării» ²⁾.

O parte din vorbele de pe urmă ne aduce în minte pe moș Nichifor Coțcarul, din povestirile neajunsului meșter Ion Creangă.

¹⁾ *Arhiva*, VII, 11—2.

²⁾ *Ibidem*, 15—6.

C. Dogăria sau butnăria.

1.— Considerațiuni.

Dogăria (dela vorba *doagă*) și *butnăria* (dela vorba *bute*) s'au dezvoltat din două motive: unul e necesitatea vaselor pentru economia casnică, atunci când vasele săpate în lemn s'au cele provenite din scorburi de copac și înfundate nu mai corespundeau gradului de civilizație, gustului; al doilea dezvoltarea industriei vinului și altor băuturi.

De sigur că ambele sunt destul de vechi. Aceste motive au avut putere tot mai mare și prin urmare această ramură de industrie casnică a mers pășind înainte până astăzi.

Filoxera care a stârpit mai toate podgoriile românești, a făcut într'o măsură ca meșterii de poloboace și vase mai mici, destinate băuturilor, să lase de multe ori la o parte acest meșteșug.

Dogăria este ocupația muntenilor pentru vase mici și a podgorenilor pentru vase mari. Potrivit legiuirilor timpului, se întocmesc de multe ori bresle la târguri și sate, românești sau colonizate prin străini. Astfel butnarii din Piatra, din partea târgului, cari se chemau *mărăței*, erau atât de cuprinși, că le da mâna să facă danie un loc al breslei mănăstirii Bisericanilor, în veacul XVII. Ei aveau staroste și prin acele locuri de păduri găseau destul material de lucru, așa încât stăteau în fruntea orașenilor. La 1750 cei din Moldova se împărțiau în *butnari* cari făceau *buți* nouă sau *buri*, în *butnari-legători*, adică butnari adevărați, și *dogari* cari legau ¹⁾).

Poate au învățat meșteșugul acesta indirect sau direct de peste graniță. Pe la începutul veacului XVII se pomeneste de satul Fărăoni care fusese pustiit și colonizat cu Unguri, a căror ocupație de căpetenie eră dogăria ²⁾).

Am pomenit mai sus că această industrie aparține mai ales părților muntoase și vom vedea dintre ele câteva.

2.— Sculele.

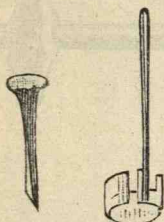
Sculele dogarului, pe lângă unele din cele pomenite la capitolele precedente, sunt:

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 175.

²⁾ *Uricariul*, XVIII, 363.

1.—*Masa de tras doage sau cănele* (Fig. 242), care cuprinde: *A*) patul, trupul sau fața; *B*) custura sau dalta; *C*) pana și *D*) picioarele¹⁾; doaga se trage cu mâna pe deasupra mesei.

2.—*Priboiul*, numit și *dușlag*, este un cuiu de oțel tonconic, cu

F. 243. Fig. 245.

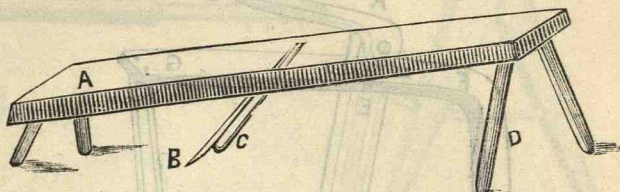

Fig. 242.

care se *priboiește*, adică se fac găuri cercurilor de fier la boloboace spre a le prinde (fixă) în nituri.

3.—*Dalta de cercuri* este ca și priboiul, numai că în vârf e lată și ascuțită; cu ea se taie cercurile de fier (Fig. 243).

4.—*Baschia, ciochia, păpușa sau bățicul* este un ciocan în formă de limbă șentuită. Șanțul se așează pe cerc și cu un ciocan de lemn se bate deasupra ca să fugă cercurile către partea mai umflată a vasului (Fig. 244).

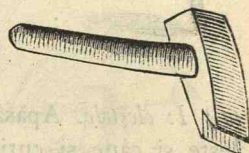

Fig. 244.

5.—*Sgârciul sau scoaba* slujește la curățitul muchelor la vasele mici (Fig. 245).

6.—*Cleștele sau cleștarul de scos cercuri* (Fig. 246-7) se compune din: *A*) cârlig și *B*) coadă, mâner, gaiță, gheran sau trăgător. Capătul *A* se reazămă în doage, iar cârligul *B* apucă de cerc. Cârligul de fier *CB* se mișcă împrejurul cuiului *C*.

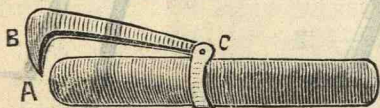

Fig. 246.

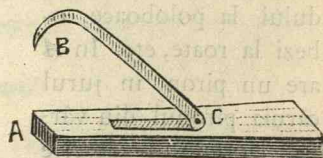

Fig. 247.

7.—*Scăunoaia, scaunul de cuțitoit sau scaunul de doage* (Fig. 248-9) se compune din: *AB*: clobanțul, capul, ciochia, căpațina, ciocul, ciacăia,

¹⁾ Damé, *op. cit.* p. 87.

sau broasca ; C : tâlpiga, călcătorul, tâlpigul sau tâlchigiul ; d : scaunul pe care stă călare cel ce lucrează doagele, apăsând pe tâlpigă ; E : cuiul care ține fixat clobanțul în cănele FG ; H : măsuța, podul sau pun-

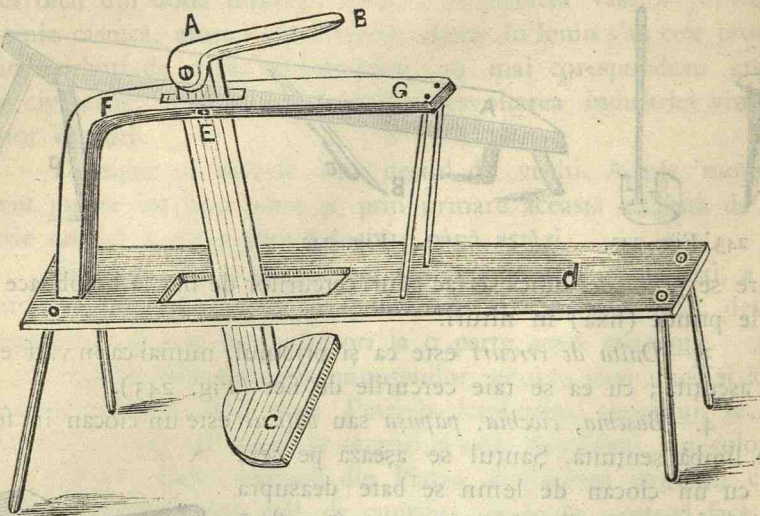

Fig. 248.

tea ; I : cleștele. Apăsând cu piciorul pe tâlpigă, doaga se prinde între clește și căne și cuțitoitul începe.

7.—Pasul, pasnicul sau capra (Fig. 250) se compune din doi craci și un arc, arcuș, coardă sau punte. Altă formă (Fig. 251) se numește șar și, ca și pasul, slujește la tras circumferențe pe doagele fundului la poloboace, o-bezi la roate, etc. În A are un piron în jurul căruia pironul din vârful ciocanului descrie circumferența.

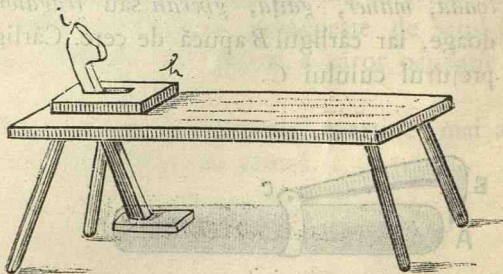

Fig. 249.

8.—Gărdinarul (Fig. 252) slujește la facerea gardenului sau gârdinei, șanțulețul în care se fixează doagele ce formează fundul vasului. Scândura A alunecă pe capul doagelor, iar depărtarea gârdinei de gura pasului este egală cu distanța dela scândură la gârdinar.

Un altfel de gârdinar are forma unei custuri (Fig. 253) și se întrebuințează la facerea gardinilor vaselor mici.

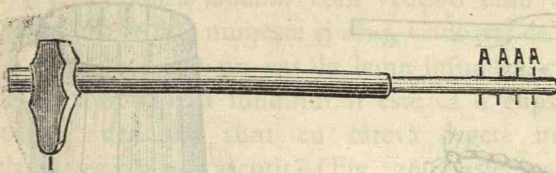

Fig. 251.

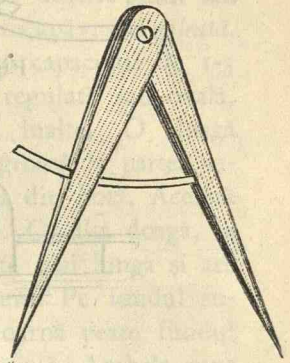

Fig. 250.

Fig. 253.

9.— *Bulatul* (Fig. 254) este un cuțit pentru făcut cercurile de lemn la vasele mici.

10.— *Dogarul* (Fig. 255) slujește la crăparea lemnului pentru do-

Fig. 256.

Fig. 255.

Fig. 254.

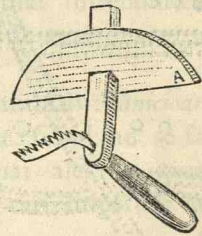

Fig. 252.

gele mici; fiecare meșter are trei dogare de diferite măști.

11.— *Ciumpeiul* (Figura 256) slujește la crăparea cercurilor.

3. — *Producțiuni.*

1. — *Cofițele, cofăielele și cofele* sau *donițele* (Fig. 257) se fac din doage de brad, cu un singur fund și o toartă tot de brad. Au cercuri de lemn, cari se *supun* la capete și bătându-le în jos, le face să nu se desfacă (Fig. 258). Cercurile sunt de lemn de alun, despicând nuiaua în două și curățind-o.

Sunt și cofe cu capac; *cofițele*, mai mici decât cofele, și *cofăielele*, mijlocii, au mai des capac. Cercurile pot fi și de fier.

Toate se folosesc la adusul și păstratul apei, la adusul vinului, iar după ce se învechesc, slujesc la păstratul semințelor.

Fig. 258.

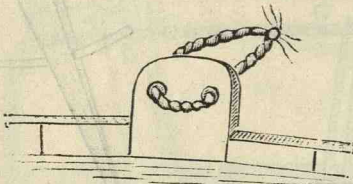

Fig. 261.

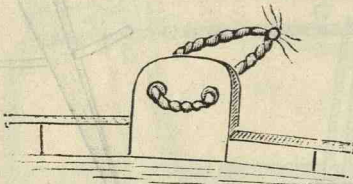
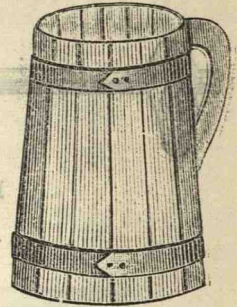

Fig. 257.

Unele cofe sunt înflorate cu imprimări de fier, cum arată fig. 259, desfășurând doagele unei cofe din munții Sucevei.

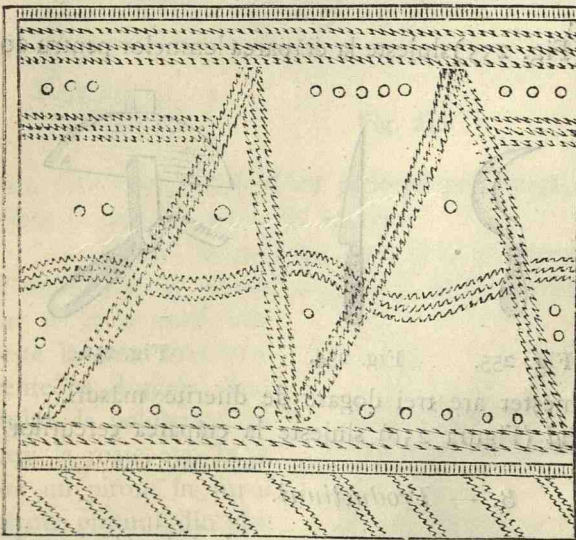

Fig. 259.

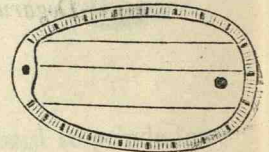

Fig. 262.

Fig. 260.

În unele părți cofele de diferite mărimi se cuprind în numele de *cart*, dacă nu însemnează numai «mică doniță, cofiță, prevăzută cu astuș; o folosesc la mulsul vacilor»¹⁾.

¹⁾ Viciu, *op. cit.* p.27.

2.—*Vasele* cari se folosesc la mulsul vacilor și al oilor le-am văzut în alt loc.

3.—*Ciutura fântânii* vom vede-o când vom descrie puțul sau fântâna. Ea se mai numește și *căuș*, «ciubăraș de scos apă», sau *găleată*.

4.—*Bota* este un vas de lemn înfundat, cu o capacitate de 1-3 cofe de apă. Forma fundului îi este ca o elipsă regulată sau ovală. Doagele deasupra sunt cu câteva degete mai înalte. O doagă dela partea cea mai ascuțită (Fig. 260) este mai groasă la partea surioară și-i străbătută deo gaură pe unde iese apa din botă. Această parte a botei se pune la gură când se bea apă. O altă doagă, la mijlocul unei părți mai puțin curbe (Fig. 261) este mai lungă și are două găuri de cari se leagă o ață sau un curmeiu. Pe fundul superior se mai află o gaură (Fig. 262). Apa se toarnă peste fundul deasupra și intră în botă pe această gaură sau *vrană*. Ambele sunt astupate de obicei prin dopuri de lemn cari se anină de capătul doagelor prin ațe. În botă se duce apa la munca câmpului.

5.—*Banița* este mai largă la gură decât la fund și are o toartă. Cu ea se măsoară și se măsură mai ales înainte cerealele, cuprinzând douăsprezece oci. Astăzi, când prea rar se mai întrebuințează ca unitate sau ca măsură în comerț, poate să fie mai mare sau mai mică.

Le face orice gospodar ; are cercuri de fier. Diminutiv : *bănicioară*.

6.—*Merticul* e o măsură de o ocă capacitate. Când nu se face din doage, e un trunchiu scobit. Se folosește mai ales la moară spre a lua zeciueala *măcinișului* sau de gospodari cari împărtesc tain păzitorilor de țarine și de vite.

7.—*Găletarul* (Fig. 263) are secțiune eliptică, cu fundul mai mic decât gura ; prezentă două torți. În el se spală rufele se lă, etc. În Ardeal pare a se numi *hărlău*, «ciubăr în care se opăresc rufele ; a *hărlui* = a opări rufele cu leșie»¹⁾.

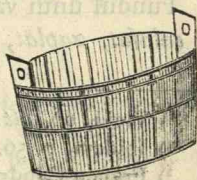

Fig. 263.

8.—*Vasele* mari cari se folosesc la *velnițe* și *poverne* le vom vede-o la rândul lor.

9.—*Putini*, vase de două ori mai lungi decât largi, cu scândura dreaptă, mai largi la fund decât la gură sunt de diferite mărimi și poartă diferite numiri : *brădoaica* poate cuprinde o capacitate de

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 107.

2—4 cofe de apă; *borșoica* e puțin mai mare și în ea se umple borșul; *budăieșul*, *fucia*, etc.

10. — *Vasele largi și scurte*: *ciubărul* (îl vom găsi aiurea) care se folosește pentru strângerea zoilor, etc., numindu-se *șaf*¹⁾ și *lăturariu* (dela *lături*)²⁾. După ce se încheie doagele, ciuberele se lustruiesc pe dinăuntru cu ajutorul unui instrument numit la Români din Munții-apuseni, *ghinitoare*³⁾; *dēja*, etc.

Fig. 264.

11. — *Fedeleșele*, pentru apă mai ales, au o formă deosebită. (Fig. 264).

12. — *Căzile* sunt vase foarte mari, înalte de câte doi metri și chiar mai mult,

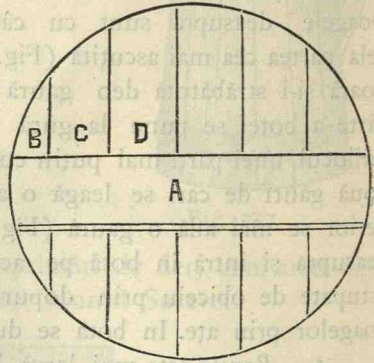

Fig. 265.

cu gura de două ori mai largă ca fundul. Le vom vedea în altă parte.

13. *Poloboacele* și toate vasele de forma lor⁴⁾, deosebite ca nume, dimensiuni și întrebuințare, se fac din *doage* cari se lucrează în gospodărie sau chiar în pădure, cum obișnuiesc unii Români din Basarabia⁵⁾. Ele sunt înfundate la amândouă capetele sau numai la unul singur.

Fundul unui vas (Fig. 265) se compune din: *A*) *stinghie*, *chingă*, *pop*, *calafat*, *zaplăt*, *stâlț*, *punte*, *ușă* sau *curmezîș*; *B*) *doaga mică*,

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 79.

²⁾ Ibidem, p. 56.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.

⁴⁾ Damé, *op. cit.*, p. 85. *Dogarul* (pe moldovenește *butnarul*) face *do-nițe* sau *cofe*, *hârdaie*, *deje* sau *ciubere*, *căzi*, *hârdăiașe* sau *ciubărașe*, *cofițe* *cofăiele*, *șitare*, *cofer* sau *șistare* (*hârdăiașe*, *ciubărașe*), *pâlnii de lemn*, *punii* sau *leice*, *bote*, *berbințe*, *curătoare*, *vedre*, *budaie*, *găleți*, *putine* sau *trușii*, *putineie*, *catârne*, *butoaie* sau *acoave*, *butii*, *boloboace*, (*polo-boace*), *butoiașe*, *balerce*, *balercuțe* sau *valerașe*, *burii*, *buriașe*, *budace*, *fedeleșe*, *fucii*, etc. Viciu, *op. cit.*, p. 63; *pârlău*, *cada* sau *ciubărul* în care adună ce culeg la vie, până storc; se mai numește și *vos*; p. 42: *facie*, *vas*, *balercă*, *budie*, *butie*; p. 30: *cioiu*, mic vas de lemn, cam $\frac{1}{2}$

sfârc, aripă sau hăripă; C) *doagă din aripă sau stâlpul aripei*; D) *doagă din mijloc sau stâlpul mijlociu*¹⁾.

De obicei, după ce doagele s'au lucrat, s'au prins într'un fund sau numai în cercurile dela un capăt, se face foc în mijlocul polobocului. De căldură doagele se îmlădie puțin, iar gospodarul le strânge cu ajutorul *vârtejului*.

14. — Diferite instrumente muzicale.

Pentru a ne face o idee mai precisă asupra acestei părți din industria lemnului, vom cită câteva date găsite la întâmplare:

— *Butnari* în Munții-apuseni sunt în comunele Tiulești, Valea-mare și Tomești; ei fac buți pe cari le transportă cu carele la târguri în Ungaria și Transilvania²⁾.

— Mulți autodidacți din Straja Bucovinei pricep butnăritul și fac cofe, cofăeli, *obroace* pentru cămeși, poloboace pentru pepeni și curechi, ciubărașe cu torti, înfrumusețate cu flori făcute cu fierul fierbinte, *berbinți* ș. a., cari lucruri ar putea concura cu ale *bodnarilor școliti și iscusiti*³⁾.

— Ocupația principală a Moșilor e fabricarea de *ciubere*, doniți, cercuitul și dulgheritul. Acei cari se ocupă cu facerea de ciubere și cercuitul se numesc *văsari* și sunt mai cu seamă din Vidre, Ponorel, Neagra, Scărișoara și Secătura. Văsarii își desfac marfa pe la târguri și prin sate și pe banii câștigați, la întoarcere încarcă pe cai sau pe cară, porumb, grâu, secară, etc. Cei mai mari sunt *cercuitorii* cari n'au altă avere decât un biet cal cu care nutresc o familie din câte 6 membri. Pe cal încarcă până la 400=600 cercuri cu cari pleacă în țară, unde lucrează la cercuitul vaselor de lemn, până când își isprăvesc cercurile și la întoarcere aduc *bucățele* la copii și la muliere, care îi așteaptă cu dor.

căpcea, cam 1 dem.; forma lui e ca a unui *tăieriu* cu coada de lemn; p. 84: *tisă*, balercă, poate dela lemnul de *tisă* din care se face; p. 24: *butiuc*, dimin. din bute, un *ghiob*, *ștenduleț*; — p. 36: *cosoai*, cerculețe de nuiete de *salcă* cu cari se leagă cercurile de lemn pe buți, vine din *coș*, *coșoiu*.

¹⁾ În Basarabia dogarii lucrează doagele în păduri, cari de cele mai multe ori sunt arendate de Evrei, stricând astfel mult pădurea. Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 455.

²⁾ Damé, *op. cit.*, p. 89, din care capitol s'au împrumutat multe.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

⁴⁾ D. Dan, *Straja*, p. 51.

O asemenea cutreierare prin țară ținând câte 5—6 săptămâni, se zice că Moțul face :

Paștele pe la Șiria ¹⁾,
Crăciunul pe la Iliia ²⁾.

Cel mai bun tovarăș al Moțului la drum este calul său, pe care văsarul încărcând câte o *chișiță* ³⁾ pleacă alături cu circuitorul în țară :

Colo pe Dealul-mare
Merge Moțul cu ciubare
Și cu *teocuri* ⁴⁾ de rășină,

Să le deie pe fărină,
Ca s'aducă bucațele
La copii și la muier.

Mergând încet după calul său, pe care nu-l prețuește mai puțin decât Arabul pe al lui, cu capul ridicat, cu privirea limpede, cântă :

Du-mă Doamne'n pace'n țară
Cu *cercuri* și cu *ciubare*
Și mă adă'n pace iară
La copii și la muier.

Ori :

Nu am pâne, nu am sare,
Toate le-a dus darea mare,
Darea mare ce m'apasă,
De stă sufletul să-mi iasă;
Vin biraiiele cu carul,
Ducu-mi trailul și mălaiul,

Ducu-mi toate, -mi las'amarul.
Mi-aș da pruncuții la școală,
Dar nu-i pot cu *straița* goală.
Înălțate împărate,
Vino'n țară, fă dreptate
Dacă crezi în zeitate" ⁵⁾.

La Români din *Meglenia*, butnarii poartă numele de *butari*

¹⁾ *Șiria* e un orașel pe lângă Arad, în Ungaria, unde la 1849 armata maghiară, comandată de generalul Görgey, a capitulat înaintea oștirilor rusești.

²⁾ *Iliia* e un orașel pe Mureș în jos, între Deva și Dobra.

³⁾ Sunt *chișițe* mari și mici; una conține 14 bucați, alta 12 bucați de vase. *Chișița* se compune din :

Părlăul mare, 8 litri de târg care are 20 litri mici.

» *mic*, 6 litri; o litră de târg are 2 decaltri.

Pătrarul, 4 litri.

Ferdelețul, 2 1/2 litri.

Ferățul, 8 cupe vechi.

Ciubărașul, 5 cupe vechi.

Șuștarul, 2 cupe vechi.

Toate aceste vase vin unele peste altele.

⁴⁾ *Teocurile (tocurile)* sunt făcute din coajă de brad, anume pentru a pune rășina într'insele, și pe cari Moții le vând prin sate și la țară.

⁵⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 61—4.

sau *lupătari* (lopătari) și cu meșteșugul lor produc următoarele obiecte: *curită* (butoiu mare în care se pun struguri), *putină* (cu o capacitate de 400—500 oci), *grăbli* (un fel de putină mai mică de 50—60 oci), *buteli* (butoiu de 50—60 oci, în ele se pune rachiu, vin sau oțet), *croablă* (fel de putină de 20—30 oci și chiar mai mare), *buti* (fel de putină în care se bate laptele), *butin* (butoiaș), *găletă* (arom.: *găleată*, vasul în care se mulg oile la târlă; mai toate gălețile au aceeaș capacitate, încât servesc și drept măsură), *buclic* (arom.: *bucă* și *buclică*, un vas de lemn în care se pune apă; se obișnuște printre Aromâni mai mult; ține apa rece; când e făcută din lemn de brad, face să miroasă apa plăcut), *fărăș* (arom.: *frase*, *fărăse*, este făcut tot de lemn cu una sau două încăperi; cel cu una servește la strâns gunoiiu într'insul, iar cel cu două la pus lingurile într'una din încăperi și furculițele în celelalte), *căpistër* (căpistere, în care se frământă pânea), *ambâr* (hambar), *sindüchiu* (ladă), *găvane* (obiecte de lemn în cari se pune sare, mâncare, etc.), *cloșnic*, *ciurilă* (arom.: *sfârliciu*, cu care bat baciai laptele ca să-l facă brânză), *cuponi* (*cupăi*, în care se spală rufele sau se dă de băut vitelor sau se pun dedesubtul cișmelelor), *lupată* (plural: *lupoți*; fel de fel, *lupoți furnoști* = lupoți de cuptor), *pănăcoți* (arom.: *pănacuto*, o scândură groasă de vreo doi metri lungă și scobită în formă de *cuvată*, slujind la pusul bucăților de aluat în fiecare scobitură, unde apa se lasă a se dospî, după care se aduce la cuptor), *cămăți* (lemn lungi cari servesc la prinsul peștelui), *cupiă* (fel de obiecte pentru plutit), *linguri*, *furculiță de lemn*, *furți* (furcă, fel de fel) (1).

D. Strungăria; săpatul în lemn.

Strungăria este partea din meșteșugul lemnului cea mai puțin răspândită din cauza scumpetei instrumentelor ce le cere și a lipsei de nevoi pentru producțiunile acestei industrii. Astfel cum este ea astăzi, *strungăritul* se confundă cu *rotăria*. Butucul roții este singurul obiect care are — și el într'o măsură relativă — nevoie de a fi *strujit* la strug.

Strugul, *strungul* sau *strujnița*, cu care se *strungărește* sau se *strujește*, este de două feluri: mișcată cu mâna (Fig. 266) și cu călcător (Fig. 267). Butucul iea conturul ce i-l determină *custurile* sau *gripcele* (Fig. 268-9).

1) Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 30—1.

Țărul, compasurile sau pasurile, descrise aiurea, slujesc rotarului la însemnarea obezilor spre a le putea «îndoii sau *incuibă*», adică spre a le putea da formă arcată (Fig. 270).

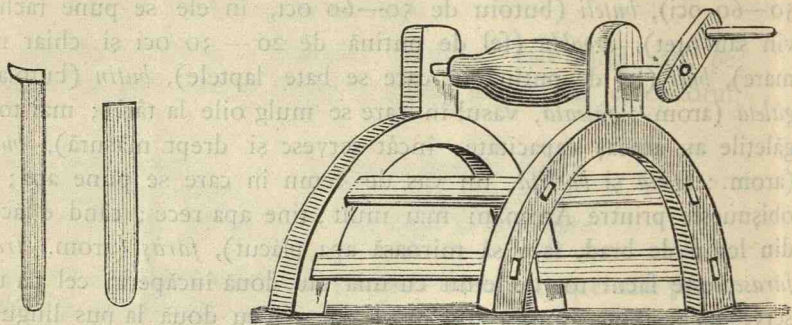

Fig. 268-269.

Fig. 266.

Cobăla, cușnița, cornița sau scaunul de înșpițat (Fig. 271) cuprinde roata când se înșpițează sau se obedează.

Scaunul de așezat obezile când se găuresc cu lingura (Fig. 272)¹⁾.

Calupul capetelor de spiță (Fig. 273) cuprinde găuri de diferite mărimi, în cari se potrivesc capetele spițelor ce se fixează în ciolane.

Sgărieiul (Fig. 274) slujește la tras linii paralele cu o față dreaptă sau curbă.

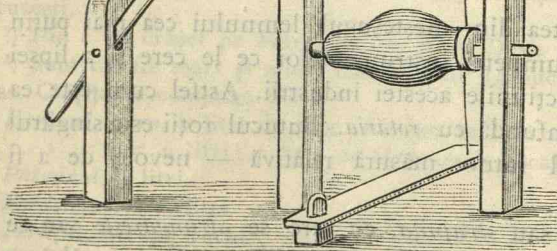

Fig. 267.

Afară de roate, marii meșteri în ale strugului mai fac :

Ploști (sing. *ploscă*) (Fig. 275), cele mai frumoase dintre vasele gospodărești. Plosca e rotundă, lată, cu fel de fel de flori încrustate în piele colorată și boită iarăș în chipuri diferite; are cănași de piele

¹⁾ După Fr. Damé, *op. cit.*, p. 41-2.

și falduri sau *horbote* tot de piele. O curea lungă cu cercurele și cheotori o împrejmuie de jur împrejur; de ea se poartă plosca plină cu vin, când se poștește satul la câte o nuntă. Alte figuri le vom vedea și aiurea ¹⁾.

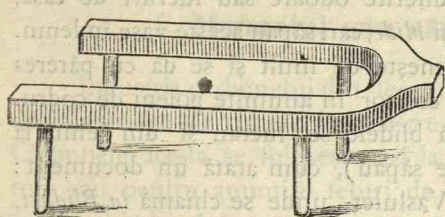

Fig. 271.

Fig. 272.

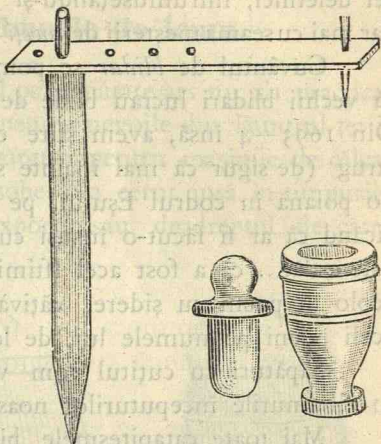

Fig. 270.

Fig. 276-277.

Solnițe, mici vase în cari se ține sarea, mai ales la munca câmpului. *Chisăul* (Fig. 276-7) pentru pisatul piperului, numindu-se și *chiperniță*, slujește la pisarea piperului negru, scorțișoarei, etc. Are un *chilug* sau *pilug*.

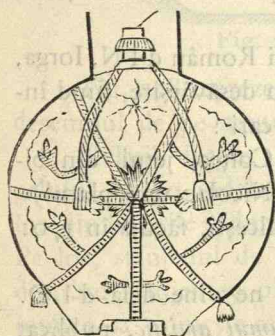

Fig. 275.

Fig. 273.

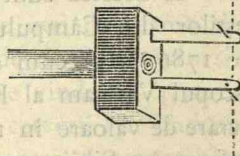

Fig. 274.

În comuna Țepu, jud. Tecuciu, eră un mare meșter de făcut *feșnice* sau *sfeșnice* cu ajutorul unui rudimentar ștrug.

¹⁾ Vezi *Viața românească*, II, No. 10, p. 60.

Alte obiecte mai sunt: *sucitoare* pentru pâne, *ouă roșii de lemn*, *picioare de masă*, etc.

Săparea sau *gravarea* lemnului de sigur că s'a practicat foarte de mult, dela apariția instrumentelor de tăiat subțire. Au început-o cei deletnici, înfrumusețându-și diferite odoare sau lucruri de casă, dar mai cuseamă meșterii de *coveți* și *blide*, cari săpau aceste vase în lemn.

Cuvântul de *blidar* se pomenește de mult și se dă cu părerea că vechii blidari lucrau blide de cositor în anumite poieni de codru. Din 1693—4 însă, avem știre că blidele se lucrau și din lemn la strug (de sigur că mai înainte se săpau), cum arată un document: «o poiană în codrul Eșului, pe Vasluiet, unde se chiamă *la Blidari*, zicând că ar fi făcut-o însuși cu toporul din codrul întreg, cu multă osteneală.... că a fost acel Iftimie *Scăfariul*, — fiind bejenar au rămas acolo în poeni cu șidere, câțiva ani, și lucră la strug și s'a numit aceli poeni pe numele lui, de le zic poienile *Blidarului*»¹⁾.

Săpături cu cuțitul vom vedea multe aici și vedem mai ales în albumurile începuturilor noastre etnografice.

Mai toate catapitesmele bisericilor și mănăstirilor noastre de odinioară sunt foarte bine lucrate de oameni harnici și răbdători, cu adevărat evlavioși. Meșteșugul săpatului se vede și, în alte părți ale bisericii: în amvoane, cari sunt sculptate uneori ca o horbotă, peste cari întinzându-se apoi vestmântul strălucit al poleiturii, seamănă cu o ștofă bogată și rară; în jețele arhierilor și Domnitorilor, cari înfățișează de multe ori și o măestrită săpătură a stemei țerii; în uși, etc.

Din nenorocire, zice marele nostru istoric și Român d-l N. Iorga, cele mai multe din vechile uși s'au prăpădit cu desăvârșire, fiind înlăturate, ca niște bucăți de lemn, mâncate de cari!

Podoabe de acestea sunt: ușa mănăstirii Colțea, jețul din biserica Șubeștilor din Câmpulung, făcută de «Nicolae tem(plarul)» în 2 Martie 1786²⁾, precum și strana dela Brădicești, făcută în 1701 pentru episcopul Varlaam al Hușilor³⁾.

O lucrare de valoare în timpul din urmă ne vine dela d-l D. Comșa, profesor în Sibiiu, cunoscut prin *Albumul artistic*, publicat în 1904; materialul din noua sa lucrare: *Album de crestături în lemn*,

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 62.

²⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 63—4.

³⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 159.

este cules din 139 comune din Transilvania și Banat, cuprinzând 243 bucăți înfățișate pe 41 tabele cromolitografiate.

Artiștii noștri vor găsi acolo nouă motive de ornamentație națională.

E. Mangalul sau cărbunele de lemn.

Industria cărbunelui din lemnul pe jumătate ars nu s'a practicat decât aproape de timpurile noastre pentru nevoile din launtrul țerii. Cărbunele acesta se folosește azi la târguri pentru mașinile de călcat rufe sau pentru anumite feluri de sobe. S'a cerut însă în timpurile mai vechi de către orașe pentru export, sau deadreptul de către străinătate.

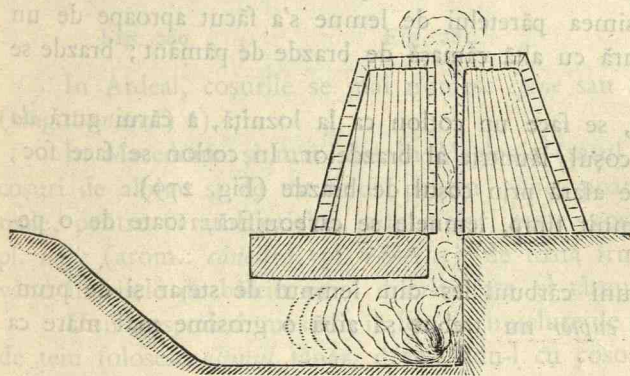

Fig. 279.

Fig. 278.

Fig. 278 reprezintă un car al unui cărăuș de mangal, copiat după desemnul de pe natură de Raffet în 1837 ¹⁾.

Relații despre Basarabia spun că facerea cărbunelui sau mangalului este o îndeletnicire printre cele mai de seamă ale locuitorilor din locurile păduroase, cum sunt județele Chișinăului și Orheiului. Pe loc, stânjenul de lemne de stejar se vinde cu 4,50—6 ruble, iar dintr'un stânjen se obțin până la 50 cetverti ²⁾. Lucrătorul pentru munca sa primește ca simbrie o rublă pentru fiecare stânjen de lemne prefăcut în cărbuni. Un car de mangal se vinde la Odessa cu 15—20 de ruble. Intr'un car nu intră mai mult de $\frac{3}{4}$ dintr'un stânjen bine

¹⁾ *Semănătorul* V, No. 16.

²⁾ Un cetverti = 0,0216122 stânjeni cubi sau = 209,901754 litri; 1 st. cub = 46,269941 cetverti.

ars. Această ocupațiune o aveau altădată și locuitorii din județul Hotinului ¹⁾.

În Macedonia, această industrie este destul de răspândită, mai ales la Aromânii Olimpiani ²⁾.

În țară și în Ardeal se fac cărbuni de lemn numai pe la munte în două feluri. Un metod constă în a face *vravuri* sau grămezi mari de lemne și a le da foc, iar când se crede că au ars pe jumătate, se stinge focul cu apă. Cărbunele rezultat se usucă și apoi se desface.

Acest metod are neajunsul că carbonizarea nu se face deodată, că unele lemne ard aproape în întregime, iar altele numai cât se afumă.

Al doilea metod mai înaintat constă în a face un coș sau horn de *glij*, brazde adică, destul de tare ca să nu se dărâme, și a pune apoi împrejurul lor lemnele hotărâte pentru a fi schimbate în cărbuni. Când grosimea păretelui de lemne s'a făcut aproape de un metru, se încunjură cu altă cămașă de brazde de pământ; brazde se pun și deasupra.

Sub lemne, se face un cotlon ca la lozniță, a cărui gură *dă* (corespunde) cu coșul lăuntric al brazdelor. În cotlon se face foc; fumul și para iese afară prin coșul de brazde (Fig. 279).

După mai mult timp, lemnele se carbonifică, toate de o potrivă.

Cei mai buni cărbuni ies din lemnul de stejar și de prun. Lemnele puse la *cuptor* nu trebuie să aibă o grosime mai mare ca 10—15 cm. ³⁾.

F. Impletitul.

Impletitul nuielețelor sau ramurilor de diferite specii de răchită este o ocupație de căpetenie în multe sate, firește pe unde crește această plantă: răchita. Totuș sunt sate, precum este Potlogii din jud. Dâmbovița, ai cărui locuitori merg în alte sate și cumpără sau strâng răchita pentru impletitul *coșului*.

Am avut prilej la *car* să vedem impletituri de răchită ce înlocuesc scoarțele; tot astfel când am arătat *nămeștiile* de prins pește.

Alte producțiuni sunt *panerele* cu toartă (fig. 280), cari au un schelet de nuiele, iar impletitura este de răchită sau de mlajă. *Pane-*

¹⁾ Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 454—5.

²⁾ I. Nenișescu, *op. cit.*, p. 34.

³⁾ După cum se practică în jud. Dâmbovița.

rile albe (fig. 281) cari se folosesc în deosebi la păstrarea rufelor curate, se fac din răchită a cărei coajă a fost luată în diferite chipuri.

Panerele sau coșurile pentru cules la popușoi, etc. (fig. 282) sunt un tip care variază. Cei din zona dealurilor le fac pentru străngerea și transportarea fructelor.

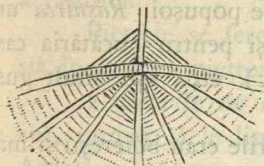

Fig. 280.

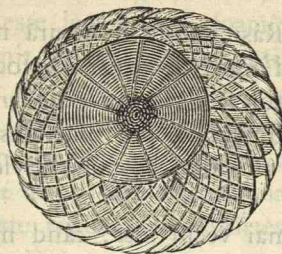

Fig. 281.

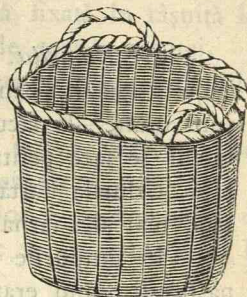

Fig. 282.

În Ardeal, coșurile se mai numesc *șpene* sau *corfe* ¹⁾ și *cotărci* (sing.: *cotarcă*) ²⁾.

În Macedonia și mai ales în Meglenia (satul Birislău), se fac coșuri de albine și de tot felul pentru pâine, poame, struguri, cereale, pentru căratul paielor, gunoaielor, pește, coșuri numite *tablă* pl. *table* (arom.: *câneștră*, pl. *câneștre*), de toată frumusețea, cari se vând în zilele de bălciu prin diferite sate și târguri prin prejur ³⁾

Unii gospodari meșteri, în loc de nuielute de răchită sau mlajă de teiu folosesc *alunul* tânăr, despicăndu-l cu cosorelul în fâșii subțiri și împletindu-l apoi în panere cari seamănă cu panerele Oltenilor, neguțători ambulănți.

Alții, mai meșteri, colorează mai întâiu lemnele în diferite culori și apoi le împletesc. Colorarea în negru de scumpie, în galben de răchită sau galben de lemn galben se face întocmai ca la *lăneturi*.

Pentru diferite nevoi, împletesc chiar *beligi* sau *beldii* (fășii) de coajă de teiu; una din aceste împletituri este *coașca*, un fel de coșuleț în care gospodinele mestecă mămăliga în ceaun după ce au luat-o de pe foc.

În timpul de urmă au apărut diferite broșuri de lucru manual, printre cari se deosebește a d-lui *Ilioasa*, Buc. 1909.

¹⁾ Viciu, *op. cit.* p. 79.

²⁾ Ibidem, p. 27.

³⁾ Per. Papahagi, *Megl.-Rom.* I. p. 28.

CAPITOLUL II.

CEREALELE.A. *Măcinatul cerealelor.*

1.—*Râșnița.* Râșnița este o moară mică, mișcată de mână și slujește astăzi,—când mori de apă și «de foc», pentru pregătitul făinii sunt multe—la făcutul *urluielii* sau *crupelor* de popușoi. *Râșnirea* urluielii se face pentru păsări, pui mai ales, și pentru bucătăria casnică. *Urluiala* fiartă cu jultă, bostan (dovleac), etc., este mult gustată, mai ales iarna.

În timpurile mai vechi însă, când morile erau boierești și mânăstirești, când erau rari și la îndepărtare mare câte odată de sate, râșnițele au folosit și la măcinarea făinii pentru mămăligă. Astăzi râșnițele pier și proverbul: «mă trimite dela moară la râșniță» va rămâne în domeniul istoriei.

Iată, ca ilustrație, câteva vorbe despre râșniță din 1739:..... nu găsește dovadă contra călugărului, ci numai «așa, pen niște seamne; dar încăș, cu toate acialea, s'au cunoscut că călugărul Sava cu voe fetei au făcutu pricina de curvie, iar nu cu sila, den vreme că casa lui Sărghie (tatăl fetei) de a călugărului au fost de departe una de alaltă, cât ar aruncă un om cu bățul odată, și, vreme aciaia când s'ar fi răpit fata, au zis fata că i s'au făcut zua, mergând ia la râșniță.»¹⁾

Fig. 283.

Râșnița se așează într'un colț de căsuță sau poiată, pe zidire de cărămidă sau de lut, sau pe țărui de lemn. Peste acest postament stă o piatră găurită prin care răsbate un cuiu de lemn gros numit *învârticiu*. Peste piatra aceasta și peste cuiu stă *râșnița*, roata de piatră care se învârtește. Ea are o gaură cu două dăltuituri. În aceste dăltuituri se pune o bucată de lemn tare numit *pârpăriță*. Pârpărița are o scobitură unde stă capul *învârticiului*, peste care se învârtește roata râșniței.

Așa dară, dacă pe dedesubt ridicăm cu *pene de lemn* *învârticiul*

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VI, 439.

mai sus, depărtarea între cele două pietre se mărește și deci urlueala va fi mai mare.

Ambele pietre sunt încunjurate de o *veșcă* sau *strat*, făcută din scânduri sau coajă de teiu. În față, are o gaură pe unde curge urlueala.

Râșnița se mișcă cu *hadaragul*, o prăjină fixată în râșniță într-o gaură; *hadaragul* este legat de o sfoară de coarda căsuței.

Grăunțele de râșnit se toarnă câte puține pe gaura din mijloc a râșniței.

Pietrele se ferecă rar, sau aproape nu se ferecă; ferecatul constă în lovirea pietrei cu un ciocan spre a-i desnetezi fața.

2. *Morile de cai* au o construcție analoagă cu a morilor de apă, numai că le lipsește roata. Caii învârtesc sulul deadreptul. În Ardeal se numesc *soace* ¹⁾.

3. *Morile de apă.*

Considerațiuni. Potrivit vechilor datini feudale, morile au fost legate de moșii, pomenindu-se în toate actele de vânzare, danie sau schimb, «iazuri cu vaduri de moară». Morile aparțineau prin urmare boierilor și mănăstirilor la cari erau obligați țaranii de pe moșie să-și macine făina, neavând voie a-și face ei altele. Pietrele se tăceau în țară, iar când nu se găseau, se aduceau din Ardeal, până și din Hațeg. Așezarea lor se făcea prin meșteri străini ²⁾.

Astfel vedem în 1561 pe Alexandru Lăpușeanu cerând Bistrițenilor din Ardeal «niște roți de moară de marmură din Hațeg», comandate pentru o biserică (*sic*), precum și un meșter spre a le ferecă (beschlagen) ³⁾.

Incep pomeniri vechi: Act de vânzare de vad de moară, «însă vadul de moară de două roate» pentru 135 «de galbeni bani gata» din anul 1630 ⁴⁾; act de vânzare din 1632 și al aceleiași mori în 1637 ⁵⁾; act din 1660 pentru zălogirea a unei jumătăți de roată de moară, însemnând, probabil, aceasta zălogirea unei jumătăți din partea de zeciueală ce se convenia ca câștig pentru o roată, adică o piatră, adică atâta parte din folosul total al morii, câte pietre de măcinat avea ⁶⁾.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 78.

²⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 161-2.

³⁾ *Idem*, *Doc. Bistr.* I, p. LXI.

⁴⁾ *Idem*, *Socot. Bistr.*, p. 278.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 275.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 277.

Din 1702, tocmeală pentru construcția unei mori: «precum să-s știe că având noi tocmeal(ă) cu dumnealui să-i facem moară dela Câmpulungu, noi să tăiem lemnele, noi să facem zăgazul, iar dumnealui să-ș care leamne... parii morii toți și 8 temee ale grătariului, și sânt 15 leamne, să le care oamenii mănăstirii... și de afar(ă) și din casa morii, și jghiaburi și căpriorii și lații și verghiile, babele, covăț, lăturoi, toate noi să le cărăm... Iar fiarale și pietrile să fie toate ale dumnealor».

Intr'alt contract, tot de pe atunci, zice: «și să avem a darea moara pe faină păr la Sântă Mărie Mare»¹⁾.

Procese de mori din 1709²⁾; evaluare de producțiune din din 1790: «socotindu-se foarte giosu câte 300 merțea de pâine pe an dela amândouă pietrile, afară de partea morariului»³⁾.

Iată și un «perilipsis de toată cheltueala morii din Cloșani, când am făcut-o întâi; 1820 Septembre 27 :

- Tal. par.
- 1057 — Pentru zile de lucru 2.114, câte par. 20 zioa, care s'au lucrat numai la săpatul și ziditul erugii.
- 100 — Chiria boiler ce au cărat la piatră de zidit.
- 150 — Chiria cărătului tuturor lemnlor morii.
- 190 — Făcutul casăi morii cu podul apei și cu tot cât au trebuit până s'au dat pe faină.
- 120 — Două perechi de pietre dela Vai-de-ei, în loc.
- 40 — Adusul pietrilor de mori.
- 70 — Fierul și lucrul țiganilor.
- 14 24 La osăbiți oameni carii au impușcat și-au spart la piatră pe eruga.
- 8 — și două ocă raichiu, făcutul ciurilor.
- 8 — Sicutul pietrilor morii.
- 65 — 30 vedri vin
- 25 — 10 vedri raichiu.
- 75 — pentr(u) o mie ocă faină de porumbi, cât(e) par. 3, s'au mă(n)-cat la lucru.
- 25 — pentr(u) 100 ocă brânză la lucratori.
- 25 — Iarba de pușcă cu care s'au spart piatra supt moară și pe eruga.
- 10 — 2 mie șindilă.
- 1982, 24, adică; una mie noăă sut(e) optzâci și doi, par. doaăzâci și(i) patru, afar(ă) de cheltueală.
- 1982, 24 ce este să se mai facă când se va pune pământ pe lângă zidul erugii și(i) afară de stavila care trebuie să se facă la intratul apei pe eruga, și(i) altele câte mai trebuiesc. Theodor Vladimirescu »⁴⁾.

¹⁾ Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 283.

²⁾ *Idem*, *Stud. Doc.* VI, p. 97.

³⁾ *Ibidem*, VII, p. 242.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 7-8.

Stânjânirea comerțului și industriei naționale din epoca Fanariților și mai înainte mult, — se poate spune aproape sigur, începând cu veacul XVI, nu atinge morăritul. Episcopul Melchisedec ¹⁾ citează pe Iacovache Rizu, fost demnitar în țară sub mai mulți Fanarioti, care spune că «provinciile Moldova și Valahia nu aveau libertate de a vinde produsele lor abondente; ele purtau numele de *cămara sultanului* și această vastă cămară era exploatată de două companii de negustori turci cari se acolisiau de toate obiectele de hrană cu un preț mic. Una din aceste companii purta numele de *negustori de făină* și alta de *negustori de unt*» ²⁾. Cea dintâi făcea negoț cu cereale și legume uscate și avea un intendant la Constantinopol, iar corespondenții mișunau în diferite cetăți de pe malurile Dunării.

În 1860 erau în România 6.771 mori ³⁾; acestea aparțineau de sigur proprietarilor. Prin văi necercetate și, mai târziu, aproape de anul în care trăim, din spiritul și nevoia cooperării, se nasc mici mori, purtate de subțiri suvițe de apă, cari de abia produc făina necesară a două sau trei familii.

Acestea fac parte din industria casnică, deoarece aparțin și sunt făcute de gospodari pentru nevoile lor. Și pentru acest motiv vorbim și noi de ele.

Literatura populară atinge părți din viața omului, cari îi sunt intime. Pentru a arăta, prin urmare, chipul cum țaranul nostru s'a legat de mori cu sufletul, iată câteva din producțiile populare despre mori:

Poporul crede că moara este opera deavolului, iar Dumnezeu a luat-o în stăpânire numai când s'a făcut coșul.

Altă credință zice că Dumnezeu a luat moara dela deivol până va cădea frunza de pe brad, dar bradul stând veșnic verde, deivolul i-a bătut cuie de fier ca să se usuce. Dumnezeu a înverzit cuiele (nodurile ce se văd și astăzi) și astfel moara tot a lui Dumnezeu a rămas.

Altă credință glumeață zice că deivolul s'a lăsat de moară numai după ce morarul, care cântă din scripcă, l-a păcălit, punându-i degetele între butuci ca să învețe și el a cânta ⁴⁾.

Deivolul nu se poate alipi astăzi de moară decât stând sub

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 85-6.

²⁾ *Cours de littérature grèque moderne*, p. 108 și 183.

³⁾ M. G. Obedeianu, *La Roumanie économique*. Paris 1876, p. 193.

⁴⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 199—200.

roți, ca să le poată învârti, și când el se supără, apoi se strică câte ceva ¹⁾).

Moara se află așezată înapoia *iazului* sau *zăgazului*, un brâu de pământ umplut cu maldări de nuiiele și gunoaie, iar pe deasupra pământ turnat. Scopul iazului este să adune apă, mai ales în vremuri secetoase, care apă să poată învârti roata morii, când se pornește. Dacă însă apa este îndeajuns sau mai multă decât trebuie, apa morii este adusă pe un canal, iar cecece prisosește se scurge pe albia ei veche.

Iazul morii se mai numește și *vad*, iar vatra morii este de dinaintea ușii morii, unde trag și așteaptă oamenii cu sacii la măcinat *rândul* sau *sirul* ²⁾ care se respectă cu sfințenie. Expresiunea cunoscută este: «la rând, ca la moară».

Moara este încredințată unui *morar*, care de obicei se pricepe la *lemnărie*, reparând cecece se strică. El ferecă și pietrele.

Zeciueala morii este *vama*, una din zece sau din douăsprezece, parte care se împărțește între proprietarii morii. Din zeciueală morarul ia a patra, a cincea sau a șasea parte.

Moara *umblă*, adică merge, macină; moara *stă* când e stricată sau n'are apă, n'are *zăpor* (apa necesară pentru a putea porni roatele).

Năloagă ³⁾, *năvăloacă* sau *năvală* este îmbulzeala, lume multă care vine la moară.

O moară cu o singură piatră sau roată se numește *morică* ⁴⁾ sau *ciutură* ⁵⁾. Alături de moară este casa morarului, și mai prin toate părțile diferite cotețe pentru porci și paseri cari trăesc din grăunțele risipite de jos, «cum trăește găina la moară». Cei ce vin la moară își fac mâncare acolo, prind pește și dorm pe saci. La o moară se deosibește:

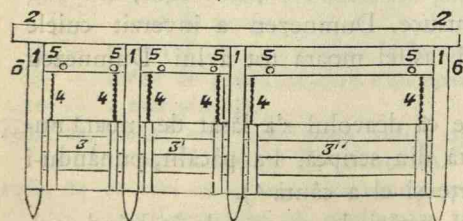

Fig. 284.

Stăvilarul (fig. 284) care se compune, în genere, din patru stâlpi (1—1—1—1) numiți *bogdani*, bătuti în fundul gârlei, ale căror capete sunt legate printr'un lemn numit *puntea bogdanilor*.

¹⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 209.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 77.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 62.

⁴⁾ Fig. 284—290 și textul următor după Damé, *op. cit.*, p. 147—162.

⁵⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 32. «Moaară mică cu roata în apă».

Stavilă se numește opritoarea făcută din scânduri (3—3'—3") și care, ridicându-se sau lăsându-se, dă sau oprește cursul apei. Ridicarea sau lăsarea stavilelor se face cu ajutorul unor lanțuri (4—4—4) ce sunt puse în mișcare de *vârtejuri* (5—5—5) așezate pe un poduleț (6—6).

Ridicându-se stavilele 3—3' apa curge în *soc*, *lăptoc*, *lătoc* sau *uluc*.

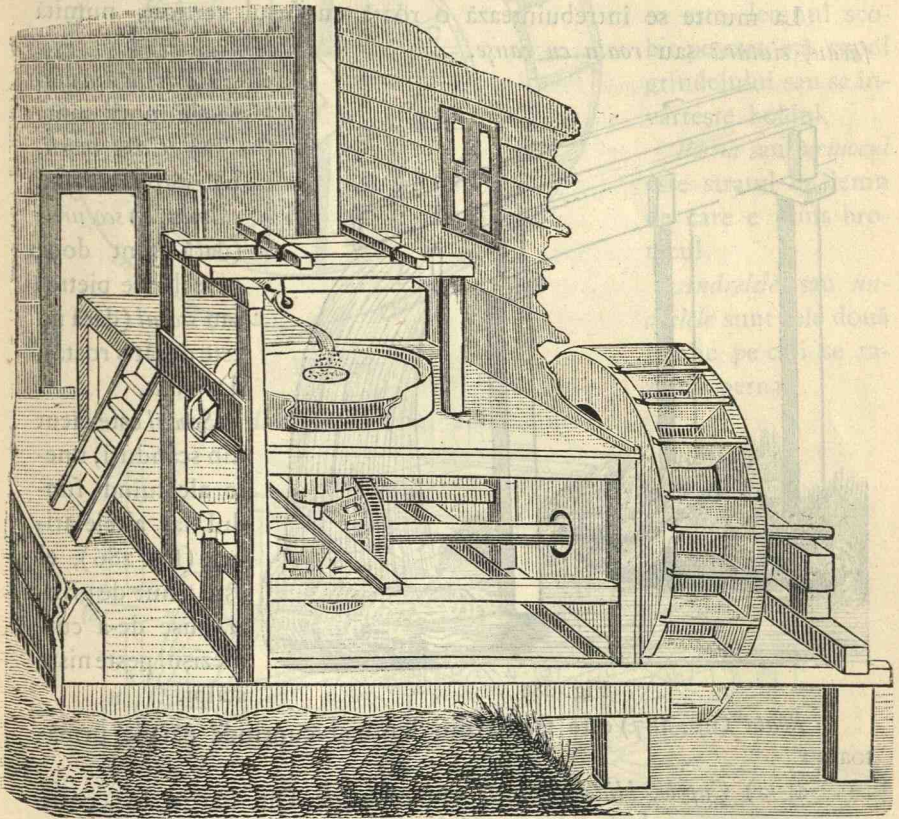

Fig. 285.

*Scocul*¹⁾ este micul canal ce duce apa la roata de o pune în mișcare. Mai pretutindeni *socurile* sau *lăptoacele* sunt făcute din scânduri. Părțile (2—2—2—2) se numesc *aripete scocului*. Intrarea

¹⁾ Se numește *soc* și adâncitura ce face apa din jos de moară. Se mai zice și *vultoare*, (*vâltoare*) sau *bolboacă* (bulboacă), iar în Munții apuseni *irugă* (Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 101).

apei în scocuri este împiedicată de stavilele 3—3'—3". Ridicându-se stavilele 3 și 3', apa curge și cade pe cele două roți dela moară punându-le în mișcare. Scocul ce se află în dreptul stăvilei 3" și prin care apa curge când stă moara, se numește *sterp* ¹⁾.

Când căderea de apă este destul de însemnată, scocul aduce apa deasupra roții ; când e puțin însemnată, scocul aduce apa sub roată.

La munte se întrebuințează o roată cu fusul vertical, numită *făcău*, *ciutură* sau *roata cu caușe*.

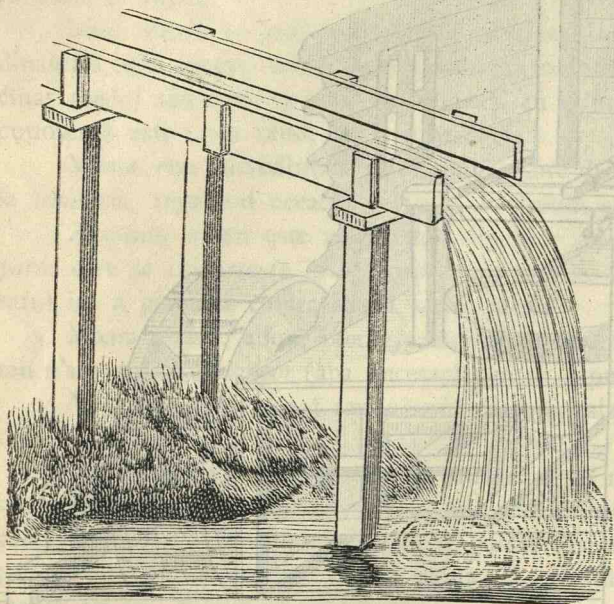

Fig. 286.

1. Părțile din afară ale morii sunt:

a) *Casa morii*,
b) *stăvilarul* sau *stavila*, c) *scocurile* (dacă sunt două perechi de pietre) sau *scocul* (dacă nu este decât o roată),
d) *roata*.

Scocul este făcut din scânduri, unele alcătuiind fundul iar altele aripelile (fig. 286); el este ținut de grinzi, puse de-a curmezișul peste niște stâlpi.

Roata (fig. 287) este făcută din lemn și cuprinde părțile următoare :

a—a) *Cupele*, *blidele*, *căușele* sau *ciuturile*. Din loc în loc, peste cupe, ca să nu se desfacă roata sub apăsarea apei, obezile sunt ținute de niște *speteze* sau *reșteie*.

b—b) *Obezile*, *colacii* sau *ciolanele*.

c—c) *Fusul* de lemn sau *grindeiul*, *osia* și *osiacul*.

¹⁾ *Dințar* se numește un fel de grătar ce se pune în dreptul scocurilor spre a opri murdăriile ce vin pe apă. *Prefuste* se numește lemnul pus în capul parilor cari alcătuiesc despărțirea între scocuri și sterp.

d—d) *Crucile sau răscrucile* ce sunt prinse într'o parte de obezile roții și de alta de grindieiu.

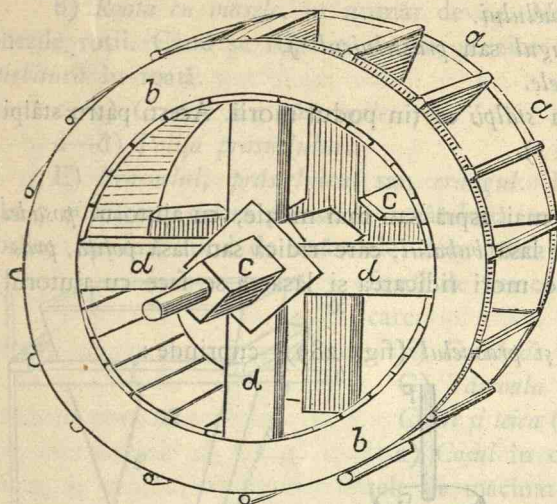

Fig. 287.

Boldul sau *capul* se numește fierul ce se pune uneori în capul grindieului.

Brotacul sau *broasca* este lemnul scobit pe care stă capul grindieului sau se învârtește boldul.

Perna sau *perinocul* este stratul de lemn de care e prins brotacul.

Andrelele sau *undrelele* sunt cele două lemne pe cari se răzămă perna.

2. *Părțile dinlăuntru* (fig. 288) sunt:

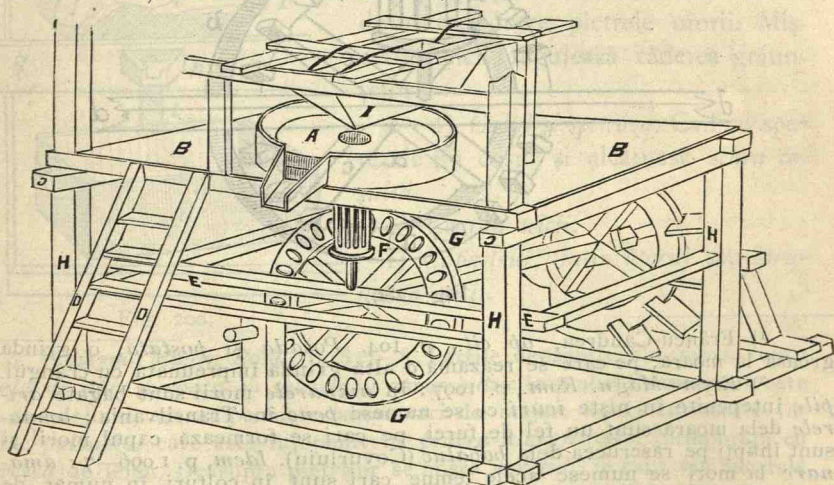

Fig. 288.

A) *Pietrele* ce stau într'un *colac* de scândură¹⁾.

B—B) *Podul morii*.

¹⁾ *Viciu, op. cit., p. 34.*

- C—C) *Stratul* pe care stă podul.
 D) *Scara* ce suie în podul morii (casei morii).
 E—E) *Polița prâsnelului*.
 F) *Prâsnelul, crângul* sau *prâstelnicul*¹⁾.
 G) *Roata cu măsele*.
 H—H) *Babele* sau *stâlpii* ce țin podul morii. Acești patru stâlpi alcătuiesc *ursoaica morii*²⁾.

I) *Coșul*.

Spre a face făina mai aspră sau mai moale, cu ajutorul *posadei* (*posezii*) se ridică sau se lasă *bubaiul*, care ridică sau lasă *polița, prâsnelul* și *pietrile*. În unele mori ridicarea și lăsarea se face cu ajutorul unui zăvor³⁾.

Roata cu măselele și prâsnelul (fig. 289), cuprinde :

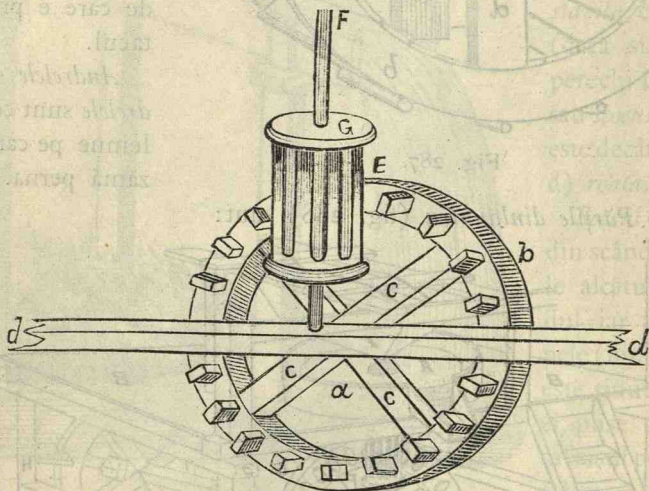

Fig. 289.

1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104. *Posada* și *postata*, o grindă groasă la moară, pe care se reazămă o altă grindă împreună cu crângul.

2) *Etym. Magn. Rom.*, p. 1097: în *amnarele* morii sunt băgate *aripile* înțepenite în niște *icuri* ce se numesc *pena* în Transilvania; *amnarele* dela moară sunt un fel de furci, pe cari se formează capul morii și sunt înfipti pe răscrucea dela *babaluc* (Covurluiu). *Idem*, p. 1.096—7: *amânare* la mori se numesc acele lemne cari sunt în colțuri, în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăltuituri intră *paianturile* (Covurluiu). Casa morii se compune din 8 *tâlpi* pe cari se pun mai mulți *amnari* dăltuiți la doua părți pentru a putea sta scândurile ce formează *păreții*; în capătul amnarilor se pun 8 *costoroave* pe cari se face acoperământul cu stuh sau *sindila* (Iași).

3) «Partea ce slujește la ridicarea pietrilor se numește, în Dolj, *crainic* sau *cântarul pietrilor*».

a) *Fusul de lemn sau grindieul*. Acest fus, în afară de moară, poartă roata de apă, și înlăuntrul morii, roata cu măsele.

b) *Roata cu măsele*, în număr de 44. Măselele sunt prinse de obezile roții. Când se rupe o măseă, se zice că este o *știrbină* sau *știrbitură* în roată.

c—c) *Crucile sau răscrucile*.

d—d) *Polița prâsnelului*.

E) *Prâsnelul, prâstelnicul sau crângul*. Prâsnelul este alcătuit din 7 *șitori* sau *șistori* prinse la amândouă capetele în *târcoale*. Șitorile, împinse fiind de măselele dela roata cu măsele, învârtesc fusul de fier ce pune pietrele în mișcare.

F) *Fusul de fier*.

G) *Târcoala de sus*.

Coșul și teica (fig. 290) ¹⁾ cuprinde :

a) *Coșul* în care se toarnă grăunțele de măcinat.

b) *Teica, copăița, postăvița* ²⁾, *postava* sau *scuturătoarea*, o cutie mișcătoare, în care curg grăunțele dela coș înainte de a trece între pietrele morii. Mișcările teicii regulează căderea grăunțelor.

c—d) *Calul și speteza*. Caii cu spetezele țin coșul și alcătuiesc *scara coșului*.

e) *Coarda teicii*.

f) *Căpăstrul, întinzătorul sau struneaua teicii*.

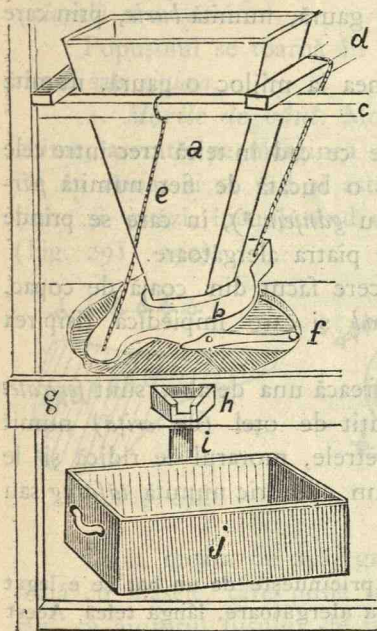

Fig. 290.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 837—8. Partile deosebite ale morii sunt : *roata de apă* și *roata cu măsele* al căror *butuc* la ambele capete are câte un *fus de oțel*, așezat pe niște *bârne tari* de stejar. Roata cu măsele învârtă *prâsnelul* care este înțepenit în *piatra alergătoare*, înconjurată cu o *reșcă* de lemn. Deasupra pietrilor se mișcă *corețul*, în care vin bucatele din *coș*. (Brașov). În Biblia lui Șerban Vodă din 1688, *piatra alergătoare* se chiamă *pârpărița*; «să nu zălojești moara, nici pârpărița morii, căci sufletul acesta zălojește».

²⁾ *Viciu. op. cit.*, p. 69 : *postpau*, praful de făină care se așează pe pereții morii și pe obiectele dela moară; *postăvița*, o trocuță în care pică grăunțele din coșul morii și din aceea în gaura pietrii dela moară.

f) *Titirezul*¹⁾, care scuturat fiind de piatra alergătoare, mișcă într'una teica ce e atârnată de coarda e și 'de căpătăiul f.

g) *Fruantarul*, *coruna* sau *masa pietrelor*.

h) *Piscoaia*, *chiscoaia*, *vrana* sau *ulucașul*, prin care curge făina.

i) *Postava*, *covata*, *copaia*, *lădoiul*, *lada* sau *hambarașul* în care curge făina.

Pietrele morii :

Pietrele sau *râșnitoarele* sunt așezate pe podul morii. Celei de dedesubt, care nu se mișcă, i se zice *stătătoare* sau *zăcătoare*; celei de deasupra, care se învârtește, i se zice *alergătoare*²⁾.

Piatra *zăcătoare* are la mijloc o gaură, numită *buric*, prin care trece fusul de fier al prâsnelului.

Piatra *alergătoare* are de asemenea la mijloc o gaură, numită *gârliciu*.

În *gârliciu*,—prin care grăunțele ce cad în teică trec între cele două pietre unde se macină,—se află o bucată de fier numită *pâr-păliță*, *pârpăriță*, *perpeliță*, *prepeliță* sau *gânjeiu*³⁾, în care se prinde capătul fusului de fier care învârtește piatra *alergătoare*.

Împrejurul pietrelor se află un cerc făcut din coajă de copac, numit *veșcă*, *văcălie*, *toc*, *ocol* sau *obod* și care împiedică risipirea făinii.

Pietrele morii, pe fața unde se freacă una de alta, sunt *ferecate*. *Ferecarea* se face cu un ciocan ascuțit de oțel (de *criță*) numit *ciocan de ferecat*⁴⁾. Când se ferecă pietrele, morarul le ridică și le mută cu o pârghie și o bucată de lemn cilindric numită *tăfălug* sau *tăvălug* și *tăvălug*.

1) «In genere, scuturarea teicii se pricinuește de un băț ce e legat sus de cal și stă cu capul celalt pe piatra alergătoare, lângă teică. Acest băț, ce e mișcat necontenit de învârtiturile pietrii, se numește *titirez*, *hadarag*, *hădărău*, *bătăiuș*, *băteală*, *bătociu* sau *terteleac*.

2) *Etym. Magn. Rom.*, p. 837. Morile din Vâlcea au trei-patru *alergători*. Fiecare *alergătoare* se compune din câte două pietre, una deasupra și alta dedesubt. Deasupra fiecărei *alergători* este câte un coș în care se pun boabele de măcinat. În acest coș este un *titirez* care face să cadă boabele în moară. Mai în specie piatra *alergătoare* se chiamă la toți Români numai piatra cea de sus care se mișcă, iar cea de jos se numește *stătătoare* sau *zăcătoare* și *șezătoare*.

3) *Viciu*, *op. cit.*, *pâr-păliță*, crângul morii; scândura la moara pe care curge în jos făina.

4) «Crestăturile ce sunt în pietrele morii se numesc *șaruri*, *șanturi* și *zimți*».

Piatra zăcatoare este ținută în loc de niște lemne numite *crivace*.

Praful cel subțire ce iese la măcinat și se depune în toate părțile prin moară se numește *pospoi*, iar în jud. Tecuciu *pospau*.

Făina de popușoiu (porumb sau cucuruz) se numește *făină, mălain, pielm*, iar în unele părți din Ardeal *fărină* și *făinină* pe Crișul Alb¹⁾.

Păsat, urlucală, burluială sau *crupz* este făina gronzuroasă.

Oiemul se numește partea de făină sau de grăunțe ce se dă morarului drept plată pentru măcinat, în loc de bani; în alte părți: *zecineală* sau *vamă*.

Popușoiul se toarnă în coș cu *banița, dimirlia, demerlia, băniciorul* sau *sinica*.

4. *Morile de vânt*. Mori de vânt erau foarte multe în vechime, așezate pe marginea satelor, în bătaia vânturilor. Urme din ele au rămas și se văd și astăzi; în Dobrogea sunt mori în funcțiune și astăzi, încunjurând de multe ori de jur împrejur satele. (Fig. 291—292).

Fig. 291.

Fig. 292.

Moara de vânt²⁾ este o moară ca și cea de apă, cu singura deosebire că roata mișcată de apă este înlocuită cu o roată cu aripi mari, ce este pusă în mișcare de vânt.

Ca la moara de apă, grindeiul ce poartă aripile învârtește o roată cu măsele, care pune în mișcare prâsnelul. Acesta la rândul său, cu ajutorul fusului de fier, învârtește pietrele. Aceste pietre se numesc, ca și la moara de apă, stătătoare sau zăcatoare și alergătoare; sunt frecate și încunjurate de o veșcă.

Coșul este acelaș cu teica lui; și făina curge prin piscoaie în covată.

Părțile caracteristice ale morii de vânt sunt:

Fig. 293 : 1-1. Aripile sau *hăripile*; 2-2. Colurile sau *săgețile*; 3—3. Chingile sau *drevele aripilor*; 4. Grindeiul; 5. Roata cu măsele;

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.

²⁾ Figuri și text după Damé, *op. cit.*, p. 159 și urm.

6. Prásnelul, crângul, fenerul, fanarul, vălugul sau vălogul ; 7—7. Clestele de oprit moara, fringhi; 1, piedica, fringhia de strâns moara în

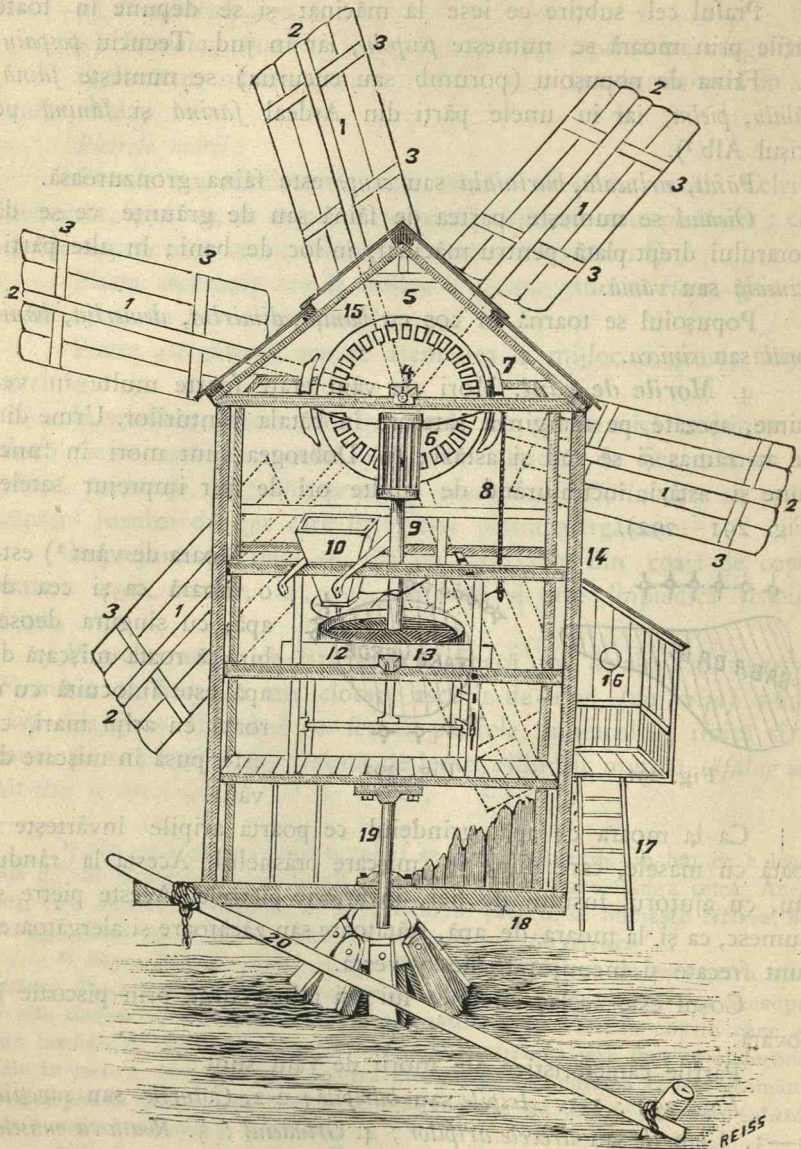

Fig. 293.

clește, lanțul de strâns, balatul sau lanțul căscăciurilor ; 9. Fusul de fier sau fierul prásnelului ; 10. Coșul. 11. Teica ; 12. Fruntașul sau

stratul pietrelor ; 13. Piscoaia, chiscoaia, piscoiul, gurița sau vrana ;
 14. Păreții morii ; 15. Acoperișul ; 16. Cerdacul, pridvorul sau tinda ;
 17. Scara ; 18—18. Talpa ; 19. Baba sau babalâcul ; 20. Proșapul,
 cârma, oiștea, pârghia sau drugul morii.

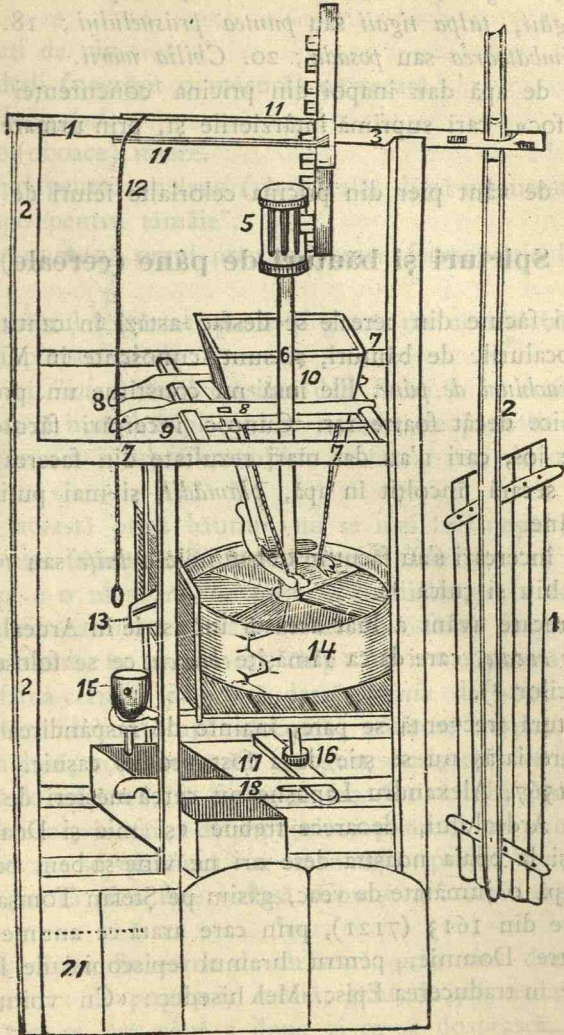

Fig. 294.

Fig. 294: 1. Aripa sau hârîpa ; 2. Colurul ; 3. Grindeiul ; 4. Roata
 cu măsele ; 5. Prâsnelul ; 6. Fusul de fier ; 7—7. Podul coșului, legă-

tura sau stratul coşului ; 8—8. Caii, căluşei sau răşboiul ; 9—9. Braţele, spetezele, chingile, corzile, stinghiile, curmezişurile sau legătura brăului ; 10. Coşul ; 11—11. Cleştele sau piedica ; 12. Frânghia cleştelor ; 13. Piscoaia ; 14. Veşca, care înconjoară pietrele ; 15. Pâlnia sau leica ; 16. Tigaia, în care se învârteşte capul fusului de fier ; 17. Masa tigăii, talpa tigăii sau puntea prâsnelului ; 18. Cumpăna, vârtejul, schimbătoarea sau posada ; 20. Chilia morii.

Morile de apă dau înapoi din pricina concurenţei ce le-o fac morile «de foc», cari suprimă întârzierile şi, prin urmare, pierderea de timp.

Morile de vânt pier din pricina celorlalte feluri de mori.

B. Spirturi şi băuturi de pâne (cereale).

Spirturi făcute din cereale se desfac astăzi în cantitate însemnată prin localurile de băuturi, şi sunt cunoscute în Moldova sub numele de *rachiuri de pâne*. Ele însă nu constituie un produs al industriei casnice decât foarte rar. Cunoşc încercări făcute în satele Moldovei de jos, cari n'au dat mari rezultate din facerea rachiului din orz sau secară încolţit în apă, *plămădit*, şi mai puţin din alte feluri de grâne.

Aceste încercări s'au făcut în obișnuitele *velnițe* sau *povarne* cari pregătesc rachiu şi țuică ¹⁾).

Un oarecare avânt a luat această industrie în Ardeal, industria *vinarsului de bucate*, care dă ca rămășițe *braica*, ce se folosește la îngrășatul porcilor ²⁾).

O băutură frecventă se pare, înainte de răspândirea viilor, a fi fost *berea*, care iarăși nu se știe de a fost produs casnic.

Pe la 1567, Alexandru Lăpușeanu cerea meșteri de făcut bere la Bistrițeni Ardealului, deoarece trebuie «și mie și Doamnei, soția noastră, și la boala noastră dese ori ne vine să bem bere» ³⁾

Dar după o jumătate de veac, găsim pe Ștefan Tomșa lăsându-ne o scrisoare din 1613 (7121), prin care arată ce anume ajutor să se dea de către Domnie, pentru hramul episcopiei de Huși. Iată acea scrisoare în traducerea Episc. Melchisedec : «Cu voința Tatălui

¹⁾ În 1860 erau de acestea în țară 1786. M. G. Obedenaru, *op. cit.*, p. 193.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 98.

³⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, LXIX.

și cu conlucrarea Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh iată deci eu, credinciosul Stăpânului meu Isus Hristos, închinător al Treimeii, Ștefan Voevođ, cu mila lui Dumnezeu Domn Țării-Moldovei, am început și am desemnat această scrisoare pentru hrámul sfântului corifeului și tot láudatului Apostol Petru și Pavel la Episcopia de Huși.

2. buți de yin

2 calodi (negreșit o măsură) de secară,

2 calodi *slad*,

2 pol(oboace) miere.

500 aspri pentru chelșug (cheltueală, după ungurește).

100 aspri pentru tãmâie".

Slad se numește orzul pregătit pentru fermentație la prepararea berii ¹⁾.

Dacă țaranul a gustat poate și gustă rar aceste băuturi, și-a preparat și-și prepară altele. Anume:

Braha sau *braga*, luată de sigur dela Turci, o fac astfel Românii din Bucovina, că numai se plămădesc bucățile de pâne de orice făină ar fi. In satele din jurul Cernăuților se făcea mai de mult la fiecare casă ²⁾.

Astăzi această bună băutură nu se mai întâlnește la sate, iar prin târguri este făcută de Bulgari, Greci și Turci.

«*Covașa* e o mâncare de post. Țăranii de pe la munte (Suceava) n'o prea cunosc. *Covașa* se face din făină de popușoi dată prin sita cea deasă, în următorul chip: se iea o puțină curată, se pune în ea făină cernută prin sită deasă și *cuib* de borș, turnându-se în puțină acoperită apă clocotită, până se umple. Stând 5-6 ceasuri la căldură, *covașa* capătă un gust acrișor și ca să poată fi întrebuintată la mâncare, se fierbe la foc. Ca să aibă gust bun și să se înăcrească ușor, în făina de popușoi se pune și un pumn de făină de grâu. *Covașa* se mănâncă cu mămăligă prăjită ori cu malaiu dulce. Vara nu se prea face *covașa*. *Covașa* are mare asemănare cu *braha*» ³⁾.

In Bucovina: Se cerne de cu seară prin sită deasă de toate făinile în covată: de popușoi, secară, grâu, hrișcă, etc.; se moaie cu apă caldă și se lasă până a doua zi ca să dospească. A doua zi

¹⁾ Episc. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 102-3.

²⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 238.

³⁾ M. Lupescu în *Șezătoarea*, VII, p. 74.

se pune în *budău* și se umple cu apă. Meșteșugul facerii constă din proporționarea apei și făinilor. Umplerea se face turnând mai întâiu numai o tingere de apă *înfierată*, apoi alta *cu măрге* (când începe să facă apa măрге) și alta fiartă. Putina se pune pe cuptor și până seara e gata. Altfel se înăcrește ca borșul. Iară se fierbe într'o căldare mare ca să rămână dulce și apoi se pune într'o putină la răcoare. Când trebuie, se mănâncă cu pâne sau mămăligă, cu linguri 1).

Se înțelege că-i un adevărat lux sau risipă berea covășii.

Borșul, nemernica temelie a alimentației poporului român, se pregătește astfel în munții Sucevei, la fel ca în toate părțile aproape: «se ieau tărăte de popușoiu, cam 3 părți, o parte tărăte de grâu și se pun într'un *borșeriu*: o putină de brad ori stejar. Borșeriu²⁾ trebuie să fie curat. Peste tărătele acestea se pune *cuib de borș*, *buște*³⁾ din borșul vechiu, cari sunt acre, și se amestecă foarte bine, și peste tărăte se toarnă apă clocotită, mestecându-se în putină cu un băț ori de câte ori se toarnă *uncrop*.

«În borșer unii mai pun crânguțe de vișin ca să fie gustos, iar alții *barabule* (cartoafe) fierte, ca să se înăcrească mai repede.

«Unele gospodine au obiceiul de a trage din cap (a scutură), când *umplu* borș, copiii ori un argat, având credința că astfel borșul se înăcrește iute.

«Se mai crede de asemenea că nu oricărei femei îi este dat să facă borș bun. După femeia blajină ori leneșă, borșul nu se acrește în grabă și bine, pe când după cea harnică, după o *aschidă*, «borșul se face acru ca focul».

«Borșul după ce a fost lăsat să se înăcrească pe lângă foc, la căldură, se trage de-o parte la răcoare: din când în când, i se iea de deasupra, *bartița*, poighițele albe ce se formează și cari se numesc în alte părți și *floarea borșului*.

«Borșul ținut prea mult la căldură se *băblește* sau *dublește*, adică se strică și se întinde 4).

«Borșul se fierbe cu legume, carne și chiar cu o mână de făină ca să-i umple omului (mațul) și să se ție sătul. Dar să nu se uite că există și *borș holtein*, când se fierbe «numai cu ceapă, sare și chiper» și se mănâncă astfel!» 5)

1) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 238-9.

2) În Tepu-Tecuciu: *borșoaică*.

3) În Tepu-Tecuciu: *huci* și *huce*.

4) M. Lupescu în *Șezătoarea*, VI, 64.

5) *Șezătoarea*, VII, 69.

C. Paiele.

Paiele de grâu sau de secară n'au în industrie decât o singură folosire: din ele se împletesc: *pălării de paie*, *pălării de secară*.

Această industrie eră cu desăvârșire necunoscută în țară până

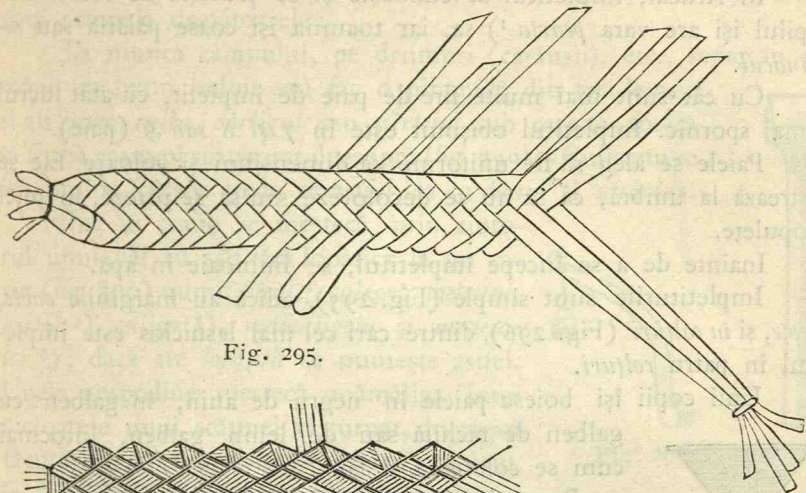

Fig. 295.

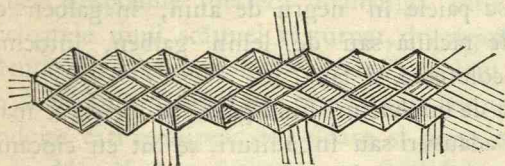

Fig. 296.

acum 20—30 de ani. Cunoașterea și răspândirea ei pare a fi o urmare a îndemnurilor date de regretatul luptător al Ardealului, întea-

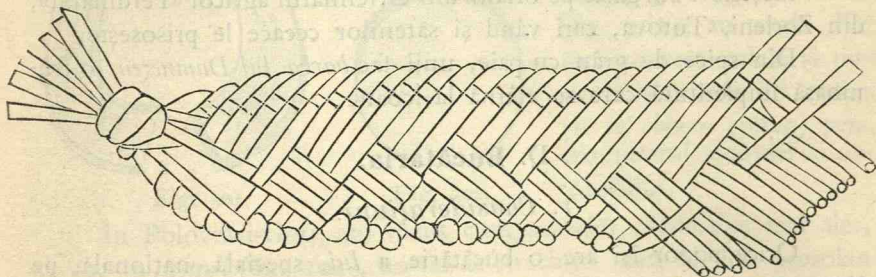

Fig. 297.

meietorul de școli și directorul de școală normală de învățători, Ion Popescu din Bârlad.

Ministerul Instrucției, stabilind recompense în bani pentru lucrul

manual în școale, precum și expozițiuni de acest lucru manual cu prilejul conferințelor dascălești, împletitul paielor s'a răspândit lesne și astăzi copiii din școală și alții din afară își împletesc și coase singuri pălării de paie.

În Ardeal, împletitul se cunoaște și se practică de mult. Tot copilul își are vara *pearța*¹⁾ sa, iar toamna își coase pălăria sau *co-mănaucul*.

Cu cât sunt mai multe fire de paie de împletit, cu atât lucrul e mai spornic. Împletitul obișnuit este în 7 și 8 sau 9 (paie).

Paiele se aleg să fie uniforme ca dimensiuni și culoare. Ele se păstrează la umbră, ca să nu se decoloreze sau să se păteze, în mici snopulețe.

Înainte de a se începe împletitul, se îmmoaie în apă.

Împletiturile sunt simple (Fig. 295), adică au marginile *oable*, *drepte*, și în *colțuri* (Fig. 296), dintre cari cel mai lesnicios este împletitul în patru *colțuri*.

Unii copii își boiesc paiele în negru de anin, în galben cu galben de răchită sau de lemn galben, întocmai cum se colorează și lâna.

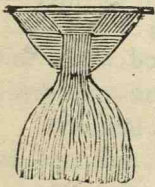

Fig. 298.

Roata de împletituri fiind gata, se netezesc marginile de adausuri sau înnădituri, se bat cu ciocanul și se coase, începând cu fundul.

Cordicele sau *cordèlele* colorate nu lipsesc. Cei mai practici le înlocuiesc cu niște *baiere*, ațe de lâna colorată, ca să nu se *dăbălăzeze* pălăria.

Mășteri i-am găsit pe orfanii din Orfelinatul agricol «Ferdinand», din Zorleni, Tutova, cari vând și sătenilor ceea ce le prisosește.

Din spice de grâu cu paie, unii fac *barba lui Dumnezeu*, o frumoasă împletitură care se atarnă la icoane.

D. Bucătăria.

1. Considerațiuni.

Orice popor își are o bucătărie a lui, specială, națională, pe lângă partea comună tuturor celor ce au la îndemână aceleași mijloace și mai ales aceleași materii de consumație. Numai partea aceasta, specială nouă, vom descrie-o aici, pomenind pe cealaltă nu mai în treac t.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 66; și *beartă*.

O cercetare amănunțită ar fi de nevoie; o încercare bine reușită nu cunosc decât pe cea alcătuită de priceputul învățator d-l Mihai Lupescu, directorul Orfelinatlui agricol «Ferdinand» din Zorleni-Tutova, în revista de folclor *Sezătoarea*.

Asupra acestui capitol nu vom face nici o descriere, și numai vom semnală următoarele:

La muncă câmpului, pe drumuri (cărăușii), etc., *înfing* în pământ un lemn îndoit sau fac o piramidă din trei lemne și au *cuşba*, *cujba*, *cârligul* sau *vârtejul* sub care fac foc ca să fiarbă ceauunul spânzurat deasupra (fig. 299). «Cujba nu se iea din loc, căci se crede că astfel iea cu *dânsa* și *sărăcia*».

Făina în ceauun se mestecă prin ajutorul unui băț cu sau fără lopătică la un capăt (fig. 300) numit *făcăleț*, *culeșer*, *melesteu*, *mâtcă*¹⁾, *culișer*²⁾, *mămăligoiu* și *mestecător*³⁾; dacă are *lopătică* se numește astfel. Unele gospodine mestecă mămăliga între picioarele unui scaunel răsturnat, în *coașcă* făcută din coji sau *beligi* (și *beldii*) de teiu, în *tocălii* (jud. Gorj) (fig. 301), două lemne îndoite cari se alipesc de căldare și peste cari se apasă cu picioarele.

Mămăliga se răstoarnă pe *fundul de mămăligă* (fig. 302-3), numit și *cârpător* în Ardeal.

Fundurile pot să fie numai niște scânduri, pot fi mai lungi (fig. 303) sau rotunde (fig. 302); au coadă. Ele mai acoperă oalele și putinele și coada lor slujește ca *chisoiu* (pilug) pentru pisatul aguridei și usturoiului.

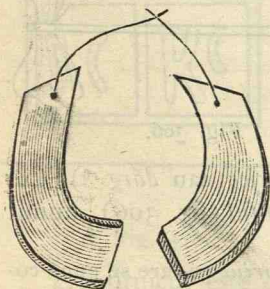

Fig. 301.

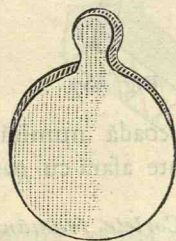

Fig. 302.

În Polovraci-Gorj, am văzut cum *mălaiele*, nedospite mai ales, se coc în *țesturi* (fig. 304), un fel de strachini mari de lut, grosolan făcute și arse în foc. La fund au două găuri pe unde se bagă un

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 59: «*mâtcă*, un lemn rotund cu mai multe raze; se folosește la mestecarea *coleșei* care se face din *fărină* de grâu și carea e moale ca mămăliga cea *pripită* și se mănâncă cu lapte».

²⁾ *Ibidem*, p. 38.

³⁾ *Ibidem*, p. 58.

Fig. 299. Fig. 300.

băt când țeșturile sunt fierbinți. Turtele se pun pe vatra arsă, iar deasupra lor se pune țeștul sau *țeasta*, înfierbântată și ea în cuptor, astfel că turta se coace înădușit.

La pâne, frământarea se face în covată sau pe o masă. Ca să nu se miște covata, se pune într'un scaun anume făcut, numit de Români de peste Munții apuseni *corletin*, iar în alte părți ale Ardealului *corlete*¹⁾.

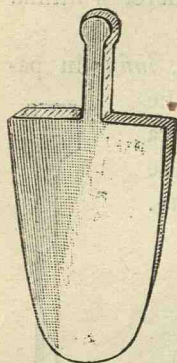

Fig. 303.

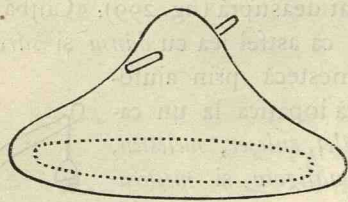

Fig. 304.

În urmă se întinde pânea pe *crapator*²⁾ sau *crăpător*, o tablă sau masă patruunghiulară, pe care se *soagă* (*a soge*)³⁾, dându-i forma dela urmă. Pânea se pune pe lopată sau pe *păiță*⁴⁾ și se gătește de a fi pusă în cuptor.

În timpul acestei pregătiri, se arde cuptorul cu lemne. După ce s'a ars, se scoate jăratecul afară cu *cociorva* (fig. 305) sau *corciova*⁵⁾.

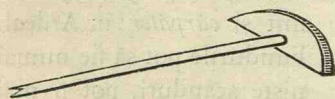

Fig. 305.

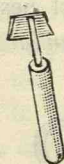

Fig. 307.

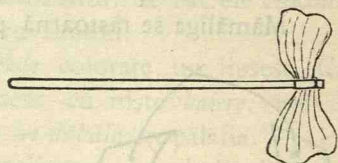

Fig. 306.

de formă semicirculară cu o coadă numită *horjoc* sau *dărg*⁶⁾. Cenușa și spuza mărunță se scoate afară cu *pănătuful* (fig. 306), numit

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 36: «*Corlete, frământătorii* pe care se pune covata sau troaca de pâne, când fac pâne».

²⁾ *Ibidem*, p. 37.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105: «*A soage*, formarea pâinii din aluat, spre a o băgă în cuptor. Troaca în care se *soage* aluatul se chiamă *soagătoare*»; Viciu, *op. cit.*, p. 78: «*a sogă pita* = a pune aluat din covată pe *cărpători* și a-i da formă rotundă = *a soace, a soalge, a solgă, a sovăltă*».

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 64: «*Păiță*, scândura pe care împart aluatul pentru pâne, când e să-l bage în cuptor».

⁵⁾ *Șezătoarea*, VIII, p. 91.

⁶⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 51.

în Suceava și *pământuv* sau *pământuf* și *pleatsfură* ¹⁾, o prăjină lungă cu cârpe prinse la vârf. Pământuful se moaie în apă ca să nu se aprindă; cu apă mai multă, slujește la potolitul focului. În Ardeal se folosește *moșoiagul* sau *șomoiajul* de paie ²⁾.

Pânea se pune în cuptor cu *lopată* de pâne, care are partea lată dreaptă, pătrată, cu marginile și colțurile rotunjite. În Novaci se chiamă *cărpător* sau *lopată de pită*.

Ceeace rămâne lipit de covată se rade cu *răzuitoarea* numită și *răzătoare*, *gripcă* sau *răcūsă*, care e de fier și are forma unei tesle mici. Aceste *răsături* sau *răzuituri* se fac un fel de pâne numită *răsunoiu*, de către Moți ³⁾.

La *prescuri*, pe fiecare corn al ei (fig. 308) se află semnele lăsate de *priscornic*, când au fost apăsate înainte de a se vâri în cuptor.

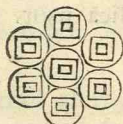

Fig. 308.

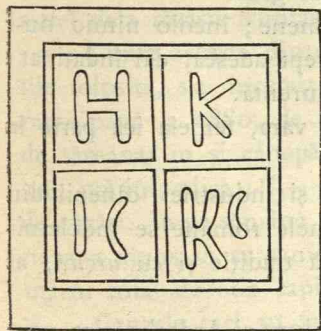

Fig. 310.

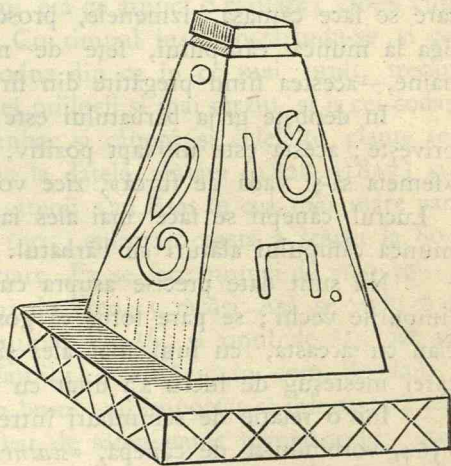

Fig. 309.

Priscornicul este de piatră, săpată de gospodar; are forma unei piramide trunchiate, sprijinit pe o prismă lată și înaltă de jumătate de deget. Pe cei patru pereți sunt săpate inițialele numelui bărbatului și femeii, cu anul și ziua facerii.

¹⁾ *Șezătoarea*, VIII, p. 91.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 61: *Moșoiag* și *șomoioag*, o sucitură de paie, cum fac când ard cuptorul de pâne. Se pune într'un par și se împlântă în vârful căpițelor sau clăilor de fân = *popă*; în Moldova: *momăie* și *spărie-toare*; altfel: *șumuioag*.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.

Pe al familiei mele se cetește: **к**(asâlca) **п**(amfile); **к**(ostache) **п**(amfile); 18; 87; **Ф**(ebruar) 5.

Pe fund stă scris: $\frac{\text{H (i)} \quad \text{R (a)}}{\text{HG(us)} \quad \text{R(cri)} \quad \text{G (tos)}}$

Ce căutau și caută încă și astăzi pe cruci slovele vechi, se explică ușor.

CAPITOLUL III

CÂNEPA ȘI INUL.

1. Considerațiuni.

Lucrul cânepii și inului este grija femeii și fetelor unei gospodării; el are de scop de a procura întregii familii firul din care se face cămașa, izmenele, prosoape de șters și de dus mămăliga la munca câmpului, fețe de mese și de pat și adesea chiar haine,—acestea fiind pregătite din firul mai gros.

În deobște grija bărbatului este să samene; încolo nimic nu-l privește; acesta este un fapt pozitiv, nedrept adesea, dar îndatinat: «femeia să-și vadă de furcă», zice vorba curentă.

Lucrul cânepii se face mai ales iarna; vara, femeia iea parte la munca câmpului alături cu bărbatul.

Nu sunt date precise asupra culturii și industriei cânepii din timpurile vechi; se pare totuș că gospodinele române se îndeletniciau cu aceasta, cu inul mai ales și după tradiție și cu *urzica*, al cărei meșteșug de lucru s'a uitat cu totul.

Într'o relație de schimburi între Moldova și Ardeal găsim, prin 1564, vorbindu-se de cânepă, «*scaturigo quedam*» 1).

În 1567, Alexandru Lăpușneanu primește cânepă și in tot din Bistrița Ardealului 2).

Din 1702: «acolo megieșii adapă vitele și *topië inuri și cânepi* 3), fiind vorba de iazuri în cari sătenii *topiau* cânepa pentru a o melița și lucră apoi.

Mai târziu, într'o listă de lucruri din 1784, găsim: «9 giu-mătăt de călți, 59 calepe in, bez calepuri ce sânt rânduite pe la Țigance ca să le toarcă, 4 chice in, 4 chici cânepă...» 4), adică de-

1) Iorga, *Doc. Bistr.* I., p. LXVII.

2) Ibidem, p. LXVIII.

3) Idem, *Socot. Bistr.*, p. 86-7.

4) Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 234.

numiri de împărțiri și cantități uzitate în industria cânepii, cari se aud și astăzi.

Din această din urmă lămurire mai rezultă că lucrul cânepii se făcea și în casele boierești — poate chiar și domnești —, prin grija jupănesei care împărția lucrul și-l supraveghia pe la roabele țigance.

Date mai întregi le găsim într'o monografie istorică asupra unei comune din Moldova, Bogdana, jud. Tutova ¹⁾.

În comuna Bogdana, zice autorul, până în deceniul al treilea din veacul XIX, femeile de aici își făceau pânzăturile numai din cânepă și in. Dela acea vreme însă bogdănășițele au început a-și *vrâsta* (invrâstă) deocamdată servetele de cânepă și de in cu bumbac. Aceasta s'a întâmplat pe la 1828; data este ținută în minte după venirea pe aici a Rușilor și după luarea Brăilei dela Turci.

Intrebuințarea bumbacului eră pe atunci o raritate; cine-l cumpărau, erau răzășii mai avuți. Cu timpul însă, instărindu-se și ceilalți săteni, bumbacul s'a introdus din ce în ce mai mult, trecând astfel dela răzășii frunțași la cei mijlocii și mai târziu și la cei codași.

Lupta aceasta dintre bumbac și cânepă și celelalte plante textile folosite, s'a început de pe la datele arătate (1828—1837) și a mers până la 1880, de când sătenii s'au lăsat în cea mai mare parte de sămănat in și cânepă. În 1905, cultura aceasta a scăzut la 80—100 prăjini, adică $1\frac{1}{2}$ —2 hectare. Ea se face numai de vreo 40—50 de răzăși. În se sămăna numai de vreo 15 răzăși. Așa se vede că cânepa a ajuns să se samene numai de $\frac{1}{12}$ și unul de $\frac{1}{41}$ din numărul total de 662 capi de familie, cari trăesc în com. Bogdana.

Cauzele cari au făcut ca bumbacul importat să înlocuească până într'atâta cânepa și inul cultivat de săteni sunt următoarele: instărirea din ce în ce mai mult a răzășilor cu începere de pe la 1850 și mai ales 1860 încoace; din scumpirea vitelor și cerealelor și din nevoia ce s'a simțit de brațele femeielor la munca câmpului, din ieftinătatea bumbacului cum și a pânzei gată de hasă (sau mai ales: *americă*) și în sfârșit din istovirea pământului prin cultură neîntrepută și lipsă de nouă îngrășări ale pământului destinat cânepiștelor.

Acestea toate unite și cu lipsa unui spirit calculat de economie au făcut pe locuitorii din com. Bogdana să se desintereseze din ce în ce mai mult de cultura cânepii și a inului.

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CX—CXII.

În Basarabia culturile acestea au scăzut, zice-se, din pricina sleirii pământului marilor proprietari prin întinsele culturi ce se făceau în vederea exportului¹⁾. Nu știu însă cum stau țărani.

Românii din Transilvania stau mai bine.

Cu toată pomenirea de mai sus, referitoare la comuna Bogdana, nu trebuie să ne întristăm încă. Sunt alte sate în cari lucrurile stau încă îmbucurătoare. Scriam, acum câțiva ani, despre satul meu de naștere, acestea²⁾: «Pe când toate satele vecine: Negrileştii, Brăhășeștii, Tecucelul, Vizureștii, Țigăneștii, etc., sate de oameni clăcași, mai lăsători, mai târgoveți, se îmbracă cu cămeși și izmene de Americă, de hasă ori de *cit*, Țepul nu. Acum 20—25 de ani, când bumbacul era scump, nimeni din sat nu-l cumpără; pânza se făcea numai din cânepă. Nu poartă Țăpenii Americă și cit cât vor purta «Jidanii și Ungurii».

Pricina desnaționalizării acestei mănoase industrii stă în vântul de subțiere și de putrezire care ne bate de o samă de vreme; stă în modernizarea la care se pretează țăranul român ambițios de a fi cel puțin egal cu cei mai mari decât dânsul. O boală care-și are multe leacuri, dar pe cari nimeni din cei în drept nu le caută și nu le răpune. Cine s'a gândit la ridicarea taxelor vamale asupra bumbacului, ca exemplu?—și câte altele nu mai sunt!

Ne mângâiem însă cu trecutul, care, ca'n atâtea privințe, ar trebui să ne fie un judecător aspru și de care să ne temem în deajuns.

Industria aceasta este atât de mult înrădăcinată în firea Românului, că și-a creat o pânză întreagă de datini și obiceiuri cari o privesc. În trecut, aici și'n alte locuri, vom pomeni câteva.

În foarte multe părți locuite de Români, se obișnuște a se da preotului în ziua de ajunul Bobotezei sau Crăciunului câte-un *fuior* de cânepă sau de in, frumos *răghilat și periat*, rugând gospodarii pe preot să le lese și lor vreo câteva fire.

Crede-se că fuiorul acesta are mai multe însemnării.

a) Dând preotului acest fuior, la anul viitor cânepa va crește frumoasă.

b) Dându-se acest fuior, toate relele se vor lipi de el, iar casa gospodarului va fi ferită de orice primejdie.

c) Cu ajutorul acestui fuior, trupurile sau sufletele celor ră-

¹⁾ Arbore, *op cit.*, p. 415.

²⁾ *Șezătoarea*, IX, 139.

poşați sau ale gospodarilor când vor muri, vor trece peste iad sau raiu.

d) Se crede că din acest fuior Maica Domnului va face un *voloc* sau *volog* pe care îl va slobozi în iad prinzând cu el sufletele celor ce se chinuesc acolo și scoțându-le afară spre a le arăta vieța raiului.

Credințele acestea foarte răspândite în Bucovina se cunosc și în Moldova. Iată ce se spune în această privință: De când s'a făcut legea noastră și până la a doua venire, femeile creștine au dat și vor da un fuior la cruce, din care se lucrează în raiu o *mreajă*, ca la a doua venire, după ce Hristos va judecă noroadele și va trimite pe păcătoși la muncile iadului, i-a învoit Maicei Sale să se ducă la iad și să arunce o *mreajă* de trei ori și câte suflete se vor putea prind în *mreajă*, acelora li se va da un loc de odihnă, nu de mare fericire ca la raiu, dar nici de veșnică muncă. Și pentru aceasta dau femeile fuior la cruce, că doar s'a milostivi Maica Domnului asupra-le, să le prindă și pe ele în *mreajă*.

Prin unele părți ale Ardealului și Ungariei se crede că acest fuior este bun de făcut funii la clopote. Firele ce le ia gospodina sunt bune de pus la voloc sau *mreajă*, ca să fie norocoase la prins peste¹⁾.

Sunt apoi anumite zile și perioade de zile chiar când e bine sau rău de tors, după credințele localnice. Ca pildă, dela Crăciun până la Bobotează, mai pe nicăiri femeile nu torc din osebite pricini.

Când însă este de lucru, să se lucreze. Nici o rușine nu poate fi mai mare pentru o gospodină decât atunci când nu-și lucrează singură sau nu știe lucrul cânepii. Aceleia i se cântă:

Mai bărbate,
Nu mă bate,
Că nu-s eu ca celelalte,
Că să-mi dau cânepa'n parte; ²⁾
Cât mai torc,

Mai torc,
(Mai torc),
Iar cât nu, mai pun pe foc,
Și la pânză n'am noroc! ³⁾

¹⁾ Marian, *Sărb. la Rom.* II, p. 173—4.

²⁾ Când dă alteia spre a o torce, luându-și torcătoarea jumătate și dându-i ei cealaltă jumătate.

³⁾ Dan, *Straja*, p. 109—10.

Sau :

Frunză verde de dudău,
Sărmane, bărbatul meu,
Ești nebun și *meteleu*.
Cârepa mi-ai sămănat,

Boala'n oase mi-ai băgat !
Da' iea coasa și-o cosește,
De boală mă ispășește !¹⁾.

Sau în sfârșit :

Mai bărbate, fii cuminte,
Iea cânepa și mi-o vinde ;
Și mi-o vinde, făr' de preț,
Că eu *lunea* nu lucrez ;
Martî, etc.

2. — *Cultura.*

Terenul nimerit pentru cânepă trebuie să fie gras, *málos* adecă, și pentru aceasta *cânipăriile* sau *cânipiștele* sunt totdeauna pe văi, pe malul apelor. În comuna Țepu, fiindcă pământurile sătenilor sunt în lungul moșiei răzășești a satului, sunt lungi de peste 4 km., iar late de 1—5 stânjeni, săteni le-au înjumătățit și samăna, într'un an, la deal de sat *pâne mărunțică* (pâni albe : oarze și grăie ; pâne de primăvară), iar la vale de sat, popușoi. De cum se cară pânea de primăvară (vară), *țarna* (țarina) este slobodă și o cânepă sămănată în mijlocul miriștelor ar fi stricată de vite. Pentru acest motiv, cânepa se samăna în țarina cu popușoiu ; sunt prin urmare două cânipării.

Pentru o casă de mijloc ca suflète, 7—8 prăjini de loc ajung ; trebuiește deci cam o prăjină de cânepă pentru fiecare suflét din casă. Aici intră și cânepa ce se dă celor ce n'au, în schimbul ajutatului la lucru.

Sămănatul se face prin Maiu, după ce pământul a fost arat, lăsat apoi câteva zile, săpat în urmă cu sapa, sămănat bine și netezit. Pentru șapte prăjini ajung 8—10 baniți de cânepă. Se samăna atât de deasă, «ca s'o poată linge boul».

Hlândanii sau *hlândarii*, numiți prin unele părți ale Ardealului *haldan* și *haldur* ²⁾, iar în Muntenia *aldan* (Dâmbovița) ³⁾, sunt fire de cânepă sămănate prin *popușoaie* (porumbiște) sau *bostă-*

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 93.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 48.

³⁾ *Magn. Etym. Rom.*, p. 774.

nării, pentru a se recolta din ei sămânța de cânepă, căci cânepa sămănată deasă, în cel mai bun caz ne dă sămânța de cânepă. Hlândanul crește mare, stufos și plin de sămânță. Pe la sfârșitul lui August se taie și li se ia sămânța, cum se va vedea.

Culesul cânepii. Cânepa este de două feluri: *de vară* (masculă) și *de toamnă* (femină). Culesul cânepii de vară se face pe la sfârșitul lui Iulie. La acest soi de cânepă, gospodinele țin foarte mult, fiindcă din el se capătă un *fuior* mai alb și mai tare. De ordinar, firele de această cânepă sunt mai puține decât cele de toamnă. Culesul se face smulgând-o. Pe uscăciune și pe căldură, când pământul este tare, culesul este foarte greu, din pricină că firul se rupe, în pământ se ține tare, de îndoit și rupt nu e bine, căci nu se *topește* cum se cade.

Topitul ei se face de obicei odată cu cel al cânepii de toamnă.

Cânepa de toamnă se culege cam peste o lună dela culesul celei de vară. Când pământul este tare, se taie cu sapa la rădăcină; culesul se face de arândul, fără a o *smunci*, căci astfel i se scutură sămânța din *sglăvoc* (floare).

Ca să nu o mânânce vrăbiile, această cânepă se păzește cu *momâi* sau spărietori.

Porghicii, sing. *porghic*, în Ardeal *bârzoicii*, *poșomogii* sau *podbicii* ¹⁾ sunt firele de cânepă cari n'au putut crește mari; ei stau între cânepă ca puful sub pene și sunt și ei: de vară și de toamnă. Culesul amânduror speciilor se face odată cu culesul cânepii de toamnă, deoparte, sau la un loc cu aceasta când cânepa este mărunță.

Când cânepa de vară și porghicii sunt uscați prea tare, când cea de toamnă și-a scuturat o parte din sămânță, se zice că-s *tre-cute*; pentru cele două feluri dintâi se mai zice că-s *topite*.

Măsurătoarea cânepii este specială. Unitatea este *mănușa* de cânepă, cu un diametru de 10—12 cm., pentru cânepa de vară, și mai puțin pentru cea de toamnă; tot astfel și pentru porghici.

Mănușa de cânepă de vară (fig. 311) se leagă în trei locuri, după ce s'au pus rădăcinile firelor la același nivel. La cea de toamnă,

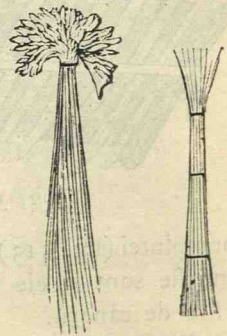

Fig. 312. Fig. 311.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 68.

legătura se face sub sglăvoc (fig. 312) și e numai una, ca și pentru porghici.

12 mănuși compun o *chită*; unele chite au 13 mănuși.

Din 7 prăjini pot ieși în anii buni 50 de mănuși de porghice, 100 de mănuși de cânepă de vară și 150 de toamnă.

După cules, cânepa de toamnă se lasă pe loc sau se aduce acasă și se pune la *dubit* (pron. pop. *dughit*), adică se face grămăgioare punând mănușile de cânepă una peste alta acoperindu-și sglăvocurile. După 2-3 zile, se înșiră prin pari ca să se usuce și în urmă li se bat slăvocurile cu un bețișor spre a li se scoate sămânța.

Sămânța de cânepă se vântură spre a se deosebi de *pleavă* sau se cerne printr'un ciur cu găuri mari, numit *dârmoiu*, *dârmon* sau *dârmoniu*.

2. — *Topitul*.

Topitul sau topirea cânepii în apă se face cu scopul de a putrezii întru câtva partea lemnoasă, în a face să se desprindă epiderma textilă de această parte și partea verde de cea fibroasă. Spre acest scop se pregătesc *plutele* de cânepă de vară, de toamnă sau de porghici deosebit.

Mănușile de cânepă se pun pe o *prăștină* *AB* una lângă alta învrăstat: rădăcina la vârful; peste acest rând se pune altul și peste acesta al treilea și câte odată chiar și al patrulea. Cânepa de toamnă a fost mai înainte așezată ca și cea de vară, adică firele rădăcină la rădăcină.

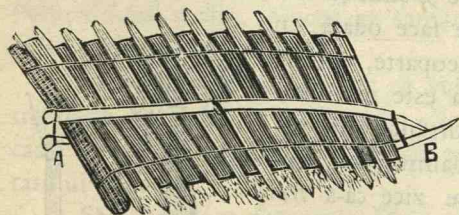

Fig. 313.

De un capat al *prăștinii* *AB*, cel gros, este legată altă *prăștină* care se dă pe deasupra plutei (fig. 313), legându-se la vârful cel subțire și la mijloc. Mănușile sunt și ele legate în trei părți cu suvițe de teiu sau chiar cu fire de cânepă.

După ce s'a făcut *pluta*, se vâra în apă; aceasta poate fi curgătoare sau vreun lac. Dacă e anume lacul pentru topitul cânepii, se numește prin unele părți și *topilă* sau *topitoare*.

Pluta de cânepă, fiind mai ușoară ca apa, stă deasupra; pentru a o da la fund și pentru a o fixa, ca să n'o ducă apa, se bat în

ea doi pari, iar deasupra plutei se pun brazde de pământ, astfel că dându-se pluta la fundul apei, locul ei rămâne însemnat numai prin vârful parilor.

Dacă vremea e caldă, topitul durează : pentru porghici 3—4 zile , pentru cânepa de vară înaltă 5—6 zile ; pentru hlândani 6—7 zile ; pentru cânepa de toamnă mare 9—10 zile, iar pentru cea mărunță 12—13 zile.

Topitul cânepii e foarte păzit, încercându-se din când în când, căci dacă se scoate netopită, «verde», cum se zice, nu se desprinde firul de pe lemn, iar dacă se scoate prea târziu, are partea textilă putredă și se rupe («se face hăbuc»).

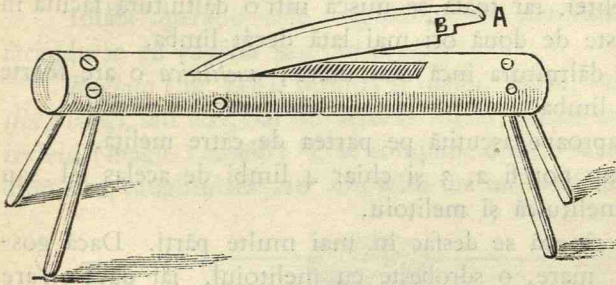

Fig. 316.

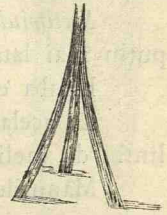

Fig. 314.

Când «se scoate» (cânepa), se dau la o parte brazdele de pământ și luându-se mănușă cu mănușă, se freacă în apă spre a se spăla de nomol și spre a se curăți de pe firul de cânepă pelicioara roșie-cenușie. Partea textilă se găsește astfel desprinsă de pe lemn și mănușa face oarecum un tot, «se ține», cum se zice. Scoasă pe malul apei, mănușa se desface la rădăcină în trei și se întinde pe iarbă ca să se scurgă de apă și să se usuce. După uscare se pune în car și se duce acasă.

Pe această vreme, e poate timpul de muncă și cânepa nu poate fi dată la lucru ; pentru aceasta se pune în *glugă*. Gluga de cânepă se face din mai multe mănuși puse în picioare una lângă alta, iar peste ele fiind alt rând. Acestea se țin prin o frânghie sau un cerc de poloboc. (fig. 315). În această glugă stă până se meliță.

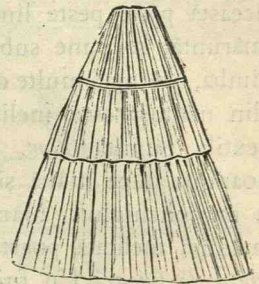

Fig. 315.

3. — *Melițatul.*

Gospodinele cari au prea multă cânepă și nu o pot lucra singure, pun femeii de le-o meliță, plătindu-le cam 30 de bani de chită sau mai adesea dându-le din zece mânuși una. Melițatul, adică desfacerea părții textile de partea lemnoasă se face cu ajutorul *meliței* (fig. 316) care în Ardeal se numește și *sdrobitoriu* ¹⁾. Melița se compune din patru picioare (câte odată numai din două, bătute ambele în pământ; alteori un capăt se fixează între îngrăditura gardului, iar la celalt capăt are un picior sau două), *bătător*, *scaun*, *strat*, *trup* sau *grindeiu* și o *limbă* numită și *cușit* sau *condeiu* ²⁾.

Limba are un mâner *A*, apoi un prag *B*, care se razemă pe alt prag în trupul meliței, iar toată se mișcă într'o dăltuitură făcută în trup. Dăltuitura este de două ori mai lată decât limba.

Melițoiul are dăltuitura încă mai mare; *melițuica* o are foarte puțin mai lată ca limba.

Limba este aproape ascuțită pe partea de către meliță.

La acelaș trup pot fi 2, 3 și chiar 4 limbi de acelaș fel sau limbi de meliță, melițuică și melițoiu.

Mânușile de cânepă se desfac în mai multe părți. Dacă gospodina are cânepă mare, o sdrobește cu melițoiul, iar dacă n'are melițoiu, o frânge cu piciorul, deoarece partea lemnoasă a cânepii n'ar putea fi ruptă cu limba meliței. Partea de mână se pune sub limbă, se izbește apoi cu limba ca să se sfărâme partea lemnoasă a firelor și se scutură. *Pusderia* cade jos sub meliță. Fărămarea începe dela un capăt și merge până la jumătate; se scutură, se lovește cu această parte peste limbă și pe sub strat ca să sară și pusderia mai măruntă, se pune sub limbă, se apasă cu limba și se trage pe sub limbă, de mai multe ori, și astfel o jumătate din mănunchiul luat din mână se melițat; din această parte n'a rămas decât partea textilă numită *fuior*. *Puzderia* a căzut jos. Această parte se înfășoară pe după mână și tot astfel se urmează și cu cealaltă jumătate a mănunchiului. Mănunchiile unei mânuși se pun la un loc și o mână melițată poartă numele de *fuior*. O chită de mânuși dă o *chită de fuiore*. Un fuior se răsuțește la un capăt (fig. 317); 12 de acestea se pun cap la cap, se leagă cu al 13-a și chita se urcă în pod, așteptând vremea urmării lucrului.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 77.

²⁾ V. pentru acestea și următoarele: Damé, *op. cit.*, p. 139—140.

Astfel are gospodina cânepă *lăgurată* ¹⁾ și pusă bine ; astfel dânsa nu mai este expusă criticilor celorlalte femei, în cazul când ar găsi-o iarna cu cânepa nemelițată, adică în glugă.

Puzderia este bună de ațâțat focul, după ce se curăță de cânepă, căci odată cu ruperea lor, se rup și fire de tort.

4. — Răghilatul și periatul.

Iarna începe lucrul fuioarelor ; o chită de fuioare se poate regula într'o zi, și dându-se cuiva, ar costa de lucru cam 1 leu.

Întâia operație este *răghilatul* sau *dărăcitul*, făcându-se cu *raghila* sau *daracul*.

Raghila (fig. 318), numită și *ragilă*, *hècelă*, *raștilă*, *heibel* sau *ebel*, iar în Ardeal *răgelă*, *hèclă* sau *hèchelă* (magh. : *ecselö*) ²⁾, se compune dintr'o scândură dreptunghiulară sau elipsoidă în mijlocul că-

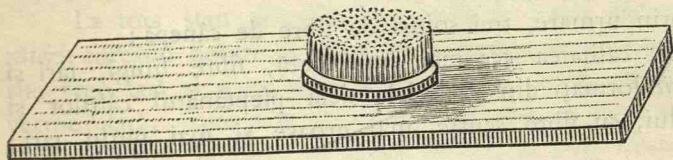
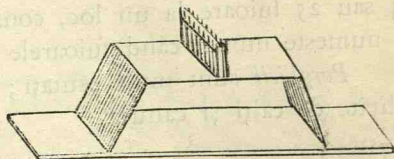

Fig. 318.

Fig. 317.

reia se află un disc de scândură plin cu dinți de fier, bătuți mai des sau mai rar. Cu dânsa se *răghilează*. Scândura se mai numește *coadă* sau *pat*. Raghila cu dinții mai deși și mai subțiri se numește *răghilică*, pe acolo pe unde se folosește. *Daracul* (fig. 319) ³⁾ se compune dintr'un *pat* pe care sunt înfipte două rânduri de dinți și un *scaun*, cari leagă patul de picioare. Operațiunea se numește *dărăcit*. Fuiorul se trage prin *raghilă* sau *darac* cu încetul ; firele de cânepă late se desfac în mai multe fire subțiri, părțile de puzderie

- Fig. 319.

¹⁾ *Regulată, orânduită.*

²⁾ *Viciu, op. cit., p. 72.*

³⁾ *Pamfile, Jocuri de copii, 1907 (Memoriul II), p. 141.*

măruntă cad, iar părțile din fibre, cari sunt pe locurile unde cânepa a avut ramuri, pe la noduri prin urmare, rămân în dinții de fier. Tot aici rămân și părțile din fire cari sunt putrede.

Aceste resturi cari rămân în dinții raghilei sau daracului se numesc *câlți*, *stupă* (ital. stoppa)¹⁾, *brebeni* sau *sgrebeni*²⁾, iar restul de fuior, compus numai din fibre tari, subțiri și lungi, ia numele de *fuior*.

Fuiorul ieșit din raghilă se *perie* cu peria de păr pe care o cunoaștem. Firele de fuior sunt încă mai mult descompuse. Ceeace rămâne în perie se numește *câlțișori* sau *păcișe* și *păcișele*, cari, mestecate cu păcișelele dela ceilalți călți, vor face *câlții adevărați*. Ceeace rămâne din fuior, este *fuiorul adevărat*.

Câlții ieșiți din raghilă se *piaptănă* cu *pieptenii*. Pieptenii sunt la fel cu cei întretăiați la pieptănatul lânei, numai că au un singur rând de dinți.

Câlții înfipti într'un pieptene sunt pieptănați cu celalt pieptene. *Câlții* mai buni formează un fel de barbă, care fiind smulță cu mâna, ne dă *păcișele* sau *păcișelele*, iar ceace rămâne în dinții pieptenului se numește *canură*.

Avem, prin urmare, trei soiuri de fibre de cânepă:

a) *Fuiorul*, calitatea cea mai superioară, fibre lungi, tari și subțiri; b) *câlții* formați din păcișelele dela pieptănatul călților și periatul fuiorului, cu fibre scurte, mai groase și mai puțin tari; c) *canura*.

Prin jud. Suceava se numesc *buci*, cea mai proastă calitate ce se obține din fuior cu prilejul periatului³⁾.

Fuioarele periate se răsucesc la un capăt și se formează iarăș chite de câte 12 sau 13 fuioare. În Moldova de sus, se leagă câte 24 sau 25 fuioare la un loc, constituind un *ort*. În Ardeal, ortul se numește numai când fuioarele sunt melitate dar neperiate.

Porghicii sunt mult căutați; dintr'înșii se obține cea mai bună calitate de călți și canură.

5. — *Torsul*.

Torsul e cea mai de căpetenie îndeletnicire femeiască, cea mai cinstită, cea mai sfântă. Obiceiurile și datinile multe și variate,

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 80.

²⁾ *Ibidem*, p. 22.

³⁾ *Șezătoarea*, V, p. 39.

legendele și povestirile ce stau în legătură cu această îndeletnicire, toate acestea arată ceva înrădăcinat din veacuri bătrâne în sufletul femeii române, ca și în al celei de alte neamuri.

Câteva pilde lămuresc : Un fecior de împărat a luat de nevastă pe fata care i-a făgăduit că-i va îmbrăcă întreaga casă cu nouă fire de tort.

Maica Domnului a tors și e cunoscută întâmplarea cu pain-gănul. Fiindcă există și la alte neamuri, și mai ales o găsim în vechile mitologii grece și romane ¹⁾, n'o mai înșirăm.

Câtă poezie nu s'a dat la iveală de artiștii noștri, relativ la această îndeletnicire femeiască !

Cânepa se toarce cu furca pe care o cunoaștem dela cercetarea lânii ; tot astfel cunoaștem și chipul cum se fac caierele. Femeia ține furca în brâu, mai în totdeauna ; câte odată o pune și într'o gaură făcută în laiță, cum fac Româncele din Bucovina ²⁾.

Femeile cari au casă prea grea și le dă mâna, plătesc altor femei pentru tors. Oca de fuior ține cam 1 leu și 20 bani ; cea de călți 90 bani sau 1 leu ; cea de canură 30—40 bani.

La tors stau femeile în nopțile de iarnă făcând *clăci* sau *șezători*, torcând fiecare în furca ei și pentru sine. Când însă se mărită vreo fată și n'are gata *tortul* pentru multe nevoi, i se face de vecine clacă, «spre a o vedeă la locul ei». Aceasta este o petrecere foarte plăcută, la care, pe lângă femei, se mai adună câte odată și bărbați, spunându-se povești, cântându-se, «schimbându-se multe și mărunte».

Iată câteva pomeniri despre clăci : In Bogdana, jud. Tutova, «în nopțile cele lungi de iarnă, se făceau înainte vreme întruniri

¹⁾ *Albina*, II, 135—6.

²⁾ Dan. *Straja*, p. 66 : Gospodinele din Straja Bucovinei au fuse de lemn de mestecăn și paltin, cari constau din două părți : din fus și din roata lui. *Fusul* este de o lungime cam de 30 cm. și de forma unui băț neted și rotund, însă nu prea gros. Capătul de sus al bățului este ascuțit ; cel de jos, care este înțepenit în *roată*, este mai gros, iar mijlocul lui este mai plinuț, însă proporționat. *Roata* este de lemn de fag și ceva mai mare decât o monedă de 1 fl. Cu fusul se toarce inul, cânepa și lâna, așa că caierul se bagă în furcă și apoi se tot trage din el cu mâna stângă, iar cu mâna dreaptă se învârtește fusul în dreapta după ce s'a prins firul de el. Furca se poartă de femei în brâu. Dacă însă șed, apoi se vără într'o bortă făcută în laiță. Al. Viciu, *op. cit.*, p. 71 : *pristene, prisnelul* din capul fusului de tors.

de femei și fete, în fiecare seară, pe rând, la casele lor, ca să toarcă în, cânepă și lână, fiecare pentru sine.

«La aceste șezători luau parte și bărbații cu femeiele lor, fetele cu mamele lor; femeiele bătrâne se duceau și singure. Pe când femeile lucrau, bărbații le spuneau felurite povești și istorioare, în deosebi de acelea ce stârniau râsul, ca *torcătoarele* să nu amijească. Și așa se lucra până după miezul nopții.

«Clăcile de tors se făceau mai ales de către preot, pasnic, dăjdier, vechilul de mazili și vornic. La ele veniau fetele cu mamele lor. Bărbații nu veniau decât doar câțiva din rudele celui cu clacă ca să spună lucruri pentru a produce râsul. Drept răsplată se da o horă torcătoarelor; preotul însă nu dădea horă. Și fiindcă pe urmă au început să nu prea vină torcătoarele la clacă, li se trimiteau caiere de tors pe acasă și ele, de voie, de nevoie, torceau, iar sărbătoarea când se aduceau fusele pline, li se făcea joc».¹⁾

În Munții-apuseni «toamna de obicei, fetele se adresează la femeia câte unui om bogat din sat cu rugămintea să-i toarcă ele fetele de cânepă. Gazda rugată, nepregetând cheltuelile împreunate cu o asemenea clacă, înștiințează fetele și le împarte caiere.

«După aducerea tortului, cam prin postul Crăciunului, gazda *otărăște* sara în care să se ție petrecerea pentru terminarea cânepii.

«În acea sară e un adevărat ospăț și alături cu mesele întinse, și încărcate cu mâncări, mai la o parte, într'un colț de casă, e expus la vedere tortul, fiind pe fiecare ghem însămnat numele fetei care l-a tors.

«În timpul cinei, înveselite de sunetul muzicii, vin femeile din sat să privească tortul, iar după ridicarea mesei, sosesc și feciori cari sunt *îmbiați* cu vin în tot timpul petrecerii.

«La această frumoasă serbare ieau parte și avuți ca și săraci, și veselia împreunată cu joc ține până când cântă cocoșii de ziuă.

«În momentul plecării feciorii și fetele se formează în grupe în mijlocul cărora este stăpâna cu ceilalți membrii ai casei și grupeleacompaniate de lăutari mulțumesc intonând: *Cântecul găzduței*»²⁾.

În Munții din Moldova de sus, precum în Suceava, aceste clăci de tors se numesc *furcării*, unde se duc și torc nu numai femeile și fetele, dar chiar și flăcăi. Prea meșterul nostru scriitor, Ion

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXXIII—CLXXIV.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 139—41.

Creangă, însuș a tors în tinereța sa, cum o spune în *Amintirile* sale.¹⁾

6. — Răschiatul.

Răschiatul se face pe *răschiator* numit încă și *răschiitoare*, în Bucovina²⁾, întocmai cum am văzut că se rășchie și lăna. Sistemul de numărătoare a firelor din *bucată* (numită în Bucovina *tort*, *călap*, iar în alte părți din țară *călep* sau *căleap*) este același. În Ardeal, 20 de fire se numesc *păpușe*³⁾, iar trei fire: *numărătură*⁴⁾. În Moldova de jos, o *bucată* are o circumferință de 6 *coți*; încrușișările firelor se numesc *rost*, și rostul este de 10 *jăghiufe*; o *jăghiută* are 10 *verbe* (pron. pop. *g-herbe*, 2 silabe), iar o *g-herbă* are 3 fire. Deci o *bucată* are 300 fire $\times$ 6 *coți* = 1.800 *coți*.

Dintr'o *bucată*, făcându-se atât *urzeala* cât și *bătătura*, pot gospodinele să scoată 2 *coți* și jumătate de pânză.

Deosebire de tors între *câlți* și *fuior* nu-i decât în privința grosimii; firul de *câlți* este mai gros decât firul de *fuior*; ambele feluri se numesc cu un singur cuvânt: *tort*, adică *cânepă* toarsă.

Canura se toarce tot cu furca; firul este însă de 1 milimetru și chiar 2 milimetri de gros. Caietul de canură, mare cât banița, se dă mai ales în seama babelor, «cari tot stau de geaba în cotruță».

¹⁾ Ion Creangă, *Opere complete*. Ediț. II, «Minerva», p. 50: «dar la cusut și la *sărăduit* sumane și mai ales la roată, mă întreceam cu fețele cele mari din tors; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care drept să vă spun, nu-mi eră urită, făcea adesea ori în ciuda mea, și-mi bătea din pumni, poreclindu-mă «*Ion Torcâlău*», cum îi zicea unui țigan din Vânători. Inșă pentru asta, tot îmi eră dragă, și torceam împreună cu dânsa, la umbra nucului lor, câte-o movilă de *drugi* de canură, de mă sărută mama când i le arătam seara acasă».

Descrieri de *șezători* sau clăci: I. Creangă, *op. cit.*, p. 51; Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 8—9; M. Sadoveanu, atât cât e în *Sămănătorul*, III, p. 608 și urm. (Fragment din *Crâșma lui Moș-Precu*); A. Pan, *op. compl.* Vol. I, p. 250: *O șezătoare la țară sau povestea lui Moș-Albu*; Al. Mihăilescu, *Crâmpeie din viața țaranului român*, p. 64—5; T. Cercel, *Claca dela Moș-Dan în Sămănătorul*, III, p. 661—7.

²⁾ D. Dan, *Straja*, p. 68: «Răschițoarea, este un băț de alun bifurcat la un capăt, iar la celălalt ca o cruce de fag. Lungimea ei este de 6—12 palme. Pe răschițoare se fac *torturile* sau *călapurile*, ca să se știe câte jumătăți sau torturi întregi sunt».

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 65.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 63.

7. — *Fiertul tortului.*

Fiertul tortului se face iarna și ține o zi în chipul următor: se face un fel de terciu de cenușă și apă fiartă, unde se pun *bucățile* de tort, se așează apoi într'un *găletar* cu 2 sau 3 găuri în fund, pus și acesta peste alt găletar. Peste bucăți se pun paie și peste paie iarăș cenușă. Din când în când, se toarnă apă fiartă peste cenușă.

Fiertul tortului se face în aceeaș zi, când gospodinele fac și *săpun*, întrebuintând leșia ce se scurge în găletarul de jos.

Prin fierbere, tortul se mai înălbește, devine mai moale, iar *fuiorul* poate fi întrebuintat ca *ață de cusut*.

Din *fuior* și *câlți*, cum vom vedeà, se va face pânză de fuior și pânză de *câlți*; din canura făcută *ghem*, deadreptul de pe fuse, se vor pregăti *țoale*, saci, etc.

8. — *Boitul.*

Tortul de cânepă se boește iar; fuiorul pentru facerea ațelor de cusut, canura pentru învârstarea țoalelor sau sacilor.

Boirea însă, nu se tratează aici.

9. — *Bice.*

Bicele de mânat caii, cari se fac din cânepă, încep prin a fi ca un fel de jucărie copiilor, numindu-se și *biciuște*, *iuște*, etc., *arșă* ¹⁾, *sbiciu* ²⁾; Ele se fac din împletitură de cânepă și mai în deosebi de *beligi* sau fâșii de *blândani*, împletite în două vițe; au o *baieră* și o *coadă*, care se numește și *codorte* ³⁾, *codoriște* sau *toporâște* ⁴⁾, și un *sfichiu*, *sfichiu*, *șfichiu* sau *plesnă* ⁵⁾. El este un adaus spre a face să *plesnească* sau să *počnească* biciul.

Un biciu mai mare se numește *harapnic*, despre care, ca și despre cele de mai sus, am vorbit la rândul industriei *pielii*.

10. — *Frânghii.*

Nu se prea face deosebire între *funie* și *frânghie*; se obișnuște totuș a se arăta prin *frânghii* cele făcute din cânepă, iar prin *funii* cele făcute din teiu. Frânghiile se fac *răsucind* sau împletind la un loc mai multe *vițe* cu ajutorul *crivalei*. În Ardeal *vița* poartă numele de *iojdă*.

¹⁾ *Șezătoarea* II, 126: *arșă*: biciu cu *plesnă*.

²⁾ În Ardeal.

³⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, p. 24.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 85: «*Toporiște*, *codoriștea sbiciului*».

⁵⁾ *Ibidem*, p. 25: «*Cămgie*, *gârbaciu*, *corbaci*, cum au *călăreții*, cu *plesne* la *vârf*».

Intocmai ca și funiile, se fac *odgoanele* (când nu sunt de târg), cari se folosesc la scosul pământului din fund, când se sapă fântânile, *hărdăziile* ¹⁾, *poivanele* sau *păivanele* ²⁾ și frânghiile mai mici sau *frânghiuțele* precum și ațele ce slujesc la diferite nevoi gospodărești se fac tot astfel. In această categorie intră *piticele* ³⁾ și *spogatele*. ⁴⁾

Criveaua (fig. 320) numită încă și *crivală* sau *grived*, se face din două bețișoare lungi, cu vârfulle ascuțite și prinse în alte două. Laturile lungi se mișcă într'un *osieac* ce le străbate drept prin mijloc. Acest *osieac* se înțepenește în ceva (o rădăcină, piciorul unei scări, etc.) Firele de cânepă se prind apoi de o latură scurtă, iar criveaua începe să se învârtască. La crivelele făcute pe de-a'ntregul dintr'un lemn (fig. 321), aceste fire se leagă de unul din cele patru cornuri.

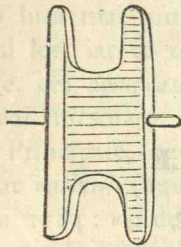

Fig. 321.

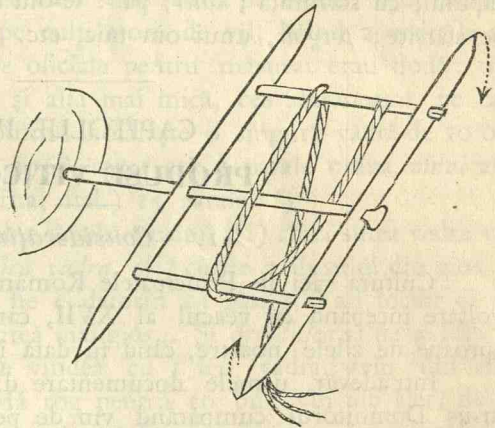

Fig. 320.

Pe măsură ce se învârteste, vița se răsuțește și se lungeste, iar când este în deajuns de lungă, se *învălätuțește* pe ceva.

Când vița s'a făcut în destul de lungă, se desfășură și se dă în două. Unul începe să le împletească, iar altul ține un capăt legat de brâu, iar pe celălalt capăt îl dă împrejurul celui fix, după cum și cel ce împletește îl trece pe deasupra sau pe dedesubt.

Dacă frânghia se împletește *în trei*, se împletesc mai întâiu două vițe și apoi și a treia.

O frânghie mică se numește *curmeiu* sau *capăt de frânghie*.

¹⁾ *Ibidem*, p. 49.: «*Hărdăzău*, funia cea lungă și groasă=*hurduzău*».

²⁾ *Ibidem*, p. 68.: «*Poivan*, funie lungă la car=*păivan*; de aici verbul *împăivăni*;=*împăivăneam* calul.

³⁾ *Ibidem*, p. 67.: «*Pitică*, cântariu împletit din ațe, sfori, spre a aduce în el hârbul cu mâncare la câmp.»

⁴⁾ *Ibidem*, p. 78.: «*Spogat*, sfoară, *spargă*, *spagat*».

Industria cânepii a îmbogățit și limba figurată. Dăm aici numai câteva expresiuni de acestea : *cânepa dracului* sau *fuiorul dracului* însemnează părul capului, cu anumit înțeles ; *blândănos* se zice despre «pânea mărunțică», cu paiul gros, *buiac* ; *i-a luat apa cânepa* însemnează : bine îmi pare că a dat peste ce a căutat ; *meliță* se mai zice femeii prea *limbute* ; *pusderie* se zice pentru *mulțime* : o pusderie de lume ; se mai zice și pentru *mărunt* : a face ceva pusderie ; *fuior* cu înțeles de mult : mănâncă fuior ; *rășchitor*, unui om slab și înalt ; parcă-i *un fir de tort*, unui om slăbuț dar frumușel ; *cât ai toarce un fus*, ca unitate de timp ; *a bate furcă* pe cinevă, a-decă mult ; *a aveà de furcă* cu cinevă, a-decă o afacere neplăcută ; *a țineà furcă* la ceva, a-decă a țineà din toată inima, morțiș, în ruptul capului, cu stăruință ; *caier*, păr : te-oiu înșfășcă de caier ; *buc*, caier pe sfârșite ; *porghic*, unui om mic, etc.

CAPITOLUL IV.

PRODUSE VITICOLE.

I. — Considerațiuni.

Cultura viei în Principatele Române a început să iea o dezvoltare începând cu veacul al XVII, care a crescut mereu până aproape de zilele noastre, când fu dată înapoi prin filoxeră.

Într'adevăr, urmele documentare din secolul al XVI arată pe însuș Domnitorul cumpărând vin de peste graniță, dela României trăitori pe acolo, cari se îndeletniciau cu cultura viei și desfacerea produselor viticole încă de mult.

Astfel vinul moldovenesc se exportă în mare cantitate cu prilejul bălciului industrial al Ardelenilor, bălcu privilegiat de regele Ludovic la 24 Aprilie 1553 ¹⁾.

La 27 Sept. 1559, Alexandru Lăpușneanu trimite Bistrițenilor 10 galbeni spre a i se aduce un vas de vin vechiu, «fiindcă ni e foarte de nevoie la sfințirea unei mănăstiri (Slatina)» ²⁾ ; tot cam în aceeaș vreme alt vas de vin cu 20 de ughi ³⁾ ; nu știu însă ce ar însemnă când acelaș Domn cere grabnic, tot Bistrițenilor în 13

¹⁾ Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch*, I, 280-1, no. 885 ; cf. Iorga, *Doc. Bistr. I.*, p. IV.

²⁾ N. Iorga, *Doc. Bistr. I.*, p. LVII.

³⁾ *Ibidem*, I, p. LIX.

Ianuarie 1561, 6 sticle de apă de trandafir, pentru cari vor fi plătiți la Rodna «din vinurile noastre» ¹⁾.

Pe la 1640 aproximativ, Câmpulungenii cer Bistrițenilor să le trimită «1 t.^r de vin, și-ț vom da și antun de Cotnar». ²⁾

Pe la 1697, erau vii particulare, căci iată ce se zice: «Și cu via i-am dat 2 cădzi și o curătoare și un ciubăr și un sghiab» ³⁾, termenii asemeni cu cei de astăzi.

Pe la 1705 vama Căinenilor luă pentru o povoaară de vin 4 bani românești, iar pentru una de oțet, 50 bani românești ⁴⁾.

În secolul al XVIII, găsim darea pe vii, pe pământul plantat cu vii, sub numele de *șogonărit*. Pe la 1764, Grigorie Calimah VV, constată o mulțime de abuzuri chiar, vechi de sigur. Această dare există și sub numele de *vădrărit* care se luă pe roade; apoi *vădrării năpustiau* încă mai mult pe cultivatorii de vii, luând 2 vedre la 10, în folosul lor, iar ca *vedre* oficiale pentru măsurat erau două: una mai mare, cea *domnească*, și alta mai mică, cea *starostească*, pe care însă o mai micșorase. Domnul hotărăște o singură vadră de 10 oci.

În Principate, pe la 1768, oțetul eră 2 parale ocaua, vinul $2\frac{1}{2}$ parale, iar *rachiul* (aquavitta, ital.) 15 parale. ⁵⁾

Din 1784: «și deosăbit să aibă a primii și(i) cinci sutea vedre vin din viile mele, câte un leu vadra, și(i) chirie a dusului din gios să fie a mea, însă cărașu să fie el datoriu a-i găsi și(i) a-i tocmi di cu iarnă, cu prețul ci s'ar putea mai gios... Și drojdiile să fie a lui» ⁶⁾.

Pe la 1803, vinul se vindea cu 1 leu vadra, «vin din viile noastre, struguri aleși. Mă rog pentru 10 buți vin alb ales, de se vor găsi mușterii, m'ăș sigurepsi, că țara noastră iaste înfricoșată!» ⁷⁾

În memoriile de reforme ale Domnilor români din 1821, găsim asupra produselor viticole: «Vinurile și rachiurile din țara turcească să fie poprite a nu intra nicidecum în Țara-Românească, ca să s(ă) vândă vinul și rachiul țării, pentru că Domnii greci și această pagubă făceau țării, dând voie vinului și rachiului strein de intra în țara noastră și scădea prețul celui de pământ (indigen) sau răm(ă)neă nevândut; nici să fie slobod vinul și rachiul străin să

1) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LXI.

2) *Ibidem* I, p. 73.

3) *Idem*, *Stud. Doc.*, VI, p. 61.

4) *Ibidem*, VII, p. 15-6.

5) *Idem*, *Socot. Bistr.*, p. 73.

6) *Idem*, *Stud. Doc.* VII. 235.

7) *Ibidem*, XII, p. 148.

treacă pân Țara-Românească, cu cuvânt că-l duce în altă țară, fiindcă de multeori, cu aceasta pricinuiesc că-l duc aiurea, l-au vândut aici în țară» 1).

În sfârșit pe la 1839 se exportă din Țara-Românească 70.827 vedre vin pentru 250.000 de lei, iar spirt 10.000 vedre pentru 160.000 lei 2).

2. — Cultura.

Iarna viea se *ingroapă* în pământ, făcând mici șanțuri, trăgând apoi *corzile* de vie și acoperindu-le cu pământ. În primăvară se *desgroapă* și se *taie*. Tăietul constă în rărirea vițelor și în scurtarea celor cari s'au uscat. Aceste curățituri se numesc *curpeni*, cari se folosesc la facerea gardurilor (pe deantregul), sau la *cununile* de garduri, sau la foc.

Odată cu tăietul, viea se *cotorăște*, săpându-se cu sapa numai pe sub *bucium* sau *butuc*, care în unele părți din Ardeal se numește *mușuc*.

Înainte de a da *ochiu*, viea se *ridică*, adică se leagă de *haragi* sau *araci*. Haragul este o nuiă, mai groasă ca un deget, care se *înfinge* în pământ într'o gaură făcută cu *chitonagul*. *Coarda* de vie se leagă de harag cu un fir de *mlajă*, lămuri de teiu, cari au fost strânse din toamnă și făcute *snopuri* sau *malduri* și au fost păstrate în pivnițe.

Chitonagul (fig. 322) are la vârf un ascuțiș, care poate să fie îmbrăcat și cu fier, și un nod pe care se apasă cu piciorul. În afară de vie el se mai întrebuințează și la facerea găurilor pentru *pusul* popușoilor.

Corzile viilor *ridicate* sau *bărăgite* sunt adesea lungi; de aceea unii podgoreni mai pun un rând de haragi împrejurul butucului, iar această operație se chiamă *încorditul viei*.

Viea se *sapă* o singură dată, peste tot; săparea se face adânc. Se *prășește* însă de două ori spre a nu lăsa să crească prea multă buruiiană, care face să se *încece* viea.

O vie tânără se numește *viță*. În viță se poate sămăna popușoi, cartofi, fasole, etc.

Mugurul sau ochiul corzilor dezvoltându-se, se transformă în *vlăstari* sau *lăstari*, cari se scurtează

Fig. 322.

1) Iorga, *Stud. Doc.*, XI, p. 200-1.

2) *Ibidem*, p. 18.

mai târziu, când li s'a copt lemnul, adică atunci când s'au întărit. Corzile poartă pe ele frunzele și *cârceii*, cari se agață de harag.

După cules, viea se *descură*, adică i se scot haragii cari se fac *glugi* în mijlocul viei. Unii din podgoreni încep *iăditul* (curățitul) viei de toamnă chiar; dar o revedere, primăvara, este de nevoie.

Fără haragi, viea este *neridicată*, pe pământ sau oloagă.

Vița sălbatecă se lăunește *lăuruscă* sau *răuruscă* și *corcan*.

3. — *Agurida*.

Ciorchina se mai numește și *strugur* sau *strugure*; dacă-i mic, se numește *cârcel*: *cârcel de poamă*, când are numai câteva *bobițe*. Strugurii sau poama crudă se numește *aguridă* și se folosește la înăcrirea borșului, pisând-o. Unii gospodari fac *oțet* din aguridă, pisând-o și punând în zeama acră un *cuib* de oțet adevărat.

Când *poama* începe să se coacă, se zice că *dă în copt*, se *moaie* sau se *pârăguiește*.

Poama este de mai multe feluri. Prin părțile Nicoreștilor se deosebesc: poama *băbească* sau *boierească*, care-i mare la bobită și deasă pe strugure; *poama verde* este mărunță, de culoare verzuie, se coace mai târziu, e tare și prin urmare se poate păstră mai lesne; *țâța caprei* e lungăreață și gălbuie; *coarna* e lungăreață, de culoare albă, neagră sau roșietică, are bobita mare și-i aromatică la gust; *plăvaca* este gălbuie și foarte dulce; *galbena* are culoarea gălbuie pronunțată; *turceasca* se aseamănă cu cea galbenă, dar e mai mare la bobită și-i felul care se coace în frunte; cea *mare* are bobitele foarte mari, dar pe dedesubt are și altele rămase în urmă cu dezvoltarea; *mustoasa* e ca și galbena, dar are pelița subțire de tot, iar la gust nu-i tocmai plăcută; *țârtărătica* e mărunță și, chiar coaptă fiind, are un gust acriu; *poama vulpe* este roșietică, foarte dulce și bună de păstrat; *neagra*; *pășăreasca* e neagră, mărunță și bună de păstrat; *busuioaca* miroase a busuioc; *tămăioasa* miroase a tămâie; *tivda* nu prea are gust bun, etc.

Vom vedea mai încolo, cum se păstrează *poama* peste iarnă. Până vine vremea culesului, copiii aduc poamă acasă cu *traista* sau *țoșca*; dacă-s doi, umplu *țoșca* și punând-o la mijlocul unui harag, o aduc ambii pe umăr, în *părângă*, spre a nu se *bate* (strivi) poama.

4. — *Culesul*.

Culesul începe de obicei după 15 Septemvrie, *ziua-Crucii*, fiind socotită ca începutul culesului de vii.

Culesul, numit în Banat și *alesul viilor*¹⁾, se face în următorul chip: Strugurii se taie de pe coardă cu *cosorașe*, *cuțite* sau *custuri*, sau se rup cu unghia, și apoi se pun în *cofe* (*donițe*) sau *panere*. Acestea, după ce se umplu, sunt duse la *ciubăr* sau *hârdău*, un vas de scânduri, mai larg la fund decât la gură și prevăzut cu două *torți*. În fiecare toartă are o ureche (fig. 323)²⁾. Capacitatea ciubărului este de 6—8 cofe. Un copil de obicei stă lângă ciubăr și *mustuie*, *sdrobește* sau *stâlcește* strugurii cu *mustuitorul*. Mustuitorul este un băț care are la un capăt o cruce făcută de om, sau este o creangă cu mai multe rămuri scurtate. Strugurul prins între aceste cioturi este sdrobit (fig. 324). Multe din bobite însă numai se despart

Fig. 324.

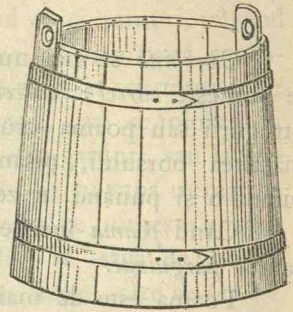

Fig. 323.

de chiorchină, fără a se sparge. După 15—20 cofe de poamă, ciubărul cu poamă mustuită este luat cu *dorunga* și dus la *cărătoare*.

Dorunga, numită încă și *părăngă* (fig. 325) este un druguleț aproape de 3 m., gros de 10—12 cm. și neted. De mijoc îi atarnă

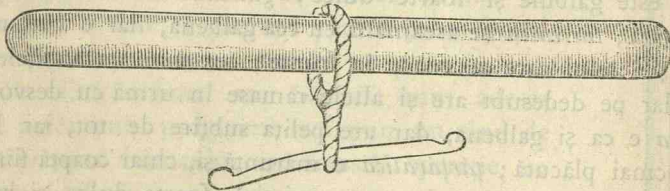

Fig. 325.

legată de un curmeiu *crucea*, care are câte o crestătură la fiecare capăt; aceste crestături intră în torțile ciubărului și ciubărul este ridicat pe umeri. De altfel se folosește încă și la căratul apei, când se numește și *crășne*, la Românii din Munții-apuseni, «pârghie cu două *rude*, spre a putea duce ciubărul cu apă».³⁾

Când podgorenii au *căsoi* sau *crame* chiar în vii, ciubărul se duce de se varsă deadreptul în *cadă*; când nu, strugurii mustuiți sunt cărați acasă cu carul în *cărătoare* sau *pritoacă*.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 851.

²⁾ V. pentru unele din cele ce urmează: Damé, *op. cit.*, p. 78—82.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99.

Cărătoarea este un poloboc de mijloc, ca mărime, vechiu și desfundat la un capăt. El se ține înțepenit în car prin ajutorul unor drugi legați cu frânghii.

Acasă sau în căsoaie, strugurii mustuiți se toarnă într'o *cadă*, vas mare de lemn, larg la gură (fig. 326). O *cadă* mai mare încă, de 400—500 vedre se numește *zăcătoare*, din pricină că este condamnată să rămână veșnic nemutată din loc, să *zacă*.

5. — *Fiertul*.

Fiertul se face în *cadă* sau *zăcătoare*. Se pare că strugurii mustuiți nu-s lăsați anume ca să *fiarbă*, să fermenteze, ci se lasă fiindcă se așteaptă isprăvitul culesului, ca să se înceapă *călcarea*.

Prin această fierbere, ciorchinele și bobیțele fărâmate se ridică către partea de sus, iar mustul se lasă la fund. În *cadă* se aude clocotind mustul.

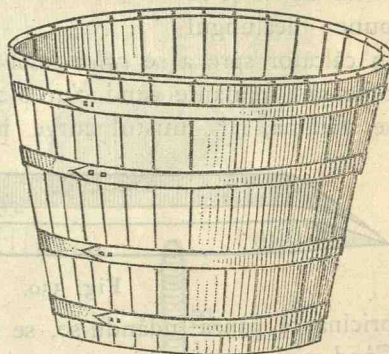

Fig. 326.

6. — *Călcarea*.

Cea mai bună calitate de vin se capătă, dând *cep* căzii și scoțând *mustul* care s'a lăsat la fund; acest must se numește și *răvac*.

Sunt mai multe feluri de a *călca*, adică de a despărți *mustul* de ciorchine și cojile bobیțelor.

Cel mai obișnuit este *călcarea* în *călcător*. *Călcătorul* s'aseamănă cu o *albie* mare (fig. 327), scobit fiind dintr'un trunchiu de fag, gros.

Când se *calcă* într'ansul, se pune aplecat, ca *vinul* să se poată scurge în *dejă*, *curătoare*, o *postavă* mare, numită și *molă* sau *lin*.

Altrfel de *călcător* sau *jghiab* (șghiab), (fig. 328), este cel făcut

Fig. 327.

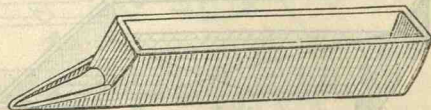

Fig. 328.

din scânduri; el este înfundat la ambele capete, dar la unul are sub fund o mică deschizătură, pe unde să poată trece *mustul* în *dejă* sau *curătoare*.

Călcătorul se așează de obicei lângă cadă. Dacă se trece vinul sau *mustul înăsprit* («care înțeapă la limbă») prin sacul de vie, acest must se toarnă cu un *căuș* (fig. 329) într'un *uluc* (fig. 330), iar de aici se scurge în *sacul de vie*.

Sacul de vie are *urzeala* și *bătaea* de răsuceală de cânepă, cu ochiuri de 2 mm. Are o capacitate de două cofe. Turnându-se într'insul must și bobite sfărâmate, mustul se scurge, iar bobitele rămân în el; când se umple, se leagă la gură cu o *ață de sac de vie* și se pune dealungul

Fig. 329.

în călcător spre a se *calcă*. Cel ce *calcă*, se spală pe picioare și începe să-l frământă când c'un picior, când cu celălalt picior; bobitele se sfărâmă, iar mustul curge în dejă. Coaja bobitelor de poamă

Fig. 330.

precum și sâmburii lor nu pot să treacă prin ochiurile sacului, din

pricină că pânza udându-se, se umflă, iar ochiurile se micșorează. Când nici un pic de must nu mai curge, se iea sacul de gură, se scutură ca să se adune rămășița strugurilor la fund, se răsucește partea din sac goală și apoi se apasă cu picioarele din nou. Astfel sacul este pe de-a'tregul călcat. Ceeace rămâne în lăuntru, se numește *discovină* sau *tescovină*. Sacul se varsă într'o *cadă*, unde discovina se va păstră.

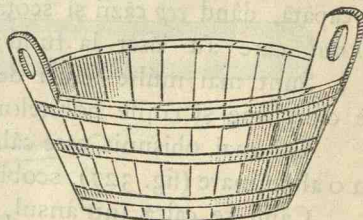

Fig. 331.

Deja sau *curătoarea* este un vas larg, de înălțimea ciubărului; unele au fundul mai mic decât gura, având și două toarte (fig. 331).

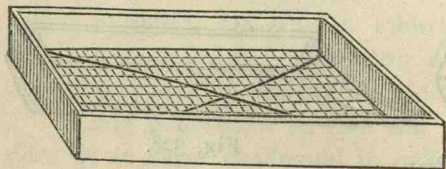

Fig. 332.

Ca să nu pice în dejă ciorchine, bobite sau sâmburi, cari întâmplător ar scăpa prin sacul de vie, obișnuiesc unii

podgoreni de a pune la gura călcătorului o *strecurătoare* sau un *ciur* de sârmă (fig. 332), sau chiar numai o pânză de sârmă.

În unele părți din Ardeal, *mustuitura* se calcă în *călcătoare*, «o bute mai largă spre fund».¹⁾

Altă formă de călcător este *linul* (fig. 333).

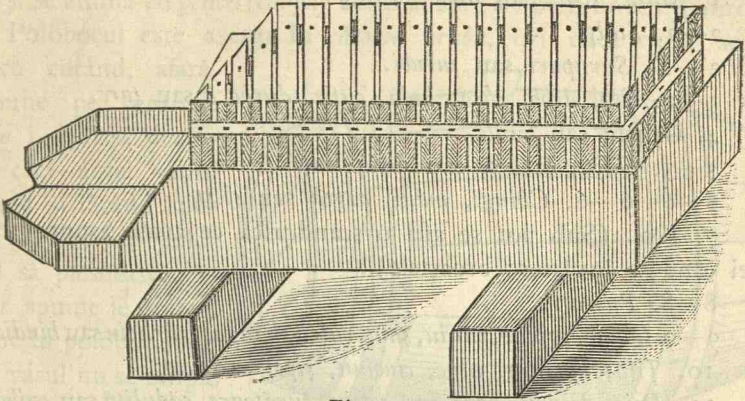

Fig. 333.

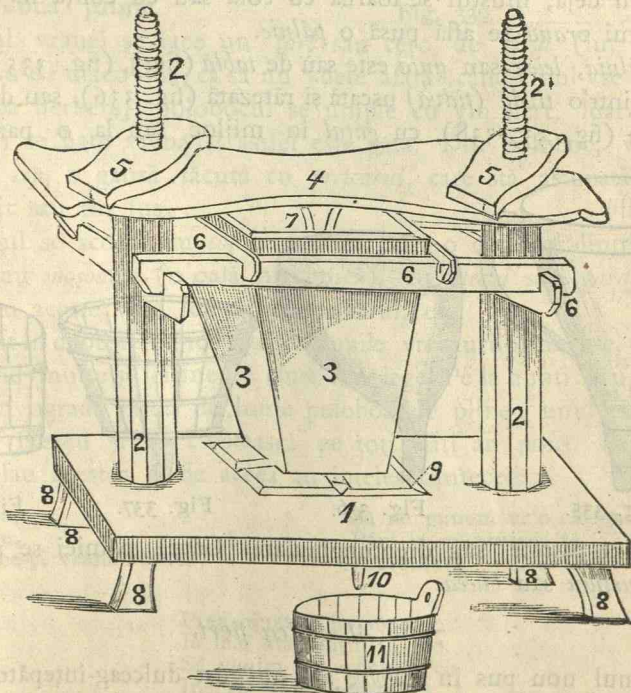

Fig. 334

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 25.

Alți podgoreni, în sfârșit, cei cari au vii mai multe, după ce vinul s'a scurs din *lin*, pun *descovina*, numită încă și *boscă*, în sac fiind sub *teasc* (fig. 334), care se compune din următoarele părți:

1. *Masă, strat sau albie.*
  - 2—2. *Stâlpi.*
  - 2'—2'. *Șurupuri sau surubi.*
  - 3—3. *Coș, drob, casă, ladă, cutie, durbacă sau țarc.*
  4. *Grindă sau punte.*
  - 5—5. *Găște, broaște sau șurupelnițe.*
  - 6—6—6—6. *Chingi, mâni, argeă sau clește.*
  7. *Pop.* (Sub pot se află o scândurică ce apasă asupra tescovinei când se învârtesc broaștele).
  - 8—8. *Picioare.*
  - 9—9. *Ighiab, șghiab, pârâu, șanț, vatră, hângaș, gârliciu sau hindichiu.*
  10. *Țiță, burluin, uluc, ciucium, șipot sau cioc.*
  11. *Dejă, dejeriu, hârdăiaș, sofeiu, curătoare, căduliță sau cuibăraș.*
- Din dejă, mustul se toarnă cu cofa sau cu cofița în poloboc, în a cărei *vrană* se află pusă o *pâlnie*.

Pâlnia, leica sau *unia* este sau de *tablă* (fier), (fig. 335) sau este făcută dintr'o *tivdă* (*tivdă*) uscată și râtezată (fig. 336), sau din doage de lemn (fig. 337-338), cu *gâtul* în mijloc sau la o parte. Alte

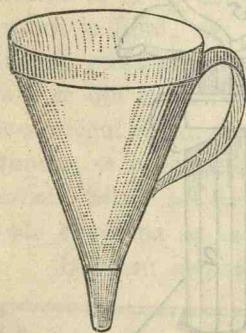

Fig. 335.

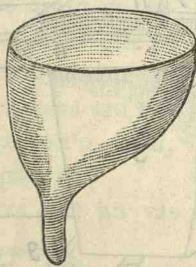

Fig. 336.

Fig. 337.

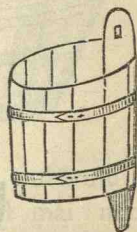

Fig. 338.

pâlnii sunt pătrate sau dreptunghiulare. *Gâtul* pâlniei se mai numește *burluiu* sau *bucă*.

7. — *Al doilea fier.*

Vinul nou pus în *poloboc* are un gust dulceag-întepător, numindu-se *must înăsprit*.

În ajunul culesului la vii, satele de podgoreni răsună de cio-

cănitul poloboacelor. Poloboacele (*boloboacele*) se fac chiar și din nou, de mai înainte însă. Acum însă se desfunde, se curăță cu *gripcă*, se opăresc și se freacă bine cu *șumuiioage* de paie, după care iarăș se spală și se afumă cu *petică* (*cârpă*) aprinsă, spre a-i pieri orice *iț* (miros).

Polobocul este așezat în *căsoaie*, *hrubă*, ori dacă vinul se va desface curând, afară.

Se pune pe *căpătăie*.

Vrana i se lasă destupată, căci altfel vinul fierbând și făcând spume, ar face ca polobocul să plesnească. Acestor spume le trebuie un loc în poloboc și de aceea vasul nu se umple complet, ci se lasă deșert cam de două palme.

Imprejurul vanei se face un *țarc* sau cerc de *clisă* (lut galben, cleios), sau de discovină, ca să nu «deie afară» când vinul «se umflă».

După fierbere, polobocul se umple cu vin fiert, luat din alt poloboc, i se bate *vrana* și astfel este gata. Din poloboc, vinul se scoate pe *cep*, o gaură făcută cu *pretcarul*, care stă astupată cu un băț ascuțit sau un fus.

Vinul se scoate cu *cofița* de vin, cam o optime dintr'o cofă, cu *oala* sau *moșoaica* (o oală mai mică), cu *stecla* sau *garafa* și se bea tot cu aceste vase, cu *ulcica*, paharul, etc.

Sunt în deobște cunoscute versiunile vremurilor trecute, când vinurile fiind multe și ieftine, se cinștia în lege! Pe la nunți mai ales, se scoteau în ograda plină de lume poloboacele pline; unul eră dator să scoată mereu și să cinstească pe toți câți ar pofți. Pe atunci se'ntâmplau acestea și de aceea au înțeles cântecele:

Poloboace,
Poloboace,
Ia întoarce-ți *vrana*'ncoace,

Să ne punem vr'o câțiva
Pân' la mântuirea ta,
Aleluia!¹⁾

Sau:

Prea cinștite poloboc,
Ia mai stai puțin în loc,
Să venim noi vr'o câțiva
Înspre mântuirea ta!²⁾

¹⁾ Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 95.

²⁾ *Arhiva*, IV, p. 223.

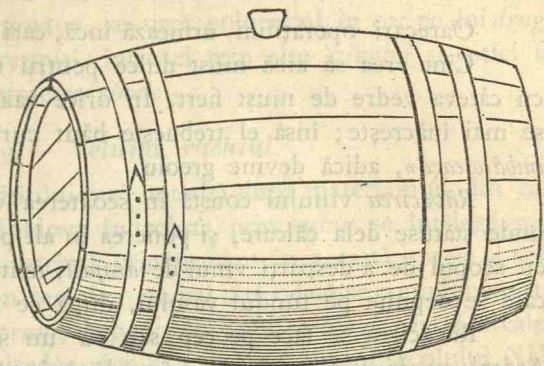

Fig. 339.

Astăzi, când nevoile apasă asupra țăranului din toate părțile, aproape tot vinul și-l vinde, lăsându-și poate câteva vedre într'o putinică, balercă, balercuță sau dimingeană (sticlă mare, învălăită în împletituri de răchită și pusă într'un coș).

8. — *Alte operații.*

Oarecari operațiuni urmează încă, cari trebuiesc pomenite.

Cine vrea să aibă must dulce pentru mai multă vreme, îl taie cu câteva vedre de must fiert. În orice caz, mustul fiert pe foc nu se mai înăcrește; însă el trebuie băut curând, căci mai târziu «se îmbăloșează», adică devine greoiu.

Răvăcirea vinului constă în scoaterea vinului dintr'un poloboc, unde stătuse dela călcare, și punerea în alt poloboc. Răvăcirea se face cu scopul de a despărți vinul de drojdii, materia roșietică negricioasă care se depune pe fundul vasului, după ce vinul se limpezește.

Răvăcirea se face pe cep sau cu un sifon numit *maț*, iar în Ardeal cu *chiușa* sau *trăgula*, «curcubetă de tras vin din butii».

Vinul răvăcit se numește *răvac*.

Limpezirea mai curând a vinului n'o forțează micii podgoreni. Alții o fac cu *cleiu de pește*, *albuș* de ou, etc.

Amestecul de *vin alb* cu *vin negru* dă vinul *pròfir* sau *profir*.

Coloratul vinului se face pentru a-i da o înfățișare mai plăcută ochiului, și cu scopul de a-l înfățișa ca vin vechiu. Iată câteva procedee:

Fructul negru al *dușilor* (aguzilor) este presat de viticultorii din sudul Basarabiei, care împreună cu strugurii negri, dau o culoare mai închisă vinului¹⁾.

Lemnul cănesc, *mălinul negru* sau *lemnul cănelui* face niște fructe negre, niște bobite, din cari se capătă un negru pentru boirea vinului. Aceste bobite strivite, se plămădesc în vin o zi și o noapte, după care vreme se strecoară lichidul și se amestecă cu vinul din poloboc. Vinul puțin roșcat (profir) capătă o culoare neagră²⁾.

Șofranul sau *safranul* are niște flori galbene, din cari se extrage culoarea galbenă limonie în chipul acesta: se ia un pumn de petale de șofran, se leagă într'o batistă și se cufundă într'un litru de apă, unde stă 4—5 ceasuri, până ce toată materia colorantă s'a disolvat în apă. Această soluție se toarnă în vin sau în țuică spre a-i da o înfățișare de vechime.

¹⁾ Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 443.

²⁾ *Buletinul Soc. de Științe*, XIII, No. 3—4, p. 189.

Poama de *boz* sau de *soc*, încă suns întrebuințate de cei ce vor să înșele cu aparența.

Când se încarcă vinul vândut, pentru a ridica polobocul în car, se face o groapă în pământ și în ea se bagă carul; polobocul, fiind la aceeași înălțime ca *pomostinea* carului, este dat *tavâl* în car. Din groapă carul este scos afară cu mai multe perechi de boi.

Dacă nu se face groapa, se urcă polopocul în car pe doi *drugi*, cari mai adesea sunt reuniți între ei prin alte *stinghii* și astfel făcută această scară se numește *còrcie*.

9. — *Velnița, rachiul.*

Terminologia rachiului nu-i hotărîtă după materialului din care acesta se extrage. În Moldova îndeobște, prin *rachiul* se înțelege orice spirtoș, în afară de vin, intrând prin urmare în această specie și spirtoasele din fructe sau din cereale; numai câte odată se complimentează zicându-se: *rachiul de prune*, de *perje*, etc., sau *rachiul de pâne* (cereale).

Episcopul Melchisedec zice că, pe la începutul secolului XIX, eră lucru lămurit că *rachiul* arată spirtoșul ce se extrăgea din fructe, ca și *țuica*, iar *holirca* din cereale. Pe aceasta o derivează din slavonul *ropъrъkъ* = a arde ¹⁾. Această afirmațiune, cum arătăm, azi nu este aceeaș. În munții Sucevei, prin *holercă*, *bolircă* se înțeleg aproape toate felurile de spirtoase nearomatice, după cum în Ardeal și în Bucovina prin *vinars* se înțelege acelaș lucru. În Munții-apuseni se mai aude și termenul *lolotă*, însemnând: *rachiul*, *basamac*, *holercă*, etc. ²⁾

Vorbind despre *velnițele* de rachiul, d-l N. Iorga spune că în trecutul nostru erau multe, pe când plăcerea ruinătoare a acestei băuturi o simțiseră țărani noștri. *Holirca* nu se mai aducea acum de Evreii mărginași de peste Nistru, din Polonia, ci se fabrică pe deosebite moșii. Bucovina, plină de *velnițe* evreești, putea sluji ca model, deși încă înainte de anul anexării, 1775, darea pe *velnițe* se în-tâlnea alături cu cea pe mori și pe cârciume în catastiful veniturilor domnești.

Dar frica de a nu se întrebuința pentru facerea de rachiul o prea mare parte din pânea culeasă în fiecare an,—căci vechiul rachiul mai sănătos se făcea din grâne, frica de a nu se găsi țara în neputința de a vinde Turcilor grâul și orzul de cari ei aveau

¹⁾ *Cronica Romanului*, II, p. 181.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102; această vorbă însămnă și *sgomot*.

nevoie, aduce pe la începutul veacului XIX oprirea lucrului velnițelor. Mai înseamnă și faptul că Domnul luă o mare vamă, 60 de parale la vadră, pe holirca ce se aducea din străinătate. Scarlat Vodă Callimachi îngădui din nou velnițele în 1814. ¹⁾

Iată și câteva pomeniri istorice. Din 1741-2 despre «căldare ce face holircă», care trebuie să deie dajdie «ug. și 6 pt. răsura» ²⁾.

Din 1790: «1 cazan de rachiu cu țevile lui». ³⁾

Din 1811 asupra celor necesare la o velniță, fiind vorbă pentru Brașov: «mănușile (cazanurilor) sa fie tot de aramă, sa nu fie de fer, nici-una, și țevile lor sa fie tot cu aramă lipite, sa nu fie cu cositor».

În sfârșit, în istoricul comunei Bogdana, jud. Tudova, găsim următoarele date istorice: Aici nu există nici o știre până în anul 1810, când un Constantin Dragomir a răscumpărat între alte locuri zălogite de socrul său Moisăiu Anton și o căldărușă de rachiu pe prețul de 20 de lei vechi. În anii 1828-9, oștenii ruși au primit dela satul Bogdănești între alte obiecte de îndestulare și spirt sau rachiu! «Din prea înalta împărătească poruncă i s'au slobozit bani pentru plata produsurilor de îndestulare ce au dat acest sat în trebuința oștilor rosâienești în vremea războiului, precum la anul 1828 și 1829 și anume»: pentru faină, crupi, orz, ovăz, păpușoi, carne, sare, spirt, oțet și lumânări—«pentru îndestulare ce au priimit oștenii dela acel sat în vreme cvartuirii, socotită în bani»..., 171 lei, 13 parale. Pe o hartă a moșiei Sucevenilor, fără dată, dar făcută cu probabilitate în anul 1855, se arată și o velniță ce eră proiectată a se face de proprietarul de atunci, dar care nu s'a mai făcut.

Între anii 1830—1867 au fost în această comună vreo 5 căldări (poverne) de ale sătenilor pentru fabricat rachiu de tiscovină, drojdi de vin și perje. Dela data din urmă însă, căldările s'au mai împuținat din cauza taxei puse asupra spirtoaselor. Rachiul ce se fabrică între anii arătați, se ridică, după spusa bătrânilor, la câte 20 de vedre de fiecare căldare. În 1888 erau în comună numai 2 căldări de făcut rachiu. Rachiul se întrebuițe parte în casele celor cari îl făceau, iar parte îl vindeau cu oca pe la alți săteni, ori cu *diridicata* pe la negustori spre a-l pune în comerț. Căldările se împrumutau și pe la alți gospodari în schimbul unei plăți de 1-4 oci de rachiu fabricat.

¹⁾ N. Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.* III, p. 198-9.

²⁾ Idem, *Socot. Bistr.*, p. 239.

³⁾ Idem, *Stud. Doc.* XII, p. 168.

Rachiul, după cum spun bătrânii, se bea înainte vreme cu multă cumpătare, de aceea se mirau oamenii de pe aici când vedeau pe Ruși în 1828 că-l beau cu *uticica*, adică cam un sfert de litru deodată. Tot dela bătrâni se află că ceea ce i-a deprins pe ai noștri cu băutul necumpătat al rachiului au fost desele *boli de holeră* din trecut. De aici au urmat că dâșii l-au băut și-l beau și astăzi ca leac pentru durere de stomac. Dela așa zisul leac, băutura rachiului a ajuns de mai mulți ani încoace pentru unii săteni și unele sâtence din cămuna Bogdana o patimă îndobitocitoare și scurtătoare a vieții.¹⁾

Din aceste considerațiuni rezultă că velnițele au avut o epocă de înflorire motivată de factori principali: starea înfloritoare a viilor și lipsa de dări sau dările ușoare. Astăzi când filoxera a secat aproape pretutindenii vechile vii românești și când dările asupra produselor alcoolice s'au ridicat peste măsură, velnițele au dat înapoi și dau încă. Pe unde velnițele erau socotite ca un mijloc de traiu, știm ce turburări s'au întâmplat.

Edificiul în care gospodarul își așează *căldarea* sau *cazanul* său se numește *velniță*, *povarnă*, *podvarnă* sau *vinărsărie*, iar cei ce se ndeletnicesc cu aceasta se numesc *povarnagii*, sau *vinărsari*, «*țuicarii*, fabricanți de rachiu».²⁾

Velnița este o căsuță în care se face un *cuptor* sau *cotlon* în care se așează *căldarea* sau *cazanul* de formă sferică turtită.

În *cotlon* arde focul, care-i *astupat* câte odată la gură printr'o foaie de fier. În *căldare* se toarnă *drojdia* sau *tescovina* până se umple mai mult de jumătate.

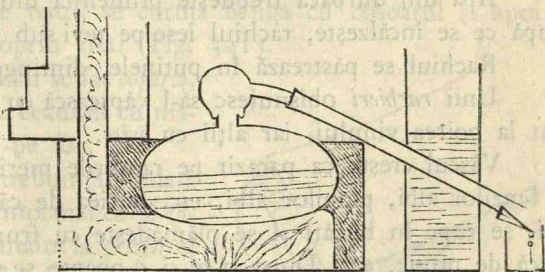

Fig. 340.

Căldarea este acoperită cu *capacul* ei, lipindu-se pe margini cu *mămăligă* spre a nu se *răsuflă* fiertura din lăuntru.

Capacul are una, două sau chiar și trei *ciubuce* cari se *îmbucă* cu *țeviile* sau *țevile* ce străbat o cadă cu apă rece numită *durbacă*. Aceasta slujește ca refrigerent, spre a condensă vaporii de rachiu

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, CIX—CX.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 107.

cari se ridică din căldare și trec prin capac în țevii. La gura țeviiilor sunt *chicușurile*, niște vârfuri de lemn ascuțite la un capăt și spintecate la celalt capăt spre a se înțepeni în *buza* de jos a gurii țeviei. Pe chicușuri se scurge rachiul în *dubă*, o mică dejă.

Rachiul care iese în frunte și cel dela urmă este foarte apăsător și se numește *poslete* sau *posleți*.

Odată cu drojdia sau discovina, trebuie să se pună în căldare și măcar o jumătate de cofă de *posleți*.

Când se dă foc în cotlon, se zice că *căldarea e gata de pornit*. Cât timp funcționează, se zice că *umblă căldarea* sau *umblă velnița*.

Căldarea se *încarcă* și se *descarcă*. Resturile din discovină se aruncă. Cele de drojdie se numesc *bortilă*.

Pentru a vedea când începe să curgă rachiul, se gustă din când în când sau se încearcă cu focul: se ia un *felegean* (o ceașcă) de rachiul, se aruncă pe căldare și i se dă foc; dacă arde fără mulți aburi, rachiul e bun.

Rachiul din dubă se măsoară cu *cotul*, un băț pe care se află diferite creștături ce arată nivelul de oci din dubă.

Cele mai mari griji în timpul cât umblă căldarea este «să nu scape rachiul în *posleți*», «să nu se iuțască prea mult focul», căci atunci se evaporează prea multă apă și deci rachiul se *posletește* din nou, și să nu se afume rachiul. Pe timpul nopții unul stă veșnic treaz.

Apa din durbacă trebuie primenită din când în când, căci după ce se încălzește, rachiul iese pe țevi sub formă de abori.

Rachiul se păstrează în putinele, dimingene, etc.

Unii *rachieri* obișnuiesc să-l vâpsească cu *șofran*, cum am văzut la boirea vinului, iar alții cu *vâsc*.

Vâscul crește ca parazit pe ramurile merilor, perilor, richiților și brazilor albi, plopilor albi, etc. Se ia de către cei interesați vâscul, se rupe în bucăți și se plămădește cu frunze cu tot în rachiul, țuică de prune, etc. După o zi și o noapte se strecoară acest rachiul plămădit și se toarnă în vasul cu rachiul. Rachiul dobândește astfel o culoare galbenă și prin urmare o înfățișare de lichid vechiu.

Pe alocuri se introduce deadreptul vâsc în poloboc ¹⁾.

10. — *Oțetul*.

Oțetul se face de obicei din vin de calitate inferioară, din cel care se scurge sub cep («se prelinge»), din vinul *râsuflat* (cel

¹⁾ *Bulet. Soc. de Științe*, XIII, No. 3-4, p. 200.

care a rămas nebăut) precum și din *țighir* (pron. *țig-hir*). Țighirul este vinul care se scurge la fundul căzii plină cu descovină, după călcarea vinului.

Ca să se *oțetească* vinul, este nevoie de *cuib de oțet*, adecă de oțet vechiu. Acest cuib se toarnă în vasul în care voim să facem oțet. Pentru a înlesni oțetirea mai curând, se obișnuiește a se pune în acest amestec și *miez de pâine* sau fasole crude, sfărâmate.

Obișnuit gospodarul își are oțetul într'o putinică s'au într'un ulcior numit *oțetar*, care stă destupat sau cu o lingură în el.

Un pom numit tot *oțetar* face niște fructe roșii, ca un fel de struguri. Aceste fructe, *puse în oțet*, îi măresc «puterea».

CAPITOLUL V.

TEIUL.

Populațiunea săracă folosește *teiul* la facerea *frânghiilor* sau *funiilor* de teiu în locul celor de cânepă; se înțelege că acestea n'au trăinicia celor făcute din cânepă, pentru aceea că teiul se întărește prea tare la căldură și se rupe.

Teiul tânăr se despoaie, se *belește*, de coajă și *beligile* sau *beldiile* sunt gata spre a li se lua *teiul*, partea măsgoasă, textilă, care căpтуșește pe din lăuntru coaja teiului.

Pentru a se scoate teiul, se curmă beliga cu cosoarul și apoi se despoaie de coaja propriu zisă. (Fig. 341).

Din cojile cari rămân se fac *coșărți*, pentru a mesteca în ele ceanul cu mămăligă, când se iea de pe foc.¹⁾

Teiul se poate întrebuintă îndată la facerea frânghiilor, întocmai ca și cânepa, răsucindu-se mai întâiu la *crivea* și apoi împletindu-se vițele. Funiile astfel căpătate însă, nu-s trainice.

Pentru a-l mai muia, teiul se *dubește* (pron. pop. : *dughește*) în apă, întocmai ca și cânepa. Cel mai bun mijloc de a-l dubi este în apă caldă. Pentru acest motiv, se face teiul mănunchiuri și se ține câteva zile în *durbaca* velniței, a cărei apă *clocită* se încălzește în timpul funcționării cazanului.

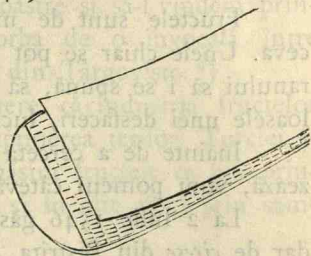

Fig. 341.

¹⁾ Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, Mem. II, p. 84.

Se pare că facerea funiilor din teiu aveà loc pe o scară întinsă în vechime, date fiind numeroasele expresii cari ne-au rămas în această privință: Un om de nimica e cel care nu face *nici teiu, nici curmeiu*; cel care nu știe să se folosească de împrejurări este cel care nu *jupoaie teiul când se iea*¹⁾, etc.

Date istorice nu prea sunt; și dacă se află, nu știm cui să le atribuim: teiului sau cânepii. Așa, d. e., în 1560 Alexandru Lăpușneanu plătește Bistrițenilor niște funii²⁾, iar peste puțin acelaș domnitor cere tot din Bistrița funii pentru turnuri³⁾.

CAPITOLUL VI.

FRUCTE, OLOIURI ȘI BĂUTURI.

1. — *Considerațiuni.*

Ca și murăturile, unele din fructe sunt socotite și folosite de țărani noștri ca niște adevărate substanțe alimentare, îngrijindu-se din vreme să le strângă, să le supună adesea unor procedee anumite pentru a le putea păstra pe timpul când vremea lor a trecut. Sunt apoi alți țărani cari le păstrează din motivul unui negoț sau al îmbunătățirii ospățului, servindu-le drept «desert».

Industria fructelor se înțelege că s'a perfecționat cu timpul, se va perfecționa încă, și se va răspândi pe o scară mai întinsă, când nivelul cultural al țaranului va crește și când luminătorii veșnic în atingere cu el vor da pilda pipăită.

Fructele sunt de multe feluri și mai toate se pot folosi la ceva. Unele chiar se pot căpăta fără muncă multă; rămâne ca țaranului să i se spună, să i se arate mijloacele și să i se asigure foloasele unei desfaceri, lucru care nu i se poate cere lui.

Înainte de a cercetă chipurile cum unele fructe se industrializează, vom pomeni câteva indicii istorice, în trecut.

La 2 Iulie 1546 găsim pe Petru Vodă la Hârlău, primind un dar de *cireșe* din Bistrița Ardealului, pentru cari Vodă mulțumește, «dar n'am pus gura pe dânsule!»⁴⁾. Nu ne putem pricepe ce ar însemna aceasta. În Iulie să nu fi găsit *Vodă* cireșe în Moldova? Să nu fi știut Bistrițenii că'n această lună cireșele sunt în toiul lor?

¹⁾ Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 192.

²⁾ N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LXIX.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem, I, p. XLII.

La sărbătoarea Paștilor din 1547, aceiași Bistrițeni fac prezent Domnului Moldovei niște *prune*¹⁾. Eră firește primăvară, dar se poate ca Vodă să aibă nevoie de acest dar, neputând găsi aiurea în țară prune uscate?

La 7 Maiu 1549, Ilie Vodă primește tot din aceeaș parte daruri constând din cuțite și *cireșe*²⁾.

La 5 Februarie 1560, Alexandru Lăpușeanu scrie la Bistrița să i se trimeată 3—4 vase de prune uscate, bune, de Bistrița, pe cari le va plăti, «pentru că se apropie postul în care legea noastră și obiceiul nostru cel vechiu nu ne lasă să mâncăm pește»³⁾.

La 1 Iunie 1567, același Voevod cere acelorași târgoveți de un galbăn «cireșe din anul acesta»⁴⁾.

«Dulciuri», primește Iancu Sas Voevod, prezent din Bistrița în 1579⁵⁾.

Dintr'o scrisoare de pe la 1685, Octomvrie 30, din Moldova către Bistrița: «Puținel poclon să primești dumneata dela noi, din cât s'au găsit: 10 pepeni proaspeți»⁶⁾.

Dar apoi, pe la 1741—2, proces în Moldovă pentru că unul altuia «i-au aprins și niște *loznit*(i), cu poamil(e) ce eră pe loznit(ă).⁷⁾

Poama sau strugurii se murau pe la 1784⁸⁾.

Șotânga 1810: «iar rachiul ce obișnuim toamna de îl facem din prune sau din alte poame, pe la casele noastre, să nu fim nici de acum înainte popriți a face, ci, făcându-l, să-l și vindem cu rădicata, ori la stăpânul moșiei sau ori unde vom găsi preț mai bun fără de a fi volnici să-l ținem la casele noastre și să-l vindem printr'ascuns întru vreme îndelungată». E vorba de o învoeală între moșnenii și egumenul mănăstirii catolice din Târgoviște.⁹⁾

Episcopul Melchisedec este de părere că industria fructelor începù să se desvolte mai ales după supunerea țărilor Turciei și mai târziu, căci pe timpul Fanarioților găsim fructele ca un principal articol de export în Constantinopol și în alte părți prin samarlăcul *negustorilor de fâină*.¹⁰⁾

¹⁾ N. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. XLIII.

²⁾ *Ibidem*, I, p. XLIV.

³⁾ *Ibidem*, I, » LVIII.

⁴⁾ *Ibidem*, I, » LXXVIII.

⁵⁾ *Ibidem*, I, » XLXIV.

⁶⁾ *Ibidem*, II, » 53.

⁷⁾ *Idem Stud. Doc.*, VI, p. 258.

⁸⁾ *Ibidem*, VII, p. 235.

⁹⁾ *Idem, Socot. Bistr.*, p. 248.

¹⁰⁾ *Cronica Hușilor*, p. 86.

Industria fructelor este specială după regiuni. De sigur că se practică într'o măsură mai mare la dealuri și la munte.

La muntenii din Munții-apuseni, de cum începe să se coacă *cireșcele* (ca la Mada) și *măgdălanel* (caise) (ca la Galda), nu se mai sfârșește comerțul până primăvara. Cel mai mare comerț se face însă cu *merele roșioare* (Benic, Galda, Cetea, Giomal). Coaja merelor e roșie purpurie și se culeg pe la începutul lunii lui Octomvrie de către culegători anume deprinși cari știu să umble cu scările «ca știutorii cu condeile». Merele culese se păstrează în *țarcuri*, anume tăcute în pivniți (paralel cu părății se fac garduri de nuiiele bine bătute cu maiul, cari se innădesc cu bolta pivniței). Comerțul se face în mai multe feluri: Roada se vinde dinainte, când mărul e în floare și aceasta se numește pe o *tunsoare*, sau când roadele s'au copt și aceasta se chiamă *pe ce se vede*, ori iarna cu *ruptul* (cu țarul), pe ce-o da țargul și norocul, etc. ¹⁾

Un cântec tot din Ardeal zice, de sigur relativ la aceasta :

Dragostele nu se fac

Nici din mere,

Nici din pere,

Nici din nuci

Că-s mari și dulci;

Că dragostele se fac

Din degete cu inele

Și din buze subțirele

Și din grumaji cu mărgel²⁾.

2. — *Perjele și Prunele.*

În Moldova *perje* sunt prunele cari se deslipesc de pe sâmbure. *Prunele* propriu zise și *curcudelele* sau *corcodușele* nu se deslipesc; în Muntenia toate aceste specii sunt denumite la o laltă *prune*.

Uscarea prunelor și perjelor pentru iarnă se face în mai multe feluri: Unii gospodari le întind la soare pe *lese* făcute din îngrădituri de nuiiele spre a se usca. Alți gospodari, înainte de a le întinde la soare, le *opăresc* mai întâiu cu uncrop. În sfârșit, alții, în loc să le întindă la soare, le pun în cuptorul de făcut pâne, care a fost *ars* mai înainte.

Mijlocul cel mai cunoscut însă este uscarea la *loșniță*, numită încă în Ardeal și *loșniță*, *șujnic*, *bușdeiu* ³⁾, *coșeriu* ⁴⁾, *slaniță* ⁵⁾, *leașcu* ⁶⁾

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 13—4.

²⁾ Victor Onișor, *Doine și strigăte din Ardeal* (Șaraga), p. 7.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 80.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 36: care coace prunele.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 78.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 56.

sau *leasă*. Losnița se face de către gospodarii cari au perji mulți; cei ce au mai puțini, se duc și *usucă* sau *coc*¹⁾ perjele sau prunele la alții.

Losnița are o groapă lungă cam de 2 m., largă de 1 1/2 m. și adâncă aproape tot așa, care comunică într'o parte cu altă groapă, pieziș. Deasupra groapei se pune o *leasă* făcută din nuiele, puțin mai mare decât groapa. Imprejurul lesei se face un dreptunghiu de scânduri, în care se toarnă perjele, astfel ca stratul să nu fie mai gros ca de un lat de palmă. Prin groapa piezișă se pun lemne sub *leasă* spre a arde. Arderea trebuie să se facă încet, fără flacără mare, căci astfel se poate aprinde losnița; de aceea cele mai bune lemne de ars sunt rădăcinile, buturugile sau cioturile putregăioase.

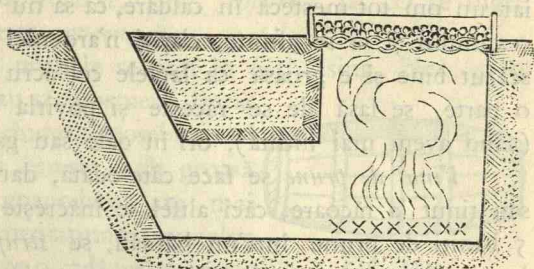

Fig. 342.

Perjele trebuiesc mestecate din când în când, iar după un timp trebuiesc culese cele cari s'au uscat. Prunele uscate sau coapte au carnea *sbârciită*, creață, fără a fi tare, adică lipită de sâmbure.

Ca să prindă tot fumul și toată căldura, prunele se acoper cu un sac sau țol.

Unii gospodari, în loc de a face losnița în pământ, o fac pe pământ, adică fac un *țarc*, ca o coteneață de găini, o lipesc cu ba-ligă, și deasupra acestui țarc cilindric pun leasa cu perjele. Sub leasă fac foc și fum.

Perjele sau prunele uscate sunt numite în Ardeal *bureușei*²⁾ și *fulcel* sau *fulcei* când încă sunt calde, adică atunci când se ieau de pe leasă³⁾. Ele se pun în putini sau poloboace, îndesându-se bine.

Peste iarnă se mănâncă crude sau fierte; în acest din urmă caz se chiamă *lapte de bou* în Ardeal⁴⁾.

Povidla, *povodeaua*, *magiumul* și: *povirla*, *poeverla* sau *pohârla*

¹⁾ Mai ales în Ardeal.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 24.

³⁾ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 55. În Moldova de jos, astfel se numește *terciul*, *cirul* sau *titirimul* din mămăligă.

se face din prune și perje coapte, prin unele locuri chiar din *zarzăre* și gutui în chipul următor: «Intr'o căldare mare se pun prune și perje coapte bine și spălate. Căldarea se pune afară, pe foc, pe un cuptor făcut în pământ și se lasă acolo până fierbe bine, de se desprind sămburii. Se pune apoi de se răcește zeama și căldarea se umple din nou. Când avem atâta zeamă de se umple căldarea, o strecurăm printr'un ciur sau sită rară de *drod* (sârmă), ca să rămână sămburii și cojile; zeama curată se pune în căldare și i se dă foc, iar un om tot mestecă în căldare, ca să nu se prindă coaja pe fundul ceanului și să se afume, c'apoi n'are nici un gust. Când zeama a scăzut bine și e groasă ca laptele cel acru de oi, căldarea se dă la o parte, se lasă de se răcește și povirla se pune ori în *budăieșe* (când avem mai multă), ori în oale sau gavanoase». ¹⁾

Vinul de prune se face câte odată, dar el trebuie bătut îndată sau ținut la răcoare, căci altfel se înăcrește. Pentru a-l face, se ieau 5 baniși de prune într'un hârdău, se *strujesc* bine cu o lopată de lemn, se toarnă 5 vedre de apă peste ele. Unii topesc în această apă câte 10 oci de zahăr și 150 gr. tanin. Se lasă apoi să *fiarbă* (fermenteze) și când aceasta s'a sfârșit, se trage vinul și se pune la răcoare. Vinul acesta are un gust foarte plăcut. Hârdăul nu se umple până în gură, căci altfel perjele umflându-se pe timpul fiertului, dau afară.

Țuica sau *rachiul de prune*. Avem în țară o suprafață de pruni, dând în mijlocie 1 milion și jumătate decalitri de țuică. Întinderea totală, cuprinzând și livezile mai mici, nu se cunoaște, dar se știe că-i destul de însemnată; adevăratele foloase însă nu se trag pe deplin.

Bosnia are abia pe jumătate livezile noastre de pruni și exportă anual pentru 8.000.000 de lei, dând ca venit la hectar aproape 180 lei, dacă din prune se face țuică, iar dacă prunele se usucă, venitul la hectar se ridică la 270 lei. Noi căpătăm abia 75 lei pe țuica scoasă din prunele unui hectar. Pricina acestei diferențe în mai puțin pentru noi, stă în necunoașterea chipului rațional de cultură a pomilor fructiferi. Acest neajuns s'ar îndreptă poate prin înființarea unor pepiniere, cari vor trebui să fie frecventate în mod obligator de o parte măcar din cultivatorii de pruni. Broșuri pe graiul lor, dând lămuriri și chipuri potrivite mijloacelor lor, încă ar folosi.

¹⁾ M. Lupescu în *Șezătoarea*, VIII, p. 34.

la multe. O altă pricină a nedesvoltării acestei industrii stă în faptul că nu se iau măsuri energice pentru stârpirea omizilor și nu se iau măsuri pentru încurajarea cooperativelor. Cu aparate mai sistematice, prunele s'ar putea usca mai curând și mai cu folos și n'ar rămânea prin pomi, viermilor și paserilor, în anii de belșug.

În general, chipul cum se face țuca se aseamănă cu al ra-chiului de țescovină.

În Muntenia, unde se face cea mai multă și mai bună țucă, velnițele poartă numele de *poverne*, sing. *bovarnă*, iar cel ce îngrijește o povarnă se numește *povarnagiu*.

După ce s'au cules prunele se pun în *buți*, sing. *butie*, și se *pisează* adică se fărâmă sau se mustuesc. Butia seamănă cu polobocul, cu singura deosebire că-i aproape de trei ori mai lungă decât groasă (fig. 343). Când însă gopodarul are mai multe prune, *fierberea* (fermentațiunea) prunelor se face în *linuri*. *Linul* este o cadă foarte mare.

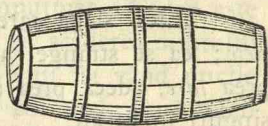

Fig. 343.

În butie sau *lin*, prunele se pun cam până la o palmă și jumătate de *gardină*, căci altfel prunele umflându-se, spuma care se formează ar da afară. După fierbere, volumul prunelor «dă înapoi», adică scade.

Gospodarii cari au multe și mari livezi de pruni, au povernele lor proprii, iar cei cari n'au, fac țuca pe la alții plătind *zeciueala*.

Povarna (Fig. 344)¹⁾ are un vast *cuptor* (1) compus și el din-

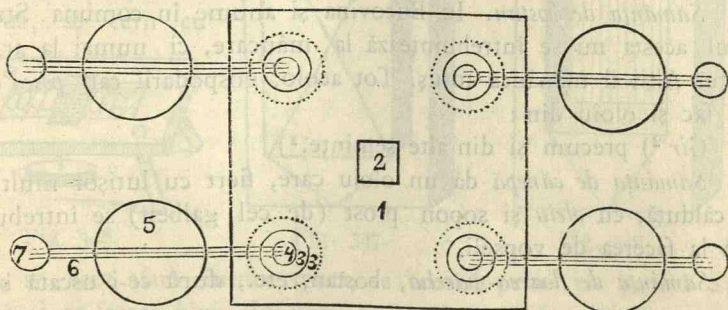

Fig. 344.

1, 2, 3 sau 4 alte *cuptoare*, după numărul cazanelor, din cari fu-mul iese într'un *horn* comun (2). Deasupra cuptoarelor sunt fixate

¹⁾ Schițată după o bătrânească povarnă a d-lui Nae Micescu din Ciumești-Muscel.

cazanele (3, 3) cu capacele lor. Prin răcitoare (durbacele dela velnițele moldovenești) (5), trec țevile în număr de 1-3, cari își scurg țuica în bote (7).

Prunele fierte, sub numele de *poșircă*¹⁾, se ieau din lin sau lbutie cu *coferul* (fig. 345) și se toarnă în cazan.

Bota este un ciubăr înfundat deasupra, având două torti; în fundul superior are două găuri din cari, prin una curge țuica în lăuntru, iar prin cealaltă, iese aerul dat afară.

Țuica din botă se măsoară cu *țancul*, un băț cu mai multe crestături, cari arată numărul ocilor sau litrilor de țuică.

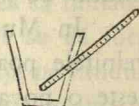

Fig. 345.

Țuica slabă care curge la început și la sfârșit se numește *poslețe*; ea se strânge, amestecând-o mai în urmă cu țuica ce a ieșit prea tare, adică prea alcoolică. Dacă ies prea mulți *posleți*, se pun singuri în cazan.

Resturile de prune, cari rămân în cazan, după sfârșitul fier-tului, se numesc *boască*, *boșorină* sau *boroghină* și se dă la porci.

Tot astfel se face și țuica de mere și zarzăre (*caise*), numai că se amestecă cu apă pe timpul fermentațiunii.

3. Oloiuri.

Oloiuri fac țărani români din mai multe feluri de semin-turi precum :

Sămânța de bostan. În Bucovina și anume în comuna Straja, oloiul acesta nu se întrebuintează la mâncare, ci numai la ars în opaite. Alții îl mănâncă totuș. Tot acolo, gospodarii cari *posed oloi-nițe*, fac și oloiul din :

*Gir*²⁾ precum și din alte semințe.³⁾

Sămânța de cânepă dă un oloiul care, fiert cu lutișor mult, în apă caldută, cu *oleiu* și sapon prost (de cel galben) se întrebuintează la făcerea de vopseli.

Sămânța de floarea-soarelui, bostan, etc., după ce-i uscată bine

¹⁾ În Moldova de jos, sub acest nume se înțelege un rachiu rău și clocit, *pușoarca*.

²⁾ D. Dan, *Straja*, p. 52; *gir*, probabil *jir*, fructul fagului.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 87: «*ucioci*, resturi de sămburi de bostan, după ce s'au cernut»; ibidem, p. 86: «*trûșnec*, turtoiuul ce rămâne din sămburii de bostan storși în *teasc* pentru *oleu*».

în cuptor și *pălăit* ¹⁾, se pisează în piuă, se cerne de câteva ori, se face făină și se tescuește apoi în *oloiniță* spre a căpăta din ea oloiul ²⁾.

Din *sâmburi de miez de nucă* se face astfel în Ciumești-Muscel: se pisează nuca mărunțel, se pune apoi în vase de lut și se încălzește în cuptor, după care se stoarce cu mâna, sau se pune în niște *săculețe* mici spre a fi tescuite la teasc, două scânduri, una jos și alta deasupra.

În com. Bodgana-Tutova, fabricat de femei în chip cu totul primitiv, se întrebuițe înainte vreme la cea mai mare parte din săteni la prăjirea bucatelor în zilele de post. Astăzi însă, se face pe la puțini locuitori din pricină că nucii s'au împuținat. Cauza este creșterea populațiunii, desfundarea pământului și scăderea simțului de îngrijire pentru pomi. Pe lângă acestea, sătenii își vând nucile acum la oraș sau pe la negustori cari vin prin comună. Dacă nucii s'ar cultivă pe o scară mai întinsă în satele noastre, s'ar realiza nu numai un venit mai bun, dar și gospodăria ar fi folosită prin un aliment curat, în locul undelemnului falsificat. ³⁾

Iată acum chipul cum se fac oloiurile în jud. Suceava și felul cum își fac gospodariii oloinițele.

Semințele se pisează în piuă, se cern cu

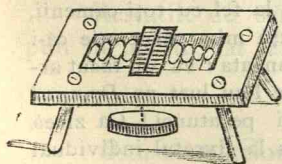

Fig. 348.

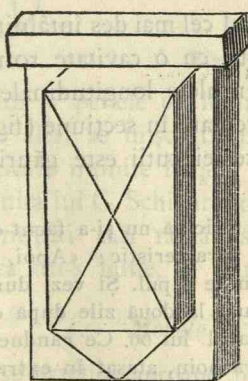

Fig. 347.

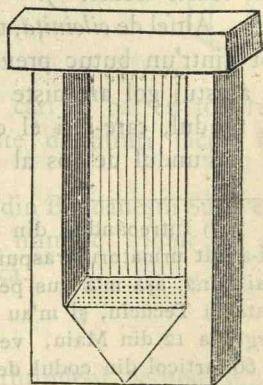

Fig. 346.

ciurul, se scot afară într'o troacă, se toarnă peste ele puțină apă caldută și se freacă bine. În urmă, se prăjesc pe foc și apoi se pun într'o petică sau un săculeț și se vără în cutia oloiniței.

Cutia oloiniței (fig. 346) are o formă paralelipipedică cu o cavi-

¹⁾ *Vânturată*.

²⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 245.

³⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CVIII—CIX.

tate săpată în lemn. Pe peretele de jos al cutiei sunt niște găuri, pe unde se va scurge oloiul în jos. Pe peretele în care s'a săpat cavitatea, mai sunt două șențulețe cari se împreună la marginea de jos a acestei fețe.

În această cutie se pune săculețul cu semințurile pomenite.

Presarea acestui săculeț se face cu un *calup* (fig. 347), care se adaptează cutiei având și el prevăzute cele două șențulețe cari se împreunează jos. Partea din calup care va presă asupra săculețului cu semințuri, are două șențulețe săpate în diagonală, spre a înlesni scurgerea oloiului în jos.

Cutia și calupul se pun într'un *butuc* (fig. 348) care are o cavitate eliptică și în care atârna cutia și calupul prin urechile ce le au. Apropierea dintre ambele sau apăsarea amânduror asupra săculețului cu seminturi, se face cu *pene de lemn*, puse în dreapta și în stânga și bătute cu încetul și treptat. Partea proeminentă din calup intră în cutie, săculețul se tot strânge și oloiul curge pe găurile și șențulețe în jos, într'un vas pus sub butuc.

Aceasta este oloinița lui Vasile Chirilă din Bogdănești-Suceava, om foarte iscusit ¹⁾.

Altfel de *oiloiniță*, tipul cel mai des întâlnit, se compune (fig. 349) tot dintr'un butuc prevăzut cu o cavitate rotundă. Peretele circular al acestui gol are niște șențulețe longitudinale, cu gura mai îngustă ca fundul, care-i și el circular, în secțiune (fig. 350).

Fundul de jos al acestei cutii este găurit ca și celălalt soi de

¹⁾ Întrebându-l din ce pricină nu și-a făcut-o la fel cu toți oamenii, mi-a dat următorul răspuns caracteristic: «Apoi, așa mi-a părut mie că-i mai bună, așa m'a dus pe mine capul. Și vezi dumneata: eu am făcut armata la Tecuciu, și m'au luat la două zile după ce l-au luat pe *Domnul Rege*, la 12 din Maiu, veleatul lui 66. Ce rândueli pe atunci! Că zicea la 66 (articol din codul de războiu, atașat în extras la livretul individual al soldatului): vegheata nesupunere către șefi se va pedepsi după împrejurări cu munca oanei sau a temniței; la 41: *Cinurile* de jos, cari fără a fi porunciți vor scoate sabia în ființa șefilor cu cuget de a aduce cuiva vătămare, se va pedepsi cu munca silnică la ocnă; la 73: cinul de jos, care va lipsi dela postul său, când se va face *larmă* sau *apel*, cu bătaie dela 50 la 100 de nuiiele; iar la răsbel, la 195: soldatul care-și va năpusti postul fiind de santinelă sau de caraulă, bătaie de 200 de nuiiele; la 206: ostașul care nu va împlini poruncile șefilor, în ființa vrăjmașului, cu împuşcare! Da' amă!... că pe mine m'a pus un locotentent rău, adecă rău cu cei răi—m'a pus șef de ordinar...»

oloinițe, corespunzând toate într'o țevie prin care curge oloiul într'un vas.

Săculețul cu semințuri se pune în cutie, iar peste el se așează *popul* (fig. 351), o scurtătură de lemn cu secțiune circulară, tras la strung. Popul este apăsat în jos de niște stinghii orizontale numite

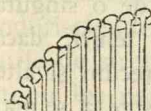

Fig. 350.

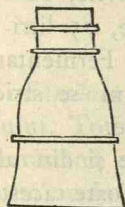

Fig. 351.

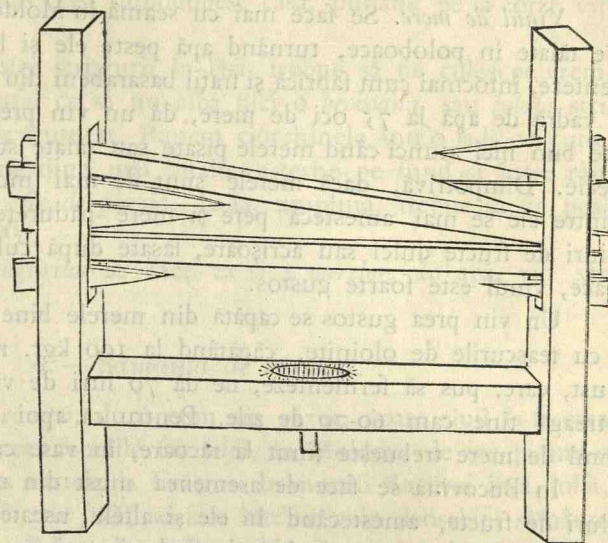

Fig. 352.

stative; acestea, precum și penele de lemn, cari se bat cu toporul încet, de o parte și de alta, se mișcă în niște dăltuituri făcute în cele două stinghii verticale numite *brațe*.

Aceasta este oloinița lui C. Schinare tot din Bogdăneștii Sucevei.

Resturile de semințuri cari rămân se numesc *trușnic*; el se pun în bucate, iar dacă nu-s bune, se aruncă.

4. — Merele.

Uscarea merelor se practică aproape pretutindeni, pe unde sunt, în timpul când sunt coapte, pentru a le avea peste iarnă sub numele de *uscături* în Moldova de jos, și *stoafe* sau *stofe*¹⁾ în unele părți ale Ardealului.

Bărbații valahi din părțile Moraviei le prepară vara la olaltă cu celelalte fructe precum: perele și prunele, urcându-le în cuptoare anume făcute pentru aceasta spre a le desface apoi.²⁾

¹⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, p. 80.

²⁾ T. T. Burada, în *Arhiva* (Iași), V, 277.

Merele se usucă tăindu-le felii și punându-le apoi la soare sau în cuptoare.

Mere murate fac mai ales locuitorii din părțile Moldovei de sus, punându-le în apă, vin sau must dulce.

Vinul de mere. Se face mai cu seamă în Moldova, punând merele tăiate în poloboace, turnând apă peste ele și lăsându-le să fermenteze, întocmai cum fabrică și frații basarabeni din Basarabia de jos. O vadră de apă la 75 oci de mere, dă un vin prea slab. Vinul nu este bun nici atunci când merele pisate sau tăiate sunt de o singură specie. Dimpotrivă, dacă merele sunt de mai multe feluri, dacă printre ele se mai amestecă pere și mere pădurețe precum și alte soiuri de fructe dulci sau acrișoare, lăsate după cules spre a se mai coace, vinul este foarte gustos.

Un vin prea gustos se capătă din merele bine strivite, cum ar fi cu teascurile de oloinițe, căpătând la 100 kgr. mere, 75 litri de must, care, pus să fermenteze, ne dă 70 litri de vin. Fermentarea întregă ține cam 60-70 de zile. Pentru ca apoi să nu se strice, vinul de mere trebuie ținut la răcoare, în vase curate.

În Bucovina se face de asemenea must din mere și din alte feluri de fructe, amestecând în ele și altele uscate. Toate acestea le pun în vase cu apă, le lasă de fierb și apoi încep să bea vinul. Dacă se împutinează, mai adaugă apă. ¹⁾

În Ardeal, mustul de mere și de poame se numește *țigăriu* ²⁾, *ciagăr* ³⁾, iar sub numele de *șughir* sau *cighir* se înțelege oțet de mere. ⁴⁾

Oțetul de mere se face din mustul stors din merele pisate, cu ajutorul oloinițelor.

5. — Strugurii sau poama.

Strugurii uscați se păstrează în mai multe feluri. Unele gospodine culeg înainte de culesul viei, din speciile cari au bobیțele mai tari, precum sunt strugurii de *poamă coarnă, verde, mare, vulpe,* etc. Aceștia se înșiră pe podul casei, jos.

Alt chip este păstrarea strugurilor în *clădării*. Se taie strugurele împreună cu un capăt de viță lung cam de o palmă, și mai

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 52.

²⁾ Al. Viciu, *op. cit.*, p. 84.

³⁾ *Ibidem*, p. 29.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 80.

multe asemenea vițe împreună cu strugurii lor, legate la un loc, se numesc *clădărie*. Ața sau teiul cu care se leagă are un ochiu, care se bagă într'un băț infipt în coperișul de paie sau stuf al casei și lăsând astfel clădăriile să atârne.

Unele gospodine își împodobesc casa, punând pe la corzi vițe cu struguri.

Pentru a păstră strugurii în lăzi, trebuie să fie culeși pe vreme uscată și aleși astfel ca să nu aibă nici o *broboană* sau *bobiță* stricată sau aproape de scuturat. Punem ciorchinele într'o ladă ori cutie, rânduri-rânduri, îngrijind mai întâiu a așterne pe fund și între rândurile de struguri *foi de piersic*. Lada umplută trebuie să fie pusă într'un loc uscat. ¹⁾

Murarea strugurilor se face ca și a merelor, în apă, vin sau must dulce.

6. — Sămânța de cânepă.

Sămânța de cânepă, după cum am văzut, poate sluji la facerea oloiuului. Tot din ea, femeile fac *jolfă*, în Moldova de jos, pisând-o și învrăstând cu ea turtele la Crăciun. În munții Sucevei însă, jolfa, numită acolo *julfă* sau *jufă*, se face într'un chip deosebit: sămânța de cânepă se pisează în *chiuă*, până se face turtă; se încălzește puțin la foc într'o strachină mare, se pune în ea puțină apă fierbinte și se tot mestecă. Când credem că s'a muiat totul, se umple strachina cu apă caldută și căpătăm un lapte dulce, care se strecoară prin *sitișică* sau prin sită ca să rămâie *hoaspa*. Laptele acesta se pune într'o oala la foc de fierbe. În timpul fiertului, laptele se încheagă puțin, ca *jântița*, și căpătăm astfel jolfa, în care se pune puțină sare.

Jolfa se poate face și din *trușnic*, turtele ce rămân dela oloiu (făcut din sămânța de cânepă), dar nu-i gustoasă și dulce. ²⁾

7. — Pepenii.

Pepenii, *harbujii* sau *lubenițele*, pe lângă că se mănâncă copti și murati, când se fac din îmbelșugare, dintr'înșii se prepară, după cum am văzut în unele sate din Dobrogea, precum în Ghizdărești, un fel de *dulceț de pepeni*.

Pepenii, tăiați felii, feliile desfăcute de coajă, se pun în ceaune

¹⁾ Albina II, p. 452.

²⁾ M. Lupescu, în *Șezătoarea*, VIII. 33.

mari de se fierb. Când au fiert îndeajuns, se dau ceaunele deoparte ca să se răcească, iar după aceasta se strecoară zeama de sămburi și celelalte resturi. În urmă zeama se pune din nou la fiert și se fierbe până ce scade. Când s'a făcut ca laptele acru, se dă jos de pe foc și se pune în vase de lemn sau de lut unde se încheagă.

8. — *Bostanul sau doileacul.*

În Bucovina este obiceiul de a face din bostan *răcele*, tăind bostanul felioare, punându-le în lapte de var ca să se întărească, și apoi se fierb cu must de miere. Astăzi însă, acest obiceiu pierе. ¹⁾

În Ardeal, coaja bostanului fiert și prin urmare despărțită de miez, se folosește ca vase pentru ștrâns semințuri. Astfel de vase se numesc *betce* (betcă sau *bețce* (bețcă). ²⁾

În Moldova, bostanii se mănâncă copti în cuptor sau fierti.

9. — *Alte preparate.*

Vin din poame sălbatece, precum sunt *afinele*, *murele*, etc., fac Români din Bucovina. ³⁾

Se mai usucă, întocmai ca și merele: *perele* și *zarărele*. *Perele pădurețe* cari se coc foarte târziu, se lasă întâiu să se moaie și apoi se pun în pod ca să se usuce. *Coarنےle* coapte se usucă la soare întocmai ca *cireșele* și *vișinele*. *Porumbele* sau *porumbелеle* coapte se usucă și iarna se fierb cu bostan, dând acea ce se cheamă *gorgoliciu*.

Țărancele noastre numai în timpul din urmă au învățat, prin imitația târgovenelor, chipul de a face dulceturi din poame. Și astăzi însă, nu fac decât gospodinele prea cuprinse precum și nevestele slujbașilor.

O harnică folcloristă din Bucovina este de părere că, înainte vreme, multe gospodine erau pricepute în ale dulceturilor, dovadă tufele de trandafiri, cari se găsec pe lângă fiecare casă românească aproape. Și în satele Moldovei de jos se observă acelaș lucru, dar trandafirii stau alături cu tufele de *lilic*, cari sunt mult îngrijite de flăcăi și fete mari, pentru a aveă cu ce să se împodobescă în zilele de sărbătoare.

Din fructe sau din alte substanțe se fac multe băuturi în Bu-

¹⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 246.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 19.

³⁾ D. Dan, *Straja*, p. 52.

covina, unde aceasta cade în sarcina gospodinei. În com. Straja pregătesc un fel de băutură nu tocmai dulce din esența oțetului. Ea se fierbe din cicoare și *bipce*. În această fiertură se pune oțet și se adaugă alămâie, zahăr și apă rece, dându-i băuturii, în chipul acesta, o culoare cafenie.

Tot în acea parte se face și o *mursă* dulce din zahăr ars care se rărește cu uncrop și apă rece, căpătând o culoare întunecată. ¹⁾

CAPITOLUL VII.

PĂSATUL.

Păsatul, numit încă și *pasat* sau *păsat* iar în unele părți ale Ardealului și *pisat* ²⁾, este fructul mălaiului, numit și *mălaiul mărunțel* sau *meiu*. ³⁾

Apărat pe câmp de păsări, precum sunt vrăbiile sau ciorile, prin spărietori sau *momâi*, la vremea culesului i se seceră numai spicul, iar restul se cosește ca nutreț vitelor.

Spicurile de mălaiu se *bat* cu bățul și sămânța care se capătă se numește *păsat*. Pentru a fi folosit în bucătărie el trebuie făcut. «Făcutul păsatului» se face în *piuă* sau *chiuă* (fig. 354), bușteni de corn, găuriți, cu toarte sau fără toarte. În aceste *chiuă* (plural) se pune păsatul și se bate cu *chilugul de lemn* (fig. 355) sau cu Fig. 353. Fig. 354. Fig. 355. Fig. 356.

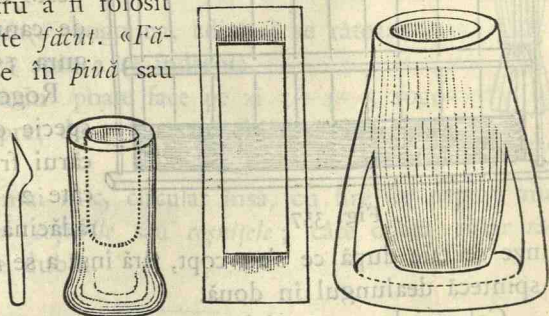
chilugul de fier (fig. 353) numit și *fier de chiuă*. Acesta nu-i altceva decât un fier de plug, care se prinde în grindeiu înaintea fierului propriu zis, spre a spinteca brazdele.

Păsatul se *bate* așa până când cojile tari, galbene, cărămizii, strălucitoare cad de pe sămânță, lăsând numai miezul alb, mat, *păsatul* făcut.

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 60.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 67.

³⁾ Sezătoarea, VII, p. 75.

După ce se vântură, ca să se deosebească păsatul de pleavă, se strânge și se întrebuițează în bucătărie în locul *orezului*. Intocmai ca și păsatul, se face și grăul pentru fiert *colivă*.

CAPITOLUL IX.

PAPURA.

Paturile din odăile țărănești, unde ai casei se culcă, sunt făcute din scânduri acoperite cu *rogojini*, în așa chip că jumătate din rogojină stă pe pat, iar jumătate se prinde de părete prin cuie, înlocuind astfel

Fig. 357

pernele de părete. Afară de aceasta, rogojinile se mai întrebuițează și la acoperirea vaselor, iar *păcurarii* și *sărarii*, cei ce umblă prin sate cu desfacerea păcurii sau gazului și a sării, își fac acoperiș deasupra coșului carului cu lemne îndoite în semicerc și peste cari se prind apoi *toale* de canură sau rogojini. (figura 358).

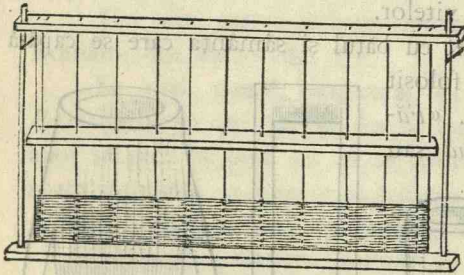

Fig. 357.

Rogojinile se fac dintr-o specie de *țipirig de baltă* ale cărei frunze sunt lungi de câte 2—3 metri și groase la rădăcină ca degetul. Aceste

frunze se taie după ce s'au copt, fără însă a se *trece*, și dacă-s groase, se spintecă dealungul în două.

Cel mai bun material însă pentru rogojini este *papura* numită și *papură de baltă*, care se mai întrebuițează încă și de podgoreni la vasele ale căror doage nu se lipesc bine între ele. Papura, prefăcută în șuvițe subțiri se vără cu un cosor în acele locuri. Gospodarii apoi mai fac din papură și *sugători*, niște snopușoare legate la mijloc, cari se pun *pe geam*, adică pe pervazul ferestrelor, spre a suga apa care se lasă de pe *ochiul de geam*, care îngheață iarna și care apoi peste zi topindu-se, scurge apă jos. Când sugătorile se umplu de apă, se storc (fig. 359).

Rogojinile se fac în *răsboiul de rogojini* (Fig. 357), care nu-i altceva decât un dreptunghi compus din patru lemne. Cel de

desubt și cel deasupra sunt găurite, iar găurile sunt la distanțe egale, afară de cele patru, câte două la fiecare capăt, cari sunt mai apropiate. Aceste două lemne numite *brațele cele lungi* (celelalte verticale : *brațele cele scurte*) slujesc la înșirarea ațelor de teiu bine răsucit, între cari se vor țese firele de papură. Firul se vără cu mâna când după o ață, când după cealaltă, răsfrângându-se un capăt.

(fig. 357). Când s'a potrivit

bine, se lasă de sus să cadă orizontal *vatala*, un druguleț de

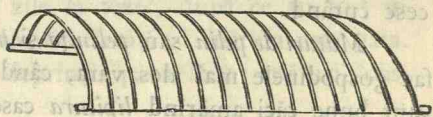

Fig. 358.

lemn găurit și el ca și brațele cele mari. Până în clipa scoboririi, vatala stă prinsă pe două cuie bătute în brațele cele scurte.

După baterea unui fir de papură, se dă după ațe alt fir, încrucișându-se cu cel dat mai înainte și răsfrângându-se de cealaltă parte a rogojinii. Răsfrângerea se face la capătul mai subțire, ca să nu se îngroașe rogojina la o margine.

Când rogojina s'a isprăvit de țesut, se desprinde de pe răsboiu și capetele se înnoadă sau două câte două, sau firul se înnoadă cu el însuș.

În urmă se *tușinează* rogojina, adică i se râtează capetele firelor de papură spre a se îndreptă.

Un lucrător dibaciu poate face pe zi 3—4—5 rogojini, vânzându-le pe preț de 1 leu sau chiar și mai mult rogojina.

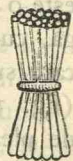

Fig. 359.

Cu un răsboiu mai mic, circular însă, cu fire de papură mai groase, se fac *panerele*, *coșurile* sau *coșnițele*; câte odată chiar răsboiul de rogojini este dublu.

CAPITOLUL X.

MĂTURI.

Măturile și le face singur gospodarul, afară de cele făcute din Țălușanul de *mălaiu tătarăsc*, pe cari și le cumpără dela gospodarii cari se îndeletnicesc cu aceasta.

Cea mai ordinară mătură este *târniul*, care nu e altceva decât un *spine* cu care gospodarul mătură numai paie și necurătenia grea a ogrăzii lui, cari se ieau de târniul cu spini, iar *colbul* sau pulberea rămâne pe loc.

Cu târnul se târnuiește și vravul de pe arie, grăunțele amestecate cu pleavă, spre a-l curăți de paiele cele mai mari.

Mături de lemn sau măturoaie, făcute din tufe de un fel de plop, dar câteodată și din altfel de tufe, folosește țaranul român tot pentru măturarea ogrăzii sau a ariei, căci fiind mai tari, nu se tocesc curând.

Mături de pelin sau peliniță și mături de măturică, diferite plante, fac gospodinele mai ales vara, când n'au de celelalte. Cele de pelin sunt bune căci amărind lipitura casei, fac ca puricii să iasă din casă.

Mături de mături, o plantă foarte stufoasă, care este înaltă până la 1½ metru. Are multe ramuri subțiri și tari după ce se usucă. Gospodinele dinadins seamănă măturile pe cari le culeg când sunt coapte; din ele fac mături iarna, legând câteva fire, cotor la cotor și apoi în câteva locuri mai jos.

Primateaua numită în Bucovina și felezoaie¹⁾, iar în unele părți ale Ardealului felează, felezien²⁾, leasă și felezitoare³⁾,

este o mătură cu coada lungă, cu schelet de lemn pe

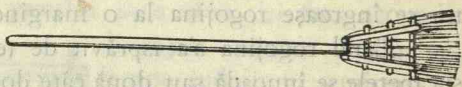

Fig. 360.

care sunt înșirate fire din planta mătură, din distanță în distanță (fig. 360). Cu dânsa se primitește sau felezește vravul de grâne, de pleavă, când se vântură cu lopata (Aruncând trierișul cu lopata în vânt, grăunțele cad mai curând, iar peste ele cad și paiele cari apoi se primitesc cu primiteaua).

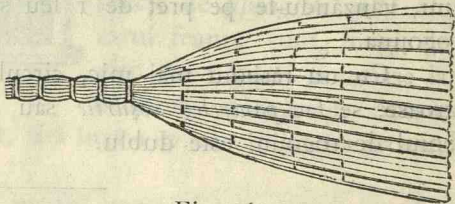

Fig. 361.

Mătura propriu zisă se face din coceanul sau blujul planței numite mălain tătărăsc

sau mălain mare, care are frunze asemănătoare cu ale porumbului, iar spicul cu cel al mălajului sau meiiului. Pe bucăți, rareori este cultivat dinadins pentru aceasta, ci se seamănă prin bostănări sau păpănării pe haturi⁴⁾. Crește înalt până la trei metri, având împrejurul firului principal ramuri numite frați.

¹⁾ Marian, *Sărbătorile la Rom.* I, p. 28: „A felezui, înseamnă a alege grăunțele din pleavă, cu ajutorul unei mături late, care se numește felezoaie.”

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 42.

³⁾ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁾ Despărțirea dintre două bucăți, brazda despărțitoare.

Mătura obișnuită se face din hlujul mălaiului, și anume din partea de către vârf. Se taie prin urmare spicul mălaiului tătărăsc după ce s'a copt, se bate de sămânță și mai multe spice, 10-15, se leagă la un loc formând un mănunchiu. Aceasta este *coada măturii*. Apoi rămurelele cele multe ale spicului se rășchirează formând din ele un fel de lopată. Puse câteva zile la teasc, după ce au fost udate, se țese apoi prin trei patru locuri cu ață și mătura este gata.

Intr'o zi se pot face de cei deprinși până la 15 mături, costând una 15-40 de bani.

CAPITOLUL XI.

BUREȚII.

Deosebirea între *bureți* și *ciuperci* nu-i așa de mare, după graiul popular; totuș pare că ciupercile au *pălăria* mare și lată, iar bureții mică și rotundă. O altă deosebire ar sta în privința locului unde cresc: ciupercile la șes, bureții la pădure, la rădăcini de copaci. Totuș se scrie că «bureții îi înfâlnește săteanul la multe locuri: prin fânețe, prin păduri, poiene, etc.»¹⁾ și apoi: «bureții cunoscuți de sătenii din județul Suceava ca buni de mâncat sunt: *ciupercile, ciobănașii, vinețelele, hulughitele, pânișoarele, roșioarele, bureții păstrăvi*, de pe fag, paltin, plop ș. a., *bureții de cioate de perj, fag, măr, ș. a., nicoreții, chitoarcele, bureții grași, bureții iuți, bureții băloși, bureții porcești, pușchii, hrighii, rășcovii, rășcovițele, drelele, sbâr-ciogii ș. a.»*

Aflăm apoi că unii din aceștia se *murează*, precum sunt *rășcovii*. «Rășcovii se fac pe unde sunt păduri de brad, și în vremile ploioase. Rășcovii se murează pentru iarnă, păstrându-se în anume putinele. Ei se murează așa: se strâng rășcovii, se curăță de frunze, se spală curat și apoi se opăresc, într'un ceain cu *salamură* ori *slatină*; se așează într'un *putineiu*²⁾, se tescuesc, iar salamură ce rămâne se pune peste ei. După 3-4 săptămâni, ei sunt murați și se mănâncă în posturi.»

Alte specii de bureți se *usucă* și se păstrează pentru iarnă: «iar pentru iarnă îi usucă și îi păstrează la loc uscat.»

¹⁾ Citații din M. Lupescu, *Șezătoarea*, VIII, p. 5-6.

²⁾ Vas de brad,

Se usucă pentru iarnă orice soi de bureți : *pânișoare*, *vinețele*, *porumbele*, *ciobănași*, *bureți grași*, *hribi*, *chitârci*, ș. a.

Hribii (pron. pop. și : *brighi* sau *bribghi*) sunt bureții cei mai aleși, cresc pe la stejăriș și se usucă pentru iarnă. «Din ei se fac mâncări în casa țăranului, pentru anume fețe și numai pe la zile mari ori întâmplări însemnate.»

În părțile de jos ale Moldovei, precum în jud. Tecuciu, toamna, după vremea ploilor, pleacă tineretul, flăcăi și fete «la bureți» la pădure și culeg specia numită *ghebe*, cari cresc sub formă de tufă pe la rădăcinile copacilor și mai ales prin locurile despădurite, ale căror rădăcini de copaci nu au fost încă scoase.

Ele se întind apoi pe ațe, făcându-se șireaguri mari, cari se usucă. Mai adesea însă, prind gospodinele aceste șireaguri afară, prin cuie bătute în pereți, ori le pun în altă parte.

Din felurile soiuri de bureți uscați se fac mai ales două mâncări : *borșul* și *tocana*.

CAPITOLUL XII.

Plante odorante, colorante și uleiuri vegetale.

1.—Gospodinele române au deosebită grijă de a strânge de cu vreme diferite plante mirositoare, pe cari apoi le păstrează uscate în casă,—*casa cea mare* adică odaia cea frumos gătită. Când yrea ca aerul din casă să miroasă mai pronunțat, freacă acele plante. Printre acestea sunt : *busuiocul*, floarea Românului, care se păstrează în tufe, pe la corzi ; *florile de teiu*, strânse în străchini pe coardă; petale de *flori de trandafir*, asemenea în străchini ; *frunze de tutun*, cari, pe lângă mirosul plăcut care îl imprăștie, feresc odoarele din casă încă și de molii ; *alămioară* ; *ismă creată* ; *calapăr* ; *romaniță*, etc.

Unele gospodine chiar, după cum am văzut prin unele sate, fac și ape mirositoare, precum : *apa de trandafir*, punând petale de aceste flori în apă și lăsându-le apoi acolo, până apa fură tot mirosul de petale.

Credem că nu astfel de apă cerea, în 13 Ianuarie 1564 Domnul Moldovei Lăpușneanu, să i se dea de către Bistrița, în schimbul vinului, grabnic 6 sticle de apă de trandafir. ¹⁾

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. LXI.

2. Despre *plantele colorante* am vorbit câte ceva, când am pomenit în treacăt chipul cum gospodinele noastre își boiesc lână și cânepa. Mai adăugăm aici numai câteva : *șofranul*, despre care am spus că se folosește la îngălbenirea *cozonacilor* și *țuicii*, eră căutat la 15 Noiembrie 1552 de Domnul Moldovei, cerându-l dela Bistrița : «sofran bun de douăzeci de florini» ¹⁾; *coaja de arin* mai slujește și la coloratul opincilor în roș sau galben întunecat. Ea se fierbe. Dacă se caută o culoare mai roșie, se adaugă acestei fierturi și foarte puțin var.

Flora Basarabiei este avută în plante manufacturale, dar din cauza lipsei de brațe și lipsei de industrie locală, aceste plante cresc în stare sălbatecă. Vom însemna aici unele din aceste plante. Așa de pildă, foarte răspândita *poama cânelui* (carateus), care crește în județul Bender pe malurile Nistrului, pe lângă Chițcani, Todora, etc., din a cărei sămânță se capătă prea frumoase colori de negru și verde ; *sumach* (rus, cotinus), căreia i se zice de popor : *scumpie*, și cu care se dă pielii culoarea galbenă.

Din plantele colorante, locuitorii nu folosesc decât *droghita*, din care fac culoarea galbenă ; *savurul* (origani vulgaris), din care fac colorile negre și roșii ; *narandjicul*, din ale cărei rădăcini se capătă culoarea carmin, etc. ²⁾

Coaja de stejar conține o substanță numită *tann*, care se întrebuințează, după cum am văzut, la argăsitul pieilor. Frunza unor specii de stejar, prin împunsătura unor insecte, produc niște gogoși numite *gogoși de ristic* sau *de stejar*, din cari se extrage *negreala* sau *cerneala neagră* în chipul următor : se pisează gogoșile de stejar și se amestecă cu răsături de *lemn de campeș* sau băcan negru (Hematoxilon campechianum) și acest amestec se fierbe cam două ceasuri. Lichidul care rezultă este roș închis. Ca să se înnegrească, se topește puțin *calacan*. Dacă se mai adaugă și puțin *cleiu de cireș*, avem o foarte bună cerneală neagră. ³⁾

3.— Dintre diferitele secrețiuni vegetale vom însemna : *dohotul de arin*, care se capătă prin arderea scoarței de arin. Facerea lui se practică în munții Moldovei de sus ⁴⁾; *dohotul de mesteacăn*, care se

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. L.

²⁾ Z. C. Arbore, *op. cit.*, p. 445.

³⁾ *Bulet. Soc. Șt.* XIII, no. 3-4, p. 187.

⁴⁾ *Șezătoarea*, II, 61.

face în Bucovina, precum în comuna Straja. Acesta se capătă în chipul următor : «se pune coajă la fiert într'o groapă făcută în pământ, sau într'o oală pusă în pământ și încunjurată cu surcele de fag, cari se aprind și, încălzindu-se coaja, iese din ea dohotul.»

Cu dohotul de mesteacăn se ung osiile carelor.

Cleiurile de cireș, perj (prun), vișin, zarzăr (cais), se folosesc la facerea diferitelor cleiuri, pentru lipit hârtie în ochiurile de geam sparte, etc. Ele se fac fierbând cleiul în apă.

Rășina este o secrețiune a bradului. Cât e moale se culege și se pune în niște cornuri făcute tot din coajă de brad. Ea se aprinde în casă și se afumă, ca să miroase casa frumos.

Mesteaca este o rășină galbănă ca ceara și dulce la gust, care se mestecă în gură de unii din muntenii Moldovei de sus, ca excitant.

PARTEA III

ȚESUTUL

CAPITOLUL I.

CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

În mod absolut vorbind, nu se poate preciza nici timpul, nici locul când hainele de piele nedubită au fost înlocuite prin cele împletite din diferite materii textile, și apoi de când și unde au început întâiu să se audă șgomotul vatalelor, al suveicii sau schimbarea itelor.

Dacă războiul, și prin urmare și țesutura, a apărut simultan în mai multe părți, ca o consecință a evoluției, care are un singur mers și prin urmare un singur îndemn sau poruncă, dacă războiul e o problemă de ordin general, discutând-o din punctul nostru de vedere etnografic, tot problemă trebuie să rămână.

La 24 Aprilie 1352, pe vremea închegării administrative a Principatelor Române, Bistrița ardelenească capătă privilegiul de bălciu, întocmai ca și Buda, care avea tărie 15 zile, când vămile nu mai operau nimic. Cu acest prilej, articolul principal de import eră *postavul*, din care se poate că o parte să fi fost făcut și de Românii munteni. ¹⁾ Am citat *postavul*, care de sigur constituie un lux pe lângă țesutura, oricât de grosolană ar fi fost, a inului sau a cănepii, care există fără bănuială.

Cercetările istorice nu ne pot mulțumi decât în parte, toate reducându-se la *postav* aproape. Meșteșugul și produsele umile ale gospodinelor cari nu călcau în întreaga lor vieață peste brazda satului lor, au rămas nepomenite multă vreme, și chiar de s'au pomenit târziu de tot, s'a făcut cu totul întâmplător.

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. IV.

Acest meșteșug și aceste produse însă ne privesc pe noi, iar în lipsa urmelor istorice, vom face o scară de dezvoltare sau regresare, numai după logică.

E firesc lucru ca omul să născocoască obiectul de care are absolută nevoie; acest obiect va fi cu totul rudimentar și simplu. Vine în urmă gustul artistic, îmbogățirea variantelor și apoi calea adevărată, mergerea înainte, sau lunecușul adus de spiritul speculativ al ambițiosului și de gustul stricat al leneșului.

Toate porturile noastre naționale au trăsături frumoase; e adevărat, căci se vede pe alocuri. Într'o vechime relativă, frumusețea aceasta care cuprinde și arta și practica trebuie să ne-o închipuim generală, vorbind firește în mod general. Decadența de astăzi o vedem pornită prin satele în atingere cu târgurile; ea se va întări tot mai mult, dacă nu vom reacționa. În aceasta stă, prin urmare, un regres al portului din punct de vedere național, etnografic și economic. Iar când zicem *port*, zicem *produse ale răsboiului de casă*.

Cumpănind urmele istorice scrise, să bagem de seamă cine le-a provocat. Exemplu: Postavul pentru sumane, pentru zeghi, zice d. N. Iorga, se aducea în Moldova din Ardeal. Așa Vodă Lăpușneanu dă voie să plece prin vamă, către Bistrița, *boi*, dar în schimb, Bistrița să trimită în locul lor postav ¹⁾; la 22 Martie 1560, acelaș Voevod trimite în acelaș loc, tot după postav ²⁾; în acelaș an, 31 Octombrie, pentru 100 de bucăți de postav negru, pentru a acoperi o trăsură și o bucată de «Berson» ³⁾.

Nu spunem că acel vestit postav de Bistrița eră făcut de Români, cari se prea poate să-i fi învățat meșteșugul dela străini, dar nici nu ne vine a crede că Vodă nu găsiă postav pentru a-și învăli trăsura, în țară. Aproape sigur este că *nu găsiă postav în țară, de felul celui din Bistrița*, îndată ce altfel de țesături se aflau. E înde-stul de însemnat faptul că la 1412 se dă voie acelorăși Bistrițeni să-și aducă din Moldova *pânză de cămeși și de sucmane*, cari probabil că nu se prea găsiu pe la ei. ⁴⁾ Ce poate fi *pânza de sucmane* decât *postavul*? La 20 August 1543, Petru Vodă scrie din Suceava Bistrițenilor pentru un negustor căruia vameșii îi luaseră postavul ⁵⁾.

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. LVIII.

²⁾ *Ibidem*, I, p. LVIII.

³⁾ *Ibidem*, » » LX.

⁴⁾ *Ibidem*, » » V.

⁵⁾ *Ibidem*, » » XXXIX.

Cu privire la schimburile dintre Bistrițeni și Făgăraș din 1599, cumpărătoare de «110 teancuri de postav roș dela pop(a) Lazăr» 1).

Foarte adesea postavul se lucră în țară, zice d. Iorga, dar credem că această afirmație este îndestul de avară. De sigur că femeile cari țeseau, dobândiau o ștofă urtă și flocoasă, care trebuia întinsă și netezită la *dârste* sau *piue*, «al căror șgomot, bufnitura pilugilor în moalele postavului se aude și acum lângă cutare izvor de lângă Brașov, care se chiamă și astăzi *Dârste*, adică *Dârstele*. La gura Ialomiței, o schelă se zice *Piua Petrii*, pentrucă aici, o femeie anume Petra își avea piua de bănut, «de învelit» sumanele. Aflăm o piua în Argeș, alta zisă a *Sârbului* în Putna Moldovei. Acei cari lucrează la astfel de fabrici *sătești* sau acei cari le au pe locurile lor, în stăpânirea lor, se chiamă *piuari* sau *dârstari*. Și un nume și celălalt se găsesc în scrierile trecutului. Drepturile unei piue ajungeau a se împărți cu vremea așa, încât un moșnean avea o parte din venitul unei singure roți.» 2)

Pentru adevărea celor arătate mai sus, vom cită două liste. Una de «bucate» din 1696 arată: «1 vacă, 1 tamber agraranu de postav subțir(e) cu hulpi, sucnă mohorît(ă) cu sobol, 1 cergă mare cu lați mici, 1 velinți albastră turcească, 40 coți de pândză...» 3)

În fine din 1812, «cat(asti)h dă rămasurile răp(o)sa(t)ul(ui)... 2 jurebii dă lână răsucită pentru scoartă..., 10 oca tot jărabii dă călți dă groasă..., 6 spete dă pânză noi..., oca în melițat, bez cellalt nemelițat..., oguri pânză fuior, dă cânepă..., 4 coț masă ș(i) pânză bumbac, 1 fote dă scoartă noao, 1 scoartă în doaa foi, iar noi..., un cearșaf după plapomă, 2 ipac dă așternut, 3 fețe dă perne mici dă pânz(ă) cu 1 mare, 8 jurăbii dă tort subțire dă în, 29 jurăbii dă fuior ș(i) dă *paceșt* (sic)» 4).

Va să zică aici, ca și în alte părți, când vom vedea intrând în țară articole, să nu credem numai decât că în țară aceste lucruri nu se găsesc. Ne cunoaștem, credem, îndeajuns păcatele noastre de astăzi, ca să nu ne mai înșelăm și asupra trecutului.

Cât privește fabricația unei calități superioare de postav în țară, iată ce ne spune d. N. Iorga: În 1766, Grigorie Vodă înființează o fabrică de postav cu coloniști, cari fugiseră din motive religioase de

1) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. 3.

2) Idem, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III p. 159-60.

3) Idem, *Stud. Doc.* VII, p. 235.

4) Ibidem, XII, p. 200-1.

sub stăpânirea catolicilor și-și lucrau postavul în Filipeni, beneficiind de *slobozenia* domnească a lui Ion Vodă Callimachi. În 1762, vedem pe Grigorie Vodă trimițând unui prieten al său «cinci bucăți de postav din țara noastră». Acești fabricanți fură strămutați în parte în Chiperești sau Piperești, botezați acuma Noii-Filipeni. Mai târziu, privilegiul acestor străini postăvari a fost întărit și printr'un firman al Porții. În această cherhană se lucră 2 ani multe feluri de postav pentru nevoile curții, pentru serhaturile vecine și chiar pentru Poarta Sultanului, unde sosi, «o bălă de postav prea frumoasă». Domnul și toată curtea s'a fost îmbrăcat într'o bună dimineată în «libadele de postav și giubele».

Războiul ruso-turc din 1768-74 nimici această frumoasă așezare domnească și când Ghica Vodă veni din nou în scaun, nu mai găsi nimic.¹⁾

Tot cam în aceeaș vreme, pe la 1766—8, boierul muntean, Clucerul Radu Slătineanu, înființă și el o fabrică de postav la Pociovașițe în Ilfov, «la începutul pădurii Vălenilor»; Alexandru Vodă Ghica îi dădu un privilegiu, pe care-l întări în 1769. În 1779 Alexandru Ipsilante ridică fabrica la loc; apoi actul din 1784 e important prin aceea că ne arată diferența de organizare a acestei fabrici de cea moldovenească. Statul, adică Domnitorul, nu are nici un amestec, nedând nici bani, nici leafă lucrătorilor fabriciei. Lânii de import și celor 2.000 de oi «aduse din străinătate într'adins pentru felul lânii», precum și sătenilor li se făceau mari scuteli. Se pomeneste o împărțeală a lucrătorilor în: pieptănători de lână, țesetori, torcători, vâpsitori, tinzători, lemnari, covaci și piuari sau «făcători de pive». Tehnica țesutului de sigur că nu diferă mult de a țărănilor români.

Dar și aici lucrul încetează în 1788, până în 1793, când Vodă Moruzi se laudă că «a izvodit ca din nou și a pus în faptă» fabrica, care se mutase la Afumați.²⁾

Pentru pătura de jos se lucră chiar înaintea fabriciei de postav pomenite, în case de unii din gospodari, postav gros și tare, după vechile datine, îmulțite poate și cu unele detalii de împrumut din Ardeal, unde se pare că se trimeteau, pe seama Domniei, tineri ca să învețe lucrul postavului.³⁾

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.*, p. 182—6.

²⁾ *Ibidem*, p. 187—90.

³⁾ *Ibidem*, p. 167—8.

Apoi avem știri și asupra altor feluri de țesuturi, cari nu erau, unele în total, altele în parte, comune cu ale țărănimii, ci unele perfecționate prin import străin, altele importate pe de-a'ntregul.

Pe la 1700, *mărămi* scumpe se lucrau în casă, afară de cele de tot scumpe «de Țarigrad». Cele dintâi erau de mai multe feluri: «cusute pe scris», «umplute cu fir» și «cusute peste tot și umplute cu fir». ¹⁾

Astaragii munteni și chiar moldoveni, de pe la 1780, lucrau *astare*, o pânză grosolană, care slujă de căptușeală sau *astar*. În Țara-Românească ei ajunseră în acel timp să alcătuească o breaslă deosebită chiar. ²⁾

Înainte de 1806—12 eră în Țara-Românească o fabrică de *șaluri de Țarigrad, stambul-șali*, cari se purtau în loc de brăie și se exportau mult peste Dunăre. Aceasta explică de ce nu se înființase o atare fabrică și în Moldova. De sigur că finețea acestei industrii eră îndoelnică și de un preț ieftin.

Pe la 1812 la mănăstirea Mărcuța eră o fabrică de *testemeluri*, pentru broboadele țărănimii, care fu curmată în 1828 de Turci, iar în loc puseră pe ciumați. Alte încercări au fost și mai târziu: la 1822 în hanul dragomanului și beiului Manuc se lucrau *ghermezuturi*, iar pe strada Podului-de-pământ eră o cherhaneă cu o «văduvă cu trei fete» personal. ³⁾

Odăjdiele, îmbrăcămintea de slujbă a preoților din biserici și mănăstiri, de sigur că în întâile timpuri au fost lucrate în țară, când nu se cunoștea încă importul care a venit mai târziu. Urmele despre aceste țesături și cusuturi scumpe s'au pierdut în total pentru Țara-Românească, iar despre cele din Moldova, mai ales gândindu-ne la ceea ce s'a păstrat în mănăstirea Neamțului, nimic nu ne poate dovedi că n'au fost lucrate în țară. *Aierul* dela această mănăstire, din 1437, a fost lucrat de însuș egumenul mănăstirii, Silvan. Tot lucru românesc pot fi cele două *dvere, zăvese* sau perdele de ușă, păstrate în mănăstirea Slatina, unde au fost dăruite de ctitorii Alexandru Vodă și Ruxanda Doamna, Lăpușnenii, cari și sunt înfățișați pe ele. Mai târziu, cea mai mare parte din odoare au fost aduse din străinătate, Constantinopol și Rusia, făcute de mâni dreptcredicioase ca noi. ⁴⁾

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.*, p. 53.

²⁾ *Ibidem* p. 168.

³⁾ *Ibidem* p. 194—6.

⁴⁾ *Ibidem* p. 27—8.

Dacă am pomenit aceste începuturi de industrie în mare, am făcut-o din două motive: Dacă nu toți, dar măcar o parte din lucrători de sigur că au fost recrutați din țărani sau mahalagiile târgurilor, țărani deci, cari cunoșteau o industrie asemănătoare, și apoi, dacă în aceste «fabrici» se lucrau obiecte și pânzături pentru folosul țărănimii, *motioul românesc* nu putea să lipsească din ele. Într'adevăr țaranul nu putea să-și cumpere decât o pânză sau un obiect *asămănător* cu cel ce și-l putea face și el, dar poate nu așa de *frumos*.

Trecând la altă ordine de idei, găsim lucrutul în răsboaie înconjurat cu datinele, obiceiurile și tehnica pe cari numai un timp prea îndelungat le aduce, le cumpănește și le fixează ca un fel de legi.

În Bucovina, Maica Domnului este socotită de popor ca o zeită a urzitului și mai cu seamă a țesutului.

Românii de pe acolo zic că pânza e a Maicei Domnului, căci Maica Domnului le-a dat oamenilor pânza ca să aibă *crijmă*; asemenea și toată țesutura e a Maicei Domnului; la furcă se lasă cănepa (?), că dacă nu se lasă, Maica Domnului e cu mâinile goale, dar așa i se acopere; când urzești, să te apuci în grabă de legatul *jiragbiilor*, că Maica Domnului, până nu legi, stă pe urzitoare în genunchi și-i tare greu; când ești la jumătate cu urzitul, să torni apă pe urzitoare, că de nu torni, Maicei Domnului asemenea i-i greu; apa se toarnă pe *tâlpici*, pe *spată* și pe *urzitoare*, de aceea că fiindu-i Maicei Domnului sete, ea se bucură și bea apă; când țese femeia, Maica Domnului stă în genunchi lângă dânsa și-i ajută până ce gătește.

În fine, cum scoți din casă *stativele* (răsboiul), să măsoari pânza, căci Maica Domnului stă în genunchi până n'ai măsurat-o.

Răsboiul fiind treaba femeii, sunt pentru aceasta o mulțime de cântece cari slăvesc această îndeletnicire, pe lângă altele cari *ating*, cari ironizează pe femeile leneșe sau nepricepute într'ale răsboiului.

Dintre acestea, iată trei chiuituri cari se rostesc de obicei în jocuri de către flăcări:

Una din Munții Sucevei:

Pusei pânza
Când da frunza
Și-o tăiei la Sân-Vasăi!¹⁾
Vai de mine ce făcui,
Că prea iute mă pripii!
Pe sulul de dinapoi,
O sută de *lăturoi*;

Pe sulul de dinainte,
Dracul le mai ține minte;
Printre ițe, printre spată,
Paște-o iapă 'mpiedecată;
Printre ițe, și *fuscei*,
Paște-o scroafa cu purcei²⁾.

¹⁾ Sf. Vasile.

²⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1067.

A doua din Bucovina zice:

Pân' ce țese-un cot de pânză,
Mânânc'o vadră de brânză;
Și-o berbincioară de lapte,
Cât or duce opt în spate.
    Țese-un lat
    Și fuga'n pat;

Țese-un cot
Și fuga'n pod.
Tare-i bună gospodină,
La covata cu făină,
Și la podul cu slănină.¹⁾

Al treilea, tot din Bucovina, cântă în versuri cam schioape:

Câte păsărele zboară,
Toate zic: «Bade, te'nsoară»
Numai coada rândunelei:
«Fă bade cum îi puteă!
«Destul eu m'am însurat,

«Pe cap nevoie mi-am lăut;
«Pe tălpiți nu știe-a călcă,
Cu *văteala* nu știe-a da!
Da i-oiu pune catalige,
Să ajungă la tălpițe...»²⁾

Răsboiul este într'atăta intrat în sufletul Românului, că chiar și copiii mici își au un joc al lor, numit *de-a pânza*, care și-l fac în chipul următor: Băieții se apucă de mână și se pun în linie dreaptă. Cel din frunte întreabă pe ultimul:

— Ce-mi dai baba-cataramă?

Ultimul răspunde:

Un cățel
Și-un purcel!

Iar primul adaugă:

Și pe Gheorghe de picior,

dacă, d. e. Gheorghe eră alături de ultimul, de «baba-catarama». Apoi primul, cu tot lanțul, se duce și intră pe sub mânilor unite ale babei și ale lui Gheorghe. Aceleași întrebări au loc între 1 și penultimul, iar apoi se trece printre mânilor unite ale lui 2 și 3 din coadă, etc. Apoi așa cum sunt toți, cu mânilor sucite, se fac ghem, învârtindu-se deoparte și se întreabă:

— Cine mi-a încurcat pânza? zice baba.

— Nu știu, am să întreb, răspunde primul.

Apoi amândoi ieau câte un băț și se duc la pânza făcută ghem.

— Cine mi-a încurcat pânza, zic ei; și când ridică bețele și vor să atingă pe cei încurcați, aceștia se desprind, dau fuga, se izbesc, cad, rād și țipă.³⁾

În privința țesăturilor, din punctul de vedere al folosului

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 107.

²⁾ *Ibidem*, p. 109.

³⁾ T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 28.

practic și al însușirilor estetice, știm care ne este situația: părăsire și înstrăinare. Recunoaștem totuș porniri generoase pentru înviere și întoarcere la căile frumusețelor pierdute. Dar cu toate că toată lumea se bucură, noi, dacă am fi trăit pe atunci, adică înainte de timpul când încep să se urzească prăpastia între cei de sus și cei de jos, între tot ce e de sus și tot ce e de jos, am fi fost mai bucuroși să nu prevedem o încurajare, o înviere, adusă chiar de către societatea aleasă, o venire a celor îndepărtați și rătăciți prin vina lor, la bogățiile, podoabele și gustul cari le-au aparținut odată.

Albumuri de țesături încep să se facă de pe la 1870, de când chiar se pornesc organizări de societăți de desfaceri, dintre cari, avem astăzi ca mai destoinică «Furnica.»

Producția răsboiului astăzi a scăzut la țară, iar pricinile sunt multe. Nevoile agricole îndepărtează gospodina din casă, lipsa de islazuri care rărește numărul oilor și stricarea gustului prin importarea stofelor proaste și ieftine, fac să dispară țesăturile naționale. Fiecare din aceste pricini, ca multe altele, au firește câte un leac lesne de găsit și lesne de impus. Lipsește însă omul și căldura inimii lui.

CAPITOLUL II.

DEPANATUL.

Pânza, de orice fel ar fi ea, se compune din *urzeală* și *bătătură*. Urzeala se compune din fire lungi, trecute prin *spată* și *ite*, cari se tot deapănă mereu de pe un sul, iar *bătaia* sau *bătătura* sunt firele bătute în urzeală. Pentru a *urzi*, firele trebuesc *învăluite* pe *mosoare* și apoi urzite cum vom vedea.

Urzeala poate să fie de *bumbac*, *cânepă* sau *in* și de *lână*. Făcerea mosoarelor este la fel, cu singura deosebire că bumbacul, înainte de a fi *depanat*, adică dat pe mosoare, se *scrobește*.

Scrobeala sau *mânjala* cea mai folosită de gospodinele românce se face din făină de popușoiu muiată în apă. În acest *terciu* se moaie bucățile, călepile, *tenchiurile*, *sculele* de bumbac, cari par a se numi în Ardeal *motcă*, *jirebe* sau *legătură*.¹⁾

Mosoarele (fig. 362) se fac de strungari din lemn. Ele au o gaură ce le străbate în lung, iar la capete două muchi ieșite în afară pentru a țineă depănătura să nu se încurce.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 61.

Bucățile sau călepele de torsătură sau de bumbac scrobît și uscat se pun în *vârtelnițe* mari sau mici, după cum se va face depănarea călepelor mari sau mici (de bumbac).

Vârtelnița, numită încă și *roată* în Buzău ¹⁾ (fig. 363-4), se compune dintr'un *pat* (fig. 365), compus și el din două scânduri cioplite, unite prin patru picioare. Scândura de jos trebuie să fie groasă și lată spre a putea ține echilibrul *vârtelniței* spre a nu se răsturnă. Scândura de sus este găurită pe de-a'ntregul, iar cea de jos numai pe jumătate. Prin întâia pătrunde *fusul* sau *osiacul* *vârtelniței*, care se razimă în infundătura scândurii de jos, pe care se mișcă.

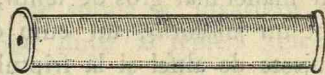

Fig. 362.

Prin alte părți, *patul* se mai numește și *scaun*, *butuc* sau *talpă*,

iar în Bucovina *scăuneș* ²⁾, putând fi făcut și dintr'un lemn cu trei craci și numindu-se *popiciu* sau *stârciog*, ca în județele Olt și Vâlcea. ³⁾

Osiacul sau *fusul*, numit și *poș*, *stârciog*, *clociumb* sau *poiciump*, are jos o parte

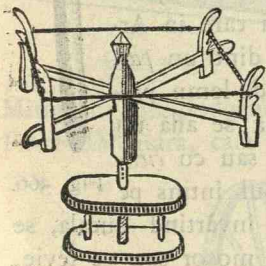

Fig. 363.

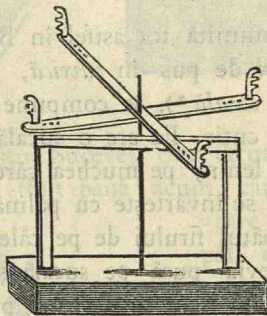

Fig. 364.

cilindrică, iar șus una paralelipipedică, unde sunt practicate două dăltuituri în cruce, pe unde pătrund și unde sunt înțepenite cele două *râscruci*, lungi și înguste. Acestea se mai numesc și *cruci*, *cumpene*, *speteze*, *crucișe*, *fofelnițe* sau *aripi*.

În capătul *râscrucilor* sunt cele patru *fofeze* numite și *fuse*, *ciocane*, *cui*, *mâni*, *mănușe* ⁴⁾, *raze* ⁵⁾. O *fofează* are două praguri pe cari stă *scutul* de depănat.

Capătul *firului* lung, care compune *scutul* sau *bucata*, se caută la *rost* și începe să fie depănat pe *mosor*.

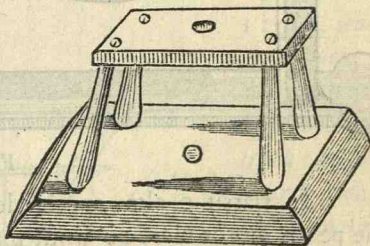

Fig. 365.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, pag. 839.

²⁾ D. Dan, *Straja*, p. 68.

³⁾ Vezi: Damé, *op. cit.*, p. 139-41.

⁴⁾ D. Dan, *Straja*, p. 68.

⁵⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 73.

Pentru a depănă, gospodinele se folosesc de mai multe instrumente :

Sucala. Sucala, obișnuită mai ales în județele Moldovei de jos, se compune din *sucala* propriu zisă, o țepușă de fier cu o roată și o cruce tot de fier, un mâner mai gros de lemn, în care e înfipt un *țâmburuș*, un cui de fier. Sucala slujește de altfel și la friptul cărnurilor pe jăratec. Pentru a depănă, se pun pe sucală *țevii* făcute din trestie sau *mosoare* ; cu palma se lovește pe cilindrul de lemn gros și sucala se învârtește în găurile celor două brațe bătute în *patul sucălii*, o scândură de lemn. Se mai numește și *letcă*.

Altfel de sucală, numită tot astfel în Bucovina ¹⁾, în care se fac mai ales *țevi* de pus în *suveică*, și care în Ardeal se mai chiamă și *socală* ²⁾, se compune dintr'un *pat*, pe care se află făcută o cutie. Ea are o sucală de lemn prevăzută cu o rotiță de lemn, pe muchea căreia se află un șanțuleț. Această sucală se învârtește cu palma sau cu *cicăricul*. Prin urmare, capătul firului de pe călepul întins pe vârtelniță se leagă de țevia pusă pe sucală și învârtind sucala, se învârtește și vârtelnița, iar firul se depănă pe mosor sau pe țevie.

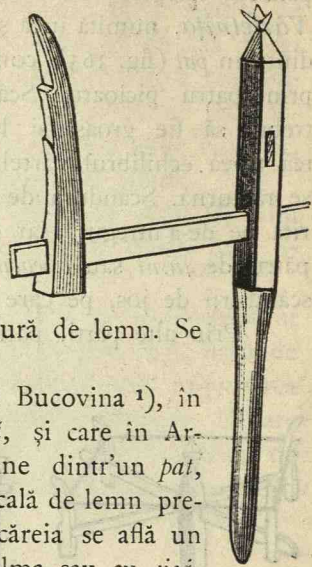

Fig. 366.

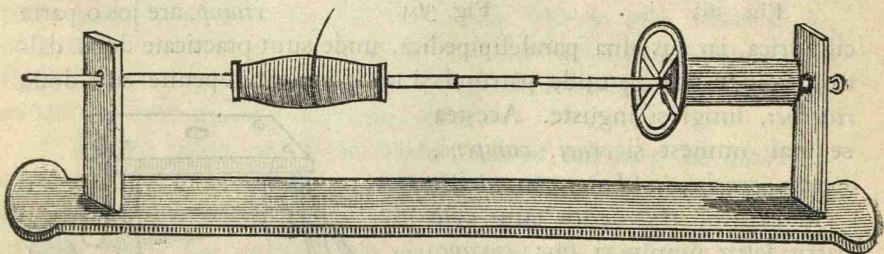

Fig. 367.

În sfârșit o altă specie de sucală slujește la depănarea firului de pe un mosor mare pe unul mai mic. Ea se aseamănă cu cele schitate mai sus, întru totul ; singura deosebire este că are sub sucala

¹⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 66-8 : Lângă stative este o ladița mică de lemn, numită *sucală*, în care se sucește tortul pe *țevi de lemn de soc*. Sucala are între pereții cei înguști un fus cu o roată, care învârtește așa pe țevi.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 78.

propriu zisă, o ață pe care se învârteste mosorul de pe care se dea până. (fig. 368).

Când sucala se învârte cu palma, învârtirea se face cu mâna dreaptă, iar cu stânga se conduce firul; pentru ca firul să nu taie degetul, se conduce cu o țevie goală sau cu un bețișor.

Ciricul, cicricul, cicăricul, sucala sau rodanul este o sucală care se învârteste cu roata. Dacă el însuș nu are sucala sa, învârteste o sucală obișnuită. *Cicricul* (fig. 370), schițat după al femeii Aglaea

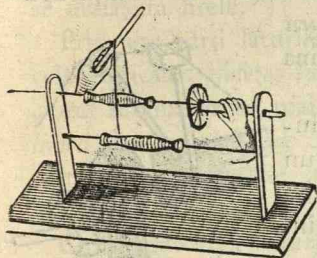

Fig. 368.

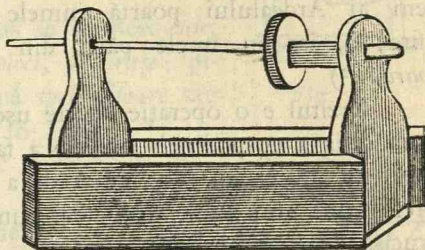

Fig. 369.

Mitocariu din Bodgăneștii Sucevei, este făcut de un meșter iscusit, Petre Decusară, care a trăit până acum câțiva ani în căt. Râșca,

«care la toate se pricepeă, pân' ce într'un rând s'a apucat să facă o morișcă, să umble singură, numai cu niște cupe de nisip, și radeă lumea de el.»

Un ciric se compune din:

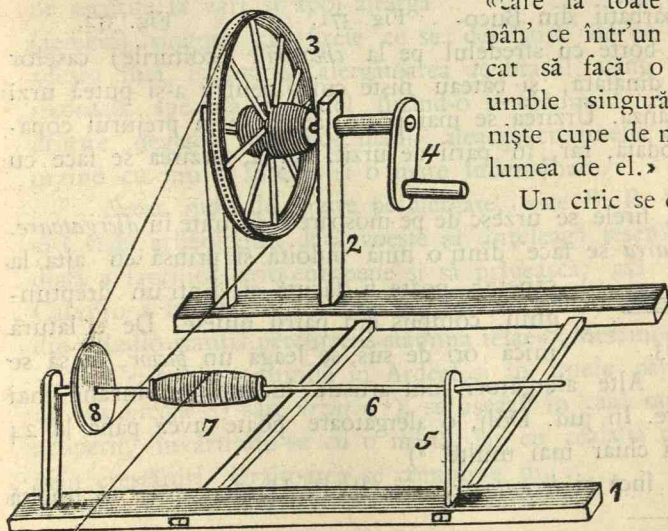

Fig. 370.

1 : pat, scaun, picior, butuc, strat, talpă sau pitrucă; 2 : picioarele roatei; 3 : roata, dura sau toba (fig. 371),

putând fi înlocuită numai prin niște raze (fig. 372); 4 : mâner, mânășă, coarbă, mănunchiu sau colătău; 5 : picioarele fusului; 6 : fusul; 7 : țeava,

țavă, țevie sau mosorul; 8: scripăt, script, scripture, rotiță, duriță, durigă, gârīgă sau roată; 9: ață, curea sau coardă.

CAPITOLUL III.

URZITUL ȘI NEVEDITUL.

Înșirarea firelor în lung, cât va fi țesutura de lungă și în care se vor bate alte fire, se numește *urzeală* sau *urzală*. În Munții apuseni ai Ardealului poartă numele de *teară* (fire) ¹⁾, iar în unele părți din Bucovina *coardă*. ²⁾

Urzitul e o operație foarte ușoară. Singura grijă a gospodinei este de a face la un capăt al urzelei un *rost*, adică de a încrucișa firele unul prin altul, întocmai cum s'ar încrucișa degetele ambelor mâni, trecându-le unele prin celelalte (fig. 373).

Urzirea se face pe pereții casei, pentru care lucru, mai înainte vreme, bărbații din Bucovina dădeau borte cu sfredelul pe la *chետորի* (colțurile) caselor de bârne, pe dinafară, și băteau niște cuie pentru a-și putea urzi femeile lor pânza. Urzirea se mai poate face și prin prejurul copacilor și câte odată, rar, în parii de urzit. Iarna, urzirea se face cu *urzițoarea*.

Oricum, firele se urzesc de pe mosoarele înșirate în *alergatoare*.

Alergătoarea se face dintr'o nuia îndoită și prinsă cu alta la capete; poate fi făcută și dintr'un dreptunghi, compus din patru nuiele. De o latură mică ori de sus, se leagă un *picior*, ca să se

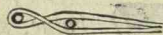

Fig. 373.

poată răzima. Alte alergători sunt artistic lucrate cuprinzând mai multe mosoare. În jud. Dolj, o alergătoare poate avea până la 24 de mosoare și chiar mai multe. ³⁾

Numită încă și *lergătoare*, zice B. P. Hasdeu, că-i «o uneltă

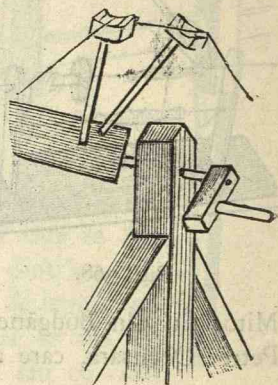

Fig. 372.

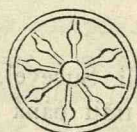

Fig. 371.

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 106.

²⁾ *Familia*, An. 1889, p. 342.

³⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 839.

cu totul primitivă, înaltă cam de un metru, ceva mai puțin în lărgime, compusă din cinci bețe și care servă femeilor dela țară pentru a urzi *sculurile* de țesut. În Ilfov, are forma din fig. 375, având două laturi verticale, cu găuri în cari se petrece câte o șvoară cu câte un mosor de fire de urzit, și două laturi orizontale; pe latura de sus se leagă piciorul mișcător sau *răzămătoarea*; șvoarele pe cari sunt înșirate mosoarele ce se învârtesc cu înlesnire, lăsând a se desfășură firele. ¹⁾

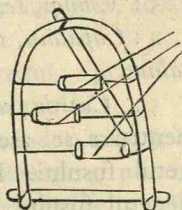

Fig. 374.

Prin alte părți laturile de sus se numesc *cuie*, cele verticale: *fofeze*, *fuștei*, *cotoci*, *lăturașe*; piciorul răzămător se mai chiamă *sprijinitoare* sau *limbă*, iar *vergelele* pe cari se învârtesc mosoarele se numesc și *bețe* sau *dreve*.

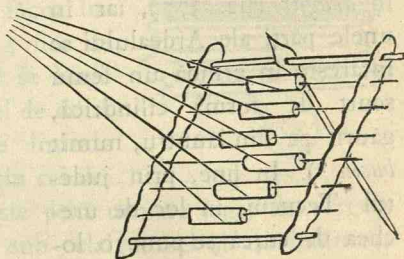

Fig. 375.

Cu alergătoarea *aleargă* femeia împrejurul casei sau al pomilor, ori dealungul parilor de urzit. Alteori «se înfige în pământ în unele părți prin cele trei picioare destul de ascuțite la vârf și apoi aleargă (femeia) singură cu firele ce se desfășură de pe mosoare; mai adesea însă, își atarnă alergătoarea de brațul stâng prin latura orizontală specială și astfel ținând-o și mânuind tot odată firele, printre degetele ambelor mâni, aleargă cu unelta din par în par, urzind cu multă iuțeală și o mare îndemânare.

Acest mod de urzire pe alergate, zice B. P. Hasdeu, trebuie să-l vadă arheologul, dacă voește să înțeleagă țesetoria cea primordială a familiei ario-europene și să privească, așa zicând, vie pe Calypso a lui Homer: «*ἄστὸν ἐπιχοιμῆν*» (Odys. V, 63), sau la Ovidiu: *Radio stantis percurrrens stamina telae*» (Metamorph. IV, 275).²⁾

Urzitoarea, numită în Ardeal și în unele părți ale Moldovei de sus *urzoiu* ³⁾ sau *urzaru* ⁴⁾, se așează în casă sau într'un acaret acoperit, învârtindu-se cu o mână, iar cu cealalta conducând firele prin crestături. Urzitoarea se compune din :

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 839-9.

²⁾ *Idem*, p. 839 și urm.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 88.

⁴⁾ *Șezătoarea*, V, p. 169.

1: *Razele urzitoarei, amnari*; prin Moldova de jos *carafte*, iar în Bucovina *chingi* ¹⁾ sau *reze*.

2: *Fus, sul sau inimă*. Capetele lui mai ascuțite se numesc *degete*.

3: *Chingi, reze sau carafte*.

4: *Căpătâiu, scaun sau căpătalan*.

5: *Coarda casei*, găurită, pentru a se așeza în ea degetul fusului. În Bucovina, degetul fusului se așează într'o ureche de curea bătută în *drăgar* (fig. 377), iar în unele părți ale Ardealului se întărește în grindă un lemn scurt de formă cilindrică, găurit pe din lăuntru, numit *buciu* ²⁾. În fine, prin județul Tecuciu, în loc de urechea de curea se pune o lopătică de lemn găurită și înțepenită în coarda casei (fig. 378).

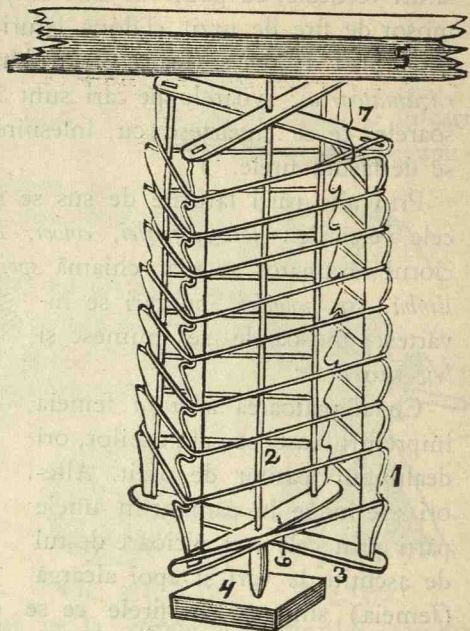

Fig. 376.

6: *Crucea urzelei* și

7: *Ața urzelei*, prin care se deosebesc numărăturile urzelei, după cum vom vedea la *șpată*.

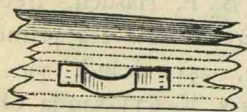

Fig. 377.

bătătura nu ajunge.

Când se sfârșește urzitul pânzei, atunci se toarnă jos apă, pe fusul urzitoarei, ca să crească în vara viitoare cânepa frumoasă și să aibă pânza spor la țesut. Luându-se tortul de pe urzitoare, se lovește cu el în ușă, ca să *umble* pânza la țesut cum umblă ușa. Apoi se lovește cu el în cofa cu apă ca să se sporească țesutul ca apă; se lo-

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 54.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 22.

vește apoi cu urzeala în horn, ca să sporească țesutul, cum iese fu- mul de curând în sus, și în urmă se zice că pânza să meargă așa de grabă pe stative, cum merge minciuna în sat.

Dacă cuivă nu-i ajunge urzeala și o ridică de pe urzitoare din greșeală, adăugând apoi alte fire, ca pânza să fie mai lată, acest procedeu se chiamă «a urzi mânăz». ¹⁾

Învălitul pânzei este operația ce urmează urzitul; prin în- vălit, urzeala se *învăluie* după *sulul* de dinapoi al răsboiului.

Sulul de dinapoi al răsboiului este cilindric, având o căpățină tot cilindrică. Partea mai subțire are două găuri paralele; partea mai groasă are și ea tot două găuri, de direcție perpendiculară (fig. 379).

Pentru a învâli urzeala pe acest sul, se taie la căpățâiul unde i-a fost *rostul*, adică acolo unde s'a făcut în- crucișarea firelor, și se leagă câte 10-15 fire de o nuielută numită *vergel*. Vergelul se leagă și el prin ațe de alt *vergel*, legat și el de două ațe cu sulul (fig. 380). Urzeala se întinde astfel în lățime, iar *rostul* se ține prin cei doi *furcei*. Un fir de urzeală urmărit, este prin urmare legat de vergel, trece pe deasupra unui *furcel*, pe sub celalt furcel și așa înaintea.

Fig. 378.

Fig. 379.

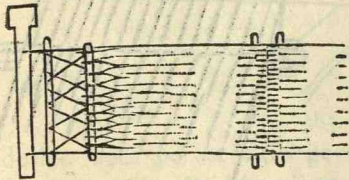

Fig. 380.

Firul următor, cel de lângă cel po- menit, *face rost* cu acesta, adică tre- când pe sub întâiul furcel, pe deasu- pra celui de-al doilea, și merge mai departe, astfel că în profil, fig. 380, se reduce la ceea ce reprezintă fig. 381.

Celălalt capăt al urzelei se leagă de o sanie mică, de o scară, etc., la o depărtare egală cu lungimea pânzei, de unde se tot trage mereu, învâlin-

du-se pe sulul de dinapoi. Acesta este așezat pe *scurtături* de lemn înalte, ca să nu se târască pânza pe pământ. Sulul se învâluie cu pânză, adică cu urzeală, prin ajutorul unui băț care se vâra în găurile perpen- diculare ale părții mai groase din sul.

Fig. 381.

Pe scară se pun greutateți: pietre, obiecte, etc., ca să se întindă urzeală bine. Pe măsură ce se apropie *furceii* de sulul de dinapoi,

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 54.

ei se mână tot către scară, astfel că firele *învălite* pe sul rămân unul lângă altul. Pentru ca nici pe sul să nu se incurce cumvâ, după două sau trei sucituri de ale sulului, se pune între urzeala învălită și cea care se învâlește, o *vergea*, iar după alte două trei învârtituri, altă *vergea*. Astfel căpătăm pânza învălită pe sulul de dinapoi. (Fig. 383). Când s'a isprăvit, se leagă furcei unul cu altul, și pânza așteptată *neveditul*.

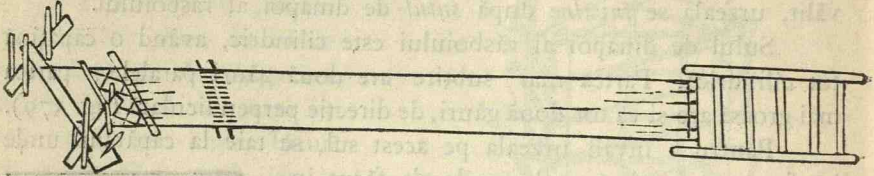

Fig. 382.

Vergélele sunt mlădițe de alun subțire, sau trunchiuri de trestie.

Neveditul sau *nividitul*¹⁾ este trecerea urzelii prin *ițe* și prin *spată*. *Ițele* se fac din lână răsucită sau din bumbac răsucit; le fac

mai ales babele, fiind «ușor de făcut, dar greu de potrivit!». Pentru a face o pereche de *ițe*, o *iță*, se ia o *spetează* de lemn, dreaptă și netedă. De capătul ei se leagă o sfoară groasă, iar de capătul sforii, capătul răsucelii făcută ghem. Sfoara, pentru a nu încurcă la lucru, se scurtează, făcându-se *păpușă*.

Spre a începe, se fac două noduri cu degetul, cari se strâng pe sfoară; apoi se *dă* odată pe

după *spetează*, se fac iarăș două noduri pe sfoară și iarăș se *dă* odată pe după *spetează*, așa că sfoara are de trei ori mai multe *curmezisuri* ca *speteaza*. Astfel se urmează până când se sfârșește de umplut întreaga *spetează*.

Până aici nu-i gata decât o jumătate de *iță*. Cealaltă jumătate se lucrează întocmai (fig. 385). După ce s'a isprăvit, se pune câte un *vergel* de fiecare latură, dealungul sfiorilor pe cari s'a înnodat așa (fig. 386). Două câte două, ațele de pe fiecare jumătate de *iță*

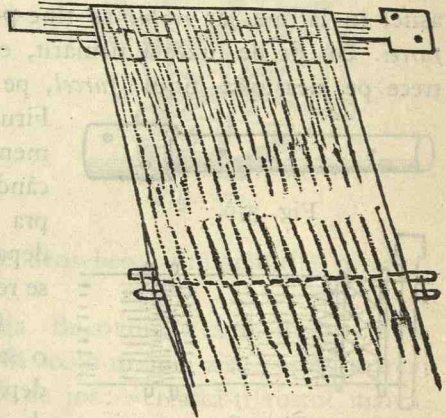

Fig. 383.

¹⁾ *Șezătoarea*, III, 83.

se încrușișează, formează un ochiu prin care intră câte un fir din urzeala pânzei.

Prin alte părți vergelul iței se mai numește și *sușteiu*; *pânza* ițelor mai poartă numele de *jârghiuțele ițelor*, *cocleți*, *coclețe* sau *ostrețe*, iar ochiul ițelor cel de *collete*, laț, *collete*¹⁾, *corleț*; tot astfel se chiamă și *spetează*²⁾.

În Ardeal, *speteaza* pe care fac gospodinele ițele se numește *corghenș* (pron. pop.: *corghienși*), «o unealtă de scândură lungă cam de 120 cm., lată de 15 cm., la un capăt e puțin mai lată ca la celălalt».³⁾

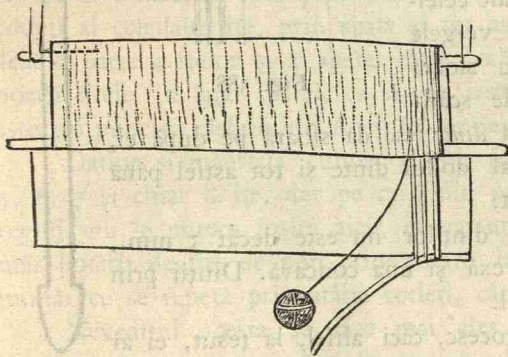

Fig. 385.

Fig. 38.4

Ața de lângă fustei se mai numește și *inima* sau *măduva ițelor*.⁴⁾

Spata. Spetele de răsboiu le fac anumiți locuitori meșteri și le

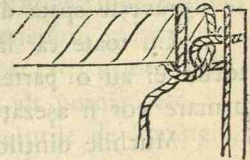

Fig. 386.

desfac apoi pe la alții pe orice timp, dar mai ales pe vremea iarmaroacelor. În Munții-apuseni *spătari* cunoscuți sunt în comunele

Fig. 387.

Rișca, Rișculița și Baldovin; ei lucrează mai ales iana, la șezători.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 91.

²⁾ *Ibidem*, p. 36.

³⁾ *Ibidem*, p. 36.

⁴⁾ G. Weigand, *Răsboiul de tásut în Șezatozrea*, VIII, 145-50; pentru aceasta și pentru alte amănunte asupra-rásboiului.

iar primăvara bărbații ieau în spate câte 80—100 de spete și pleacă spre a le desface în țară (la șes). ¹⁾

Spetele sunt de două feluri, după cum cu ele se va țese pânză de cânepă sau covoare, țeale, etc. Le vom numi și noi *spete simple* și *spete compuse*.

Spata pentru țesut pânză de cânepă, in, bumbac sau lână subțire se face în chipul următor: Se taie *trestia* în fășii late de 4—5 mm. și lungi de 6—9 cm. La capete, la 5—6 mm. se lasă astfel, iar încolo se subțiază până la 3 mm. (fig. 389).

Se caută apoi patru nuielușe tari, groase de 3 mm., iar dacă nu se găsesc, se cioplesc. În urmă se fac două dreptungiuri de scândură, late de 10—12 mm. iar lungi cât un *dinte* de trestie, adică de 6—9 cm. și groase de 3—4 mm. De capetele uneia și ale celeilalte se prind cele patru vergele pe partea lată, se leagă cu sfoară subțire de ambele părți ale scândurice și apoi se pune un *dinte*; se dă sfoara pe după el, și sus și jos, și se pune al doilea *dinte* și tot astfel până se isprăvește spata de făcut.

Cu toate că lățimea dinților nu este decât 3 mm., totuși ei au o parte convexă și una concavă. Dinții prin urmare vor fi așezați la fel.

Muchile dinților se tocesc, căci altfel, la țesut, ei ar tăia pânza.

Distanța între dinți atârnă de grosimea *sforicicăi* care se interpune pe nuielușă. Pentru pânza de borungic, *sforicica* se va înlocui cu ața subțire, iar dinții se vor subția și ei; pentru pânza de lână, *sforicica* va fi mai groasă ca cea pusă la spata de cânepă.

Spata cu dinți dubli, numită în Bogdănești-Suceava «*spată în dinteală*», are în loc de un *dinte* doi dinți alipiți prin partea lor concavă. Această spată cu dinți puternici se folosește la țesutul țealelor, și în genere a țeseturilor groase.

Mărimea spetei nu atârnă de lungimea ei, ci de numărul *întredinților* cari îi are. Ieau un exemplu: o spată de 16 este acea

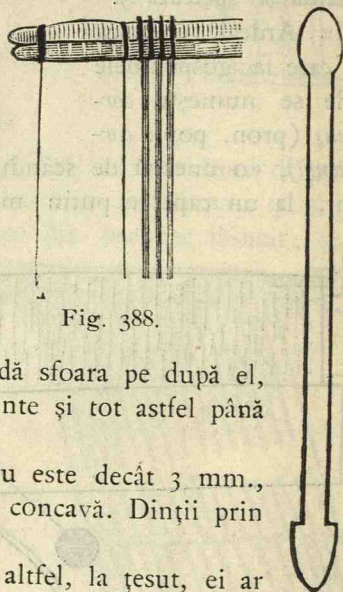

Fig. 389.

Fig. 389

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 51.

spată care are loc pentru 16 jăghiuți, adică pentru $16 \times 30 = 480$ fire, adică aceea care are 481 de dinți. O spată *de 12* are $12 \times 30 + 1 = 361$ dinți, etc. Felul spetei se arată prin niște creștături făcute la capete pe scândurele. O spată cu 3 creștături se chiamă spată *de 13* și are prin urmare 391 de dinți.

Acum când cunoaștem itele și spata, să vedem cum se face *nevedirea, nividirea, năvădirea, neveditul, nividitul sau năvăditul*.

Pentru aceasta, se așează pe răsboiu, cum se așează de obicei și cum vom vedea, itele și spata. Sunt două ite, cazul obișnuit. O gospodină iea un fir din urzeala pânzei, îl vără prin *cotletul* itei de către ea, printre doi cotleți ai celeilalte ite, iar o altă gospodină, o fată sau și un copil, cu o andrea sau cu vârful unui fus, face loc capătului firului petrecut prin ite, îl apucă și-l trage la sine prin spată. În urmă, gospodina iea firul următor, îl bagă printre cotleții itei de către ea, prin *cotletul* celeilalte ite, prin *intreochiul* spetei; iea pe al treilea, îl vără prin *cotletul* itei de către ea, printre doi cotleți ai celeilalte ite, prin spată și tot astfel urmează cu *neveditul* dela o parte a itelor și a spetei către celălalt capăt. Isprăvind înnoadă firele în fața spetei, ca să nu iasă, și pânza *nevedită* astfel așteaptă punerea răsboiului. Acest fel de *nevedire* se numește *sobo-bun*.

Datina și măestria cunosc și alte feluri de *nevedeață* în 3, 4, 5, 6, 7 și chiar 8 ite, dar pe cari, din pricina complexului lor de reguli, nu le putem înșiră aici; numai atâta pomenim, că un număr hotărît de fire se pun prin cutare ită, după cari urmează alt număr ce se repetă prin atâția cotleți, când vin alt număr, etc.

Neveditul acesta se face mai ales la țeseturile de borangic, bumbac, pentru tort și apoi la covare. Pânzeturile țesute în mai multe ite au *două fețe*, bine deosebite între ele.

CAPITOLUL IV.

RASBOIUL SAU STATIVELE.

«Rar se va găsi o casă țărănească, zice d-l G. Weigand, în care să nu fie un răsboiu, cu toate că țeseturile de mașină, introduse în străinătate, se răspândesc mereu și între țărănimea românească. Până astăzi, femeile și fetele țaranilor țese înși-le pânză de bumbac, pânură de lână pentru cele trebuincioase îmbrăcăminte și gospodăriei. Dar cu cât cultura înaintează, cu atât și vremea se

scumpește și încet-încet produsul cel ieftin de mașină va înlocui pe cel de mână, după cum s'a văzut și în alte țeri mai înaintate în cultură. În Germania, spre pildă, abia se mai găsește răsboiul la sate. În insula Usedom (Pomerania), într'un sat depărtat de orice comunicație, am găsit un sigur răsboiu și un singur om, care se pricepea la astfel de lucru și care avea peste 70 de ani. Dar el mi-a spus că în tinerețele lui aproape toți bărbații (nu femeile) lucrau iarna la răsboiu, pe când femeile torceau cu roata de tors (Spinnrad), nu cu fusul ca în România.

«Forma răsboiului, cel puțin în cât privește părțile lui principale, puțin se deosebește în Europa și în Asia. Chinezii au acelaș răsboiu ca și Românii, cu aceleași ițe, cu aceleași suluri.

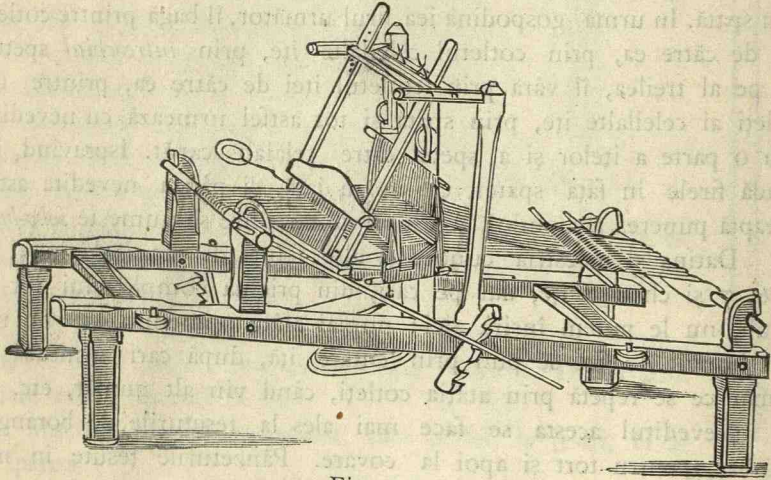

Fig. 390.

«La popoarele primitive răsboiul e și mai simplu și mai puțin practic. Privind diferite pregătiri de țesut la popoarele din Africa și Polynesia¹⁾, chiar astăzi poți ușor urmări, cum din simpla împletitură s'a dezvoltat treptat obișnuitul răsboiu de astăzi. Tocmai pentru aceasta nu e cunoscut și nu se poate cunoaște nici numele inventatorului, nici unde, nici când s'a făcut cel dintâiu răsboiu.

«Englezul Flinders Petrie a desgropat în Egipt ițe de bumbac, ce s'au întrebuințat între anii 3500 și 4000 înainte de Hs. Cei vechi, Grecii și Romanii au cunoscut răsboiul; cunoaștem chiar cei mai

¹⁾ În Muzeul etnografic din Lipsca se găsește o colecție bogată de instrumente pentru țesut.

mulți «termeni tehnici» ai războiului 1), dar urmele lui se pierd în vremile preistorice».

Răsboiul, cea mai mare uneltă folosită de femeie (fig. 390), se compune din mai multe părți, numindu-se în complexul lui *razăm, pat, străt sau trup*.

Trupul cuprinde două *tălpi* sprijinite pe câte două *picioare*.

Tălpile se mai numesc și *butuci, craci, drugi, fofeze, grindeie, lemne, plazuri, tălpeti* sau *tălpiți*, iar în Bucovina *cununi*.²⁾

La unele răsboaie, picioarele tălpilor sunt prelungite în sus, formând ceea ce se numește *brațe, furci, mâni, stâlpi*, iar în unele părți din Ardeal *cujbe* sau *ciocane*³⁾. Ele sunt unite prin două stinghii paralele cu tălpile numite *carafe*.

Când brațele sunt prelungirile picioarelor, se numesc *capetele picioarelor*. Dacă cele două brațe de dinainte nu-s prelungirea picioa-

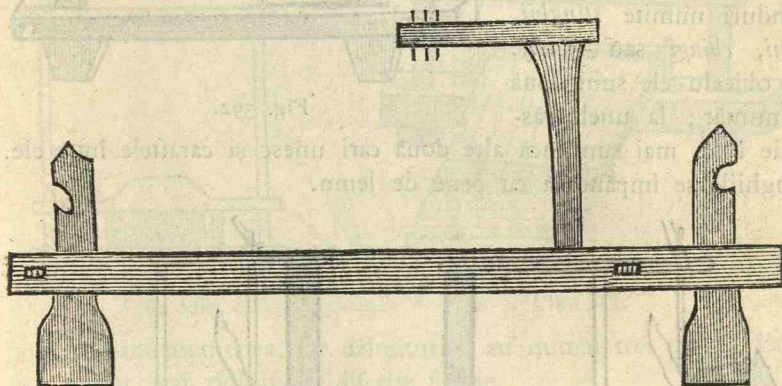

Fig. 391.

relor de dinapoi înțepenite în tălpi, ele se numesc *sprijinitoare, picioare de sul, brațele sulului* sau *furcile sulului*, putând fi înalte și unindu-se cu capetele picioarelor sau nu, prin *carafte* sau *ciocane*.

La unele răsboaie, sulul de dinainte stă într'o scobitură făcută în *picioarele de sul*, la altele în *sprijinitori*; tot astfel sulul de dinapoi, la unele răsboaie stă într'o scobitură făcută în *picioarele de sul* sau în *brațe*.

1) Fischbach. *Geschichte der Textilkunst*, Hanau 1883. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*, Leipzig 1875.

2) El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 69-7; pentru aceasta și altele.

3) Viciu, *op. cit.*, p. 38.

Caraftele la unele răsboaie au trei găuri, făcând loc la doi drugi numiți *părânge*; de o *părângă* se atarnă *vatalele* cu spata, iar de cealaltă *ițele*. În loc de *părânge* pot fi două *suluri* ascuțite la cap și vârte în carafte, astfel că se învârtesc înainte și înapoi. În găurile carafteilor se pun niște *bețișoare* sau chiar niște *fuse*.

La unele răsboaie, *sulul de dinainte* și chiar și cel *dinapoi* nu stau în *dăltuiturile* pomenite, ci sunt vârte în năuntrul *stinghiei*, răsucindu-se acolo în *capetele* lor mai ascuțite sau în niște *zugrumături*.

Legarea *tălpilor* între ele se face prin ajutorul unor *scânduri* numite *stinghii*, *blăni*, *chingi* sau *speteze*. De obicei ele sunt două la număr; la unele răsboaie însă, mai sunt încă alte două cari unesc și *caraftele* între ele. *Stinghiile* se împănază cu *pene de lemn*.

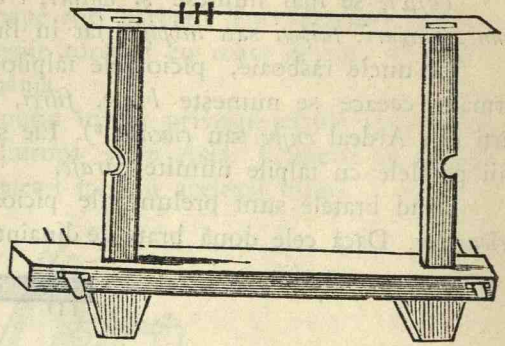

Fig. 392.

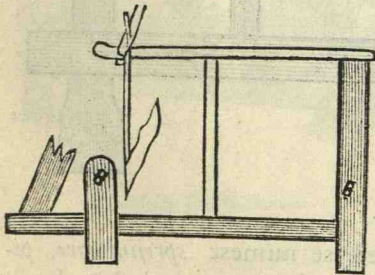

Fig. 393.

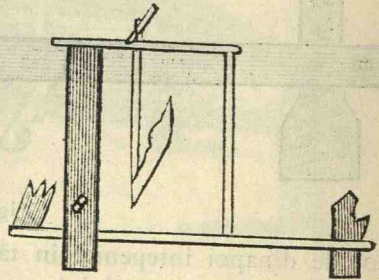

Fig. 394.

Așezarea răsboiului nu e lucru ușor; țesutul *pânzeturilor* va merge greu, dacă *tăpile* nu vor forma un dreptunghi perfect; pentru aceasta, când femeile așează răsboiul, măsoară *diagonalele* cu ațe, întocmai ca și *depărtarea* între *tălpi*.

Isprăvind cu *stratul răsboiului*, să vedem și celelalte părți.

Sulul de dinainte, numit încă și *sulul de năvălit* (fig. 397), seamănă cu *sulul de dinapoi* sau *sulul de desvălit*, cu singura deosebire că are o *dăltuitură* lungă. La capăt are și el două găuri de direcție perpendiculară. Pe el se *învălește* *pânza*, pe când pe cel din urmă se *desvălește* sau se *desînvalbă* *urzeala*.

Mergând către sulul de dinapoi întâlnim *vatalele cu spata*.

Fig. 395.

dăltuite, în cari intră spata și cari se numesc *vătala*, *brâgla*, *bârta* sau *bracla de sus* sau *deasupra*, și *de jos* sau *dedesubt*. Vatala de jos are forma paralelipipedică cu șanțul lung și cu două dăltuituri. Vatala de sus

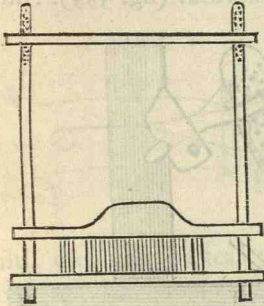

Fig. 396.

Vatalele sau *vătalele*, numite la sing. *văteală*, *văteală* sau *brâglă*, se compun din două lemne

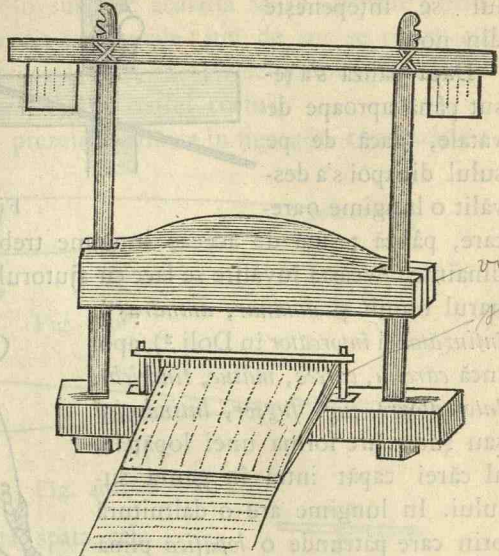

Fig. 397.

are un șanț asemenea, iar dăltuiturile au numai trei pereți. Ea are un mijloc mai ridicat, de diferite forme.

Vatalele sunt atârinate de două *brațe*, *brățare*, *băteli*, *fălcele*, *lopățele*, *mâni*, *mănuși* sau *speteze*. Acestea sunt legate cu ață de *părânga vătalelor*, numit și *bățul vătalelor*, *arțar*, *brâglar* sau *jug*. Legarea se face cu sfoară la diferite înălțimi, prin ajutorul unor creștături sau găuri.

Înainte de a vedea rostul itelor, să cunoaștem chipul cum se *leaga gura pânzei*, expresie rămasă proverbială, pentru a însemna un început greu de pornit. Lucrul e foarte ușor și se aseamănă cu legatul urzelii de sulul de dinapoi.

Pentru a începe țesutul, se întinde pânza; pentru aceasta sulul de dinapoi nu trebuie să se desvăluie, iar cel de dinainte, acelaș lucru.

Oprirea sulului dinapoi se face cu *opritorul*, numit *slobozitor*,

sau *zăvor* și *lăsător*, iar în Banat, Oltenia și Ardeal, încă și *zatcă*. Scoțându-l din sul, și trăgând de vatale, urzeala de pe el se desucește. După ce s'a desucit, se pune opritorul la loc și sulul se întepenește din nou.

Dacă pânza s'a țesut până aproape de vatale, dacă de pe sulul dinapoi s'a desvălit o lungime oare-

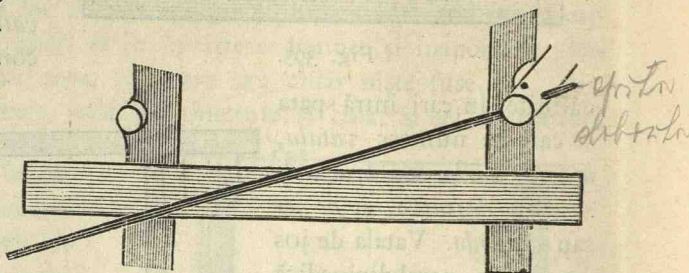

Fig. 398.

care, pânză țesută de aceeaș lungime trebuie învălită pe sulul de dinainte. Această învălire se face cu ajutorul *amnarului* (fig. 399). Amnarul numit și *amănar*, *amăruș*¹⁾, *întinzător* și *întorcător* în Dolj²⁾, apoi încă *cârceiu*, *cârcea*, *măiuc*, *tindeiche*, *întorcătoare*, *jug*, *jugșor*, *întindeaică* sau *zăvor*, are forma unei lopățele, al cărei capăt intră în gaura sulului. În lungime are o dăltuitură prin care pătrunde o *lopățică* plină cu găuri, care se mai numește și *muierușcă*³⁾, *găurariu*⁴⁾, *găureancă*⁵⁾, apoi încă *lopățea*, *scânduriță*, *bărbătuș*, iar prin unele locuri chiar *potiheci*, nume cu care se arată și *amnarul*.

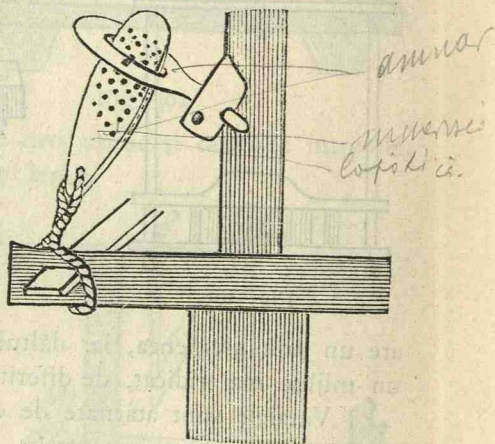

Fig. 399.

Lopățica este legată de talpa răsboiului cu o ață.

Când sulul dinainte a întins pânza în deajuns, se vără prin gaura potrivită a lopățelei un cuiu.

Amnarul e totdeauna în partea dreaptă a răsboiului; *slobozi-torul* poate fi și de-a stânga.

1) *Șezătoarea*, V, p. 25.

2) *Etym, Magn. Rom.*, p. 1094.

3) *Viciu*, *op. cit.*, p. 61.

4) *Ibidem*, p. 45.

5) *El. N.-Voronica*, *op. cit.*, p. 66-8.

Unele răsboaie, precum e cel arătat în fig. 398, nu au amnar, ci un băț lung numit *îmînzător*, *întorcător*, *crivăc*, *pochibeci*, *zetcă* sau *răzuș*. Tot astfel, la aceste răsboaie, se află și slobozitorul sulului de dinapoi.

Mișcarea itelor are de scop facerea *rostului*. Dacă sunt două ite, una trebuie să se ridice în sus, iar cealaltă să se scoboare; prin aceasta, firele bătute la nevedit în lațurile itei de sus se ridică cu ita, iar cele din ale itei de jos se lasă cu ea. Firele jucând între dinții spetei se ridică și se scoboară făcând astfel rostul.

În secțiune, pânza se prezintă dară ca în fig. 400 cuprinzând:

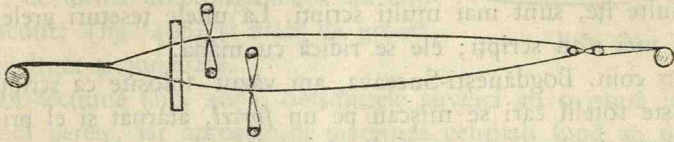

Fig. 400.

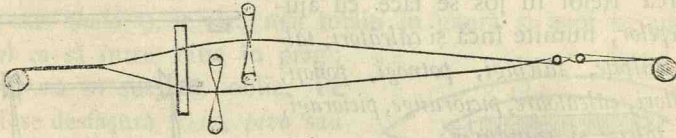

Fig. 401.

sulul dinainte, partea țesută, spata, cele două ite, furceii și sulul dinapoi; fig. 401 reprezintă același lucru după schimbarea itelor.

Schimbarea itelor se face cu ajutorul *scripștilor* și al *iepelor*.

Scriptiții, numiți încă și *scripeți*, sing. : *scripte*, *scripete* sau *scripiță* (Banat) (fig. 402), iar în unele părți ale Ardealului *corleț* sau *cige*¹⁾, sunt dăltuiți, pentru a lăsa loc să se învâртеască în lăuntru o *roată*, *rotelie*, *rotiță*, *dură*, *duriță*, *gălie*, *totărlă*, *gărig*, *bucșă* sau *târcoală*, apoi încă *rotiță* și *rotucea*, pe un osieac bătut în *pervažul* scriptelului. Rotelia scriptelului este prevăzută cu un șanț în care se reazămă *sforile*, *legăturile* sau *ațele scrip-*

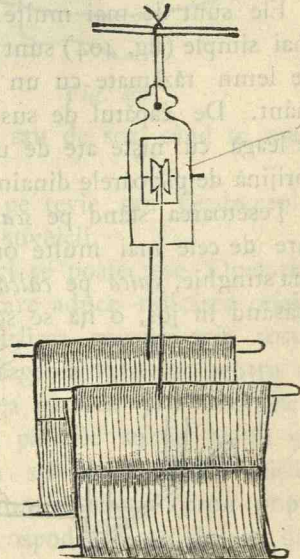

Fig. 402.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 36.

ților sau ale ițelor. Prin urmare, trăgând de o iță în jos, cealaltă se va ridica dela sine.

Scriptiții și ițele se atarnă de pârânga ițelor, un lemn ce se razemă pe carafte, și care se mai numește încă și *bățul ițelor*, *fuștel*, *fușcel*, *botă* sau *cruclnic*.

Când pânza se țese numai în două ițe, avem doi scriptiți, unul la un capăt și altul la alt capăt. Când pânza se țese în 3 ițe, două ițe sunt legate de o parte a sforii, iar de cealaltă parte atarnă numai una; când sunt 4 ițe, întâia și a treia se scoboară în acelaș timp, când a doua și a patra se ridică. Dacă țesetura se face în 5 sau mai multe ițe, sunt mai mulți scriptiți. La unele țeseturi grele sunt ițe cari nici n'au scriptiți; ele se ridică cu mâna.

În com. Bogdănești-Suceava, am văzut folosite ca scriptiți numai niște rotelii cari se mișcau pe un *furcel*, atârnat și el prin ațe de pârânga sprijinită pe caraftele răsboiului (fig. 403).

Lăsarea ițelor în jos se face cu ajutorul *iepelor*, numite încă și *călcători*, *tălpigi*¹⁾, *tălpice*, *tălbighi*, *potnogi*, *ponoji*, *schimbători*, *călcătoare*, *piciorange*, *picioragi*, *tălpice*, *tălcice* și *scândurene*.

Ele sunt de mai multe feluri; cele mai simple (fig. 404) sunt niște lopățele de lemn răzâmate cu un capăt pe pământ. De capătul de sus sunt legate de ițe, iar de capătul de jos se leagă cu niște ațe de un lemn care se sprijină de picioarele dinainte ale răsboiului.

Țesetoearea stând pe *scaunul* răsboiului, care de cele mai multe ori nu-i decât întâia stinghie, *calcă* pe *călcătoare* sau *iapă* și apăsând în jos, o iță se scoboară iar cea-

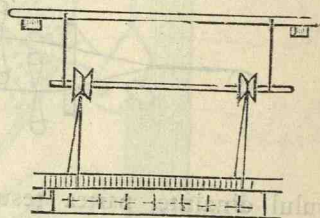

Fig. 403.

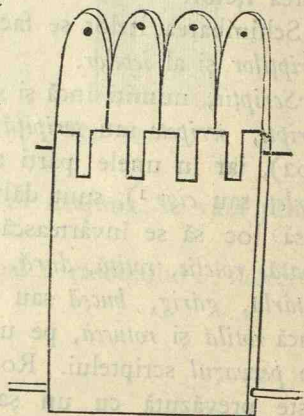

Fig. 405.

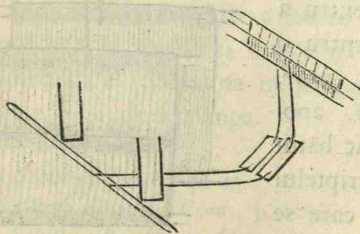

Fig. 404.

¹⁾ Șezătoarea, V., p. 55.

laltă, împreună cu călcătoarea sa se ridică. Apăsând cu celalt picior pe călcătoarea ridicată, aceasta se lasă în jos împreună cu ița, pe când călcătoarea și ița scoborită se ridică.

Pentru țeseturile cu mai multe ițe se folosesc mai multe iepe, legate la ambele capete cu ațe sau încătușate în urechile făcute într'o scândură lată (fig. 405)¹).

Depănarea firelor prin rostul pânzei, fire cari constituiesc *bătătura* sau *bătaia*, se face cu *suveica* sau *suvelnița* (fig. 406), care are forma unei luntri, cu deschideri la ambele capete, de formă dreptunghiulară sau eliptică ascuțită (fig. 408) și atâta de groasă, cât un deget și jumătate.

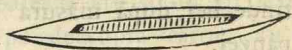

Fig. 406.

În secțiune (fig. 407), obișnuitele suveici au o gaură în fundul unui perete, iar aproape de marginea celuilalt fund au un mic prag. *Lemnușul* suveicii, numit încă și *buludeț*, *surcel*, *fus*, *hoduleț*, *sfârcel* sau *bludec*²), se vâra mai întâiu în gaură și apoi se apasă cu degetul ca să intre bine în prag; astfel el stă în suveică oblic. Pe dânsul se desfășură *țevia*, *țava* sau

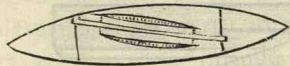

Fig. 407.

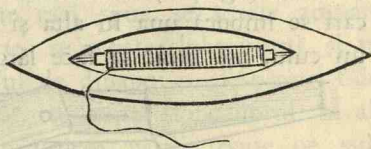

Fig. 408.

țava, care este făcută din trestie scurtată sau de soc, când se mai numește și *suceavă*.

Firul pentru *bătătură* se desface de pe *țevie* sau *deadreptul*, sau printr'o găurice făcută într'o coastă a suveicii.

Cu acest complex descris până aici se poate țese. Operația principală constă în: apăsarea pe o iță (care aduce ridicarea celeilalte și prin urmare facerea rostului), svârlirea suveicii prin rost, (desfășurarea firului), schimbarea ițelor, tragerea vatalelor pentru a bate firul închis între două rosturi, svârlirea suveicii prin rost, etc.

Partea de pânză țesută, mai ales la pânzele subțiri ca fir și late ca mărime, de cele mai multe ori nu stă plană, ci face niște dungii în senzul lungimii pânzei, cari se numesc *piscuri* (pron. pop. *chiscuri*). Pentru a ține pânza dreaptă, gospodinele se slujesc de *tindeche*.

¹) Văzute la Constantin Schinare, Râșca-Suceava.

²) Viciu, *op. cit.*, p. 51, 81.

Tindechea, numită încă și *zâmți*, *întinzori* sau *tideică* ¹⁾, este de mai multe feluri. Obișnuitele se compun din două pânzișoare înguste și tari de fier, cari se îmbucă una cu alta printr'un cuișor ce aparține uneia din bucăți și prin niște găuri practicate în cealaltă bucată; după ce s'a făcut îmbucarea, se trage peste ambele bucăți o verigă spre a le ține unite (fig.

409). Găurile slujesc la mărirea sau micșorarea tindechei, după măsura pânzei.

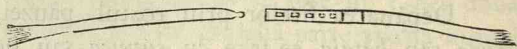

Fig. 409.

În lipsă de acest fel de tindeche, gospodinele își fac altele de lemn, în ale căror capete pun niște *unghiuțe* zâmțate (fig. 410), cari sunt de fier și cari se împlântă în marginea pânzei (fig. 412).

În sfârșit, pentru pânzăturile mai *grele*, adică cele de lână, se folosește, după cum am văzut în Munții Neamțului și ai Sucevei, o altă formă de tindeche (fig. 411), făcută din lemn, «din două *priți*,

Fig. 410.

cari se îmbucă una în alta și prin găuri (și dăltuituri) potrivite prin un cuiu, așa încât se face lărgimea care le trebuie».

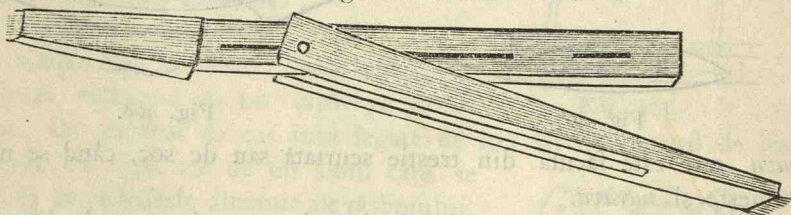

Fig. 411.

Și acum puține amănunte cari se întâlnesc mai rar :

«În loc de *tâlpițe*, zice d. Weigand, am găsit și lațuri de sfoară sau curele în cari intră degetul cel mare dela picior. În loc de scripete cu rotilă am văzut la Români (zice Rumâni) ca și la Maloruși un fel de cumpană numită *căluș* sau *călușel*... De multe ori lipsește și călușul sau scripetele și numai niște curele unse, cari alunecă deasupra fușteilor, ridică și scoboară ițele».

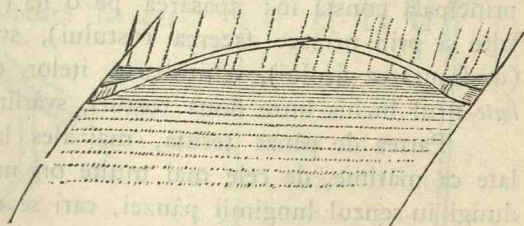

Fig. 412.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 53, 90.

«La țeseturile mai rari se lasă vatalele afară, și cu *spăteaza* sau *speteaza* (un lemn lung în formă de spată) fac acelaș lucru ca și cu spata vatalelor, însă n'are nici o asemănare cu spata adevărată. Dar acest nume întrebuițat dela vechii Romani, cărora nu le erau cunoscute vatalele, (căci așa numitul *pecten* n'avea scopul de a bate firele, ci numai de a le desface), încă din vechime a rămas Românilor, numai că a trecut la un instrument, care are acelaș scop, dar cu totul altă formă decât spata Romanilor; adevărata spată a Romanilor se chiamă astăzi *spătează*... Spăteaza are și un alt scop, adică la *alesături*, să ridice cu ea firele pe deasupra cărora au să treacă firele alesăturilor».

Prin unele locuri, lemnușele mici de lemn se numesc și *babe*; ele «leagă două lemnușe subțirile, de cari se prind dinții făcuți din lemn de stejar sau de trestie».

Țesând mereu, *șpațul* sau *șpanțul*, adică distanța dela sulul de dinainte până la spată, se micșorează și cu el se micșorează și *rostul*, iar suveica nu mai are pe unde alerga spre a-și lăsa în urmă firul de pe țevie. Pentru aceasta, cum am mai spus, se scoate amnarul sulului de dinainte, pânza se *slăbește*, se scoate slobozitorul și trăgând cu spata în partea țesută, sulul de dinapoi se desucește. Când s'a desucit pe un sfert, adică de 90°, se pune slobozitorul în altă gaură și pânza se întinde prin învâluirea părții țesute pe sulul dinainte.

Cantitatea cu cât s'a mărit șpanțul se numește tot *șpanț*.

Ițele însă nu-s la locul lor; ele trebuiesc împinse înapoi cu dosul palmei, însă cu băgare de seamă, căci de multe ori firele se încurcă în dosul itelor și apăsând prea tare, ele se rup. Incurcătura de fire la răsboiu poartă numele de *crânchiță*, iar în Ardeal *crâmpiță* și *crânghiță*¹⁾

Distanța dela ite până la sulul de dinapoi se numește *natră*. Numărul natrelor țesute se numără după numărul mutării *furceilor*, căci tot *slobozînd* și prin urmare desvâlindu-se urzeală de pe sulul de dinapoi, furceii se apropie de ite; de aceea ei trebuiesc duși înapoi lângă sul, când, prin apropierea lor prea mare de ite, se micșorează rostul.

Natra mai poartă și numele de *tiară*; sub acest nume însă,

¹⁾ Viciu, *op. cit.* p. 37.

în Maramureș și sub cel de *chiară*, se înțelege și toată *urzeala* învăluită pe sul: «urzește *chiară*, pune *chiară* pe răsboiu». 1)

Când se întâmplă și se rupe un fir, atunci vin două fire alături și dacă țesetoarea țese mereu și nu bagă de seamă, pe pânză se face un *lătunoiu*. Lătunoaiele prin urmare sunt numai pe sulul de dinainte, așa că versurile satirice:

Pe sulul de dinapoî,
O sută de *lătunoi*;
Pe sulul de dinainte,
Dracu' le mai ține minte,

nu spun adevărat decât în coada lor.

Când țesetoarea bagă de seamă, îl urmărește printre dinții spatei, printre cocleții itelor, până la furcei; cum se găsește, se aduce la locul lui, se bagă prin cocletul *văduv*, prin dintele știrb al spatei și se dă după un ac prins în pânză (fig. 413).

Dacă firul s'a rupt printre ite și spată, se înnațește, se leagă și dacă-i prea lung se prinde cu acul.

Dacă pe timpul neveditului s'a uitat vreun coclete gol, el se umple cu un fir, dar care, prin faptul că lipsește în întreaga lungime a pânzei, va fi veșnic prelungit, până se va isprăvi pânza de țesut. Ca să fie întins, el se prinde de un paiu pus pe firele natrei și învăluit după dânsul. Acest paiu se numește *otinc*.

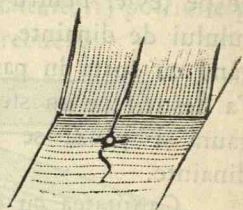

Fig. 413.

Lătunoaiele și *otincele* fac pe gospodină de răs, întocmai ca și *mânzul* sau *mânjălăul*, adevărate firele ce nu au loc prin spată.

O anecdotă spune anume că un flăcău se dragostise multă vreme cu o fată frumoasă nevoie, dar săracă și cam cu puțin îndemn la muncă.

— Mamă, eu mă'nSOR și ieau pe cutare fată.

— Ba asta să n'o faci, dragul mamei, că-i puturoasă foc; mai bine s'o iei pe cutare că-i harnică și-i gospodină cinstită.

Mai trece o vreme, când flăcăul nostru nu curmase ibovnicia cea veche. Și pentrucă se sculă în totdeauna cu «mamă mă'nSOR și ieau pe cutare fată», pică mă-sa la boală și spunea c'o doare pe ici și pe dincolo și o înțepenește și o înjunghe și c'o să moară, de nu și-a descântă în miere și'n apă rece, iar în apă să stingă 99 de *otincuri*.

1) Viciu, *op. cit.*, p. 28.

Băiatul, cum auzi asta, la cine să se jeluască dacă nu la ibovnica lui.

— Vin, bădiță, la mine, că mi-i plină pânza.

Flăcăul s'a dus și a adus mă-sei 100 de otincuri în cap.

— Ei, dragul mamei, drag, harnică ibovnică mai ai, dacă a avut de unde-ți da pusderia asta de otincuri!

Asta eră înainte de Crăciun, iar în cășlegi, flăcăul ci-că s'a fost însurat cu fata cea mai așa, dar fără otincuri la pânză¹⁾.

După ce s'au țesut 3—4 natre, sulul de dinainte începe a se îngroșă și aceasta împiedică mult. Pentru aceasta, pânza țesută se desvăluie și se taie pe măsură, sau trecându-se prin dăltuitura sulului (fig. 414) se învăluie pe un băț sub pânză. Bățul se sprijină pe tălpi.

Țesând înainte, pe sul se vor învăli două pânze: una care se țese, iar cealaltă care se desvălește de pe băț.

Femeile pun de obicei pânze de 80—120 de coți, însemnându-i locurile unde se împlinesc 20 de coți, cari sunt lungimea unei *bucăți*.

Când pânza s'a isprăvit, se taie de pe răsboiu. Firele cari nu mai pot fi țesute se numesc *uruioac*, *chideu*, *uruioaci* sau *arioci*. Uruiocul se face ghem și se folosește la diferite împletituri și cusuturi.

Cât timp gospodina țese, toți cei cari intră în casă trebuie să zică în loc de binețele obișnuite: «crească-ți rostul mare», la care i se răspunde: «'Tămăs' dumitale (mulțumescu-ți dumitale).

După ce pânza s'a tăiat, se tivește la capete, ca să nu se des-trame.

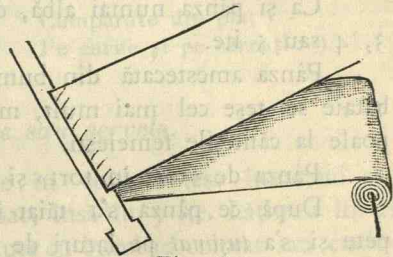

Fig. 414.

CAPITOLUL V.

TESETURILE.

I. — Pânza.

Prin *pânză* propriu zisă se înțelege țesutura de bumbac, cânepă sau in, din care gospodina va face pentru ai casei *cămeși*, adică *rufe*

¹⁾ Auzita dela Vasălca I. Medeleanu, Țepu-Tecuciu.

de primeneală. Se mai fac asemenea, *ștergare* ordinare pentru șters pe ochi, *șervele* pentru pus mămăliga atunci când o duc la munca câmpului și altele.

Cea mai subțire este *pânza de bumbac*, «bumbac în bumbac», adică aceea a cărei urzeală și bătaie este tot de bumbac. Bumbacul poate să fie cât de subțire, și gros până ajunge grosimea tortului. Poate de asemenea să fie colorat sau nu. Pe la Munte, și mai ales prin părțile Munteniei, această pânză foarte frumoasă are dungi în lungime, albe și galbene, albe și roșii deschise sau portocalii, albe și vinete sau albastre deschise; dungile verticale, cele provenite din *bătaie* sunt tot atât de late ca și cele ale urzelii și de acelaș fel. Din astfel de pânză se fac numai cămăși sau straie femeiești de vară, pentru partea de sus a corpului.

Ca și pânza numai albă, de bumbac în bumbac, se țese în 2, 3, 4 sau 5 ițe.

Pânza amestecată din bumbac la urzeală și călți sau fuior la bătaie se țese cel mai mult, mai ales pentru ismene bărbătești și poale la cămeșile femeiești.

Pânza de «tort în tort» și «călți în călți» se întâlnește mai rar.

După ce pânza s'a tăiat în bucăți, după ce s'a *tivit* la capete și s'a *tușunat* pe laturi de diferite ațe, se face sul. Un sul de pânză se numește în Moldova de jos *val*, iar prin diferite părți ale Ardealului, *trâmbă* ¹⁾ și *habadir* ²⁾.

Primăvara pânza de bumbac sau amestecătură se *ghilește* sau se *înălbește*. Înălbitul sau ghilitul pânzei diferă după localități. Așa în Runcu-Dâmbovița pânza de in sau cânepă se dă la leșie caldă vreo două săptămâni și apoi se duce la gărlă. Darea la leșie constă în udarea valului de pânză desfăcut în leșie și apoi în uscarea lui la soare. După ce s'a *sbicit*, adică după ce s'a uscat pe jumătate, se dă iar la leșie și iar se întinde cât e soare. După două săptămâni, urmează câteva zile când se dă la leșie numai până *sub-amează* (ora 10), după care se duce la gărlă de se îmmoaie în apă, se bate de bolovani și se pune la sbicit, după care urmează din nou aceasta.

Prin alte părți, precum de pildă în jud. Tecuciu, femeile mai pun pânzele și în *leșie moartă*, adică leșie făcută din cenușă și apă rece.

După *ghilire*, pânzele se *înălbesc*. Dacă ghilitul s'a început

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 86.

²⁾ *Ibidem*, p. 48.

târzii și soarele n'a putut ajuta, ghilitul se urmează în anul viitor și chiar în timpul toamnei sau iernii, întinzând pânzele la rouă sau la brumă prin parii gardului.

Ghilitul pânzelor face epocă și-i mult iubit de femei. Dimineața pornesc cărduri-cărduri spre apă, cu pânzele strânse pături și legate de cobiliță; la apă intră până la genunchi, apucă pânza de un capăt și-o aruncă la adânc; o clătesc și o strâng și apoi ieșind, o întind pe pajiște. Cu acest prilej stau mult la sfat între ele, fac bucate comune și petrec ca la clăci sau șezători.

Când ghilitul s'a isprăvit, se fac valurile definitive, se pun în ladă și acolo așteaptă vremea când vor fi prefăcute în cămăși, tăindu-se în lat. Bucățile acestea se numesc *foi* sau *lați*, cum spune și o satiră din Ardeal:

Ian' uitați,
Feciori, uitați,
La poale din șase *lați*,

Cumpărate din piață
Pe carne și pe cărnați: 1).

2. — Prosoape sau șervete.

Prosoapele sau *șervetele* puse în cuiu se țese întocmai ca și pânza pomenită numai din bumbac, însă în 5 ite. Lățimea lor este mai mică și au diferite vrăste făcute cu bumbac colorat sau cu *bumbac sacăz* sau *tiriolic*, feluri de bumbac mai gros și mai moale, alb

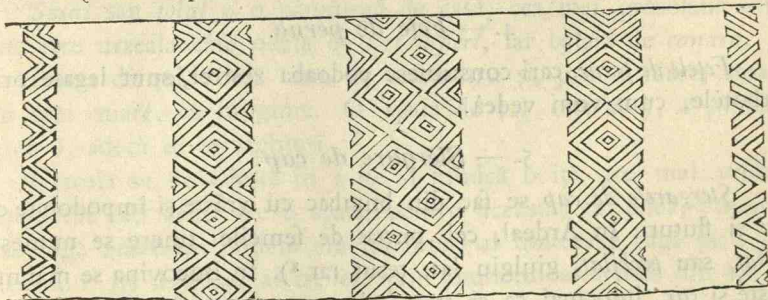

Fig. 415.

sau colorat. Aceste vrăste sunt scoase în relief și se deosebesc pe ele pătrățele și unghiuri de simetrie perfectă, cari nu se poate schița cu mâna (fig. 415). Acestea, ca și alte podoabe românești, ar trebui culese sistematic, căci sunt primejduite a se pierde sau a se fură. Dovadă: «Nu de mult, zice un avocat, într'una din excursiile mele

1) Viciu, *op. cit.*, p. 56.

prin Transilvania, am întâlnit un agent voiajor englez care colindă satele românești cumpărând ori fotografiind obiecte de artă românească și țesături, cari, de sigur, peste puțin timp ni le va vinde tot nouă, nu cu mult schimbate, însă foarte scump. Numai așa se explică succesul ce l-a avut în moda pariziană mâneca croită «à la moldave» și galoanele în gen românesc» 1). Vom spune, poate, că sunt ale noastre, dar unde ne va fi dovada?

Șervetele au *horboțele* sau dantele pe la capete, despre cari vom vorbi în curând.

3. — *Prostirile.*

Prostirile se fac din pânză de bumbac subțire sau chiar și de burangic, ambele învrâstate. Sunt de mai multe feluri. Unele se spânzură dealungul și dealatul pereților în loc de covoare. În Munții apuseni ai Ardealului se numesc *culminărite*, «pânză lungă și lată cam de 50 m., țesută în diferite colori și care se pune jur-împrejurul păreților pe lângă plafon» 2). Cu altele se învelesc hainele întinse pe *culme*. Altele se aștern pe pat peste *velință* și sub *levicer*, lăsând să le atârne în jos *horboțica*. Fiind late, se compun din mai multe foi, cusute dealungul sau legate prin împletituri, numite *mijloace* sau *mijlocuțe*, iar la târguri *antrădeuri* (fr. des entre-deux).

4. — *Fefe de perne.*

Fefe de perne, cari constituiesc podoaba zestrei, sunt legate prin *horboțele*, cum vom vedea.

5. — *Ștergare de cap.*

Ștergarele de cap se fac din bumbac cu vrăste și împodobite cu flori și fluturi. În Ardeal, cel purtat de femeile tinere se numește *potilat*, sau *pochilat*, giulgiu lat, țesut rar 3). În Bucovina se mai numește și *știr*, întocmai ca și ștergarele sau prosoapele, după cum arată un fragment de cântec popular:

... Pe ochi negri s'a spălat,
Lui Dumnezeu s'a 'nchinat
Iar nevasta lui frumoasă,

Sprintenă și dragostoasă,
Un *știr* alb pe mâni i-a dat
Domnul N. s'a șters, curat... 4)

1) *Neamul Românesc*, III, p. 272.

2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99.

3) Viciu, *op. cit.*, p. 70.

4) Marian, *Sărb. la Rom.* I, p. 33-37.

6. — *Fețele de masă.*

Fețele de masă, acele cari acoperă mesele cele mari din odaia împodobită, se țese și li se atarnă horbotțele ca și prostirilor.

7. — *Țoalele și sacii.*

Țoalele și sacii se țin din urzeală de fuior răsucită în două vîțe, cu bătaie de *canură* sau mai rar de lână. Din pânza de țol sau sac se fac *sacii* (*țubali*) pentru păstrat și transportat făina și cerealele, *săculețe* sau *săculețe*, numite și *trăistuțe*¹⁾, *tăbăice*²⁾, în cari se păstrează pene, *foște* (sing. *foșcă*, *trăistuțe* sau *trăiști mici*), *dăsași* sau *desași*, câte odată (obișnuit de lână) și *țoale*.

Sacii se coase, indoind pânza lungă de 6—8 coți în două.

Țolul se face din 4—8 foi, lungi de câte 10—15 și chiar 24 de coți; pe el bat gospodarii popușoi în *lesoiu*, bat cânepă, fasole, mălaiu, etc.

Păcurarii, cei ce umblă cu păcură și gaz de vânzare,—sărarii, cei ce umblă cu sare, își fac *poclit* la carele lor, învîlind *covergile* sau *corciile*³⁾, după cum am văzut că se acoperă și cu rogojini.

Pentru a contribui mai mult la cunoașterea tehnică a țesutului, vom arăta mai pe larg chipul cum se țese țoalele sau sacii în Țepu-Tecuciu.

Sacul sau *țolul* e o pânzătură de casă, cea mai grosolană din toate. Are urzeala câte odată de *tort nefiert*, iar bătaia de *canură*.

Pânza de țol e lată cam de un metru și, prin urmare, spata va fi mai mare, ca lungime. O spată de țol este de 7, 8 și mai ales de 9, adică de 9 jâghiuți.

Urzeala se nevedește în 4 ițe și fiindcă o iță are mai mulți *cotleți* decât câți dinți are o spată, pentru aceasta, ca pildă, întâiul fir se bagă printr'un cotlete din ița întâi, al doilea se bagă prin al doilea din ița a doua, al treilea prin cotletul al treilea din ița a treia și al patrulea printr'al patrulea din ița a patra; al cincilea fir se bagă prin cotletul al cincilea din ița întâi, și așa mai încolo. Acele fire cari n'au nici un rost cu cotleții celor 3 ițe, se vără libere printre cotleții acelor ițe.

Fiind patru ițe, vor fi patru iepe. La început se calcă pe iepele

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 29.

²⁾ *Ibidem*, p. 81.

³⁾ Șezătoarea V, p. 116.

Toate sau scoarțe făcute din șuvițe de cituri învechite și innădite, s'au început abia de câțiva ani să se țese, de când lipsa lânii se simte.

8. — Sacii de vie și voloacele.

Sacii de vie și voloacele, precum și diferite strecători, se țese din răsucaală de cânepă, nevedită și bătută rar. Aceste din urmă se fac și din lână.

9. — Burungicul.

Burungicul se lucrează întocmai ca și bumbacul, având urzeala de burungic sau de bumbac galben. Lucratul însă este foarte miștos și greu. În timpul țesutului se aleg, cum vom vedea că se face la covoare, și florile precum și vrăstele. Florile cele mai obișnuite se compun din 3 sau 4 patrate (fig. 421-2), rar câte unul sau două, înșirate la linie în lățime.

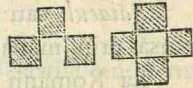

Fig. 421—422.

Adevăratele podoabă a pânzei de burungic sunt cusăturile și alesăturile cari se fac cu acul, mai târziu.

Din pânza de burungic se fac ștergare bătrânești de îmbrobodit și cămăși.

10. — Postavul.

Postavul e o pânză de lână groasă, care are mai multe numiri, și cari de cele mai multe ori se confundă între ele.

Abaua, neart. *abà*, zice B. P. Hasdeu, étoffe grossière, bure, drap très-comun et sorte de manteau rustique, pânură sau țesetură de lână, din fire de lână gros toarse. Alte forme: *habà*, *hàbà* și *àbà*. Generalmente abaua este albă; poate însă să fie și de alte culori, mai ales neagră și roșie. Înainte mai eră un fel de abà numită uricească.

Ca toate țesăturile sătenești, este și a fost din vechime la noi o industrie locală a țăranelor române, pe care numai în mică parte o sporiă importul din Turcia, de unde, prin desul contact cu Sârbii și Bulgarii, ne-a venit însuș numele lucrului. Vorba românească cea străbună, păstrată până astăzi pe alocuri, mai ales peste Carpați, este *pâmura* (lat. *panula*). De câtvă timp, cuvântul *abà* se află și el în luptă cu un alt termen turcesc: *dimie*, care a reușit a-l

alungă din unele districte, mai ales în Oltenia, pe când în celelalte părți poporul întrebuițează cu acelaș înțeles ambele vorbe.

Abagiul din Oltenia este croitorul care croește *dimie* de lână și de bumbac, o coasă și face haine cu cari se îmbracă oamenii din sate.

Dimia de lână se face de femeile sătenilor la *abagii* cu 2-2¹/₂ lei cotul. Și iarăș, *dimia* este albă și foarte puțin se întrebuițează boită în negru sau roș. *Abagiul* face haine simple sau cu *cheltueli*, adică cu cusături de găitane și *bucmea* de mătăasă și de lână. Straiiele făcute de *abagii* sunt *tuzluci*, *nădragi*, *mintene* scurte până la brâu, *epingele*, *șube*, etc. ¹⁾.

În Moldova, astfel de pănuri se numesc *sumani* sau *sucmani*, după felul straielor cari se fac din ele. În Ardeal, *chitul* sau *țundra* este *sumanul* negru sau alb. ²⁾.

Șăiacul sau *șăiaĝul* renumit, care se lucră odată pe o scară întinsă prin mânăstirile noastre, astăzi piere.

La Românii din Macedonia se lucrează un fel de șăiac numit *adimpt*, despre care avem știrea că se întinde de către soacră, atunci când e să intre mireasa în casă și când îi urează: «să bănează și încherdu bun, Dumnezeu să-ți da lilicele di tru Mai, si strănile vărână oara să nu ti lipsască» (Să trăești și noroc bun, Dumnezeu să-ți dea florile din Maiu și straiiele să nu-ți lipsescă nici odată ³⁾).

Valurile de pănuri se numesc *giguri*, sing. *gig* ⁴⁾, cuprinzând 70-100 de metri; 40 de metri și mai bine se numesc jumătate de *gig* sau *petic* ⁵⁾.

În Ardeal se numește *vig*, cum găsim într'o frântură de cântec :

Du-te, Floare, și te-ascunde
Prin grădina,
Prin stupină,

Prin valuri de giolgiuri,
Prin *viguri* de postavuri. ⁶⁾

Aceste postavuri groase așteaptă apoi datul lor la *piuă* sau *chiuă*, cum vom vedea, înainte de a se face din el *sumane*, *mantale*, *pantaloni* (*bernevigi*), *itari*, etc.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 59 și urm.

²⁾ *Viciu, op. cit.*, p. 29

³⁾ *Rev. p. Arh. ist. și fil.* I, vol. II, p. 423.

⁴⁾ *Șezătoarea*, II, p. 24.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 288.

⁶⁾ *Frâncu-Candrea, op. cit.*, p. 231.

11. — *Anterieie.*

Prin părțile Moldovei de jos, *antereiele* sau *zăbunele* se fac din pânză de lână, «păr în păr», adecă din urzeală și bătaie de lână bună. Obișnuit se țese în trei ițe, cu urzeală albastră și bătaie roșie.

12. — *Așternuturi.*

Prin *așternut* sau *ogheal* se înțelege plapoma, umplută cu lână, având învâlișul de pânză de lână, țesut ca și anterieiele în 3 ițe, cu sau fără vrăste. Obișnuit aceleași vrăste cari se fac în urzeală, se fac și în bătaie. Unele fețe de așternuturi se fac din aceleași feluri de lână, toate însă mai artistic, cum este *adămăsca*. Din aceste pânzeturi se fac și fețele la perinele de perete.

13. — *Flanelele.*

Flanelele sunt fustele groase de lână, prin părțile unde nu se

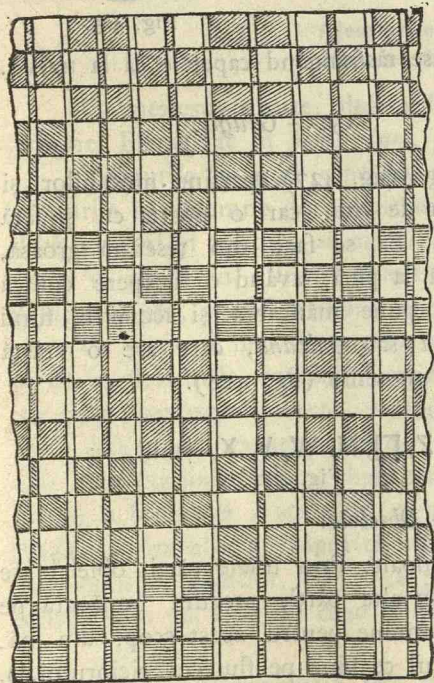

Fig. 423.

poartă *cătrințele*. Prin jud. Tecuciu se fac din «păr în păr», cu un câmp jumătate roș și jumătate albastru, provenit din dungile urzelii și ale bătăii, egale în lățime.

Tot din pânza flanelelor se fac și *pestelcele* sau *șorțurile*.

Prin alte părți, precum am văzut în Bumbști-Gorj, unde se poartă *cătrințele*, țesutura

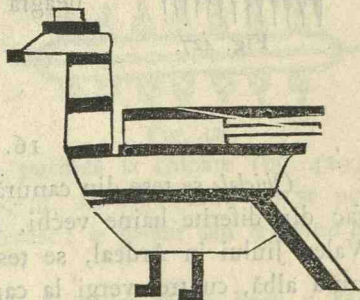

Fig. 424.

se alege la spetează și prezintă dungii intrerupte (fig. 423). Chiar

fiind în războiu, se *aleg* către partea de jos diferite flori sau chipuri, precum sunt *cucoșeii* (fig. 424).

În Ardeal, astfel de pestelci, *șorțuri*, bogat colorate, se numesc *zavelci*¹⁾.

14. — Trăistele.

Trăistele sau *trăiștele* se coase din pânza de traistă, lată de un cot. Obișnuit, această pânză este în destul de groasă, provenită din urzeală de *păr* și bătaie de *canură* moale, bătută în 3, 4 sau 5 ite. Are colorile cele mai pronunțate dintre toate felurile de țesături de lână. I se face *baieră* împletită în trei, din *uruic* (fig. 425).

Cam tot din același fel de țesătură se face și *dăsații* (fig. 426) cari nu-s altceva decât

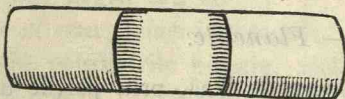

Fig. 426.

Fig. 425.

două trăiști împreunate. Se coase răsfrângând capetele ca la traistă.

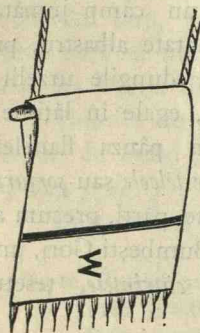

Fig. 427.

15. — Gluga.

Gluga (fig. 427) aparține mocanilor și păzitorilor de vite, cari o poartă cu și fără trebuință. Ea se face din țesătură groasă, albă, dată la piuă, având o încăpere conică unde se pune mâncarea și acoperită fiind de o *clapă* sau *pulpană*, care are o vrâstă neagră și un semn (fig. 428).

Z, □, M, W, V, X, +, III

Fig. 428.

16. — Obielele.

Obielele se țese din canură moale. Prin unele părți, obielele se fac din diferite haine vechi. Prin alte părți, precum bunăoară pe Valea Jiului în Ardeal, se țese anume pentru acest scop, din pânură albă, cu trei vergi la capătul ce vine pe fluierul piciorului.¹⁾

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 90.

17. — *Velințe și alesături.*

Un călător englez, arată B. P. Hasdeu, vorbind despre industria țărancilor române din Ardeal, zice că «covoarele alese (woven) pe alocuri de către femei mai dibace sunt atât de frumoase, încât ar fi privite ca o podoabă în orice salon din Londra sau din Paris. Gustul cu care ele aleg și potrivesc colorile, e admirabil și deseneurile, deși orientale în fond, sunt totuș curat românești. E nemărginită varietatea izvoadelor prin îmbinarea vâpselelor și a liniilor, toate aceste mozaicuri fiind născocite și apoi țesute cu o deosebită ușurință». ¹⁾

Se pot *alege* însă nu numai covoare, ci orice fel de țesătură și nu numai țesătură, adică *alesături* din răsboiu, dar uneori și cusăturile cele figurate se chiamă *alesături de mână*. Alesăturile închipuesc un meșteșug aparte. Dibăcia în *a alege* este o adevărată fală pentru o fată dela țară. Iată într'adevăr ce spune un bocet din Dobrogea :

Alesăturile ei,
Mare cu drag le privei ²⁾.

Ca meșteșug aparte, alesăturile își au o terminologie bogată, proprie. Ele se fac în *flori, râuri, puișori, costițe, fluturi*, etc.

Țesăturile în 4 ițe când au numai o față se chiamă *scripete*; țeseturile în deseme de urzeală sau nevedeală se numesc cu *speteze*; dacă au flori în țesături, se zic *alesături*, iar la covoare *foițe*. Alesăturile în pânză au diferite numiri: *broască, breadurile, omidă, păpușă, porumbei, vârful cuțitului, roșcovă, șărâmpoiul, butucel*, etc.

Ce poate fi mai desgustător și mai monoton ca o omidă? Și totuș în alesăturile românești *omida*, un tipar cunoscut tuturor țesetoreselor dela țară, capătă o figură din cele mai grațioase. Iato, bunăoară, de pe o broboadă a societății «Furnica», cu fire albe pe pânză ca vișina putredă la culoare (fig. 429). Sub raportul colorilor, cari, zice poporul, *se mișcă*, când nu se potrivesc una cu alta, iar când se potrivesc: *te prinde sau te apucă de*

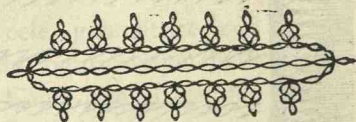

Fig. 429.

¹⁾ Boner, *Transylvania*, 1865, p. 241. A. *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.

²⁾ T. Burada, *Immorm. la Rom.*, p. 126.

ochi, țărancele noastre râvnesc mai cu seamă armonioasa colorațiune a *sulamandrei*.

Șalumândrița este un fel de șopârlă foarte frumos împestrată, neagră cu *picături* galbene, albe, roșii și verzi. De aceea o caută mai ales fetele mici, punându-și mâinile în calea ei ca să treacă peste dânsese, căci cred că apoi se învață ușor la flori sau râuri de cămeși și foate. ¹⁾

Velințele sunt învelitori de pat, cari la oraș sunt înlocuite cu *macate* și *cuverturi*. Ele sunt atât de lungi, că atârnă peste pat până la pământ. Peste ele stau *prostîrele*. Țesutul lor este «păr în păr», având de obicei dungi în lung și în lat de două feluri: unele late și altele înguste, de culoare roșie, albastră și neagră.

Printre pânzeturile de velințe, cea mai des întâlnită este *adămasca*; urzeala ei este de in, de cânepă sau bumbac, iar bătătura de lână de diferite culori, formând o față cu mici pătrățele (fig. 430).

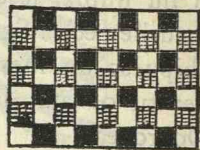

Fig. 430.

În Ardeal, asemenea velințe poartă numele de *verince*, sing. *verincă*, sau *lepedeu*, «covor subțire de lână» ²⁾.

18. — Brâiele.

Brâiele sunt încingători de pânzătură de lână, late de o *palmă*

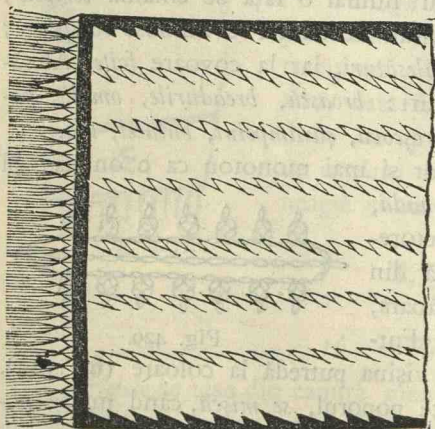

Fig. 432.

domnească și lungi de 10-15 coți. Ele se poartă mai ales la șes, dar se întâlnesc și la munte. Au de obicei la capete ciucuri proveniți din urzeală neșesută și sunt de culoare roșie pentru bărbați și femei în vârstă sau tineri (fetele nu poartă) și albe sau verzi pentru oamenii bătrâni.

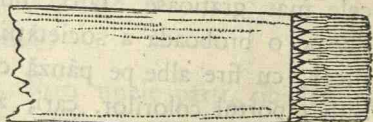

Fig. 431.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 855. O admirabilă reproducere în culori cu aur și cu argint de alesături românești din Banat și Ardeal se află la Pulszky și Fischbach, *Ornements de l'industrie domestique dela Hongrie*, Pesth 1878.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 89.

Cu mai multe vrăste, colorate diferit, am văzut în Bogdănești-Suceava unul, la locuitorul Vasile Chirilă (fig. 432).

Cum se poartă vom vedea.

19. — *Betele.*

Betele sunt încingători late de 2 degete și lungi de 8-10 coți. Ele se țese în răsboiu, pe urzeală de bumbac sacâz, sau văpsit galben, roș, negru, etc. Bătaia este de lână de țară, lână de târg (canvă) sau felurite bumbacuri și arniciuri colorate.

Alte ori au chiar și mătasă în bătaie. Alesăturile betelor sunt adesea prea frumoase, dar fiind mărunte, cu condeiul nici pe de parte nu se poate schița. La capete au *cănași* mari; pe lături cănași mici sau *cănășiori*; prin mijloc au adesea flori făcute din mărgel, hurmuzuri și *fluturi* (roțițe de mică).

Cu betele se încing flăcăii și fetele mari, sărbătoarea.

20. — *Covoarele.*

Covoarele sunt cele mai mari alesături românești și de multe ori cele mai frumoase. Se țese în răsboiu, dar nu cu suveica ci cu *păpușele* de diferite colori, după un alt covor, care stă înainte și care se numește *izvod*, adică model.

Se așează pe scaurul răsboiului două *alesătoare* meștere și bagă firele din păpușă după un atâta număr de fire din urzeală, câte sunt și la izvoade. Când toate firele s'au isprăvit, se schimbă rostul și se țese, adică se izbește de două sau trei ori cu spata, urmând apoi din nou alegerea.

Figurile românești clasice sunt cele geometrice, cari se pot vedea în slabele chipuri ce dăm. Aceste figuri umplu toată suprafața covorului sau *scoarțului* (*scoarței*). Când însă și ele formează o linie, covorul se zice *țesut în praguri*, fiind învrăstate aceste figuri în linie prin *praguri* sau dungi *groase* sau *late*, fără flori și cu o singură culoare.

De o seamă de vreme, gospodinele noastre încearcă să reproducă în covoare și alte figuri, de oameni, animale sau plante, adesea și lucruri, dar din pricina neputinței de a reda formele cu contururi rotunde, acestea nu reușesc. Un exemplu îl avem în cele ce urmează.

Covor din casa părintească.

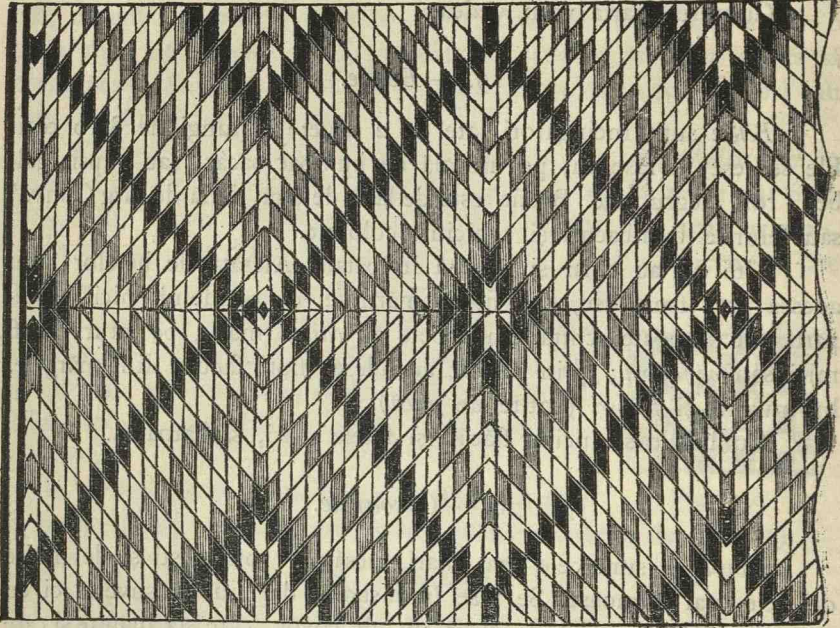

Fig. 433.

Covor din casa lui Ion Medeleanu, Țepu-Tecuciu.

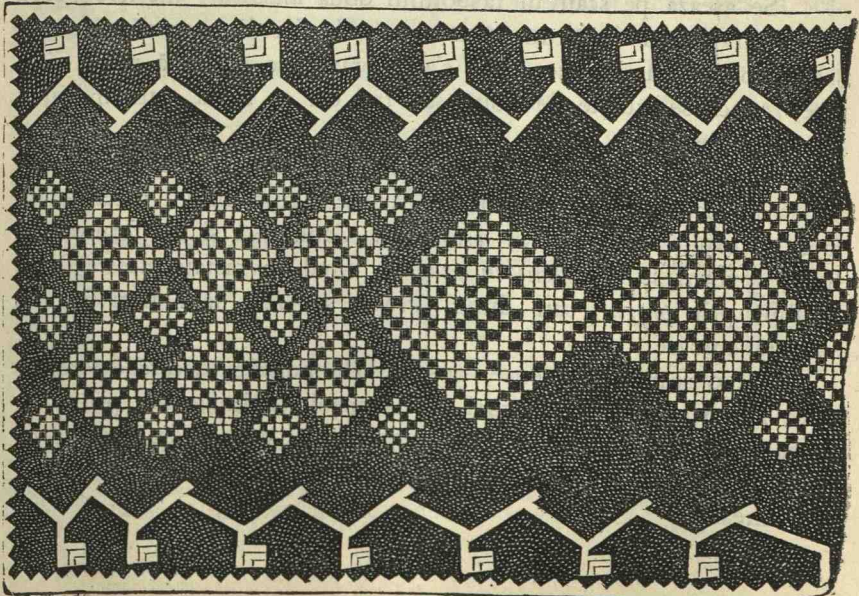

Fig. 434.

Covor, poprietatea învățătorului Ion Medeleanu din Țepu, făcut în casă, după un izvod din Matca-Tecuciu, lucrat și acesta de două

Fig. 435 (A din fig. 438).

Fig. 436 (C din fig. 438).

femei meștere de pe lângă Prut, luând de fiecare câte un galben de cot.

Are o lungime de $5\frac{1}{2}$ coți și o lățime de 2 coți. Spata a fos

Fig. 437 (B din fig. 438).

«de 17» și țesutul în două ițe. Urzeala este de *păr*, răsucit cu *druga* în două fire. Bătaia este de lână boită în 22 de feluri.

Lână a intrat în măsură de 10 oci vechi. Având forma din

fig. 438, cuprinde două rânduri de flori și apoi un *ogar*, un *cerb* și un *șoarece* pe un fond roș.

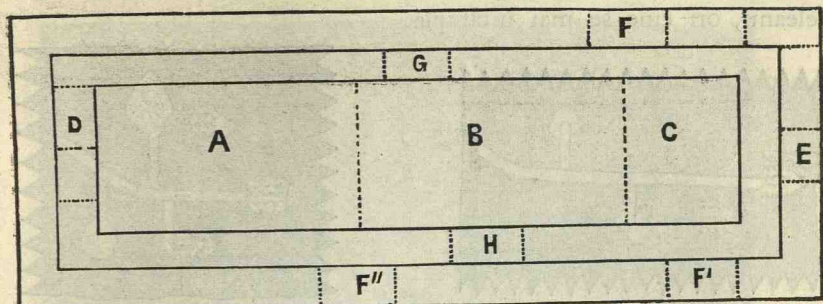

Fig. 438.

L-au țesut două tete: Catinca I. Medeleanu și Catinca Gav. Ganea, timp de 9 săptămâni din anul 1902, lucrând cam un lat de

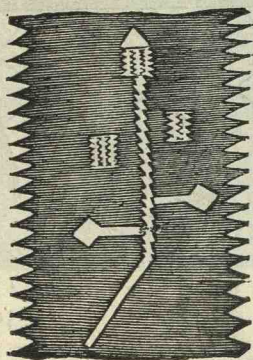

Fig. 439 (H din fig. 438).

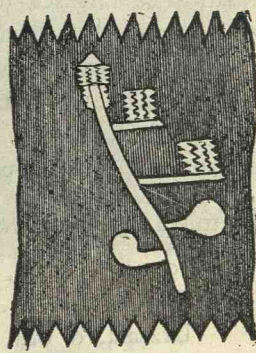

Fig. 440 (E din fig. 438).

palma (8 c.m.) pe zi, cu toate că fetele se sculau de prea multe ori pe la 4 sau 5 ceasuri de dimineață și se culcau pe la miez de

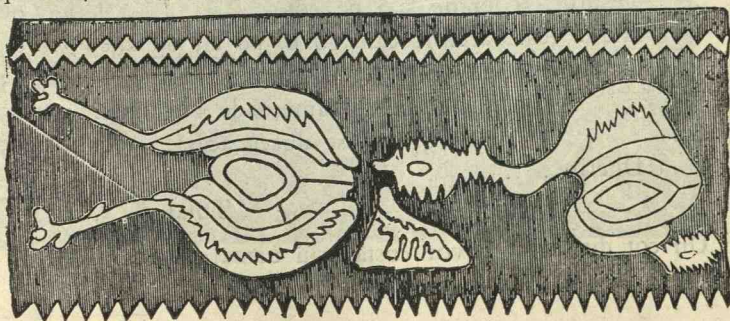

Fig. 441 (F din fig. 438).

noapte. Seara și ziua se îndemneau la lucru cântând și învățând cân-

tece una dela alta. Păpuși pentru ales făcă o fetiță, Măriuca I. Me-
deleanu, ori cine se mai întâmplă.

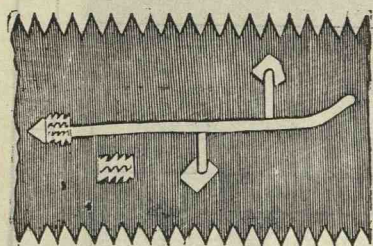

Fig. 442 (G din fig. 438).

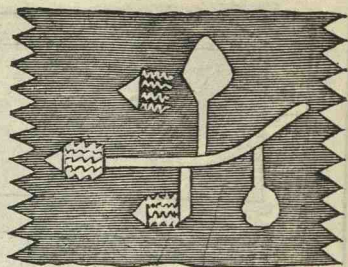

Fig. 443 (D din fig. 438).

Când s'a sfârșit de lucru, capetele de urzeală s'au înnodat la
marginea țesuturii, ca să nu se de-
strame sau să se rărească țesutura,
iar mai departe s'au legat în o-
chiuri. Pe marginea de sus a covorului i s'a cusut un găitan îm-
pletit, cu urechi și cheotori pentru
a fi spânzurat în cuie pe pereți.

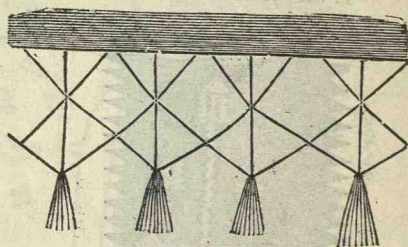

Fig. 444.

Prețuirea acestui covor este :

10 oci de lână, câte 1 l. 50 b. de ocă	L.	15.—
Boitul, câte 3 l. de ocă.	»	30.—
Urzeala, o ocă și jumătate	»	2.50
Torsul a 12 oci, câte 70 b. de ocă mijlociu. »	»	8.40
Urzitul, păpușile, răsboiul și altele	»	2.—
Chiria izvodului	»	2.—
Țesutul, 6 lei de față pe cot.	»	66.—
Hrana țesetoarelor, câte 70 b. pe zi, 60 zile. »	»	84.—
La fata străină : 2 băniți făină	»	3.50
Un piept de cămeșe de burungic. »	»	5.—
Daruri când se duceă acasă.	»	5.—
Diferite	»	6.60
Total	»	230.—

Un cot din acest covor costă prin urmare aproape 40 de lei.

Alesătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta ¹⁾).

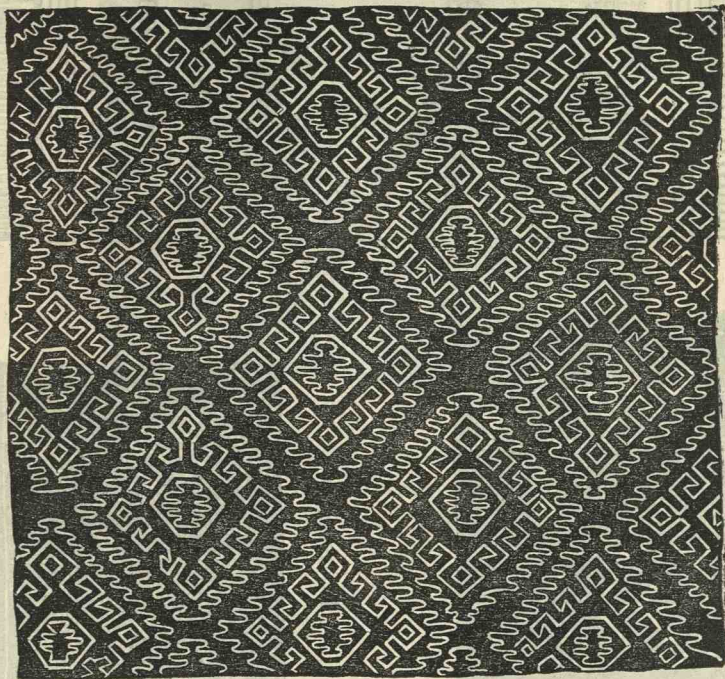

Fig. 445.

Alesătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta ²⁾).

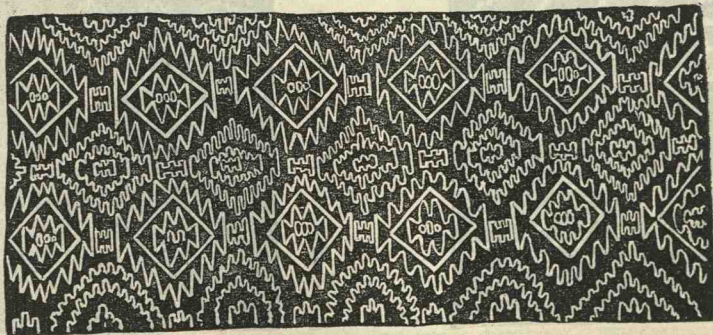

Fig. 446.

¹⁾ Cromolitografia în *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.

²⁾ *Ibidem.*

Covor, după unul dela Gh. Lateș, Bogdănești-Suceava.

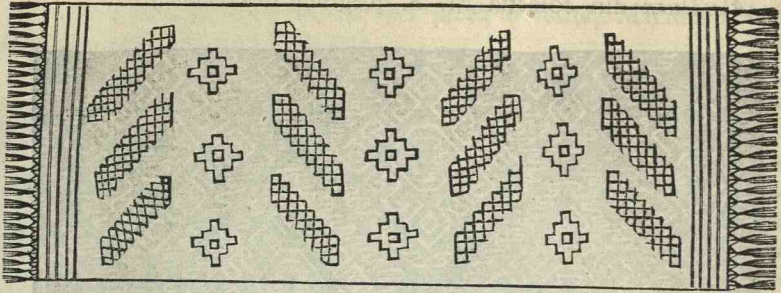

Fig. 447.

Covor din casa lui Vasile Chirilă, Bogdănești-Suceava.

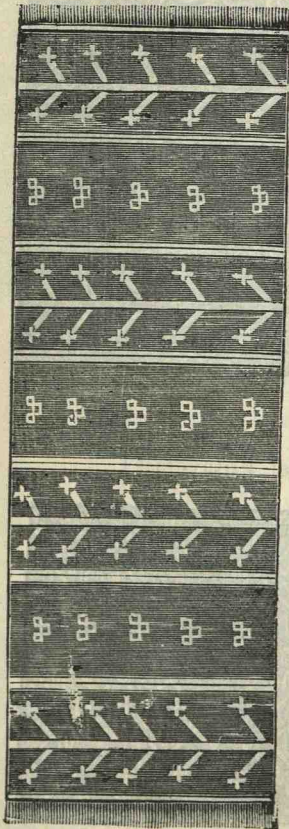

Fig. 448.

Alasătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta 1).

Fig. 449.

1) Cromolitografia în *Etym. Magn. Rom.*, p. 854.

Alesătură din colecția M. S. Reginei Elisaveta ¹⁾.

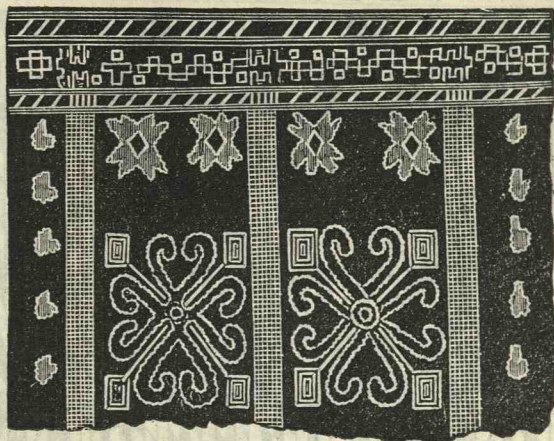

Fig. 450.

Covor din casa părintească, întocmai ca și cel dela (fig. 454), cu deosebire că în loc de chenarul alb-negru, are spirala cruce (fig. 453) și florile cu trei mijloace (fig. 451, 452).

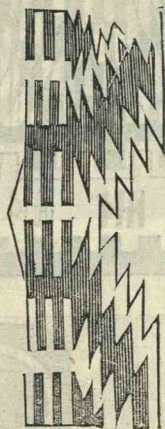

Fig. 451.

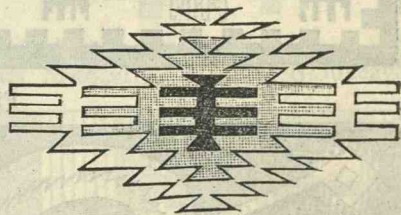

Fig. 452.

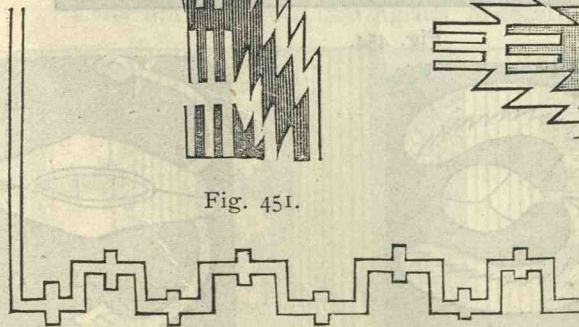

Fig. 453.

¹⁾ Cromolitografia în *Etym. Magn.*, Rom. p. 854.

Covor din casa părintească, având trei flori și două jumătăți.

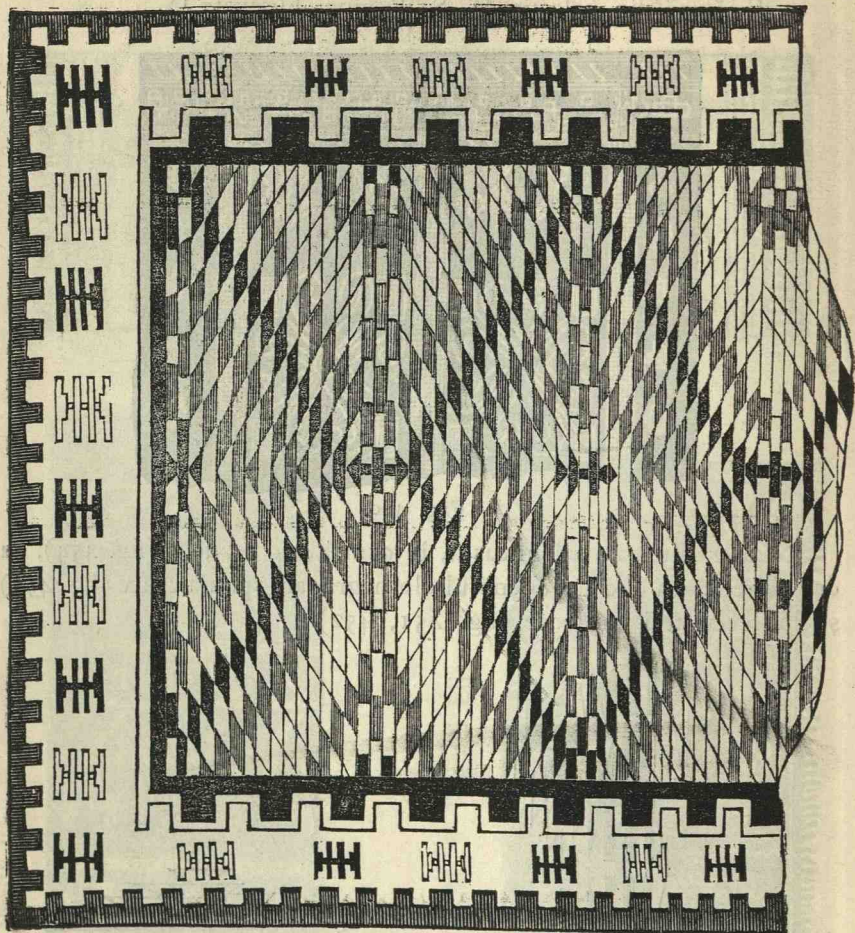

Fig. 454.

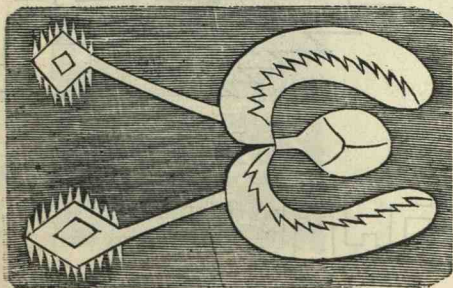

Fig. 455 (F'' din fig. 438).

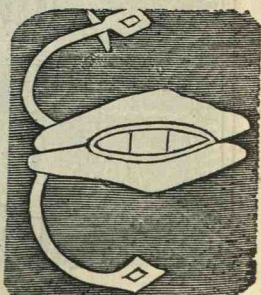

Fig. 456 (F' din fig. 438).

Covor din casa Agaliei Mitocariu din Bogdănești-Suceava, care «a mai avut altele mai frumoase, dar le-a vândut că n'a avut noroc».

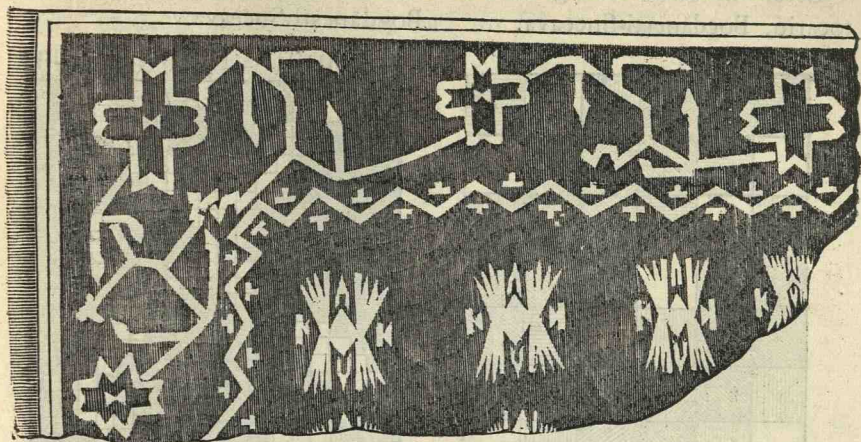

Fig. 457.

Covor în pătrate, cuprinzând 4 pe atl și 9 în lung.

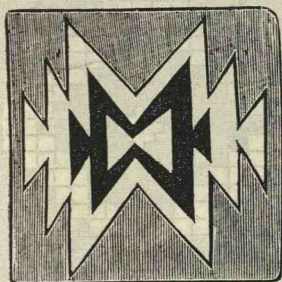

Fig. 458.

Floare de covor «în dame» de la Vasile Chirilă, Bogdănești-Suceava.

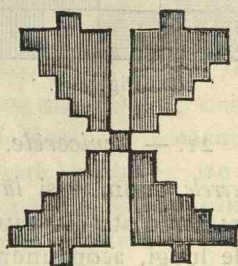

Fig. 459.

Covor din 1856, din casa Aglaiei Mitocariu, Bogdănești-Suceava.

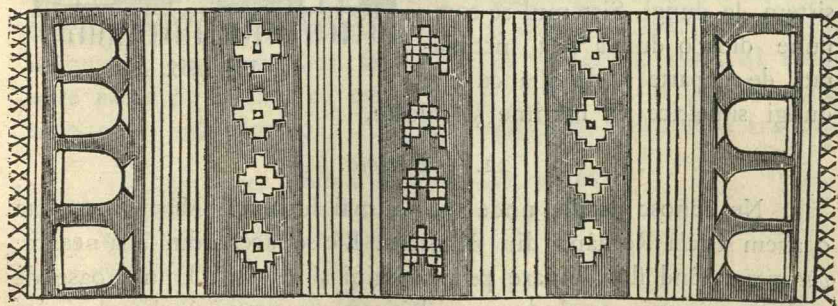

Fig. 460.

Covor «în dame» al Aglaiei Mitocariu, Bogdănești-Suceava.

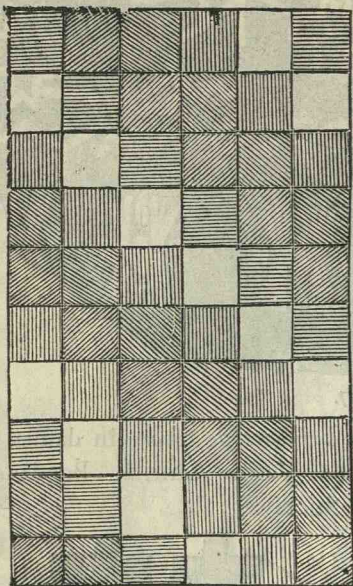

Fig. 461.

21. — *Levicerele.*

Levicerele, numite și *lăicere* sau *lăghicere*, sunt late cât patul și tot atâta de lungi, acoperindu-l la suprafață. Ele se țese ca și covoarele, dar n'au flori ci numai un sistem de dungii. Sistemul se compune dintr'o dungă lată înconjurată de o parte și de alta cu alte dungii simetrice ca mărime și culoare.

22. — *Pâslele.*

Nu cunosc părțile unde încă se mai lucrează. Mărturia aceasta o avem și dela Românii din Bucovina. Ele se făceau din lână neagră, *bătogită*, având flori liniare pe la margini și colțuri. Erau groase de 3 degete și moi, punându-se pe lăiți sau pe paturi în loc de mindire sau scoarțe. ¹⁾

Covor din casa lui Gh. Lateș, Bogdănești-Suceava.

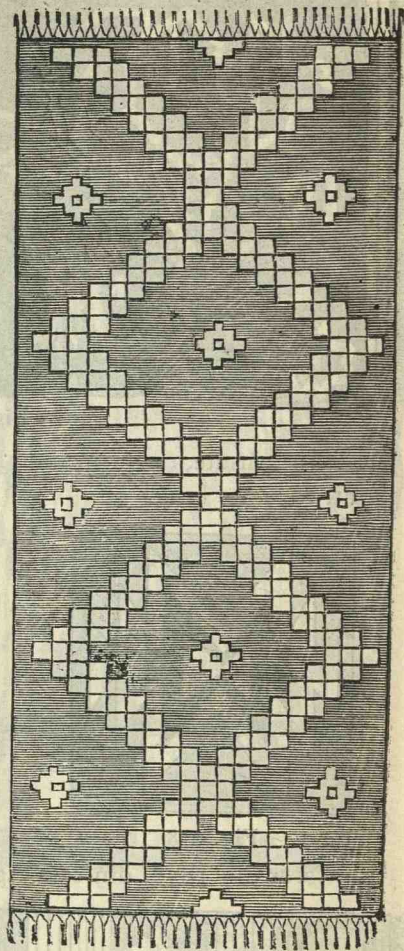

Fig. 462.

¹⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1119.

Intr'un cântec, care seamăna mai mult cu un colind, cules din jud. Tecuciu, găsim pomenită încă un fel de păslă :

Sub umbra stejarului
Este-un pat
Mândru rotat,
Din scânduri albe durat;

Și pe pat ce-i așternut ?
Păslă albă salamut,
Adusă de peste Prut¹⁾.

Mai sunt apoi alte specii de țesături, dar cari intră în cadrul celor arătate până aici.

CAPITOLUL VI.

PIUA.

Piua, *piva* sau *chiua* este unealta ce se întrebuițează, în unele părți, spre a bate *dimiile*, *sumanii* sau *abaoa*²⁾. Se mai numește încă și *ștează*³⁾ (piua în care *bat* pănură)⁴⁾, poate dela «*stează*, o cadă mare unde se pun *poclăzi* spre a se face ca sumanii în piua»⁵⁾. În Ardeal se mai numește și *dubă*, pl. *dube*⁶⁾, și *dârstă*.

Cei ce se îndeletnicesc cu aceasta, poartă numele de *picari*, *chioari*, *ștețari* sau *dârstari*.

De sigur că piua datează de când datează și pănura, având la început forme cu totul primitive, o albié și un maiu sau chiar *piuă*.

Intr'un document dela Ștefan cel Mare, se pomenește de **Балила**, vorbă care înseamnă *piuă*, în care se *învălesc* sau se îngroașă *sucmanii* sau șaiacul ce țese Româncele. Românii până astăzi suprimă această operație prin a *învăli* sucmaii, adecă a-i trece prin **Балила**, piua⁷⁾.

Apoi în foarte multe din hârțiile vechi, unde e vorba de vânzare, schimb sau danie de pământ, se pomenește și despre heleșteie sau iazuri de pește, vaduri de mori și de *piuă*. Numai dintr'o amănunțită istorie a unui sat, găsim că în 1642 : unul își vinde «ace partia di ocină... cu casă și cu 2 livezi, una di perji și alta di meri și cu vadă de pio». Alte pomeneli din 1686. Piua eră con-

¹⁾ E. Sevastos, *Cântece moldovenești*, p. 166.

²⁾ Descripție luată din Damé, *op. cit.*, p. 167-9.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 79.

⁵⁾ *Șezătoarea* III, p. 89.

⁶⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 41.

⁷⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 924.

dușă de un *morar*, care luă pe la jumătatea veacului XIX, câte 15 pârăle de cot. La piuăle din satul citat, Bogdana-Tutova, se adu-

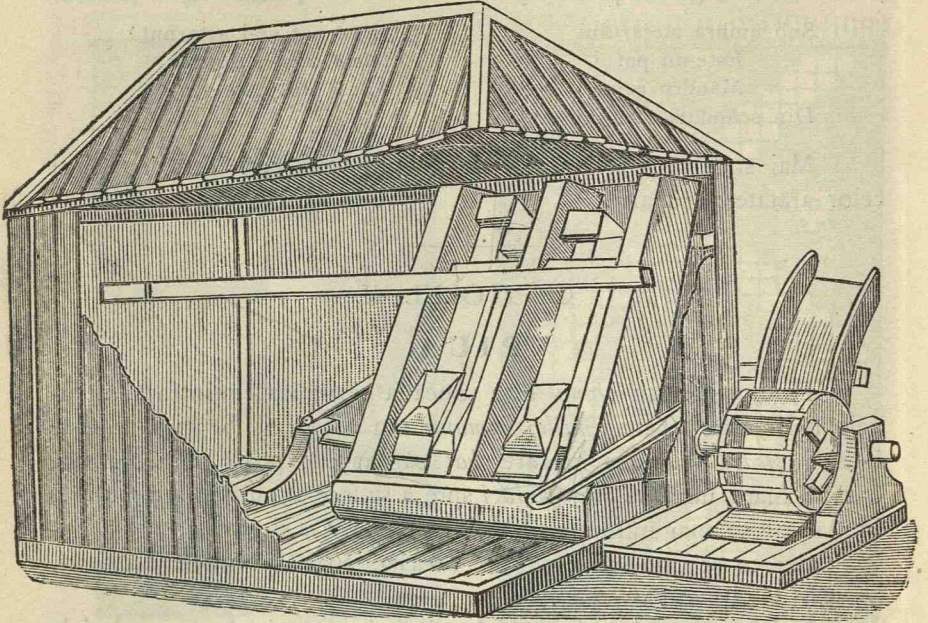

Fig. 463.

ceau atunci pentru *invălit* și țesături de lână mai fine, cum erau șăiacurile făcute de călugărițele din mănăstirea Bogdănița, plătindu-se câte 20 de pârăle de cot.¹⁾

Piuă se alcătuieste (fig. 463) dintr'o roată de apă ce transmite mișcarea lanște maie. Sub aceste maie se află un fel de albie în care se pun di-miile sau aboa.

Maiele și albia sunt închise într'o casă făcută din scânduri.

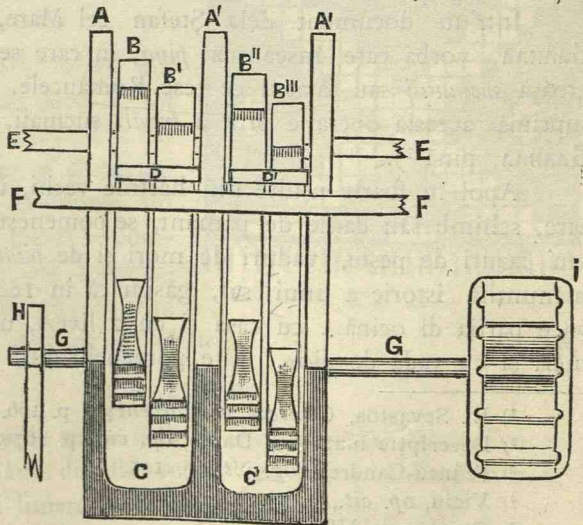

Fig. 464.

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. XCVIII.

În genere, fiecare piuă are două rânduri de maie. *Piuă văzută din față* (fig. 464) cuprinde: a, a', a'': *Corfe*.

b, b', b'', b''': *Maie* sau *piluge*. Maiele, ca să poată întoarce dimiile când se bat, sunt crestate la capătul de jos, iar dimiile, ca să nu se încurce prin învârtirea lor în oală, se îndoiesc și li se face, cu niște sfori de cânepă, o cusură pe margini nu tocmai deasă, la distanță de un decimetru.

c, c': *Oală, covată* sau *butucul cu găvanele*, în care se pun dimiile. Am văzut că se mai numește și *ștează*.

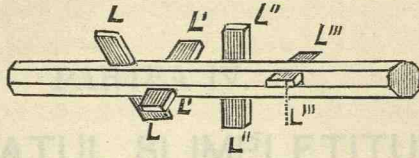

Fig. 465.

d, d': *Grindă*, de care se opresc maiele.

e-e: *Jug* sau *rezemătoare*, dela spatele maielor.

f-f: *Intăritoare*.

g-g: *Fus*.

h: *Scândura ce ține fusul*.

i: *Roata de apă*.

Maiele, cari au forma arătată în fig. 466, au la spate câte o *coadă*, a. În *fusul* sau *grindeiul* ce-l învârtește roata de apă, sunt înfipse niște pene, numite *ciocane* sau *labe*.

Fig. 466.

Când se învârtește fusul (fig. 465), două ciocane l și l'' vin de ridică maiele b și b'' dela fig. 464, apoi alte două ciocane l' și l''' ridică maiele b' și b''' pe când cad maiele b și b''. Această mișcare se repetă tot mereu și maiele, ridicându-se și lăsându-se, învârtesc și bat dimiile în oală.

În piuă mai este o vatră cu o căldare sau un ceaun de încălzit apă. Lângă vatră sunt niște *gujbe* de fier pe cari se pun lemne de se usucă, când sunt verzi.

În unele localități, roata este așezată la mijloc, având două maie de fiecare parte.

PARTEA IV.

INFILORATUL ȘI IMPLIETITUL

CAPITOLUL I.

INFILORATUL.

Gustul specific etnic, printre altele, se cunoaște și din studiarea obiectelor de cari se servește omul, din cercetarea îmbrăcăminteii,— o parte, prin urmare, observând pe o față gustul practic, iar pe alta gustul artistic.

Prima chestiune vom atinge-o mai târziu, când vom vorbi despre port ; partea decorativă a portului vom cunoaște-o, în linii generale, îndată. Și, după slabele mijloace de reproducere, ne vom încredința că gustul poporului român este destul de desvoltat pe acest tărâm, față de situația lui materială care nu-i îngăduie mai mult.

Nu se poate stăruii îndeajuns pe lângă cei cu puțința unei întinse monografii artistice populare, care ar avea, pe lângă avantajul conservării acestei arte izvorâte din firea Românului, și pe acel ce ni l-ar oferi naționalizarea artei generale.

Suntem la început și ne place.

Românul și mai ales Româncea se îmbracă frumos. Având la îndemână acul, având la îndemână puțința de a lipsi din câmp, din codru ori din munte și prin urmare a sta împrejurul gospodăriei, gospodina a avut vreme să se gândească la înfrumusețarea exteriorului ei și apoi și la al bărbatului. A născocit așa, floarea arniciului roș, albastru (florile de lână mai întâiu) și dela dânsa, această născocire a trecut la vecină, care i-a mai adăugat sau schimbat ceva ; dela aceasta la alta, și tot așa mai înainte, până ce forma sau sis-

temul de înflorire s'a pomenit rămânând ca izvod impus și prin urmare chiar memorat.

Această memorizare există ; să ne uităm la podoabele femeiești din diferite părți ale Românilor și ne vom încredința.

Broderiile și toate lucrările de mână ale jupânelor noastre sunt cunoscute încă din veacul XV și ele ne dau măsura răbdării și vredniciei lor. In veacul următor, ele coseau reliefuri pe tulpă, altăz și catifea. La Constantinopol, ne spune Ion Chica, s'au prețuit acele podoabe până târziu. Parte mică din ele ne-au rămas prin mânăstiri, dăruite de Doamne și jupânese. Scăderea vremurilor de astăzi constă în uitarea tocmai a celor ce ar trebui să înlocuească pe Doamne și jupânese ; pildele rari și singuratece nu trebuie să ne bucure peste măsură, deoarece cu toții știm că dacă câte odată mai strălucește în mijlocul potopului de mode străine deochiate și câte o rămășiță a trecutului nostru, aceasta se întâmplă tot dintr'un punct de vedere sec și interesat.

Și vai, cât de dureros e să spui adevărul ! Il spunem, căci așa trebuie :

Frunză verde de ciorchină,
Asta-i lelea cea fudulă
Ce-a dat brânz', a dat făină,

Ca să-i coase *pui* pe mână.
Asta-i lelea cea fudulă,
Pe la poale cu *fidulă* ¹⁾.

«Am purtat, zicea acum câțva timp o preteasă trecută de 90 de ani, un tulpă de mătasă albă, dela mamă-mea, cu înfiorituri de struguri împrejur, care, să fie acum, zău de nu ți-ar fi silă a privi la stămburile și petecăriile de azi.»

Tulpăul de mătasă albă de care pomenia bătrâna, eră un început de stampare românească originală, pentru desemnarea albiturilor, ca și *răurii* cusuți pe cămeși, șervete și alte pânzeturii, sau ca alesăturile făcute în războaie în timpul țesutului. Acest mic început de stampare care a rămas poate înăbușit de invadarea grabnică a spoielii occidentale, se compunea din mici tipărașe de plumb sau cositor, în forma unor mici tăblițe dreptunghiulare, cumpărate dela zlatari și făcute după comandă, mai întâiu a orașencelor și apoi a sătencelor, cu desemnuri ce întâișează struguri, frunze, etc.

Când eră gata de zugrăvit o materie, se pregătia o *blană* (scândură) lată și limpede sau o masă pe care se cernea un strat subțire de cenușă curată și moale ca praful, iar peste acel strat materia de

¹⁾ *Șezătoarea*, II, p. 216.

zugrăvit. Tiparele se înșirau pe două vergele prin inelele de pe marginea lor și așa fixate se purtau din loc în loc, după voie, ca vignetele tipografice pe coalele de tipar. Dacă se pictau florile desenului cu must preparat din cârmuz, din boabe de boz, soc ori altă culoare neagră sau galbenă, (culoarea picăturilor de tipărașe se făcea dintr'un mare număr de flori, spre a o obține mai puternică, și se conservă în sticlucțe, amestecată cu piatră acră, oțet și spirt, ce eră mai nimerit la împietrirea sau plămădirea colorii), cenușa de desubt absorbia repede culoarea și ea nu se mai întindea în lături. Cu această regulă se schimbau tot felul de tipărașe spre a învrăstă înfloriturile.

Pânzeturile astfel pictate se numiau *tulpane* și din ele se făceau fuste sau rochii, iar la îmbrăcăminte, pe deasupra tulpanului îmbracă altă fustă albă și subțire, prin care se vedeă umbra figurilor tulpanului. Acest costum femeiesc eră în vremea lui Tudorin (Domnul Tudor Vladimirescu) ¹⁾.

Aceste constatări sunt, de sigur, particulare locului, și nu le-am găsit până acum nicăiri.

Un alt fel de înflorituri sunt cusăturile cu *arniciu* roș, negru, albastru sau altfel, cari au forme geometrice.

Pentru unele părți ale Ardealului, ele au fost întocmite intr'un album, de d-l Dimitrie Comșa. ²⁾

Alte înflorituri cu alte linii reprezintă animale și plante, frunze și flori mai ales, din cari, fiind mai lesnicioase de schițat, dăm aici câteva mostre.

Figurile ce compun florile sunt felurite și poartă diferite numiri. Câteva sunt cele ce urmează: *sălbănaș* sau *sălbănele* (niște cusături făcute pe mâneca cămeșii) ³⁾; *măgistră* («cusătură pe pieptare, ca podoabă, pe dinainte, pe la bumbi») ⁴⁾; (*peste-cot* («o cusătură ce-o fac fetele și femeile pe ii, cevă mai sus dela cotul mâinii» ⁵⁾); *ișloage*, *bănușei*, *fluturași* ⁶⁾; *răuri* («flori cusute la mâneci și la pieptul cămeșilor femeiești în linii șerpuitoare») ⁷⁾; *cio-cănele* (flori cusute pe iia femeilor) ⁸⁾; *bradușani*, *frăgari*, *stâlpari*,

¹⁾ Pr. N. Brezeanu (Zavalu-Dolj), în *Bulet. Soc. Șt.*, XIII. No. 3-4, p. 240.

²⁾ Câteva reproducții în colorii în *Calendarul «Minervei»* pe 1906.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 58.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 53.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 73.

⁸⁾ *Ibidem*, p. 30.

dafină, etc., pentru Românii din munții apuseni, relative la fețele de perină, făcute din pânză albă de bumbac ¹⁾; *obinzele* («*pumnișori chindisiți la cămeși*») ²⁾.

O lista mai completă o avem cu privire la Românii din Meglenia: turnată (brodată), șăminaliă (A Șăminei, în felul Șăminei), mușmula (fel), spicu, Sultaliă (a Sultei), Dòcãliă (a Docăi), — cu direți (— cu stâlpi) — roși, — vinita, trãcolu (cercul), verdzili (vergel), — runc (altfel), biba (rață), ciopca (în felul dinților, în felul pliscului paserilor), budãniu (cicric), cireșca (ca cireșa), cu ugrãdiță (cu ogradă), Nãnaliă (a Nanei), budimenca (după floarea cu acelaș nume), bobca Șiștațili (în felul banilor turcești de 10 parale), — cu ieripi (— cu aripi), — cu runcă, — cu un curm (— cu un curmeiu), — cu desa (— cu deasă), pena (pană), — mică, — mari, ciarcu-cu-runc, cu un irdini, — cu doi irdini (— cu doua rânduri), — șãròt (pies-triț), liumnicinescu (liumnicenesc, în felul Liumniței, cum se poartă la Liumnița), — stupăt, Miilicesca (după numele satului).

Brodãriile de pe la mânecile cămeșilor au alte numiri: ciarcu, — runc, — stupăt, rudanii (rânduri), steli, cireșchili (cireșele), și-sorțli, bliznacu (arãmiu), șiștacu (banul, banul turcesc de 10 parale) curu-gãlinãliă (— găinei) ³⁾.

Brodatul sau înfloritul se mai face pe șervete, «*zãbrelnic*, prosop cusut cu *flori de lãnã*» ⁴⁾, cearceafuri, batiste, bete, etc.

Cele mai multe și mai frumoase însă, se fac pe cămeși, la piept, umeri și mânecile lor. Printre acestea cea mai de seamă este *altița*, despre care găsim adunate următoarele:

Altița este o cusutură cu diferite colori ce fac femeile de munte pe cămeși; se mai numește și umãrul unei ii cusut cu flori de fire, de lãnã sau de mătãsã și adesea adornat și cu fluturei. La Moldoveni însemnează și cămeșa întregă. Intr'un act moldovenesc din sec. XVII găsim: «o foțã roșie, 2 peșchire, o pãreche de altițe cu sãrmã». In cãntece:

Oiu luã o sãrmãncuța,
Care poartã opinecuța
Și cămeșã cu altița
Și pe șolduri o catrință...

¹⁾ Frãncu-Candrea, *op. cit.*, p. 10.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 63.

³⁾ Per. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 34-5.

⁴⁾ Șezãtoarea, II, p. 44.

Sau :

Cu flori roșii la cosiță,
Cu cămeșă în altiță ;
Cămeșă ca lebadă,
Să vede țafa prin ea.

Alțițele se pun nu numai la cămeșile femeiești, ci și la cele bărbătești. O doină de peste Carpați zice :

Badiu care-mi place mie,
N'are cară, nici moșie,
Numai până 'n palarie ;

Nici o brazdă în holdița,
Făr' cămașe cu altița...

În Banat se zice *lățițariu* sau *lățiță* (sârbește *latița*), iar în unele părți din Transilvania și *umărași* (chindiseală de peste umeri se chiamă în unele locuri *umărași* sau *altiță*). Alt sinonim al altiței este *pava* care se pune la cusutura cămeșii cu mâneca ¹⁾.

Fig. 467, *cusături* pe o cămeșă cu guler lat răsfrânt, dela Aglaia Mitocariu, Bogdănești-Suceava.

Fig. 468, *ciupaș* sau guler de cămașă, cu *horbotică* sau *horbôtă* subțire pe la margini, apoi două dungi în relief, țesute în răsboiu, iar la mijloc flori făcute din mărgeluțe colorate (dela aceeaș).

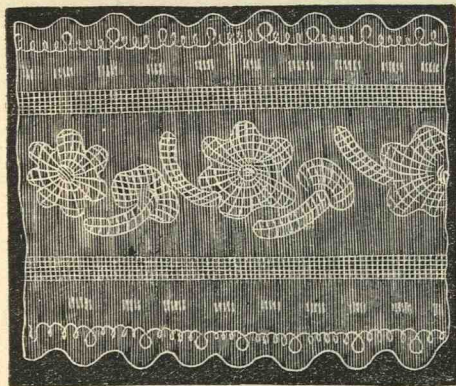

Fig. 468.

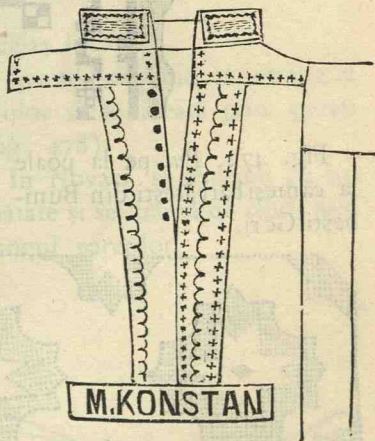

Fig. 467.

Fig. 469 și 470 *râuri* după colecțiunea ardelenescă a d-lui Comșa.

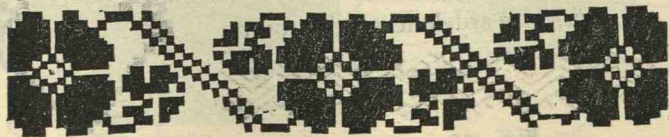

Fig. 469.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, p. 932-4.

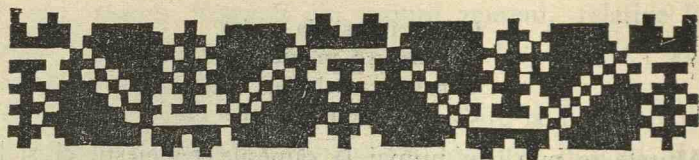

Fig. 470.

Fig. 471, colț de năframă din Polovraci.

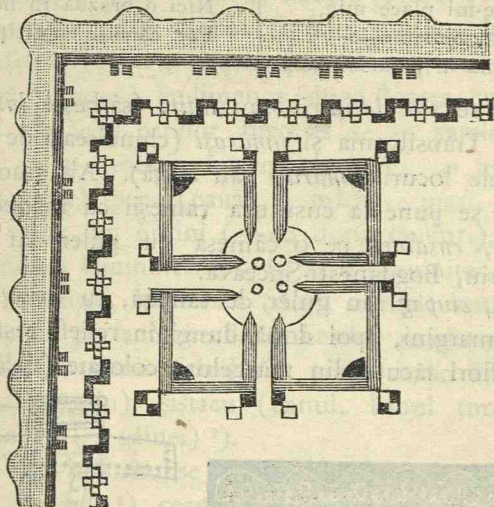

Fig. 471.

Fig. 472. Pui pe la poale la cămeși bărbătești din Bumbești-Gorj.

Fig. 472.

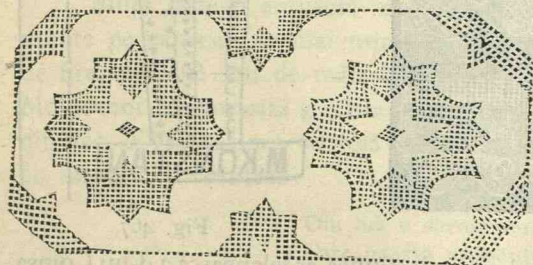

Fig. 473.

Fig. 473, înfloritură ardelenescă de prosop.

Fig. 475.

Fig. 475, râu din colecția ardelenescă a d-lui Comșa.

Fig. 474, Răuri, așezate unele lângă altele pe la colțurile de perină, capete de prosoape, etc. (Bumbești-Gorj).

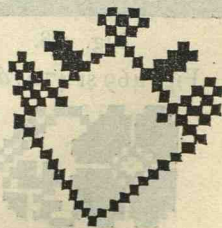

Fig. 474.

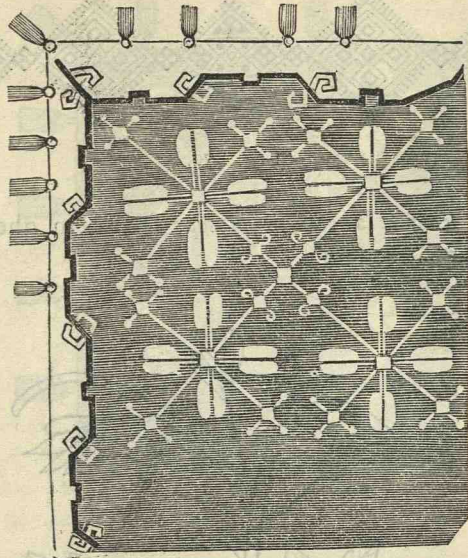
Fig. 476. Colț de năframă din Bumbăști-Gorj. ¹⁾

Fig. 476.

Fig. 477. Colț de năframă din acelaș loc.

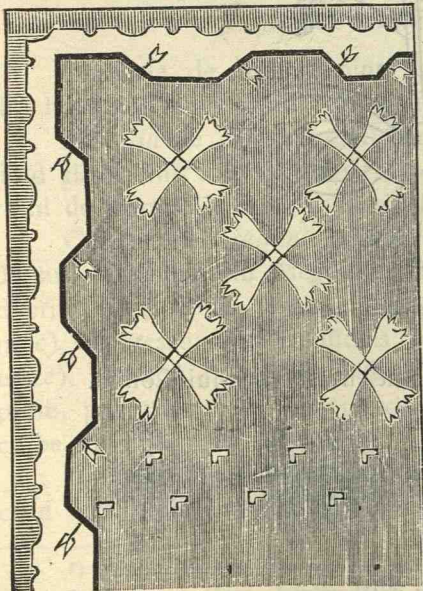

Fig. 477.

Aceste năframe se strâng la mijloc și se așază prin pereți (fig. 478).

În Novaci se îndoaie pe jumătate și se atârna de sfori de-a lungul păreților.

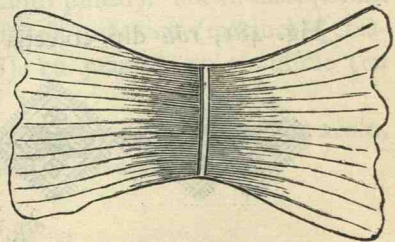

Fig. 478.

¹⁾ Fondul bașurat din fig. 476-7 este, se înțelege, alb.

Fig. 479, *râu* din colecția ardelenescă a d-lui Comșa.

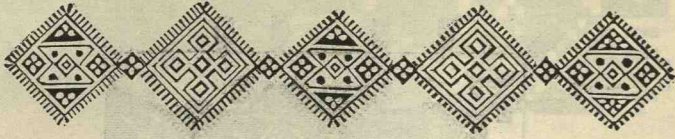

Fig. 479.

Fig. 480, *Floare la cap de prosop*, făcută în gherghef (Catinca I. Medelean, Țepu-Tecuciu).

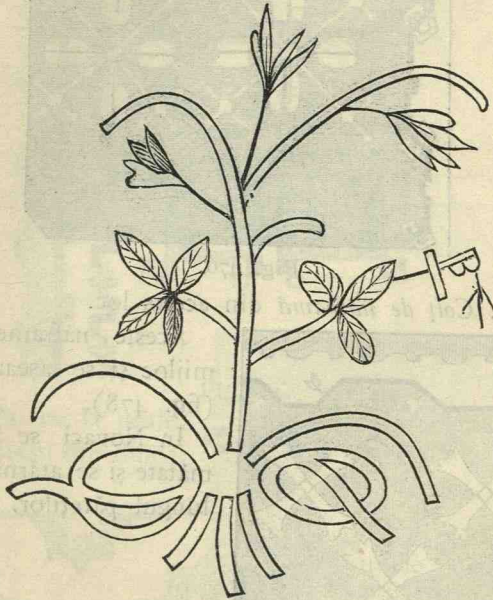

Fig. 480.

Fig. 481, *râu* din colecția ardelenescă a d-lui Comșa.

Fig. 481.

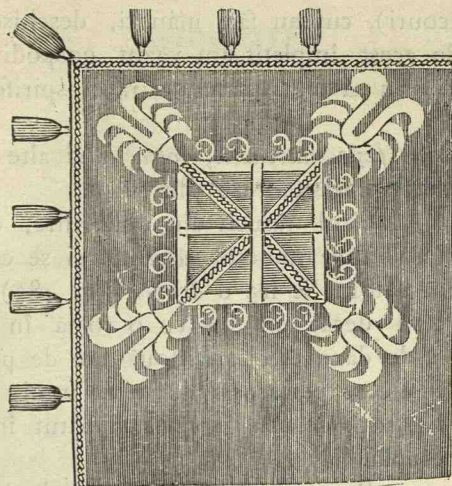
Fig. 482. Colț de năframă din Novaci.¹⁾

Fig. 482.

CAPITOLUL II. IMPLETITUL.

Obiectele de îmbrăcăminte cari se împletesc pe de-a'ntregul, din neputința unei croiri și a cusutului sunt :

Mănușile de lână, cu cinci degete sau numai cu unul, celelalte fiind alături într'o despărțitură mai mare. Pomeneală despre «2 pă-rechi de mănuși» de pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea²⁾.

Ciorapii sau *călțunii* (și *colțoni*) cu sau fără dungi la partea de sus. Românii din Meglenia îi împletesc în diferite feluri și cu diferite flori și colori, precum : broască, vinit (vânăt), vlășescu (româ-nesc), vârdărescu, ūocliu-pulcăliă (ochiul puicăi), ūocliu-mari (ochiu mare), pișa-boŭ, mera (măr), filia (felie), măciocu (măciucă), chiă-ptinu, priscurnicu (în felul prescurii), cu praguri, cu crivuliçae (cu curbe, linii strâmbe), etc.³⁾.

Intr'adevăr patria ciorapilor este Macedonia. Românii de aco'lo, când vor să facă un dar mai însemnat, îl fac de ciorapi.

¹⁾ Fondul negru din fig. 482 este alb.

²⁾ N. Iorga, *Doc. Bistr.*, II, p. 95-6.

³⁾ P. Păpahapi, *Megleno-Români*, I, p. 35.

Mâncari de lăneturi se poartă mai mult în Bucovina ¹⁾; le-am văzut însă și în unele locuri din Moldova de mijloc.

Flanele (tricouri), cu sau fără mâneci, deschise la gât sau pe umeri. Meștere în acest împletit am văzut gospodinele din Negri-lești-Tecuciu, cari știu să facă un fel de râuri spiriforme dealungul hainei.

Plășile de prins pește, năvoadele, voloacele și alte măestrii se împletesc din bumbac tare răsucit sau din fuior.

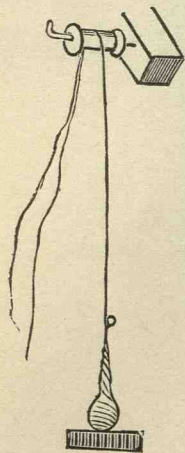

Fig. 483.

Firul răsucit din două fire, care slujește la împletit se numește *răsuca* și se capătă în chipul următor: Se ia o *drugă* (fig. 483) care nu-i altceva decât un fus cu o roată în partea de jos și de dânsa se leagă două fire de pe două gheme. Firele se petrec pe deasupra unui *mosor* (*mosorel, macară*) de ață, isprăvit și bătut într'un cuiu în coardă.

Prin greutatea ei, răsucind *drugă*, ea se va învârti și va *răsuci* și ața dublă cuprinsă între *mosor* și *drugă*. Trăgând de cealaltă parte a ațelor în sus și în jos, *mosorelul* se va învârti și *răsuca* va trece și de această parte.

Când ața s'a răsucit, se învârtește pe *Fig. 484* *drugă* și iar se urmează.

Împletitul cel mai simplu se face cu *cârligul* (fig. 484), prototipul *igliței* sau *croșetei*. Cu el se împletesc mai ales mănuși, chiar și de către copii.

Împletitul adevărat se face cu *andrelile* sau *undrelile*, niște ace de fier groase de 1-2 mm. și lungi de 15-20 mm., sau cu *cârligul de împletit*.

Pentru năvoade se folosește sârma lungă.

Copiii își fac și ei un fel de împletitură numită *găitan*, slujindu-se de un *mosorel* de ață cu niște cuișoare. Acest *găitan* se întrebuințează de ei la încins ²⁾.

¹⁾ D. Dan, *Straja*, p. 38, 51.

²⁾ Descriere amănunțită în T. Pamfilie, *Jocuri de copii*, I, p. 68-9.

CAPITOLUL III.

HORBOTE.

Horbotele numite și *cipțe* ¹⁾ sau *cipce* în Ardeal, se fac cu *iglița*, sau *inglița*, un ac cu un dinte ascuțit.

Horbotele se coase la marginile prosoapelor, la încheietura pernelor, la mânecile cămeșilor, încheietura foilor la prostiri, marginea prostirilor, etc.

Într'un catastiv din 1812 se pomenesc chiar și rochii cu «horbote pe poale» ²⁾.

Horbotele, la sing. *horbotă* și mai ales diminutiv *horboțică*, poartă diferite numiri precum *cocori* ³⁾, *cărligei* ⁴⁾ și altele, de cari vom mai pomeni mai încolo.

Horbotele cuprinzând motive cu desăvârșire românești, vom da mai numeroase chipuri, schițate mai mult sau mai puțin întocmai după cele naturale.

Mai înainte vreme, horbotele se făceau pe o scară întinsă la gherghef, tăind din pânză cu foarfecele și apoi tivindu-i marginile ca să nu se distrame. Acest procedeu cere muncă mișaloasă și astăzi a început a pieri această industrie.

Fig. 485, *perină* având: *clape* de horboțică pentru încheiat, un rând de horboțică, un lat de pânză și apoi altă horboțică slobodă.

Aceste perine stau în *zestre* care, pe la Palanca (Ghimeș), se compune din *pături* de lână, negre cu alb sau cenușiu. Pe acolo, în loc de covoare atârnă gospodinele în pereți levicere împodobite cu rămurii de brad, «*orghică*», specie de grâu, flori, etc.

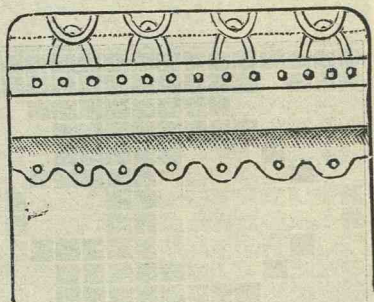

Fig. 485.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 31.

²⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 255.

³⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 34.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 26.

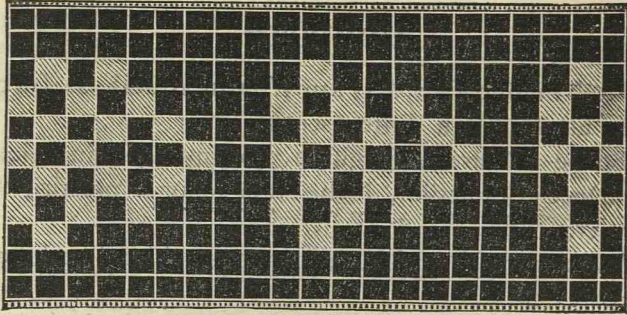
Fig. 486, *horboțică* din Palanca.

Fig. 486.

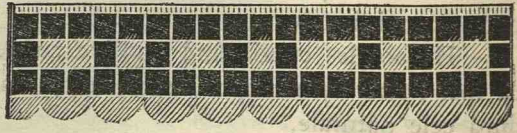
Fig. 487, *horboțică*
din Palanca.

Fig. 487.

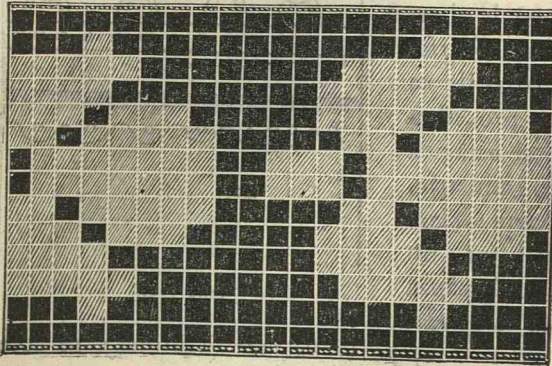

Fig. 488.

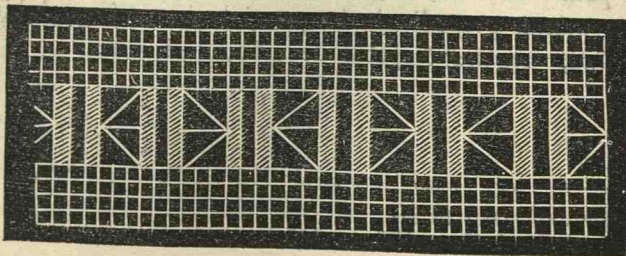
Fig. 488, *horboțică* pentru încheiatul foilor la proștiri din Piatra-Neamț.

Fig. 489.

Fig. 489, *horboțică* de încheiere din Piatra-Neamț.

Fig. 490, *margine* naturală de prosop, cu urzeala făcută canafi, iar bătătura rărindu-se către margine (Piatra-Neamț).

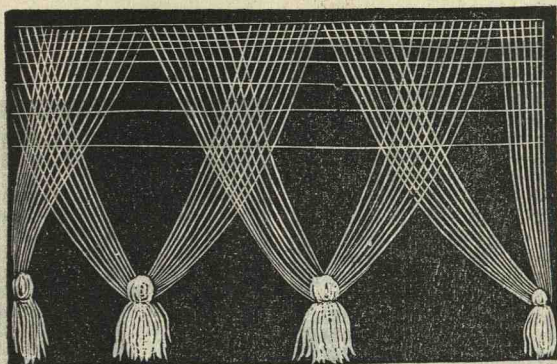

Fig. 490.

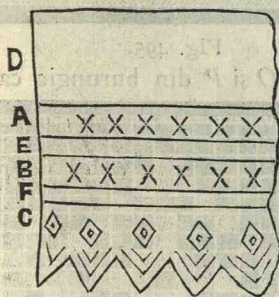

Fig. 491.

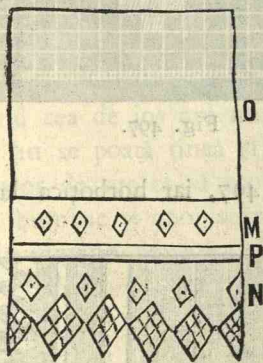

Fig. 492.

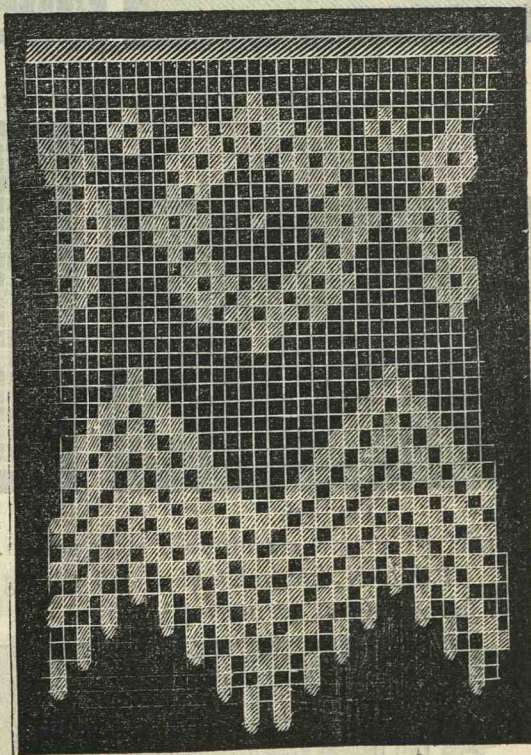

Fig. 493.

Fig. 491, *prostire* de pus pe pat, lungă cât patul și lată cât și el, plus cât este dela marginea patului până jos. Pe pat stă cam

până la jumătatea lui *B*. Părțile *D*, *E*, *F*, sunt de *basă* de târg, iar *A* (fig. 494), *B* și *C* (fig. 495) sunt hōrbote împletite cu iglița (casa părintească).

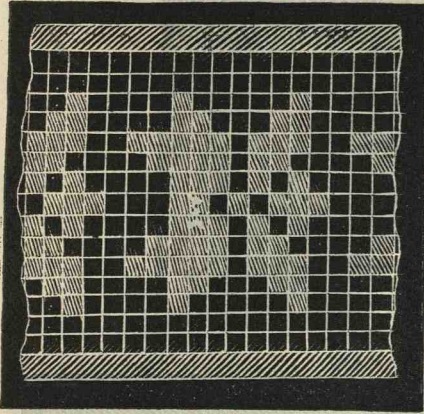

Fig. 494.

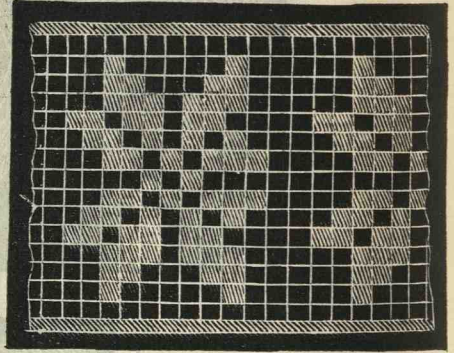

Fig. 495.

Fig. 492 *prostire* de pat având părțile *O* și *P* din burungic ca

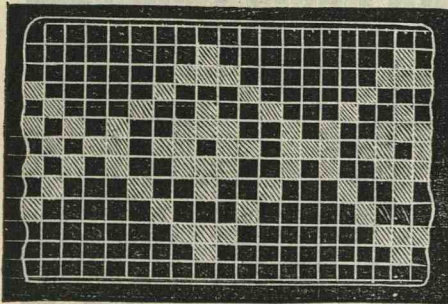

Fig. 496.

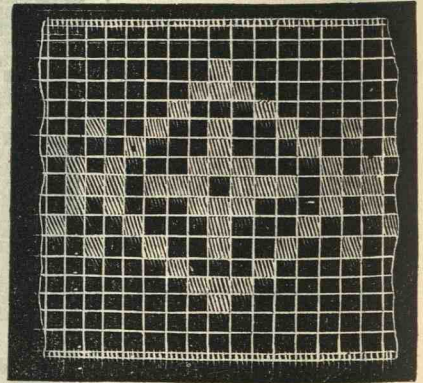

Fig. 497.

bătaie, iar urzeala de bumbac sacăz galben.

Părțile *M*, horbotică (fig. 496 sau fig. 497, iar horbotița lată *N*. fig. 499 (casa părintească).

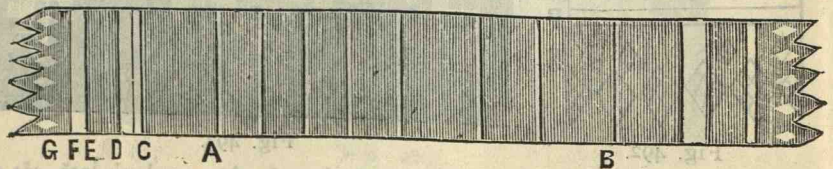

Fig. 498.

Fig. 498, *prosop.* Prosoapele sunt mai lungi decât șervetele;

ajungând până la 2 m., cu o lățime de o jumătate de metru. Partea AB este de bumbac, atât ca urzeală cât și ca bătaie, fiind țesut în 2 ițe.

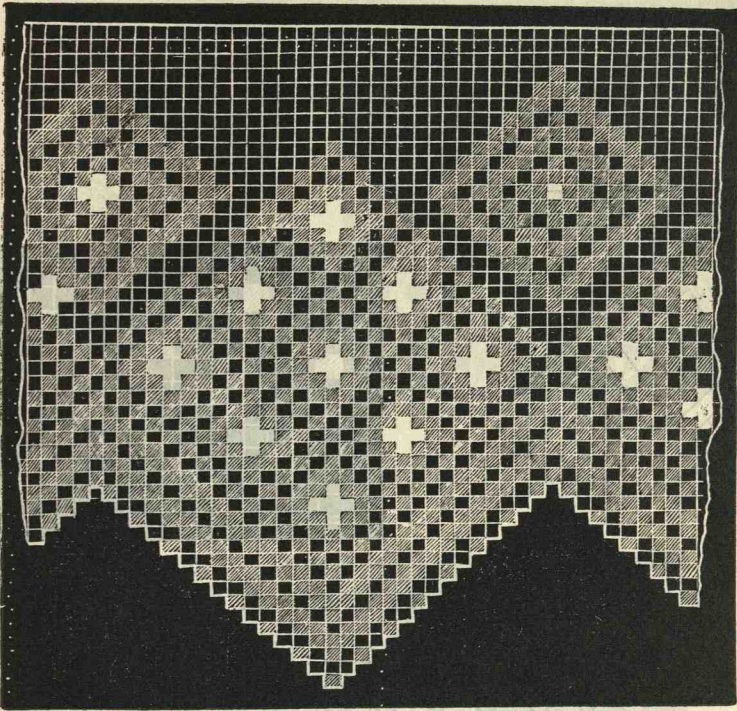

Fig. 499.

Este învrăstat cu vrăste de *tiriplic* ieșite în relief. Pânza are urzeala dată prin trei ițe, din cari două conțin pe cele nesot. Atât cât se *bate* bumbacul, ele funcționează ca și o iță. Când încep vrăstele, pe lângă cea cu fire multe e și o a doua, care are trei fire, pe când cea de jos are numai unul. Aceasta face ca echilibrul între fire să nu se poată ține și *bătaia* este săltată în sus. Când vine rândul firelor de sus ca să scoboare în jos, pentru un rost se bate un fir de bumbac și apoi se ridică din nou în sus, așa că vrăsta de *tiriplic* rămâne deasupra planului pânzei.

Partea CA are bătaia de burungic galben cu vrăste de *tiriplic*; părțile CD și FE sunt de bumbac și îndestul de înguste; părțile ED și FG sunt de horboțică. Partea CD are 7 *ochiuri* în lățime, plus două jumătăți cari se coase cu marginile C și D ale prosopului. Floarea este ca pătratul mic din fig. 499.

Horboțica FG e întocmai ca cea din fig. 493.

Fig. 500, *prostire de pat*, A (fig. 515) și B (fig. 501), horbote, restul hasă (casa părintească).

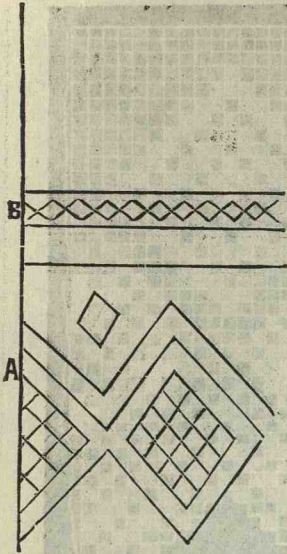

Fig. 500.

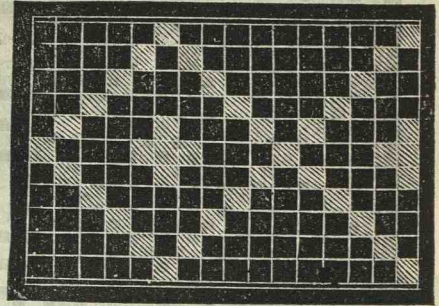

Fig. 501.

Fig. 502, *horboaică cu cânăfiori* din căt. Chetreni, com. Stănești, jud. Tutova (I. Nistor).

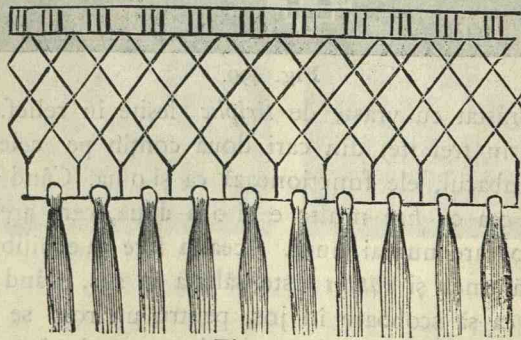

Fig. 502.

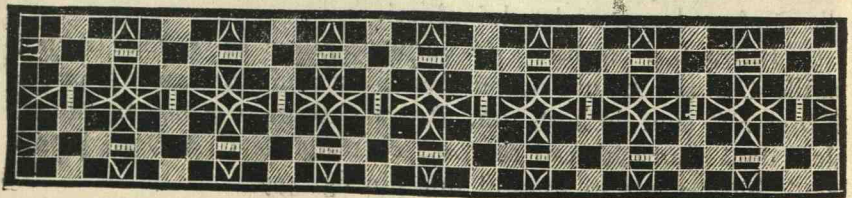

Fig. 503.

Fig. 503, *horboaică de legătură*.

Fig. 505, horboțică cu fire duble.

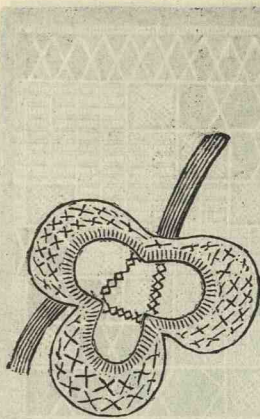

Fig. 504.

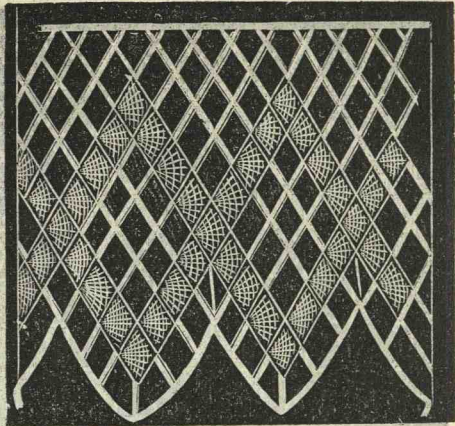

Fig. 505.

Fig. 506, horboțică, ale cărei rânduri pot fi oricât de multe. O florică mărită reprezintă fig. 504.

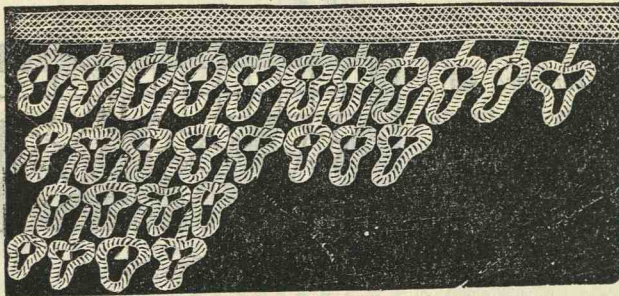

Fig. 506.

Fig. 507, horboțică veche, la prosoape.

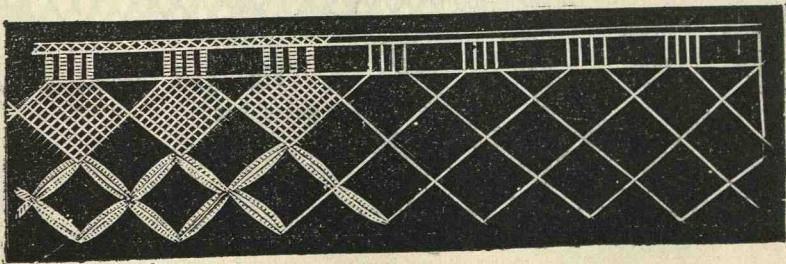

Fig. 507.

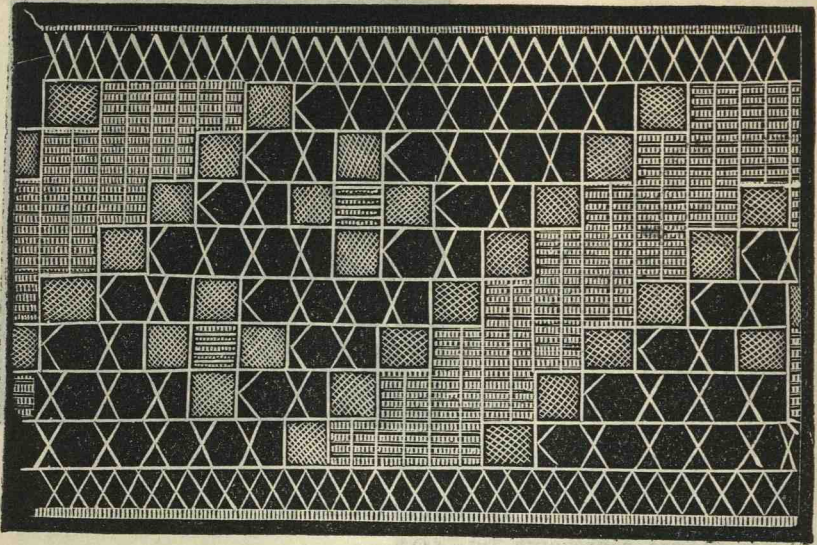
Fig. 508, *horboiică* foarte veche.

Fig. 508.

Fig. 509, *horboiică* sfârșind un prosop foarte vechiu, din Negrilești-Tecuciu.

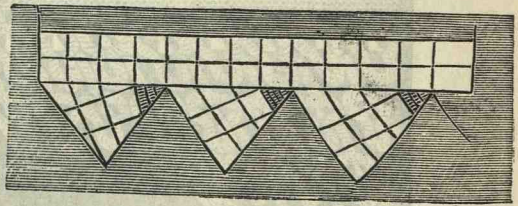

Fig. 509.

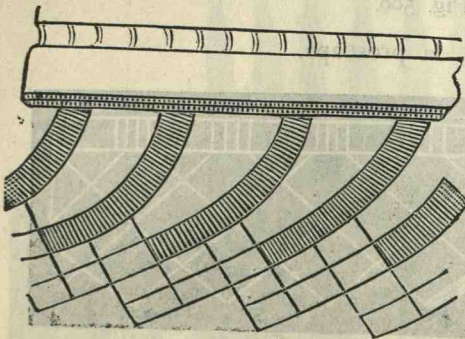

Fig. 510, aceeaș din acelaș loc.

Fig. 510.

Fig. 511, horbotă numită rouă.

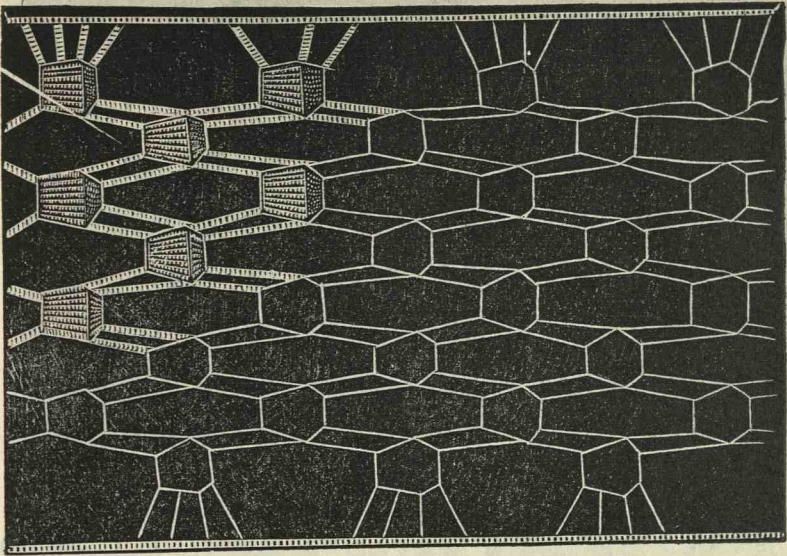

Fig. 511.

Fig. 512, horbotică de prosop; firele oblice spre stânga sunt duble, iar cele spre dreapta simple, făcând între ele ochiuri ca cele dela plasă.

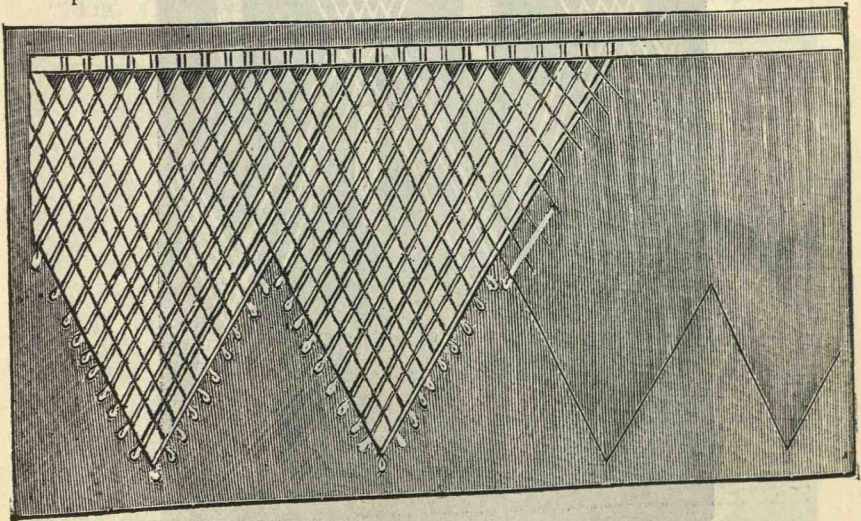

Fig. 512.

Fig. 513, *horboiică* de prosop și prostire.

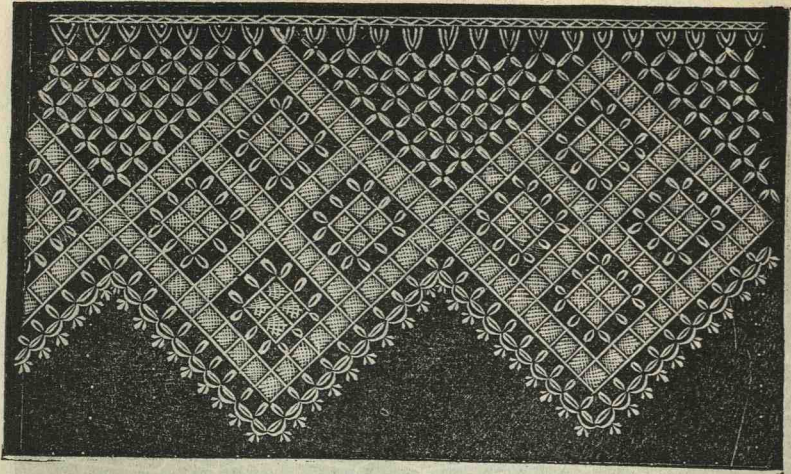

Fig. 513.

Fig. 514, *horboiică* pentru prosoape; are cânăfiori de bumbac; se numește «măcrămiare» (Chetrești-Stănești-Tutova: I. V. Nistor).

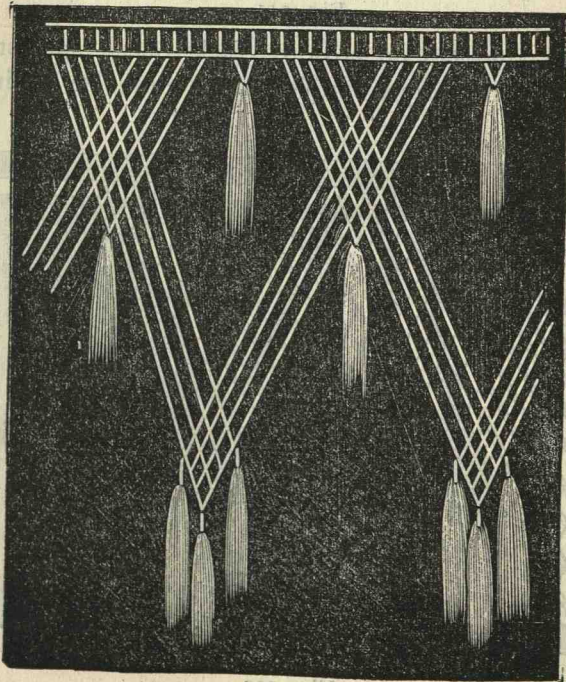

Fig. 514.

Fig. 515, *horboiică de prostire* (casa părintească).

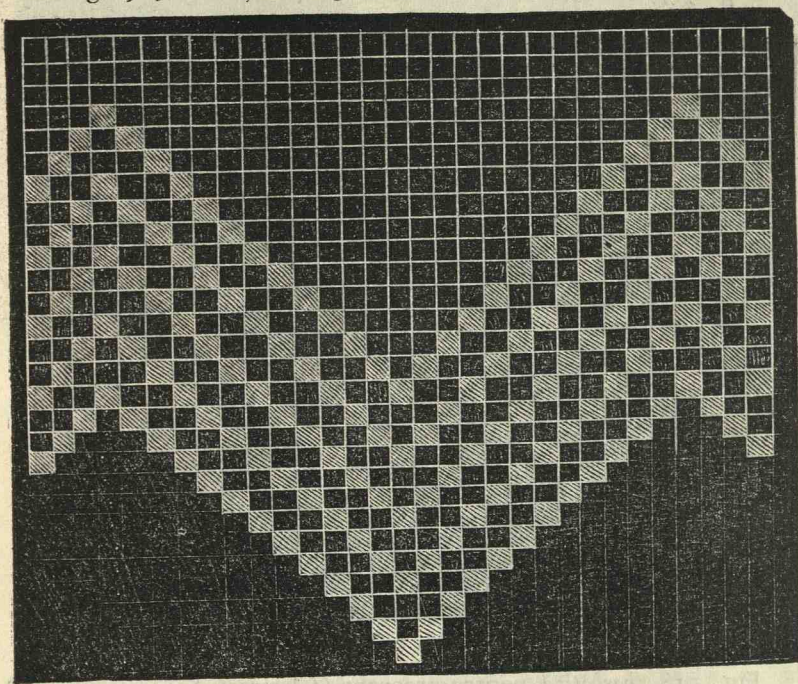

Fig. 515.

Fig. 516, *horboiică* numită «grier», pentru prostiri și prosoape.

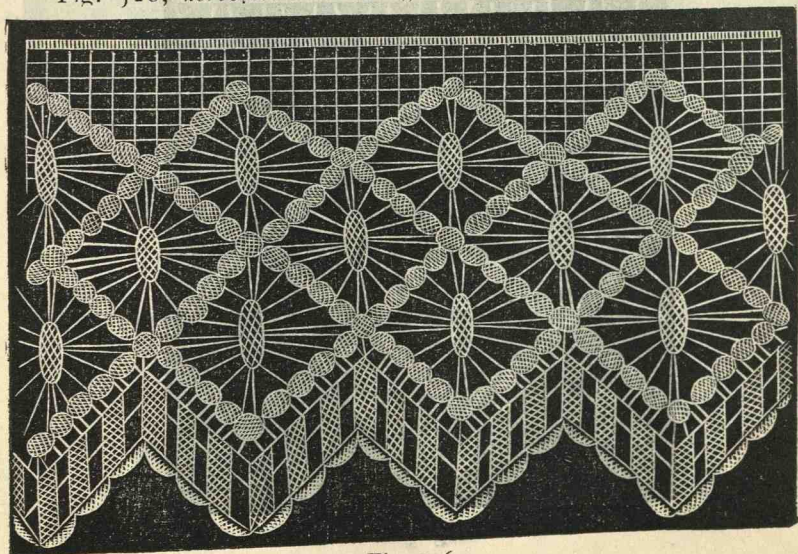

Fig. 516.

Fig. 517, *horboiică* de încheietură la prostiri.

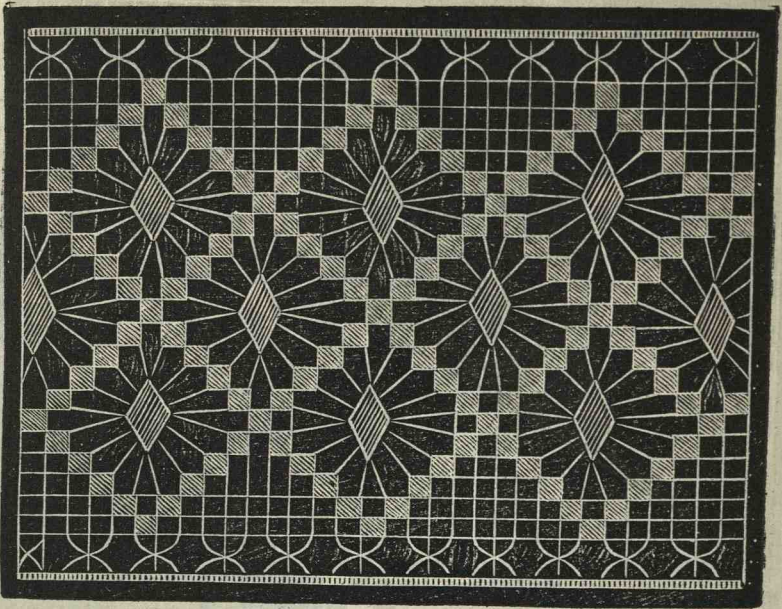

Fig. 517.

Fig. 518, *horboiică* pentru prosoape (Chetrești-Stănești-Tutova).

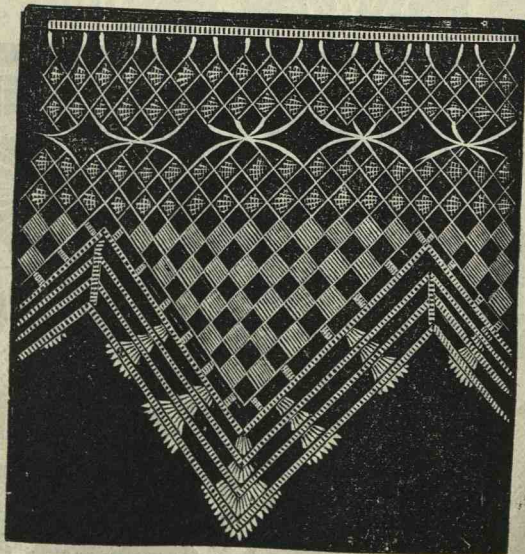

Fig. 518.

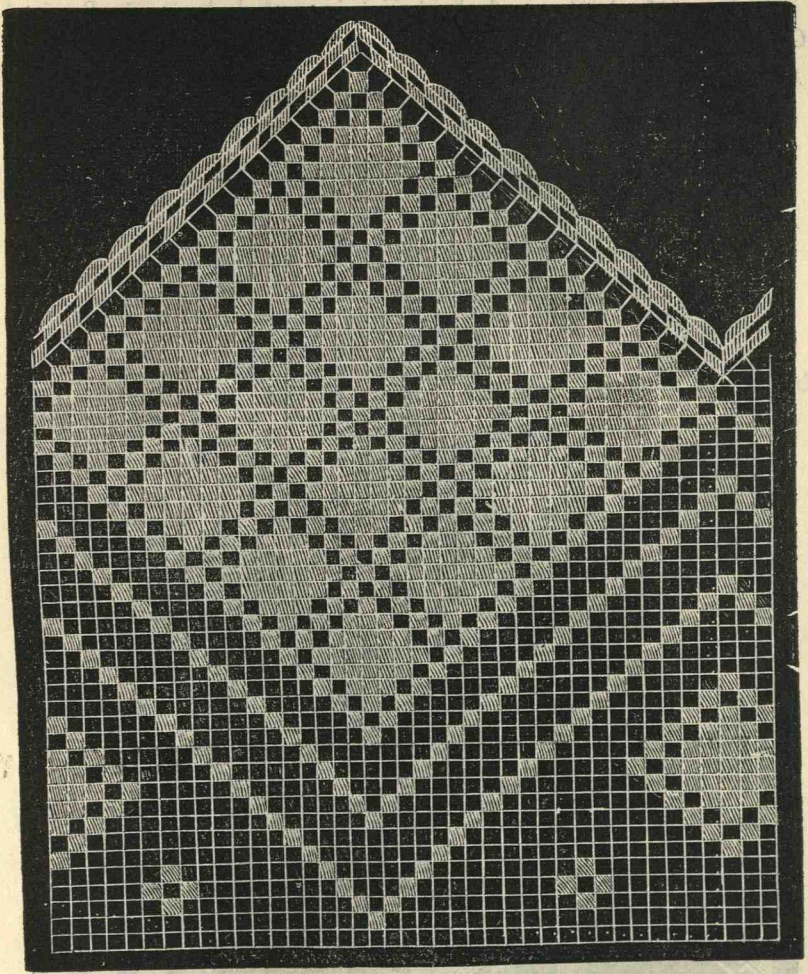

Fig. 519.

Fig. 520, *horbotică de prosoape* (Liești-Tecuciu).

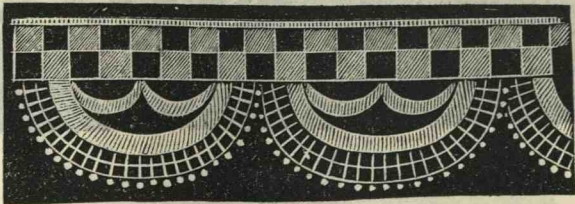

Fig. 520.

Fig. 521, *prostire*; *A*, horboțică îngustă de legătură; *B*, pânză; *C*, horboțică de margine.

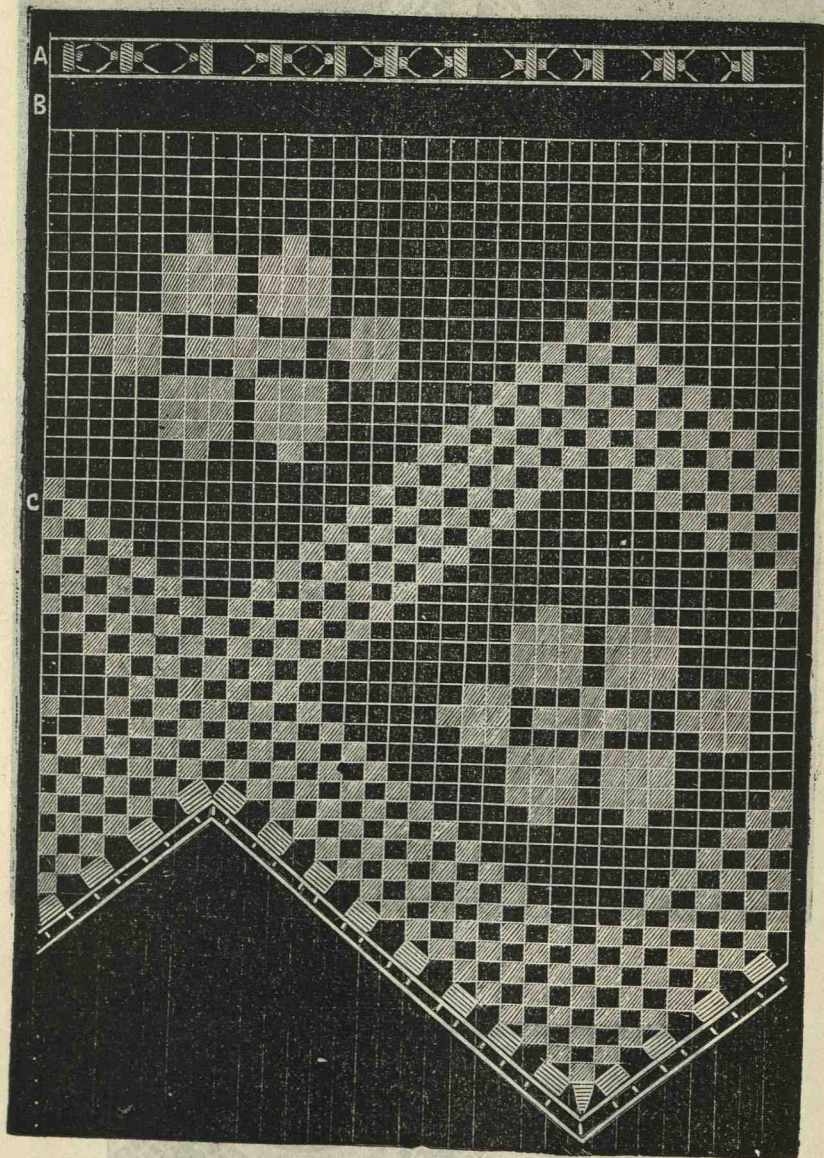

Fig. 521.

Fig. 522, *horboțică de legătură*.

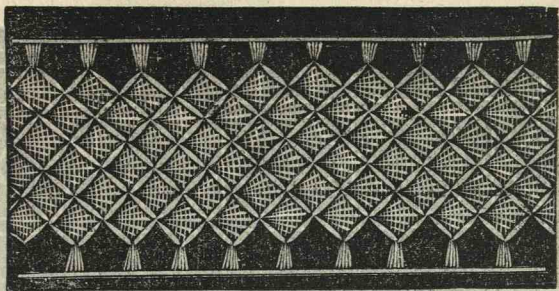

Fig. 522.

Fig. 523, *horboțică pe muchea perinelor din zestre, încheind fețele de perină, din hasă de târg (Șerbănești-Tecuciu)*.

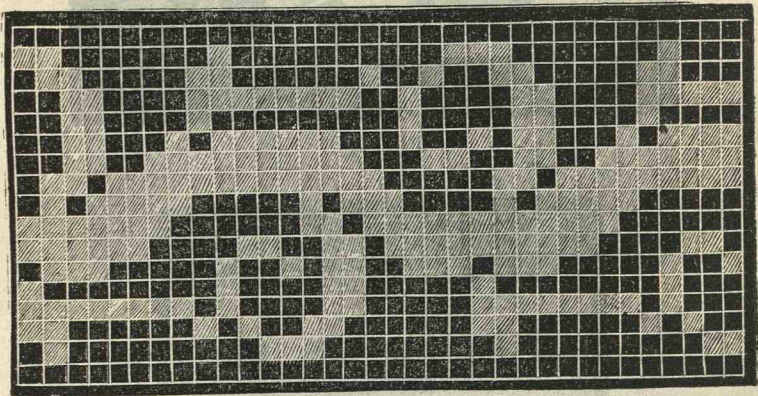

Fig. 523.

Fig. 524, *horboțică de prosoape, veche*.

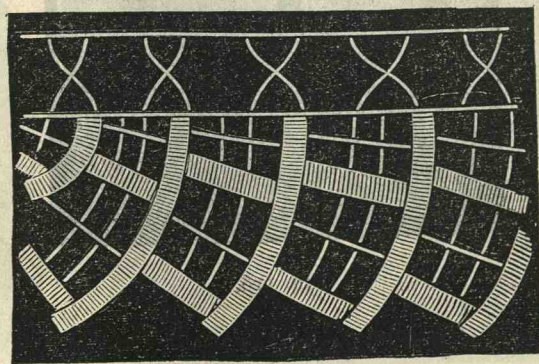

Fig. 524.

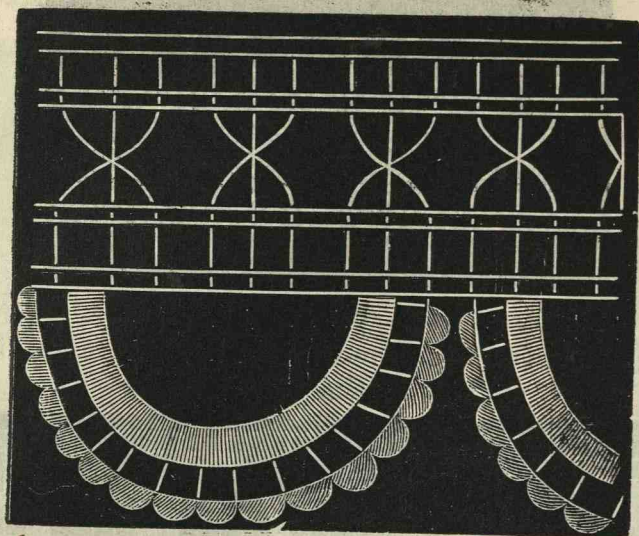
Fig. 525, *horhoțică* de prosoape, veche.

Fig. 525.

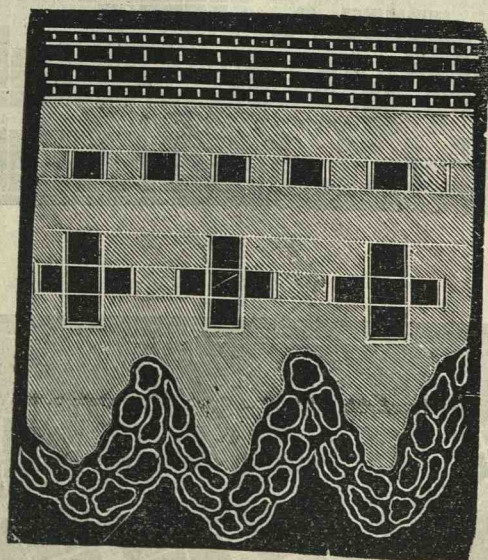

Fig. 526.

Fig. 526, *horhoțică* de prosoape.

Fig. 527, *horboțică* pentru prosoape (Cazil-Murat, jud. Constanța); origine ardelenescă.

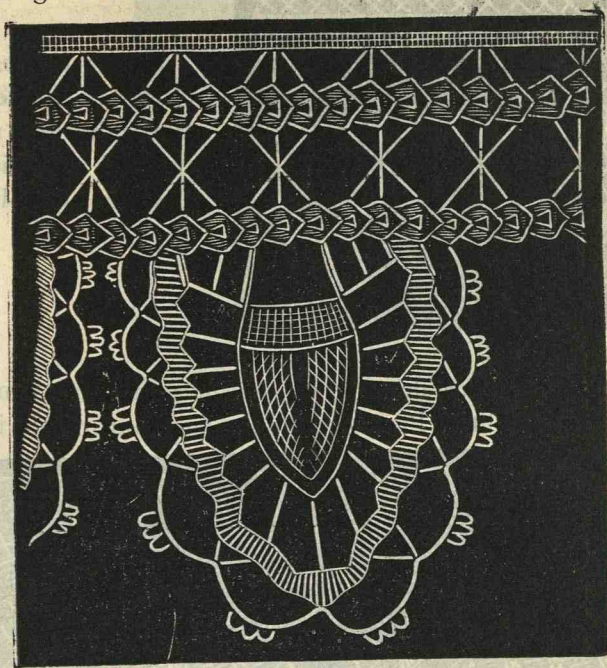

Fig. 527.

Fig. 528-29 Perdele la icoană cu horbotă.

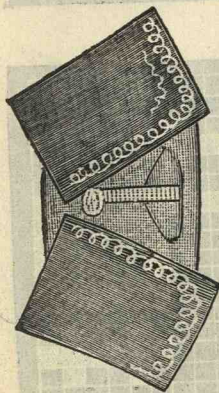

Fig. 528.

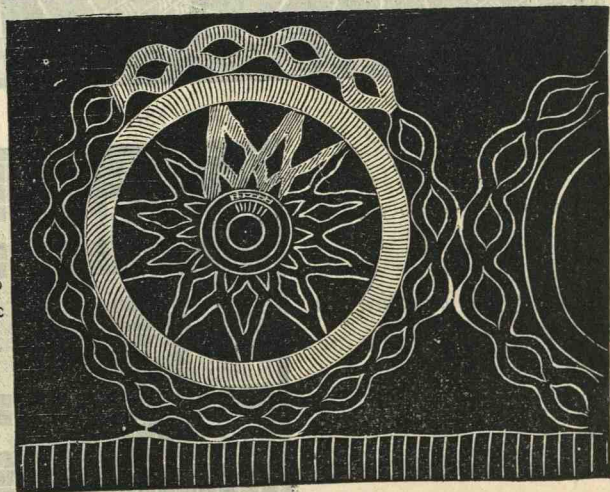

Fig. 529.

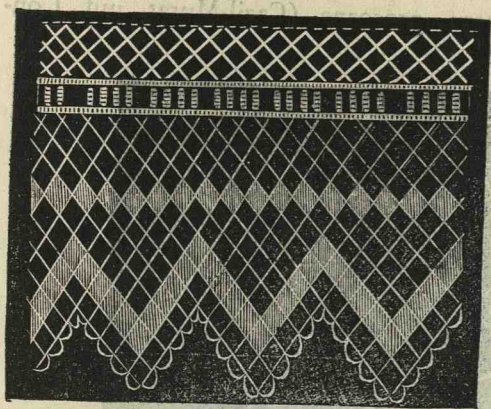

Fig. 530.

Fig. 530, *horboiică* de prosoape; liniile încrucișate de deasupra reprezintă cusături cu arniciu negru (Vasálca I. Medeleanu, Țepu-Tecuciu).

Fig. 531, *horboiică* de prostire; copie dela un hangiu român, venit din Ardeal și stabilit în Piatra-Neamț, în fața cazărmii de infanterie.

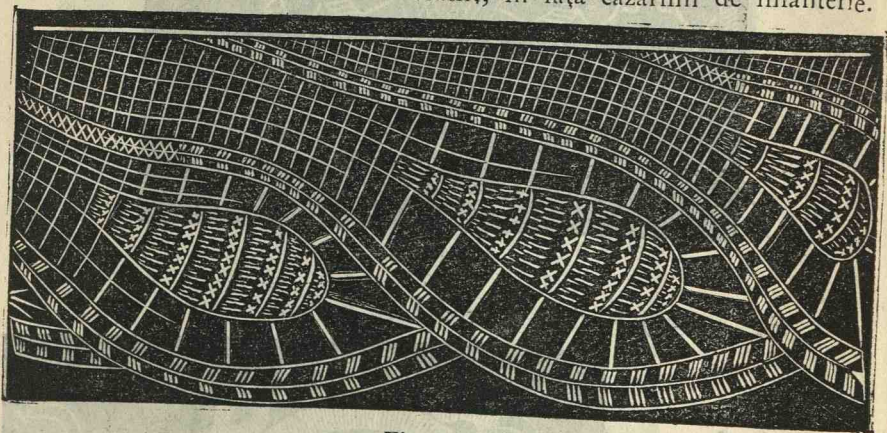

Fig. 531.

Fig. 532, *horboiică* de legătură.

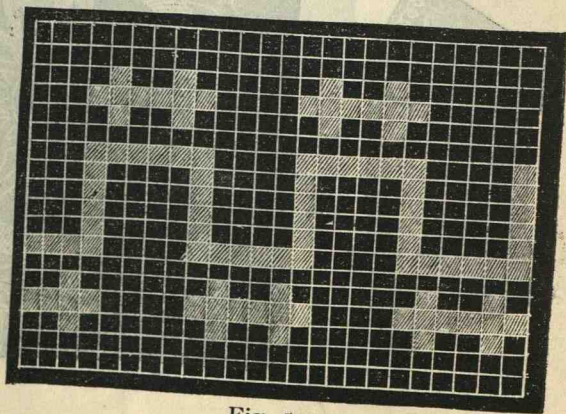

Fig. 532.

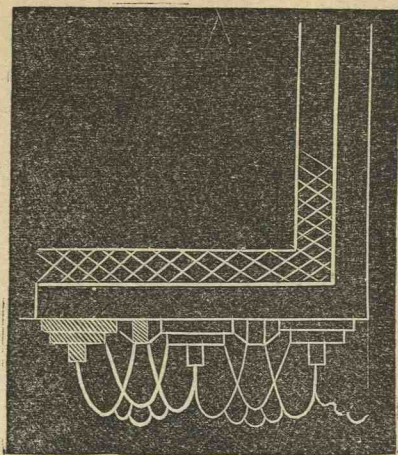

Fig. 533.

Fig. 533, *horboiță* la perdele de icoane. (Șerbănești-Tecuciu).

PARTEA V.

PORTUL

CAPITOLUL I.

CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

1. Țăranul român de pretutindene, aproape în linie generală își face singur în casă, din material pregătit de el însuș, sau câte odată cumpărat din târg, hainele, încălțăminte și ce-i trebuie pentru acoperitul capului. Dacă unele din acestea cer o deosebită aplicație sau un meșteșug special, confecționarea se face la acei meșteri sau pricepuți cari se găsesc aproape în totdeauna tot în mijlocul lor.

O abatere se întâmplă mai ales în părțile șese cu costumele de sărbătoare ale tineretului, care și le «poruncește» la meșterii de târg, în majoritatea lor străini. În general însă, portul făcându-se în casă de gospodine, aceasta ne îndreptățește să vorbim aici și despre această ramură de industrie casnică.

2. S'a încercat în chiar două lucrări de seamă editate de Academia Română a se descrie, din punctul de vedere al igienei, porturile pe județe. Se înțelege că prin această diviziune a speciilor de porturi după județe, nu se poate da tabloul exact, portul sintetizat, lucru care de altfel nu ne importă pe noi nici aici. Chiar dacă s'ar încercă alcătuirea unor albumuri pe județe, cu greu s'ar putea găsi linia de demarcațiune și aceasta din motivul foarte simplu că ea nu există. Părți comune sunt nu numai la două județe, ci și la o regiune întregă și chiar de o parte și de alta a hotarelor politice.

3. S'a căutat să se descrie și să se încurajeze răspândirea *portului național* și rezultatele au ieșit nemulțumitoare; aceasta tot din pricina ideii neadevărate pe care în căldura naționalismului ne-o facem

câte odată. Noi Românii *n'avem un port național, ci mai multe porturi naționale*. Fota și catrința fac parte din portul național al Româncei dela munte, care lucrează în liniștea casei; *flaneaua* (rochia de lână) largă face parte din portul național al Româncei dela șes, care frământă câmpul pe vremea muncii întocmai ca și bărbatul. In aceleași paralele putem pune *îțarul* strâmt al munteanului care are nevoie de sprintenie, cu *bernevigul* larg al plugarului dela câmp, etc.

Putem alege însă pentru împodobirea trupului în zile de sărbătoare pe *cel mai frumos din porturile noastre naționale*, dar aceasta nu însemnează că vom purta *portul național* general, ci unul *localnic*.

Idea răspândirii portului național, sau definit al munteanului, nu poate avea izbândă și din punctul de vedere practic. Ori ce port, sau aproape orice parte din îmbrăcăminte, începe prin a fi purtată numai sărbătoarea, iar după ce se învechește se poartă și în vreme de lucru. Ce va face însă plugarul cu *îțarul* strâmt, după ce acesta va fi învechit?

4. Dacă e vorba de propaganda păstrării sau regenerării portului național, vom înțelege prin aceasta pe cel localnic *impus* de felul vieții care cuprinde în sine condițiunile impuse de clima locului, natura ocupațiunilor și mijloacele de confecționare.

In această propagandă am putea să ne abatem dela acest principiu observând părțile din port cari nu se împacă cu acele cerințe, părți aduse prin imitațiuni străine sau venite din alte locuri odată cu cei ce-l poartă.

5. Propaganda aceasta ar avea, pe lângă avantajul conservării naționalismului în port, o întărire a sentimentului național care ar putea sluji și în alte direcțiuni, și altele. Un avantaj ar fi conservarea mai departe a industriei casnice (răsboiul, etc.), prin urmare folosirea timpului și muncii, cari altfel s'ar cheltui în zadar sau pe alte căi mai puțin productive, — un avantaj economic de cea mai mare însemnătate.

6. De aceea, în cele ce vor urmă, nu vom căuta tipul portului național, nici chiar al porturilor naționale locale; totul se va reduce numai la întărirea spuselor că cea mai mare parte din port se confecționează de gospodine, iar mijlocul ce-l alegem ca mai ușor este al descrierilor fragmentare din mai multe părți ale românismului.

7. Dacă nu putem avea sinteza tuturor porturilor naționale de astăzi, de sigur că nu ne putem da seamă despre unul măcar din ele, din timpurile formării neamului românesc.

«Clasa numeroasă și hotărâtoare în ceea ce privește munca și păstrarea însușirilor neamului, a țăranilor, zice d-l N. Iorga, aceea a păstrat, în multe părți până astăzi, vechiul său port pe care singură și-l face» și care-i aceleaș ca și în vremurile vechi, iar schimbările sau deosebirele cari se observă sunt parte impuse de spiritul practic și estetic al îmbunătățirii și al frumosului. «In afară de aceste vechi forme, pe cari le-au apucat în chip vădit și cari nu se pot tăgădui, dela strămoșii Traci,... poporul nostru și-a putut crea». De ce? D-l N. Iorga nu ne lămurește și îndrăzneala unei lămuriri este periculoasă, cauzele fiind foarte multe. Modificările suferite de port și mai ales la acea parte din Români cărora le plac vorbele: *conducător* și *aristocrație*, cum i-a plăcut în toate timpurile, se datoresc influențelor străine, contactului cu Bizantinii (Slavi, Sârbi și Bulgari), Apusenii (prin Sași, Poloni și Italieni), Bizantinii pentru a doua oară (prin Grecii din Constantinopole și insule), Rușii și Austriicii de după 1774¹⁾.

8. Așa cum este portul românesc și, am putea zice, așa cum a fost, el a avut și are o notă particulară care-l deosebește de cele străine. In această privință iată două pomeniri: Un călător englez în țerile române pe la începutul veacului XIX vorbind de *surugiii* noștri, cari nu se vor fi deosebit mult de țărani, zice: «Dacă vehiculele noastre (căruța poștei, diligența) erau extraordinar alcătuite, figurile surugiilor noștri nu erau mai puțin vrednice de însemnat: sau purtau o căciulă sburlită de piele de capră, cu înfățișarea foarte grozavă, sau părul lor eră ras până la piele, așa fel încât o tufă bogată eră prinsă la rădăcină numai de creștetul capului, căzând însă cu pletele-i încurcate peste urechi, peste ochi și gât»²⁾

Niște străini observă iarăș că «tinerii neamului acestuia (Moldoveni), după cât pricep, până la 14 și 15 ani învață a ceti, iar nu și obiceiuri curate. Iar de aci în colo, *straie*, podoabe, ibovnice, lucruri stricătoare și urite»³⁾.

9. Cu privire la încălțăminte, d-l N. Iorga zice că cel mai vechiu nume pentru aceasta e de sigur *ciobota*. Și astăzi poartă acest nume sate ce au o asemenea formă. Cele dintâi ciobote par a fi aduse de negustorii sași și poloni, cele bune chiar și de negustori italieni.

¹⁾ N. Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.* III, p. 105-37.

²⁾ *Arhiva*, Iași, VII, p. 25.

³⁾ *Ibidem*, IV, p. 439.

Că termenul *ciobotă*, din care Moldovenii din unele ținuturi au făcut *ciubota*, e cel mai vechiu, se vede și din numele de «bani de ciobotă», care se da amenzii pe care o plăteau neascultătorii poruncilor domnești, la cari se trimiteau, cu multă stricare de ciubote, slujbașii dela curte, spre a-i aduce cu deasila. Vechile ciubote erau galbene, iar mai târziu se zice «ciubote negre nemțești».

Pielele, *săstiețele*, *cordovanele* și le aduceau ciobotarii din Răsărit.

Numele de *cismă* și *cismar* sunt mai nouă; ele vin din ungurește și sunt obișnuite astăzi la Ro nânii din Țara-Românească și Ardeal; odată însă se zicea ciobotarilor din Moldova tot cismari. Ceva mai târziu se stabilește o deosebire: Cismarul face *cisme mari* înalte, *botforții* sau *botforii* (pop. *bofturi*; fr. *bottes fortes*), pe când ciobotarii lucrează *ghetele* din zilele noastre: cele de *tiletin* (piele de Rusia sau Bulgaria; it. modern *bulgaro*; fr. cuir de Russie), cele de *săftian* zise *iminii*.

Opincile cad în seama meșteșugarilor opincari.

Papucii nu se obișnuesc până în timpul de înrăurire covârșitoare a Răsăritului. În zadar ar căută cineva acest cuvânt de origine turcească înainte de jumătatea veacului XVII. Pe atunci vin meșteri orientali de papuci, cari se numesc și ei pe turcește *papugii*. Acest din urmă termen se întrebăințează mai mult în Țara-Românească; după câtva timp, el mai căpătă și un înțeles de batjocură, arătând pe un om ușuratec, pe un «moftangiu». Papugiii mai lucrau și *mestii* sau *meșii*, o altă încălțăminte de piele, care cuprindea piciorul până la genunchi și pe cari vremea veche nu i-a cunoscut. Ei acoperiau ciorapii cari se lucrau în totdeauna în casă.

Jupănesele nu purtau papuci nici *meși*, ci *conduri*, *condurași*, tot de proveniență turcească, cari se puneau peste *terlici* ¹⁾.

10. Liste de diferite părți de îmbrăcăminte se găsesc multe, în diferite *foi de zestre* pe cari părinții le dau fiilor lor la căsătorie, dar din ele, unele venind din partea boierilor, cuprind multe părți străine, cumpărate gata de multe ori și cari sunt greu de clasificat. Totuș iată câteva pomeniri istorice.

Din 1540: pomeneală despre *șubă*, (unam subam mardurinam), în Ardeal ²⁾

Începutul veacului XVII: scrisoare din Câmpulung către Bis-

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.* III, p. 168-70.

²⁾ *Idem, Doc. Bistr.*, I, p. XXXIV.

trița pentru furtul a 2 perechi de opinci, un socman «și o gugl'ă, 1 cumănac»¹⁾

Pe la 1635-45, unul cere din Bistrița, în schimbul unor bani, «puținel dar : o pereche de mănuși cu degete». ²⁾

Pe la 1672 : «4 glugi... 2 răteze cu amnare și un brâu împletit». ³⁾

Din 1690, într'o scrisoare : «1 măntie, 1 chemeleauc (k), 3 cămăși și pânză de o cămeșă, 1 viig (vig, val) de sucman, 2 pâr. de desagi, 2 saci, 2 traiste». ⁴⁾

Prețuri și obiecte de vesmânt de pe la 1713 :

«pl. 22 dat iar la București de au cumpărat o pereache de călțuni Mariei.

4 pl. tl. i-am dat la o ghiordie ce au făcut Mariei : blănit(ă) cu sângeape.

2 pl. 10 tl. ipac mai dat la Craiova de au cumpărat un brâu mocadin Mariei.

7 tl. am dat de am făcut o rochie de dimie roșie Mariei, cu zisa lealei Frujănei.

3 tl. am dat de am făcut lealei Frujănei o rochie măslinie.

pl. 22 tl. pac mai dat de i-am făcut o păreache de călțuni negri.

pl. tl. pac mai dat la o păreache de papuci negri.

— tl. am dat de i-am mai făcut un zăbun de atlas albastru.

— tl. am dat de a făcut o rochie Mariei, de alagea.

2 tl. am dat la 3 părechi de călțuni, Mariei.

pl. tl. am dat la o păreache de papuci Mariei.

60 tl. pac mai dat la un brâu șam, Mariei.

pl. 22 tl. la o păreache cisme, Mariei.

pl. 22 tl. la o păreache cisme mamei Frujănei» ⁵⁾

Din (1)765, Av. 2. «Izvod de zăstre ce-i dau fiicei mele Mariuțai, să să știi : 1 icoană ferecată..., 1 părechi (zgardă) cu mărgăritare, cu manile lor, 1 sul cu diiamanturi și cu rubinuri, 4 șiraguri hurmuz mărgăritare..., 1 tăva de argint, 1 butcă... Straie de lastră..., 3 sarice, 20 cămeși cu fir, 14 cămeși burangic, 4 buccialăcuri, 1 peșchir de taftă cu fir și cu petială de pus împregiurul mesăi, 1 perdê de canavați cu rânduri, 2 ogaluri, 1 saltê, 2 scoarți, 40 de sărvete, 6 prostiri de saltê, 1 cerciav de ogal cu fir, 4 cerciavuri

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.*, I, 15.

²⁾ *Ibidem*, I, p. 56.

³⁾ *Ibidem*, II, p. 22.

⁴⁾ *Ibidem*, I, p. 92.

⁵⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 8-9.

de purtat, 6 năfrâmi de măn(ă), 6 năfrâmi de obraze, 4 peșchire...»
Iscălit: «Iliia». ¹⁾

Foaie de zestre din 1777: «1 giubè cu samur 450 lei; 1 giubè de catifè cu jder, 100 lei; 2 rochii belacoas(ă) grè, 100 lei; 1 giubè cu cacum, 100 lei; 1 giubè șal cu jderi rochii șam alăgè, di purtat, 60 lei; 2 rânduri așternut, 100 lei; 1 polog, 50 lei; 2 scoarțe bune, 80 lei; 2 covoar(e) 30 lei; și boccialăc au luat el 50 lei di la Anton; 1 mesăr di mas(a) bun(e), 40 lei; 2 perini catifè di pas., 30 lei; 2 basmale di olandă i di ibrii :, 30 lei». ²⁾

Dela sfârșitul veacului XVIII: cămăși bărbătești și femeiești, sgardă, brăie vrastate cu mătasă, năframe de brău, năframe femeiești, altiță, cioareci, zăbralnic, mănuși, ciobote galbene femeiești, călțuni. ³⁾

Din 1814, Oct. 26, zapis lui «Măgărdici cismariu» prin care egumenia Sf. Neculai îi dă un loc cu bezmăn «în mahalaoa Sf. Neculai cel Sărac, pe locul monastirii ot Popouții» pentru «o părechii papuci negri cu mestii pe tot anul, înse papuci negri buni, după cum ne-a plăcè; și se aibe a mi-i da când oi poști eu; să nu fie cuvânt». ⁴⁾

Foaie de zestre din 1815, Ian. 10: «una rochie catrilet de mătase cu ghierlant asemenea, 1 rochie croozea, 1 rochie stambă cadrilet, 1 rochie dă malteh puțin purtată (prețul lor este între 50 și 100 de lei), 1 scurteică dă croozea cu samur, 18 tlr., o scurteică cu cacom, 90..., 1 șal vârgat, dă cele bune, 750 tl.,, una cămașe de chimbric, 1 cămașe dă meletu, piepții, mănecele tafta; 4 cămăși de pânză subțire, piepții, mănecele meletu (toate=160), 1 broșcealăc dă ginere: cămașa, ismenile meletu, i brănișor și batistă cusută, 140; 1 broșcealăc dă soacră: cămașe i testemel, 70; 1 boșcealăc dă nun, dă meletu; brăișor, batistă cu fir și cu beteală, 180; 1 gevea dă nună, sangulie, cu fir i cu beteală, 60; 1 așternut tulpă, cu cincii perne cu puf i cu malteh; i ipac, alte fețe de bumbac, la perne (toate=150), 1 săltea cu trei perne de carton bun, cotu po. tl. 3¹/₂, căpt(u)șala de bogasiu, i deosebit fultucu dă pânză dă Braș(o)v subțire cu lână (toate=135); 1 cearșaf subțire, în patru foi, coți 12, pentru așternut, 1 plapomă de atlazu cu bum-

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 223.

²⁾ *Ibidem*, p. 153.

³⁾ Idem, *Doc. Bistr.*, II, p. 95-9.

⁴⁾ Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 143-4.

bac, cu cearșafu ei de bumbac suptire, coți 14 (toate=130), 1 anteriu dă noaptea, dă stambă, 40; 1 scoartă dă pat, 50; 1 masă mare dă coți 14, 30; 1 masă mică, coți 6, 15; 12 șărvete vârgate cu borangic, 35; 1 prosop, 12; 1 măhramă dă mâini, 6; 1 ladă mare pentru haine...

«Condeele ce s'au mai dat la nuntă, însă : 1 giubea dă ghelm(e)sut roșie cu nufeă și cu tup dă jder, dă purtare, drept tl, 120, 3 testemeluri bune, 34; 1 fes albu, 3; 3 simezeturi, doaoă cu orbote, unul sadè, din care unul de zăbranic, 36; 1 păreche pantohi, 4; 2 părechi strămhi, 6; 1 păreche izmene de pafta, 16; 1, ipac, dă bumbac dă casă, 12; 1 basmă dă nas, 2 $\frac{1}{2}$; 1 ghierlant de flori, 6; 3 $\frac{1}{2}$ coți panglice pentru încinsu 6; 1 coți panglice înguste, 1 $\frac{1}{2}$; 2 basmale albe de făclii, 9; 1 testemel dă cumnată, 9; 1 batistă dă cumnată cusută, 18». ¹⁾

Altă foaie de zestre din Fevr. 3, 1818 : «10 șărvete, 2 peșchire dă obrază, 4 perne albe..., 4 perne de cartom, 2 scoarțe, 2 plocoad : unu albu și unu roșu, 1 rochie ghermesut, 1 scurteică za cacomu, ipac dă purtare, 1 bușculăc (boccealăc) dă socru, 1 iapac dă cum(nat), 1 iapac dă ginere, 1 păreche paftale dă argint cu colanu lor, 1 salbă de 120 rubiiele i un funduc». ²⁾

11. Unitatea portului local, de sigur că și-o cunoaște Românul și mai ales Româncă în toate amănuntele ei; o cunosc chiar și viitoarele gospodine, fetițele cari își fac *păpușile* lor, îmbrăcate exact în costumul locului, în chipul cel mai frumos adesea, fapt care a și născut zicala : «îmbrăcăt ca o păpușă». Copilele de trei ani chiar stărue pe lângă mamele și surorile lor să li se facă o păpușă, de care capătă o nețărmuită dragoste : o țin la piept ca să-i dea țâță («papă țâță, fata mării»), o leagănă pe brațe, ca s'o adoarmă, o culcă cu capul pe căpătăiu și o învălesc. Copilele mai mari le fac fel de fel de straie cari seamănă cu cele obișnuite.

Jocul cu păpușile încetează la vârsta de 12-13 ani.

În chip rudimentar, o păpușă se face din trei picioare ale unui băț, râtezate ca să poată sta pe loc neted. La cap i se pune un capac de cutie de chibrituri rotund, un ciocan de popușoiu sau un cilindru scurt de lemn; capul i se învelește cu pânză albă, i se fac ochi, nas, gură și urechi cu cărbune sau cerneală; în loc de acestea, de cele mai multe ori se coase aceste urme desemnate cu ar-

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.* VII, 44-5.

²⁾ *Ibidem*, p. 55.

niciu negru. In cap i se pune o viță de păr de femeie împletit, *leagă* (se îmbrobodeste pe dedesubt) și apoi se îmbrobodeste. Sărbătoarea însă, șade cu capul gol ca fetele mari.

Dacă vrea copila să-și facă păpușa mireasă, îi pune peteală în cap, spre a-i atârna pe spinare.

Trupul i se înfășoară cu cârpe sau petici, îmbrăcând-o apoi cu baschină, polcuță, etc. I se pun fonte sau panglici colorate la mijloc.

Când băieții fac case, fetițele își duc și ele păpușile lor, le pun la masă, cu mâncare în hârburi, etc.

Păpușile, ca ori și ce fată, trebuie să aibă și *zestre*: *cămăși* (albături, lingerie), straie și altele, ca să fie gata de măritat,

«Mă duc cu păpușa» sau «cu păpușa», zice o copilă când își ia păpușa și se duce la altă fată. De observat e că fetițele din Țepu-Tecuciu nu țin de loc la păpușile de târg, cele cu ochi de sticlă, cu trup de gips sau de porțelan. ¹⁾

12. In general, hainele se *croesc* după măsură, ca lungime și lărgime; unele gospodine meștere, cari lucrează și pentru altele, «cari lucrează prin sat», cum se zice, au și *tipare* de hârtie de diferite combinațiuni. Stofa sau pânza croită se *însăilează*, se coase sau se prinde cu ață din distanță în distanță și apoi odată haina încheiată, se *coasă* cu acul. In unele părți, precum în ținutul Sucevei, casutul mai poartă numele de *pongosit* (verb: a *pongosi*) ²⁾, iar a coase rău însemnează a *cârpoji* și în partea pomenită a *potânji* ³⁾

Acele se păstrează în *acarnițe* numite și *acărițe*, *aconițe* și *acari* ⁴⁾, sau în niște saci sau *pernițe de ace*, umplute cu nisip, fâină, etc. și spânzurate în pereți. In aceste pernițe stau acele înfipte.

13. In literatura populară și mai ales în cântece se pomeneste adesea despre îmbrăcăminte cu deosebite rosturi: unele ne descopere părți de îmbrăcăminte locală, necunoscute în alte ținuturi; altele ne dau urme dispărute, altele ironizează abaterile dela costumul național local. ⁵⁾

Am arătat motivele pentru cari o descriere a portului, în

¹⁾ T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 70-1.

²⁾ *Șezătoarea*, III, p. 85.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ *Etym. Magn. Rom.*, 120-1.

⁵⁾ Victor Onișor, *Doine din Ardeal*, I, p. 11. — *Ibidem*, p. 15. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 227. — *Tribuna*. Sibiiu, an. 1881, p. 246. — Onișor, *op. cit.*, p. 77. — *Etym. Magn. Rom.*, la *abagiu* «s. m. sorte de manteau de femme». Intr'o foaie de zestre din Moldova, din 1669, printre alte haine

mod sintectic, nu este cu puțință. Pentru aceasta vom da în cele ce urmează crâmpeie de descripții din diferite regiuni ale românis-mului. Incepem cu *România*.

CAPITOLUL II.

PORTUL DIN SATUL ȚEPU, JUDEȚUL TECUCIU.

Avem a face cu un sat mai mult de șes, de 18 km. la N. de orașul Tecuciu, sat locuit de agricultori și podgoreni. Fuduli, că nu trăesc pe *boieresc*, ajunși de azi pe mâine, Țăpenii au multe în-sușiri cari îi deosebesc de satele vecine, fie ca apucături, fie ca da-tini, fie ca port.

Portul care se obișnuște în general astăzi, nu-i, cred, decât un costum de vechil, de vătav boieresc, de acum o sută sau două de ani. În linii mari, e simplu. În 1905 d-l N. Iorga observă ace-laș lucru, în Nicorești, la 10 km. V. de Țepu. «Portul mi s'a părut că seamănă la unii cu al Bulgarilor de pe malul Dunării, dar el nu-i decât vechiul port, păstrat și la Odobești, al târgoveților ro-mâni din trecut».

Tot ce cuprinde portul în afară de «cămăși» (albituri), poartă numele de *straie* cât este nou, și pe cel de *bulendre*, sing, *buleandră*, după ce s'a învechit. *Rufe* înseamnă pe aici «cămăși» rupte, cari se poartă la munci grele sau acolo unde este prilejul de a se murdări. Cu înțeles de dispreț, când bulendrele stau asvârlite una peste alta în pat, se numesc *boarfe*.

Încălțăminte. Încălțăminte n'a ajuns și nu va ajunge multă vreme la o imitare a târgovețimii. *Ciubotele* sau *ciobotele* vor fi pur-tate atât vara cât și iarna de bărbați (vara mai ales de cei cari n'au *îininei*, căci Țăpeanul rar umblă cu *opinci* sau cu picioarele goale), cât și de femei, copii și bătrâni. Fetele și babele nu le prea poartă. Ciubotele-s de *iuft*, piele groasă, iar forma nu seamănă de loc cu a unui picior, deoarece pot fi încălțate în oricare din ele. *Tureatca* sau *carâmbul* e înaltă până la genunchi și unii o aveau mai îna-

---

se vede și: 1 *habaciu* de salmară cu spinări de sobol, 1 *habaciu* de aclazu neblănit. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 206. — V. Onișor, *op. cit.*, p. 55. — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 148-9. — S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Dom-nului*, p. 48. — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 35. — M. Canianu, *op. cit.*, p. 64. — *Ibidem*, p. 236. — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 45. — *Ibidem*, p. 144. — M. Ca-nianu, *op. cit.*, p. 54-5. — *Etym. Magn. Rom*, p. 47.

inte răsfrântă în jos, de un lat de palmă (mai ales uncheșii). Talpa ciobotei, pe lângă cea propriu zisă, mai are până la patru *pingele*, în total o grosime până la 2 cm. Pe margine talpa e țintuită cu ținte (fig. 534) pe un rând sau două, și în plus, câte odată, încă unul median.

Peneagul (partea de deasupra călcăiului), ca și tureatca, este dintr'o singură bucată de cele mai multe ori. Când ciobotele se rup în tălpi, se *petecesc* cu petice groase și mari, la cei 5 sau 6 «ciobotari de iarnă» sau «ciobotari pe apucate», câți sunt în sat. Dresul se face grosolan și la urmă îl poate face oricine, care are sulă și piele. *Urechile* ciobotei sunt de piele și-s simple. Tureatca este căptușită cu un fel de piele roșie-gălbuie, subțire și păroasă, numită *meșină*. Sus și în partea dinapoi, tureatca este de cele mai multe ori *nerăscroită*, adică dreaptă. *Peneagul* are un *șinten* făcut din piele, care slujește la sprijinul acestei cisme în vârful celeilalte, la descălțare. Scoaterea ciobotelor se face și cu ajutorul unui scăunel cu patru picioare, răsturnat. La școala de ofițeri din București, descălțarea se face cu un aparat numit *slugă*, *câtel* sau *trăgătoare* (fig. 535).

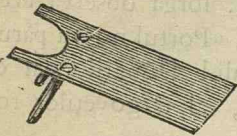

Fig. 535.

Babele și unchiașii poartă adesea *ciobote la o talpă*, numite încă și *ciobote la rămpaz*, cu o singură talpă și cu vârful cu două colțuri.

Ciobotele mari, purtate de unul mic, ciobotele vechi sunt poreclite *șotroage*, *șotoroage*, *hodroage*, *broșcoroage*, *tărăitoare*, etc.

Flăcăii au pentru sărbători ciobote cu tureatca strămtă și răscroite sus ca cisma din oștirea călare; la peneag au pinteni mari, călcăile nălțate și potcovite, ca la orice om care ține la ciobotele sale; vârful li-i ascuțit dar nu mult.

Ciobotele se lucrează la ciobotari din sat, ori la târg, pe la ciobotarii de mână a doua, și când și le fac dea'ntregul din nou, zic că-s *făcute de poruncea*. Țin, după lucrul și purtat, doi ani cel puțin, după care vreme, dacă se strică, se *căpustează* sau se *incăpustează* păstrându-le numai turețele.

Ciobotele se fac largi, pentru a încăpea în ele multă *obială* (pron. pop. *ogheală*). Obielele se fac prea rareori înadins (am văzut frumoase țesături de obiele în Novaci-Gorj), de cele mai multe ori se capătă dintr'o haină veche, *lăsată*, din *saci*, *șubali*, etc.

Nu se spală niciodată, iar dacă sunt ude, se lasă seara pe lângă foc sau se pun pe cuptor sau sobă ca să se usuce.

Flăcăii pentru sărbători au *călțuni*, mai lungi decât ciobotele cu câteva degete, ca să li se vadă vrăstele colorate. Sunt groși, făcuți din dimie «trasă la chiuă». Copiii mici și cei de școală au călțuni împlețiți în casă. Numai babele poartă ciobote fără obiele, căci ele stau mai mult în casă.

Încălțăminte în general se poartă rău. Seara ori sunt puse pe lângă foc, pe deoparte, ca să se usuce (când vine mîța și le răstoarnă peste jăratec!), ori sunt spânzurate de coardă la un cuiu, ori sunt aruncate în «su-pat» (sub-pat) unde le putrezește ața.

Se ung pentru sărbători cu *păcură* și se dogoresc pe lângă foc până ce păcura intră în piele, ori se lasă vara la soare. Se mai pot unge cu *osânză de porc*, slănină, seu de oaie sau de vacă, untuță de pasăre, etc., însă acestea nu trebuesc să fie sărate. De câțiva ani se întrebuițează și *dobotul* de păcură, verzuu.

Cioboatelor vechi li se taie tureatca și se poartă așa numai căputa, numite fiind *rapalăi*.

Imineii sunt încălțăminte de vară pentru sat și sărbătoare. Cu imineii nu se umblă pe câmp, decât doar la tăiat sau la ridicat de vie, pentrucă întră pământ în ei. Imineii au o formă «mai trasă», după picior; se fac tot din piele de iuft, cu acelaș fel de călcăiu și talpă ca și ciobotele, țintuiți și potcoviți. Potcoavele sunt bătute cu cuie de sârmă. Se ung ca și ciobotele. Ii poartă oamenii bătrâni, bărbații; ai copiilor se chiamă *imineuși*, putându-se «tocmi» sau «porunci» și din piele de *vax*.

La spate au câte o ureche de piele care stă afară; dinainte se leagă cu o ață sau cu o curelușă subțire de piele, petrecându-se prin *bortele* cari pot fi căptușite cu ochiuri de alamă. Unii iminei, mai ales ai celor bătrâni, sunt *obli*, adică fără încheietură, apropiindu-se de forma pantofilor; sunt la o talpă. Morții se încalță totdeauna cu acest fel de iminei.

Cioboțelele (sing.: *cioboțică*) sunt asemănătoare cu *ghetele* cu gumi-elastică. Ele-s purtate de fete, femei și flăcăi. Bărbații în vârstă, cei bătrâni și copii mici nu le folosesc. Pielea este de vax. În vârf au «*vârf*» ornat cu șiruri și flori de găurele fiind *pliscuiet*, adică ascuțit sau nu. Călcăiul la flăcăi și mai ales la fete mari (femeile măritate le poartă pe cele de față mare, la biserică, nuntă, horă, când se duc la neamuri) *eră* și, pe ici pe co'o, este și astăzi, lung de 6-7

cm. Ai flăcăilor sunt ținuiți pe talpă. Ai fetelor mai rar; la aceste din urmă însă, călcâiul li-i potcovit pe dea'ntregul cu o *potcoavă galbenă*.

Femeile în vârstă și cele bătrâne purtau până la 1890—azi în tot satul n'or fi decât 10 perechi cel mult,—un fel de cioboțele *mai din topor*, cu tureacă înaltă de 20—25 cm., cu găuri și cu copci galbene, cu călcăile late, la o talpă, deci foarte ușoare. Ele se numesc *bocance*.

Ghetele copiilor mici se numesc *boței* (sing. *boțel* sau *boțeu*) și mai rar *botine*, și având *limba* de piele obișnuită.

Cioboțelele, bocancele și boței se poartă cu piciorul gol, cu obială subțire sau cu călțuni de casă sau de târg.

Botforii (totfori, botfuri, bofuri) au început să dispară. Aveau turețe tari fiind legate cu *creții*, cari aveau o grosime de 15—20 cm., fiind strânși, sau până la 50 cm. când se întindeau. Un *creț* avea 5 sau 6 curmături. Botforii erau răscoiți la spate ca la cavaleriști, cu urechi de pânză, talpă groasă neținută, cu călcâiu lung, subțire și oblic în lăuntru. Se ungeau cu untură de pește sau se vâsuiu de flăcăi și tineri însurați.

Papucii sunt purtați numai de femei și fete; cu toate acestea în Movileni pe Siret, la 20 km. am văzut flăcăi și oameni bătrâni umblând cu papuci prin sat, chiar și sârbătoarea.

Călcâiul e numai dintr'un potlog, fără ținte sau potcoave. Se poartă cu piciorul gol, iar sârbătoarea cu ciorapi.

Intr'o vreme se purtau papuci de stofă ornați cu cusuturi colorate și mărgeluri. Astfel de papuci sunt foarte rari. Ei se numiau *conduri*.

Opinca nu-și găsește sălaș printre Țăpeni, cari au pus-o numai în șireagul anilor de secetă (1899), dar mai înainte și după este desprețuită și dată pe seama jitarilor (păzitorilor de țarine), văcarilor (păzitorilor de vite), calicilor și țiganilor, în sfârșit «celor de soiu rău». Rar care o poartă vara, numai *la câmp*, la arat mai cu seamă. În sat, cei ce n'au iminei, preferă să umble mai bine cu picioarele goale decât cu opinci; mulți umblă cu *șotroage* rupte și peticite petec peste petec, dar opincă nu pune, «că n'a pus neam de neamul lui».

Opincile se cumpără rar. Cei mai mulți le fac din piele de porc, după ce i-a tuns părul, și din piele de vită nedubită, ori cumpără cu până la 1 leu pielea din târg, făcându-și din ea opincile singuri. Opincile făcute de gospodari au două încrețituri: una la spate și

alta înainte. Laturile ori se confundă cu marginile tălpii, ori sunt drepte, dacă pielea a fost mai lată.

Curelele de legat opincile peste picior sunt ațe de fuior sau de lână. Cele mai bune însă sunt *târsinele*, ațe împletite din păr de capră, lungi de 10—12 m. Obiala opincii este la fel cu a ciobotii.

Îmbrăcămintea la bărbați. Copiii de parte bărbătească încep a se diferenția în îmbrăcăminte, de fete, la vârsta de 4 sau 5 ani. Ce poartă până atunci vom vedea la îmbrăcămintea femeiască.

Cămeșa la bărbați e cel mult până la genunchi de lungă. Ea se poartă pe deasupra izmenelor, atât vara, când — la câmp mai ales — se umblă numai în cămeșă și'n ismene, cât și iarna, «când cămeșa se bagă în pantaloni».

Cămeșile sunt făcute *toate* de gospodine, din pânză țesută de ele în răsboiu, *câlți în călți* adică pânză cu urzeală și bătătură de călți. Azi, acest fel a început a se părăsi și numai gospodinele sărace mai coasă din ea. Mai sunt apoi felurile: *tort în călți* cu urzeala de tort, *tort în tort*, și cel mai des *tort în bumbac*, cu urzeala de bumbac; apoi, *bumbac-sadea*, *bumbac-sacăz* cu bumbac obișnuit în urzeală, *sacăz* cu bumbac obișnuit, etc.

Înul cultivându-se pe o scară cu totul răstrânsă, pânza de in este rară.

Cămeșile sunt de două feluri: *cu platcă* și *fără platcă*. Cele fără platcă se fac în chipul următor: Se ia lungimea cămeșii, de pildă de un cot și jumătate, și se taie din valul de pânză o lungime îndoită: trei coți. La îndoitură se face croeala pentru gât, iar dinainte și la mijloc, croeala pentru «gura cămeșii» (fig. 535).

Pe marginile răscoiiei gâtului se coasă gu-

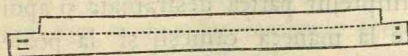

Fig. 537.

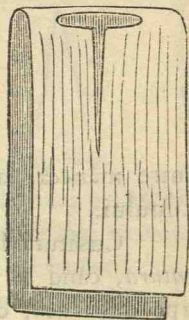

Fig. 536.

lerul (fig. 537), lat de 3—5 cm. și din acelaș fel de pânză ca și cămeșa. Jumătatea de sus a gulerului se va răsfrânge în afară. La gât se încheie cu *bumbi* (pron. pop. *bunghi*) albi sau galbeni, prin ajutorul unor găuri făcute în pânză și tivite «pe după ac» spre a nu se dăstrămă, sau prin mijlocul unor cheotori făcute din ață și făcute apoi și ele, tot «pe după ac». Prea rar, în loc de bumbi și

cheotori, se leagă la gât cu două ațe făcute din fire de tort. Legarea se face *cu lat* sau *cu ochiu*.

Mâneca se pune la cămeșă în dreptul mijlocului pânzei. Când *spinarea* și *dinaințile* cămeșii (cele două părți) sunt atât de late cât și pânza, și mânecile vor fi la fel. Când cămeșa este pentru un om mare și când mâneca ar fi prea scurtă din latul pânzei, se face atunci mai lungă punându-i-se *brățare* (fig. 538) ori făcându-i-se *croeala* din lungul pânzei. Cămeșile cu brățare se aseamănă în croeală cu cele dela târg, numai că sunt mai crețe, mâneca fiind mai largă iar brățarea strânsă de mână.

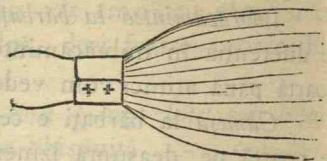

Fig. 538.

De obicei, pânza neavând de cât o lățime de jumătate de metru, poalele cămeșii ar avea o circumferență de 1 m., ceea ce ar împiedeca pe cel ce o poartă chiar și la mers. Pentru a o mai lărgi,

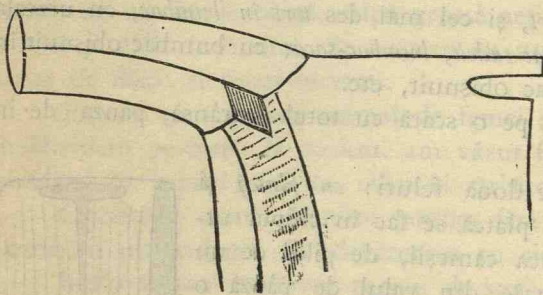

Fig. 539.

i se pune un *clin*, un trapez de pânză, lat jos de 30 cm. iar sus, la subsioară de 5—10 cm. Apoi, pentru ca cămeșa să nu fie strâmtă subsioară, i se pune o *pavă*, un petec de pânză pătrat sau rombic, având două laturi cusute

între mânecă, iar două între spintecătura făcută în partea de sus a clinului. Cusătura la acest fel de cămeși este de două feluri: *cu refecătură*, când se răsuțește împrejur partea destrămată și apoi se coasă «pe după ac», cum se face la mâneca cămeșii și la poale, sau *cu tivitură* (pron. pop. *tighitură*), *tivind*, adică îndoind de două ori partea destrămată și cosând apoi «în urma acului», cum se face la piept. Ața de cusut este bumbacul răsucit în două, sau tortul fiert.

Cămeșa cu platcă este «mai așa». De ordinar, cu platcă se fac cămeșile de fuior și cele de bumbac, cu guler răsfrânt și cu brățări. *Platca* nu-i altceva decât o continuare a mânecilor, de cari se prinde *spinarea* și *dinaințile* sau *pieptii* prin crețuri. La cămeșile de tort, *spinarea* se prelungește pe sub platcă până la guler. *Platca* nu-i

pusă pentru altceva decât pentru tărie, căci pe umeri se poartă traista, coasa, secera, etc.

Cămeșile tinerilor sau ale bărbaților tineri se fac din pânză de *burangic*, cu urzeală de *bumbac* sau *tiriplic*; au mânecile largi și-s înflorate cu felurite flori cusute cu arniciu roș și albastru, iar mai rar și de altă culoare. Atingând aici și cămeșile femeiești din acest material, trebuie să spun că cele mai frumoase sunt cele cari au flori de *mică*, în chip de solzișori, suprapuși unul peste altul și cusuți printr'o gaură mijlocie. Acest fel de cămeși se leagă la gât cu baiere de cari atarnă canafi.

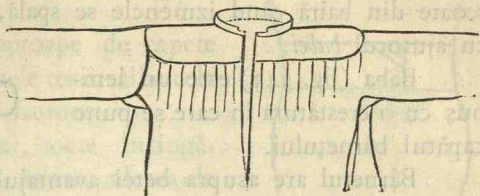

Fig. 540.

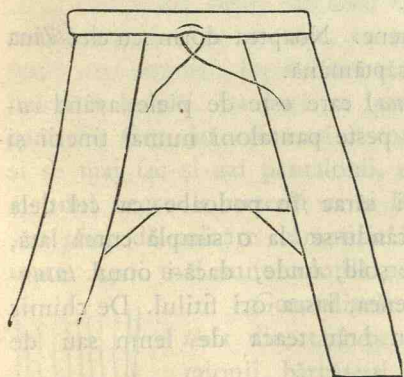

Fig. 541.

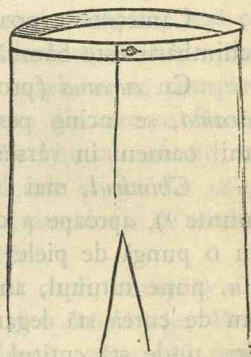

Fig. 542.

Izmenele, sing. *izmană*, poartă numai bărbații. Numai pe friguri nespuse și la drumuri lungi, se aude că cutare femeie, mai «emancipată» ca să zicem, a îndrăznit să îmbrace izmene bărbătești.

Pânza din care se fac izmenele este cea mai groasă: fuior în călți sau fuior și călți în bumbac.

Copiii încep prin a purta *izmene cu bată*, cari au *bumbi* (nasturi) și deci *prohab* ca și pantalonii, cu sau fără *tur* (fig. 542). Cele obișnuite, «de rumân mare», au o formă foarte urită. Șoldurile și *cracii* sunt de pânză pe lung, iar între picioare au *turii*, sing. *tur*.

Turul se mai lărgeste puțin (!) prin ajutorul *puului*, care are acelaș rost ca și *pava* la cămeși (fig. 542).

Cu această arhitectură, izmana poate avea sus o circumferență

de 2 m. Pe trup, izmenele se țin cu ajutorul *betei* (bată), goală pe dinăuntru, cu două deschideri, pe unde se scot capetele *bairii*, sau *bârnețului*. Aceasta face ca «*izmenele cu bârneț*», să n'aibă nici dos, nici față. Bârnețul este de cânepă sau de lână și lung de 1 m. 50. El se scoate din bairă când izmencele se spală, bângându-se din nou apoi cu ajutorul *babei*.

Baba (fig. 543) este un lemnuş cu o creastă în care se pune capătul bârnețului.

Fig. 543.

Bârnețul are asupra *betei* avantajul că omul se poate strânge cu el cât vrea, mai ales în timpul prasniciilor, strugurilor și pepenilor!

Izmenele sunt mai lungi decât pantalonii, peste cari se *suflecă* (*sufulcă*, *sumei*).

În cămeși și izmene merg oameii la munca câmpului, vara, la căratul snopilor, treierat, cosit, etc.

Cămeșile se poartă peste izmene. Noaptea dorm cu ele. Ziua schimbării este Sâmbăta la fiecare săptămână.

Cu *cureauă* (pron. pop. *cură-ua*) care este de piele, având *cătaramă*, se încing peste mijloc sau peste pantaloni numai tinerii și unii oameni în vârstă.

Chimirul, mai subțire și mai sărac în podoabe ca cel dela munte ¹⁾, aproape a dispărut, reducându-se la o simplă cureă lată, cu o pungă de piele într'o parte la șold, unde, dacă-i omul *tutun-giu*, pune tutunul, amănarul, cremenea, iasca ori fitilul. De chimir sau de cureă stă legată și prinsă în brău teaca de lemn sau de fier, unde stă cuțitul.

Brăul se poartă atât vara cât și iarna de toți începând cu flăcării și nevestele tinere. Unii îl poartă peste cămeșă deadreptul, alții peste cingătoarea pantalonilor sau fustei. Pentru oamenii în vârstă, brăul este roș; pentru bătrâni e alb sau verde.

Lungimea brăului este de 5—8 coți sau chiar și mai mult, iar lățimea este de 40 cm. aproape. Foarte rar se poartă pe lat; cei mai mulți îl poartă îndoit, înconjurându-se cu el «pe la brău» (pe la mijloc, deasupra șoldurilor).

Lâna din care se face este *parul* aspru, scos din lâna oilor țigăi. Pe la capete are ciucuri, lungi de 10—20 cm. făcuți din înnodarea firelor de urzeală, la marginea bătăii. Ciucurii dela capătul *sufus*

¹⁾ Prea frumoase chimiruri am văzut în munții Olteniei.

(de desubt), atârnă la unii, iar cu cei deasupra se leagă brâul dându-se jumătate pe deasupra, iar jumătate pe dedesubt (fig. 544). În brâu poate se purtă orice. Bărbatul își pune punga, tabacherea, cosorul sau altceva, femeia un ou, o basmă, etc.

Câte odată, brăele aproape de capete au vrăste colorate, albastre cele roșii, albe cele verzi. Ai flăcăilor au canafi frumoși.

Ața. Pentru copiii mici, toate încingătorile se reduc la o ață sau *baieră*, adesea de lână răsucită în două, ori împletită în trei. De un capăt al ei, copiii își leagă ața briceagului, vara, când și-l cumpără pe vremea nucilor. El se leagă cu ață printr'o gaură făcută cu vârful suculei înroșit în foc.

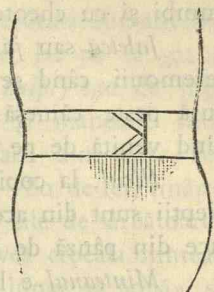

Fig. 544.

Pantalonii sunt, sau erau exclusiv pâna prin 1880—5 «de cei moldovenești», cu tur mic, cu aceeaș croeală ca și izmenele, însă cu mult mai strâmți. Deosebirea e că pantalonii au bată, și deci probab fără bumbi. La bată se încrețesc. Pentru copii, ei se cumpără gata din târg, iar cei mari îi tocmeșc. Pânzetură din care se făceau și se mai fac și azi pantalonii, e de lână în trei ițe cu un fir roș și unul negru la urzeală ca și la bătaie. Altfel este și cea de *șaiag* sau *șaiag* de culoare cărămizie închisă, pentru pantalonii de sărbătoare. Apoi mai sunt colorile negre, cafenii, etc.

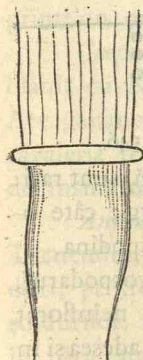

Fig. 545.

Gospodinele cari fac pentru copii, cumpără *mățerie* din târg pe care o croesc și o coasă ele. Pantalonii bărbătești sunt atât de lungi, că se văd două degete din izmene, pe cari adesea le suflecă până sub genunchi (fig. 545).

Pantalonii strâmți sau *nemțești* au început a înlocui vechile modèle, mai cu seamă la flăcăi; după 3—4 ani dela însurătoare însă, revin tot la cei bătrânești pe cari îi poartă până la moarte.

Birnevigi au întocmai croeala și forma izmenelor, cu turi mari și cu bârnet. Se fac din pânza groasă de suman, tras sau nu la piuă, de culoare surie, obișnuit. Cusăturile le sunt acoperite cu *găitane* sau *șirături* de lână colorată. După purtare, țin mult, până la 8 sau 10 ani.

Flanica sau *flaneaua* se face de gospodină, din lână moale cu pîr mult, împletindu-se în andrele și de mai multe ori fără *gură* la

piept, ci numai cu locul pentru scosul și vârîtul capului. Unele au mâneci, altele nu. Celor cu gură, li se pun șireturi de târg cu bumbi și cu cheotori. Oamenii bătrâni nu le poartă.

Jaletca sau *jăletca*, vesta dela târg, e o haină de sărbătoare și ceremonii, când se poartă cu spențerul descheiat ori numai ea singură peste cămeșă. Ca croeală este întocmai ca și a târgoveților, fiind venită de pe acum 25 de ani.

Ilicul, la copii, are forma jaletcei, cu deosebire că spinarea și piepții sunt din acelaș fel de materie. N'are răscoeală la gât și se face din pânză de lână, groasă + șaiag sau suman dat la chiuă.

Minteanul e haina uncheșilor. E «drept», adică cât e de larg la umeri este și la poale; mânecile de asemenea îi sunt largi. Se încheie pe dinainte cu bumbi sferici de fier, mai cu seamă, fiind apoi înflorat dinainte și pe spate cu flori făcute din șireturi negre. Flori au și la mâneci. «Tăietura», adică lungimea poalelor se reazemă pe șolduri. Minteanul e o haină iubită de oamenii bătrâni și toți vor și lasă cu limbă de moarte să fie îngropați cu mintean și brâu verde.

Fig. 547.

Spențul sau *spențurul* (spențer) e haina bărbătească ce aparține mai ales tineretului, având răscoeală după trup. La spate are o tăietură de 20-25 cm., cu câte trei bumbi de carton presat sau tablă de fier de fiecare parte (fig. 546). Pe dinainte au câte șase bumbi, (fig. 547). Este scurt până la brâu. Ca și pantalonii, are două buzunare cu *clape*. Sunt căp-

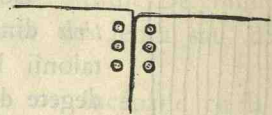

Fig. 546.

tușite cu astar sau căptușeală de bumbac prost. Cele de lână sunt rari.

Spențurile, ca și pantalonii, mai ades se fac în târg; câte odată însă, și pentru purtat pe lângă casă, le coase și gospodina.

Sumanul e cunoscut de toată lumea. Il are tot gospodarul, chiar și cel cu îndestulă dare de mână. Este simplu și neînflorat (nu ca în părțile Olteniei, cu flori pe la poale, guler, mâneci și adesea și în spate sau pe piepți). Coloarea sumanului cea obișnuită este sură, rare ori albă (dimie) și încă mai rar cea cărămizie închisă. Gospodarii nevoiași îl cumpără gata din târg, dar aceasta nu ține multă vreme. Cel făcut în casă, din pânză de casă, ține «până ce ți se urăște purtându-l», până la 15 ani. Un suman mic, pentru copii, se

chiamă *sumăieș*. În jud. Suceava, sumanul se chiamă *sucman*, cum de altfel tot astfel se numește și pânza din care se face.

Contomanul e o haină de iarnă rară. Are croeala sumanului, însă e cu guler așezat; e blănit cu blană de oaie, iar pe la gât și piept are margini de blană de vulpe (pron. pop. *hulpi*) sau de lup. Blana se pune numai până în dreptul brăului. Și mânecile sunt blănite. Gulerul îi este lat de 2—3 degete. Se face din șajac ori stofă groasă și scumpă de casă, costând unul 60—80 de lei, ținând toată vieața omului, deoarece se poartă numai în zile de sărbătoare.

Fermeneaua și-a luat rămas bun din sat. Avea croeala minteanelui, blănită cu hulpe, cu mâneci largi, poale lungi «a popă» și guler mic. Astăzi nimeni n'o mai poartă. La 25 Aprilie 1905 s'a înmormântat cu fermenea cel din urmă gospodar țapean, postelnicul Constantin Mândru, în vârstă de 93 de ani. Asta i-a fost dorința lui: «să mă îngroape cum eră pe vremurile noastre».

Mantaua sau *șuba* a început a luă loc printre contomane. Se aseamănă la croeală cu cele militarești. Pânza din care se face este groasă, gălbuie, sură sau neagră; este blănită. *Gaica* dela spate (*benlița*) este lată cât un lat de palmă, cu câte patru nasturi, cu toate că de cele mai multe ori n'are cheotori. Se poartă sărbătorește și la deosebite ceremonii, de cele mai multe ori descheiată în față. Are guler lat și flori de găitane. Pe spete, sub guler, îi atârână, prinsă în bumbi, *gluga*, *gluguciul* sau *gugiul* (capișonul) ce se termină printr'un canaf.

Chepeneagul are croeala sprețurului. Unele au guler răsfrânt, blănit cu blană de vulpe ca și pieptii, iar restul, cu blană de oaie. Are găitane cu cari se încheie în față ca și tunicele soldaților din cavaleria română. *Chepeneagul* e de postav gros. Altă dată eră haina de însurătoare a flăcăilor.

Antereul sau *zăbunul*, cum i se mai zice în satele din josul Tecuciului, nu-i lung ca «antereul popilor». Este scurt până la șolduri, pe trup, fără tăietură la spate, cu două tăieturi în dreptul soldurilor. Se face numai în casă, de către gospodine, din lână «păr în păr», un fir roș și unul negru la urzeală, bătaia fiind toată roșie. Se încheie cu cheotori făcute din găitane subțiri, cumpărate din târg, cu bumbi de tablă sferică. În dreptul țățelor are găitane pe cari se înșiruesc bumbi la fel cu cei pomeniți.

Antereiele se fac în sat de unele gospodine și mai ales de babe meștere și nu-s gospodari cari să nu le aibă. Antereiele sunt

umbăcite cu lână. Căptușeala este de pânză de fuior. Cusutura se face prin împunsături cari desemnează pe spate frumoase figuri sau desemnuri, precum: un ol cu flori, romburi regulate, cercuri concentrice tăiate de alte linii piezișe, arcuri, etc. de o simetrie desăvârșită. Un antereu ține până la 6 ani. Se poartă pe frig.

Antereiele copiilor mici au poalele lungi până sub genuchi, apropiindu-se de forma vechilor *baibarace*, nume pe care încă-l mai poartă antereul și azi.

Boanda sau *bondita* este făcută din piele de oaie, bine dubită, de către cojocarii din târg sau cei din sat. Are croeala ilicului, fără mâneci, încheindu-se pe o coastă cu cheotori și noduri de piele. Le poartă numai bărbații și femeile tinere. Cele cari se fac în sat sunt simple; cele poruncite la meșteșugarii din târg, sunt pline de flori, cu colori vii, roșii, albastre și negre. Boanda se poartă sub haină, bărbații câte odată nu, dar femeiele în totdeauna; purtarea bonditei de către femei se socoate totuș ca o usurpare.

Cojocul este de două feluri: cel scurt este sau de purtat, și atunci este simplu, sau e de sărbătoare și atunci este înflorat că nu se mai vede pic de piele pe piept și pe spate. Cojocul mai poate fi și lung, trecând până dincolo de genunchi. De câteva decenii însă, cojoacele și mai ales cele lungi au început a-și lua rămas bun.

Mai sunt și cojoace de mijloc, nici scurte, nici lungi, totdeauna pentru purtare. Toate se încheie cu cheotori și noduri făcute din șuvițe de curele, iar la gât legându-se cu canafi sau ațe de piele.

Sarica, de origine mocânească, a fost într'o vreme purtată și de gospodarii câmpeni. Astăzi însă, nu știu dacă mai este una în tot satul. Se făcea în casă, din *mițe* lungi de oaie, atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară. Eră lungă până la genunchi cât și până mai jos, iar țesutul ei special nu l-am putut afla dela nimeni până acum. Atâta știu că n'avea piele, ci numai mița ce atârnă singură.

Giubeaua s'a purtat până «la răsbel» și se zice că «sămână a giubea popească», după cum zice cântecul de mahală:

«Hai, sârba popilor, părinte, s'o jucăm,
Giubelele'n brâu cu toții să le ridicăm».

Ițarii sunt purtați de mocani și nimeni dintre plugari nu-i poartă.

Chebea, astăzi dispărută, eră lungă până la genunchi. Se făcea

în casă, din postav țesut în răsboiu sau șaiac cumpărat de pe la călugări sau din oraș.

Potării sunt pantaloni de piele; în 1903 am numărat în tot satul numai 5 perechi.

Contășul, cu croeala chepeneagului, aveă guler mare, răsfrânt, blănit cu hulpe.

Bete poartă fata și flăcăul ținând locul curelei de încins; câte odată flăcăii se încing cu ea și peste brău ca frumusețe. Late de 2—3 degete, betele se țese în răsboiu. Se *aleg* cu lână colorată în felurite chipuri. Pe margini au mărgelile albe, iar la capete le atârnă canafi lungi, groși și colorați cu o singură sau mai multe colori. Când se încing cu ele, le atârnă capetele până aproape de genunchi, astfel că la joc joacă și ele.

Basmale (batiste) nu poartă Țăpenii, obicinuit. Femeile însă, când se duc în sat, au totdeauna câte o basmă la ele. Basmalele mari, cu flori de tipar galbene, roșii, etc.; sunt și «basmale de tipar», «basmale de bucată», sau «basmale poești». Basmalele albe, cusute în casă pe la mărgini și prin colțuri cu arniciu colorat, poartă fetele și flăcăii, sărbătoarea, la horă, folosindu-le în joc ca să nu se murdărească de sudoare.

«Basmau-a-i începutul dragostei», se zice pe la noi, și uite cum. Fata căreia nu i s'a luat de vreun flăcău basmau din mână, pe furis ori cu sila, se zice că nu-i cercetată de flăcăi încă, adecă, în altă limbă, nu-i curtată. Când ieai basmau unei fete, pe lângă că deschizi vorbă cu ea, apoi fata are prilej să ți-o ceară de câte ori te întâlnești cu dânsa și astfel legătura dintre ea și tine se întărește, ducându-te adesea la ibovnicie. — Măi, când îmi dai basmau? — Vino și ți-o iea, că și eu am venit până la tine de-am luat-o! — Ba să mi-o aduci tu! — Ei, dacă-i așa, ți-oi aduce-o de seară, adică: vrei să viu deseară la tine? Și dacă fata zice: «vino», flăcăul vine cu basmă cu tot și tot cu ea pornește de acolo, ca să aibă drumul pricină și altă dată. Astfel pornește dragostea, câte o dată, dintre flăcău și fată.

Larna, copiii mici poartă la gât basmale de bucată, «ca să nu facă gâlci», adică să nu răcească.

Baidirul e adus de Unguri și astăzi nu se mai poartă. Acești Unguri au venit ca văcari sau păzitori de țarine. Erau lungi de 1 m., 1 m. 50, late de o palmă, țesute din lână moale sau bumbac, confec-

potu
Contă
kont
crușu

ționate în fabrici. Baidirul făcă parte din darurile pe cari le da nașul finului său, împreună cu *chitia*, *iorganul*, betele, etc.

Mănușile la țară se fac cu *cârligul*, rar cu andreele, din lână moale. Cele de purtat au loc numai pentru degetul cel mare, celelalte patru degete stând la un loc.

Pieptarul (pron. pop. : *chieptariu*) are forma unei pestelci, întinzându-se pe piept, și prinzându-se după umăr cu bete. Il poartă copiii mici.

Fig. 548.

Imbrăcămintea femeiască. Imbrăcămintea femeiască, și mai ales cea de purtat, cu care se umblă prin casă, este cu mult mai simplă și mai puțin înrăurită de cea de târg.

Cămeșile femeiești, pe lângă că-s lungi, se deosebesc de cele bărbătești prin aceea că n'au de loc guler, n'au clinul așa de mare, ca la bărbați și asemenea n'au niciodată brățări, de oarece femeia umblă totdeauna suflecată. Cămeșa se compune din *cămeșa* propriu zisă și *poalele*, cusute la cămeșă. Poalele nu sunt din acelaș fel de pânză ca și cămeșa, chiar când aceasta ar fi de tort în bumbac.

Când cămeșa este de burungic cu flori, atunci poalele sunt de bumbac.

Poalele sunt lungite prin ajutorul *clinilor de poală*, iarăș un triunghi cu o latură de 10-15 cm. și lungi de 40-60 cm.

Astăzi a început a se face cămeși *fără gură*, adică fără deschidere la piept. Ele sunt bune pentru fetele mari și nevestele în primul an de *nevestie*, cari n'au nevoie de scos țâțele pentru alăptat. Acest fel de cămeși nu mai au bumbi de încheiat, ci numai locul unde se vără capul. Mănecele iarăș sunt mai scurte, cam până la coate.

Copiii mici, băieți și fete, până pe la 3—4 ani, sunt purtați numai cu cămașă lungă, nu cu poale deosebite, ci dintr'un lung de bucată. Bătrânii spun că «pe când s'auziă bătând Turcul la Brăila» (1829), băieții purtau cămași lungi până la 15—16 ani.

Rochița au băieții și fetele cu cămeșă lungă. Ea este făcută din una, adică dintr'un singur lung de bucată de sus până jos. Ele se poartă până când băieții trec la pantaloni; fetele o poartă înainte, până pe la 10—12 ani. Rochița se face din *ciț* (pron. pop. *ciut*) de târg, pânză subțire, văpsită într'o singură culoare, sau cu *puchițai* (puncte și flori).

Pestelca este numele *șorțului* din alte părți. Se poartă dinainte; are o lățime egală cu 3 sferturi din lungime. Cele de casă, pentru purtat, și cele de femei sărace se fac din canură și lână proastă,

boită, iar cele de sărbătoare sunt de *cit*. Pestelcele le poartă în casă femeile și fetele; prin sat fetelor nu li-e iertat a umbla cu pestelce.

În casă ca și la câmp, adesea umblă femeile cu două pestelci, una la spate și alta înaintea, ca să nu poarte flaneaua ori fusta.

Pestelcele țesute în casă au *ciucurii* jos (fig 549) făcuți din urzeală înodată. Toate se leagă la brâu cu baidere făcute din *uruid*. Cele mai multe nu-s dreptunghiulare, ci au forme de trapez, compus dintr'o foaie la mijloc și alte două mărginașe.

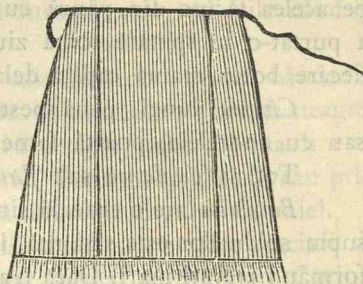

Fig. 549.

Flaneaua este specială pentru unele sate din centrul județului Tecuciu. Ca țesetură este de lână cu fir tors înadins «pentru flaneă», grosișor, numai din păr. Atât urzeala cât și bătaia este formată din dungii: una neagră, foarte rar, și mai tot deauna: una roșie și alta albastră, fiecare vrâstă având 10—12 fire. Lățimea pânzei de flaneă este cam de un metru, deoarece se va pune pe lat, când se vor coase *foile*. *Brăul* flanelei, adică partea dela cingătoare se încrețește mult, cosându-se apoi pe deasupra crețurilor o bată. Dacă foile s'ar coase cum sunt ele din pânză, una lângă alta, crețurile ce s'ar forma ar fi prea multe. Pentru aceasta cele 5—6 foi și câte odată și 8, tăiate de o lungime cât vrea femeia să-i fie flaneaua de lungă, se *răscroesc*, adică se taie pieziș la margine, făcând din ele un trapez isoscel, după care se coasă. Cercul cel mai mic se încrețește, i se pune *bată* pentru încins, iar în față i se lasă *prohabul*. Acest prohab va fi acoperit cu pestelca, cu un lat de palmă mai scurtă ca flaneaua.

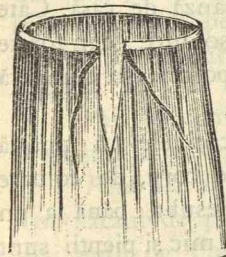

Fig. 550.

Fâsta sau *fusta* are croeala flanelei, fiind de *cit* sau de «*matérie*» de târg; ea se poartă vara la muncă, sărbătoarea, etc.

Rochia (pl. rochii) e tot astfel ca formă, însă este împodobită cu *falduri*, *halbarăle*, *volane*, *crețuri*, *găitane*, și *horbote* de târg. Se poartă numai sărbătoarea, atât timp cât sunt nouă. Rochiile fetelor mari au început astăzi să se poarte cam după jurnalele de modă și costă cam mult.

Până la 1880, babele purtau ce apucaseră pe vremea lor: *rochii*

cu piepți, ca și rochițele copiilor mici de astăzi. Ele se făceau din stofă albă de târg cu felurite flori negre, albastre și galbene.

Bărbatul rareori cumpără femeii sale rochie, din cauză că, atât cât nevasta sa este tânără, dânsa poartă rochiile «de fată mare» și pe acelea făcute din pânză cumpărată de părinții ei și care la nuntă a purtat-o în spinare toată ziua. După ce începe rândul copiilor, la fiecare botez, mama capătă dela cumătru stofă pentru câte o rochie.

Călțuni lungi, până peste genunchi, făcuți în casă cu cărligul sau cu andrelele, poartă femeile.

Tot astfel *flaneu* sau *flanică*, și *brăul* nedespărțit.

Baschina are o croeală simplă, după trup. Deasupra șoldurilor este strâmtă, iar marginile sunt largi formând crețuri mari. Dacă n'ar avea aceste crețuri, ar semăna cu «*talia*» celor dela târg. Mai anii trecuți fetele și făceau *baschină* cu *buf*, adică cu niște umflături deasupra umerilor. Ori cum însă ar fi ale fetelor mari, ale femeilor măritate sunt totdeauna simple.

Fig. 551.

Polcuța, *baschina* *babelor*, dreaptă la spate, e largă la mijloc, și aduce cu minteanul uncheșilor. Pânza de *polcuță* este cea galbenă-portocalie de lână, «dacă vrei să fie adevărată *polcuța*».

Polca ține locul antereului pentru femei. Se face în casă, de către femeile meștere. *Fața* îi este de târg, are bumbac la *bumbăceală* («vătuire»), iar *căptușeala* sau *astarul* îi este de pânză de casă. Câte odată se blănește cu piele de oaie, până pe la șolduri, dar foarte rar. Ca și antereiele bărbătești, pentru sărăcime, *polcele* se cumpără și din târg, gata. O *polcă* de casă ține 3—4 ani.

Cațaveica este șuba sau mantaua femeilor, căci ele nu poartă *suman*. Este de o croeală simplă, puțin așezată pe corp, de culoare sură sau cenușie și în totdeauna *imblănită* pe dedesubt, până la un lat de palmă de poale, cu blană de oaie. Gulerul ei mic și piepții sunt *blănuți* cu șuvițe de piele de vulpe sau de lup. Mânecele largi nu-i sunt blănite. Este lungă până la genunchi. De o parte și de alta în dreptul șoldurilor are două crăpături piezișe, dinapoi și de sus înainte și în jos, fără a avea pe dinăuntru buzunar. Femeia strângându-și *cațaveica* pe corp, vără mâinile în aceste deschizături spre a și le încălzi. *Cațaveicele* n'au nici *cheotori* cu *bumbi*.

Paltonul *femeiesc* astăzi nu se mai poartă decât foarte rar, de către babe cari l-au apucat în obiceiurile vremurilor lor. Eră cumpărat

gata în târg; e de culoare neagră și cu găitane negre. Avea buzunare mari de o parte și de alta cu multe și frumoase flori de catifea și mărgele, asemenea negre.

Acoperirea capului la bărbați. Cu capul gol Țăpeanul, ca și vecinii săi, nu umblă niciodată, afară numai cele trei zile când îi moare cineva. Nici copiii chiar.

Căciula este purtată aproape și vara și iarna de cei bătrâni și de cei săraci. Căciula se face din piele de miel, de preferință neagră, pentru oameni bătrâni și flăcăi, și albă pentru copii. Forma îi este cilindrică cu fund plan sau puțin sferic. Pentru copii, se făceau prin 1890 căciuli, cărora li se lăsă în afară urechile capului de miel.

Bărbaților și flăcăilor li-e a fală dacă își pot face căciuli de *astragan* sau *astrahan*, pe cari le poartă numai la zile mari. Căciula *brumărie* (culoarea fumului) se crede că aparține celor de soiul rău și nestatornici, cum zice și cântecul:

Cu căciula brumărie,
Spartă'n fund de datorie!

La căciulele bune, căptușeala sau dosul se face din piele de ied.

Căciula personificând bărbăția, intră într'o mulțime de proverbe și locuțiuni proverbiale.

Căciulă țesută, de pânză, nu poartă nimeni.

Pălăria. Pălăria are culoarea neagră, cu streșinile sau bordurile mari; este înaltă și are *cordică*. Se poartă cu fundul neîndoit la mijloc, cam pe ceafă și pe stânga. Copiii poartă pălării negre sau cafenii cu fundul ca o jumătate de sferă. Copiii țin mult la căptușeală.

Pălăriile tari, de păslă, *mocănești*, n'a purtat în tot satul decât o singură familie, a Oiștilor, până acum 10 ani.

Pălăriile de paie datează în Țepu din 1890. Introducătorul a fost flăcăul de pe atunci Cosma Hlizei, care cu toate că a purtat mai mult de 5 ani pălărie de paie făcută de el, nimeni nu l-a urmat. Eu și cu vreo câțiva școlari lucrând pălării de paie în 1900, am deschis gust, și astăzi aproape toți copiii satului și parte din bărbați le poartă. Prea puțini le cumpără din târg.

Broboade. Broboada, *îmbrobodirea* sau *îmbrobodeala* se face în trei feluri. *Îmbrobodeala dreaptă* (fig. 552) se face cu capetele broboadei pe sub gât și legate la ceafă cu două noduri. *Îmbrobodeala sub coade* (la ceafă), pe dedesubtul colțurilor cari atârnă la spate, când se adună cele două colțuri ale broboadei și se leagă sub *coc*.

Legătura pe frunte, când se aduc capetele broboadei pe sub coc, și se încheie pe tâmplă, *supuindu-se*.

După măritiș, femeile chiar când dorm sunt îmbrobodite.

Tulpanul, cumpărat din târg, e un pătrat cu latura de un metru. Este negru cu flori roșii sau albe (pentru babe), sau gălbui roșcat cu flori roșii și verzi. Femeile gospodarilor cu stare precum și fetele mari nu poartă niciodată tulpan.

Fig. 552.

Basmăua este bună ca broboadă pentru copiii și fetele mici.

Este roșie, cu feluri de flori. O femeie nu se îmbrobodește niciodată cu basmale, «pentrucă numai *mădamele* (Unguroaicele cari puzesc împreună cu bărbații lor țarinile) poartă basmale».

Cajmirul sau *cașmirul* este cât tulpanul, însă este de lână bună, grosuță, plătindu-se cu 5 lei bucata. Cașmirul se taie din valuri de pânză «de cașmir». Gospodina îl ținește apoi pe margine ca să nu se destrame. Cu el se îmbrobodește ca și cu tulpanul. Câte odată se poartă numai lăsat pe cap. Femeia însă, cu cașmirul astfel pus, trebuie să fie *legată* pe dedesubt cu altă broboadă.

Barizul este subțire, din «pânză de bariz», cumpărându-se din târg, din bucată sau cu bucata.

Casunca sau *casânca* este o basmă de mătăasă, cu care se îmbrobodesc fetele, mai ales când sunt de mijloc. Flăcăii o fac *lăgătoare* (cravată) la gât. Ea se ia din târg cu 2—4 lei, sau se capătă pe la botezuri, înmormântări și nunți, când sunt ca *vornici* și când o poartă pe piept.

Batista este albă, în trei colțuri, cu horbote pe la margine cusute cu arnicu roș sau albastru. Se poartă numai de fete mari și de neveste. Nevestele se *leagă* cu dânsa pe dedesubtul altei broboade. Prin unele sate din împrejurime, precum și în mahalaua Focșa din Tecuciu, batista aceasta se chiamă *durmea* și are forma unui triunghi isoscel (jumătate de pătrat).

Legătoarea e o hōrbotă rară, subțire, neagră, de formă triunghiulară. Ea se poartă singură peste păr, de către neveste în întâiul an după nunță și numai sărbătoarea. În mahalalele Tecuciului se chiamă *barbetă*.

Șalul de postav a existat până pe la 1885. Eră pătrat, cu lature de 1,50—2 m. Eră împodobit pe la colțuri și în mijloc cu

găitane subțiri de mătăasă, de culoare verde, galbenă și roșie. Pe margini aveă canafi zugrumați cu fire de mătăasă.

Șaluri de lână groasă și moale, cum se poartă pe la târguri, au început să se poarte prin 1900.

Ștergarul, numit încă și *ștergarul bătrânesc*, a fost broboada babelor. Eră o bucată de pânză de borangic, cu fluturi de tiriplic sau arniciu, cu vrăste de bumbac alb sau galben (altfel decum eră culoarea pânzei) și cu canafi. Lungimea îi eră până la 10 coți. Imbrobodirea se făcea lăsând un capăt scurt pe piept, iar altul mai lung pe spate. Babelor le eră atâta de drag, încât lăsau cu limbă de moarte să fie înmormântate cu ștergar galben ca aurul ori alb ca spuma mării.

O descriere a portului o avem și din comuna Bogdana, județul Tutova.¹⁾

Portul vechiu din Baia-Suceava. «Gospodarii din Baia, ținutul Suceava, cu vreo 40 de ani mai înainte²⁾ aveau altfel de port decum îi cel de astăzi.

«Flăicării nu puteau ca să iasă la joc, fără numai dac'aveau *zobon de șam*; altfel nici se pomenia ca să joci.

«Zobonul eră în felul *ișlicului* (?) boierilor din vechime, numai că eră cu mult mai mândru. Eră lung, numai ca o palmă n'ajungea de pământ și eră cu vrăste: o dungă de lână și alta matasă. O vrăstă eră roșie, alta verde, alta albastră, vișinie, naramgie și fel de fel de flori (colori). Zobonul îl îmbracă peste cămeșă și itari, pe urmă se încingea cu *brău de matasă*, care eră vărgat în lung și venia lat ca un lat de mână. Brăul cuprindea de trei ori mijlocul flacăului. El nu eră drept de matasă, numai vorba a rămas așa, pentrucă aveă câte o viță de matasă. La brău, cel care-l încingea peste cămeșă purta o teacă cu 2 *cuțite* cu plăselele de *alamă*, *tumbac* sau un *cuțit* și un *suvac*. Ori când trebuia să ai teaca cu *cuțitele*.

«Peste zobon mai îmbracă pe deasupra un *chieptariu*.

«Chieptariul eră făcut din piele de miel, *genunchieriu*—lung până la *genunchi*—și cu brău, adică în dreptul cingătorii chieptariul venia strâns pe trup și dela mijloc în jos eră creț cu falduri. Mâneci n'aveă. Pe margini aveă *prim negru*. Inflorituri n'aveă³⁾. La

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXVIII—CLXX.

²⁾ Relațiunea e din 1903.

³⁾ În Bucovina, în partea muntelui, pe la Câmpulung, se poartă *bonde* în felul cheptarelor pomenite aici, numai că nu-s strânse la mijloc pe trup.

gât, flăcăul avea *basmă neagră* de matasă ¹⁾. De încălțat putea să fie încălțat și cu opinci, da se purta și *ciubote cu dulama*. Ciubotele acestea erau pe talpă, fără călcăiu, nu cum sunt amu. In locul călcăiului era potcoavă de fier, făcută de Țigani cu *hacuri* dintr'ansa, cari veniau în capetele potcoavei.

«Imprejurul tăpii, pe deasupra potcoavei, venia o *șușaniță* de piele care se chema *dulama*. Prin potcoavă bătea *boldurile* (cuietele). Lângă hacuri se băteau pe dinăuntru ciubotei 2 bolduri cu *turte* și capetelor ieșite afară le sucia vârful împrejur (grămadă) și le lăsa așa. Pe urmă mai bătea alte 4 bolduri — 2 într'o parte și 2 în cealaltă parte. Boldurile acestea nu erau cu *măciulie* și le bătea pe dinafară, cam pieziș, ca să iasă prin dulama și vârful îl sucia peste dulama, ca să o prindă bine de ciubotă.

«Când jucă flăcăul, puneă poalele zobonului de șam în brâu și jucă: *sârbește, de mână, ș. a.*

«După ce se 'nsură flăcăul, zobonul nu-l mai purta, ci-l purta femeia; da nu îmbrăcat pe mâneci, numa'ntre umere.

«Fetele se duceau la joc cu *cațaveici*, că altfel nu erau de loc luate în seamă, și încălțate cu *ciubote galbene*.

«Cațaveica era blănită pe la guler și marginile din partea de dinainte cu blană de hulpe, încolo era cu blană de pielcele de miel.

«Flăcăul dacă se 'nsură, umblă cu *contăș*.

«Contășul era de postav verde ori albastru, blănit cu piele de miel și lung ca și chieptariul, până la genunchi. Contășul avea mâneci.

«Flăcăul după ce se 'nsură, ori fata după ce apucă a se mărită, nu se mai aflau ca să joace la joc în sat, doară la o masă, la un gospodar.

«Nevestele purtau pe cap *fes roș* și peste față purtau *ștergari*. Baba purta *scufie albă*, în loc de fes, făcută în casă întocmai ca fesul și avea o dungă deacurmezișul, începând dela frunte peste cap, până la ceafă și peste scufie se îmbrobodia cu ștergari.

«Fesul trebuia să-l poarte nevestele numai decât.

«Prețul straielor din vremea aceea: zobonul de șam îl cumpără din târg cu 14-16 lei vechi. Cheptariul îl făcea în casă, da dacă-l cumpără era la 20 lei vechi. Basmău cea neagră de mătasă o luai din târg cu un sorocovăț. Ciubotele cu dulama tot din târg le luai cu un irmilic. Dacă nu le făceai în târg, cumpărai piele și le dai ca să îți

1) Basmău neagră se poartă și în Bucovina, în partea muntelui.

le făcă Țigani, că pe vremea aceea erau mulți Țigani, cari trăiau din meșteșugul aista. Cațaveicele cele bune erau dela 3 la 4 galbeni una.

«Portul de azi din Baia îi mai ca cel din Bucovina, din partea despre câmp, și *straiile se fac toate 'n casă, nu se cumpără din târg*»¹⁾

În sfârșit, alte știri mai mărunte cu privire la portul din țară: *Mănăști*, un fel de *îngurzături*, de o parte și de alta a gurii cămeșii (Suceava)²⁾; *îngorături* însemnând încrețituri³⁾.

Dulamă e numele *mantalei*⁴⁾ (Suceava).

Bricinăriță, un bețișor crestă la capăt, cu care se vără *bricinarul* în *bată*⁵⁾ (Suceava⁶⁾), e *baba* descrișă.

În Moldova se purtă mai dedemult de către bătrâne și copile *prigitoarea*, care semănă cu o prostire albă; o purtau împrejurându-se ca și cu o catrință. Am apucat-o și în Țepu, dar astăzi s'a uitat.

Înainte vremuri se purtau de către fete și femei tinere *lefturi* la gât, *salbe* de bani mari de aur, de câte 10 galbeni un *left*. În zilele din urmă le-am mai văzut în satul Cornet sau Sălcuța, jud. Dâmbovița.

În jud. Suceava, încrețitura dela mânecile cămeșii cu cusutura de lână peste creți poartă numele de *lăicez*⁷⁾.

Paftale înseamnă în aceeaș parte bărnețe de încins.

Fotele din Muntenia poartă numele de *zadii* cuprinzând două *șorțuri*: unul mai îngust, dinainte, și altul mai lat, dinapoi. Se țese în 2 sau 4 ițe, cu flori de *peteală* sau de lână.

În jud. Suceava, prin *cioareci*, și mai «delicat» *berneveci*, se înțelege haina trasă pe picioare, făcută din pănură groasă, lână albă, care se poartă iarna, toamna și primăvara. Rar se fac *cioareci* de lână laie sau neagră, cu cari se umblă la tăiat lemne în pădure.

Îțarii se făceau în vechime numai din lână toarsă, «*tors în-tors*» și-s cu mult mai subțiri decât *cioarecii*, așa că se purtau numai vara. În vremea de azi se fac *îțari* și numai de bumbac sau cu urzeala de bumbac și bătătura de lână.

1) S. Teodorescu-Kirileanu, în *Șezătoarea*, VIII, p. 21-3.

2) *Șezătoarea*, III, p. 70.

3) » III, p. 17.

4) » II, p. 226.

5) » II, p. 151.

6) » II, p. 41.

7) » V, p. 115.

CAPITOLUL III.

PORTUL DIN ARDEAL ȘI ȚARA-UNGUREASCĂ.

Asupra portului Românilor de pe Valea Jiului din Ardeal, aflăm următoarele: «Până a nu se înființa calea ferată și exploatarea cărbunilor de piatră (la Pietroșeni, Lupeni), Jiienii trăiau tare izolați. Ei nu aveau negoț cu care să se scoboare la vale, ca *Mocanii*, ci ocupațiunea lor eră economia de oi și de vite. Comunicațiunea lor anevoioasă și modul lor de traiu simplu, ca al tuturor muntenilor, a fost cauza de Jiienii și-au păstrat foarte bine originalitatea graiului, cu ale sale particularități vrednice de toată atențiunea, portul, precum și datine și credințe, jocul la cântec din *fluieră* și alte deprinderi și moravuri românești. Starea lor culturală lasă prea mult de dorit. Școale acum încep a înființa. Jiienii poartă păr lung. Rari sunt cari se tund și numai bărbații tineri, de curând ieșiți din miliție. Bărbații poartă vara *pălării* cu margini late, iarna *căițe* (căciule) negre sau albe. Caița laie (neagră). Forma căciului în unele locuri, precum în Petrila, e asemenea cu capacul căldării, mai lată la fund. *Momârlanii* poartă *cămeși* lungi, până la genunchi, la mâneci cu *pumnași* cusuți cu arniciu. La grumazi, cămeșile-s cu guler frumos *chindisit* și încheieturile cu cusuturi simple. Peste cămeșă poartă *brăne* late (*șerpăre*); vara însă poartă *curele* negre, în forma chingii, late ca de trei degete. In ele pot ținea un *cuțit*, *cruceri*, ș. a. Legată la *straiță* au *căpceaua*. De iarnă au *pieptare înfundate* și peste acele *șube* (*băbauă* albe, *țundră*) de pănură albă. Unii au *cojoace*. Tot de pănură albă sunt și *cioarecii*. Opinca e *încălțământul* obișnuit la bărbați și la femei. Acum se întroduc *cismele* ca încălțăminte de sărbătoare. In opinci, atât bărbații cât și femeile poartă *călțuni* de pănură albă. Călțunii cei de vară ai femeilor sunt numai până sub genunchi. *Obielele* se țes anume spre scopul acesta și sunt tot din pănură albă cu trei *vergi* la capătul ce vine pe fluier. In Merișori, femeile poartă călțuni și vara și iarna.

«Fetele umblă de comun cu capul descoperit, dar poartă și *cărpe* de *boltă*. Părul și-l împletesc într'o cosiță slobozită pe spate, iar cel de pe partea dinainte a capului îl împletesc într'altă cosiță care o duc către urechea dreaptă și o împreună cu chica cea de pe spate. In cosița de pe frunte poartă flori. Femeile măritate împletesc părul de pe partea dinainte a capului în mai multe rânduri de

plete, cari le duc dela mijlocul capului spre amândouă urechile, iar părul celălalt îl împletesc în două coșite cari le pun pe cap la dreapta și la stânga. Pe cap poartă *vâl* alb, *broboadă*, care, dacă e de *jolgiu* mai fin, cum este al mireșelor, se numește *rariță*. În păr se împodobesc cu *trămurici*, niște *ace de păr*, de aramă galbenă și cu gămălie mare, ca o floare de diverse colori. Gămălia este legată de ac cu sârmă subțire, galbenă și întoarsă în spirală, de unde provine tremurarea. *Salbe* de bani, *băierel* de bani, poartă fetele și nevestele. Specială podoabă le grumazi este *lățitariul*, care constă din mărgeluțe de varii colori, înșirate așa că *mununile* sau *mununițele* de pe *pălăriile* Târnavenilor și Murășenilor. *Iea* este de pânză albă sau de jolgiu, pe mâneci cu cusături frumoase. Se încing cu *curile* pe cari sunt înșirate *inele*. Peste *iie* îmbracă o vestă de pânură albă, lungă din grumazi până în pământ, care o numesc *șubă femeiască*. La grumazi este făcută ca vesta domnilor, iar dela brâu în jos este încheiată. Cele mai avute poartă un *cojoc* peste șubă. Vara poartă *opreg* (*crătintă*) frumos, de diferite colori; iarna este obicinuita *rochie* de lână, numită *borcă* neagră, și toată crește de sus până jos.

«Femeile au *cioareci* de vară și de iarnă, până din sus de genunchi. Îi leagă cu legături făcute din păr de capră, numite *vânări*.

«Femeile încă se încălță cu *opinci* în cari poartă *obiele* de pânură albă. Vara, toate femeile poartă *colțiuni* în opinci. Duminica și în sărbători, fetele și nevestele încălță *cisme* scumpe, ba și *ghete* (*păpuți*). Femeile nemeșilor din Păroșeni și Iscroni nu fac deosebire, decât că fac *conciu*¹⁾». Pentru Ardeal în special, avem o terminologie în destul de bogată.²⁾

Din deosebite lucrări căpătăm bogate informații asupra *portului* Românilor din Munții apuseni³⁾, Românilor din Bucovina⁴⁾, Românilor din Basarabia⁵⁾, Românilor din dreapta Dunării⁶⁾, și a pierduților pentru noi, Românilor din Moravia.⁷⁾

1) Viciu, *op. cit.*, p. 8—10.

2) *Ibidem*, întregul op.

3) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 12—13, 23, 35—36, 61, 97, 98, 100, 103—105, 132 și 173.

4) D. Dan, *Straja*, p. 34—44, 51 și 55; Idem, *Lujenii*, p. 31—4.

5) Z. C. Arbore, *Basarabia în sec. XIX*, p. 155—156 și 173.

6) I. Nenișescu, *op. cit.*, p. 30 și 67; vezi și G. Weigand, *Die Aromunen*, II, p. 64; I. Caragiani, *Studii asupra Românilor din Peninsula balcanică*, p. 65.

7) T. T. Burada, în *Arhiva*, V, 271—2; VI, 675.

16. Aproape în general țăranul și țărancă umblă curăți în lume, având haine sau straie de sărbătoare și haine sau *bulendre* de purtat.

Dacă se murdărește, fiecare fel de pânză are modul său de a se spăla: mai în totdeauna apa caldă și săpunul. Sunt apoi și diferite procedee locale, precum pentru lucrurile de mătasă, cari se spală în chipul următor: se fierbe lapte și se lasă până se mai răcorește, muindu-se apoi într'insul lucrurile de mătasă. În urmă se fierb țărâte într'un săculeț, iar zeama se strecoară printr'o cărpă. Când e aproape rece, se clătesc în zeamă mătășurile, după care se strecoară printr'un șervet și se pun la uscare.

În cele ce urmează vom arăta chipul cum se spală *cămășile* în Țepu-Tecuciu.

Am mai arătat și în altă parte că aici sub numele generic de *cămăși* se înțelege tot felul de rufe: cămăși, izmene, basmale, petici (cârpe), etc., iar sub numele de *rufe* se înțelege *cămăși și izmene rupte*, dar mai ales *cămăși vechi*. Se zice: «cârpesc o rufă», «am o rufă pentru treierat», etc.

Cămășile se *schimbă*, se *priminește* omul, și se spală regulat ca timp și ca chip.

Unele femei spală cămăși Marți, prea puține Joi, iar marea mulțime Sâmbăta.

Dacă-i vremea de muncă, femeia rămâne acasă, cu un copil care să-i aducă apă și care să-i facă focul sub *ceaun*.

Cămășile se spală în *găletar*; leșia se face în *leșierul* cu cenușă.

La spălat fac trei *leșii*.

Întâia leșie se face turnând întâiul ceaun cu apă clocotită, prin ajutorul unei oale, în leșierul cu cenușă, iar leșia curge'n găletar. Fiindcă aceasta se poate face cât de dimineață, femeia își chiamă bărbatul și copiii ca să se *leie*. Bărbatul se *lă* întâiu singur, se șterge cu cămașa neagră și se piaptănă. Tot singuri se *lă* și flăcăii.

Pe cei mici îi *lă* mama. După pieptănare, se primenesc și pleacă fiecare la treaba sa.

De cele mai multe ori însă, femeia nu se *lă* acuma, ci seara, sau tocmai Sâmbăta seara.

Ca să-și facă leșia atunci, nu întrebuițează găletarul cu leșierul, ci pune numai cenușă pe o mătură lată și curată, peste care toarnă apă clocotită, încet, încet, așa că leșia curge într'o albie. Femeile și fetele cari mai întotdeauna se *lau* Sâmbăta seara, se despletesc mai întâiu, iar după ce s'au *lat* (lăut), își adună tot părul în frunte

și-l fac *corn*, unul sau două. După ce s'au șters, încep greul despletit al coadelor de jos în sus, descălcându-l cu încetul ca să nu-l rupă. Apoi și-l împletesc, femeile în cele două *coade*, fiecare din câte trei vițe, iar fetele într'una, sau numai și-l răsucesc făcându-l *coc* în ceață.

După ce *lăutul* s'a sfârșit, femeia *înmoaie* cămașile. Vara, când rufele se murdăresc și se înnegresc mai tare, femeii i-i silă de cele mai multe ori «de hazul lor» și le numește *boarfe*, pe cari are să le «*borfăiască*», «negre ca pământul»; dar tot trebuie să le spele, căci altfel, «de le va băga numai în boale», au s'o rădă femeile când i le-or vedea întinse pe gard.

Muierea cămeșilor se face pe rând, după care sunt date toate într'un capăt al găletarului. Dacă le-a sfârșit, începe *spălarea*, iarăș pe rând, când începe a le trece în celălalt capăt. Apoi le *freacă* sau le *zolește*, ca să se spele, și cum a zolit una, o *clătește*, ca să se iea săpunul și murdăria de pe ea, o *stoarce* de apă, răsucind-o întâiu numai cu o singură mână în apă, storcând-o cu amândouă degetele, și o pune pe pat, teancuri.

După aceasta, se varsă leșia întâi afară.

În vremea aceasta, al doilea ceaun, de două cufe cu apă, pentru al doilea găletar, a fiert pe foc. Fierberea e gata atunci, când aburi ușori fug pe suprafața ceaunului, când se văd beșicuțe mărunte apărând și dispărând, «când ceaunul cântă».

Cămeșile, după ce apa a fost turnată în leșier și leșia s'a scurs în găletar, se moaie iarăș câte una, se săpunesc iarăș câte una, se freacă și apoi se pun iarăș într'un colț al găletarului ca să se moaie. Când toate s'au isprăvit de pe pat, se ieau din nou la zolit, la clătit și iar se pun stoarse pe pat. Frecatul sau zolitul nu se face ca la târg, peste degete, ci la rădăcina mâinii, căci cămașa e groasă «și nu pricepe de vorbă legănată». Mâna dreaptă stă țepăna și stânga lucrează.

Dacă toate cămeșile s'au stors în această *zoaie*, se spală și *petecele* sau *cârpele* (cămeși vechi, cari sa'u rupt și au devenit «petece» «de șters pe ochi»), căci această *zoaie* este cu mult mai curată ca cea dintâi, «care-i păcură (ca păcura de neagră), nu altceva». Leșia aceasta se varsă apoi, leșierul se golește de cenușă și se pune la uscat. Găletarul se aduce în casă.

Cămeșile se desfac, se întind pe fundul găletarului spre a fi *opărite* cu ceaunul al treilea, care e «dat în *crop*», adică e mai fiert ca

celelalte două. Peste cămeși se întinde ceva și apoi se toarnă apa *incropită* peste ele.

Unele gospodine fac al treilea ceaun pe jumătate leșie, iar jumătate este apoi lăsat în crop.

Acum cămeșile stau la *opăreală*, femeia mai răsuflă, căci cât a stat la zolit cu capu'n jos, a ostenit. Tot în acest răstimp, dacă-i vară, femeia face *demâncare*, cu care se va duce la câmp, unde-i muncește bărbatul și copiii, ori, dacă-s acasă toți, fiindcă vatra-i bine arsă, «trânțește o burcă'n spuză, coleă, cât roata cotigăi». Cu o oală două, din ceaunul al treilea, opărește făina'n covată, pune frunze de hrean pe vatră, toarnă burca, o *lipește* cu apă (o netezește), pune frunze de hrean pe deasupra și apoi o'nvelește cu spuză. Până va *scoate* și ea cămeșile, numai bine și burca-i coaptă.

Cămeșile frecate cu, ori fără săpun, sunt clătite și stoarse. Femeia le pune pe umăr și se duce de le'nșiră pe parii gardului.

În zoaia dela leșia și apa a treia, cine-i acasă, se spală pe picioare.

Spălutul cămeșilor, dacă se face săptămânal (și femeia nu așteaptă să i se facă «vrav»), la o casă de 5-6 persoane, ține cel mult 3 ceasuri, așa că vara, când omul pleacă la muncă pe la ceasul 4, înainte de răsăritul soarelui, pe la *prânzișor*, adică dela 7,30—9 ceasuri, când e obiceiul să se facă popas, să se pună jos, să mănânce și să ațipească puțin, vine și femeia cu demâncarea.

Foarte puține femei se abat dela această regulă a spălului. Rar zice câte una: «eu mi-aș lua lumea'n cap să știu că scot cămeșile (spălate) numai pin 3 ape»; aceasta obișnuște 4 ape. Alta însă adaugă: «cine știe, poate scoate cămeșile și dintr'o singură apă, și-i omăt, nu altceva».

Acestea avem de spus despre port, pe scurt, ca să contribuim la stabilirea ideii, că portul sau porturile românești sunt variate, frumoase, practice și că aproape în întregime sunt lucrate în gospodăria din țară.

Cine se abate dela *tocmirea* portului, greșește. Cine nu ține seamă de tocmire, nu i se rup hainele după el, cum ar trebui și cum fac Fărșeroșii din Peninsula balcanică, dar gura lumii nu-i lasă în pace, ci le zice, la prilejuri nimerite,

Mândruțo, odorul meu
Trăsni-te-mi-ar Dumnezeu!
Că te dai cu *suliman*,
Când mă vezi că port suman.

Sau :

Bună-i *cânepa* din baltă,
C'o văd putrezită toată,
Bat-o focul, să mi-o bată!

Sau :

Frunză verde și-o urzică,
Cu cămeși de americană,
Lasă naibei cânepă

Și fă-ți cămeși de hasă.
Tot așa !

Ori :

Bun a fost cine-a scornit,
Banul pentru târguit !
Ca să coși și să muncești !

Mai bine să tâgăuești,
De cât să te chinăuești.

Ori, ca sfârșit :

Bărbățele, bărbățele,
Ce duci tu grijile mele ?
Dacă ești un biet sărac,

Ce-ți trebuie băibărac ?
Dacă ești român calic,
Ce-ți mai trebuie ilic ?¹⁾

---

1) Din colecțiunea mea inedită, găsite la întâmplare, numai pe o singură față : *Caietul I*, No. 1030, 1033, 1036, 1041 și 1043, fața 442.

Si la-ti-amai de bun
 Tot asa
 Lasa nistei cunapă
 Frunza verde și-o urzica
 Ca cunapă de mureș
 Și la-ti-amai de bun

Mai bine sa ținești
 De căi sa te chinuști
 Ban a fost cine-a scoru
 Banu pentru țărnu
 Ca sa cozi și sa muncești
 De căi sa te chinuști

Ce-ti mai trebuie
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Ce-ti mai trebuie

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic
 Dacă ești român dăbuc
 Dacă ești român calic

PARTEA VI.

INDUSTRIA MINERALĂ

CAPITOLUL I.

PIATRA.

1. — *Piatra cioplită.*

1. Industria casnică are prea puține foloase dela atâtea soiuri de pietre cari se găsesc în deosebi în regiunile muntoase și deluroase, ba chiar și la șes, aduse de ape. Totuș puținele întrebuințări le vom pomeni în cele ce urmează.

Bolovanii mari de piatră slujiau mai înainte la determinarea hotarelor de moșii, după cum reiese aproape din toate documentele vechi cari vorbesc despre hotare. În unele părți se văd și astăzi acei bolovani înnegriți și acoperiți de mușchiu verde; câteodată ei se ciopliau chiar, dându-le forma de *stâlpi*, «stâlpi de piatră pe hotare».

«Și au hotărit acea moșie, zice o hârtie veche, în trei locuri, după obicei, pă lângă Dunărea și din drumul cel veichi, din *piatră* lui Băran, sus în gălmeiu, la *piatră*; din piatră lui Băran, din jos, drept prin crâng; și scurgerea apei, — și lovește în drumul veichi, și trece la stejar și dă în păraul la *piatră* și apucă scurgerea apei sus și lovește în drumul veichi, și taea păraul Muntele și coboară jos în Făregiu, din Făregiu, drept în poiană, la *piatră*, din piatră în vâlcea, la scurgerea apei, iar în *piatră*, din piatră în vâlcea apei iarăși în *piatră*, din piatră drept în Comănești, din Comănești la drum în jos, la scurgerea apii, în gărniță la *piatră*; din piatră drept la gărnița lui Istodor, și din gărniță drept în vâlcea, la Sociși, și din Sociși drept la *piatra* lui Băran, din Băranu în scurgerea apei

în sus, până în drumul veichi și *piatră*, și din piatră, drept în sus d'asupra scurgerii apii... sus la gălmeiu... iarăși la piatră...»¹⁾

După ce aceste pietre de hotare se modelau, se săpă groapa și se puneă în ea cenușă și cărbuni, după cum rezultă din documente.

O hotărnicie din 1642 zice că «s'au dezgropat acea piatră, depreun(ă) cu Bobiceani și nu s'au aflat suptu acea piatră cum iaste obiceiul nici *cărbuni*, nici cenuș(ă), ce au fost o piatră făr ispravă».²⁾

Sau, după cum ne spune alt act din 1676: «Pe unde s'au pus *stâlpi* acum noi, s'au pus de subt și cărbuni pe sub *piatră*... Și s'au pus și *hiară*».³⁾

N'am putea concretiza înțelesul vorbei «hiară». S'ar putea totuș bănui că însemnează «fier», bucăți de fier, cu anumit înțeles îndătinat, sau că e vorba de o însemnare sau *marcare*. Astăzi țărani zic *fier*, semnelor cu cari se marchează de către moșieri vitele sătenilor cari pasc în islazul lor.

Apoi unele documente, în loc de piatră de hotar, vorbesc despre *stâlpi*. Când pe hotarele moșiei erau copaci, aceștia se *înferau* în Moldova cu marca domnească și copacii arătători luau numele de *bouri*: «începându-se hotarul sfinteii mănăstiri Xiropotam dela (cele) mai înalte capete a(le) Schelei *la piatră și la bour* drept peste obârșia Negrului pârâu în *bour* și de-acolo drept prin coasta lui Moise și peste Piciorul-cânelui, pe mai jos de capul pietrei în sus pe calea comorii, la picior și la *bour*. Și de-acolo drept la *moldivș și la bour*».⁴⁾

Altă întrebuintare își găsește piatra, mai ales prin părțile unde lipsesc pădurile, la *construcțiune de case și împrejmuiri*. Vadă cinevă Dobrogea, mai ales partea de sud a județului. Constanța și în special satul Cazil-Murat și altele. Lespezi de piatră luate de un lat de palmă sunt retezate cu ciocanul dându-le dimensiunile păretelui casei și apoi lipite cu nisip și var.

Gardurile sunt făcute tot din asemenea lespezi de piatră, cari răsar pe ogoare din loc în loc sau sunt la puțină adâncime în pământ. Pentru împrejmuiri, pietrele se modulează sau nu, după destoinicia gospodarului. Frumoase așezări de acestea, lipite apoi pe

¹⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 3.

²⁾ *Ibidem*, XI, p. 91.

³⁾ *Ibidem*, XI, p. 59.

⁴⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, 230-1.

deasupra cu un fel de lut galben, garduri cu streșine, porți, porțițe și praguri am văzut în *Cogealac* la locuitorii români, cari de sigur că au luat obiceiul dela coloniștii germani din aceste părți.

Postament din piatră fac apoi și celorlalte acarete din preajma casei, precum și *morilor de vânt*.

În părțile de deal și de șes adesea se zidesc *fântâni* cu bolovani de piatră, după cum vom mai vedea. Prin

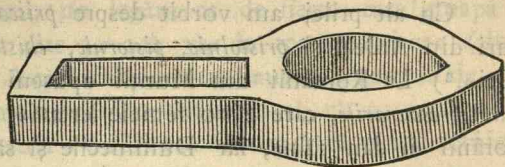

Fig. 553.

juduțul Brăila și Ialomița am văzut *roși* uriașe de piatră puse la gura fântânii în loc de *ghizdăle*. Ba adesea această lespede de piatră este la olaltă cu *teica* sau *jghiabul* în care se toarnă apă pentru adăpatul vitelor (fig. 553).

Anumit soi de piatră, în care se înglobează fragmente de aur și argint, este căutată de *băieșii* sau minerii din Munții apuseni ai Ardealului. Această piatră este sfărâmată, cum vom vedea, în *știam-puri*, instalațiuni rudimentare cari se aseamănă cu *piuăile*. Despre aceste mori cari sfarmă piatra din care se extrage pulberea de aur și argint, zice un Român, care a lucrat în ele, nevastei sale: «Cine dracul negru a mai văzut, ca în țara Moțului, să *zică*¹⁾ apa și să joace lemnele!»²⁾

În Dobrogea, unde pământul este cam sărac, unde plugarii sunt siliți să sãmene mai mult ovăz, iar acesta crește mic, rar și cu puține grăunțe, treieratul cel mai lesnicios se face cu *treierătoarea* (fig. 554). Ea se face din piatră, are o lungime până la un metru și jumătate și prezentă 6 praguri dealungul ei. Pe cavitatea lăuntrică se vâra un sul de fier, iar de capetele acestuia două brațe tot de fier de cari se leagă tânjala. Căi trăgând treierătoarea valurile sau pragurile ei sfarmă *năsada* de ovăz.

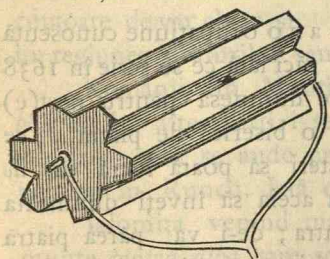

Fig. 554.

Din anumit fel de piatră, unele sate se îndeletnicesc cu face-rea de *pietre de moară*. În această industrie erau mai înainte renumite localitățile *Vai-de-ei* și unele sate din nordul Moldovei.

¹⁾ Să cânte.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 37.

109 Români din Munții apuseni ai Transilvaniei precum cei din *Dupăpiatră*, *Curechiu*, *Stanița* și *Blăjeni* sunt meșteri iscusiți în lucrul *pietrelor de moară*, iar cei din *Caraciu*, *Lunca* și *Vaca* în al *crucilor*, *treptelor* și *tocilelor*.¹⁾ Crucile vor sluji ca *troițe*, cum vom vedea.

Cu alt prilej am vorbit despre *priscornic*, numit în unele locuri din Ardeal și *pristolnic*, *pistornic*, *chistornic*, «sigil pentru prescuri».²⁾ La Români din Munții apuseni preotul îl încuviințează unei *prescurarite*, care e «o femeie iertată», spre a face prescuri. Poporâni îi dau făina, iar Duminicile și sărbătorile duc la biserică prescurile făcute de ea, împreună cu puțin vin într'o sticlută, căreia îi zic *paus*.³⁾

În unele părți ale Ardealului, gospodarii taie lespezi mari de piatră în patru dungi, pe cari le pun dealungul păretelui, cât ține vatra focului spre a nu se aprinde lemnul păretelui. Această lespede de piatră se numește *cămineț*, dim. din *cămin*, sau *chimineț*.⁴⁾

Din *gresie*, gospodarii își fac *cute* sau *arceriu* de ascuțit coasa⁵⁾. Din *bolovani* sau *bordani* (sing. *bordan*)⁶⁾, și *bolf*⁷⁾ fac greutăți pe cari le pun deasupra murăturilor.

Din piatră se fac și *piuă* de pisat pasat sau grâu, având pilug de lemn sau de piatră. Acestea din urmă, de diferite feluri, se numesc și *bălătruci*.⁸⁾

2. — *Varul*.

Facerea varului din piatră de var pare a fi o ocupațiune cunoscută tocmai târziu de către Români din țară, căci iată ce se scrie în 1638 din Suceava către Bistrițeni: «poftim pre dumnesa pentru neș(e) *vărniceari*, doară s'ar află acolo, că facem o biserică de piatră... ; ce nu putem află aicea în țară la noi meșteri să poată lucră *var de piatră*... de se vor găsi acolo meșteri ca aceia să înveți dumneata să vie un meșter aici la noi să vază piatra ; de-i va părea piatră bună să se tocmească cu el și să aducă alți *vărniceri*». ⁹⁾

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 52.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, 71.

³⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 112-3.

⁴⁾ Viciu, *op. cit.*, 25.

⁵⁾ *Șezătoarea* II, 126.

⁶⁾ Viciu, *op. cit.*, 21.

⁷⁾ *Ibidem*, 20.

⁸⁾ *Ibidem*, 17.

⁹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.* I, 62 ; *Ist. Rom. închipuiri și ic.* III, 162.

(Totuș din 1740 aflăm că varul se lucra în țară; din acest an avem un act în care e vorba de o *groapă de var* făcută danie bisericii Bărăției. ¹⁾

În 1810, moșnenii din Șotânga fac învoeală cu egumenul mănăstirii catolice din Târgoviște, obligându-se ca «dela varnițele ce le avem pe moșia mănăstirii, ne legăm ca de flește care groapă ce vom scoate var să dăm câte 30 oacă var în toată vremea» (după cererea sfinției sale) ²⁾. Astăzi chiar, mahalaua din partea de sud a Târgoviștei poartă numele de *Vârniceri*.

În Basarabia, industria varului era socotită ca o îndeletnicire de căpetenie, după cum arată Swiniin, iar meșterii pricepuți erau Orheiienii cari preparau var de o calitate reputată. Piatra pentru acest var o luau din muntele Ivanos, aproape de Orhei. Această știre ne vine din Iunie 1816. ³⁾

Astăzi industria varului este în destul de răspândită la satele de munte. Ba se văd cuptoare de var chiar și în regiunea dealurilor sau șesului, cari folosesc piatra adusă de ape.

Românii din Munții apuseni numesc *piatra de var* cu vorba *băbiță*. În alte părți i se zice numai *piatră de var* sau *piatră albă de gărlă*, cum se aude prin unele sate de munte ale jud. Dâmbovița, precum în Runcu. Iată cum pregătesc varul *vârnicerii* din Runcu.

Ialomîța venind mare în epocile ploioase, aduce tocmai din munte *piatră albă* care se tot fărâmă în cursul atâtor rostogoliri și se depune «la *sbiciușuri*», locuri uscate, după ce apa se trage la matcă. Odată cu piatra albă vin și lemne tocmai din munte, de sus, cari se pescuiesc cu cârligele și se pun deoparte ca să se usuce; o parte din ele vor fi întrebuițate chiar la arderea pietrelor albe.

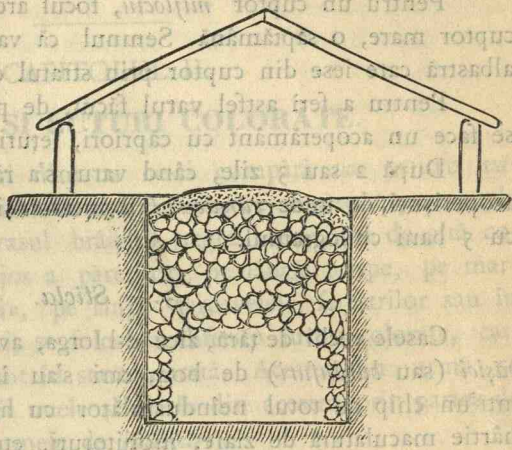

Fig 555.

¹⁾ Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 257.

²⁾ *Ibidem*, p. 249.

³⁾ Z. C. Arbore, *Basarabia*, p. 247 și 698.

Pentru a face un *cuptor de var* sau *varniță* (fig. 555), se sapă într'un perete de pământ de sus până la o adâncime de 3—5 metri. Cavitatarea are forma unui paralelipiped cu trei pereți lungi și unul jos. Apoi se ieau bolovani de piatră și se zidesc întâiu pe cele trei funduri, apoi în față i se face un fel de gură, dela care, drept către fund, cuptorul se boltește cu bolovani cari se țin ei între ei. Indată ce s'a clădit partea de sus a cuptorului, se pun mereu bolovani până aproape de suprafața pământului.

Peste partea de deasupra a cuptorului se întinde un strat de pământ, ca flacăra și căldura focului de sub boltă să nu se împrăștie.

Pentru un cuptor *mijlociu*, focul arde 3—4 zile; pentru un cuptor mare, o săptămână. Semnul că varu-i făcut, este o *flacăra* albastră care iese din cuptor prin stratul de pământ.

Pentru a feri astfel varul făcut, de ploi, îndată după ardere i se face un acoperământ cu căpriori, lețuri și șindrila.

După 2 sau 3 zile, când varul s'a răcit, este luat și pus sub acoperișuri, de unde *vârmicerul* îl încarcă și pleacă cu el să-l desfacă cu 5 bani chilogramul.

3. — *Sticla*.

Casele vechi de țară, zice d-l Iorga, aveau de sigur ferestrele de *bășiți* (sau *burdufuri*) de bou, cari s'au înlocuit în zilele noastre într'un chip cu totul neîndustulător cu hârtie albă, ori chiar cu hârtie maculatură de ziare, monitoruri, etc. *Sticla* eră firește foarte bine cunoscută de către țaranii noștri, dar foarte scumpă și prin urmare puțin întrebuintată la sate. *Sticlar* nu înseamnă făcător de sticle, ci desfăcător sau vânzător de sticle; *geam* e vorbă turcească, și *geamgiu* are finala obișnuită în limba turcească, pentru cel ce vinde sau înrămează *ochiurile de sticlă* sau *ochiurile de geam* în cercevelele ferestrelor. La început, mai toți vânzătorii aceștia ne veniau de peste Dunăre.

Ardelenii, cari au primit sticla în măsură cu mult mai mare dela Sași, i-au zis și-i zic *glajă*, după vorba germană *Glas*.

Însă de vreme ce unele localități din județele Iași, Argeș, Dâmbovița poartă numele de *Sticlăria*, trebuie să se creadă că facerea de *sticlă* sau *steclă* (cum se zice obișnuit în Moldova) se putea săvârși uneori și de săteni cari alegeau pentru aceasta un loc nisipos de pe marginea râurilor.¹⁾

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.*, III, p. 162—3.

Fabrici de sticlă am avut tocmai în 1650, pe a lui Mateiu Basarab; încercări s'au făcut și în urmă, dar fără rezultate mari.¹⁾

În 1741—2 se dă poruncă din scaun «pentru 12 Ungureni sticlari dela Bacău²⁾», iar în 1740, «pentru 12 liud(e) sticlari, oameni cari au eșit din Țara-ungurească și s'au așezat la Săliște la Călugără, la Ținutul Bacăului», vor da numai: «500 table de sticlă și 100 sticle de celelalte (de apă), pentru treaba Domniei». Ce vor da mai mult, li se va plăti «câte doao parală de sticlă».³⁾

Încercări de fabricarea sticlei astăzi, nu cunoaștem că s'ar mai fi făcând undevă.

CAPITOLUL II.

HUMĂRII ȘI LUTURI COLORATE.

Sătencele sărace, cari n'au cu ce-și cumpără *var* pentru *văruitul* sau *spoitul* caselor, întrebuintează *huma* ce se găsește prin unele locuri. Tot așa, pentru trasul brâielor negre, roșii, ori de altă culoare pe la marginea de jos a pereților, pe lângă prispe, pe marginea ușilor, pe la «ușori», pe lângă cercevelele ferestrilor sau în casă tot prin aceste locuri, se folosesc diferite luturi colorate, cari iarăș se găsesc în pământ în stare curată. Acestea din urmă se pot cupăra și din târg. Și unele și altele din acestea, prin partea de jos a Moldovei poartă numele de *luțișoare*.

De sigur că *huma* s'a întrebuintat în mai mare măsură înainte vreme, dovadă atâtea numiri «*la humărie*», pe cari le găsim în hărțile vechi. Vorbe din 1805: «o casă aice în Eș, la mahalaoa Muntenime-de-sus, unde sânt gropile de humă ot Păcurari».⁴⁾

Huma o culeg gospodinele din vreme în chipul următor: o ieau din groapa de humă, o curăță și o moaie în apă, făcând un fel de noroiu; o pun apoi în castroane sau străchini mari ca să se ti-părească (fig. 556) și apoi pun la uscat, putându-se în urmă păstră mai lesnicios.

Fig. 556.

Când gospodina vrea «să văruească» sau «să dea cu humă»,

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip și ic.*, III, p 181.

²⁾ Idem, *Stud. Doc.*, VII, p. 319.

³⁾ *Ibidem*, VII, p. 443.

⁴⁾ *Ibidem*, XI, p. 66.

sfârâmă acest sloiu de humă, îl pune în apă ca să se facă terciu subțire, și acest terciu îl întrebuițează ca și *laptele de var*.

Iată acum câteva arătări asupra felurilor de humă și luturi colorate din juđ. Suceava:

Huma vânăată, care se mai numește și *humoaie*¹⁾, se găsește în coastele dealurilor și ale râpelor; ea servește la spoitul caselor în loc de var. Unii săteni spoesc cu (humă) numai vatra și cuptorul. Ea se topște în apă caldută.

Huma neagră se găsește ca și *huma vânăată* în anumite locuri. Ea se îmmoaie în apă caldută. Pentru iarnă se face *boluri* rotunde și se păstrează în pod. Ea slujește la trasul brâielor pe la ferește și pe la prispe, când se grijesc casele de Paști sau de alte sărbători.

Malul este o substanță albă, argintie și lunecoasă care se găsește prin munții județului Suceava. Cu el, muiat în apă, se spoesc casele în loc de var. Malul este alb ca varul, dar se *iea* pe haine. Peste iarnă se strânge în pod făcut *boțuri*.

Huma albă are aceeaș întrebuițare ca și *malul*.

Bursunele sunt un fel de rugină roșie portocalie, cu pete licioare, ce se găsesc la munte pe pâraie în anumite locuri. Ele se întrebuițează cu cojile de nucă la făcutul văpselei negre, după ce peste dânsule s'a turnat *mohorțele* (amestecul din care s'a făcut colorarea roșie).

Siga este o substanță roșietică întrebuițată la tras brăie pe la ferești, la văruiț coastele vâetrelor, cuptoarelor, etc.

Luțișorul se strânge de pe unele *hrapi*, unde se găsește. El are colorarea galbuie. Muiat și fiert în leșie cu cleiu și săpun prost, servește ca văpseă pentru podele, mese, etc.

Lutul verde se găsește în unele locuri de prin Șarul-Dornei. Sătencele de pe acolo îl întrebuițează mult pentru tras brăie²⁾.

CAPITOLUL III.

CĂRĂMIDA ȘI ȚIGLA.

Cărămida se întrebuițează mai înainte vreme la zidirea bisericilor, cetăților, curțiilor domnești și caselor boierești cu atâtea pivniți, precum și unor case din târguri.

¹⁾ *Șezătoarea*, V, p. 100.

²⁾ M. Lupescu în *Buletinul Soc. Științe*, XIII, no. 3—4, p. 254—5.

Cuptoarele de cărămidă, zice d. Iorga, cari înroșesc așa de dese ori nopțile din toate colțurile românești, trebuie să fi fost pe atunci cu totul rare. Ori cum, cărămidăria nu eră o ocupațiune țărăneasă.

La 2 Decembrie 1564 se cer Bistrițenilor meșteri de acoperit casele și învelișul mănăstirilor «cum se face prin alte țări», «căci avem lut foarte bun de făcut cărămizi în târgul nostru Baia». ¹⁾

Vedem apoi, într'o epocă așa de târzie ca domnia lui Vasile Lupu, că veniau după cererea Voievodului, meșteri din Ardeal pentru lucrul clădirilor și cărămidari pentru pregătirea materialurilor; acestora li se zicea și *olari* și *cărămidari* ²⁾, meșteri «cari să poată lucra bine la uși și la ferești și la bolte», precum și «doi meșteri pietrari, nu pentru alt lucru, ci numai să arate cestora meșteri ce sunt aicea, și doi meșteri iarăși *olari*, să fie de învățătură cestora olari de aice, să facă cărămidă». ³⁾

Și chiar în 1741—2, trebuiau pentru Iași «10 cărămidar(i) și un miimar, meșter de lemn», cari trebuiau aduși tocmai din Putna ⁴⁾.

Ori cum, față de lipsa mărturiilor pipăite, a urmelor istorice în natură, nu putem afirma că și țaranii se îndeletniciau cu acest meșteșug, fie pentru trebuințele lor, fie pentru a-și desface produsele în alte părți. Dar nici nu putem exclude posibilitatea; când vedem astăzi acea cărămidă roșie pronunțată în ruinele cetății domnești din Suceava, Bucovina, ca pildă, ori cât de târziu ar fi venit ea ca întărituri, înnoire sau adaus vechilor închegări de piatră, când o vedem, nu ne putem închipui că, măcar prin imitație, țaranul să nu și-o fi făcut și pentru folosința lui. Câte însemnări nu găsim astăzi: «la cărămidărie»!

Intre satul de reședință a comunei Țepu, Țepu-de-jos, și cătuna din această comună, Țepu-de-sus, există un loc numit «la Biserica veche», pe care nici un trăitor de astăzi n'a apucat-o. Au apucat însă pe acolo pământul galben-roș, au apucat bucăți de cărămidă trainică, urme din biserica istorică.

În tot cazul, dacă țaranul n'a lucrat cărămidă, el a cunoscut-o. Credința populară spune că la zidirea lui Adam, diavolul nu i-a dat lui și urmașilor lui pământ, până când strămoșul nu i-a dat zăpis; și cum Adam nu știă carte, a apăsat cu mâna pe o cărămidă

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LXVIII.

²⁾ Idem, *Ist. Rom. în chip. și ic.*, III, p. 161.

³⁾ Idem, *Doc. Bistr.*, I, p. 75.

⁴⁾ Idem, *Stud. Doc.*, VI, p. 236.

moale pe care diavolul, în urmă, «a ars-o și a strâns-o în iad», ca s'o aibă la nevoie.¹⁾

Tot diavolul, văzând trăinicia cărămizii, a început apoi să-și dureze cetăți, dar toate se dărâmau peste noapte. Numai după ce Dumnezeu a binecuvântat cărămida și a dat-o omului, numai de atunci ea s'a folosit la construcțiuni.²⁾

Pe la 1816, după mărturiile lui Swiniin, ocupația de căpetenie a Românilor din ținutul Orheiului era cărămidăria³⁾; în țară, astăzi, mai pretutindeni unde sunt Țigani, cărămidăria este îndeletnicirea lor de vară, când nu muncesc cu plată pe la alții și când nu au nunți pentru cântat.

Se găesc însă și sate unde unii locuitori români în parte sau în total se îndeletnicesc cu facerea de cărămizi. În Țepu, Româniilor au lucrat cărămizi până acum câțiva ani, în alte sate din sudul județului Tecuciu lucrează încă, și într'unul cunosc un gospodăru, tatăl unui profesor secundar, agricultor de frunte, care se îndeletnicește cu cărămidăria, după ce munca câmpului îi îngăduie.

Chipul cum în deobște se face cărămida este următorul:

Gropile pentru cărămidă se fac pe văi cu pâraie sau prin preajma fântânilor. Pământul săpat cu sapa este sfărâmat în țărână și apoi udat cu apă și frământat cu picioarele. Apa se trage din pârâu pe șantulețe, cărora le dau drumul după nevoie. Când *vraful* de lut este bine frământat și potrivit din apă, se rup boțuri mari și se urcă pe mal pe o masă înaltă până la pieptul lucrătorului. Pe această masă, care se mai numește și *banc*, se află și o grămăgiuie de nisip.

Înainte de a începe, se udă în apă *tiparul* (fig. 557) care poate fi pentru una sau trei cărămizi, se pune nisip în cele trei locuri pentru cărămizi și se scutură *tiparul* bine, ca nisipul să se prindă de cele cinci laturi ale unei cărămizi. În urmă se toarnă lutul negru frământat, îndesindu-se bine cu podul palmei, apoi cu o *răzuitoare*, care poate fi o scândurice, se netezește fața de deasupra. Unul din lucrători iea apoi *tiparul* de cele două torți ale lui și ducându-se la

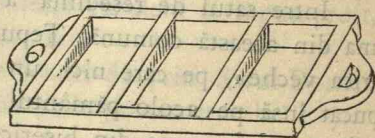

Fig. 557.

¹⁾ El. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 17—8.

²⁾ *Ibidem*, p. 159.

³⁾ Z. C. Arbure, *Basarabia*, p. 698.

aria unde se usucă cărămida, îl răstoarnă cu fața în jos, încet, astfel că cele trei cărămizi cad pe pământ cu fundurile nisipate în sus. Fața ariei trebuie să fie netedă, iar netezirea locului destinat pentru aceasta poartă numele de *prășirea ariei*, întocmai ca și la aria de treier.

Cel de al doilea tipar cu cele trei cărămizi se pune lângă cel premergător, astfel că pe fața ariei se formează într'o

Fig. 558.

direcție siruri paralele de câte trei cărămizi (fig. 558). Astfel stă aria cu cărămizi până ce acestea se usucă. După uscare, cărămida se adună și se face *stivă*.

Zidirea stivelor de cărămidă se face în chipul următor: Se așează un rând de cărămizi, la o grosime de cărămidă una de alta, un număr de cărămizi pe partea îngustă și pe latura lungă, dar nu perpendicularare pe linie, ci piezișe. Alături se însiră alt șir pieziș, însă în sens contrar, astfel că două cărămizi respective din cele două șiruri fac un unghi cam de 135 de grade. Peste aceste două rânduri se așează alte două cu cărămizile îndreptate în sens invers față de cele de desubt; deasupra celui de al doilea șir dublu, se pune al treilea șir dublu, cu cărămizile așezate întocmai ca la întâiul șir de pe pământ; al patrulea șir are cărămizile ca cele din al doilea și astfel până se isprăvește de *stivat* (fig. 559).

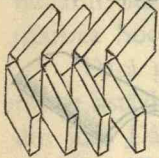

Fig. 559.

O stivă cuprinde în general 1.000 de cărămizi cuprinse în 5 rânduri duble cu 100 cărămizi de rândul simplu. Se fac stive și de câte 500 de cărămizi.

Scopul *stivării* este de a strânge cărămida la olaltă până se isprăvește de lucrat întreaga cantitate trebuincioasă pentru ziditul casei, etc. Apoi în aceste stive cărămida se și usucă bine.

Pentru a o feri de ploi, stivele se învelesc cu gunoaie, paie vechi sau chiar brazde de pământ.

Când «miile»-s gata, când lemnele de ars s'au adus, se începe construirea *cuptorului* de cărămidă.

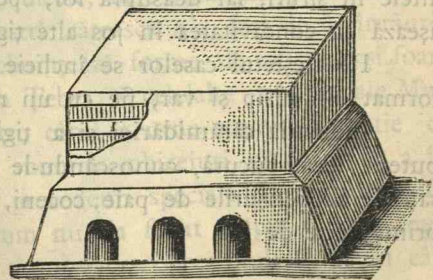

Fig. 560.

Cuportorul se compune din două părți: una mai lată și mai lungă,

jos, și alta mai îngustă, sus. Partea de desubt cuprinde *cuptoarele* propriu zise, în cari va arde focul.

Așezarea cărămizilor se face pe planuri : cărămizile una lângă alta, pe șiruri, având dedesubt și deasupra alte planuri cu cărămizile perpendiculare, astfel ca para și căldura focului din *cotloane* sau *cupatoare* să poată răsbi până sus. Inceputul *clăditului* se face cu cinstirea rachiului, iar sfârșitul cu altă cinstire ; obișnuit la clădit se întrebuințează claca gălăgioasă.

După terminare, cuptorul se lipește pe deasupra cu lut amestecat cu paie sau *pleavă*, iar deschiderile cuptoarelor dintr'o parte se astupă.

Arderea cărămizii se face cu mare cheltueală de lemne și ține trei-patru zile, până când se vede *para* cărămizii ieșind pe deasupra, adică un fel de gazuri de culoare albastruie, prea frumoase în timpul nopții.

După ardere, se astupă și gurile *cotloanelor* pe unde s'a pus foc și se lasă cuptorul să ardă *mocnit*, *închis* sau *înnăbușit*.

Cărămizile pe cari le fac țărani sunt de două feluri : *cărămizi de zid*, și *cărămizi de sobă*, sau *hornă*, cari sunt mai subțiri și mai mici ca cele obișnuite.

Aproape întocmai se fac și *țiglele* sau *olanele* de învelit casele și *streșinat* gardurile. Industria această este foarte răspândită în Dobrogea, unde lipește rogozul sau stuful și lemnele pentru învelit.

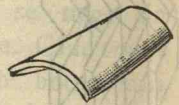

Fig. 561.

Țiglele sunt cam de un deget și jumătate de late și îndoite (fig. 561). Când se folosesc la înveliș, se pun dedesubt unele lângă altele în șiruri, iar deasupra lor, peste marginile a două șiruri, se așează cu concavitatea în jos alte țigle.

Pe creștetul caselor se încheie cum e mai bine, fie cu ciment, format din nisip și var, fie cu un rând de țigle.

Industria cărămidăriei și a țiglăriei este în creștere și nu ne putem decât bucura, cunoscându-le avantajele față de pereții de lut sau de acoperișurile de paie, coceni, etc., cari putrezesc ușor sau sunt primejduite de foc.

CAPITOLUL IV.

OLĂRIA.

Olăria constituie poate un capitol de industrie din timpurile cele mai îndepărtate, de pe când neamurile încep a se stabili, înjghebându-și așezări cu caracter statornic. Nu s'ar putea totuș preciza dacă fiecare își pregătiă vasele de lut de cari aveă nevoie, sau prin schimburi și le procură dela cel ce aveă îndeletnicire specială.

Poate că fiecare sat își aveă olarul lui, cum crede d-l N. Iorga, alcătuindu-se, în urmă, sate întregi de *olari*, ocupându-se numai cu aceasta.

Din 1644 aflăm vorbindu-se de cumpărări de *blide*, *talgere*... și mănuși pentru Rotopănești.

Vorba *blid* nu pare a însemnă *străchini*, *talgere*, *farfurii*, etc., ca astăzi, ci numai *talere de cositor*, pe cari le făceau meșterii instalați în poieni de pădure, cum vom mai vedea. La 1694 «Apostol Blidarul, feciorul lui Iftimii Blidarului» își vinde poiana, către mânăstirea Socola. Martori și alți doi blidari.

Dacă găsim sate întregi îndeletnicindu-se cu olăria, cum sunt multe astăzi la noi, precum este Potigraful din jud. Ilfov și altele din jud. Dâmbovița, Tutova, etc., cum sunt Obârșa și Târnavița din Munții apuseni, cari lucrează «felurite vase de pământ, din cari unele foarte frumoase», trebuie să se înțeleagă că nu toți olarii faceau toate felurile de *blide* și *oale*, ci fiecare își făcea un fel de specialitate a sa din *oale mari*, *ulcele*, *oale smălțuite*, *înflorite*, etc. D-l Iorga crede că «olăria noastră sâtească n'a fost încă înrăurită de cultura europeană; ea întrebuintează forme de tot vechi și foarte felurite, până la ulcioarele dela Țebea și celelalte comune ale Munților apuseni, cari seamănă întru câtva a urne antice. Ea știe colorile ei îndătinate, păstrează anumite obiceiuri milenare de a înfrumusețā; ea se folosește de proceduri speciale foarte bine potrivite cu împrejurările. Până acum nu s'a făcut asupra ei acea îngrijită și întinsă cercetare, ce nu poate zăbovi prea mult»¹⁾, acum când produsele de fabrici năvălesc, în această industrie ca în toate ale țaranului, și când prin urmare, cu forța, olarul ca și industria națională va fi zugrumată, fără a-i cunoaște însușirile.

Pe la târguri, de sigur că erau olari prin părțile mărginașe. Când

¹⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chip. și ic.* III, p. 161.

s'au înmulțit, ei au fost constituiți în bresle, singuri ori la olaltă cu cei ce aveau porțelanuri, cari însă n'avem știința să se fi făcut în țară. La 10 Maiu 1752 vedem pe «Gheorghii Moisăiu, staroste de olari», pare că în târgul Bârladului.

Asupra tehnicei olăritului prea puține date avem și nici noi; nu putem deocamdată contribui cu lucruri nouă. În cele ce urmează, reproducem întregul capitol alcătuit de Fr. Damé ¹⁾, adăugând apoi din terminologia care-i lipsește.

Olarul, ca să facă oale, se slujește de o roată (fig. 562), compusă dintr'un fus *A*, ce trece printr'o gaură făcută în masa *B* și se razămă pe țigaie *C*. În partea de sus a fusului se află un disculeț *D*, numit *stragalie*, pe care se dă formă lutului; în partea de jos se află o roată *E*, pe care olarul o pune în mișcare cu piciorul, spre a învârti stragaliala. Pe masă olarul ține boții de lut de cari are trebuință.

După ce a dat lutului forma ce a

Fig. 563.

Fig. 564.

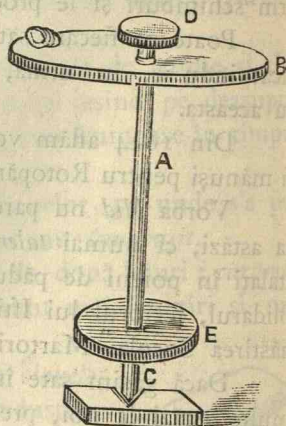

Fig. 562.

voit, olarul taie fundul cu o sârmă cu două canafuri (fig. 563).

Fichieș se numește scândura de lemn de fag (fig. 564) cu

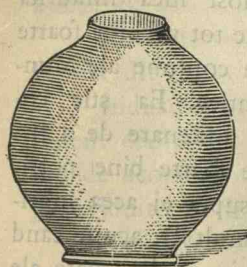

Fig. 565.

Fig. 566.

Fig. 567.

care olarul ridică vasele de lut de pe stragalie.

¹⁾ *Op. cit.*, p. 73-5.

Călcătoarea e scândura pe care olarul calcă lutul cu picioarele până ce-l face ca ceara.

Peletic se chiamă pensula de tras brâu sau flori pe vase. Numele de vase întrebuintate la țară sunt :

Fig. 569.

Fig. 568.

Fig. 570.

Fig. 571.

Chiupul (fig. 566) sau *chițul* (fig. 565), oală mare care se folosește mai ales pentru murarea verzii roșii tocate sau a ardeilor o-păriți în oțet.

Oala de fiert bucate cu o singură toartă, dacă-i mai mică, și cu două torți, dacă-i mare. Aceste din urmă se folosesc la fiertul sarmalelor pe la nunți, praznice, etc. (fig. 567 și 568).

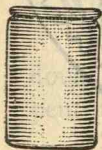

Fig. 572.

Oala mare, cu două torți sau *mănuși* se mai numește și *lăscăiță*; aceasta se aseamănă cu forma din fig. 567.

Băneța este o oală mai mică decât lăscăiță.

Țucalul sau *cumarul*, «oala de noapte».

Fig. 573.

Fig. 574.

Fig. 575.

Ulciorul, *urciorul* sau *bâlca* fără *țâță*, sau cu *țâță* (fig. 569-570). *Țâța* este un tub cu o singură sau mai multe găuri, pe unde se bea apă. Se folosește mai ales pentru cinstit vin. După ce i se rup tortile, păstrează gospodarii în el oțet, pe care-l primenesc din timp în timp cu vin.

Ulcica sau *ulcicuța*, «care e mai mică decât ulciorul». În județul Tecuciu, *ulcica* este un vas de băut apă; are pereții tari și stă peste fundul cofii.

Cana sau *bardaca* (fig. 571); deminutiv, *cănuță*.

Borcanul sau *gavanosul* (fig. 572); «în unele părți se dă numele de *borcane* la oalele cu țâță și cu toarte».

Străchinele (fig. 573-580). Fig. 579 reprezintă o străchină colorată din Dolj, care se găsește în muzeul etnografic.

Ceanacul e un fel de străchină mai mică.

Talerul, *talgerul*, *taierul* sau *farfuria* (fig. 577) este o străchină mai lată, cu pereții aproape drepecți; *farfurioara* este ceva mai mică.

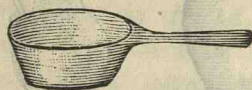

Fig. 576.

Fig. 577.

Fig. 578.

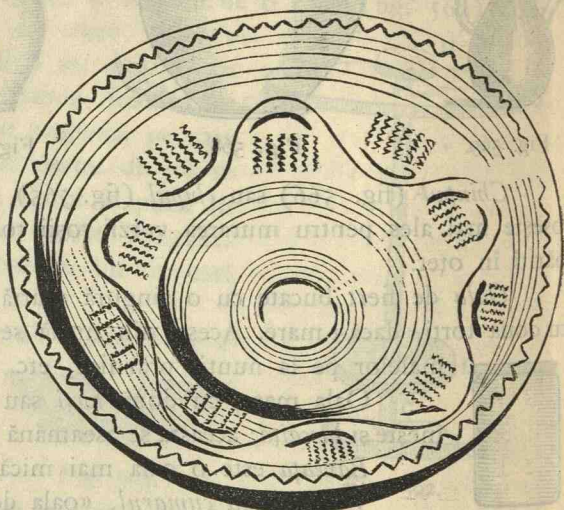

Fig. 579.

Castronul sau *chiaburul*. In jud. Tecuciu, castron însemnează o străchină foarte mare.

Cratița (fig. 578).

Tigaia de pământ și *tiğăița*, care e mai mică (fig. 576).

Fig. 580.

Fig. 581.

Fig. 585.

Fig. 582.

Fig. 583.

Fig. 584.

Fig. 586.

Ibricul de pământ (fig. 569).

Capacul sau *pocișul* (fig. 581) care stă pe oale cât fierb sau când au bucate în ele.

Capitarul (fig. 580), un fel de capac, care se pune deasupra stupului în loc de *căptâlape*.

Țestul (fig. 582), pe care-l cunoaștem dela bucătărie.

Ghiveciul de ținut flori, numit în Moldova de jos *ol* (fig. 585).

Ceașca (fig. 589).

Felegeanul (fig. 584).

Fig. 587.

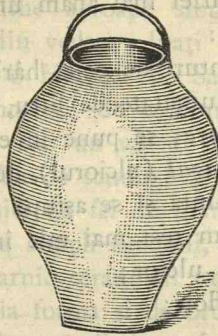

Fig. 590.

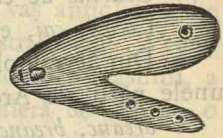

Fig. 588.

Fig. 589.

Fig. 591.

Solnița sau *sărariul* (fig. 583), care poate fi cu o cavitate sau două: una pentru sare, alta pentru piper, iar la mijloc având loc pentru sfeșnic (*sfeșnic*).

Spăturile de oale se numesc *hârburi* sau *cioburi*; pe când, prin unele părți, *hârb* este denumirea generală pentru blide, «de pământ sau de metal».

În afară de cele pomenite până aici, în Țepu-Tecuciu se mai cunosc și următoarele produse ale olăriei.

Moșoaica este o oală mică.

Înainte vreme, măsurile cu cari se vindea în crăsmă, *ocile*, *gărăfile* și *litrele* erau asemenea de lut.

Feșnice sau *sfeșnice*, pentru o singură lumânare.

Tavă, pl. *tăviale* de lut, străchini mari sau castroane groase, în cari se pune în cuptor pilaful sau alte bucate ca să se rume-nească.

Oale cu torți deasupra (fig. 590), în cari se duc bucatele la

Fig. 590.

munca câmpului. Celelalte feluri de oale, cu o toartă sau două, se duc prin ajutorul unei *plase*, făcută din sfori sau şuvițe de teiu.

Butelca, samână cu *demigeana* sau *dimingeană*.

Vase de flori îndestul de frumoase (fig. 591).

Olițe pentru păstrat bani, având o deschidere pe unde se pun gologanii și de unde nu mai pot ieși (fig. 586).

Ocarine de cântat (fig. 588) cu găuri.

Cocoși, cai, etc., asemenea pentru cântat.

Din terminologia olăriei mai aflăm următoarele, cu privire la unele părți ale Ardealului:

breanc, breancuri, frânturi de oale, hârburi;

boc, ulciță, cam de jumătate de litru, pentru băut apă.

bocaiu, ulciță mai mare; se pune în el lapte de prins.

burdac, vas ca și *cârciagul* (ulciorul), de care se deosebește prin aceea că are gură mai strâmtă și se astupă cu dop;

căpăcel, din căpac; un țest mai mic în care se coace mălaiul;

cârșiag, cănată, cană, ulcior;

ciob, hărbă, oală de flori;

găvan, blid mare.

hărgău, oală mare; în alte părți e vasul cu două toarte și larg la gură, în care se face mămăliga;

răvărică, ulciță mare și largă;

răvariu, găurariu, ciurêl, vas de lut cu marginile dela mijloc în jos și fundul găurit; în el se freacă fasolea și mazerea;

răvărêle, vase de flori (ghiveci).

țăț, cană mică în care țin apă pentru copiii mici;

țățalic, mic ulcioraș în care aduc copiii apă;

uâl, uol de flori, ulcior; apoi

pârnaie, oală mare cu două torți (Cuimești-Muscel);

ciuruitoare, borticelele dela gura ulciurului, pe cari se strecură apa.

Oalele se țin pe cuptor sau pe poliță cu gura în jos; se mai țin afară sau în *prepeleac* sau *sărcieriu*, *par de oale*, un par cu mai multe cuie bătute în sfredelături sau un trunchiu de copac căruia i s'au scurtat crângile și care s'a bătut în pământ.

În sfârșit, trebuie să arătăm că olarul e urgisit de Dumnezeu. Cu toate că Cel atotputernic a dat *ulcica* Diavolului spre a căra apă cu ea (căci diavolul o căra cu ciurul), pe cealaltă lume olarul va fi ars în foc și chinuit, întocmai cum arde și chinuește lutul

sfântului pământ. De aceea nici păcat n'ai dacă furi o oală, căci «lut pe lut se fură».

Acest capitol îl vom încheia cu câteva considerațiuni datorite unui distins artist, cari ar putea sluji ca încheiere tuturor capitolurilor.

«În ordinea comercială, astăzi valoarea bănească a unui obiect e condiționată de valoarea sa artistică. Priviți un vas antic, o veche amforă de care întâlnești des prin muzeele din străinătate. Vedeți cum decorațiunea constituie aproape singura valoare a vasului, a cărui utilitate o pierzi din vedere; luați o scrumieră de Cellini, o tavă de Charpentier sau o bijuterie de Salique; spuneți dacă compozițiunea decorativă, motivul de artă nu vă face să le doriți¹⁾ a le păstra în avuțiile d-v. Dar un vas de Sèvres, sau unul japonez, care se plătește astăzi atâta de scump! Și credeți-mă, nu e îndărătul acestor obiecte de artă nici un fel de manie. Colecționarii lor sunt toți iubitori de artă dela simpli cetățeni, până la suverani.

Prin urmare... zadarnic ceramiștii noștri, puțini câți îi avem, vor frământa lutul căruia forma și decorul, atunci când ele corespund unei legi stricte de artă, îi dau adevărata lui valoare și vor face ca vasele noastre să fie cerute pe piețele străine. Acelaș lucru pentru celelalte industrii de artă, cari până astăzi nu au luat la noi nici o dezvoltare serioasă... Dacă stăpâni cum suntem pe un frumos material decorator, am fi procedat din vreme la crearea unei industrii de artă, astăzi ne-am fi prezentat pe piețele străine, dacă nu cu o industrie superioară, dar de sigur cu o industrie originală. Dela un vas simplu, cu buzele tivite de motive ca: *toiegi, ochii broaștei, serpișori*, etc., până la un vas smălțuit cu motivele din poveștile bătrâne ca: «Făt-frumos», «Păcală» (schită de pe o zugrăveală, reprezentând pe Păcală, care, în loc să scalde copilul preotului, la care argăția, l-a opărit), «Fata din dafin», ceramica noastră ar fi fost tot atât de bine plătită ca și vasele austriace sau germane, cari desfac această industrie, numai în țara noastră, pentru sume respectabile». Autorul atinge apoi chestia în general, vorbind de țesăturile noastre, etc.²⁾ Invețe din acestea cei în drept, cari au mijloacele de a le impune.

¹⁾ Noi ne gândim numai la frumoasele coperti ale cărților de literatură, editate de institutul «Minerva» cuprinzând motive naționale.

²⁾ A. Baltazar, *Note asupra industriei de artă în Viața Românească*. An. II, No. 10, p. 55—62.

CAPITOLUL V.

TIZICUL.

În Dobrogea mai ales și în Muntenia, prin județele de către Dunăre, unde lipsa de păduri este simțită și prin urmare unde locuitorii nu au lemnul de ars, se prepară un combustibil numit *tizic*, în chipul următor: Toate resturile lăsate de animale din nutrețul care li se pune în iesle, amestecate cu balega de vită cornută, cai și oi, se adună la un loc, se amestecă bine, se întinde apoi în straturi și se lasă mai mulți ani ca să putrezească și să se stratifice.

Adesea, în loc de a întinde acest amestec pe o suprafață de loc, se fac din el un fel de valuri slujind ca împrejmuiri ogrăzilor.

După ce au putrezit bine, după ce s'au stratificat și s'a scurs tot sucii acestui amestec, se taie în chip de brazde lungi, late cam de o palmă sau două, iar apoi aceste brazde se descompun în mai multe bucăți numite *cărămizi de tizic*, având o grosime egală cu jumătate din lățime și o lungime egală cu două lățimi.

Aceste cărămizi se construiesc apoi în *girezi de tizic*, de formă conică sau întocmai ca girezile sau stogurile de cereale, sau mai bine, ca cuptoarele de cărămidă.

Dacă gospodarul are tizic pentru ars, aceste girezi sunt *lipite*, adică mânjite cu un strat de baligă moale de vită cornută, sau chiar cu lut galbăn, clisos, pentru a fi păstrate.

Se văd astfel prin sate girezi de acestea întocmite de 10—15 ani în urmă.

Când le vine vremea arsului, cărămizile girezii se ieau dela un cap al ei, se sfărâmă în mai multe bucăți și se pun pe foc.

Cea mai bună calitate de tizic o dă bălgarul oilor, după un număr mai mare de ani.

CAPITOLUL VI.

METALELE.

La României din țară, precum și la cei de sub stăpânire străină, la Apus și Răsărit de țară, găsim prea puține indicațiuni despre o industrie a metalelor, și aceasta din pricina instrumentelor scumpe și practica îndelungată ce cere o atare îndeletnicire, față de varietatea obiectelor din această materie, de cari au nevoie.

Fierul poate că s'a lucrat într'un timp de anumiți săteni sau chiar de anumite sate înainte de ivirea Țiganilor alături cu Tătarii.

Un document ne spune că Ștefan cel Mare scutește în 1466 de vamă locuitorii din satul Negoiești, proprietatea Mitropolitului Tarasie, «sau din fier sau din fier alb» ¹⁾. Cu venirea Țiganilor, a-ceastă îndeletnicire a trecut pe seama lor; fierari români se găsesc foarte rari, mai ales în părțile de munte, iar terminologia lor mai cunoscută o știm ²⁾. Fierari meșteri vom găsi cu toate acestea în satele aromânești, precum în Oșanii din Meglenia, cari surprind «pe călător prin multiplitatea meseriilor» ³⁾.

Astăzi iarăș, mai prin minte nu ne trece a așeză printre industriașii casnici pe *aurari* și *argintari*; dar dacă găsim pe la 1559 că popa Nichifor *ferecă* crucea dela Neamț, ne gândim totuș dacă nu cumvâ prin Munții apuseni ai Transilvaniei, la acei Români plini de vieată și de pricepere, pe malurile mai joase ale Buzăului și Bistriței, etc., nu s'ar fi găsit țărani români cari ar fi cules aurul și argintul din piatră sau din nisip, curățindu-l și topindu-l apoi, spre a-l preface pentru ei sau pentru alții.

Cruci ferecate ca cea dela Neamț, este și cea mai veche, dată Putnei de Ștefan cel Mare la 1503; alta, dată aceleiaș mânăstiri de către Părcălabul Bainschi, dela Orhei, și soția sa; și la Secu se află asemenea cruci de pe la 1600. Alta din veacul XV se află în mânăstirea sf. Ilie de lângă Suceava, care grăește în limba slavonă: «a-ceastă cruce a făcut-o Silion ieromonahul, proegumen al sf. Ilie prooroc».

Acest obicei se lățește mai târziu încă mai mult, încât numai crucile bisericilor mai sărace rămân neferecate. Crucile se ferecau sau numai «pe codiță, sau pe toate laturile lor» ⁴⁾.

Țăranii, având materialul la îndemână, și-or fi ferecat și ei cuțitele, puștile și băltagele, cum am văzut într'o călătorie prin Dobrogea, la Români strănși din toate părțile românismului, foarte multe și foarte frumoase.

Mici încercări se mai găsesc totuș.

Foarte frumoase chimire poartă flăcâii din munții județului Suceava, înflorate cu fel de fel de nasturi. Insurații le au mai sim-

¹⁾ Ep. Melchisedec, *op. cit.*, p. 109-10.

²⁾ Fr. Damé, *op. cit.*

³⁾ Per. Papahagi, *Megl.-Rom.*, I, p. 29-30.

⁴⁾ Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, III, p. 48-51.

ple: un rând, două de nasturi galbeni și flori mărginașe încreate din piele. Tinerii însă au nasturi de cositor, pe cari și-i toarnă singuri în tipare sau calupuri săpate în piatră.

Un astfel de tipar l-am găsit în Râșca la locuitorul Vasile Bacalu, un om cu un spirit inventiv nemaî pomenit. Piatra în care erau săpate tipărașele eră o gresă, gresia, de o schioapă,

care slujia pe o parte ca arceriu, adecă ascuțitoare pentru briciuri (Fig. 593). Săpăturile au diferite

Fig. 594.

secțiuni, unele mai adânci, altele mai aproape de suprafață, unele verticale, altele oblice, plane sau curbe.

Pentru fiecare din aceste tipărașe turnătorul are două scândurele, cari se aplică peste el.

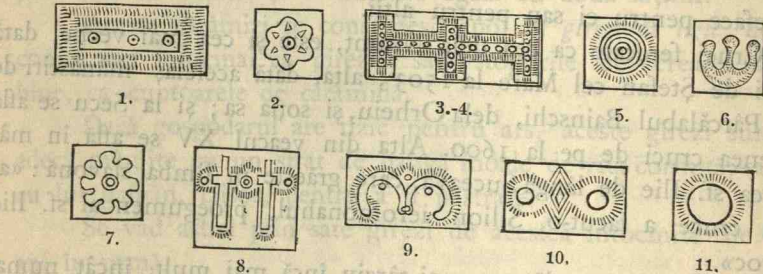

Fig. 593.

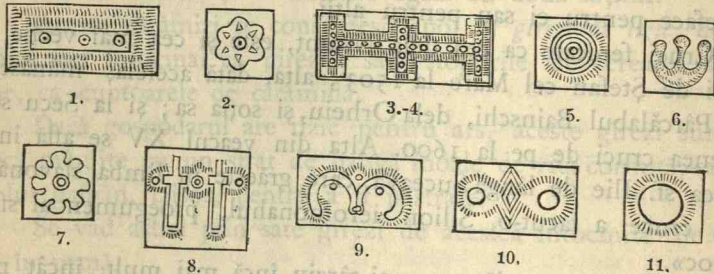

Fig. 595-604

Cositorul topit se toarnă printr'o găurice care aparține la ambele scânduri. Ceeace rămâne în găurirea scândurelelor (Fig. 594) va formă urechea nasturelui, după ce s'a găurit și prins pe dos cu ață.

Cei ce se îndeletnicesc cu acest lucru, se numesc țintari. D-l G. T.-Kirileanu observă că V. Țintariu din Holdița (Suceava), spune că moșul său a venit cu acest meșteșug din Ardeal.

Fig. 595-604 reprezintă schițarea tipărașelor.

CAPITOLUL VII.

S A R E A.

Față de luarea salinelor de către visteria domnească întâiu și apoi față de monopolizarea sării de către Stat, unii locuitori din regiunile muntoase își capătă sarea extrăgând-o din *salamură* sau *saramură*, apă din izvor sărat.

Iată cum practică această mică industrie unele sate din jud. Suceava, unde asemenea izvoare se găsesc pe o zonă ce începe dela *De-sub-Pleașa*, trece prin *Moisa*, *Țiganca*, *Dealul Slatinei*, toate pe teritoriul *Bogdăneștilor*, și merge în jos spre *Boroaia* (la *Groși*), urmând apoi spre băile dela *Oglinzi*.

Pentru a căpăta *husca* se pune *slatină* în ceaune mari; ceaulul se atâră de o *cujbă*, iar dedesubt arde focul. Când ceaulul scade, i se mai adaugă *slatină* și astfel se fierbe necurmat până ce sarea se depune pe fundul ceaulului ca omătul. Lăsând apoi ceaulul să se mai răcorească, se toarnă acea *slatină* concentrată în calupuri, spre a se încheagă, sau se face *boțuri* sau *gogoloașe* cu mâna.

Calupurile răcite capătă o consistență aproape cu a *drobului* de sare din stâncă. De altfel, în loc de sare solidă, gospodarii întrebuințează deadreptul *slatina* adusă dela izvor, păstrând-o în cofițe și turnând-o cu lingura în ceaulul de mămăligă sau în oala de bucate.

Armânii Olimpiani cunosc și ei acest procedeu ¹⁾.

¹⁾ I. Nenițescu, *op. cit.*, p. 34.

și materialul se găsește tot în țară; în vechime însă, mai ales pentru cartile domănești și unele boieresti, se aducea de pe unele părți din lemnărie.

«Rugăm pe Mărire Voastre să ne faceți bine, să scrie din Suceava către Bistrița, pe la 1678, că se descoperă bișneț și toate casele, să ne însemnări cu ține de șindile, să știm adevărat să fie gata; noi vom plăti au cu bani, au cu dobitoac, cât le va fi prețul.»

Din 1629: «Vă dorim prietenșug și vrea două fasce de ține de șindii, că ni s'au descoperit casele toate nău.»

¹⁾ Iorga: *Doc. Bist.*, I-43
²⁾ *Ibidem*, I-47.

PARTEA VII.

GOSPODĂRIA ROMÂNEASCĂ.

CAPITOLUL I.

CASA ȘI ACARETELE DIN OGRADĂ.

1.— *Casa-i* simbolul și numele căsniciei. «Țin casă cu cinevă» înseamnă că trăesc la oaltă, țin căsnicie; «a strică casa cuivă», înseamnă a-i strică traiul, fericirea căsătoriei. *Casa-i* simbolul averii, al tuturor celor de nevoie pentru traiu: «n'am ajuns la casa lui», adică la ajutorul lui. Și cu un înțeles mai restrâns, *casă* înseamnă familie și neam, *alde*: «să te ferească Dumnezeu de casa Vădenilor», de cei din neamul Vădenilor, de-alde Vădeanu!

Casă însă este tot ce are omul: gospodăria lui, *ograda* sau curtea cu tot ce se află în ea. Cu o vorbă modestă, gospodăria se înlocuește cu *bârlog* sau *târlă*.

2.— În privința materialului și felului de construcție, de sigur că avem de însemnat un progres pentru zilele de astăzi. Tot astfel din punctul de vedere al cerințelor igienice.

Și materialul se găsește tot în țară; în vechime însă, mai ales pentru curțile domnești și unele boierești, se aducea de peste hotare parte din lemnărie:

«Rugăm pe Măriile Voastre să ne faceți bine, se scrie din Suceava către Bistrița, pe la 1628, că se descopere biserica și toate casele, să ne însemnați cu cuie de șindile, să știm adevărat să fie gata; noi vom plăti au cu bani, au cu dobitoc, cât le va fi prețul»¹⁾.

Din 1629: «vă dorim prietensiușug și vr'o două fașce de cuie de șindilă, că ni s'au descoperit casele foarte rău»²⁾.

1) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, 43.

2) *Ibidem*, I, 47.

Cumpărare de 90.000 cuie de şindilă şi «leaţure» din Bistriţa pentru Vasile Vodă pe la 1634¹⁾.

De pe la 1638 scrisoare din Bistriţa pentru nişte meşteri cari au lucrat la curtea domnească, «meşteri pietrari şi 2 olari», cari «au făcut 4 uşi şi 4 ferestre şi 2 sclipurile, însă cu alţi meşteri; ce măriei sale nu i-a foarte plăcut lucrul». Şi a dat Vodă pietrarilor 60 de lei, iar olarilor 20²⁾.

La 1765 vedem vânzându-se «o casă în 15 lei bani», «cu voia mahalagiilor» din Botoşani; nu se hotărăşte însă dacă acea casă era cu sau fără locul de casă³⁾.

Italianul Domenico Sestini călătorind prin ţerile române pe la 1779, în memoriul său asupra acestei călătorii zice că a fost găzduit la o casă boierească a Floreştilor, dar şi aceasta se află aşă de ruinată, încât deabiă a găsit o odaie. Ca toate celelalte case de ţară, ea n'avea arhitectură: Un pătrat mare de «mattoni» înconjură curtea: în mijloc casa în formă crucişă, zidită în gust chinez şi acoperită cu oale sau şindilă *à la Braucarde*. O scară de lemn sau de piatră, scoasă din carierele ţerii, duce la tindă; în faţă se întind căsuţele slugilor, grajdurile cailor, coteţele porcilor şi coşarele pentru popuşoi. Trece apoi prin Găieşti şi observă mai multe biserici, două, trei case boiereşti şi «miserabilele bordeie» pentru ţărani. În grădini observă botanistul italian bob, mazere, tabac şi curechiu⁴⁾.

Intr'un asemenea «bordeiu mizerabil» chiar mâne într'o noapte; acela, zise el, eră despărţit în două, în care un cuptor făcea aerul nerespabil, deşi *căsenii* dormiau împrejurul lui. El observă cu mirare, nişte animăluţe, vietăţi «certi animaleti (*Grieri detti nella lingua del paese*) botezaţi în limba ţerii), pe cari căldura cuptorului nu-i împiedică de a face o «zimfonia strepitoza» în tot lungul anului⁵⁾.

3.— Aşa cum erau pe atunci casele, cari la început au fost făcute de diavol, dar din pricină că acesta nu s'a priceput cum să le dea lumină decât cărând-o în lăuntru cu oborocul, Dumnezeu trecând odată pe acolo, şi văzându-l cum se năcăjeşte, s'a apucat şi a

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. 51.

²⁾ *Ibidem*, I, p. 67.

³⁾ *Idem*, *Stud. Doc.*, VII, p. 195.

⁴⁾ *Arhiva*, IV, p. 577—8.

⁵⁾ *Ibidem*, IV, p. 575.

făcut caselor ferești, însemnându-le cu o cruce (cercevelele). Și de atunci, diavolul nu mai are nimic cu casele ¹⁾.

Ori cât de frumoasă ar fi casa altuia, tot mai dragu-i pentru cineva «bordeiu» lui : aceasta ne-o arată câteva versuri dintr'un *plu-
gușor* de Sfântul Vasile :

Am mai ură,
Am mai ură,
Dar ne temem c'om înseră
Pe la curțile dumnevoastre,
Toate 'nalte,
Sprincenate,

Cu var vâruite,
Cu șindele-acoperite !
Mai bine pe la bordeiele noastre
Cu stuh acoperite,
Cu baligă lipite. ²⁾

Casă își fac și copii mici în pământ, o simplă gaură sau bortă alții și-o fac din colb sau praf, alții și-o fac în miniatură, cu pari bătuți în pământ, cu alții puși cruciș, îngrădindu-i și lipindu-i apoi cu lut muiat. La casă lasă uși și ferestre, dar acoperiș nu le fac, ca să poată umbla într'insele. Înăuntru alcătuesc paturi, sobe, pe pereți pun cârpe închipuind covoarele, fac scaune, cofe, străchini, etc. Pe din afară le fac prispe.

O casă mai asemănătoare e cea săpată în mal de pământ, care va avea și acoperișul, dar îi va lipsi perețele din față. Fetele mici vor veni cu acest prilej și-și vor așeză păpușile în paturile casei. Vara, aceste case rămân stătătoare. Săpatul se face de obicei cu o găoace de scoică ³⁾.

4.— Casele se fac după înșurătoare, de obicei : «Ia, de l-om vedea odată înșurat și dat la casa lui», zic părinții despre feciorii lor și de aceea înainte de a și-l înșură, se îngrijesc de cele trebuincioase la facerea unei case. Ii aduc dela pădure ori îi cumpără lemnul, îl cioplesc și i-o *încheie* jos. Dacă i-o fac din cărămidă, i-o tocmesc din vreme, i-o ard și se îngrijesc de *tablă*, dacă vor înveli-o cu tablă, cum s'a luat pe unele locuri obiceiul ⁴⁾.

Casele țărănești ⁵⁾ sunt de mai multe feluri :

Cele dela câmp, acoperite cu stuf (*stuh*) sau cu paie, se deosebesc de cele dela munte, acoperite cu sindrila sau draniță, și cele din Moldova se deosebesc de cele din Muntenia.

¹⁾ *Șezătoarea*, III, p. 240.

²⁾ *Arhiva*, V, p. 482.

³⁾ Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 64.

⁴⁾ Pentru părțile cari compun o casă, vezi și Damè, *op. cit.*, p. 55.

⁵⁾ Descrieri și in Dr. Manolescu și Dr. Crăiniceanu, *op. cit.*

Unele nu au decât o singură odaie, iar altele au două odăi. In cele ce urmează vom descrie pe rând diferite tipuri, începând cu o casă din Moldova.

Casele «se ridică», cele cu furci și de lut; apoi se învelesc pe acoperiș sau *pocriș*, și dacă-i dă omului mâna, le lipește pereții, le tencuiește și le dă gata «de cheotoare»; dacă nu, își gătește numai o odaie și se *dă* (mută) în ea și așteaptă până când îi ajută Dumnezeu și isprăvește și restul.

La o casă, ca plan (fig. 605), deosebim: *prispa* (A) înaltă de 0,50^m—1,50^m, înconjurând casa pe lângă doi trei pereți, sau fiind numai în față.

Casa cuprinde:

Casa cea mică (pron. pop. *casa cea gnică*), adică odaia cea mică (B), către apus (dacă fața casei este către miazăzi). Ea este de formă pătrată, fiind socotită la olaltă cu *tinda* (c), care nu se numește *sală* sau *șală*, cum mi-auduc aminte că numiam numai tinda școlii, și *casa cea mare* sau *casa de dincolo*, care stă gătită, în care se primesc oaspeți.

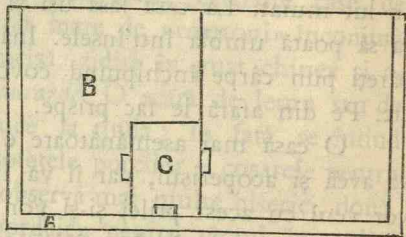

Fig. 605.

In casele cu tinda până'n perețele din fund al casei, casa cea mică are o formă dreptunghiulară.

Chilerul e în dosul casei sau într'o parte, fiind acoperit de prelungirea acoperișului casei. E mai bun sau mai rău, iar unii îl transformă în *bucătărie*, când se mai numește și *căsuță* ori *cămară*.

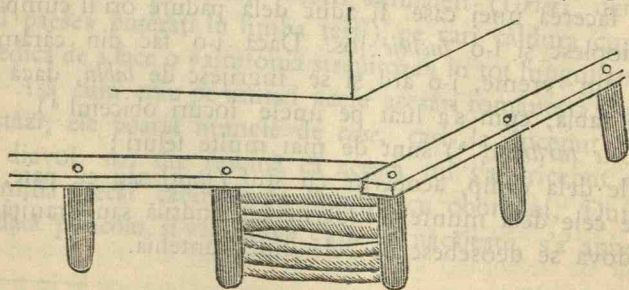

Fig. 606.

Sub chiler, unii au *piviște* zidite; la alte case, precum la cele hotărâte pentru cârciumi, gura pivnițelor *dă* în tindă.

Prispele casei sunt bune, căci nu vin vitele să se hârâie ori să

se scarpine de casă, nici când curg streșenile nu se murdăresc pereții cu stropi de noroiu. Prispa din fața casei are, înaintea ușii, pragul compus din una sau mai multe trepte.

Scheletul prispei este făcut de niște grinzi lungi numite *tălpi de casă*, *tălpi de prispe*, *temeli*, (sing. *temeliu* și *temel*), fiind sprijiniți de niște *tărași* numiți și *picioarele prispei*, *gâște*, *bundaci*, *bunduci*, *dereci*, *farmaci*, *bulubuci*, *urși*, *popondoci* sau *gorgozani*.

Capetele lor de jos sunt îngropate în pământ, iar cele de sus au *pâjuri*. Pe grinzile prispei se razămă la unele case *popii* caselor, numiți și *dregi*, *stâlpi*, *diregi* sau *atârnați*, iar câte odată și *stâlpi de pălimar*. Stâlpii sunt prinși cu capătul de jos prin *pâjuri* în niște dăltuituri pătrate, făcute în stâlpi și cu capătul de sus sunt prinse pe *cosoroabe*, tot prin *pâjuri* așezate în niște căpătaie crestate, numite *bașlicuri*.

Pe dinauntru, picioarele prispei se căptușesc cu scânduri ori cu alte lemne, iar spațiul dintre acest perete al prispei și pereții casei se umple cu pământ bătut cu maiul (fig. 606).

Adesea se bat pe fața din afară scânduri spre a nu se mai lipi *coastele prispei*.

Casa cea mică răspunde (e în legătură) cu tinda prin ușa care se deschide aproape totdeauna în casă sau căsuță. Nivelul ei este mai înalt decât al tindei. În casa cea mică (fig. 607) sunt două paturi (*A*, *B*) către cele două ferestre spre miazăzi și apus. În colțul celor două paturi stă teanc *așternutul* și *perinele* (*C*).

În capătul patului cel mare (*D*) este *lavița* sau *laghita* pe care stă putina cu borș, cofele cu apă, oalele, etc.

Partea din casa cea mică, compusă dintr'o prelungire a tindei, este despărțită printr'un perete subțire de casa cea mică, cu loc de ușă dar fără ușă, și se numește *cămară* sau *cămaruță*. Pe pereții ei pot fi dulapuri, polițe de blide, etc. Mai toată este ocupată de *vatră* care-i cu o palmă mai sus decât nivelul casei. În peretele din fund

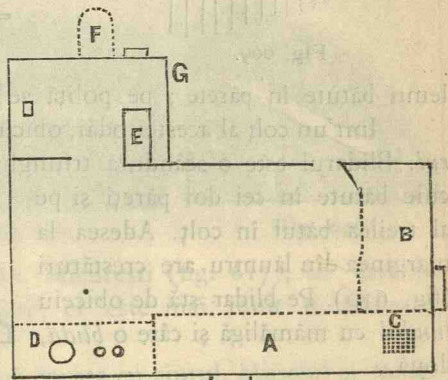

Fig. 607.

dă gura cuptorului sau gura sobei. Drept deasupra este *horna* pe unde iese fumul afară.

Partea din vatră pe care se face focul se chiamă tot *vatră*, vatra propriu zisă, care poate fi înlocuită iarna printr'o sobă de tablă (*E*).

Chirostiile, când nu sunt pe foc, stau în gura cuptorului, unde se adună și cenușa, unde se pun și lemnele cari se *ujulesc*, adică se usucă, pentru a fi bune a doua zi de *ațâțat* focul.

Cuptorul se întinde cu trupul lui (*F*) în casa cea mare.

Unele case au sobe comune, în locul peretelui *G*, încălzind de odată ambele odăi sau case.

În casa cea mică, mai ales în casele vechi, «bătrânești», se află o *culme* (fig. 608). La două coarde se bate câte o toartă cu ureche, de lemn, prin cari intră o prăjină. Pe culme se pun haine, etc.

Polița (fig. 609) e o scândură lată, sprijinită pe două cuie de

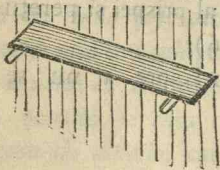

Fig. 609.

Fig. 608.

lemn bătute în părete; pe polița se pun blide, străchini și oale, etc.

Într'un colț al acestei odăi, obicinuit deasupra laviței se află *blidarul*. Blidarul este o scândură triunghiulară care se va sprijini pe două cuie bătute în cei doi păreți și pe al treilea bătut în colț. Adesea la marginea din lăuntru are creștături (fig. 610). Pe blidar stă de obicei *fundul* cu mămăligă și câte o *blidă*, două.

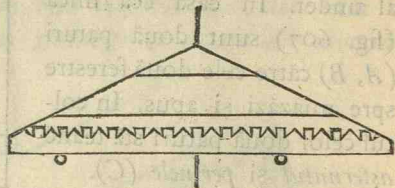

Fig. 610.

Unele case au și *blidare cu uși* (fig. 611) cari se închid prin ajutorul unui băț, într'o ușă a blidarului, și învârtindus-e pe un cuiu (fig. 612). Patrundând prin gaura lungă săpată în cealaltă ușă (fig. 613), se învârte de un unghiu drept și blidarul este astfel închis.

Ca încuietoare mai poate sluji și o limbă de lemn care se învârtește într'un cuiu fixat pe una din uși, închizând sau deschizând blidarul, după cum această limbă stă orizontală sau verticală.

(fig. 640). Când stă orizontală, ca să nu «scapete» în jos, se razemă pe un cuiu.

Fig. 611.

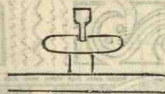

Fig. 612.

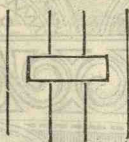

Fig. 613.

Ca încuietoare mai poate sluji și o limbă de fier care se mișcă în niște *scoabe* sau inele de fier, intrând printr'o stinghie din ușa cealaltă (fig. 615), sau în sfârșit un *răteț* înțepenit într'o ușă și răzemându-se la închi-

dere pe un *clempuș* sau cuiu îndoit (fig. 616). În blidare sunt mai multe policioare sau rafturi, unde stă fiecare lucru la locul său.

În Ardeal, pe lângă Beiuș, el se numește *almariu*, pl. *almare*, cum rezultă și dintr'o chiuitură :

Bagă-mă, Doamne'n potică,
Să-mi ieau gură de-o groșiță ;
Iar mă bagă în *almariu*,
Să-mi ieau gură de-un grițariu ¹⁾.

Un asemenea *blidar*, sculptat și datând din 1779, se află între

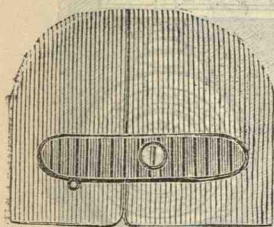

Fig. 614.

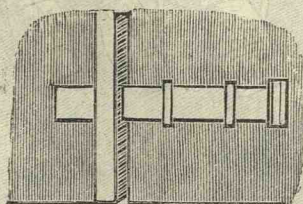

Fig. 615.

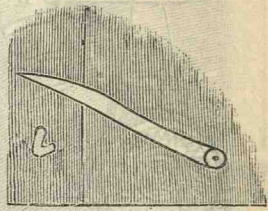

Fig. 616.

odoarele muzeului etnografic din București (fig. 617), în care se văd așezate străchini, oale și ploști; el este mai mult o podoabă a casei ²⁾.

Între *hornă* și perete se razimă covata cu ciurul, căușelul și făina.

La casele vechi, bătrânești, paturile se făceau și se fac chiar și astăzi din 4 sau 6 pari bătuți în pământ, peste capetele cărora se pun 2 sau 3 stinghii, bătute cu *piroane* (cuie de fier). Peste stinghii se pun scânduri de brad ieșite din joagăr sau cioplite cu mâna. Peste scânduri se întinde *păierul* sau *mindirul* de paie. Unii au sub păier o rogojină îndoită, acoperind și o parte din părete până către fereastră. Peste rogojină, când lipsește păierul, sau peste păier, se

¹⁾ *Familia*, 1885 p. 307.

²⁾ *Convorbiri literare*, XII, No. 6.

pune un *leviser* de lână sau de cânepă boită, sau numai un *fol* alb de canură de cânepă. La culcare se mai întinde adesea și câte o pânzătură veche, de lână.

Lavița-i goală.

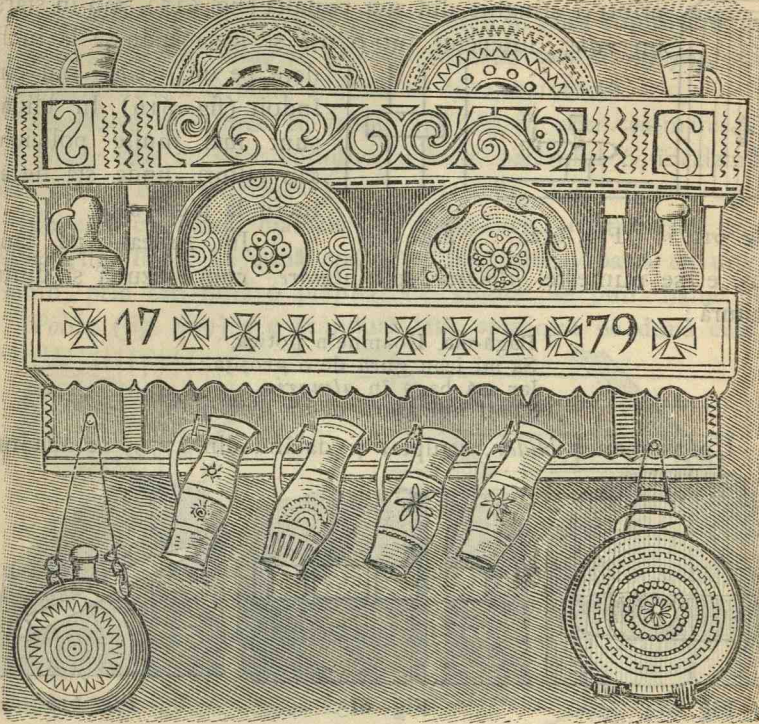

Fig. 617.

Horna e de cărămidă. Ea își razămă un colț de vatră, printr'un *pop* de lemn, iar acuma este legată de o coardă a casei printr'o bară de fier. *Horna* are mai multe *prichiciuri* pe cari stau diferite obiecte : sticle, lampa, gazul, chibrituri, etc.

Sub hornă se face mămăliga și se fierb bucatele. În fundul *cotruței* se află gura cuptorului, care se întinde în casa cea mare, iar în păretele cel drept se află iarna gura sobei și gura *burlanului*, pe unde fumul intră din nou în hornă (fig. 618).

Spațiul de sub pat se numește *supat*. În *supat* stau scaunele de pus la masă, cofa cu tărățele, căușele, fârașul de dus gunoiul afară, ceaune, încălțăminte, lemnele de ars ; primăvara acolo, în oboroace cu paie, clocesc cloștele, etc.

Fig. 619, reprezintă un interior de casă din Bumbești-Gorj,

unde casele n'au tindă. Aici se pregătesc bucatele și dorm ai casei,

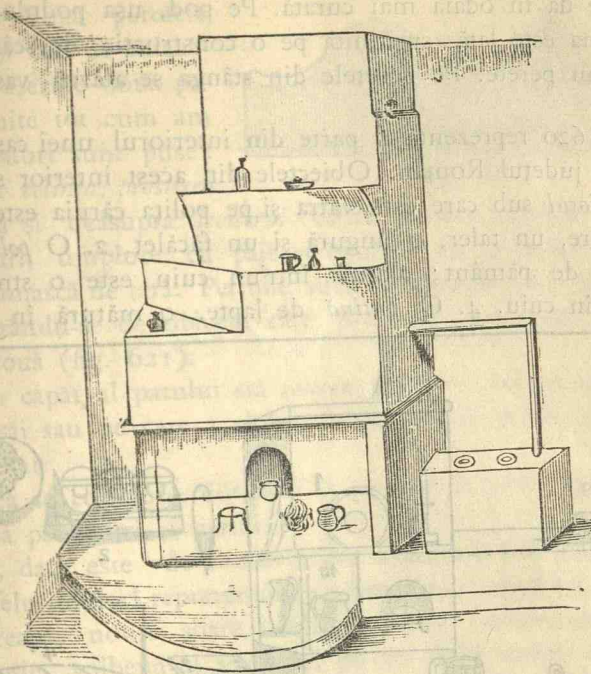

Fig. 618.

fie pe un pat făcut pe vatră, fie pe unul dealungul păretului. In

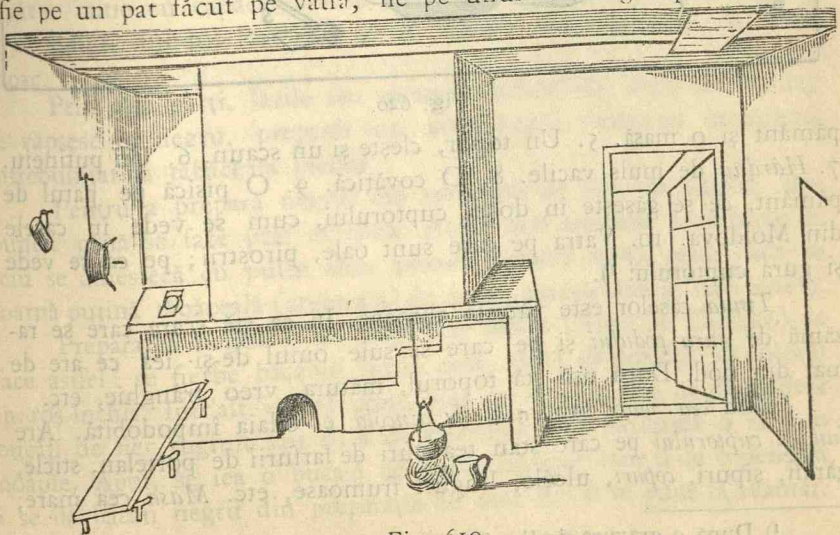

Fig. 619.

general nu se văruește niciodată și e îndestul de necurat și afumat.

Pe perețele din dreapta este ușa pe unde se iese afară ; pe cel din fund, e ușa care dă în odaia mai curată. Pe pod, ușa podului.

Horna este lată, sprijinită pe o construcție de scânduri răzămățată pe un perete. Pe perețele din stânga se atârnă vasele de bucatărie.

Fig. 620 reprezintă o parte din interiorul unei case din com. Hăbășești, județul Roman. Obiectele din acest interior sunt :

1. Coșul sub care este vatra și pe polița căruia este un sfeșnic cu lumânare, un taler, o lingură și un făcăleț. 2. O poliță pe care sunt talere de pământ; alături într'un cuiu este o strecurătoare. 3. O sită în cuiu. 4. O putină de lapte, o mătură în lighian de

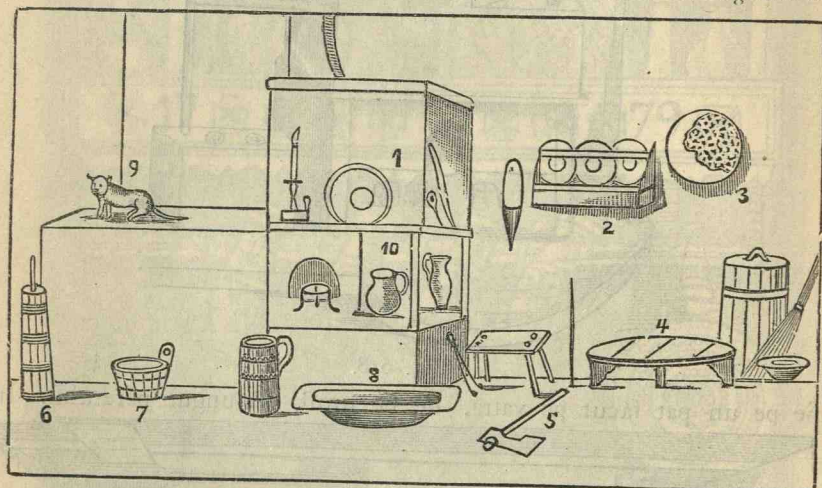

Fig. 620.

pământ și o masă. 5. Un topor, clește și un scaun. 6. Un putineiu. 7. Hărdău de muls vacile. 8. O covățică. 9. O pisică pe patul de pământ, ce se găsește în dosul cuptorului, cum se vede în casele din Moldova. 10. Vatra pe care sunt oale, pirostrii; pe ea se vede și gura cuptorului ¹⁾.

Tinda caselor este pătrată aproape. În ea stă scara care se răzămă de gura podului și pe care se suie omul de-și iea ce are de luat din pod. După ușă stă toporul, mătura, vreo frânghie, etc.

Casa cea mare sau casa de dincolo e odaia împodobită. Are fundul cuptorului pe care stau teancuri de farfurii de porțelan, sticle, gărafi, șipuri, copuri, ulcele, linguri frumoase, etc. Masa cea mare,

¹⁾ După o gravură de Jiquidi, în Dr. Manolescu, *op. cit.*, p. 55.

care se gătește cu bucate pe la ajunuri, stă la fereastra din răsărit. Obişnuit pe lângă peretele de miazăzi și cel de miazănoapte sunt așezate două paturi, construite tot cum am văzut. Pe paturi sunt puse: *păierul*, apoi *velința*, *prostirea*

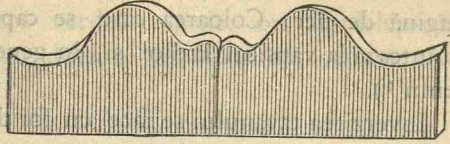

Fig. 621.

cu horbotică și deasupra *leicesterul*. Către perete, paturile au *perini de părete*, tari, umplute cu paie și *înfățate* cu pânzeturi roșii de târg sau adămască de țară. Perinile sunt dreptunghiulare sau au alte forme, așezându-se de obicei câte patru de fiecare pat, simetrice câte două-două (fig. 621).

La un capăt al patului stă *zestrea* nevastei, cu care a venit de la părinții săi sau pe care a alcătuit-o gospodina pentru fetele ce le are de măritat.

Zestrea se compune din *ladă* și zestrea propriu zisă, care cuprinde și ea pânzeturi și perini.

Lada, dacă este «de Brașov», are capacul și cele trei laturi înflorate cu felurite flori reprezentând: gherghine, trandafiri, crini, căpățini de ceapă, nouri, soare, stele și cănafi, predominând în ele colorile: roșie, galbenă și stânjinie, pe un fond verde. În ladă se țin mai ales valurile de pânză și alte odoare. Lada are sus la un capăt o cutie cu capac, care se numește *pălămida lăzii*. Dacă capacul ei se ridică, fundul lăzii stă și el ridicat, sprijinindu-se pe acest capac.

Prin alte părți, lăzile sau *tronurile* făcute din scânduri de fag se văpesc în negru, preparat din anin negru întocmai ca negrul întrebuințat la tăbăceala pieilor.

Pentru a prepară negrul din *cărbunele de teiu*, se pisează cărbunele până se face praf ca făina. Acest praf argintiu de cărbune de teiu se amestecă cu puțin alun potasic (piatră acră), peste care se toarnă puțină tăbăceală (argăseală) de anin; amestecarea se face bine¹⁾.

Prepararea negrului de lemn din *băcan* (lemn de Campeș) se face astfel: se fierbe băcanul într'o oală, până ce lichidul s'a colorat în roș-închis. Într'alt vas se pune oțet de vin în care se plămădesc bucăți de fier ruginit sau oxid de fier ($Fe^2 O^3$). Acolo stă o zi și o noapte. Apoi, se iea o bucată de lemn lustruit bine și cu o pensulă i se dă băcan negru din preparația de mai sus și se pune la svântat.

¹⁾ *Buletinul soc. Științe*, XII, No. 34 p. 186.

După ce s'a svântat, se mai dă odată lemnul cu băcan, dar nu se mai lasă să se usuce; se vâpsește cu o pensulă muiată în oțet și rugină de fier. Coloarea care se capătă, dacă-i frumoasă, se întrebuințează la vâpsitul lăzilor și, în genere, la vâpsitul oricărui obiect de lemn ¹⁾.

Inverzirea tavanului se face cu foi de *stevie*, frecându-le de lemn ²⁾.

Am spus că prin *zestre* nu se înțeleg numai țoale; în al doilea grad, prin *zestre* se arată țoalele sau pânzeturile și perinile; într'al treilea, cele de mai sus împreună cu lada; într'al patrulea, tot ce aduce mireasa în casa bărbatului ei și în sfârșit, într'al cincilea, partea ei de avere mișcătoare sau nemișcătoare pe care i-o dau părinții.

Am mai pomenit într'altă parte despre *foile de zestre*. Aici dăm în întregime două:

Unul cuprinde:

- 1 Icoană, Maica Domnului; la nevoie poate fi orice sfânt;
- 1 ladă brașovenească de ținut zestrea;
- 40 de coți de pânză de bumbac;
- 40 " " " " " fuior;
- vreo 60 de coți de pânză de călți;
- 12 șervete de bumbac sau de fuior;
- 6 ștergare de călți, de dus mâncare la câmp;
- vreo 6 lăvicere bătute cu *pieptenele* ³⁾ în *buciume* sau de alesături;
- câțiva coți de lână subțire în 4 ște sau în *oțoară*; din cari se vede iscusința fetei;
- 24 de coți de țol pentru car sau de așternut;
- vreo 60 de coți de pânză pentru saci;
- vreo 60 de coți de pânză de lână sau de călți pentru traiste;
- 1 *scoartă* sau *foiță* în *păpuși* cu alesături pe de lături și chenaruri;
- peschire* pentru nuntașii mirelui;
- pentru socii și cumnate a lucra după acuma, după cum ne-om putea împacă;

¹⁾ *Buletinul Soc. Știint.*, XIII, No. 3-4, p. 186.

²⁾ *Ibidem*, p. 205.

³⁾ Pieptenele este de lemn cu dinți rari și slujește la a îndesă mai bine de cum îndeasă spata bătaia (fig. 622).

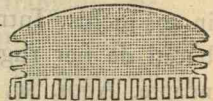

Fig. 622.

6 perine ¹⁾ ;

1 oghial ;

1 cațaveică de postav *lagi* verde, vișinie, ori untdelemnii ;
dinaițele cu blană de vulpe, iar dinapoî cu blană de *enot* sau chiar de oaie ;

1 contășel blănit ;

1 rochie de lână cu polcă cu tot ;

La nuntă, catrință de lână subțire cu fluturi și alesături. În județul Râmnic, fuste de lână dintr'o foaie, aleasă ;

2 rochii de cit ;

1 fustă albă cu horbotă ;

1 pereche de cioboțele ;

1 pereche de *bușmachii* ;

vreo câteva barize ;

» 3 tulpane.

La Macedonenii din Vlaho-Clisura se dă *pae* (zestre), are salbă de câte cinci lire, baiere de *flurini sfindughi*, ațe (broșe), *anele*.

La Neagoște nă *cofră*, sau două, *căpitanii* de lână ori de bumbac, *dusechi*, *iurgani*, două perne cusute, două velințe, *tiftie* (scoarță), *caselă* cu capac rotund și cu față roșie.

O rochie de mătasă, orice culoare, o rochie de flanelă roșie de casă, două rochii de lână (*zofe*), două de cit sau fustane de basmă, cămașă de mireasă de burangic, *castârlui*, 20 de cămeși femeiești, fustane de *asprichendină*, *stifale* (ciobote), *mestie* (papuci de casă), colțuni de lână albă pentru bărbați, cațaveici, *giumbir* de postav cu dinaițele de samur și lucruri pentru copil. La Românii din Cherson, zestrea fetei se compune din pânzeturi așezate într'o ladă ce stă pe căpătâiul din fundul casei ²⁾).

Iată acuma, mai cu deamănuntul, din ce se compune *paea*, zestrea unei macedonene,

40—45 perechi de ciorapi, pe arm.: *pârpozi* ¹¹⁾ ;

40 de cămeși ;

6—8 cearșafuri de deosebite stofe ;

1) Parinților cari nu se îngrijesc din vreme de zestrea copiilor lor, li se cântă :

Douăspre'ce perne mari

I-s umplute cu *frunzari* ;

Douăspre'ce mijlocii

Umplute cu frunzi de vii ;

Douăspre'ce perne mici

I-s umplute cu urzici ;

Douăspre'ce poloboace,

Fără funduri, fără doage !

²⁾ El. Sevastos, *Nunta la Români*, p. 46-48.

³⁾ În Pind ciorapii se numesc *dăpudzi*.

- 4 *poli*, adecă poale sau șorțuri de lână;
- 1 *poală* = șorț pentru *fărmitarea pânilei* (frământarea pâinii);
- 20—25 *schepuri oime* = broboade cu broderii pentru a-și lega femeia capul, deoarece nu poartă pălărie;
- 4—6 *căftăni*, niște broboade de mătăasă neagră ce se pun peste *schepuri* în timp de doliu, purtate mai mult de femeile în vârstă;
- 10—12 *iasmădži di ligarea caplui*, adecă *schepuri* mai ieftine;
- 2 *șimii di lână ti di-gușe* = batiste mari de lână; de legat la gât iarna;
- 15—20 *civradži*, adecă batiste;
- 8 perechi *pantofle* sau *mestre*, lucrați la gherghef;
- 6 perechi *smeane ică pantalone*;
- 2 rochii de mătăasă = *fustăni di sirmă*;
- 2 » » lână;
- 1 » » flanelă;
- 2 » » olandă = *băsmă*;
- 2 » » *cuburlii* = rochi vătuite cu bumbac;
- 3 *sacuri* = paltoane scurte blănite;
- 2 *polçi*, adecă o polcă și un palton;
- 2 șorțuri de mătăasă;
- 1 șorț de olandă;

1 așternut complet compus din: o salteă cu lână, de obicei două saltele, două plapome din cari una cu fața de mătăasă, o *doagă*, adecă o învălitoare sau cergă albă și flocoasă de lână, și o *tiftică*, adecă o doagă de lână vânăță, patru perini mari și două perini mai mici.

Toate acestea alcătuiesc *paea fetei* ¹⁾ și este obligatorie pentru părinții miresei ²⁾. Zestrea se așează pe ladă teanc, «până în pod». Tocmai în vârf stau perinile mici și perinuțele sau *modițele*.

Perinile sunt închise într'un sac de pânză de cânepă; acesta într'un sac sau față de cit roș pronunțat și tocmai deasupra stă fața de pânză de bumbac sau borungic cu horboțică de capete și cu horboțică de mijloc. Modițele, mai ales, sunt îmbrăcate într'o față făcută numai din horboțică.

Cel puțin peretele de către fundul casei, cel fără feresti, este acoperit de un covor prins

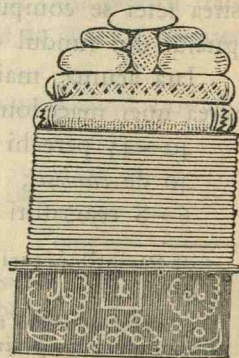

Fig. 623.

¹⁾ În unele părți în loc de *pae* se întrebuițează grecescul *prică*.

²⁾ I. Nenișescu, *op. cit.*, p. 150-1.

în cuie și atârând din corzi până deasupra perinilor de perete. În celelalte părți ale pereților, pe la ferestre și chiar peste covor, atârână în cuie șervețe sau prosoape, numai atârdate, sau având o floare făcută în mijlocul lor.

Icoanele stau deasupra ferestrelor de răsărit. Fiecare casă are cel puțin 3 icoane și aparțin la două feluri. Cele mai bune sunt cele ai căror sfinți au vestimente metalice, cu fața și mâinile de zugrăveală; acestea sunt vechi. Vin apoi icoanele de scânduri, zugrăvite urit, cuprinzând diferite epizoade din noul testament. Una, aproape generală cuprinde la mijloc pe Is. Hristos cu apostolii având inscripția: Воскресение ие хс херво. Pe de margini e Nașterea Maicei Domnului, Bindecuvântarea ei, Blagoviștenia, Nașterea Mântuitorului, Fiul la Simion, Botezul, Intrarea în Biserică, Членение пресвѣцы, Sfinții Impărați, Бонесение гдне, Sf. Treime la masă și Adormirea Maicei Domnului. Colțurile sunt pline de Sfinți și chipuri de ale Mân-

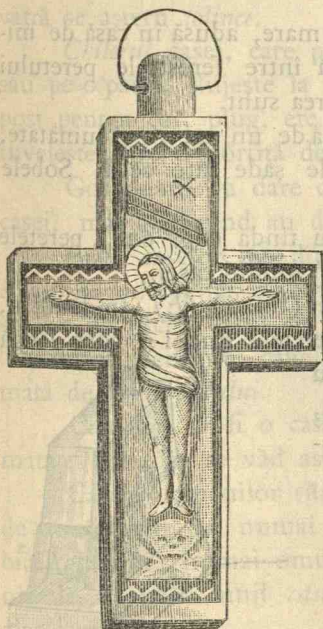

Fig. 624.

Fig. 626.

Fig. 625.

tătorului. Nimeni din cei în viață nu știu cam de când să fie aceste icoane, cu sfinți cari au capul până aproape de picioare, iar picioarele cu câte 5 degete lungi și fără călcăiu.

Pe unele icoane tâlmăcirea slavonă este acoperită cu șuvițe de hârtie lipită; și aceasta o credem că are oarecare înțeles.

Rar se găsește al treilea fel de icoane mici, cu câte un sfânt sau doi; aceste icoane se pun pe pieptul morților. În urmă vin litografiile cu multele lor defecte.

Icoanele se sprijinesc pe cuie sau pe niște poliție încrestate, foarte frumos adesea. Imprejurul lor și printre ele stau *stâlbe* de busuioc și alte flori.

Înainte de a fi puse în casă, icoanele trebuiesc să fie sfințite la biserică.

Prin unele gospodării, sub icoane atârnă cruciulițe sapate în lemn, reprezentând pe Is. Hristos răstignit (fig. 624)¹⁾.

În Novaci, sub icoane atârnă mai multe cruciulițe de lemn (fig. 625) foarte simple.

În Crasna-Gorj, de sub podole, la încheietura lor cu pereții, sunt scânduri săpate cu diferite deseme (fig. 626), iar în alte sate, tot pe acolo, în locul acestor scânduri sunt înșirate farfurii sau talere de lut, frumos ornate.

În fiecare casă se găsește o oglindă mare, adusă în casă de mireasă, un dar făcut de mire. Obicinuît ea stă între ferestrele peretelui de către față. *Cadre*, adică portrete nu prea sunt.

Soba (fig. 627) este *nemțească*, înaltă de un metru și jumătate, cu *firidă* (*hiridă*), un fel de cotlonaș unde șade câte ceva. Sobele sunt făcute de anumiți meșteri din sat.

În unele case din Moldova cari n'au tindă (fig. 628), peretele *AA'* alcătuește *dosul casei* iar, peretele *AB'* fundul casei.

Ușa casei vine îndată dela ușa tindei (*tinzii*) (*E*). În lăuntru, în stânga e *hornul* cu cuptorul lipit de peretele tindei și soba lângă cuptor, așezate toate pe o vatră mare cu marginile late, pe cari stau copiii cei mici, iar în fundul sobei e *drumul pe cuptor* (cup-

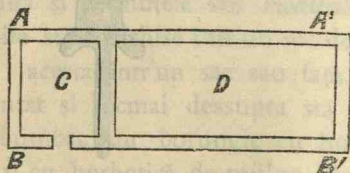

Fig. 628.

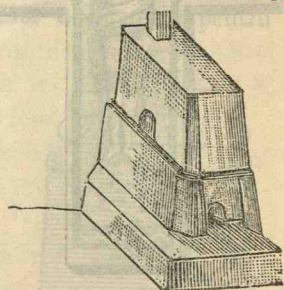

Fig. 627.

rior). La unele case se fac și sobe cu *ocnițe* de uscat obielele la încălțat.

¹⁾ Schița de pe una săpată în lemn, din casa păr. M. Cărlănescu, Bogdănești-Suceava.

Fumul din horn iese prin *căleață*, al cărui capăt iese în tindă pe pereții dela vatra sobei. Pe lângă peretele din fund, până în peretele dinspre răsărit, se întinde patul gospodarului și gospodinei, iar pe lângă ceilalți doi pereți sunt câte o *laiță*, pe cari *odihnesc* (dorm) fetele și flăcăii.

Pe capătul patului la răsărit, e *lada* cu schimburile și deasupra ei *țoalele* și *perinile*; în cealaltă parte, pe capătul laițelor e alta ladă, cu banii, valurile de pânză și alte lucruri de preț și pe ladă zestrea fetei de măritat.

Deasupra patului atârnă *culmea* sau *ruda* cu cojoacele cele scumpe, cațaveicele, șalurile, barizurile și alte lucruri de găteală. În colțul (*ungherul*) dela ușă e *blidarul* (de ținut blide); pe pereți atârnă ștergare alese, iar deasupra ferestrei, despre răsărit, sfânta icoană.

Patul e acoperit cu un *țol de lână*, iar laițele cu *lăicere*. Pe vatră se aștern *țolinca*.

Chilerul casei, care poate fi, după cum am spus, în spatele ei sau pe o parte, slujește la ținerea oilor, vițeilor, porcilor, ori ca adăpost pentru car, plug, etc. El se lipește cu lut galben, dar nu se învelește; are o porțiță de scânduri, simplă.

Gospodarii cu dare de mână nu mai fac chilere împrejurul casei, mai ales când au de o parte loc pentru astfel de încăperi.

Podul caselor este lipit cu lut și măturat, ca și în casă, jos. Acolo se ține făina așternută pe țoale sau în saci, acolo se țin sculele de lucru, sacul cu grăunțe pentru pasări, vase de lemn și de lut, doage, semințe, cânepă, etc. Din pod scobori pe scara, răzămată de *gura podului*.

Cam așa ar fi o casă de gospodar, *casă veche*, cum sunt jumătate din câte se văd astăzi în satul meu, Țepu.

Casele oamenilor săraci, după cum am arătat și mai sus, în loc de două odăi, au numai una, cu tinda ei. Aici se ține tot. De obicei, fiindcă numai omul leneș nu poate să-și strângă ceva agoniseală, mai au unii *căsuțe* cu o singură odaie, unde stau mai ales iarna.

Ingrijirea sau *grijirea* caselor cade în seama gospodinei și-i de căpetenie. La Paști, la Crăciun și la alte sărbători mari, casele se *grijesc* radical. E o mare rușine, foarte mare, pentru femeia care intră în sărbători cu casa «ca la Țigani», cu pereții nevruiți și brâiele netrase.

Prispele, în casă pe jos, tinda, peretele din dosul casei pe din afară, se *lipesc* de obicei cu lut galben amestecat cu baligă. Partea din perete, pe din afară, la o lățime de 2-3 degete, de lângă prispe, jos, se *dă* tot cu lut sau cu o *boiă* și constituie *brăul peretului*. Prin casă, acest brâu poate să fie lat până la un metru, însă trebuie să fie *tras drept*.

Varul se cumpără și se *stinge*, și cu el se *văruesc* pereteii cu ajutorul *bidinșelor*. În casă, gospodinele mai *nevoiașe* dau și cu *humă* adusă din Negrileşti.

Ușile de cele mai multe ori sunt nevăpsite; ele se spală din când în când. Prin prejurul ușelor și ferestrelor, pe dinăuntru și pe din afară, se trag brăie cu *chinovariu* roș sau galben, sau cu *lutișor*. Aceste prafuri se amestecă cu gălbănuș de ou, «ca să nu se *iea*» (prin atingere), și se *dă* apoi cu un bețișor cu cârpă sau cu bidinșele mici.

Ușile se fac din scânduri groase, cu câte 3 *stingihi*. Ele sunt înțepenite la *tățâni* prin niște *balamale* cu plisc intrate în altele cu ochiu (fig. 629). Se închid cu *răteț*. Rătețul se compune dintr'o limbă ca cea de fier, descrisă la blidar, care se mișcă în niște *scoabe*. Ea se saltă cu rătețul propriu zis, al cărui

Fig. 630.

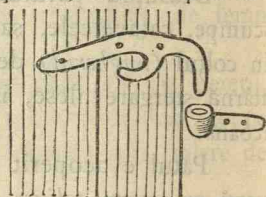

Fig. 629.

Fig. 632.

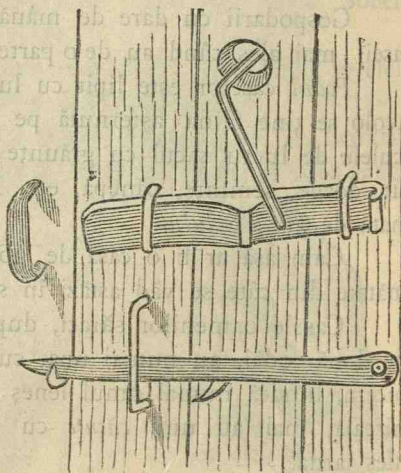

Fig. 631.

mijloc este astfel băgat în ușă, că nu iese afară, ci este ținut prin ajutorul unui dinte. Când apăsăm cu degetul pe partea lată a rătețului, ciocul din partea cealaltă se ridică și cu el se ridică și limba

de fier care se razămă pe cioc. Când luăm degetul de pe râtez, ciocul se scoboară de greutatea limbii și limba cade într'un cuiu îndoit unde se prinde. Acuma *ușa este închisă și râtezul pus.*

Unele case au lăcâte cu cari li se încuie ușile; casele vechi însă aveau și au încă *zăvoare*. Zăvorul (fig. 631) este de fier, gros și se preumblă în niște scoabe; el nu poate ieși din scoabe din pricina a două *clempușuri* (*proeminente*). Pentru a încuia ușa, se vără printr'o gaură deasupra zăvorului o cheie de sârmă îndoită (fig. 632) și cu vârful ei se împinge de clempa zăvorului, până ce el intră în scoaba cea mare batută în *ușorul* ușii. La descuiat se operează invers. De desubtul zăvorului se vede râtezul.

Să nu se creadă că acest fel de *zăvoare* nu este practic. El oferă destulă siguranță prin faptul că ușile mai toate au *merchêzele*, adică tainele lor; pentru a descuia, pe una trebuie s'o ridici puțin în sus, pe alta trebuie s'o împingi puțin la dreapta, etc. Plecând de acasă, cheia se «pune bine» sub un butuc sau altceva, la un loc știut de toți ai casei. Când nu se găsește ori se pierde, se înlocuește în grabă cu alta de lemn, adesea o crânguță cu ramura ei.

Pe dinafară, râtezul este încunjurat cu o scoabă mare, de care se apucă cu mâna întocmai ca la «garda» puștii, ce înconjură trăgaciul.

Ușa astupă spațiul lăsat de *ușori*. Înțâțanarea ușii se face pe partea din tindă a ușorilor, așa că ușorii lasă jos un prag și sus alt prag, cari se văd de pe prispă.

Prin unele părți, cârligele bătute în pereți, unde se înțâțanează balamalele ușii, se numesc *țâțâne*, iar limba râtezului ia numele de *clempuș*.

Ferestrele sunt aproape pătrate, iar *ușorii* ferestrelor, numiți și *coropce*, sunt de scândură. O fereastră are patru geamuri sau patru ochiuri de geam, grupați în doi dubliochi, doi jos și doi sus. Ochiul dublu de jos are cerceveaua de jos răsămată de partea de jos a coropcii sau *coașcăii*, iar cerceveaua de sus a dublului de sus, lipită de partea de sus a coropcii. Cercevele mijlocașe stau alătura (fig. 633): dintre toate, numai dublul de sus se sprijină pe niște cuiе bătute în părțile verticale ale coropcii. Astfel fiind, dublul de jos se poate ridica în sus, pentru aerisire, lăsând jumătate de fereastră liberă. Cercevele se întepenesesc cu cuiе de fier.

Fig. 633.

Sărăcii înlocuiesc geamurile cu hârtie ; mai înainte geamurile erau înlocuite adesea cu beșici de bou, cum se pomenește de un călător de pe la începutul veacului XIX ¹⁾.

Coropcele ferestrelor sunt prevăzute cu drugi de fier pe din afară, ca măsură de siguranță (fig. 634).

Casele de tot vechi aveau și *obloane*, un fel de capace mari cari stăteau deasupra ferestrelor, sprijinite pe un băț, iar noaptea se lăsau în jos, prinzându-se cu niște *manele* prinse în scoabe.

Prin alte părți din Moldova, se scrie, ferestrele, totdeauna în număr de trei la casele cu o singură odaie, sunt așezate înșpre miază-zi și răsărit (mai toate casele sunt expuse spre miază-zi). Ferestrele sunt așezate în *usciori* (ușori) de lemne, prinse în perete și având câte două și trei *gratii*, fie și de lemn. Unele case au și *obloane* de scânduri, ce se ridică în sus și cari la vreme se încuie pe din lăuntru cu piroane de fier, răsbătute prin *usciori*. La unele case, ferestrele au câte patru *ochiuri* (geamuri), iar altele două și chiar un singur geam ; toate însă bine prinse de *usciori* fără a se putea deschide ; numai unele ferestre au o jumătate mișcătoare, care se poate ridica alunecând peste cealaltă jumătate și care se sprijină cu un bețișor.

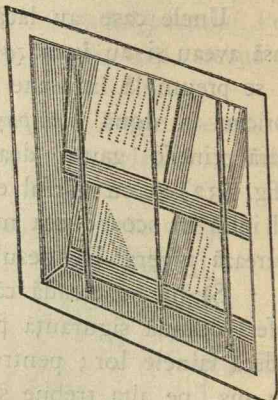

Fig. 634.

¹⁾ *Arhiva* VII, p. 14. Mai încolo (p. 29), revine cu amănunte, descriind o casă : «ne oprirăm pentru seară și căutam gazdă la cea mai păcătoasă casă pe care unul din noi a văzut-o vreodată : eră caverna în care ne coborirăm pe trei scări și unde aflarăm două femei și trei copii ghemuiți lângă câteva lemne aprinse arzând pe o vatră ; un horn făcut din lut ars (baked mud), se întindea asupra focului și se apropiă atât de mult de flacări, că lăsă abia celor ce se încălziau astfel loc de a-și vârî capetele peste volumurile de fum, cari se suiau parte spre *ogeag* (outlet), însă mai cu seamă se împrăștiă în jurul tainiței ce ne primise ; nu eră cu puțință să stai în picioare, așa că desfidând fumul și primejdia de a fi înădușiți, furăm siliți să ne așezăm pe banca de lemn, care eră așezată dealungul a doi pereți din locuință. Tovarășul meu străbătuse în colibele Nubiei și ale Egiptului și eu însu-mi fusesem uneori numai pe jumătate mulțumit în Finlanda, Sicilia și Grecia, dar am recunoscut amândoi că aceasta eră gaura cea mai mizerabilă în care am fost vreodată siliți să petrecem noaptea».

La unele case mai mari, cari au o cămară în fundul tindei, mai e o mică *ferestruie* cu un singur geam în partea despre apus.

Ca și fereastra, la casele bătrânești, eră *manelată* și ușa cu o manea groasă, care nu se putea luă așa de lesne.

Construirea unei case o poate face cine cunoaște cât de cât meșteșugul lemnăriei, chiar și singur, având numai două sau trei ajutoare.

Întâiu se alege locul de casă cu multă chibzueală; încotro să-i fie fața și cât de mare să fie; cei tineri doresc case mari, iar părinții le spun: «întinde-te, întinde-te, c'ai să rămâi cu picioarele goale». Dacă toate s'au determinat, se bat mai întâiu *furcile*. Furcile sau *stâlpii*, la unele case în număr de 11, sunt toate de lemn de stejar în patru muchi. Partea de jos numai *scorojită* (*cojită*) și câte odată părliță sau cătrănită cu păcură, se îngroapă în pământ de 2—3 palme (0, 50cm—1m), iar partea de sus e cu ureauchi ce prind *cosoroabele*.

Obișnuit o furcă-i un trunchiu de copac, gros de cel puțin 20 cm. Furca se face cu secțiune pătrată și se îngroapă bine în pământ. Pământul se *bătătorește* prin prejur. Este bine ca furci să fie cât mai multe. De 12—15 e neapărata nevoie.

Peste furci se pun două *lunguri*, în fața și în dosul casei, și două *curmezișuri*, pe cele două laturi mici. Capetele furcilor se *îmbucă* pe jumătate cu aceste patru *curmezișuri*. Se mai pun și alte *curmezișuri*, cari determină tinda. Astfel se face un dreptunghi de 8—10 metri pe lung și 5—6 pe lat.

Prin alte părți, aceste *curmezișuri* se numesc *cosoroabe* sau *costoroabe*, și sunt câte 2 de fiecare parte, în total opt, din cari un rând așezat deasupra pereților și a stâlpilor (furcilor), între urechile acestora, iar celălalt rând este așezat pe capetele celor dintâi și având de scop să sprijine *căpriorii* așezați cu călcăele în cuiburile *cosoroabelor*.

Aceste *cosoroabe* împreună cu *crăpriorii* alcătuiesc *apărătoarea*, *streșina*, sau *polata* casei și acoperimântul prispelor.

Pereții caselor se fac sau cu lut «bătut la scândură», sau se *păruesc*, adică li se pun pari prinși sus în *cosoroabe* iar jos în pământ și printre cari se așează coropcile ușilor și ferestrelor.

Lipirea la scândură se face bătând în furci, una pe din lăuntru și alta pe din afară, iar spațiul dintre scânduri, care reprezintă grosimea peretelui, este umplută cu lut negru, bine călcat și amestecat

cu pleavă. Făcând un rând de jur împrejurul casei, el trebuie lăsat să se usuce, și în urmă se face al doilea rând.

Prin Țepu acest procedeu nu se prea întrebuintează, din pricină că cere mult timp și nu-i «așa de sănătos».

Altfel pereții pâruiți se îngrăduesc cu nuiele și se lipesc cu lut negru bine netezit. După ce acest lut s'a uscat, pereții se *tencuiesc* cu lut galben și după 2—3 zile dela lipirea cu acest lut, se *văruesc*.

Prin alte părți se cunosc aceste trei procedee : *bârnel*e (despicături de lemn de teiu, plop sau ulm) așezate în șghiaburi făcute în lungul furcilor ; *vălătucii* (colaci de pământ sau lut amestecat cu paie sau rogoz) îngrădiți prin pari prinși în niște găuri făcute sus în cosoroabe și jos în niște tălpi ce se pun între furci ; *gardul de nuiele* (*ostrețe*), îngrădite cu pari puși de asemenea sus și jos. Când o casă e alcătuită din patru stâlpi, câte unul la fiecare colț, acești stâlpi se numesc *stâlpi colțari*, iar în Moldova *amnari*.

Paidantă sau *chezeș* (fig. 635) se numește lemnul ce proptește un stâlp.

În unele părți, pe pereții casei, înainte de a se lipi, se bat *șușele* (un fel de *țandări* de brad lungi), ori se *puricesc* cu niște penișoare mici numite *purcei*.

În vremile vechi, pe când pădurile erau mari, oamenii făceau

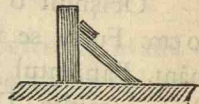

Fig. 635.

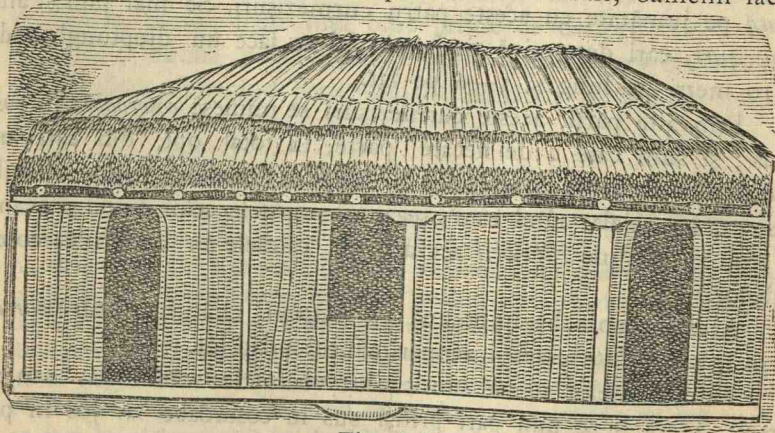

Fig. 636.

Casă în construcțiune din Vitanu-Ilfov (Schița după o fotografie din Dr. N. Manolescu, *op. cit.*, p. 23).

case zise în Moldova *durate*, din bârnel lungi. Se puneau mai întâiu patru copaci (*tumurugi*) descojiți (*cojiți*) și încheiați prin crestături la capete.

Acești copaci alcătuiau tălpile pe cari se ridicau pereții din despicături sau bârne de lemn, încheiate tot prin crestături la capete.

În aceste bârne se tăia locul ușii și al ferestrelor, sprijinindu-se bârnele prin usciori (ușori). Peste pereții astfel ridicați fără furci, se puneau patru bârne lungi cu cosoroabe și pe capetele acestora un alt rând de cosoroabe pe cari se înalță acoperământul. Astfel de case nu se mai văd decât foarte rar.

Peste lunguri se așează *corzile*. Corzile au trei fețe, frumos *fețuite*, cu dungi pe dânsele, în lungime. La multe case, aceste corzi se razemă pe o coardă mai mare și mai groasă, dealungul și prin mijlocul casei întregi, dar în fiecare «casă». Nivelul acestei corzi e acela al lungurilor și curmezișurilor.

Capetele corzilor ies foarte puțin în afară de curmezișuri și au cuiburi dăltuite în două și prinse prin cuie de lemn bătute în găuri date cu sfredelul.

Coarda, când nu este destul de tare, se proptește la mijloc printr'un stâlp pus în mijlocul casei și care se cheamă *pop*. Mai întotdeauna însă, acest pop se pune în urmă, după ce s'a slăbit casa și s'a îngreuiat acoperământul.

Peste corzi se așează *podeala*, scânduri fețuite cu dungi pe la margini. Geluirea lor se face astfel, că ele se îmbucă una cu alta, căci altfel uscându-se, ar da loc la crăpături și la scurgerea țărâniei din pod.

Prin unele părți această îmbucare se numește *caplamă* și se zice că podeala se așează *caplamă*. Puse una lângă alta, podelele formează niște linii paralele (orizontale, sau oblice când nu se îmbucă); un rând de podele, cuprinse

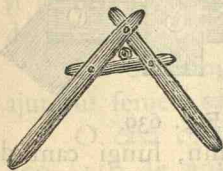

Fig. 638.

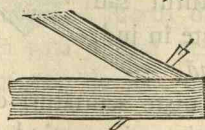

Fig. 637.

între două corzi sau grinzi, poartă numele de *raclă*.

La casele vechi, peste corzi se așează trei *capre*. O capră are un drug de teiu, obișnuit răzământ pe altul, astfel că formează cu podul un triunghi isoscel. Capetele *brațelor* caprelor se *săpurează*, adică se taie oblic ca să se lipească bine de capetele corzilor (fig. 637). Se găurește închegarea lor cu sfredelul și în gaură se bate un cui de lemn. Brațele caprei se unesc sus, *lătărindu-le* și prinzându-le c'un cuiu. Mai jos de cuiu se mai prind c'o stinghie, care slujește și la agățat câte ceva.

La unele case, în loc de trei capre, se pun numai două, iar pe sub încheietura brațelor lor și sprijinindu-se pe niște stinghii, se pune un *samar* (fig. 638). Pe samar se așează *căpriorii* sau *martăcii* (martacele). În jud. Suceava se numesc *corni-căpriori* ¹⁾. Sunt asemenea cu caprele, dar sunt prinse numai jos, de capetele corzilor.

Prin unele părți, samarul mai poartă numele de *laț*, *leaț*, *coamă*, *culme*, *samară*, *slemneă*, *slimnă*, *comană* sau *coroană*. Doi căpriori legați se mai numesc și *legători*. *Căprioritul* este punerea căpriorilor când se *căprioarește* casa.

Dela cele patru colțuri de casă către încheietura celor două capre, vin *unghere*, iar de pe lature vin *lăturalnițe* cari determină cele patru fețe ale acoperișului.

În alte părți, *cele* patru căpriori de pe la colțuri se numesc *sape* și alcătuiesc *sapa casei*; căpriorul dela mijloc se numește *țăpoiu* sau *sugar*.

Dela cele două stinghii ale căprioarelor se bate câte un *bold* care străbate prin acoperiș și rămâne afară (fig. 639). În alte părți, boldul se mai numește și *țef*, *leață*, *săgeată*, *sulinar*, *măgar* sau *sistor*.

Peste capre, ori peste capre și martace, se pun de-a curmezișul niște *prăștini* numite *lețuri*, *leațuri* sau *loțuri*, peste cari se așează patele, stuvul (stuhul) sau *șindrila* (*șindila*, *chiorpeaca*, *dranița*). Acoperământul sau *haidașul*, cum se mai numește în jud. Suceava ²⁾, n'are însă *streșină*.

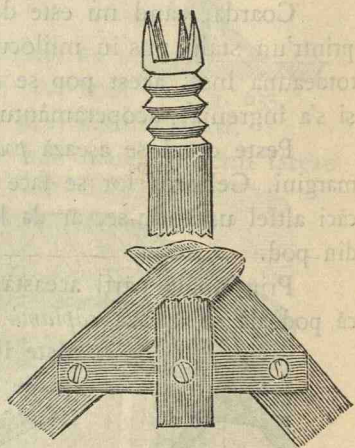

Fig. 639.

Pentru aceasta se bat niște scurtături de lemn, lungi cam de un metru și numiți *copchileți*, cari se prind pe deasupra cu un leț mai lat.

Capetele corzilor, cât sunt ieșite afară, se *podesc* și podul acesta se chiamă *tură*.

În jud. Suceava, capetele *bârnelor* (când casa se face din bârne) ieșite afară se numesc *chiotori*.

Înainte dea se începe învălirea casei, trebuie să se rădice *horna*

¹⁾ *Șezătoarea*, V. p. 59.

²⁾ *Idem*, p. 97.

casei, care se numește *băgeag* sau *hogeag*, atât cât este în pod, și *hornă*, cât este afară, deasupra acoperișului. Dacă casa se va înveli cu *pănășiță* (un fel de rogoz), se așează mai întâiu pe leături malduri de trestie sau stuh, bătuti cu lopata pe la margnii ca să fie steșina nedată. De obicei se pun două sau trei rânduri de stuh, unul mai către vârf, priponind fiecare maldur din două locuri de un leaț de desubt și altul deasupra. Dacă se leagă cu cuie, acestea se numesc *resteie*. Unii pun *caciiorve* în capul resteiilor și nu le mai trec prin căpriori sau lețuri.

Peste stuh se pune pănășița, rogozul sau paiele. Unii pun și malduri de *coceni* sau *bluji*.

Peste acoperiș, ca să nu-l iea vântul, se pun *prăștini* grele, legate câte două pe culmea casei.

Unele case mai au *poți*, *stâlpi*, *dirigi* sau *atârnați*, cari sprijină streșina casei de tălpile prispei. Unele sunt foarte frumoș sculptate.

După cum am mai spus, toată lemnăria casei se lucrează dinainte și cu încetul. *Ridicarea* casei se face într'o zi de către neamuri și vecini, fără plată. Atunci se pun lungurile, curmezișurile, caprele și căpriorii și se bat leăturile. Cei ce ajută, capătă o basmă, un ștergar, sau tulpan, care se leagă cu busuioc, *lămuri* de salcie, *gârneață* (stejar) sau teiu, de bolduri.

Sfințirea locului se face de preot.

Pentru un gospodar, care are tot lemnul și priceperea lucrului, o casă-i scoate din pungă 110—180 de lei, cuprinzând mai ales *dulapii* (scândurile) pentru podit, coropcile ușilor și ferestrelor, cuiele și geamurile. Cel care n'are pădure, plătește lemnul de casă cu 50 de lei.

Un om singur începând lucrul de îndată ce dă în iarnă, având ajutorul femeii sale, dă gata o casă peste un an.

O casă costă cam 700 de lei; una lucrată gospodărește, ține 100—150 de ani.

5. La o casă acoperită cu șindrilă, în Muntenia observăm următoarele :

Acoperișul se mai numește *coperiș*, *acoperemânt*, *învelitoare* sau *înveliș* și se face cu *drăniță* ;

Popii din față casei se mai numesc și *dregi* ;

Fața, care se mai numește și *lumina casei* ;

Coropcile ferestrelor se mai numesc și *tocuri*, iar cercevelele, *giurgiuvele* ;

Balamalele uşii se numesc *blagamale*. Uşa este făcută din 4 bucaţi şi poartă numele de *canaturi*.

Chilerul se mai numeşte *polată*.

Partea din faţă a acoperişului are o lumină, cu sau fără geam, care poartă numele de *bagea*, *băgeagă*, *fumar*, *bogeag*, *cucuvaie*, *ochiul podului*, *fântână*, *ursoaie*, *marghioă*, *compadură*, *cubea* sau *cucumă*.

Grinzile cari alcătuiesc temelia casei se chiamă la sing. *bâlvan*, *tâlpoi*, *talpa casei*, *talpa prispei*, *talpa târnaşului* sau *talpă lungă*.

În planul unei astfel de case (fig. 640) avem: 1: uşa tindei, 2: tinda, 3: scaun pentru saci, 4: coş sau vatră, 5: sobă, 6 uşa camerei, 7: cameră, 8 şi 9: pat, 10: fereastră.

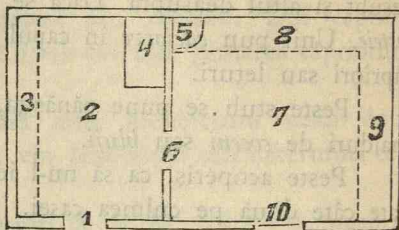

Fig. 640.

6. O casă de munte din Prahova are ca părţi proprii: *zăbrele*, cari formează *parmaclăcul* sau balconul; *foişorul*, *cerdacul* sau *pridvorul*, dinaintea uşii; *gârliciul* sau *beciul* dedesubtul casei, având o uşă; *porţile prispei*, la dreapta şi la stânga, pe unde se urcă pe o *scară* cu *trepte*; *stâlpii* sau *popii* se numesc *pălimare*; *cheotoarea*, care este formată de încrucişarea bârnelor ce formează peretii; bârnele se mai numesc şi *vârghii*; uşa este cu *tablii înverghelate* şi *temelia* de piatră, legată cu var.

În jud. Dâmboviţa se numeşte *harca*, zidul ce se face pe înălţime de 0 m 60—1 m, din pământ până la tâlpi.

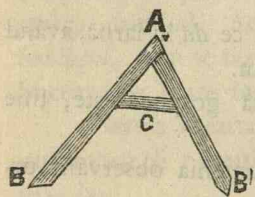

Fig. 641.

Doi căpriori (fig. 641) $ab-ab'$ încheiaţi la vârf alcătuiesc o *capră*. Bucata de lemn, *c*, ce-i ţine ca să nu se desfacă, se chiamă *cătuşă*, *coşofană* sau *limba caprei*.

Podină se numeşte fiecare scândură (*blănuţă* sau *blojdină*), din care se alcătuieşte podeaua.

Cămară este partea casei unde se găseşte vatra, când tinda e împărţită în două.

Floarea ce se face la capătul stâlpilor se numeşte *başlic*, *calup*, *clapă*, *măgăriţă*, *talaier*, *paپuc*, *amănar*, *broască*, *cârlan* sau *căciulă*.

7. Fig. 642 reprezintă o schiţă de casă din Bumbeşti-Gorj, una din cele mai bune. Acoperişul îi este de *şiţă* şi întreaga cons-

truție a pereților de bârne de lemn. Incheierea pereților la cele mai multe case rămâne afară, cu capete de bârne.

Jumătate din numărul caselor sunt nevăruite și foarte necurate. Au două odăi: una, rezervată bucătăriei, e afumată, cu un singur pat de scânduri acoperit cu țoale murdare, fără rogojini sau păiere. Aici țin gospodarii diferite poloboace șubrede de scândură, pline cu vin, țuică, *mălaiu*, etc. În perete, spre casa cea mare, este clădit cup-torul unde se fac pitele. Sobă în această despărțire nu este, iar fo-cul arde pe o vatră mare, fumul fiind cules de un acoperemânt fă-cut din șite.

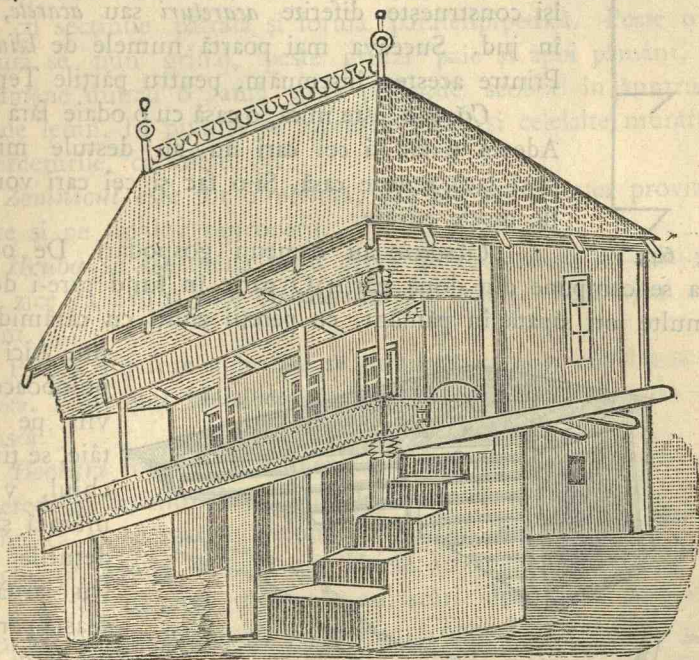

Fig. 642.

Casa cea curată, o odaie, este văruiată, dar nu în totdeauna. Unele case sunt podite (pardosite), altele au chiar gropi. Pereții sunt goi sau împodobiiți cu prosoape.

Către răsăritul Gorjului, prin Crasna, Novaci și Hurez, pe sub podèle și pe pereți stau înșirate rânduri de străchini frumos zugrăvite.

Partea de desubt a casei este făcută de zid, bolovani de piatră închiegați cu var și nisip.

La odăi te sui pe niște scări de lespezi de piatră mari, sau

lozbe de lemn. Parmalâcul este de scânduri, singura frumuseță care se vede. Dedesupt sunt două sau trei despărțituri întunecoase, unde se țin, de cele mai multe ori, vitele, vinul, țuca, etc.

Ogrăzile, numite în Bumbesți *târnațe*, sunt înguste. În Polovraci, podeala din fața casei se numește *târnaț*. Aici însă podul este cam la jumătate de metru de pământ, spațiul de sub care nu slujește la nimic. De sigur o simplă tradiție.

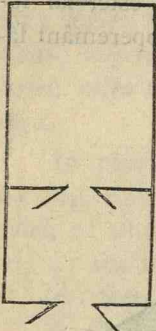

Fig. 643.

8. În *curte*, *ogradă*, sau *bătătură*, adică pe locul unde nu sunt pomi, unde nu se fac sămănături, dinaintea sau de o parte a casei, gospodarul își construiește diferite *acareturi* sau *acarețe*, cari, în jud. Suceava mai poartă numele de *hëiuri* ¹⁾. Printre acestea însemnăm, pentru părțile Țepului:

Căsuța este mică, o casă cu o odaie fără tindă. Adesea o fac și cei cari nu au destule mijloace să-și facă repede casă. Și-o fac și cei cari vor să-și ție casele curate.

Căsoaie au oamenii gospodari. De obicei căsoaia se compune din două părți. O parte în fund care-i de cele mai multe ori săpată în pământ, cu pereții zidiți cu cărămidă sau

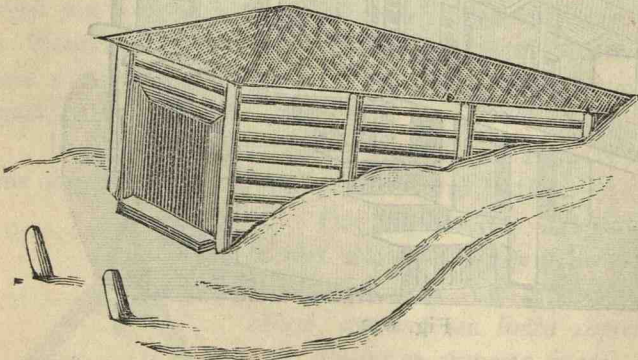

Fig. 644.

nu. Aici se țin poloboacele cu vin pe căpătâie, se țin rachiu, varza murată și verdețurile pentru iarnă. Această parte are uși largi.

În fața ei se află altă parte, ca un fel de tindă, unde se țin vase deșerte, scule, etc. Despărțitura din fund este podită, iar cea din față nu. În pod se țin lucruri diferite: doage, cercuri, etc.

Se aflau mai de mult, când lumea era mai sfântă, pe vremu-

¹⁾ Șezătoarea, III, p. 15.

rile de bielșug în vii, asemenea căsoi, prin podgorii, unde se păstră vinul nevândut. Prin alte părți se numesc *crame*. În tinda ei stătea bucătăria pentru tot timpul cât ținea lucrul viei. Iarna, rămăneau singure și nimeni nu se apropia de ele.

Căsoaiile se făceau și se fac din bârne (fig. 643-4).

Căsoiul este o poietică, lipită, «bucătăria de vară». N'are pod. Iarna se transformă în adăpost pentru vite mari, ori mai adesea pentru oi și capre.

Pivnița, numită și *chivniță*, *chimniță* și *pimniță*, este săpată sub casă, sub chileriu ori sub o poiată, având o adâncime de 2-3 metri, cu secțiune pătrată și formă paralelipipedică. Peste o parte din gură se pun grinzi, peste grinzi paie și apoi pământ, astfel că-i rămâne numai o gaură mică pe unde scobori în lăuntru pe o scară de lemn. În pivniță se murează varza și celelalte murături, se țin verdețurile, cartofele, etc.

Zemnicul este tot o pivniță, dar are un caracter provizoriu ; se face și pe un loc neacoperit.

Hruba se aseamănă întru câtva de construcția căsoaiei și s'ar putea zice că hruba este căsoaia omului sărac. Acoperișul este de pământ.

Partea dinaintea hrubei se numește *argea* și dela dânsa «încep *grubele*». Episcopul Melchisedec crede că această vorbă e de origine tătarască.¹⁾

Beciuri n'au decât oamenii cei mai *cuprinși*. Cele mai multe au pereții și tavanul din zidire de cărămidă și numai fundul este nezidit, ca să se poată prelungi la nevoie. Ele se fac sub casă sau sub chilere, având la gură uși. Unele au la gură un fel de *băratcă*, spre a le feri de apă. Beciurile au scări din lozbe de lemn sau drugi tot de lemn, lungi, pe cari se scoboară vasele de vin.

Poiata se aseamănă în construcție cu o căsuță, dar are pereții îngrădiți cu nuiele sau făcuți din bârne. Lipirea se face cu balegă de bou. Au porți sau nu ; au iesle la cari stau legate vitele unde *iernează*. Vara, în poieți se țin diferite lucruri. O poiată mică se numește *poietică*.

Șopronul sau *șoprul* se face pe patru furci, c'un acoperemânt oblic, pătrat sau dreptunghiular. Peretele cel mic, din fund, și cei laterali sunt îngrădiți ; cel din față totdeauna deschis. Se mai nu-

¹⁾ *Cronica Romanului*, I, p. 225.

mește și *dos*, cu înțeles de *adăpost*, și slujește să *îndosească* vitele pe timpul iernii, la iesle; are numai un perete (fig. 645).

Ieșele sunt de mai multe feluri. Unele au o bază dreptunghiulară, compusă din doi drugi lungi și doi scurți, cu bețe sau *prêțe* bătute și îngrădite cu nuiele. Altele sunt suspendate pe pereți; altele au ca secțiune transversală fig. 647.

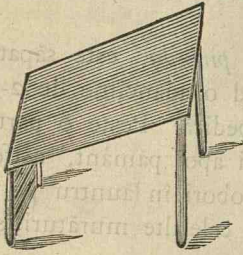

Fig. 645.

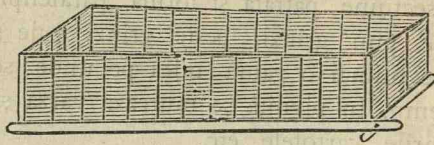

Fig. 646.

Fig. 647.

Hambare mici de felul celor ce au «negustorii de pâne» pe la orașe, au început a se face și pe la țară, dar n'au mai mult de 4-8 *lacre* sau *ochiuri*, adică despărțituri.

Leasa este un gard lat, împletit pe niște prăjini, punându-se pe corzile poieților, căsoaielor și chiar șoproanelor nepodite. Pe ele se toarnă popușoi, în vremuri de belșug.

Cotețe pentru porci și câni se fac într'un mal, acoperindu-se cu pământ. Sunt un fel de bordeie mici.

Cotețe pentru puii de pasăre se fac din haragi. Au o bază circulară, iar depărtarea între ei este după voie. Puilor li se dă mâncare în lăuntru; puii intră, dar cloșca nu. Aceasta se face cu scopul de a feri cloșca să mănânce și prin urmare să se îngrășe; o cloșcă grasă nu îngrijește cum se cade de pui.

Coteneața sau *coștereața* este adăpostul unde dorm găinile. Înaltă de 3 metri, are o formă circulară făcută din pari bătuti în pământ și îngrădiți cu nuiele. Nuiele se lipesc cu balebă. Unele cotenețe au două părți (fig. 648) despărțite printr'o leasă. Partea de jos slujește ca adăpost pentru găște, curci sau rațe și, în lipsa acestora, pentru porci, unde intră printr'o *bortă*. Porcii au paie pe cari dorm și cari iau numele de *așternut*, *grob* sau *croh*.

Fig. 648.

Despărțitura de deasupra are o deschizătură prin care intră găinile, suite pe o scară de lemn, în cotineață, spre a se așeză pe niște prăjini puse orizontale.

Sub streșina coteneței se află o albie cu paie și un ou, numit *cuibar*, unde se ouă găinile. Covata se numește tot *cuibar*.

Porumbării au prea puțini oameni, tineri de curând însuși, unde cresc *porumbii*, *porumbeii* sau *hulubii*. Se fac din scânduri, sus, înălțate pe un picior, două, trei sau patru, sau chiar într'un copac. Au diferite despărțituri și ușe, cari se închid și se deschid de jos, prin ajutorul unor sfori.

Șandramaua este un dos pentru vite făcut din scânduri; prin unele părți se chiamă *șură* și *corlă*.¹⁾

Coșul, *coșerul* sau *coșarul* este locul unde gospodarul își pune toamna *popușoi*. El are o secțiune eliptică. Ingrăditura prăjinilor cu nuiete se sprijină pe o temelie de bârne în cari sunt înțepenite prăjinile. Vârful prăjinilor se îndoaie în formă de arcuri și se acoperă cu coceni sau hluji. Unele coșuri se acoperă cu acoperământ de scânduri. Sub streșină, coperișul are o gură pe unde se toarnă *popușoi* cu *oborocul*, de cel ce s'a urcat până acolo pe o scară, iar în partea de jos are o altă gură, pe unde se scot *popușoi* când aceștia se bat.

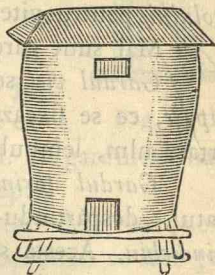

Fig. 649.

Unele coșuri sunt făcute și din scânduri.

Știm ce erau *coșurile de rezervă* sau *coșurile de răzor*, cum li se zice prin jud. Iași, înființate de Regulamentul Organic, și apoi măsura complinitoare, țarinile de rezervă²⁾. Răzemat de coș sau pus undevă, se află *lesoiul* (fig. 650) în care se bat *popușoi*. *Lesoiul* se compune din trei drugi, între cari se bat niște *pretce* cari se îngărădesc cu nuiete. De trei părți se fac împrejurul lesei niște aripi înalte de jumătate de metru, asemenea din *pretce* îngărdite.

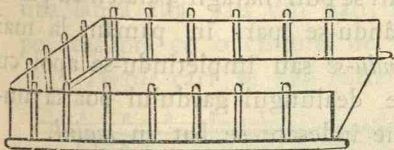

Fig. 650

Lesoiul se așează pe două scaune lungi, sub cari s'a întins un țol. *Popușoi* se pun în *lesoai*e, se bat cu *betele de bătut popușoi*, grăunțele curg pe țol printre nuiete, iar *ciocanii* rămân în *lesoiu*. Pentru a nu sări grăunțe în lături, în cele patru colțuri ale *lesoiului* se înfig patru țepușe înalte, pe cari se atarnă țoale.

¹⁾ *Șezătoarea*, II, p. 23.

²⁾ *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, 1856, p. 456.

Pătutul se face prin copaci înalți, pentru ca stând omul, să să poată vedea departe. De el se slujesc *bostănării* (păzitorii de *bostănării*, locuri unde se seamănă pepeni), chelarii la vii, păzitorii țarinilor și câte odată și vânătorii la pândă. El se face din 3-4 pari; puși la *crăcana* crângilor; peste pari se așează lămuri și apoi paie. Câte odată au și acoperișuri.

Vorbind de paseri, pătutul se compune din niște pari puși în copaci, unde dorm noaptea găinile.

Gardul desparte proprietatea unui gospodar de a altuia, îi desparte *bătătura* de grădină, determină locul destinat *țarcului* sau *ocolului* pentru vite, etc.

Mai sunt garduri pe la vii, biserici, țarini, etc.

Gardul viei se face de ordinar din *curpeni* puși și înțepeniți cu *țăpușe*, ce se fixează și dela sine prin diferiți arbuști precum: teiu, arțar, ulm, lemnul-cânelui, salbă-moale, mărăcini, etc.

Gardul țarinii (pron. pop. *gardu' țăr'ni*), care împrejmuește satul, despărțindu-l de ogoare, are dincolo sau dincoace *șanț* sau *hindichiu*. Acesta se face din *curpeni*, ca și la vie, din spini, înțepeniți prin pari sau țaruși, sau în sfârșit din nuiele.

Gardurile de obicei se fac din nuiele; câte odată și din haragi sau spini. Cele de haragi despărțesc răsadurile din grădină. Acestea se durează bătând pari în pământ, la 3-4 pași interval și prinzându-i cu trei lețuri, printre cari se pun haragii paraleli cu parii.

Gardul obișnuit se face bătându-se pari în pământ la mai puțin de un pas interval și *îngrădindu-se* sau împletindu-se apoi cu nuiele. Un rând de nuiele împletite dealungul gardului poartă numele de *cunună*. Cununile ca să fie îndesate se bat cu *maiul*.

Unele garduri au *streșină*, când, în partea de asupra și către drum, se bat niște țeruși cari se îngrădesc cu nuiele, una lângă alta. Peste streșină se pun în vârfurile parilor spini sau *mălduri* de *breapcă* (fig. 651). Scopul streșinilor este de a face peste puțină sărirea străinilor răi sau a lupilor, cânilor, etc.

Gardurile pe coaste, precum și gardurile vechi se întăresc cu *poprele* sau *proptele* bătute în pământ oblic, cari își au cunoscutul rost:

Frunză verde lemn uscat,
Pe mine cin' m'a mâncat?
Șapte fete din Bârlad
Și-o nevestă cu bărbat;

Dar cu ce m'au farmăcat?
Cu nuiele dela gard,
Cu *poprea*ua gardului,
Cu urita satului.

Gardurile se suprimă când *cătinușul* plantat s'a îndesit și for-

mează el singur un gard viu. Bortele gardului, pricinuite de porci, se astupă cu spini, trași din afară în lăuntru.

Prin parii gardului se înșiră pânze și cămăși la rouă; în parii vecini cu casa, se pun oalele.

Un gard făcut din spini, bolovani, *târși*, etc. se numește *săciu*¹⁾. În Țepu, săciu se chiamă un gard de vie, putred, vechiu. Când săciul servește pentru *coșar* la oi, se chiamă *nimăt*, «gard făcut din *târși*»²⁾.

Puține garduri sunt și de scândură; ele se numesc *zăplaze* (zăplazuri, sing. zăplaz), iar în Muntenia *uluce*.

Gardurile se trec pe *pârlaz*: se bat două jumătăți de par dincolo și dincoace de gard și pe capetele lor se bate o scândură ce trece prin gard. La gardurile înalte, pârlazul sau *pârleazul* poate avea mai multe trepte.

Această vorbă, după Ep. Melchisedec, vine dela slovonescul *перелазитъ*, care însemnează *săritoare*, locul de unde se sare peste gard. Acest cuvânt se înrudește cu vorba *laz-lazuri*, care înseamnă *curătură*, adică loc curățit în pădure și îngrădit. Tot astfel și *islaz*, loc liber, dincolo de îngrăditură³⁾.

Pe la Munte gardurile se fac și din bârne, bătute în pământ una lângă alta, sau din parii, iarăș unul lângă altul și prinși numai pe deasupra cu o cunună de nuiele.

Porțile cari se văd astăzi sunt de mai multe feluri. Cele obișnuite sunt de îngrădituri (Fig. 652),

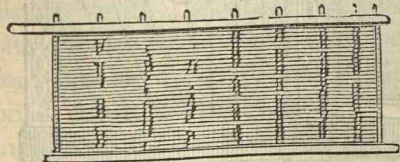

Fig. 652.

lemne mai groase decât parii; de unul se leagă poarta slujind ca *țâțână*.

Alt soi de porți sunt cele de scânduri, de o formă semănătoare cu cea de mai sus; scândurile pot fi una lângă alta sau la in-

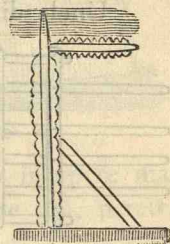

Fig. 651.

1) *Șezătoarea*, III, p. 97.

2) *Idem.*, II, p. 23.

3) *Cronica Romanului*, II, p. 41.

tervale. Dacă sunt mai înalte, la drugul de jos este o roată de lemn, pe care alunecă, atunci când se închide sau se deschide.

Tot de scânduri se fac și porțile cari se compun din două părți, fiind legate de tarași puternici prin balamale. Legătura lor se face cu șini de fier, cari adesea prezintă frumoase înfloriri.

Unele din aceste părți au o *portiță* în una din părți, pe care

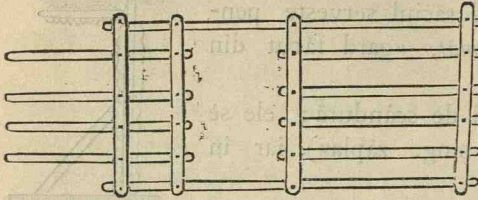

Fig. 653.

Munții Olteniei, și pe alocuri și ai Munteniei, au acoperământ și

unele din ele sunt foarte artistic lucrate. În Tețila - Gorj, sunt toate vechi și n'am văzut decât una singură nouă. Multe sunt începute dar neisprăvite. Unele case au numai poarta (Fig. 654), cu toate că n'au garduri și prin urmare curți sau ogrăzi. Stâlpii porților au flori mușcate cu colțul daltii ori cu tipare de fier înroșite în foc.

Prin Vâlcea, stâlpii acestui fel de poartă sunt mai subțiri și mai

artistic lucrați; această notă de altfel se observă și în construcția caselor.

Portițele sunt porți mai mici, mai înalte decât late; la țarcul vitelor se rezumă la patru drugulețe pe de margine și alte două sau patru puse cruciș.

Colibă își fac păzitorii de bostănării, de vii și tot astfel Ungurii, Țigani și rar Românii cari păzesc țarinile, pe la *porțile țarinii* (barierele satului). Se alcătuiesc bătând două furci în pământ, iar

se umblă; la cele făcute din scânduri cu intervale, *portița* este înlocuită printr'un dispozitiv de alunecare a unei părți din poartă (Figura 653).

Porțile gospodăriilor din

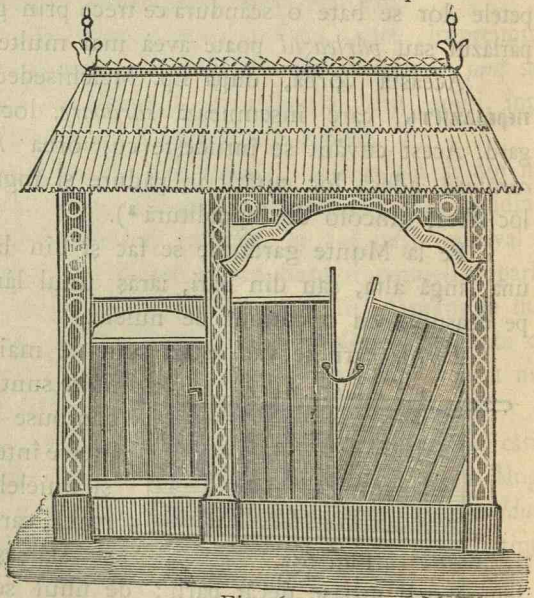

Fig. 654.

peste ele înțepenindu-se o grindușoară. De o parte și de alta se pun prăjini ca un fel de căpriori, apoi altele deacurmezișul ca lețuri și acest schelet se acopere cu paie, tufe de pelin sau *boz*, etc. Poate să i se facă ușă din îngrădituri.

În lăuntru se sapă loc pentru paturi, vatră de foc, etc. Prin munții Sucevei, o colibă făcută din scânduri și *răslogi* poartă numele de *surtă* ¹⁾.

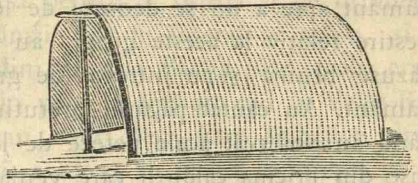

Fig. 655.

Bordeiul este o colibă cu caracter temeinic, adesea locuință permanentă. Are o încăpere mai mare, fiind aproape în întregime săpat în pământ. Are ușă, perete, hornă și coș de hornă, etc. Se vede mai ales la șes.

Sub numele de *surlă* este pomenit în 1834 ²⁾.

Săivanele sau *colnițele*, cum se numesc în susul Moldovei ³⁾, sunt lungi adăposturi pentru vite, un fel de șoproane lungi ce se învelesc cu paie. Prin Dobrogea se văd adesea săivane cu pereții și acoperișul de trestie. De altfel pe acolo, precum și în Moldova pe malurile Prutului și Jijiei, am văzut și garduri de trestie; trestia se face mănuchele și prinzându-se în lețuri paralele, două câte două, sunt împletite la vârf și *supuse* astfel ca să nu se desfacă.

9. — Locuințe omenești sunt și în afară de sat: case de pădurari, *chelării*, *hanuri* sau crișme la drumul mare, etc., după cum aflăm și în timpurile mai vechi: «Moșie ori la drumul cel mari locuri de crășmă și o crășmă la drum: stiutū ești că aruncă tot-diauna vinitū sigurū... Puțin s'aū cerutū venitul a unei crășme câte 250 lei pe un anū, șocotindu-se cheltuial(a) ei de peste an». ⁴⁾ Sau, din 1678, cu privire la aducerea unor fugari: «ori în târg, ori în satul Domniei mele, ori în sat boieresc, ori călugăresc, ori în *slobozie*, ori în *buda*, ori hie unde-i vor află». Ep. Melchisedec zice că vorba *budă* e slavonească și însemnează locuință retrasă în pădure, unde locuiesc ciobanii, pădurarii sau lemnarii, ceea ce mai pe urmă s'a numit *odăie* ⁵⁾.

Tot în afară de sat sau chiar în sat, gospodarii făceau și fac

¹⁾ *Șezătoarea*, III, p. 89.

²⁾ Iorga, *Socot. Bistr.* p. 322.

³⁾ *Șezătoarea*, III, 89.

⁴⁾ Iorga, *Stud. Doc.*, VII, p. 242.

⁵⁾ *Cronica Hușilor*, p. 103.

și astăzi, mai ales Dobrogenii, gropi în pământ, unde păstrau grânele, de sigur spre a le feri de desele incursiuni ale vecinilor. Ele trebuiau mai întâiu arse, apoi umplute cu cereale, iar gura lor acoperită cu pământ spre a nu se deosebi de locul din prejur. Și am auzit o povestire relativ la aceste gropi: au venit odată Turcii, toamna când căzuse brumă și au întrebat de grâne, dar ele stăteau ascurse în pământ. Au căutat păgânii pretutindeni și nu le-au găsit decât atunci când au observat acele petece de locuri din curți unde bruma se torise din pricina căldurii care venia din groapă¹⁾.

Aceasta este gospodăria tâpeană, pusă pe cât s'a putut în legătură cu micile amănunte culese de prin alte părți.

Nu putem atrage atenția asupra ei, decât urmând și mai departe cu descrierea gospodăriilor de prin alte părți.

10. — *Comuna Bogdana, jud. Tutova.* În această comună casele răzășilor frunțași se făceau înalte vreme din bârne (*durate*), adică din trunchi de copaci ce se puneau unul peste altul și colțurile lor încrucișându-se, formau pereții ale căror colțuri se numiau *chiotori*, după cum spun vorbe, probabil de pe la 1892: «7 pași din cuptiorul lui Stavăr celui bătrân, pân în chiotoarea tinzii casei lui Vasile Stavăr». Acești pereți se lipiau pe dinlăuntru și câteodată și pe din afară cu lut frământat cu pleavă sau paie. Bărbații pe atunci dădeau borte cu sfredelul pe la colțurile caselor lor de bârne, pe din afară, și băteau niște cuie pentru a-și urzi femeile lor pânzele, întinzându-și firele de tort împrejurul caselor.

Unele din aceste case aveau câte o odaie și o tindă la un capăt, altele două odăi și o tindă la mijloc. Mai multe se pare că eră un lux; s'a păstrat chiar o tradiție care spune că Constantin Sătariul avea o casă cu *nouă odăi* unde a găzduit pe un Domnitor, care ar fi fost venit să se îndosească pe acolo, că acest Domnitor ar fi dăruit acestui răzăș o moșie pe valea Elanului, la ținutul Fălciului. Constantin Sătariul a trăit în Viștelești între 1560 și 1640 și într'adevăr el a fost dăruit, însă nu cu o moșie ci cu două, pe Valea Elanului, de Miron Movilă Bârnosvhi Vodă în 1633. Dar de unde până unde să aibă el o casă cu nouă odăi? Să fi fost făcute numai pentru trebuința gospodăriei lui? Se poate și nu; și apoi chiar de am presupune că n'ar fi fost atâtea, ci mai puține, fie șase odăi, de ce să aibă și atâtea? Iată o părere: pe culmea dealului Coama-Porcului

¹⁾ Adevereste și istoria. Iorga, *Ist. armatei rom. I.*

eră înainte vreme un drum mare, pe care Dabija Vodă într'un ispisoc îl numește *trașt* (tract): «movila ci este lângă dumbravă, la capătul traștului, ci-i pe spinare Porcului». Să zicem că Constantin Sătariu avea pe atunci o așa casă pentru a ospăta și pe drumeți, chiar cu oarecare plată, când dâșii vor fi înserat pe acolo, și e probabil să fie așa, când ne gândim că dela Bârlad până acolo erau pe atunci multe sate, iar de acolo până la Vasluiu sau în Valea-Rahovei, nici unul; din contră, erau codri deși, fiare sălbatice, drumuri rele și chiar hoți, de cari avea să se teamă drumețul pe o distanță de 20—30 km.

Sătenii numesc până astăzi «*la casa cea mare*» un loc ce e la Sud de satul Bogdana. Casa aceasta trebuie să fie alta decât cea a Sătariului, dar făcută poate tot cu un așa scop, care s'a presupus și pentru cealaltă; și cu atât mai mult, cu cât tradiția ... leagă de persoana nimănu.

Fi care casă avea două sau trei ferestre cu dimensiunile 40/30 cm. sau 50/40 cm.

Cele mai multe case erau acoperite cu rogoz, mai puține cu stuh, pentrucă acesta trebuia cumpărat și adus de prin alte părți. Casele erau lipite pe jos. Casele de bârne sunt cât se poate de călduroase la vreme de frig. De când s'au nimicit pădurile din această comună, răzășii frunțași își fac locuințele din *paiente* și *vălătuci*, cu ferestrele mai mărișoare și acoperindu-le unii și cu scânduri, ba în timpul de față, câțivă, și cu tablă.

Răzășii cu o stare materială de mijloc își făceau casele din pari îngrădiți cu nuiiele, cu câte o singură odaie și o tindă, acoperită cu rogoz sau fân și având câte 2 sau 3 ferestre, ce erau cam de 40/30 cm. sau 40/40 în înălțime și lățime. Dela un timp încoace unii din acești răzășii își fac case de vălătuci, acoperite cu rogoz sau stuh, având câte două odăi și o tindă și ferestrele mai mărișoare decât altădată. Cei săraci își săpau bordeie în pământ, punând pe deasupra *loaxbe* sau trunchi de lemn, peste cari așterneau o pătură groasă de pământ. În față aveau o ușă și pe lângă aceasta o mică fereastră. Câte odată înaintea ușii se mai făcă o despărțitură din pari cu nuiiele, acoperită cu paie sau fân și cu o ușă, îngrădită cu nuiiele, servind ca tindă bordeiului.

În 1906 erau în Bogdana 370 de case bune, 80 mediocre, 86 rele și 42 de bordeie.

Pentru încălzitul caselor aveau cuptoare cu hornă. De pe la

anul 1830 au început cei cu dare de mână ca să-și facă în casele lor sobe de cărămidă cu vatră și hornă, numite *moldovenesti*, cum se văd astăzi mai în toate casele dela țară, ba și în multe case din mahalalele orașelor; iar de pe la 1850 s'au ivit și pe la câte o casă sobe *nemțești*, de acele ce n'au hornă și vatră în casă, fie cu stâlpi ori fără stâlpi, sobe cari în 1906 nu întreceau numărul de 20, în toată comuna. Ele se fac numai în odaia ce este ținută pentru primirea mosafirilor. Cuptioarele se mai obișnuiesc în bordeie și apoi pe unde se mai face câte o căsuță sau bordeiaș în ogradă cu destinație pentru bucătărie și pentru șezut copiii. Schimbările acestea au provenit din modă, din necesitatea de a economisi lemnele și din desobișnuința femeilor de a coace *chită* (pită) ca altădată, fiindcă astăzi mai în tot timpul anului fac numai mămăligă de păpușoi, care se face mai lesne și mai cu puține lemne.

În ce privește iluminatul caselor, oamenii frunțași întrebunțau înainte vreme lumânări de ceară de stupi la zile mai însemnate; încolo, ca și toți ceilalți din sat, se serviau de *poșonețe* sau *opaite*, în cari se puneă untură de porc, de care aveau cu prisosință. Dela un timp, frunțașii au început a se servi de lumânări de seu și astăzi de stearină. *Gazul* a ajuns de un timp încoace într'o întrebunțare generală și pe la țară; diferența e numai în felul lampelor ce se întrebunțează de cei cu dare de mână și de cei mai nevoiași¹⁾.

În vremurile mai vechi, satele nu erau toate îngrădite. Gospodarii își îngrădiau cu nuiete și pari numai casele cu porțile și cu coșarele lor; de asemenea micile lor *curături* sau țarine cu semănături, grădinile cu legume și livezile cu pomi. Așa pe la 1763 se vorbește de niște vite cari «în toți anii strică gardurile și au intrat de i-au mâncat câtva somă de curechiu din grădină și au intrat acele vite și într'o prisacă a jeluitorului»; iar din 1827 avem lămuriri despre niște mocani cari au lăsat oile să facă «bortă prin gardul nou, băgând oile dumisale și caprele și leu pășunat ca o falci di iarbă di coasă, băgând oile și scoțându-le și lăsând ciobanii borta distupată, au intrat mascaruii tot a dumisale Sardariului pe urma oilor și leu mâncat mascaruii cinci pogoni de păpușoi». Iar stăpânul culturilor ori cel al mascarurilor voind să-i scoată afară «fiind gardu pi costișă sărind di la del la vali grămădindu-se (mascaruii) au sărit și peste gardu jăluitorilor». Vitele trebuiau să fie păzite de aproape până la Sf.

¹⁾ Ec. Antonovici, *op. cit.*, p. CLXII—CLXVI.

Dumitru și numai de atunci înainte puteau fi lăsate slobode. Știre din 1761: «Iam hotărît judecata într'acesta chip di vor hi făcut vitili Bogdănașilor pagube în fânașii Bolii din Suceveni, pân la ziua lui Sfeti-Dimitri, să plătiască Bogdănașii toată paguba lui Ioniță Boli, după Sfeti-Dimitri să rabde Ioni(ță) Bole de toată paguba sa pentru că nu ș-au purtat de (grije să în-)grădească fânașile pân la ziua lui Sfeti-Dimitrie». Dela 1830 încoace, s'au luat măsuri pentru îngrădirea satelor și paza tarinilor de jitari, în timpul verii ¹⁾.

11. *Românii din Munții apuseni* ai Transilvaniei, după cum le îngădue locul, își fac casele cari sunt la rând pe pivnițe, construite din nuiele sau bârne *muruite* și *văruite* (lipite și spoite) pe din lăuntru și pe din afară și acoperite cu paie.

Fiecare casă are grădină cu pomi, grădinașă cu legume și cu flori și câte o curte mare cu edificii economice.

De obicei casele se compun din două odăi, cu câte o tindă la mijloc, în care e și cuptorul pentru pâne.

Una din odăi, care e pentru *primiri*, e spațioasă și foarte curată. Lângă ușă este *camnița* de olane verzi sau de lespezi de piatră, așezată pe o vatră cu trei picioare și cu *buduroiu* (spațiul între camniță și perete, unde șed copiii pe vatră). În fund e o masă nevăpsită, acoperită cu *măserițe* albe sau cu covoare scumpe de strămături. La stânga e patul de scânduri de brad al cărui așternut e acoperit cu câte 3 și 6 covoare, deasupra cărora sunt puse perinile în trei grupuri paralele, fiecare grupă având 3 și 4 perini, umplute cu fulgi, peste ale căror *tocuri* sunt fețe de pânză albă de bumbac, cusute cu flori de arnicu și mătase precum: brădușcani, frăgari, tulipani, trandafiri, stâlpari, dafini, etc. O față de perină ține 5—8 fiorini. Intre pat și masă sunt așezate la perete câte două sau mai multe lăzi de târg, iar pe masă și dealungul peretelui spre ușă sunt așezate lăviți simple sau *înfundate*. Deasupra lor sunt cuierele peste cari atârnă *cânceiele* (cânițe) cu fel de fel de forme, cari se pot vedea numai la Români. Pe după *polițele* cuierelor sunt înșirate blidele și *tierele* de *cusotor*, porcelan sau pământ. Pe deasupra cuielor sunt *culmile* înșirate pe rude, cari se compun din ștergare cu mare măestrie țesute și cu mai mare cusute. Intre cuiere și lăviți atârnă pe pereți icoane și oglinzi.

Mai la îndămână de casă e *cămara* curată și cu rânduială în lăuntru.

¹⁾ Ec. I. Antonovici, *op. cit.*, p. CVI.

Aici nevestele și fetele se gătesc frumos, cum zice poporul :

Alo ¹⁾ raită la cămară,
Cu oglinda susuoară,
Cu hârtia cu albèle,
Cu oala cu ruminèle.

Cheile casei le poartă femeia ²⁾).

Staulele, prin părțile Moșilor, în cari se închid vitele, sunt făcute din mai multe lese de nuiiele și se mută după trebuință. Lângă staul e o colibă de scânduri, așezată pe două tălpi de sanie, mișcătoare deci, în care se culcă păcurarul noaptea. Ea se numește *crambă*.

Cei mai bogați au pe locurile de plugărit și edificii economice, făcute din brad, șindilă sau învelite cu paie. Ele se numesc *măietoare*.

Muntării sau *muntărițele*, cari n'au asemenea edificii, se adună peste zi și peste noapte la una din măietoarele vecine, unde fierb laptele, aleg unt, fac brânză, etc. În șuri sunt și vetre pentru foc. Vitele stau la pășune pe ogoare, până cam între Sântă-Mării, când s'a sfârșit cu cositul *troașelor* (livezilor) din *aretul* (apropierea) casei ³⁾).

Casele Românilor crișeni, din ținutul Zărandului, sunt peste tot construite din *groși*, lemne de *goron*, fag, etc. și acoperite cu paie. De comun au câte două încăperi cari sunt depărtate numai prin niște stâlpi, încât poți trece ușor dintr'o odaie în alta. Numai la cei avuți odăile se despărtesc prin pereți regulați cu ușă ⁴⁾).

Casele Moșilor sunt construite de ei din lemne de brad sau fag; se acoperă cu șindrila și au două odăi; una pentru lucrat, cu o singură laviță, masă, pat și *scaun de văsărit* ⁵⁾), un fel de teșghă, pentru a da lemnul la rândeă ⁶⁾).

12. Tot din părțile Românilor din Munții apuseni ai Transilvaniei, mai însemnăm următoarea terminologie în privința gospodăriei ⁷⁾).

Răstalnită, scândură dela marginile patului.

Fușeu, pl. : *fușei, lațuri* ce se pun pe lângă *vanturi* în scop de

¹⁾ Du-te, fugi.

²⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 23.

³⁾ *Ibidem*, p. 25—6.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 51.

⁵⁾ *A văsări* = a ciopli, a plană.

⁶⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 61.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 90—107.

a depărtă streșinile coperișului de pereți, ca să nu-i bată ploaia ;

Păretar, o scândură de-a lungul pereților, pusă pe lângă laviță, spre a nu se atinge de perete cel ce șade ;

Budureț, coșul *camniței* ;

Alțar, un scrin în care se păstrează documentele și banii ;

Podrum, celar, cămăruță ;

Gavoazde, cuie pentru șindilit ;

Meriduș și meridiș, locul unde stau vitele în timpul căldurii, când nu pot paște din cauza *nădufului* ; locul e îngrădit sau neîngrădit, în pădure, la umbră ;

Sustoi și substoi, grinzile pe cari se așează treptele podului ;

Cosoraie sunt *vanturile* pe cari se așează coperișul edificiilor ;

Fumariu, o gaură anume făcută în acoperiș, ca fumul din *budureț*, *urloni*, *targă*, *băbură*, etc. să aibă pe unde ieși din podul caselor ;

Cobălteață, poiată, grajd ;

Caferi, căpriori la edificii ;

Almar, un dulap în care se țin vase mai scumpe de lut sau sticlă ;

Primblă, plur. *primble*, balustradele dela scări, poduri, etc. ;

Iosag, casă și moșie ;

Părcam, pl. *părcamuri*, scândurelele dimprejurul ferestrelor și ușilor ;

Vramiță, o portiță de nuiete sau scânduri ;

Cobe, colnă, bucătărie ;

O terminologie mai bogată asupra Ardealului o avem în altă parte ¹⁾.

13. *Gospodărie bucovineană*. Casele Românilor din Straja Bucovinei sunt de regulă îndreptate cu fața către mează-zi. Ele nu sunt clădite niciodată cu fața imediat lângă drum, ci la o depărtare oarecare de el. Locul menit pentru clădirea unei case se mai ridică prin aducerea de mult pământ.

Toate casele românești din localitate sunt făcute din lemn de brad sau molid și numai una este de cărămidă. Casele se alcătuiesc din bârne cioplite cari se încheie la *cornuri* în *zimți* sau *chiutori*. Casele nouă nu se *ung* pe din afară câțiva ani, doară numai în jurul ferestrelor, ca lemnul să se usuce bine. *Tălpile* se așează pe

¹⁾ Viciu, *op. cit.*

o temelie alcătuită din piatră și lut. Sfințirea temeliei nu se obișnuiește.

Acoperământul este oblic și se *drănițește*, ori este învelit, ori cornurile se încheie în *străji*.

Peste corzile caselor numite *cununi* sau *coștoroabe* se așează grinzile, cam la un metru departe una de alta. În cunună se încheie *căpriorii*, cari se prind cu *leațuri*. Capetele căpriorilor spânzură de un metru peste cunună în jos, care împrejurare contribuie că streșinile sunt largi. Dranița se prinde de leațuri în cuie de fier sau de *tisă*.

În partea din față a acoperișului se fac una, două sau trei ferestre, numite *hulpi*, prin cari iese fumul afară din pod. Este obiceiul că se pun pe *coama* acoperișului două sau trei cruci de lemn, ale căror capete sunt înzestrate cu cuie de fier.

Fiecare casă constă de regulă din 2 odăi, cari se despărțesc printr'o tindă spațioasă.

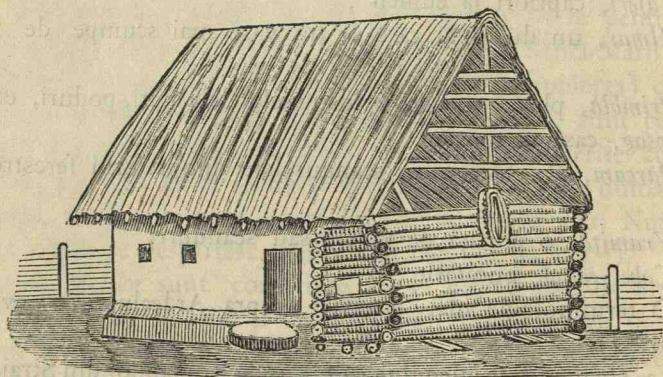

Fig. 656.—Casă de țară din Comitatul Sibiului (schița după o fotografie).

Ușile sunt cam de 2 metri înalte și 1 metru late și se închid cu zăvoare de lemn sau cu *cleanțe* de fier, făcute de fierari. Dacă ușile au zăvoare, atunci se închid cu o cheie de lemn; dacă au *cleanțe*, atunci se prevede la ușor și ușă câte o verigă de fier, cari apoi se prind la un loc cu *lacata* și se încuie.

Odaia dinspre răsărit este mai mare și se numește *casa mare* sau odaia de primire, în care stăpânul nu șade și se ține în totdeauna foarte curată. Ea are două ferestre nu tocmai mari, cari au formă pătrată cu câte patru *ochiuri*; unele ferestre au și câte 6 ochiuri mai mici. Tot astfel au și câte o fereastră în perețele de răsărit.

La unele case, ferestrele se închid noaptea pe din lăuntru cu *obloanele* de lemn. Pe aceste obloane se află zugrăviți cai, vânători sau chipuri de oameni. Spre a fi scutit de oaspeți nedorți, cari intră prin casele oamenilor mai ales noaptea și nu pe ușă, ci cu predilecție pe fereastră, se prevăd ferestrele cu *grătii* ascuțite de fier, cari se fac dintr'o șină de fier, așa că se despică o parte de șină în două locuri de sus și se încovoae în jos, formând câte un semicerc ascuțit, iar de altă parte se despică șina în două locuri, în două semicercuri, însă de jos în sus.

Casa mică este odaia unde locuște întreaga familie vara și iarna, în care se coace și se fierbe. Ea este mai mică decât cealaltă odaie și are de regulă numai o fereastră spre miază-zii; unele au două ferestre. Unii gospodari însă, își fac casa mică tot așa ca și cea mare.

O samă de case au un *cerdac* de lemn în față; altele și în partea de către răsărit și apus. Dacă casa nu are cerdac, apoi duce jur-împrejur o prispă. Pe prispa din fața casei se află o laiță lată, așezată pe chiotorile tălpilor casei.

Sub streșina din fața casei se află cam de asupra laiții și a ferestrelor, atârnată de grinzi, o prăjină lungă de brad, pe care se scot în zilele senine și cu soare albiturile și *scorturile* la svântat, sau se usucă albiturile pe vreme ploioasă.

Pământul din amândouă odăile și din tindă este bine bătucit ¹⁾, și apoi uns cu lut, mestecat cu baligă de vită și *funingine*. Unele case *poșed* pe jos podele de scânduri *giluite*.

Spre a bătuci pământul dintr'o casă nouă, se face clacă. Se adună adecă la acea casă feciori și fete în zile de Dumineci și sârbători și joacă în ea la sunetul vioarei și cobzei și așa bătucesc pământul. Unii bătucesc pământul în casele nouă cu maiul.

La o samă de case, tinzile sunt cimentate și *prevăzute* cu flori roșii făcute în ciment.

Pereții caselor nouă se *vergilează* pe dinlăuntru și pe din afară cu lețurile bătute de perete pieziș cu cuie, mai rar se prevăd cu *purici* de lemn, apoi se lipesc cu lut și în urmă se văruesc numai în alb. Jur-împrejurul casei se trage un *brău* negru cu humă. Pereții din afară se înfrumusețează pe deasupra ferestrelor și uși cu cruci legate din busuioc, cari se atârnă de cuie bătute în pereți.

¹⁾ În Țepu, pământul care se pune spre a înălța nivelul casei se numește *pomisteală*, dela verbul *a pomisti*.

Din tindă, trecând pragul cel înalt dela ușa din mâna dreaptă, se intră în *casa mare* sau salonul țăranului. Aici se află în mâna stângă, chiar lângă ușa, vatra, hornul și dinapoia lui deapurarea caldului cuptor. Acest din urmă ajunge de regulă până la peretele de miază-noapte al odăii. Când se face cuptorul, se pune în el un ac sau un cap de rață, găscă, cocoș, cârlan, sau un corn de căprioară sau alt asemenea lucru, ca să nu moară cineva din *casnici*, căci se crede că dacă se clădește o casă nouă sau i se adaugă ceva, unul din *casnici* trebuie să moară.

Câte odată se aude un tic-tac în peretele casei; aceste se crede că le pricinuește șarpele casei. Fiecare casă trebuie să aibă șarpele său, căci la din contra, ar muri vreunul din *casnici* sau s'ar întâmplă o pierdere în vite.

În cuptor se coace pânea, iar pe vatra hornului se fierb bucatele. Între horn și perete este o *cotruță* unde se ține *culișerul*, un băț cu care se mestecă mămliga. Hornul este prevăzut, jur-împrejur, cu un *chimineț*, brâu pe care se pun de regulă chibriturile.

O samă de case au în *casa mare*, în locul cuptorului și hornului, o sobă mare *rusească*.

De vatră și cuptor sunt alăturate laite numite *vetre*, pe cari se culcă cei din casă. *Vetrele* sunt din această cauză totdeauna așternute cu lăicere de lână.

Dealungul peretelui de miază-noapte între peretele de răsărit și între cuptor, se află un *divan* sau pat înalt, de brad, așternut cu lăicere de lână.

Vara se acoperă oamenii cu lăicere, cu cergi de lână sau cu sumane vechi; iarna, pe deasupra celor amintite, cu cojoace și o samă de păsle de lână. La capătul divanului dinspre răsărit se află lada cu zestre a gospodinei. Lada este de lemn de brad și zugrăvită cu flori intensive. Ea este plină de pânzeturi și deasupra ei se așează pernele, umplute cu pene de găscă, sau, mai rar, de găină. O samă umple pernele cu *puf de papură* sau cu *mătă* de cârlan, *fășăluite* în *fășălii*.

Dealungul peretelui de mează-noapte și deasupra patului se află o scândură numită *grindă*, pe care sunt așternute dealungul lăicerele, țolurile și scorțurile. Deasupra lor sunt aranjate în rând restul pernelor gospodinei.

Pernele au fețe albe înzestrate cu *horbote* sau *rețele* lucrate de mâna gospodinei. Sub toate cele induse de pe *grindă*, se întinde

dealungul scoarța cea mai frumoasă, astfel desvălită că lățimea ei spânzură în jos și decorează minunat de frumos peretele de mieză-noapte, fără a fi lipită de el.

Mai că în fiecare casă se află aninate în perete una sau mai multe puști și pistoale. Pistoalele sunt din vechime, grele și mari.

Dela fereastra dinspre răsărit, până la peretele de mieză-noapte se află înțepenită în *drăgarul* casei o coardă. Pe această coardă se așează hainele casnicilor : sumanele, cojoacele, pieptarele, mantalele, *pregi-toarele* (catrințele), *brănele*, ș. a.

Pe perete, dela fereastra dinspre răsărit și până la a doua fereastra dinspre mieză-noapte, se află așezate icoanele. Ele se pun pieziș, așa că se opresc de pod cu cuie, iar de perete cu o *chingă* de lemn și stau plecate spre casă.

Unii au icoane frumos zugrăvite după ritul ortodox, pe lemn, pânză sau sticlă ; o samă de cele tipărite pe hârtie, cu cadre avute ; cei mulți însă posedă icoane executate după ritul latin cu inscripții germane, rutene, polone, ba chiar și maghiare.

Pe după icoane se află smocuri de busuioc și *văzdoage*. În josul icoanelor se află atârinate, pe cuiele din pereți, cruci de busuioc, tulpine colorate, ștergare, talgere, ulcioare, cușme, pieptare, mănuși, etc.

Unii au în casele lor și *orare* de perete, alții cele numite Wecker (deșteptătoare). Aceste din urmă sunt așezate în niște cutii de lemn, cari se află pe peretele cel dinspre răsărit între ferestre. Tot acolo se află atârnată, în unele case, și câte o oglindă mică.

Pe un cuiu de sub icoane sau între dânsele se află, aninat cu o ață, un șipușor cu aghiasmă. Ața este legată de grumazul șipușorului și apoi atârnată de cuiu.

De pe pat se întinde, dealungul peretelui dinspre răsărit până la *ungherul* răsăritean al casei, o laiță lată, iar de acolo alta, dealungul peretelui de mieză-zi. Laițele sunt acoperite de regulă cu lăicere de lână, sure, lucrute la piua ori țesute în pătrate mici, sure și negre, verzi-negre sau și sure și negre-galbine, cari se numesc *pănure*. Tot cu astfel de lăicere sunt îmbrăcați și pereții dealungul laițelor.

Dealungul laiței dinspre mieză-zi, stă în fața casei lungă masă de brad, molid sau *frasin*. Ea nu este zugrăvită, însă în totdeauna acoperită cu o față de masă albă.

În cotișorul din dreapta ușii se află dulapul de blide lustruit sau zugrăvit. El constă dintr'un dulăpaș de frasin sau de molid, cu două uși, deasupra căruia este așezat un *policer* = etajer. Pe acesta din

urmă stau în rând strachinile cele de lut, smălțuite, numite *subane*. Tot pe policer se țin în rând și lingurile cu cozile în jos. Lingurile sunt de lemn de cireș, paltin, plop, mesteacăn și încă foarte rar de tisă.

Deasupra ușii se află o policioară lungă, pe care se pun strachinile rând, una după alta, cu fața spre casă.

Podul casei constă câte odată din scânduri *giluite*. Cele mai multe case însă au poduri *vergelate* și cu *sufituri*. Podul este ținut de coarde, sub cari se află o altă coardă pusă de-a curmezișul. Aceasta este mai groasă decât cele dintâi și se numește *drăgar*. Pe drăgar se țin felurite lucruri, adică: torturile cu fusele de lână, cânepă sau in, ghemurile, furcile și busuiocul. Acest din urmă se ține într'o despărțitură aproape de icoană, care se numește *raclă*.

În partea de miază-zi a drăgarului se bat cuie de lemn în rând și pe ele se anină ca ornament ștergare.

În mijlocul drăgarului se prinde o curea cu cuie de fier. Cureaua aceasta are menirea să ție *urzițoarea*. Cam la mijlocul drăgarului, în partea spre miază-zi, se află așezate fluierile gospodarului sau flăcăului pe două cuie bătute în drăgar. Tot acolo se obișnuște a ține un *băț* frumos ciobănesc, lucrat și *împiestrit* cu cuțitul și uns cu unt, din care cauză el este galben ca ceara.

La capătul drăgarului de lângă ușă se anină, în fața vetrei, de un cuiu de fier bătut în drăgar, *căldărușa* de spijă uzitată pentru fiertul mămăligii. Mai adesea însă se fierbe mămăliga în *hârgău*, căci se zice că mămăliga fiartă în hârgău este mai bună. Hârgăul se ține cu gura în jos pe fundul hornului.

Pe drăgar sau pe horn stă de regulă o *covățica* sau o *scafă* cu făină de popușoi, ca făina să fie caldă, căci atunci mămăliga fiartă din ea este mai bună decât când făina se aduce rece de afară.

Într'un colț al vetrei se țin *pirosteiele* pe cari se așează căldărușa sau hârgăul, când se pune de mămăligă. Mămăliga se răstoarnă pe un *fund* de brad, paltin sau fag, cu coadă. Fundul gol se ține pe poliță.

În multe case, *stativele* nu mai ies din casă, doară la zile mari.

În colțul laitei se pune *furca*. Ea nici când nu se așează pe pat, lângă căpătâiu, căci la din contra gospodina sau femeia, care ar pune-o acolo, ar căpăta durere de cap.

În casa mică se țin vasele trebuincioase la fiert, adică: oale, tigăi, tăvăli, apoi ulcioare, srafe, *untărița*, *podulețul*, *mujdeierul*, fă-

călăul, fundurile, sita, ciurul, lopata de pâne, cociorva și altele. Acolo șed și dorm de regulă cei din casă. Casa mică este cam tot astfel aranjată, deși mai simplă ca cea mare. Este mai totdeauna prevăzută cu vatră, horn și cuptor.

Tinda, care desparte casa cea mare de casa cea mică, este spațioasă. Ea n'are pod, ci-i deschisă, ca fumul, care iese din *cabla* casei mari, să se poată ridica în pod și de acolo afară.

Când se face *cabla*, se pun în ea trei crângi de *mălini* sau păr de porc, ca *cabla* să nu ucidă pe casnici. Tot spre acest scop se pun pe colțul vetrei, unde a fost focul, o *buscă* de sare peste noapte. Iarna *cabla* se astupă cu niște *țolinci* vechi, ca să nu iasă căldura afară.

În tindă, și anume lângă ușă și în fandul ei, se țin pe *draghine sămânțarii* de popușoi, cari se împletesc în cununi. *Ciucălăii* sămânțarilor desfăcuți de grăunțe se aruncă în drum, ca vârful ciucălăilor, în vara viitoare, să fie bătut ca drumul.

În tindă, într'un cuiu lângă ușă, sunt aninate *hamurile* cailor, cari sunt de regulă de piele. Tot în tindă se țin marile poloboace cu *curechiu*, pepeni și *must de mere uscate*; în tindă se ține de unii, de alții, în casa mică sau afară în șopron, *rășnița* cu care se rășnește câte odată făina de popușoi, mai adesea însă *crupele*. În tindă țin unii grâul, orzul, ovăzul și săcara în *pacuri* sau lăzi mari de scândură.

Mai că fiecare gospodar are o *piuă* de lemn cu *pilug* din acelaș material. În ea se pisează grâul, *mălaiul mărunțel*, etc. Ea se ține de regulă într'un colțișor de tindă.

Din tindă se suie în podul casei pe o scară de brad simplă și portativă.

Pe pod se țin păpușoi cari nu sunt sămânțari, pentru că acolo se usucă ei bine și curând și din cauză că în comună *sisiecile* sau coșarele sunt foarte rari. Se zice că popușoi cari se fac pe spicele plantei ar fi împrumutul stăpânului, care împrumutând popușoi, a dat mai mulți înapoi, din care cauză prisosesc popușoi.

Tot în pod se ține și carnea de porc și cârnații la fum. Carnea de oaie însă și de *sălbătăcimi* se ține în cămară sau pivniță, care ultima, rar se află lângă casele de pe aici, din cauză că terenul este apătos.

Clădirile laterale de lângă o casă sunt: o *șandramă*, numită *șopron* sau *cămară*, dinapoia casei. În ea se intră din fundul tindei.

În cămară se ține brânza de oi, laptele, *berbințele* cu carne, poloboacele cu făină, etc. O samă de gospodari au în ogradă un fel de *hambar* numit *hâji*, unde țin pânea, carnea, poloboacele cu felurite murături.

Adesea sunt lipite, la partea răsăriteană și *apusună* a casei, șoproane dinainte deschise. În ele se țin trășurile, cari toate sunt pe osii de fier, *carăle*, *săniile*, *rofile* și un scaun de *meșterit* sau cioplit, pe care gospodarul își *tocmește* uneltele gospodăriei.

Șopronul cel de către apus este tras cam cu vreo doi stânjeni în linie dreaptă înaintea casei. În acea parte a șopronului fierbe gospodina câte odată, vara, bucatele.

Intr'o lature a casei, este o *colibă* pentru foc, unde se fierb vara bucatele, laptele și unde se *zolește*¹⁾.

Lângă fiecare casă se mai află un *grajd* și un *ocol* pentru vite. Adesea însă se preferă a lăsa vitele slobode prin livadă, afară de timpul când livada este sămănată. Gospodarii cei mai *mari* au pe lângă casele lor și *stodole* numite *șuri*, în cari se ține fânul.

Grajdul și șura se fac ca și casa, din bârne cioplite. Ușa grajdului se află, în cele mai multe cazuri, spre miază-zi. Peste zi se închide grajdul cu o portiță de un metru înălțime, ca vitele să nu iasă afară, însă grajdul să se aerisească.

Grajdul este înzestrat cu un pod de scânduri, cari nu se *ung* ca păreții lui. În podul grajdului se pune fân, ca iarna să le fie cald vitelor.

Acoperământul grajdului are câte odată o ușă pe care se aruncă fânul în iesle pe o boltă, lăsată deschisă în pod.

Ieslele sunt prevăzute cu niște *lețurile* cari se bat în depărtare cam de un metru dela olaltă, de-a curmezișul scândurii ieslelor și peretelui grajdului, spre scopul de a evita căderea vreunei vite în iesle, care întâmplare are urmări foarte periculoase pentru respectiva vită.

În grajdurile oilor se prevăd iesle cu astfel de *lețuri*, ca oile să nu iea fânul sub picioare.

Pe un perete dela grajd, atârnă pe cuie de lemn jugurile boilor.

Pe lângă case se mai află *cotețe* pentru porci; la unii un fel de *vișunii* făcute în pământ sau numai un ocol mic și *custe* pentru *gobăi*. Atât cotețele cât și *custe*le sunt îndosite în vreun colț, ca să nu se prea vadă.

¹⁾ În Țepu, a *zoli*, a spală rufe.

Dinaintea casei este ograda cea spațioasă. În fața ei sau la o parte a casei, se află o grădină cu straturi de soioc, cu trandafiri și liliac și cu câțiva pomi, uneori *oltoni* frumoși de meri, perji (pruni) sau cu nuci. În acest *pomișel* se află la unii gospodari și câțiva stupi cu albine, sub o șandramă de draniță.

Ogrăzile sunt adeseori pardosite cu lespezi în unghiuri neregulate și se îngrădesc cu zaplazuri de bârne. Aceste zaplazuri se fac așa, că bârnele cioplite se pun una peste alta în lungime și se încheie la capete cu altele în *zimți* sau *căței*, și apoi li se pune o streșină de draniță.

Ingrăditura livezilor întinse însă, se face cu *răslogi* și *druci*, așa că tot între doi druci înfipti în pământ, ale căror vârfuri se țin la un loc cu colaci de *cepuri* de brad, se pun orizontal răslogi de nouă *urme* de lungi. Răslogii dela o *plasă* se pun cu cei din altă plasă capăt pe capăt *închiotorați*. Tot două plase formează un unghiu *tâmp*, căci dacă s'ar așeza ele în linie dreaptă, atunci gardul n'ar țineă mult timp. Se află, deși foarte rar, și garduri de *șarampoi* cari, ultimii, se îngroapă cu capătul cel gros în pământ, iar vârfurile lor se leagă unul de altul cu o împletitură de o palmă de lată, de nuiiele.

Lângă casă se află în ogradă sau în livadă și o fântână cu cumpănă sau ciutură. Fântâna este ocolită de un strat de bârne cioplite. Alătura cu ghizdelele fântânii se află totdeauna și o *troacă* lungă de lemn de brad sau molid pentru adăpatul vitelor.

La izvoare, unde apă nu este adâncă, se pun *știubeie*.

O seamă de gospodari au pe lângă casă și un *coșer* pentru popușoi.

Lângă fiecare casă este un loc anumit unde se taie lemnele și se chiamă *lemnar*.¹⁾

Lângă grajdul vitelor se află legat un *dulău* flocos, care vara își părăsește postul său de pază și se duce cu vitele și oile la munte.

Rar care casă are mătă, care nu se prea ține din cauză că ele *linchind* cu plăcere la vasele cu lapte, la necurățesc.²⁾³⁾

14. — În Dragomirna Bucovinei, casele sunt după datina ro-

¹⁾ În Țepu, lemnele se taie pe un butuc sau rădăcina, numite *taietor* sau *butuc*.

²⁾ În Țepu dimpotrivă, fiecare casă trebuie să-și aibă cănele și mătă sa.

³⁾ D. Dan, *Straja*, p. 24—33.

mânească. «Destul de mari, zidite binișor, dar curțile goale de acareturi. Meșteșugul gospodinei care se vede la ferești, în ceardace cu fața rotundă, întipărită de o mare răbdare și supunere blândă, se vădește mai mult văpsind cu roș, cu verde, cu albastru, mai puțin cu alte colori, ce nu bat la ochi atâta, pereții, marginile ferestrelor și stâlpii cerdacelor. Nu e nici un desen, nici o născocire a minții, nici un gust, ci numai coloare pusă cu nemiluita, ca să strălucească». ¹⁾

15. — *Locuința țaranului român din Basarabia* constă dintr'o căsuță construită din cărămidă și lemnărie de construcțiune. Cărămida de pământ, materialul principal din care se constituie această locuință, se confecționează din pământ lutos amestecat cu paie tăiate și băligar. Acest material din cauza fermentațiunii bălegarului poate fi considerat ca foarte nesănătos.

Când locul pentru casă este ales, țaranul începe construcțiunea locuinței sale, bătând în pământ niște pari, numiți *cuie*; apoi aceste cuie, a căror înălțime e aceea a viitorilor pereți, se împletesc cu nuiiele, trestie, stufărie, iar după ce împletitura s'a isprăvit peste ambele părți ale împletiturii, se lipește *ciamur*. După ce pereții sunt gata, se face tavanul și în fine acoperișul.

Construcțiunea unei locuințe nouă se face cu oarecare solemnitate. Țaranul invită pe consătenii săi; invitații se împart în două grupuri; pe când unii benchetuesc, bând și mâncând cele pregătite de stăpânul casei, alții lucrează la zidirea casei. Apoi cei dintâi se pun la lucru, iar cei din urmă la chef.

Casele de ciamur se construiesc în partea Basarabiei care posedă păduri, iar în județele lipsite de păduri, împletituri nu se fac și zidăria întreagă se face din cărămidă de pământ.

În Bugeac țaranii construiesc case din *oolit*, care e foarte resistant la umezeală.

Imprejurul casei, din afară, se face de obicei tradiționala prispă. Casa apoi se spoște și se văruește pe din afară și pe din lăuntru, zugrăvindu-se împrejurul ferestrelor floricele. Acoperișul se face sau de trestie sau de paie. Hornuri *alocurea* se fac, iar alocurea nu, și în acest din urmă caz, fumul trece deadreptul printr'o gaură în pod, unde răspândindu-se, afumă acoperișul făcându-l negru ca fundul ceaului.

Casa țaranului din Basarabia are o tindă care desparte două

¹⁾ Iorga, *Neamul Românesc în Bucovina*, p. 36.

odăi sau o odaie și o *cămăruță*. Pereteii din lăuntru sunt proaspeți văruiți, iar podelele spoite cu lut.

Locuința aceasta e foarte curată și această curățenie uimind pe Ruși, obișnuiți cu necurătenia țaranului rus, face pe etnograful Zasciuc să exclame: «Este imposibil a găsi la un popor de jos o curățenie așa de perfectă, care se observă în locuința Moldoveanului din Basarabia».

Intr'un colț al odăii, spre răsărit, sunt atârdate sf. icoane împolobite cu flori artificiale sau adevărate, încadrate într'o draperie, făcută dintr'un cearșaf cusut sau dintr'o bucată de borangic; în josul icoanelor, pe o poliță, sunt lumânări cari au ars la biserică în ziua Sf. Vineri, *prosfiră*, snopi mici de grâu legați în cruce. Mai departe, pe peretei, câte o litografie rusească: imaginea unui general sau a vreunui episod de războiu.

Dealungul tavanului, pe o poliță, sunt înșirate mere domnești, iar pe la colțuri câte o legătură de busuioc uscat, ce exală o aromă care îmbibă aerul din odaie.¹⁾

Sub icoane drept mobilă e o laviță lungă de lemn, la țaranii frunțași câte un pat-divan, acoperit cu o *salteă de paie*, peste care e aruncat un *leișar* sau niște «*scoarțe țesute de mâni frumoase*», precum zice țaranul. Lângă pat e o masă acoperită cu o bucată de pânză cuiată.

Intr'unul din colțurile casei stă un *scrin* colorat, deasupra căruia sunt puse cu orândueală perne, scoarțe, etc. Aceasta e *țestrea* fetei.

Casa țărănească are de obicei trei ferestre și o mică fereștrică numită *ochiu*. Ferestrele au geamuri; rareori în loc de geam se văd bucăți de *burduf*, bine întins.

Acum 25—30 de ani (în 1898), țaranul român, pentru a-și lumina locuința seara, întrebuintă o *ploscă* umplută cu seu având la mijloc un fitil; acum însă, s'au introdus pe la sate lămpi de tinichea pentru petroleu.

Lângă casă, în județele păduroase, se află construită o mică *casuță* de lemn, fără ferestre, unde se păstrează unelte de gospodărie. Alătura e *pivnița*, apoi un *coșar* pentru popușoiu, iar mai departe *grajdul* și *poiata*, construite din nuiiele împletite și acoperite cu *ciamur*. Toate aceste acarete sunt înconjurate cu gard.

¹⁾ În Țepu se pune pe la corzi *stâlbe* de busuioc, rămurèle de teiu și felurite flori, iar toamna struguri, gutui, etc.

În județele lipsite de păduri, acaretele lipsesc și vitele vara sunt la pășune, iar iarna stau în curte sau într'o îngrăditură obștească a satului.¹⁾

16. — În locurile păduroase ale județelor Hotin, Soroca, Orhei și Chișineu, curțile sunt îngrădite cu *zaplazuri* de nuiele împletite. Fiecare căsuță țărănească e umbrită de o grădiniță cu pomi, iar pe coastele și dealurile ce înconjură satul se răsfață la arșița soarelui viile sătenilor. În județele dela sud, unde lipsesc pădurile și lemnul e scump, casele n'au zaplazuri și nu posedă alte acarete decât coșare pentru porumb, pe lângă cari se înalță *schirde* cu fân și paie, iar pe ici pe colo câte un *puț cu cumpână*, numit 'cocoștârc'.²⁾

17. — *Casele Românilor din Meglenia* (Balcani) sunt făcute în mare parte de piatră, afară de Liumnița și Barovița, unde parte sunt făcute de pământ. Sunt acoperite cu plăci mari de piatră, în cele mai multe sate. În Lundzini aceasta se face în vederea vântului năprasnic care suflă din Zâna, ca să nu ridice acoperișurile. De altfel plăcile și pietrele sunt în abundență aci.

În fața fiecărei case se află câte o curte, în mijlocul căreia se află câte o *triușă* (Huma: *arviă*), arie, cu un *strejuri* în mijloc, în jurul căruia se învârt vitele când treieră.³⁾

Intrarea în casă se face prin *trem* (arom.: *hăiate*) și apoi urmează casa făcută din *clieti*, cămăruța unde se păstrează haine, lăzi, etc.; *părmați*, camera unde se doarme; *fund*, unde se țin vitele iarna, cât durează frigul, spre a fi păzite de a nu îngheța. În curte mai într'o parte se află: *uboru*, o îngrădire servind de grajd la vite în timp de primăvară, vara și toamnă, cât timp nu e frig. Aici se și află *cutețu* (cotețul), numit și *cocină*, precum și *coșurile* (stupurile) de albine.⁴⁾

18. — Despre *casele Valahilor din Moravia* știm că sunt toate făcute din bârne de lemn și cu *lavije* (prisper). Pe din lăuntru unele sunt văruițe; pe din afară multe sunt lipite cu lut, altele nu.

¹⁾ Z. C. Arbore, *Basarabia*, p. 153—5.

²⁾ *Ibidem*, p. 247.

³⁾ În Țepu, *parul ariei*, bătut în mijlocul *fățarului*, feței de arie; *plugușorul* zice:

... Și din grajd că imi scotea	Și pe toate le mână
Zece iepe	Imprejurul parului,
Tot sirepe,	Deasupra fățarului.

⁴⁾ P. Papahagi, *Megl-Rom.*, I, p. 40.

Pentru a fi apărate de frig, între bârne se pune mușchiu de copaci. Prin casele locuitorilor se găsesc femei lucrând la răsboiu, până de casă.

Bărbații pregătesc pentru iarnă mere, prune, punându-le în cuptoare anume pentru aceasta, cu cari fructe uscate Valahii fac mare comerț.¹⁾

CAPITOLUL II.

BISERICA.

De sigur că întâiele biserici de sate au fost făcute din lemn, cu ajutorul și munca tuturor gospodarilor.

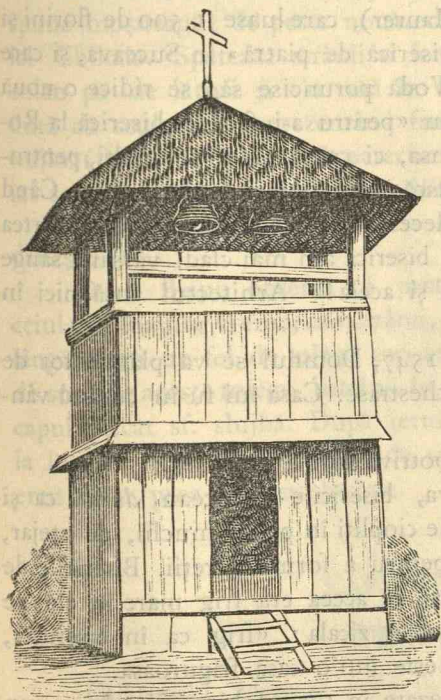

Fig. 661. — Clopotnița de lemn, din Bucovina (Fotogr. în N. Iorga, *Neam. Românesc în Bucovina*, 183).

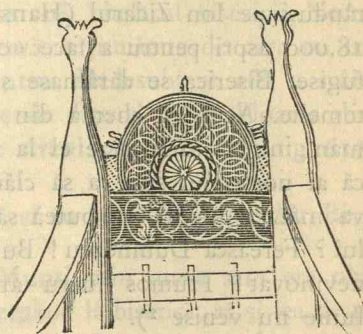

Fig. 657.

Fig. 658.

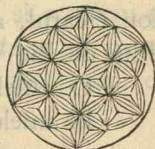

Fig. 659.

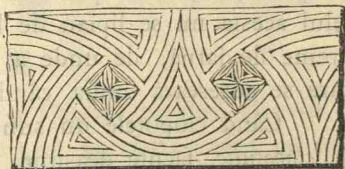

Fig. 660.

«In vârful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o alcătueală, pe care Sărăcenii o numesc *biserică*.] Ce să fie și asta? Este o gră-

¹⁾ *Arhiva*, V, Iași, p. 277.

madă de *groși* bătrâni, puși unii peste alții în chip de pereți. În vremile bătrâne, cândva, nu se știe când, acest fel de pereți se aflau cu partea de din sus privind tocmai spre cer; acum însă, nici asta nu se știe de când, ei se află în supusă plecare spre acea parte, care avea să țină locul unui turn. Asta—pentru că stâlpii din față, fiind putreziți de când a bătut vântul cel mare,—s'au plecat spre răbdătorul pământ trăgând cu sine întreaga alcătueală. Așa a și rămas apoi, fiind biserica, cel puțin în Sărăceni, un lucru de prisos»¹⁾.

Numai foarte târziu, aproape de zilele noastre, satele începură a-și înălța frumoase biserici de zid.

Întâiu au început Domnii, aducând mai în totdeauna meșteri de peste hotar.

Petru Vodă, bisericosul, scrie la 9 Fevruarie 1546 Bistriței, cerându-i pe Ion Zidarul (Hans Maurer), care luase 1.500 de florini și 18.000 aspri pentru a face «o biserică de piatră» în Suceava, și care fugise. Biserica se dărâmasese și Vodă poruncise să i se ridice o nouă temelie. Acum îl chemă din nou «pentru a-i face o biserică la Roman; nu ca să lucreze el la dânsa, ci ca să arate celorlalți, pentru că ai noștri nu știu ca să clădească după obiceiul dela noi». Când va mântui lucrul, va putea să plece. «Căci ce avem noi cu moartea lui? Ferească Dumnezeu! Bună biserică am mai clădi vărsând sânge nevinovat! Frumos lucru ar fi și acela!» Arhitectul însă nici în Iunie nu venise²⁾.

Mai târziu, la 7 Fevruarie, 1547, Domnul se va plânge tot de Ion Zidarul, a cărui avere se sechestraseră. Casa lui fu în curând vândută de Ilie Vodă.

O astfel de plângere și împotrivă unuia Luca³⁾.

În unele părți din Moldova, bisericile se făceau *durate* ca și casele, dar trunchii trebuiau să fie ciopliți în patru muchi, de stejar, și apoi așezați unul peste altul pentru a forma pereții. Bisericile de felul acesta nu se lipiau de loc și de aceea eră frig mare în ele, pe vreme de iarnă, de unde a rămas și zicala: «frig ca în biserică», care se adresează unuia când trăește într'o casă friguroasă.

Când clopotele nu sunt așezate în turnul bisericii, ele se pun în *clopotnițe*, făcute deasupra porții de intrare în curtea bisericii. În

¹⁾ I. Slavici, *Popa-Tanda*.

²⁾ Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. XLII.

³⁾ *Ibidem*, p. XCIV.

acest cas, clopotnița se sprijină pe patru stâlpi groși. Când este izolată (fig. 661), are o îndosură jos.

Adevărate obiecte de artă sunt încă în lăuntru și constau din săpături în lemn. Primul loc îl ocupă ușile împărătești, ușile laterale, despre cari am mai pomenit și în alt loc, și apoi vin strănile vlădicești și strănile amvonului. Mai toate bisericile vechi au astfel de lucrări.

În biserica cătunului Râșca, comuna Bogdănești-Suceava, biserică foarte veche, făcută de poporâni din scânduri cioplite cu barda, sunt două perechi de străni asemănătoare câte două și tuspatru în linii generale. Trei se află încă în biserică, iar una dărăpănată se află în pod. Foarte frumoasele sculpturi pe ele sunt făcute de Popa Toader Boroianul din Boroaia, «pe care nici nu-l țin măcar minte», îmi spune moșneagul de peste nouăzeci de ani, chelarul bisericii, Neculai Chihaiia. Speteaza strănii o formează o jumătate de cerc cu un colan pe de lături și c'o rază în lăuntru. Dedesubt se află o scândură cu sculptură reprezentând frunze de vițe și pere. Floarea din mijloc (fig. 658) la cealaltă pereche de străni, are forma din fig. 659, iar scândura desemnul din fig. 660.

Tot cam astfel de străni se află și în biserica veche din Bogdănești. 1)

D-l I. Bianu observă că peste Munți prin unele sate eră obiceiul mai înainte vreme, ca bătrânii, mergând la biserică, să-și iea de pe lângă pereți un fel de toiège cari aveau chipul unei cruci, fără partea de sus. Pe aceste toiège, bătrânii își sprijiniau grumazii, și ascultau cu capul plecat sf. slujbă. După terminarea ei, aceste toiège se așezau la locurile lor, răzimându-le de scaunele pereților. Unele din ele erau chiar prea frumos lucrate.

CAPITOLUL III.

TROIȚELE.

Călătorind aproape prin întreaga Oltenie precum și prin regiunea muntoasă și deluroasă a Munteniei, se poate vedea pe marginile drumului o mulțime de cruci izolate și adesea câte mai multe grupate.

Cruci rari se văd și în Moldova, dar ele sunt ridicate pe locul

1) Chipul ei în *Ion Creangă*, II, p. 313.

unde s'au întâmplat nenorociri; una arată că în cutare mijloc de câmp, un lup a sfâșiat un om; una pe malul unei ape însemnă locul unde cineva s'a fost înecat, etc.

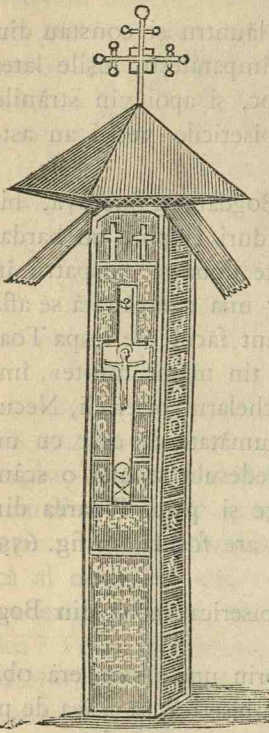

Fig. 662.

Fig. 663.

Se mai văd apoi cruci vechi, semne de hotare, cum observă și călătorul italian Domenico Sestini, pe la 1779: «cari nu sunt decât trunchiuri întregi de copaci, rău cioplite cu barda, în chip de cruce greco-valahă, de par la întâia vedere spânzurători gătite pentru biet neamul omenesc» ¹⁾.

Poate că există o legătură între crucile din Oltenia și Muntenia, și între acele construcțiuni de lemn sau zidărie, cari se văd adesea pe la răspântii de drumuri sau pe lângă fântâni.

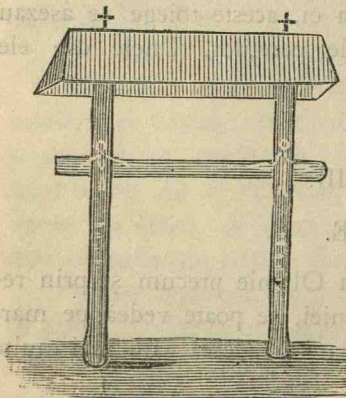

Fig. 664.

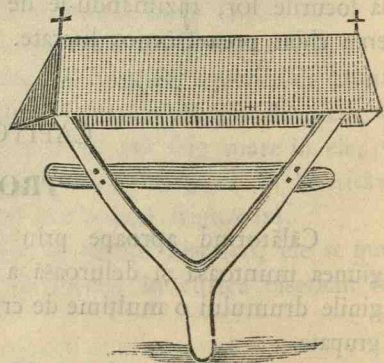

Fig. 665.

sunt zugrăvite adesea foarte frumos.

¹⁾ *Arhiva*, Iași, IV, p. 574.

Ele lipsesc în Moldova; totuș pe la cișmele, la drumurile mari, se găsesc adăposturi pentru drumeți, fără însă a avea o înfățișare religioasă.

Pomenire istorică despre adăposturi la drumul mare avem, pentru Moldova, dela Lăpușneanu Vodă care scrie, la 29 Iulie 1557, Bistrițenilor că «văzând în drumul nostru din anul trecut, locurile acelea în mijlocul munților și stâncilor», va face un astfel de adăpost pentru călători ¹⁾.

Fig. 666.

D-l Al. Tzigara-Samurcaș, un priceput în ale industriei și artei naționale, crede că crucile dela drum se numesc *troițe*, sau fiindcă derivă dela cuvântul slavon, sau dela pictura de pe ele, Sf. Treime, sau după cele trei brațe ale unora din ele.

Troițele prin varietatea formelor lor îngenoase, cât și prin marele lor număr, constitue una din manifestările cele mai interesante ale artei populare din țară. Motivele ridicării lor sunt multiple. Ele se pun acolo unde a avut cineva o vedenie sau sunt spre pomenirea neamului cuivă.

Troițele de lemn trăesc 30—40 de ani, reproducându-se din generație în generație și din meșter în meșter, după izvoade vechi. Mult trăesc cele de piatră.

Scumpirea lemnului și slăbirea tradițiunii fac ca troițele să se rărească.

Ele sunt răspândite în Oltenia, predominantă în Argeș și Prahova; în Buzău și Mușcel sunt multe de piatră.

Firul trebuie căutat la Slavii din Serbia; la noi însă s'au na-

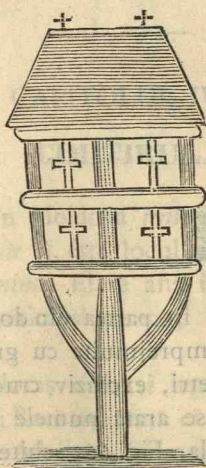

Fig. 667.

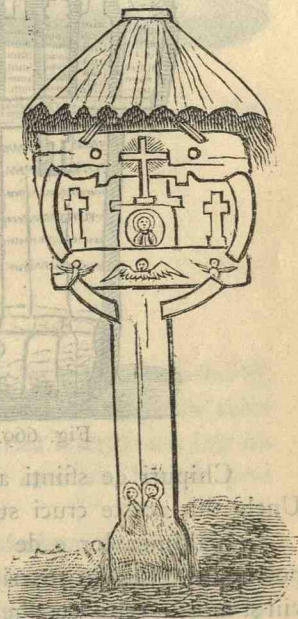

Fig. 668.

¹⁾ Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. LIII,

ționalizat cu totul. Troițele noastre țin locul capelilor din țările occidentale și au servit ca loc de închinăciune credincioșilor în vremurile grele. Ele sunt însă mai complete, fiind zugrăvite sau având cel puțin inscripții.¹⁾

La fig. 662, în toate despărțiturile sunt zugrăviți sfinți, mai întâiu pe table de fier și apoi bătute cu cuie pe lemnul crucii. În mijloc se înfățișează Răstignirea Mântuitorului, cu Duhul Sfânt deasupra, iar dedesupt cu capul de mort și cele două oase încrucișate. E o cruce tip, de cari am numărat opt în preajma Râmnicului-Sărat.

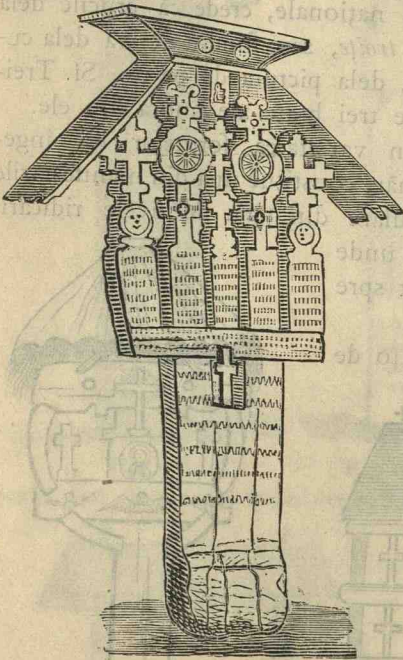

Fig. 669.

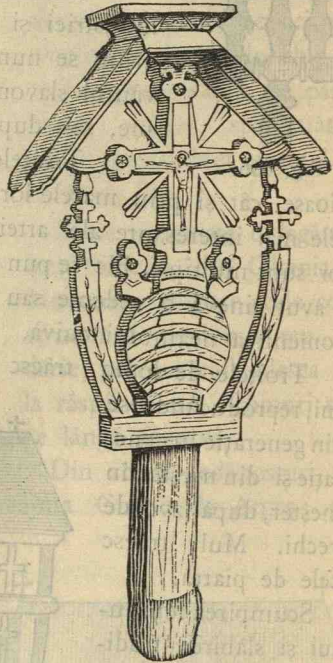

Fig. 670.

Chipuri de sfinți are și în partea din dos, precum și pe laturi. Unele din aceste cruci sunt împrejmuite cu grilajuri de lemn.

Înălțimea lor e de 3 metri, exclusiv crucea de fier din vârful pocrișului. Jos în inscripție se arată numele meșterului precum și viii și morții celui cu cheltueala. Fig. 663 schitează o cruce dela Sud de Jideni, județul R.-Sărat; e a doua specie care se poate urmări

¹⁾ În *Convorbiri Literare*, XII, No. 3; tot de acolo în copie și fig. 668—70.

prin satele înșirate dealungul șoselei până către Focșani. Cele mai multe nu sunt zugrăvite. Inscripția de jos e cu cirilice la cele mai multe. Din aceste cruci am numărat *optsprezece*.

Fig. 664-5, reprezintă cruci din Tetila-Gorj.

Fig. 666, schitează una din Novaci-Gorj.

Fig. 667, reprezintă una din Polovraci-Gorj.

Fig. 668, arată o troiță din Vâlcea.

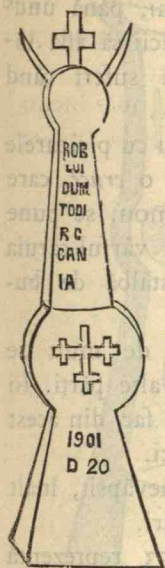

Fig. 672.

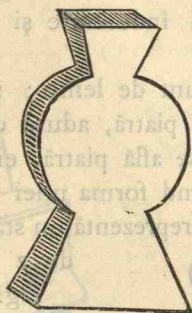

Fig. 673.

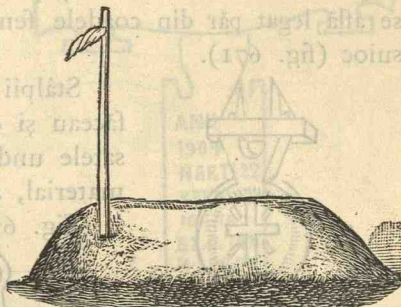

Fig. 671.

Fig. 669-70, arată troițe din Prahova, aflându-se acum la Muzeul de artă națională din București.

CAPITOLUL IV.

CIMITIRUL.

Cimitirul, numit în Moldova *șintirim*, iar în Ardeal *săntirimb* ¹⁾, *cimîter*, *pișigăi* și *morminte* ²⁾, este locul unde odihnesc trupurile celor morți în *groși* sau *morminte*. El se află în curtea bisericii sau într'un loc anumit, afară de biserică și de sat, după cum s'a hotărît prin legea sanitară.

Mormântul e un locaș sfânt și legea osândește pe profanatori.

În 1752 Constantin Racoviță arată că «cinstitul prefectu Clementu Laidetu» se plânge de «Adalbert Șșimanovschi și Grigore Bogudanovici, Ezoviții lesești», pentru că au încălcat un loc dela Franciscani.

¹⁾ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, 112.

²⁾ Viciu, *op. cit.*, 67.

Cercetarea o face Iordachi Cantacuzino, vel-logofăt. «S'au găsit și o umblătoare făcută tocma supt parii gardului Prefectului, până und^e și morții lor pe lângă gardu de către țintărimul bisericii să află îngropați ; care pricinuiă di nu eră cu puțință să poată suferi când își făcea slujba morților». ¹⁾

Mormintele sunt astfel săpate, că mortul stă în sicriu cu picioarele spre răsărit. La cap au stâlp, «stâlpul mortului» sau o cruce, care se pune mai târziu. La început, cât mormântul este nou, se pune la picioarele mortului, în Țepu-Tecuciu, un harag, în vârful căruia se află legat păr din coadele femeii îndurerate și o stâlbă de busuioc (fig. 671).

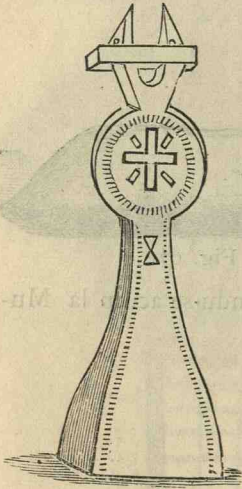

Fig. 674.

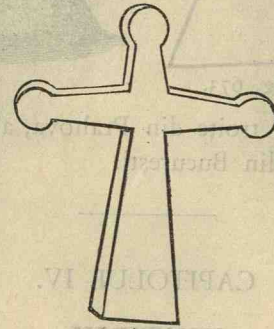

Fig. 675.

Stâlpii sunt de lemn ; mai de mult se făceau și din piatră, adusă din alte părți. În satele unde se află piatră, ei se fac din acest material, având forma unei cruci.

Fig. 672 reprezintă un stâlp nevăpsit, înalt de 2 metri.

Fig. 673 reprezintă altul de 80 cm.

Stâlpul, fig. 677, are o cutie de scândură, bătută în el cu cuie de fier, în care ard, în zile de prasnice, candelile cu untdelemn.

Figura 678-9 reprezintă niște stâlpi vechi,

mutați prin 1890 din curtea bisericii, când i s'a înființat țintirumul. Părțile de jos sunt putrezite. Pe unul nu se vede decât coada unei securi. Urme de văpseală albastră.

Fig. 681 reprezintă un stâlp văzut din față și de profil. Pe cealaltă parte are inscripția :

A 1886
L SP 20
SP ACASTA
CRUC ODICNE
RAPOSTATU
IONU

¹⁾ N. Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 107.

Unele cruci au pusă o bucată de pânză între cunună și stâlpul

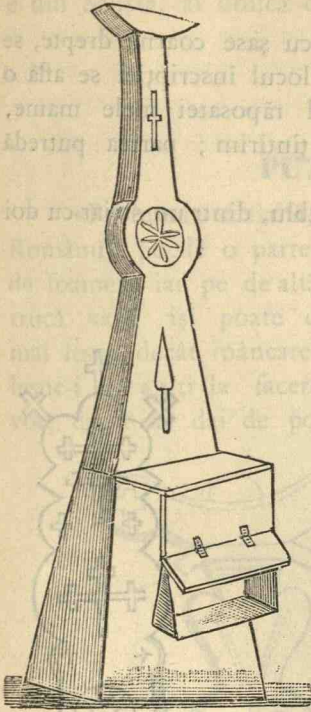

Fig. 677.

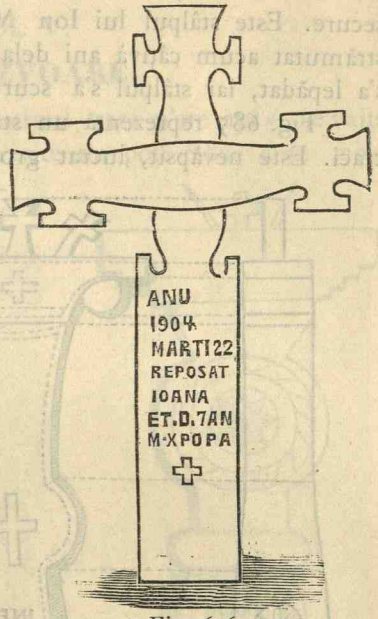

Fig. 676.

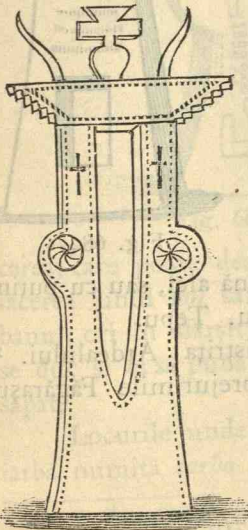

Fig. 678.

Fig. 679.

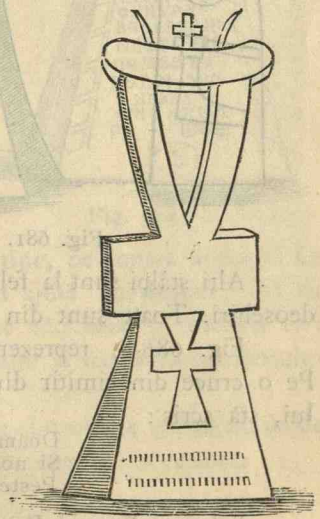

Fig. 680.

propriu zis. Probabil ca să facă cu greu căderea cununii (fig. 683); înălțimea de 2 metri.

La stâlpul fig. 684, în loc de steaua cu șase coarne drepte, se află una tot cu șase coarne curbe, iar pe locul inscripției se află o secure. Este stâlpul lui Ion Mândru, tatăl răposatei mele mame, strămutat acum câțiva ani dela biserică la țintirim; partea putredă s'a lepădat, iar stâlpul s'a scurtat.

Fig. 685 reprezintă un stâlp făcut dublu, dintr'un stejar cu doi craci. Este nevăpsit, lucrat grosolan.

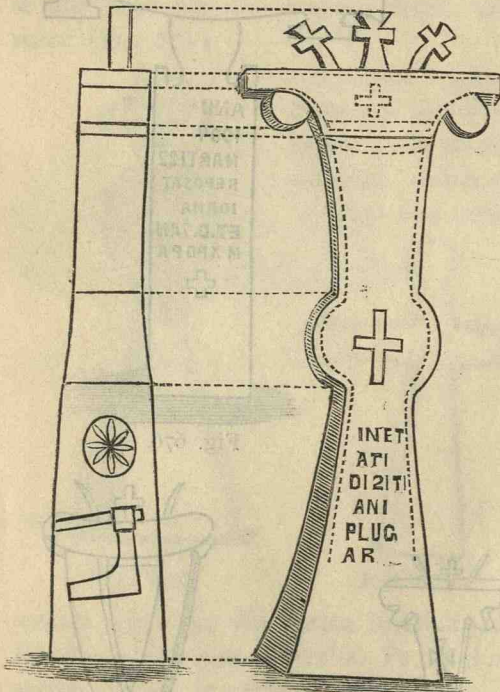

Fig. 681.

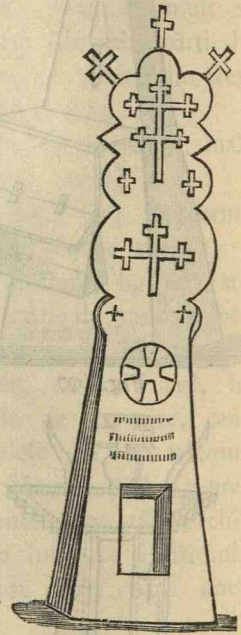

Fig. 682.

Alți stâlpi sunt la fel cu schițele arătate până aici, sau cu puține deosebiri. Toate sunt din cimitirul satului meu, Țepu.

Fig. 686-8, reprezintă cruci de prin Bistrița Ardealului. ¹⁾ Pe o cruce din cimitir din Ohaba, sat în împrejurimile Făgărașului, stă scris :

Doamne, dă soare și ploaă,
Și noaptea trimite rouă,
Peste groapa asta noară... ²⁾

¹⁾ Iorga, *Neamul Românesc în Ardeal*, II, p. 719.

²⁾ *Ibidem*, I, p. 97.

Fig. 689-91 reprezintă stâlpi de morminte din Ardeal. Primul e din Săliște, al doilea din Poplaca și al treilea din Rășinari. ¹⁾

CAPITOLUL V. PUȚURI ȘI IZVOARE.

«Pe lumea cealaltă, vai de creștinul care n'are apă», se vaită Românul, pe de o parte fiindcă «de sete nu poți răbda cum rabzi de foame», iar pe de altă parte, pentru că «apă își poate da Românul mai lesne decât mâncare», adică mai lesne-i să ajuti la facerea unui izvor, decât să dai de pomană mân-

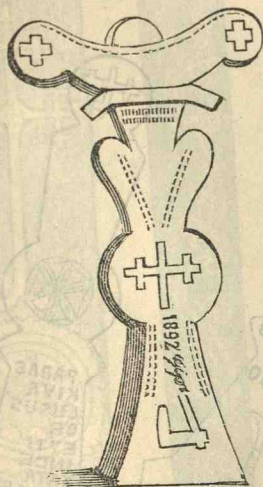

Fig. 683.

Fig. 684.

care, care poate deabiă o găsești pentru tine, pe lumea aceasta! La facerea unui puț sar oamenii oricând și ajută cu munca, ori cu banul, ori în sfârșit cu lemnul. Adesea se văd babe și uncheși cari se duc și ei să pună măcar mâna și să ajute la scoaterea pământului săpat.

Locurile unde sunt izvoare, se crede că-s arătate printr'un fel de iarba numită *iarba apelor*, dar pe care rari oameni o cunosc.

¹⁾ Sămănătorul, V, No. 3.

Din puț, precum și din orice casă de apă, nu se bea și nu se adapa vitele până nu se sfințește de preot. Când e gata, preotul vine și face aghiazmă. Imprejurul puțului se face un cerc de rogojini prinse în pari, iar în lăuntru cerului stau întinse mese pentru praznic. Vin săracii de ospătează, ospătează muncitorii și se dau de pomână rogojini și pânzeturi. Aceasta este datina în satul meu.

Un puț părăsit, puț care nu umblă, devine atunci când apa i-a secăt, când apa i s'a stricat, când i s'a stricat construcția și pământul s'a surpat, sau când s'a înecat în el vreun om. Apa dintr'un puț s'a spurcat, când s'a înecat în el vreo vietate: pasere, câne, pisică, șoareci, etc. Un astfel de puț se curăță din nou și se aghezmuește și apoi iarăș umblă.

Fig. 686.

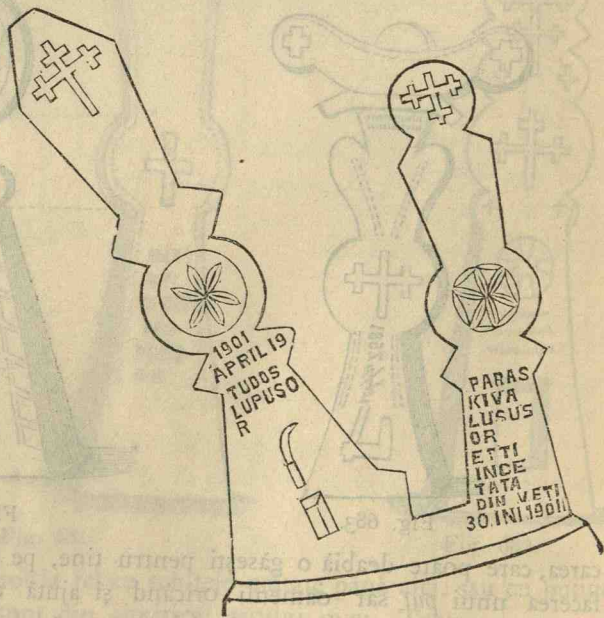

Fig. 685.

Când apa într'un puț se tulbură, el se sleiește, adică se scoate tot nămolul sau noroiul din el, ca să se formeze vechiul *culcuș* sau *casă de apă*, să i se deschidă vechiul izvor sau *vâna de apă*.

Aceste reguli sunt păzite cu sfințenie.

Am spus că la puț lucrează la olaltă toți cei interesați, precum și cei ce vor să facă pomană. În veacul XVII însă, se pomenesc, de sigur pe la orașe, anume meșteșugari, cari se îndeletniciau cu facerea de fântâni și se numiau *fântânari* ¹⁾. Sunt și astăzi.

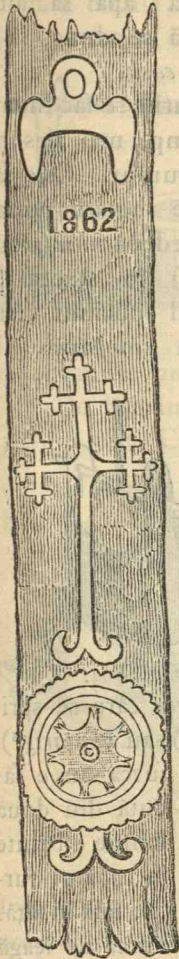

Fig. 687.

Fig. 688.

Fig. 689.

Fig. 690.

Fig. 691.

I. Un puț sau o fântână se sapă de oameni, iar pământul se aruncă afară cu lopata. Când adâncimea crește, pământul sau lutul amestecat cu apă se scoate afară cu ciuberele sau hârdaiele,

¹⁾ Ep. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 106.

trase de odgon cu ajutorul *grindeiului* sau *vârtejului*. Grindeiul se învârtește cu ajutorul unei roți sau al unor *răsteie*. Îndată ce s'a dat de vâna apei, încă se mai sapă de un stângen, ca apa să aibă unde să se adune, să-și aibă o *casă*.

Puțurile se fac în sat, pe câmp, mai ales pe văi, drumuri. Cele făcute pe hotare poartă numele de *butuleie* (sing. *butuleu*) în Ardeal ¹⁾.

Puțul obcinut este cel cu *cumpănă* (fi-

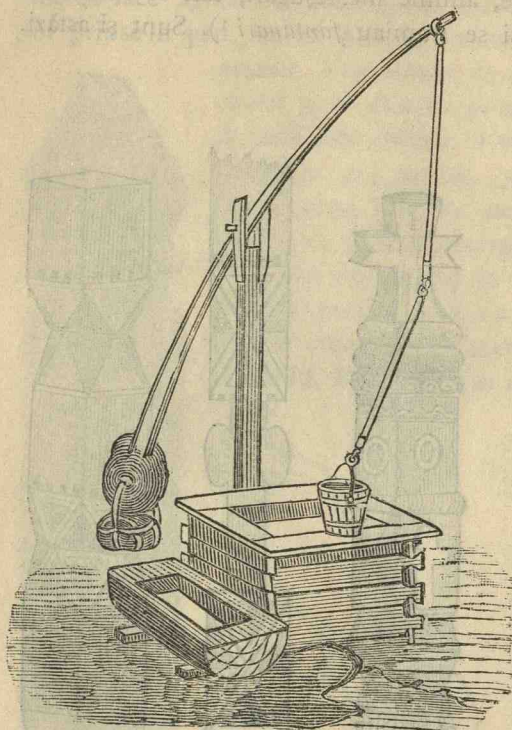

Fig. 692.

gura 692). La un astfel de puț se observă: *cumpăna* care se sprijină pe *furcă*, numită în Ardel și *gearmăn* ²⁾ sau *hantariș* ³⁾, care are crăcana făcând parte comună cu furca sau e făcută din două

Fig. 695.

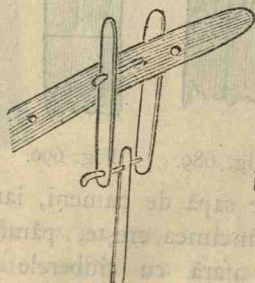
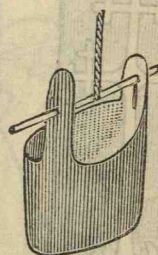

Fig. 693.

Fig. 696.

Fig. 694.

lemne bătute în capătul furcii, față în față. Furca se leagă cu *cumpăna* printr'un cuiu de fier puternic.

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 24.

²⁾ *Ibidem*, p. 45.

³⁾ *Ibidem*, » 49.

De capătul cel mai gros și mai scurt al cumpenii se leagă greutatea sau rădăcinile, cari pot fi și bucăți de fier, etc., având de scop a trage în jos această parte a cumpenii. 1)

De celălalt capăt atârna prăjina care poate să fie compusă dintr'o singură bucată sau din bucăți. În Ardeal se numește *sverdină* 2), iar în Țepu se compune dintru'un lanț, sus, de care se atârna o pră-

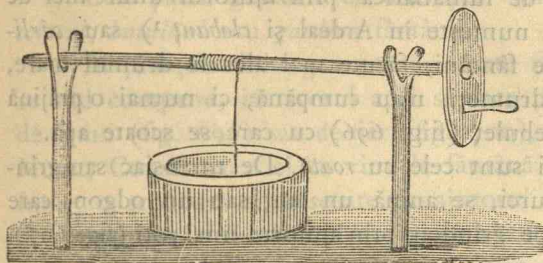

Fig. 697.

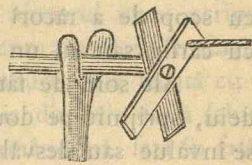

Fig. 698.

jină numită *lumânărică*.

De lumânărică atârna *ciutura* sau *găleata*, cu care se scoate apă din puț. Ca lumea să nu adape vitele din ciutura, i se pune

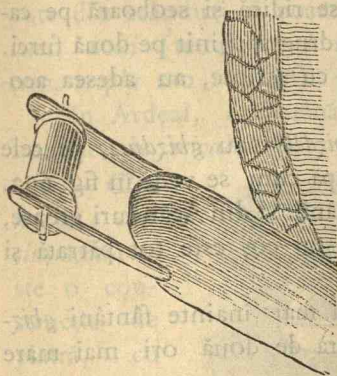

Fig. 699.

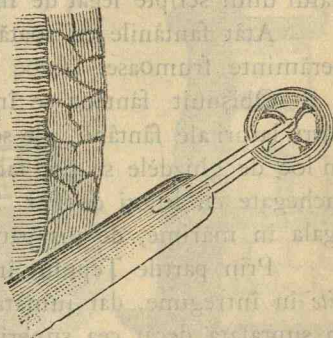

Fig. 700.

la gură un fier lat sau două, crucișe, astfel că botul vitei nu poate încăpea în ciutura.

La unele fântâni, precum am văzut în Tetila-Gorj, prăjina nu se leagă de dreptul cu capul cumpenii, ci prin ajutorul unei *crivete* (fig. 693). Ciaturile, tot prin această parte, nu sunt făcute din doage, ci sunt săpate pe dea'ntregul dintru'un butuc de lemn (fig. 694).

1) Fig. 691 din Damé, *op. cit.*, p. 179.

2) Viciu, *op. cit.*, p. 81.

Unele fântâni n'au găleți, ci de capătul de jos al prăjinii au două sfori cu cari se leagă cofa, care se coboară să se umple cu apă.

Altele au un *cârlig*, de fier sau de lemn (fig. 695), care se mișcă într'un inel ce face parte comună cu o brățară de fier. Acest cârlig are o parte curbă în care se atârână cofa cu care se iea apă din fântână. Cârligul se prinde de lumânărică prin ajutorul unui inel de fier. Acest cârlig se mai numește în Ardeal și *clobanț*¹⁾ sau *cârlibonț*²⁾ și *cioacă*³⁾. Unele fântâni, făcute mai ales la drumul mare, cu scop de a răcori pe drumeți, n'au cumpănă, ci numai o prăjină cu cârlig sau cu un șghebut (fig. 696) cu care se scoate apă.

Alt soi de fântâni sunt cele cu *roată*. De un osiac sau grindeiu, sprijinit pe două furci, se anină un lanț sau un odgon, care se învâle sau desvâle pe grindeiu prin ajutorul unei roți (fig. 697). Această roată poate avea spițe sau are un mâner. În loc de roată se vede prin Munții Olteniei o cruce cu un mâner (fig. 698).

În loc de o singură ciutură, acest fel de fântâni pot avea și două; când una scoboară goală, alta se ridică plină.

Al treilea fel de fântâni sunt cele cu *scripte* sau *scripete*. La acestea, cele două ciuturi legate cu lanț se ridică și scoboară pe canalul unui scripte legat de mijlocul unui drug sprijinit pe două furci.

Atât fântânile cu roată, cât și cele cu scripte, au adesea acoperăminte frumoase.

Obișnuit fântâna se îmbracă cu *ghizdele* sau *ghizduri*; pe cele patru laturi ale fântânii, ele se îmbucă, după cum se vede în fig. 692. În loc de ghizdele se pot face pereții fântânii și din scânduri groase, închegate cu baloți de fier. Secțiunea acestui coș este tot pătrată și egală în mărime, de jos până sus.

Prin părțile Țepului însă, se făceau mai înainte fântâni *ghizdite* în întregime, dar jumătatea de jos eră de două ori mai mare în suprafață decât cea superioară.

În loc de lemn, pereții puțului se pot zidi cu bolovani de piatră, prin părțile pe unde acest material se găsește din bielșug. Secțiunea acestor fântâni este circulară.

Prin jud. Brăila și Ialomița, pe unde pământul este clisoz, pereții nedărâându-se, nu au nici ghizdele, nici zidărie de piatră.

1) Viciu, *op. cit.*, p. 33.

2) *Ibidem*, p. 26.

3) *Ibidem*, p. 30.

Doar numai aproape de gură au cevă, iar gura li-i determinată printr'un mare *colac* de lemn sau de piatră, pus la suprafața pământului. În Moldova de sus și în Ardeal se văd mici fântâni, ai căror pereți sunt căptușiți de o scorbură mare de copac, care se numește *șciubeiu* sau *știubeiu*, nume pe care îl împrumută chiar fântâna.

Cele patru ghizdele de deasupra sunt mai late. Ele constituie *colacul*, *butulăul* sau *gardina* fântânii.

În județele dobrogene, unde toate fântânile sunt *pietruite*, nu se văd cumpene, iar scosul apei se face prin ajutorul unui scripet de lemn (fig. 699) sau de fier (fig. 700), precum am văzut în Cazil-Murat, Constanța. Cel ce vine la fântână își aduce cofa legată cu o funie, o scoboară și o scoate cu ajutorul unuia din cele două feluri de scripți. La o fântână chiar le-am văzut pe amândouă, față în față.

Sunt apoi fântâni a căror apă este *în față*, la un metru de gură, din acestea apa se scoate numai aplecând vasul și umplându-l.

Pe lângă fântânile din sate mai ales, sunt cavități unde se toarnă apa pentru adăpatul vitelor; ele sunt săpate în lemn sau în piatră, sau sunt făcute din scânduri și poartă numele de *igheaburi*, *teuci* (teucă) *teici* sau *adăptoare*¹⁾ și *crep*, *creplă* sau *troacă*²⁾.

În Ardeal, o fântână nepietruită poartă numele de *scioalună*³⁾.

2. — *Cișmeaua* sau *ciușmeaua* este o construcție de piatră, cu una sau mai multe țevi

prin cari se scurge apa captată într'un izvor ce se află pe un plan mai ridicat decât construcțiunea. Apa este condusă pe *uluci*, țevi sau *burlane* de lemn sau de lut. Fig. 701 reprezintă cișmeaua *Meșterului Manole*, sub malul mănăstirii Curtea de Argeș, unde se zice că a căzut Manole ce-și făcuse aripi de scândură.

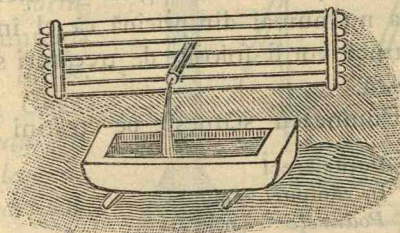

Fig. 702.

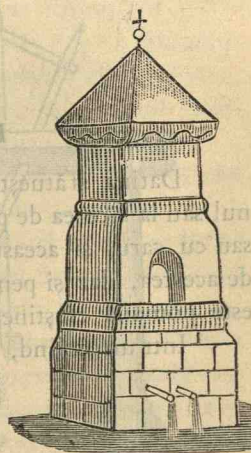

Fig. 701.

¹⁾ *Etym. Magn. Rom.*, 282.

²⁾ *Viciu, op. cit.*, p. 37.

³⁾ *Ibidem*, p. 75.

3.— *Șipotul*, numit încă și *șipot*, iar în Ardeal: *cioroi*, *ciuroiu* ¹⁾, sau *bijoiu* ²⁾, este făcut din grinzi de lemn răzămăte de doi țarași bătuți în malul dealului.

Apa vine dintr'o casă săpată sub coastă, pe uluci de lemn.

Apa curge pe țevie într'o teică, iar când teica se umple, curge mai departe. Cum se vede, între șipot și cișmea este cea mai deplină asemănare.

4. *Budăiul* sau *budăul* este un izvor care iese la suprafață. Se sapă puțin în pământ și cavitatea lui este umplută cu o *corobană* sau scorbura. Când izvorul este artezian, ceace se întâmplă în văi, apa se ridică în coșul budăiului peste nivelul terenului încunjurător. Ca să nu se *prelingă* apa pe deasupra, i se face un cep.

Cine sapă un budăiu și-i pune corobana, îi face un gârdulet împrejur sau altă îmbunătățire, merge într'o zi cu preotul, cu câțiva oameni, femei și copii și-l sfințește. Budăiul rămâne cu numele de «budaiul lui (cutare)», dacă nu cumva eră numit mai dinainte.

CAPITOLUL VI.

PODURI ȘI PUNȚI.

Datina sfătuește pe Român a ajuta cu munca, banul sau lemnul său la facerea de poduri peste locurile grele de mers pe jos, călare sau cu carul și aceasta nu numai din pricină că el însuș are nevoie de acestea, dar și pentru că vor fi folosite de trecători străini. Aceasta este pomană creștinească.

Într'un colind, Dumnezeu sfătuește pe creștini să facă

Puțuri reci
 În câmpuri seci,
 Podurile
 'N gloduri grele.

Poduri fac la olaltă gospodarii peste râpi uscate sau peste mici cursuri de apă, adesea fără a mai chema ajutorul oficial al comunei, în sarcina căreia cad, după lege, aceste construcțiuni.

Poduri plutitoare fac mai ales gospodarii de pe la munte.

Podete înguste își fac gospodarii, înaintea porților lor, peste

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 31.

²⁾ *Ibidem*, p. 19.

șanțul șoselei sau peste mici vărsături de apă și podetele n'au picioare, nici capre.

Punți fac peste râpi și ape, numai pentru *picioar*, adică numai pentru pietoni, cu parapete sau fără.

De multe ori punțile sau *poduștele* se sfințesc de preot, cu care prilej se fac și praznice.

CAPITOLUL VII.

SCRÂNCIOBUL.

Scrânciobul ¹⁾, după credința românului din Moldova și Bucovina, este făcut în amintirea spânzurării lui Iuda Iscarioteanul, cel care, după vinderea Mântuitorului, a aruncat arginții și s'a spânzurat.

Scrânciobul are mai multe forme și poartă mai multe numiri. În Moldova și Bucovina se numește *scrânciob* și *scrânciobaș*, iar în munții Sucevei *sdrincăl* ²⁾; în Muntenia *dulap*, *leagăn* și *țițeche*, iar în Ardeal și Ungaria, *scrânciob*, *tuțul*, *tuțulus*, *sdrâncă*, *legămuș*, *vârtej*, *vârtij* și *vârtiloiu*.

Scrânciobul mare slujește la «datul în scrânciob» la sărbătorile Paștilor, adică dela Florii și până la Ispas. Pomenire despre această datină o avem și pe la 1778, când popii catolici aveau instrucții să oprească scrânciobul: «considerantes quod sit pernicioasa animae et corpori machina illa,

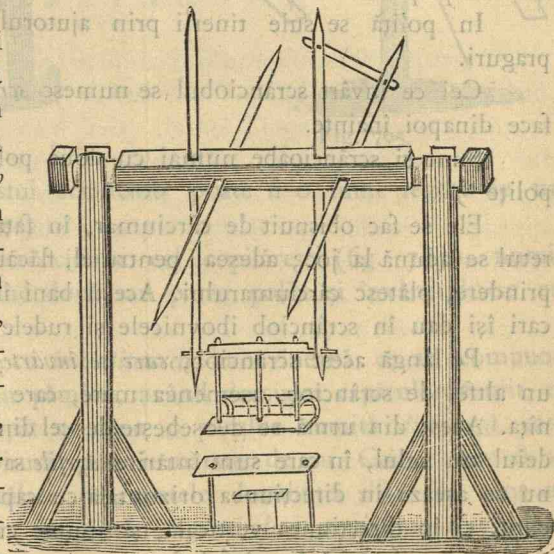

Fig. 703.

1) Pentru acest capitol vezi Marian, *Sărbători*, III, p. 136—49.

2) *Șezătoarea*, VII, p. 188.

volgò *skinciu*, elevări solita tempore pasquali pro lusu publico juvenutis utrisque sexus ¹⁾).

Scrânciobul se alcătuește din două *furci* sau *stâlpi*, bătuți în pământ, înalți până la 6 metri și având la partea de sus locul unde se razămă *grindeiul*, *osieacul* sau *sulul*, cercuit cu cercuri de fier ca să nu crape.

În grindeiu se înțepenesc în niște dăltuituri patru *grindișoare*, numite *căpriorași* sau *răscruci*, cu capetele mai subțiri, numite *săgeți*, *fuse* sau *dreve*. Ele sunt găurite și sprijinesc *grindeiul*, *grindeisul* sau *grindeuțul poliței* sau *scaunului*, în care se așează cei ce «se vor da în scrânciob». O poliță atârnă de două *brațe* sau *spîțe*, numite și *holobe* sau *bloabe*, și un *mijlocariu*.

Spătarul sau *speteaza* poliței se face din scânduri sau lemne îndoite; polița propriu zisă se mai numește și *punte*.

Furcile scrânciobului sunt adesea întărite prin câte două *propele* sau *propele*.

În poliță se suie tinerii prin ajutorul unui prag sau două praguri.

Cei ce învârt scrânciobul se numesc *scrânciobari*; învârtirea se face dinapoi înainte.

Sunt și scrâncioabe numai cu două polițe, dar și cu 6 sau 8 polițe ²⁾).

Ele se fac obișnuit de cârciumar, în fața cârciumii, unde tineretul se adună la joc; adesea, pentru el, flăcâii cari îl ieau în întreprindere, plătesc cârciumarului. Acești bani îi scot apoi dela flăcâii cari își dau în scrânciob ibovnicele și rudele lor.

Pe lângă acest scrânciob, *care se învârtește roată*, mai este încă un altfel de scrânciob, asemenea mare, care se învârtește ca vârtelnița. Acest din urmă se deosebește de cel dintâiu prin aceea că grindeiul sau sulul, în care sunt întărite *săgețile* sau *pârghiile* cu scaunele, nu se așează în direcțiunea orizontală cu capetele în dăltuiturile furcilor, ci în direcțiunea verticală, și anume cu un capăt într'o *costorobă* care e întărită în vârful furcilor, iar cu celălalt capăt într'o *tigaie* sau *broască*, așezată într'o *talpă*, drept la mijlocul furcilor.

Acest scrânciob are numai patru *săgeți*, nu opt ca cel dintâiu, iar la capătul săgeților acestora, cari sunt sprijinite cu câte o *chingă*

¹⁾ Iorga, *Socot. Bistr.*, p. 116.

²⁾ T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 47.

sau *șitoare*, se află asemenea câte un scaun de aceeaș construcțiune sau mărime ca și cele ale celui dintâiu. In schemă, îl reprezintă fig. 704.

«*Scrânciobul mic* e compus dintr'o scândură cam de o palmă domnească de lată și cam de un metru de lungă, care e prinsă la capete câte c'o *rudiță* perpendiculară, iar acestea sunt întărite cu partea sau capătul deasupra într'un sul orizontal, ale cărui capete sunt vârite în câte o bortă făcută în doi stâlpi, cam de doi stâlpi de înalți și îngropați în pământ în depărtare cam de 1 m. 20 unul de altul».

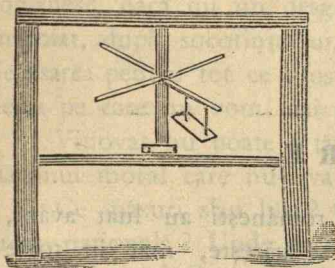

Fig. 704.

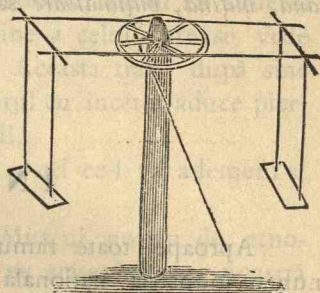

Fig. 705.

Expresiunea acestui scrânciob poate fi o funie legată de un lemn orizontal orecare ¹⁾.

Un altfel de scrânciob e cel copilăresc (fig. 705), numit *scrânciob cu roată*, având două sau patru polițe și învărtindu-se cu un lemn ²⁾.

El se aseamănă cu *învârtitoarea* bucovineană ce se compune dintr'un țarus bătut în pământ, având deasupra capătul rotunjit ca un ou. Peste acest capăt se pune o pârghie numită *durubuță*, care are la mijloc o scobitură ca o jumătate de ou. Cei ce vor să se învârtească, se suie călare pe capetele durubuței și-și fac vânt cu picioarele cari le ajung de pământ, *sgârcindu-le* apoi spre a se putea urmă învărtirea.

Învârtitoarea aceasta, în Banat se numește *vârtej*, *vârtij* sau *vârtiloiu*, având un *pociumb* sau *știomp* bătut în pământ, iar deasupra o grindă numită *bilă*.

¹⁾ T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, 48 (320).

²⁾ *Ibidem*.

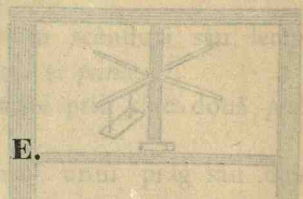

În unele părți din Ardeal se numește *svârdon*, *svârdol*, *vârtej* sau *tâteică*, aparat de învărtit ce constă dintr'un stâlp perpendicular, pe care stă așezată o rudă orizontală, ce se învărte într'un cuiu la mijloc. La cele două capete ale rudei, se dă câte unul ca în *buț*, iar lângă stâlp, la mijloc, stă în picioare un al treilea și tot învărte¹⁾.

Când acest vârtej are scaune de lemn sau de funii, se numește și *chercheboală*²⁾.

La Românii din Macedonia, el se numește *drâmbală*, după numele grinzii orizontale, sau *varticoniță*.

Tot aici pomenim și *cumpenile*³⁾, numite la sing. și *buță*, *buțână*, *buțină*, *buținătoare* sau *cumpenitoare*⁴⁾.

INCHEIERE.

Aproape toate ramurile activității românești au luat avânt, numai industria națională, cea casnică, se găsește, mai în toate cazurile, mergând înapoi. Astăzi, când încrederea în noi s'a mărit, când spiritul național s'a redeșteptat din atâtea puncte de vedere, datori suntem să ne îndreptăm privirile și asupra acestei ramuri de activitate — mijloc de traiu — lăsat întâmplării, deoarece ea este baza întregii vitalități a neamului nostru.

Elementele acestei industrii ne destăinuiesc lucruri nouă, pe întregul sau în parte; stabilesc un schelet interesant, care ne poate arăta limpede o continuitate, un tablou.

Tot ce cunoaștem până acum e un produs găsit aproape întâmplător; e necesar, deci, să descompunem pe specii unitatea schițată în linii generale, urmărindu-le până în vremile cele mai îndepărtate și descriindu-le în cele mai mici amănunte.

Puterea sângelui, care nu se vede în orice împrejurare, limba,

¹⁾ Viciu, *op. cit.*, p. 81.

²⁾ *Ibidem*, p. 28.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Cu prilejul acestui capitol, ar fi trebuit descrisă și *crișma*, *cârșma*, *cârciuma*, «*casa dracului*», pentru unele lucruri ale ei, ce se deosebesc de ale unei case. S'a lăsat totuș de o parte, pentru obârșia orașenească a acelor părți particulare.

portul, datinele, sunt rămașițe strămoșești cari nu pot fi lăsate în părăsire.

Limba populară și-a arătat folosul ei în alcătuirea literaturii nouă; tot astfel și elementele industriei trebuie să contribuie la constituirea și concretizarea elementelor industriei mari, cu caracterele celei dintâi.

O frântură de cântec, de poveste, etc., este urmărită cu interes, pentru multe motive; tot pentru aceste motive trebuie urmărit și un model de țesătură, o cioplitură, etc.

Și suntem într'un timp critic; invazia bolnăvicioasă a târgurilor la sate, orbește simțimântul artistic național, lăsând în sufletul românesc, dacă nu un desgust, dar o rușine a celui care se vede înapoiat, după socotința lui, față de alții. Aceasta trage după sine nepăsarea pentru tot ce a fost scump și încetul cu încetul aduce pierderea pe care nu vom mai putea-o dobândi.

Vinovat nu poate fi țaranul; vinovat e cel ce-l va ademini și stăpânul moral care nu-l va apăra.

Ce măsuri s'au luat? Ce are străns Muzeul nostru de etnografie națională? Unde ne sunt pictorii să ne arate întreaga noastră avere artistică? Dar sprijinitorii?

Sunt neamuri mai sărace decât noi, cari fac mai multe pe această cale; și ne-ar fi rușinea prea mare, văzând în priceperea și tragera lor de inimă nepăsarea noastră care-și așteaptă osânda!

G L O S A R.

Cuvintele fără prescurtări sunt substantive; *pl.* = plural. Cifrele arată paginile textului cu deslușirile.

A.

- Abă, 285, 305.
 abă, 287.
 abagiu, 288, 346.
 abârâu, 21.
 ac, 49, 59, 346, 369.
 acar, 346.
 acaret, 399, 426.
 acăriță, 346.
 acarniță, 346.
 acoave, *pl.* 146.
 aconiță, 346.
 acoperemânt, 423.
 acoperire, 263.
 acoperiș, 111, 139.
 acru, 33.
 adămască, 289, 292.
 adăpătoare, 467.
 adăpost, 428.
 adimpt, 288.
 aduc, *v.* 44, 68.
 afină, 242.
 afum, *v.* 250.
 afumare, 73.
 aguridă, 217.
 aier, 255.
 alamă, 365.
 alămioară, 248.
 albie, 114, 126.
 albină, 86, 93.
 albinărit, 92.
 aldan, 202.
 alde, *pron.* 399.
 aleg, *v.* 287, 290, 359.
 alegere, 84.
 alerg, *v.* 263.
 alergătoare, 262.
 alergător, *adj.* 185—6.
 ales, 22, 37, 218.
 aleș, 68.
 alesătoare, 293.
 alesătură, 279, 291, 299, 301.
 almar, 405, 439.
 alocurea, *adv.* 448.
 altar, 439.
 altiță, 312—3.
 alun, 175.
 amânar, 184, 274, 424.
 ambar, 169, 446.
 americană, 373.
 amnar, 184, 264, 274, 420.
 amnăruș, 274.
 amușă, 43.
 andrea, 2, 144, 183, 318.
 andreună, 39.
 ann, 43.
 antereu, 289, 357.
 antrâdeu, 284.
 apă, 248, 461—2.
 apăratoare, 155, 419.
 apuc, *v.* 10, 291.
 apucate, *adv.* 6, 14.
 apucătoare, 117.
 arac, 145, 216.
 arag, 145.
 arc, 162.
 arcană, 141.
 arcer,—iu, 378, 396.
 arcuș, 162.
 ard, *v.* 60, 196, 232.
 ardere, 386.
 aret, 438.
 argăseală, 43.
 argășitor, 43.
 argă, 222.
 argintar, 395.
 arie, 385, 450.
 arin, 42, 249.
 arioci, *pl.* 281.
 aripă, 10, 167, 184, 187, 189, 259.
 arniciu, 311.
 arșău, 145.
 arșov, 145.
 arțar, 273.
 arviă, 450.
 aschid, *adj.* 192.
 așezare, 272.
 asprichendină, 411.
 astar, 362.

astaragiu, 255.
 așternut, 289, 403, 428.
 astiuz, 115.
 astragan, 363.
 astrahan, 363.
 astup, v. 227.
 ață, 3, 49, 121, 212, 220, 262, 264,
 275, 355.
 atârnat, 403, 423.
 ațăț, v. 404.
 aurar, 395.

B.

Baargic, 131.
 babă, 184, 189, 279, 354, 367.
 băbăică, 72.
 babalâc, 189.
 babaluc, 184.
 babane, adj. 37.
 băbaș, 95.
 băbane, pl. 368, 372.
 băbesc, adj. 217.
 babiță, 122, 379.
 băbură, 439.
 babușcă, adj. 37.
 băbut, 131.
 băcan, 409.
 băcioană, 30.
 băcion, 30.
 baciu, 16, 30, 36.
 bădăna, 1.
 bădăni, 27.
 bădiniu, 23.
 băhlesc, v. 192.
 bagea, 424.
 băgeag, 423.
 băgeagă, 424.
 baibarac, 358.
 băibarac, 373.
 baidir, 359.
 baieră, 3, 27, 51, 194, 212, 290, 355.
 băies, 377.
 bălaie, 21.
 balamă, 416.
 hălătruc, 378.
 balaur, 72.
 bălcă, 389.
 balercă, 166.
 balercuță, 166.
 bălfeie, pl. 138.
 balmuș, 21.
 baltă, 245.
 baltag, 126.
 bălvan, 424.
 bamburi, pl. 34.
 băneăț, 389.

bănicior, 187.
 banigic, 131.
 baniță, 165, 187.
 bănuțel, 311.
 barabulă, 192.
 băratcă, 427.
 barbă, 194.
 bărbântă, 32, 35.
 bărbătuș, 274.
 barbetă, 364.
 băre, 32.
 bardă, 116.
 bardacă, 389.
 bărdan, 54, 68.
 bărdaș, 114.
 bărdăzan, 49.
 bărduire, 116.
 bărduiț, 116.
 bărgeică, 153—4.
 bărghiie, 49.
 bariz, 364.
 bărlă, 273.
 bărllog, 399.
 bărnă, 103, 111, 185, 420, 422.
 bărneț, 354.
 bărsă, 150.
 bărtă, 150.
 bartiță, 192.
 bărzeică, 155.
 basamac, 225.
 bășchie, 161.
 baschină, 362.
 bășică, 380.
 bașlic, 403, 424.
 basmă, 359, 364, 366, 412.
 bat, v. 5, 35, 64, 90, 141, 214, 217,
 243, 247, 277, 333, 429.
 băț, 127.
 băț, 127, 273, 276, 429, 444.
 bată, 293, 359, 361, 367.
 băta, 127.
 bătaie, 220, 258, 277, 282, 285, 323.
 bătaios, 111.
 bătaiuș, 186.
 bătălău, 117.
 bătătoare, 111.
 bătător, 25, 206.
 bătătoresc, v. 419.
 bătătură, 6, 211, 258, 264, 277, 426,
 430.
 batcă, 142.
 băteală, 186, 273.
 bățic, 161.
 batistă, 359, 364.
 bătociu, 186.
 bățogit, adj. 304.
 bătrânesc, adj. 365.
 bătucesc, v. 441.

băutură, 190.
 beagă, v. pers. 3. pl. 37.
 beciu, 424, 427.
 bedreag, 125.
 bedie, 175, 195, 229.
 belesc, v. 229.
 belfeu, 139.
 beligă, 127, 175, 195, 212, 229.
 bentliță, 357.
 berbintă, 35, 167, 446.
 bere, 190.
 bernevi, pl. 367.
 bernevig, 44, 288.
 beschie, 122.
 besică, 50.
 bestie, 122.
 betcă, 242.
 bețcă, 242.
 bețcui, pl. 44.
 bețigaș, 3.
 biciu, 212.
 biciușcă, 51, 212.
 bidinea, 1.
 bidineluță, 2.
 bijoiu, 468.
 bilă, 109, 471.
 birnevig, 355.
 biserică, 451.
 bivoliță, 28.
 blagamă, 424.
 blană, 113, 122, 272, 310.
 blănuit, adj. 362.
 blănuță, 424.
 bleab, 129, 130.
 bleau, 129.
 bleav, 129.
 blid, 172, 182, 387,
 blidă, 404.
 blidar, 172, 404-5, 415.
 bliznac, 312.
 blojdină, 424.
 boală, 227.
 boandă, 258.
 boarfă, 347, 371.
 broască, 236.
 boatcă, 93.
 bobca, 312.
 bobită, 241.
 boc, 113, 392.
 bocaiu, 392.
 bocancă, 350.
 bodnar, 167.
 bofturi, pl. 342, 350.
 bogdan, 180.
 boiă, 416.
 boieresc, adj. 217, 347.
 boinog, 105.
 boire, 85.

boit, 14, 212.
 bol, 382.
 bolboacă, 181.
 bold, 183, 366.
 boleșniță, 14.
 bolș, 378.
 bolfeu, 138.
 boloboc, 166, 223.
 boloboș, 22-3.
 boltă, 368.
 bondar, 93.
 bondă, 365.
 bondiță, 358.
 borangic, 73.
 borcan, 390.
 bordan, 378.
 bordeiu, 94, 433.
 borfăiesc, v. 371.
 boroaică, 127, 144.
 boroghină, 236.
 boron, 144.
 boronă, 127.
 boș, 192, 248.
 boșeriu, 192.
 borșoaică, 166.
 bortă, 131, 349.
 bortilă, 228.
 borună, 127, 144.
 bosorcăi, pl. 20.
 bostan, 236.
 bostănărie, 202-3, 430.
 bostină, 95.
 bot, 72, 134, 155.
 botș, 397.
 botă, 127, 165-6, 236.
 botcă, 93.
 botel, 350.
 boterniță, 49.
 boțeu, 350.
 boțfor, 350.
 boțforți, pl. 342.
 boțfur, 342, 350.
 botină, 350.
 botiș, adj. 45.
 botniță, 72.
 botochină, 127.
 botorog, 23.
 bou, 51, 233.
 bou, 72, 155, 376.
 boz, 225.
 bozorină, 236.
 brăcinar, 133.
 braclă, 273.
 brădoaică, 165.
 brădulă, 127.
 bragă, 191.
 brăglă, 273.
 brăglar, 273.

brahă, 191.
 braică, 190.
 braiu, 35.
 brânci, pl. 20.
 brâne, pl. 368, 443.
 brănișor, 133.
 branște, 101.
 brânză, 27—8, 35—6.
 brătare, 141, 273, 352.
 brațe, pl. 117, 121, 144, 158, 190,
 239, 245, 271, 273, 421, 441, 470.
 brâu, 2, 190, 292, 354, 361—2, 365,
 416.
 brăzdar, 150.
 brădușcan, 311.
 breanc, 392.
 breanduri, pl. 291.
 brebeni, pl. 208.
 briceag, 116.
 bricină, 367.
 bricinariță, 367.
 brighidău, 23, 33—4.
 brinza, 37.
 brișcă, 119, 158.
 broască, 45, 120, 125, 149, 162, 183,
 222, 291, 317, 393, 424, 470.
 broboadă, 363, 369.
 broboană, 241.
 brodărie, 312.
 brodat, 312.
 broștioiu, 26.
 broțac, 183.
 brumăriu, adj. 363.
 bubă, 22.
 bubî, pl. 84.
 buc, 214.
 bucată, 13, 151, 211—2, 259, 281.
 bucatărie, 194, 402.
 bucate, pl. 190.
 buceă, 129, 222.
 buci, pl. 8, 208.
 bucin, v. 64.
 buciu, 264.
 bucium, 129, 216, 410.
 buclă, 169.
 buclie, 169.
 bucliță, 169.
 bucmeă, 288.
 bucșă, 129, 274.
 budă, 433.
 budacă, 32—4, 166.
 budăieș, 166, 234.
 budăiu, 20, 24, 34, 166, 468.
 budalău, 23, 34.
 budăniu, 312.
 budiu, 23.
 budimenca, 312.
 budureț, 439.

buduroiu, 437.
 buf, 362.
 buhaiu, 51, 94, 120, 184.
 bulat, 163.
 buleandră, 347, 370.
 bulfeu, 138.
 bulbuc, 403.
 bulvan, 100-1.
 bulz, 33.
 bulzăriță, 33.
 bumb, 14, 351, 353.
 bumbac, 258, 351, 353.
 bumbăceală, 362.
 bundac, 403.
 bunduc, 403.
 burangic, 73, 353.
 burcușei, pl. 233.
 burdac, 392.
 burduf, 49, 50, 380, 449.
 burete, 129, 134, 247, 248.
 burei, pl. 160.
 buriaș, 166.
 buricel, 186.
 buricel, 133.
 buriu, 166.
 burlan, 406, 467.
 burlinc, 35.
 burlui, 222.
 bursune, pl. 382.
 hurungic, 73, 287.
 bușdeiu, 232.
 bușmachii, pl. 411.
 buștean, 103, 110-11, 129.
 bustihan, 94.
 busuioc, 94, 248.
 bute, 129, 160.
 butelcă, 392.
 buteli, 169.
 butelnic, 124.
 buti, 169.
 butie, 166, 235.
 butin, 169.
 butnar, 100.
 butnărie, 113, 160.
 butoiu, 166.
 butuc, 43, 102, 111, 125, 129, 138, 167,
 185, 216, 238, 259, 271, 307, 447.
 butucănos, 123.
 butulău, 467.
 butulean, 464.
 butuș, 50.
 buză, 228.

C.

Caciorvă, 423.
 câciu, 72.
 căciulă, 123, 134, 363, 424.

cadă, 166, 218, 220.
 cadrulă, 97, 414.
 caferi, pl. 109, 439.
 caftăni, 412.
 cahlă, 445.
 căhulă, 107.
 caier, 8, 214.
 caimă, 25.
 căiță, 368.
 cajmir, 364.
 cal, 2, 3, 123, 177, 185, 190, 392.
 calacan, 42, 249.
 calafat, 166.
 călap, 211.
 calapăr, 248.
 călbaș, 54.
 calc, v. 121, 220.
 călcăiu, 116, 150.
 călcare, 219.
 călcătoare, 221, 276, 289.
 călcător, 43, 120, 162, 219.
 căldărar, 1.
 căldare, 226-7.
 căldărușă, 444.
 căleap, 211.
 căleapă, 13.
 călep, 211.
 calistire, 128.
 caltaboș, 54.
 călți, pl. 208, 212, 350.
 călțișori, pl. 208.
 căltun, 44, 317, 349, 362, 368.
 calup, 170, 238.
 căluș, 113, 278.
 călușel, 190, 278.
 cămară, 402-3, 424, 437, 445.
 cămăruță, 403, 449.
 cămașă, 252, 281, 312-3, 346, 350,
 352, 360, 368, 370, 411.
 camați, pl. 169.
 cămin, 378.
 căminet, 378.
 camniță, 437.
 Câmpulung, 36.
 cană, 389.
 canaf, 293.
 cănăfior, 293, 324.
 canat, 424.
 cănată, 392.
 cănceie, 437.
 căne, 161-2, 224, 249.
 cănepă, 198, 214, 236, 241, 258, 273.
 căneștră, 175.
 cănipărie, 202.
 cănipiște, 202.
 cănjeju, 11.
 cântar, 105, 184.
 canură, 6, 8, 208, 285, 290.

cap, 117, 123, 130, 161, 183, 284,
 capace, 157, 227, 236.
 căpăcel, 392.
 căpăt, 134, 271.
 căpăstru, 185.
 căpătăiu, 111-2, 131, 223, 264.
 căpătină, 129, 161.
 căpceă, 167.
 căpeștru, 39.
 căpister, 169.
 căpitani, 411.
 caplamă, 421.
 capră, 2, 28, 117, 162, 421, 424.
 căprior, 419, 440.
 căprioraș, 470.
 căprioresc, v. 442.
 căpriorit, 422.
 căptălan, 93, 264.
 căptălap, 391.
 căptan, 93.
 captar, 93, 391.
 căptușeală, 362.
 car, 110-1, 113, 128, 133, 174.
 cărăbuș, 153.
 cărăbuță, 153.
 carâmb, 131, 133-4, 347.
 cărâmb, 32.
 cărâitoare, 140.
 căraftă, 264, 271-2.
 cărămidă, 382-3, 386, 394.
 cărămidar, 383.
 cărân, 35.
 carastolă, 139.
 carătă, 114.
 cărătoare, 218.
 cărauș, 128.
 carboși, 72.
 cărbune, 2, 173, 376, 409.
 cărce, 138.
 cărceă, 274.
 cărceie, 112, 138.
 cărceiu, 137, 274.
 cărcel, 127, 217.
 cărciumă, 472.
 cărdel, 37.
 cărjă, 72, 127.
 cărlan, 424.
 cărlănar, 30.
 cărlibonț, 466.
 cărlig, 69, 123, 140, 142, 150, 161,
 195, 318, 360, 466.
 cărligel, 466.
 cărmă, 104, 189.
 cărmace, pl. 69.
 cărmaciu, 154.
 cărmăn, v. 8.
 cărmog, 134.
 cărnaț, 54.

carne, 52-3.
 căroaie, 150.
 cârpă, 368, 371.
 cârpător, 195, 197.
 cârpoiesc, v. 346.
 cărșeag, 392.
 cărșmă, 472.
 cărșnic, 67.
 cărstaș, 67.
 cart, 164.
 cârțăitoare, 140.
 cărucior, 140.
 căruț, 111, 140.
 căruță, 110, 128, 158.
 caș, 27, 33.
 casă, 97, 148, 157, 182, 222, 248,
 299, 401-3, 408, 435, 438, 462, 464.
 casâncea, 364.
 cășărie, 17.
 cașcaval, 28, 36.
 caselă, 411.
 căseni, pl. 400.
 cașită, 109.
 cașiță, 109.
 cășlărie, 27.
 casmă, 140, 145, 157.
 cașmir, 364.
 căsoaie, 112, 218, 223, 426.
 căsoiu, 427.
 castărlui, 411.
 castron, 26, 231, 390.
 căsălie, 104.
 căsuncă, 364.
 căsuță, 402, 426, 415.
 catarcă, 155.
 catarg, 104.
 catargă, 155.
 catargel, 104.
 catârne, 166.
 cațaveică, 362, 366.
 cățel, 94, 141, 348, 447.
 cătiniș, 430.
 catran, 2.
 cătrănesc, 2.
 catrință, 289.
 cătur, 102.
 căturoiu, 102.
 cătușă, 137, 424.
 cătușnică, 94.
 căulă, 107.
 căuș, 72, 140, 165, 182, 220.
 căușel, 140.
 cazan, 227, 236.
 ceac, 108.
 ceafă, 112, 134, 137.
 ceanac, 390.
 ceapraz, 120.
 ceaprazar, 120.

ceară, 85-90, 95-6.
 ceas, interj. 21.
 ceașcă, 391.
 ceatlău, 35.
 ceaun, 370.
 cechie, 72.
 celar, 439.
 centaură, 96.
 cenușesc, v. 42.
 cep, 128, 223, 447.
 cepan, 111.
 cerb, 64.
 cerbice, 137.
 cerc, 129, 161, 168.
 cercel, 133.
 cercuitor, 167.
 cerdac, 189, 424, 441.
 cereale, pl. 190.
 cerghice, 138.
 cerghiș, 137.
 cerghișă, 137.
 cernelă, 249.
 cetlău, 35, 155.
 cetlul, 35.
 cheabă, 116.
 cheag, 25, 28, 32.
 chegornicer, 32.
 chegornită, 33.
 chelărie, 435.
 chelnă, 135.
 cheotoare, 145, 262, 424.
 chepeneag, 357.
 cherpedin, 116.
 ches, 50.
 cheutoare, 439.
 chezeș, 420.
 chiabur, 390.
 chiară, 280.
 chic, 35.
 chichiță, 72.
 chicuș, 228.
 chideu, 281.
 chieptar, 365.
 chiler, 402, 415.
 chilie, 190.
 chilimie, 134.
 chilnă, 135.
 chilnar, 72.
 chilug, 172, 242.
 chimineț, 378, 442.
 chimir, 50, 354.
 chimniță, 427.
 chindisesc, v. 312.
 chingă, 42, 49, 72, 105, 121-2, 134-5,
 190, 222, 264, 272, 445, 470.
 chinoroș, 2.
 chinovar, 2, 416.
 chior, 59.

chiorpeacă, 108, 422.
 chiotoare, 49, 422, 434.
 chip, 389.
 chiperniță, 171.
 chingi, pl. 122.
 chirostii, pl. 404.
 chisău, 171.
 chiscă, 49, 50, 54.
 chiscoaic, 186, 189.
 chiser, 125.
 chișită, 109, 168.
 chișitoare, 56.
 chișleag, 24.
 chisoiu, 195.
 chistornic, 378.
 chit, 288.
 chită, 204, 436.
 chitarcă, 248.
 chitie, 360.
 chitoarcă, 247.
 chitonag, 216.
 chiună, 241, 243, 288, 305.
 chiuar, 305.
 chiup, 389.
 chiușă, 214.
 chivniță, 427.
 ciacăie, 161.
 ciagăr, 240.
 ciamușă, 39.
 ciamur, 448-9.
 ciopâne, pl. 44.
 ciapăt, 55.
 cică, 51.
 cicăric, 260.
 cicărie, 261.
 cicric, 240.
 cighir, 240.
 cimiter, 457.
 cimitir, 457.
 cin, 72, 238.
 cingă, 105.
 cioacă, 111-2, 157, 271, 466.
 cioaclă, 155.
 cioareci, pl. 3, 367-9.
 cioată, 247.
 ciob, 391-2.
 ciobacă, 67, 72.
 cioban, 30.
 ciobănaș, 347-8.
 ciobotă, 341-2, 347-8.
 ciobotică, 349.
 cioc, 134-161.
 ciocăltău, 137.
 ciocan, 21, 104, 417, 141, 186, 259,
 271, 307, 429.
 ciocănărie, 31.
 ciocărlie, 108.
 ciochie, 161.

ciocoroiu, 103.
 cioculeț, 134.
 cioflânc, 103.
 cioiu, 166.
 ciolan, 61, 124, 128, 182.
 ciolpău, 143.
 ciomag, 127, 145.
 ciontez, v. 103.
 ciop, 39.
 ciopca, 312.
 cioplotor, 120.
 ciopoc, 115.
 ciopocări, v. 115.
 ciorap, 44, 317.
 ciorbalic, 147.
 ciorchină, 217.
 cioric, 58.
 cioriciu, 58.
 ciorbăriță, 133.
 cioroi, 468.
 ciroiu, 468.
 cioroslă, 150.
 ciorpac, 68-9.
 cipce, pl. 319.
 cipte, pl. 319.
 cireș, 249.
 cireșă, 321-2.
 cireșca, 312.
 cireșchili, pl. 312.
 ciric, 261.
 cirșeu, 121.
 cismă, 342, 368-9.
 cismar, 2, 342.
 cișmea, 467.
 cit, 200, 261.
 ciubăr, 32, 166-8, 218.
 ciubăraș, 166, 168.
 ciubotă, 347, 366.
 ciubucar, 120.
 ciucăi, v. 114.
 ciucurel, 361.
 ciupeișu, 163.
 ciupercă, 247.
 ciur, 50.
 ciurar, 50.
 ciurilă, 169.
 ciuruitoare, 392.
 ciutură, 165, 180, 182, 465.
 ciuveie, pl. 30.
 civradzi, pl. 412.
 clacă, 209-10.
 clădire, 240-1.
 clădesc, v. 386.
 clapă, 290, 319, 356.
 clasibocru, 108.
 clătir, v. 100.
 cleanță, 440.
 cleci, pl. 66.

cleiu, 224, 250.
 clempuș, 140, 403, 417.
 clenciu, 134.
 clepți, pl. 109, 450.
 cleștar, 67, 161.
 clește, 117, 161-2, 466.
 clin, 325, 360.
 clisă, 223.
 cloambă, 111.
 clobanț, 134, 161, 466.
 clocă, 68.
 clocit, adj. 229.
 clociumb, 259.
 clopotniță, 452.
 coacă, 111-2.
 codă, 2, 3, 20, 105, 116-7, 122, 146,
 155, 161, 212, 307, 363, 371.
 coamă, 2, 422, 440.
 coarbă, 125, 261.
 coardă, 67, 121, 133, 162, 190, 216,
 262, 264, 421.
 coarnă, adj. 217, 240, 242.
 coasă, 141.
 coașcă, 175, 195.
 coastă, 403.
 cobălă, 161, 170.
 cobâlțeață, 439.
 cobiliță, 142.
 coc, v. 233.
 cocărlă, 72, 111.
 cocârță, 35.
 cocârțeață, 150-1.
 cocârțiță, 35.
 cocean, 423.
 cochirlă, 155.
 cōcică, 3.
 cocină, 450.
 cociorvă, 30, 196.
 coclet, 267.
 cocleț, 267.
 cocoloș, 23.
 cocor, 319.
 cocoș, 150, 153, 392.
 cocoșel, 130.
 cocostârc, 450.
 codărlă, 135.
 codină, 6.
 codoriște, 212.
 codorță, 212.
 cofă, 163, 166, 218.
 cofăiel, 33, 163, 166.
 cofer, 166, 236.
 cofiță, 163, 223.
 cofră, 411.
 coghiliță, 142.
 coglete, 267.
 cohe, 439.
 cojoc, 358, 368-9.

cojocărie, 46.
 colac, 124, 182-3, 467.
 colățau, 261.
 colb, 245.
 colesă, 195.
 colibă, 432, 446.
 colivă, 244.
 colnă, 439.
 colniță, 433.
 colorat, 14, 224.
 colț, 57, 121, 194.
 colță, 145.
 colțar, 117, 420.
 colțesc, 103.
 colțiun, 369.
 colțon, 317.
 colur, 187, 189.
 coluze, pl. 66.
 comană, 422.
 comarnic, 29, 30, 34.
 comornic, 29.
 compadură, 424.
 compas, 74.
 conăcaș, 74.
 conăcășie, 74.
 conciu, 105, 369.
 condeiu, 106, 206.
 condur, 342, 350.
 conduraș, 342.
 construcțiune, 376.
 contăș, 359, 366.
 copac, 390.
 copaciu, 102.
 copaie, 43, 126, 186.
 copăiță, 43, 185.
 copcă, 71.
 copchilet, 422.
 coperiș, 423.
 copil, 123, 134.
 coporăie, 141.
 coraslă, 22.
 corăsl, v. 22.
 corcan, 117.
 corcie, 155, 225, 285.
 corciovă, 196.
 corcodușă, 232.
 cordar, 121.
 cordeă, 194.
 cordică, 194, 361.
 cordovane, pl. 342.
 coreț, 185.
 corfă, 111, 307.
 corghens, 267.
 corlate, pl. 136-7.
 corlete, 196, 267.
 corletin, 196.
 corlobaie, 151.
 corman, 150.

cormană, 150.
 comună, 149-50.
 corn, 13, 30, 61-4, 143, 149, 439.
 corniță, 170.
 coroană, 422.
 corobană, 468.
 coropcă, 417.
 corturar, 1.
 corună, 186.
 cos, v. 346.
 coș, 69, 174, 184-5, 188-9, 222, 245, 408, 429, 450.
 coșar, 36, 429, 449.
 coșarcă, 153.
 coșciug, 157.
 coșer, 232, 429.
 coșită, 3.
 cositor, 387.
 coșmagă, 28.
 coșniță, 92, 245.
 cosoaie, 167.
 cosor, 117.
 cosoraș, 118, 218.
 cosorel, 118.
 cosoroabă, 403, 419.
 cosoroaie, 439.
 coștereată, 428.
 costoroabă, 419, 440.
 costoroavă, 184.
 cot, 32, 228.
 cotarcă, 175.
 cotcă, 3.
 coteneată, 429.
 cotet, 70, 112, 428, 446.
 cotigă, 149-50.
 cotiugă, 150.
 cotlet, 269, 285.
 cotlon, 71, 227, 386.
 cotoc, 135, 363.
 coțofană, 133, 424.
 cotog, 135.
 cotoiu, 135, 145.
 cotrută, 442.
 covășă, 25, 191.
 covășit, adj. 25.
 covată, 111, 114, 126, 140, 186, 307.
 covățică, 126, 444.
 covergi, pl. 139, 285.
 cozonac, 249.
 crac, 117, 121, 123, 131, 133, 162, 271.
 crăcan, 13.
 crăcană, 430.
 crachi, pl. 117.
 crăiasă, 93.
 crainic, 184.
 cramă, 218.

crambă, 438.
 crampău, 158.
 crâmpită, 279.
 crânciță, 279.
 crâng, 185, 188.
 crânghiță, 279.
 crântă, 33.
 crăpător, 196.
 crasnă, 139.
 crășne, pl. 218.
 craston, 93.
 crătință, 369.
 cratiță, 390.
 creastă, 130, 134.
 crel, 129.
 crep, 467.
 creplă, 467.
 crer, 129.
 creștuș, 131, 134.
 creț, 350, 361.
 crișhele, pl. 117.
 crijmă, 256.
 crintă, 33.
 crișmă, 472.
 criță, 186.
 crivace, 72.
 crival, 111.
 crivală, 11, 212-3.
 criveă, 117, 213, 275, 465.
 criveală, 117.
 croablă, 169.
 croh, 428.
 croiesc, v. 346.
 crop, 61, 371.
 cruce, 13, 93, 132-3, 138, 145, 154, 183, 185, 218, 259, 264, 378, 459.
 crucelnic, 276.
 crucer, 20.
 cruciș, 259.
 crud, adj. 21.
 crupe, pl. 176.
 crușeală, 42.
 crușesc, v. 42.
 crușit, 43.
 cubeă, 424.
 cube, pl. 44.
 cuburlui, 412.
 cucoș, 150.
 cucoșel, 290.
 cuculiu, 84.
 cucumeă, 424.
 cucureți, pl. 84.
 cucuvaie, 424.
 cuib, 25, 33, 191, 217, 229.
 cuiu, 93, 130, 132, 138, 151, 259, 448.
 cujbă, 195, 271, 397.
 culbeciu, 97.

culcuș, 462.
 culeșer, 195.
 culișer, 195, 442.
 culme, 93, 404, 415, 422, 437.
 culminărită, 284.
 cultuc, 15.
 cumar, 389.
 cumpănă, 111, 118, 190, 259, 464.
 cumpănitoare, 472.
 cunună, 216, 271, 430, 440.
 cupă, 32.
 cupăi, pl. 169.
 cupie, 169.
 cuponi, pl. 169.
 cuprins, adj. 427.
 cuptor, 227, 235, 380, 383, 385—6,
 404, 408, 414.
 curătoare, 166, 219—20.
 curătură, 436.
 curastvă, 37.
 curbână, 125.
 curcudea, 232.
 curce, 133.
 curea, 262, 354, 368—9, 374.
 curită, 169.
 curmeiu, 135, 213.
 curmeziș, 121, 134, 166, 190, 419.
 curpân, 216.
 curte, 426.
 cușbă, 72, 195.
 cușcă, 143, 446.
 cuscut, 39.
 cusniță, 92, 170.
 custură, 109, 111—2, 120, 161, 169.
 cuteț, 450.
 cutie, 146, 222, 237.
 cuțit, 63, 118, 150, 206, 218, 291,
 365, 368.
 cuțitaș, 119.
 cuțitoaie, 109, 119.
 cuțitoiesc, v. 119, 161.

D.

Dăbălăzez, v. 194.
 dafină, 312.
 dafumată, adj. 53.
 dălcăuș, 108.
 daltă, 119, 161.
 dame, pl. 304.
 dâmpenată, adj. 53.
 dăpudzi, pl. 111.
 dar, 56.
 darac, 207.
 dărăcit, adj. 207.
 dărjă, 71.
 dârjală, 155.
 dârlog, 49.

dârmoiu, 50, 204.
 dârmon, 204.
 dârmoniu, 204.
 dârsta, 253, 305.
 dârstar, 253, 305.
 dășag, 285, 290.
 dat, 56.
 dejă, 166, 220, 222.
 dejeriu, 222.
 demâncare, 372.
 demerlie, 187.
 demingeană, 392.
 depănat, 258.
 derec, 403.
 descure, v. 217.
 difan, 68.
 dimie, 287—8.
 dimingeană, 224, 392.
 dimirlic, 187.
 dinainți, pl. 352, 411.
 dințar, 119, 121.
 dințat, adj. 112.
 dinte, 117, 121, 268.
 dinteală, 268.
 direg, 403, 423.
 diresală, 35.
 diridicata, 65.
 discovină, 220.
 divan, 442.
 doagă, 160—1, 166—7, 412.
 dogărie, 113, 160.
 dohorniță, 139.
 dohot, 139, 249.
 dohotniță, 139.
 doloabă, 109.
 domnesc, adj. 215.
 doniță, 19, 20, 163.
 dorungă, 218.
 dos, 428.
 dospesc, v. 33.
 dovleac, 242.
 drăgar, 264, 443-4.
 draghină, 133.
 draniță, 108, 422.
 drăniță, 423.
 drănițesc, v. 440.
 drănițit, 123.
 dreavă, 111, 187.
 dreg, 403, 423.
 drele, pl. 247.
 dreptar, 117.
 dric, 131.
 drob, 222, 397.
 droghiță, 249.
 drojdie, 215, 224, 227.
 druc, 133.
 drug, 66, 123-4, 131, 133, 136, 138,
 189, 225, 271.

drugă, 23, 25, 34, 318.
 drum, 111.
 dubă, 228, 305.
 dubală, 42, 47.
 dubas, 72.
 dubesc, v. 47, 204, 229.
 dud, 79.
 dudă, 75.
 duhlesc, 192.
 duhot, 139.
 dulab, 104, 106.
 dulamă, 366-7.
 dulap, 43, 423, 469.
 dulău, 447.
 dulceț, 60.
 dulgherie, 113.
 dupchi, pl. 6.
 dupurluiesc, v. 14.
 dură, 111, 261, 275.
 durat, adj. 420, 434, 452.
 durbacă, 222, 227, 229, 236.
 durigă, 262.
 duriță, 262, 275.
 durmea, 364.
 duruițele, pl. 34.
 durubiță, 471.
 dusechi, 411.
 dușleag, 161.
 duvar, 43.
 dvere, pl. 255.

E.

Ehel, 207.
 enot, 411.
 eteră, 67.

F.

Fac, v. 29, 423.
 făcălău, 444.
 făcăleț, 195.
 făcău, 182.
 fachie, 71.
 fachiu, 71.
 fagor, 93.
 fagur, 93.
 faină, 187, 231.
 fană, 117, 133.
 făcea, 105, 131, 133-5, 138, 153, 273.
 fald, 361.
 Fălticeni, 36.
 fană, 105-6.
 familie, 399.
 fanar, 188.
 fântână, 165, 377, 424, 463.
 fântânică, 19.
 fântânar, 463.

fâraș, 169.
 fârașe, 169.
 farfurie, 387, 390.
 farfuroară, 390.
 fârină, 187, 195.
 fârtaie, pl. 106.
 fășăluit, adj. 442.
 făscuță, 23.
 fâstă, 361.
 față, 14, 284-5, 362.
 fățar, 450.
 fedeleș, 166.
 felează, 246.
 felegean, 228, 391.
 feleșteu, 140.
 feleștiuc, 59, 140.
 feleju, 246.
 felezitoare, 246.
 felezoaie, 246.
 felezuiesc, v. 246.
 felihert, 131.
 fener, 188.
 fereastrăș, 122.
 ferăstrău, 121-2.
 ferăț, 168.
 fereastră, 417.
 ferdeleț, 168.
 ferec, v. 186, 395.
 ferestruie, 419.
 ferie, 102.
 fermeneă, 357.
 feșnic, 171, 391.
 festilă, 59, 97.
 fețuire, 120.
 fețuit, adj. 421.
 fețuitor, 120.
 fichieș, 388.
 fier, 149-50, 243.
 fierb, v. 219.
 fiere, 96.
 fir, 14.
 firez, 109.
 fridă, 414.
 fitil, 59.
 fiular, 138.
 floare, 8, 124, 192, 236, 248, 284, 291, 310, 312.
 flaneă, 289, 318, 355, 361-2.
 flanică, 355, 362.
 flească, 105.
 flintic, 5.
 flintoc, 5.
 fluier, 61-2.
 fluieră, 368.
 fluturaș, 311.
 fluture, 291, 293.
 foaie, 30, 241.
 foale, 50.

fofează, 138, 259, 263, 271.
 fofelniță, 259.
 foisor, 424.
 foiță, 291, 410.
 foltăi, pl. 29.
 fortilă, 139.
 foșalău, 8.
 fosăläu, 6.
 fostene, pl. 109.
 fotă, 367.
 frăgar, 311.
 frământător, 196.
 frânghie, 188-90, 212, 229.
 frânghiuță, 213.
 frase, 169.
 frate, 246.
 fruntar, 186, 188.
 frunte, 8, 105, 123.
 frunză, 248.
 frunzar, 411.
 fuior, 2, 203, 206, 208, 212, 214.
 fumaiu, 439.
 fund, 14, 72, 134, 196, 404, 450.
 fundătoare, 134.
 funie, 18, 121, 229.
 funingiu, 441.
 furcă, 9, 10, 86, 133, 143, 214, 271, 419, 444.
 furcărie, 10, 210.
 furcel, 233, 265, 279.
 furcele, pl. 133.
 furcoale, 106.
 furcoiu, 143.
 furculiță, 130, 132-3.
 furnică, 69.
 fus, 9, 11, 111, 182, 185, 188-9, 209, 214, 259, 261, 264, 277, 307, 388.
 fușalău, 8.
 fușcel, 356, 276.
 fușeu, 438.
 fuștă, 361.
 fuștăni, pl. 412.
 fușteiu, 133-4, 136, 156.
 fuștel, 276.

G.

Gaică, 357.
 gaiță, 161.
 găitan, 318, 355, 361.
 gălbaș, 24.
 galben, adj. 217.
 găleată, 20, 31, 166, 169, 465.
 găletar, 165, 370.
 gălie, 275.
 galiță, 52.
 gălușcă, 24.
 gămălie, 11.

gânj, 135, 144, 155.
 gânjeu, 11.
 gândac, 73.
 garafă, 223, 391.
 gârbaciou, 212.
 gard, 420, 430.
 gardină, 235, 467.
 gârdinar, 162.
 gărigă, 262.
 gărlă, 379.
 gărlieciu, 29, 67, 424.
 gărloafă, 151.
 gărneată, 143, 423.
 găscă, 222.
 gât, 134, 222.
 gătejele, pl. 35.
 gaură, 45.
 găureancă, 274.
 găurar, 45, 274, 392.
 gavan, 11, 122, 169, 307, 392.
 găvoazde, pl. 439.
 gaz, 59.
 găzar, 139.
 gazorniță, 59.
 gealău, 120.
 geam, 244.
 geaman, 464.
 geluesc, v. 123.
 gemănar, 128, 133.
 genuncheriu, 365.
 gheată, 369.
 ghebe, pl. 248.
 gheleta, 37.
 gheran, 161.
 gheunoaie, 158.
 ghicuiască, 51.
 ghiciuță, 51.
 ghilău, 120.
 ghilesc, v. 6, 282.
 ghilire, 282.
 ghin, 69, 119.
 ghinitoare, 166.
 ghiob, 167.
 ghiociu, 128, 144.
 ghiocușor, 144.
 ghionoiu, 414.
 ghiunie, 117.
 ghivociu, 391.
 ghizd, 466.
 ghizdeă, 466.
 gig, 288.
 gilit, adj. 441, 444.
 gintălău, 125.
 giomb, 26.
 gireadă, 394.
 giubea, 358.
 giumară, 60.
 giumbir, 411.

gliată, 39.
 glugă, 205, 290, 357.
 glugiu, 357.
 gobae, 446.
 gôicică, 3.
 gogoasă, 249.
 goni, v. 18.
 gorgoază, 44.
 gorgoliciu, 242.
 gorgozan, 403.
 goșținar, 96.
 grabli, pl. 169.
 grădile, pl. 30.
 grajd, 446.
 grapă, 88, 127, 144.
 grași, pl. 248.
 grăsimă, 58.
 greblă, 142, 145.
 gresă, 396.
 gresie, 378.
 grijesc, v. 415.
 grin, 119.
 grindă, 222, 307, 442.
 grindeiu, 138, 187, 206, 243, 271,
 307, 464, 470.
 gripcă, 197, 223.
 grivea, 213.
 groapă, 457.
 groh, 428.
 gronzos, adj. 72.
 gros, 110-11
 groștior, 22.
 grubă, 427.
 gruiu, 154.
 gugiu, 357.
 gujbă, 134-5, 307.
 gură, 122.
 gurguiu, 44.
 guriță, 189.

H.

Habă, 287.
 hăbă, 287.
 habadar, 282.
 hadarag, 66, 145, 182.
 hădărău, 186.
 hadarg, 66.
 haiate, pl. 450.
 haidoș, 423.
 haină, 2.
 haită, 18.
 halat, 188.
 hălău, 68.
 halbară, 361.
 halcă, 100.
 hălcesc, v. 100.
 hălciitor, 120.

hălciuesc, v. 100.
 hăldan, 202.
 haldur, 202.
 ham, 49, 144, 445.
 hambar, 54, 428.
 hambaraș, 186.
 han, 433.
 hângas, 222.
 hanțarig, 464.
 hapuc, 3.
 harabă, 145.
 harag, 22, 145, 216.
 harapnic, 51, 212.
 haraș, 7.
 hârb, 391.
 hârbuit, adj. 129.
 harcă, 424.
 hărdăiaș, 166, 222.
 hărdău, 166, 218, 408.
 hărdăzău, 213.
 hărgău, 392, 444.
 hăripă, 187, 189.
 hărlău, 165.
 hârlez, 145.
 hârlez, 145.
 hărlui, v. 165.
 hărmăsar, 137, 151.
 hărmășărel, 137.
 hăroabă, 45.
 hărzob, 33, 73.
 hașcă, 41.
 hășcală, 41.
 hășcoală, 41.
 hăștioagă, 41.
 haț, 246.
 hăț, 49.
 hățău, 68.
 heanglesti, pl. 53.
 hēcelă, 207.
 hechelă, 207.
 heihel, 207.
 heit, 54.
 herășău, 102.
 hină, 106.
 hindichiu, 222.
 hir, 13.
 hiridă, 414.
 hlândan, 202, 212.
 hlândar, 202.
 hlovane, pl. 36.
 hloabă, 470.
 hlubă, 144.
 hludeie, 277.
 hluj, 246.
 hoaspă, 241.
 hodrânc, 145.
 hidroage, pl. 348.

hoduleț, 277.
 hogoag, 424.
 hohlău, 138.
 hohot, 154.
 holeră, 227.
 holercă, 225.
 holircă, 225.
 holteiu, adj. 192.
 hont, 153.
 horbotă, 66, 171, 313, 319-37, 361, 442.
 horbotică, 284, 313, 319-37.
 horeț, 70.
 horez, 70.
 horjoc, 196.
 horn, 235.
 hornă, 404-6.
 hors, 109.
 hoșmeie, pl. 55.
 hoșmuri, pl. 55.
 hoștină, 95.
 hoștinar, 96.
 hreacă, 142, 145, 430.
 hribi, pl. 248.
 hrighi, pl. 247.
 hrubă, 223, 427.
 huciu, 18.
 huiț, 472.
 hulpe, 357, 440.
 hultuială, 153.
 hulub, 429.
 huludeț, 277.
 hulughifă, 247.
 humă, 381-2.
 humărie, 381.
 hurdoiu, 23.
 hurduzău, 213.
 huscă, 397.
 huște, pl. 95.
 hușină, 472.
 hușună, 472.
 hușunătoare, 472.

I.

Iapă, 112, 275-6.
 iarbă, 461.
 iaslă, 428.
 iaurt, 26.
 ibric, 390.
 ic, 122, 184.
 icooană, 413.
 icuit, adj. 105.
 iernez, v. 427.
 iie, 369.
 ilic, 356.
 îmlăciu, 145.
 îmbrăcămintă, 351, 360.

îmbrobodeală, 363.
 îmbuc, 227.
 imineu, 349.
 imineuaș, 349.
 împăivăni, v. 213.
 împiestrit, adj. 441.
 împletit, 174.
 înăcreală, 27.
 înăsprit, adj. 220.
 încărcat, adj. 147.
 încerc, v. 6.
 încheșat, 21, 32.
 încheiu, v. 401.
 închioturat, 447.
 închisoare, 70.
 încolțesc, v. 57.
 încordător, 121.
 încușbez, v. 170.
 îndosesc, v. 428.
 inel, 369.
 înfing, v. 195.
 înfundat, 437.
 înfundatoare, 134-5.
 îngorzitură, 367.
 îngrăunțoșez, v. 26.
 îngurzesc, v. 67.
 îngurzitură, 45.
 inimă, 128, 132, 267.
 inimoiu, 132.
 înmoiu, v. 371.
 înspețez, v. 170.
 instrument, 167.
 întăritoare, 307.
 întindeaică, 274.
 întinzător, 112, 132, 274-5.
 întorcătoare, 274.
 întorcător, 274-5.
 învălesc, v. 266, 305-6.
 învăluu, v. 258.
 învârticiu, 176.
 înrăstare, 42.
 iojdă, 212.
 iosag, 439.
 ipilă, 132.
 irugă, 181.
 isloagă, 311.
 ispol, 72.
 iță, 266-7, 276.
 ițar, 288, 358, 367.
 iuft, 347.
 iușcă, 51.
 iz, 223.
 izmană, 353, 370.

J.

Jăghiuță, 211.
 jaletcă, 356.

jăletcă, 356.
 jampiță, 137.
 janchiță, 137.
 jânciță, 137.
 janț, 34.
 japiță, 137.
 jarcalău, 48.
 jârghiută, 267.
 jașcău, 50, 56.
 jegsniță, 66.
 jghiab, 157, 219, 222, 467, 507.
 jigajnie, 66.
 jigla, 138.
 jilt, 157.
 jiniță, 137.
 jintiță, 28, 34, 95.
 jintuiaică, 34.
 jintuiesc, v. 34.
 jintuit, 28, 34.
 jip, 152.
 jir, 236.
 jireadă, 44, 152.
 jirebe, 258.
 joagăr, 122.
 joapiță, 137.
 jolfă, 241.
 jufă, 241.
 jug, 49, 105, 112, 138, 143, 145-6,
 274, 307.
 jугеu, 146.
 jugușor, 274.
 jujeu, 146.
 julfă, 241.
 jumară, 60.
 jumelnic, 70.
 jumulesc, v. 24.

L.

Labă, 307.
 lacată, 440.
 lacră, 36.
 lăcriță, 36.
 ladă, 72, 146, 186, 222, 409, 415.
 lădiță, 146.
 lădoiu, 186.
 lăghicer, 304.
 laghiță, 403.
 lăicer, 304, 415.
 lăiet, 1.
 lambă, 59, 135, 155.
 lambar, 120.
 lampă, 59.
 lamură, 423.
 lână, 2, 4, 14, 15, 48, 258.
 lant, 135, 188.
 lântuș, 35, 155.
 lapte, 15, 24—6, 28, 33, 232, 382.

lăptoc, 111, 181.
 lăsător, 274.
 lăstar, 216.
 laț, 5, 283, 422.
 lătăresc, v. 421.
 lătiță, 313.
 lătițar, 313, 369.
 lătoc, 111, 181.
 lătunoiu, 281.
 lăturalniță, 422.
 lăturașă, 262.
 lăturoiu, 256.
 lau, v. 370.
 lăuruscă, 217.
 laviță, 403, 449.
 laz, 431.
 leacă, 22.
 leafă, 7, 151.
 leagăn, 469.
 leasă, 70, 232, 246.
 leașc, 232.
 leaț, 441, 446.
 lefăiesc, v. 166.
 left, 367.
 legănuș, 469.
 legat, adj. 60.
 legătoare, 364, 422.
 legătură, 58, 96, 128, 199, 207, 258,
 275, 364.
 leică, 166, 222.
 leișăr, 449.
 lemni, 49, 271.
 lemnar, 114, 125, 447.
 lemnuș, 121, 277.
 leocă, 134.
 lepedeu, 292.
 lergătoare, 262.
 leșe, 282.
 leșnic, 68.
 leșniec, 68.
 lesoiu, 285.
 lesuri, pl. 70.
 letcă, 260.
 leucă, 134.
 levicer, 304, 406, 409.
 lictariu, 23.
 lighian, 408.
 ligurt, 34.
 liliac, 242.
 limbă, 118, 121, 262, 350, 424.
 lin, 221—2, 235.
 linchesc, v. 447.
 lingură, 68, 124, 143, 146.
 lingurar, 11.
 linguroiu, 146.
 liocă, 134.
 lioșcă, 146.
 liotcă, 72.

lipesc, v. 372.
 lișiță, 133.
 litcă, 23.
 litră, 391.
 lungură, 68.
 loazbă, 435.
 locaș, 117.
 loder, 43.
 loitră, 225.
 loitreț, 133.
 lolot, 5.
 loloță, 225.
 loloțit, 8.
 lopată, 72, 147.
 lopățică, 121, 273-4.
 losniță, 232.
 loșniță, 232.
 loț, 422.
 lotcă, 72.
 lubeniță, 241.
 lumânare, 58.
 lumânărică, 465.
 lumină, 423.
 lung, 419.
 luntre, 72.
 lup, 57.
 lut, 382.
 lutișor, 382.

M.

Macarà, 318.
 macichi, pl. 39.
 măciulie, 366.
 măcinat, 176.
 măciniș, 165.
 măcrămiară, 328.
 mădular, 124.
 măduvă, 267.
 măgălie, 11.
 măgăriță, 132, 424.
 măgăzin, 107.
 măgdălană, 232.
 măgistră, 311.
 mașiun, 233.
 măiestrie, 66.
 maistor, 43.
 maiu, 117, 122.
 majă, 65.
 mal, 382.
 mâl, 142.
 mălăiu, 195, 425, 445.
 maldur, 430.
 mălesc, v. 142.
 mălin, 224, 243, 246.
 mămăligă, 68, 195.
 mămăligoiu, 195.
 mană, 19.

mână, 121, 135, 153, 158, 259, 291.
 mânecar, 318.
 manelat, adj. 419.
 mâner, 117-8, 121-2, 124-5, 141, 158, 261.
 mănestei, pl. 367.
 mangal, 173.
 mânjălău, 147, 280.
 mănos, adj. 19.
 mănunchiu, 62, 116, 118, 122, 125, 141, 261.
 mănușă, 7, 131, 135, 153, 203-4, 259, 261, 317, 389.
 mânz, 280.
 mânzat, 128.
 măr, 232, 239, 280-1, 445.
 mărgea, 68.
 mărgelare, 105.
 marghioaliță, 424.
 mărgica, 106.
 margine, 321.
 mărtac, 11.
 mărunțel, adj. 142.
 masă, 122-3, 131, 161, 222, 285, 388, 408.
 măseă, 134, 141, 185, 189.
 măseriță, 437.
 mașină, 59.
 măsnês, v. 39.
 măstări, pl. 40.
 măsurătoare, 64.
 măsuță, 147.
 mătasă, 73.
 măță, 107, 111-2.
 mățăciune, 94.
 matcă, 66, 92-3, 117.
 mătcă, 23, 195.
 mătcălău, 23.
 materie, 355, 361.
 mațiță, 68.
 mătură, 245-6.
 măturăiță, 246.
 măturoaie, 246.
 med, 96.
 meu, 243, 246.
 melesteu, 195.
 meliță, 205.
 melițat, 206.
 melițoiu, 206.
 melițuică, 206.
 merchez, 417.
 meredeu, 35, 68.
 meridiș, 439.
 meriduș, 439.
 mertic, 165.
 meși, pl. 342.
 meșină, 348.
 meșișoară, 147.

mesteacă, 250.
 mesteacăn, 249.
 mestecător, 195.
 meşterie, 68, 70.
 meşteşugar, 125.
 mestie, 411.
 mestre, 412.
 mesuţă, 147.
 mice, 3.
 mied, 96.
 miere, 85.
 miezură, 6, 7, 47.
 mid, 96.
 mijloc, 284.
 mijlocariu, 470.
 mijlocuţ, 284.
 mince, 3.
 minciog, 68.
 minciog, 68.
 mindir, 405.
 minge, 2.
 minţean, 356.
 mişă, 3.
 mişhic, 3.
 mistreţ, 1, 286.
 miţă, 5.
 miţait, 5.
 miţuit, 5.
 mladă, 136.
 mlădiţă, 136.
 mlajă, 69, 135, 216.
 mlejă, 69.
 moară, 177, 185, 377—8.
 mocan, 30.
 modită, 14—5, 412.
 mohorţele, pl. 382.
 molcăluţ, adj. 9.
 moldovenesc, adj. 128.
 moldă, 219.
 momăie, 140, 197, 203, 243.
 morar, 180, 306.
 morișcă, 180.
 mormânt, 457.
 mort, 157, 282.
 moşinoiu, 156.
 moşoaică, 391.
 moşoiog, 197.
 mosor, 258, 363, 318.
 mosorêl, 318.
 moţ, 68.
 moţochină, 71.
 mreajă, 201.
 mreajă, 67.
 muche, 11—7, 123.
 mucher, 120.
 muieruşcă, 274.
 muls, 18, 31.
 muncesc, v. 142.

munună, 369.
 mununiţă, 369.
 muntar, 438.
 muntăriţă, 438.
 murare, 73.
 murăşan, adj. 106.
 murat, adj. 64, 240—1.
 murgăşe, pl. 36.
 mursală, 96.
 muşc, v. 45.
 muşchiu, 451.
 muşdeier, 444.
 muşdeiu, 54.
 must, 219—20, 445.
 muştiuc, 49.
 mustuitoare, 221.
 mustuitor, 218.
 mutelcă, 66, 150.

N.

Năcreală, 33.
 năcritură, 27.
 nadă, 69.
 nădragi, pl. 288.
 năduf, 439.
 năfrană, 314—17.
 năloagă, 180.
 nămol, 462.
 năpârleşte, v. 5.
 năpârstoc, 48.
 năpaste, 68.
 năpatcă, 67.
 năplaţe, pl. 128.
 narandjic, 249.
 năsadă, 377.
 năsălnie, 157.
 năsălnie, 157.
 năvădare, 269.
 năvădit, 269.
 năvală, 180.
 năvăloacă, 180.
 năvod, 318.
 negustor, 231.
 nemestie, 114, 174.
 nemţesc, adj. 128, 355, 414, 436.
 nevedeală, 269.
 nevedire, 269.
 nevedit, 262, 266, 269.
 nevestie, 360.
 nevoiaş, adj. 416.
 niezură, 6.
 nimăţ, 431.
 nividit, 263, 269.
 noatin, 5.
 nod, 134.
 nojiţă, 2, 44.
 nuicluşa, 136.

niueluță, 136.
numărătoare, 211.

O.

Oală, 307, 389, 391.
obăd, 154.
obadă, 129, 181.
obială, 290, 384, 438.
oblon, 418.
oboroc, 148.
obot, 154.
obroc, 167, 429.
ocarină, 392.
ochioaie, 36.
ochiu, 43, 51, 93, 244, 418, 428,
440, 449.
odaie, 433.
odârjă, 145.
odgon, 108.
ogeag, 418.
ogar, 36.
ogljă, 145.
ogradă, 447.
oiem, 187.
oiște, 189.
olar, 383, 387.
olănc, 387.
oliță, 392.
oloiniță, 237-8.
oloiu, 236.
omidă, 291.
oolit, 448.
opăreală, 372.
opăresc, v. 232.
opărit, 436.
opincă, 3, 342, 347, 350, 369.
opleau, 103, 153-4.
opor, 130.
oporintă, 131.
opornită, 131.
oprintă, 131.
opritoare, 131.
opritor, 107, 144, 273.
os, 61, 71.
osânză, 58, 349.
osie, 128.
ostreț, 29.
ozor, 411.

P.

Pac, 445.
păcișe, pl. 208.
păcișele, pl. 208.
păcorniță, 139.
păcură, 349.
păcurar, 139, 244.

pădureț, adj. 242.
pafță, 367.
paiant, 184.
paidantă, 420.
păier, 405, 409.
păiță, 196.
paiu, 193.
păivan, 213.
păjea, 129.
păjur, 403.
pălămidă, 409.
pălărie, 59, 363.
păleașcă, 50.
păleață, 237.
palmă, 116, 127, 292.
pălnie, 166, 190, 222, 247.
palton, 362.
pămătuș, 197.
pămătuș, 197.
pană, 14-5, 121-2, 149, 176, 184, 238
pânășiță, 423.
pânățuf, 196.
pâne, 142, 190, 202, 225, 245.
paner, 174.
pânișoară, 242-8.
pantalon, 288, 355.
pântec, 55.
pănură, 287.
pânză, 116, 121, 141, 257, 281-2.
pânzuiesc, v. 124.
pânzuire, 116.
păpănărie, 246.
păpănaș, 24.
papuc, 97, 350, 369.
papură, 244, 442.
păpușă, 151, 211, 226, 291, 293, 298,
345, 410.
par, 152.
păr, 1-3, 6, 290, 354.
pară, 242.
părângă, 217-8, 272.
părâu, 222.
părcăm, 439.
păretar, 439.
părete, 189.
părghie, 111, 189, 470.
părguiește, v. 217.
părlaz, 431.
părlău, 166.
părleaz, 431.
parmac, 403.
parmaclăc, 424.
paroiște, v. 93.
paroiu, 93.
părpăliță, 186.
părpăriță, 176, 186.
păruit, adj. 42.
păruic, 93.

- pas, 162, 170.
 pășăresc, adj. 127.
 pasare, 243.
 pasere, 52.
 păsleg, 129.
 pasnic, 162.
 pastramă, 53-4.
 păstorit, 16.
 păstrar, 96.
 păstrăv, 73, 247.
 păstură, 95.
 pat, 152, 260-1, 271.
 pățul, 70, 430.
 pătură, 319.
 păturesc, v. 3.
 pavă, 353.
 peartă, 52.
 pecie, 59.
 petelic, 389.
 pelin, 246.
 peliniță, 246.
 peneg, 348.
 pepene, 241.
 periat, 200, 207.
 perie, 2, 208.
 perină, 14, 403.
 perinoc, 131, 183.
 perjă, 225, 232.
 pernă, 14, 183, 254, 409, 415.
 perniță, 14, 346.
 perpelită, 186.
 perucă, 3.
 pervaz, 121.
 peste 64-6.
 peste-cot, 311.
 pestelcă, 289, 363.
 peț, 44.
 peteală, 367.
 petec, 371.
 peteucă, 134.
 petic, 288.
 petică, 223.
 peticer, 153.
 petioci, 134.
 petiță, 64, 152.
 piatră, 184-5, 375, 378, 397.
 picătură, 22, 292.
 picior, 51, 123, 141, 153, 207, 222,
 261-2.
 picioragă, 276.
 piciorangă, 276.
 piedică, 139, 153, 188, 190.
 pielcică, 40.
 piele, 38, 46.
 piept, 52, 362.
 pieptănat, 6.
 pieptar, 360, 368.
 pieptene, 7, 8, 63, 208.
 pieptenel, 8.
 piersic, 241.
 pietruiesc, v. 467.
 pilug, 35, 171, 307.
 pingă, 53.
 pințal, 119.
 pințaluș, 119.
 pințiluș, 119.
 piron, 405.
 pirosteie, pl. 444.
 pisc, 133, 154, 277.
 pișc, v. 8.
 piscoaie, 186, 189, 191.
 piscoiu, 189.
 pistol, 148.
 pistornic, 378.
 piștrule, pl. 36.
 piteică, 213.
 pițgăi, 457.
 pitrucă, 261.
 piuă, 42, 305.
 piuliță, 66.
 pivă, 305.
 pivniță, 427.
 plaivas, 117, 128.
 plămădesc, 190.
 planie, 120.
 plantă, 248-9.
 plasă, 66, 318, 447.
 plăseă, 7, 63, 116-8.
 platcă, 351-2.
 plăvan, adj. 66.
 plaz, 150.
 pleaftură, 197.
 pleavă, 386.
 pleoapă, 157.
 plesnă, 212.
 plesnitoare, 130.
 pleviță, 134.
 pliscuiet, adj. 349.
 ploscă, 64, 170, 449.
 plug, 148.
 plugărel, 148.
 plugușor, 148, 157.
 plumb, 66.
 plută, 69, 103, 204.
 poamă, 217, 242, 249.
 poașcă, 48.
 pocăneă, 111.
 pochil, pl. 49.
 pochilat, 284.
 pociumb, 259, 471.
 pocladă, 305.
 poclit, 155, 285.
 pocreală, 26.
 pocriș, 22, 26, 155, 390.
 pod, 110-1, 130, 133, 162, 183, 189,
 415, 468.

podbic, 203.
 podeală, 421.
 podet, 468.
 podișcă, 469.
 podoabă, 15.
 podrum, 469.
 podulet, 444.
 podvale, pl. 111.
 podvarna, 227.
 pofil, 39.
 pohărlă, 233.
 pohodnicioară, 138.
 pohorniță, 138.
 poiată, 427, 449.
 poivan, 213.
 polată, 419.
 polcă, 362.
 polcuță, 362.
 policer, 443.
 policioară, 138.
 poliță, 138, 184, 404, 408, 437.
 poloboc, 166, 222.
 polonic, 147.
 pomelnic, 152.
 pomițel, 447.
 pomostine, 133, 155, 225.
 pongosesc, v. 346,
 ponoj, 276.
 pop, 138, 239, 259, 403, 423.
 popiciu, 259.
 popodoc, 403.
 poponet, 59, 436.
 poprea, 430.
 popușoiu, 202.
 porc, 1, 58.
 porcesc, adj. 247.
 porcină, 54.
 porghic, 203.
 porneală, 30.
 port, 48, 252, 339, 369.
 portiță, 431-2.
 porumb, 429.
 porumbă, 242.
 porumbărie, 429.
 porumbel, 291, 429.
 porumbică, 242.
 porunceală, 348.
 posadă, 184.
 poșcalău, 48.
 posfat, 67.
 poslete, 228.
 pošomog, 203.
 pospau, 187.
 pospoi, 187.
 postav, 251, 287.
 postavă, 185.
 postăviță, 185.
 posteucă, 140.

postin, 48.
 postioacă, 140.
 postorâncă, 134.
 potiheciu, 274.
 potilat, 284.
 potlog, 51, 71.
 potlogar, adj. 52.
 potnoj, 276.
 potorniță, 438.
 potricală, 45, 50.
 potur, 359.
 povarnă, 190, 226-7, 335.
 povarnagiu, 227, 235.
 poverlă, 233.
 povidlă, 233.
 povirlă, 233.
 povodea, 233.
 prag, 293.
 prăjină, 152, 465.
 prânzișor, 372.
 prapur, 59.
 prășesc, v. 155, 216.
 prășit, 155.
 prăștiaș, 152.
 praștie, 152.
 prâsnel, 184-5, 188.
 prăștilă, 108-9.
 prăștină, 204.
 precă, 93.
 preacă, 93.
 preghiță, 138.
 preling, v. 468.
 prepeleac, 22, 30, 152.
 presăr, v. 49.
 prescură, 197.
 prescurărită, 378.
 pretcar, 34, 223.
 pretcuță, 93.
 previță, 134.
 priboiu, 161.
 pricăjesc, v. 37.
 priczac, 37.
 prichiciu, 59, 406.
 pridvor, 186, 424.
 prilej, 37.
 prim, 48, 365.
 primblă, 438.
 primire, 437.
 primită, 246.
 primitesc, v. 246.
 prind, v. 291.
 prins, adj. 22.
 priplit, adj. 195.
 prisacă, 92.
 priscornic, 197, 378.
 prisnel, 369.
 prispă, 402-3.
 pristene, pl. 209.

pristolnic, 378.
 priț, 278.
 pritoacă, 218.
 proaspătă, 58.
 procovăț, 157.
 produs, 71.
 profir, adj. 224.
 profiră, v. 449.
 prohab, 361.
 prohar, 30.
 propea, 470.
 proptea, 430, 470.
 prosp, 413.
 prostire, 284, 324, 332, 409.
 prostovol, 68.
 profap, 137, 189.
 prună, 225, 232, 234.
 puț, 442.
 pușor, 291.
 puiu, 353.
 pulpană, 290.
 pumnaș, 368.
 puncte, 121, 162, 190, 468, 470.
 purice, 105.
 puricel, 420.
 puricesc, v. 420.
 pușcă, 152, 207.
 pusderie, 206.
 puț, 461-3.
 puțină, 165-6, 408.
 putineiu, 23, 25, 166, 247.
 putiră, 37.

R.

Răboj, 36.
 Răbus, 36.
 rachier, 228.
 răchitică, 136.
 rachiu, 190, 225, 234.
 răcitoare, 236.
 răcitură, 54.
 reală, 36, 157, 421.
 rădăcină, 125, 468.
 răgelă, 207.
 raghilă, 207.
 răghilat, 200, 207.
 răghilez, v. 207.
 ragilă, 207.
 răgăluică, 207.
 răgulat, adj. 207.
 raliță, 149.
 rămă, 69.
 râncă, 134.
 rânced, adj. 24.
 râncezește, v. 24.
 rând, 180.
 rapalău, 349.

rariță, 149, 369.
 răruț, adj. 33.
 răsboiu, 110-11, 190, 244, 269.
 răschiare, 13, 84.
 rășchiat, 13, 211.
 rășchiitor, 13.
 rășchiu, v. 13.
 rășchitoare, 211.
 rășchitor, 13, 211.
 răscol, 37, 72, 134.
 răscolit, 37.
 răscof, 247.
 răscoviță, 247.
 răscreiesc, v. 44, 361.
 răscreue, 185.
 rășină, 250.
 răslog, 109, 443, 447.
 rășniță, 176, 445.
 răspund, v. 11.
 răsteu, 139, 464.
 raștilă, 207.
 răsturnătoare, 150.
 răsuceală, 318.
 răsucesc, v. 212.
 răsucitoare, 121.
 răsucitor, 121-2.
 răsuflu, v. 227.
 răsunoiu, 197.
 rătez, 416.
 răuruscă, 217.
 răvăcire, 224.
 răvărică, 392-3.
 răvari, 302.
 rază, 259, 264.
 razăm, 271.
 răzuitoare, 197.
 răzătoare, 197.
 răzuz, 119.
 regină, 93.
 resteu, 138-9.
 retezat, 94-5.
 revanc, 120.
 ridic, v. 216.
 rindea, 120.
 roabă, 153.
 roată, 110-1, 150, 182, 185, 187, 208,
 259, 261-2, 377, 466, 471.
 rochie, 361.
 rochiță, 360.
 rociu, 55, 68.
 rodan, 261.
 roieșește, v. 93.
 roiește, v. 93.
 roiniță, 93-4.
 roire, 93.
 roiu, 93.
 româniță, 248.
 roșcane, pl. 35.

roșcovă, 291.
 rost, 262, 265, 275, 476.
 rotărie, 169.
 rotcol, 153.
 rotilă, 150, 275, 446.
 rotiță, 262.
 rotucea, 275.
 rudă, 218.
 rufă, 281.
 rumăguș, 125.
 runc, 134.

S. Ș.

Sac, 285, 287.
 sacăz, adj. 283.
 săculeț, 34.
 sădelcă, 49.
 safran, 224.
 săftian, 342.
 săgeată, 121, 422, 470.
 șaiac, 288.
 șaiag, 288.
 săivan, 433.
 șal, 364.
 sală, 402.
 șală, 402.
 salamură, 55, 247.
 sălaş, 157.
 salbă, 369.
 sălciner, 30.
 saltea, 15.
 șalumândriță, 292.
 șam, 365.
 samachis, 26.
 sămânță, 236, 241.
 samar, 39, 422.
 samară, 422.
 samargiu, 39.
 sămbure, 237.
 șamțâl, 138.
 sanceu, 104.
 șandramă, 429, 445.
 sanie, 153.
 săniușcă, 153.
 săniuță, 153.
 șant, 122, 186, 222.
 săntirimb, 457.
 sapă, 216, 422.
 săpare, 172.
 sapin, 103.
 săpun, 56, 60.
 săpurez, v. 421.
 sar, v. 24.
 șar, 186.
 sărăduit, 211.
 șarampoiu, 291.
 saramură, 37.

sărar, 139, 244, 391.
 sărare, 72.
 sărbezește, v. 21.
 sărbușcă, 24.
 sărcieriu, 392.
 sărciner, 30.
 săritoare, 431.
 șatar, 20.
 său, 57.
 savur, 249.
 sbalț, 111-2.
 sbanț, 112.
 sbanț, 111.
 sbârciog, 247.
 sbicesc, v. 282.
 sbiciu, 212.
 sbiciușcă, 49.
 sboară, v. 27.
 sburat, adj. 27.
 scafă, 444.
 scafariu, 172.
 scâlcea, 71.
 scâlcează, 30.
 scâlș, 138.
 scanceu, 155.
 scândură, 108, 207, 307.
 scândureană, 276.
 scânduriță, 274.
 scară, 49, 184-5.
 scarmân, v. 8.
 scarmănat, 6.
 scăuieș, 156.
 scaun, 123, 131-2, 154-5, 161-2, 170,
 206, 259, 276, 470.
 scăuneș, 156, 259.
 scăuniș, 131.
 scăunoaie, 161.
 schimb, v. 370.
 schimbătoare, 151, 199, 276.
 șchioapă, 396.
 schirdă, 450.
 scioalnă, 467.
 sciubeiu, 467.
 sclaiu, 111, 154.
 sclembe, pl. 152.
 scleme, pl. 152.
 sclifă, 155.
 scoabă, 105, 123, 133, 161, 416.
 scoartă, 293.
 scobitură, 130-1.
 scoec, 111, 181.
 scoică, 97, 111.
 scoicuță, 97.
 scopt, 26.
 scorojit, adj. 419.
 scorț, 293, 441.
 scrânciob, 459-70.

- scrânciobar, 470.
 scrânciobaş, 469.
 scripăt, 262.
 scripete, 275, 466.
 script, 262.
 scripte, 262, 275, 466.
 scrobeală, 258.
 scrobesc, v. 258.
 scufie, 366.
 seul, 13, 258, 263.
 sculă, 115, 160.
 scumpie, 249.
 scurtătură, 265.
 scutar, 30.
 scuturătoare, 185.
 sdrâncă, 469.
 sdrincă, 469.
 sdrobitor, 206.
 șea, 49.
 secere, 157.
 seciu, 85.
 secure, 124.
 securice, 124.
 sedilă, 34.
 serpișor, 393.
 șervat, 282-3, 413.
 șestină, 112.
 șfară, 121.
 sfârdel, 39.
 sfârlac, 94.
 sfârlează, 11.
 sfârțaiu, 100.
 sfârțecel, 131.
 sfeșnic, 171.
 sfichiu, 212.
 sfichiu, 212.
 sflichiu, 51.
 sfoară, 275.
 sforică, 268.
 sfreadine, 39.
 sfredel, 124-5.
 sgânciu, 125.
 sgârlesc, v. 471.
 sgârciu, 161.
 sgâriciu, 170.
 sghiab, 111, 222.
 sglăvoe, 203.
 sgrebene, pl. 208.
 sicriu, 157.
 sigă, 382.
 șifan, 72.
 șină, 129, 153.
 șinălu, 43.
 șinar, 129.
 șindilă, 108, 422.
 șindilar, 108.
 șindrilă, 422.
 sineluiesc, v. 43.
 sineluit, 43.
 șinuț, 129.
 șipot, 222, 468.
 sir, 180.
 șiret, 355.
 șișă, 108.
 sisiac, 445.
 șișlete, 135.
 șișt, 35.
 șiștar, 20, 166.
 sistor, 422.
 sită, 21, 408.
 șitar, 20.
 sitișcă, 21.
 slad, 191.
 slaină, 58.
 slaiu, 72.
 slănină, 55, 57.
 slaniță, 232.
 slatină, 47, 247, 397.
 slebe, pl. 3.
 sleiesc, v. 462.
 slemneă, 422.
 slimmă, 422.
 sloboda, adv. 18.
 slobozie, 433.
 slobozitor, 273.
 sloire, 96.
 sloiu, 61, 96.
 slugă, 348.
 smăcoiu, 33.
 smântână, 22.
 smântânit, 26.
 smetană, 37.
 smiuchișă, 26.
 smuncesc, v. 203.
 snop, 216.
 soace, v. 177.
 soagătoare, 196.
 soage, v. 196.
 soare, 236.
 sobă, 415.
 soboră, 12.
 soc, 260.
 socală, 260.
 sodă, 61.
 soflânc, 103.
 sofran, 23, 224, 228.
 sogă v. 196.
 sohobun, adv. 286.
 șold, 54.
 sole, pl. 44.
 șomoiag, 197.
 șomoiog, 197.
 solniță, 171, 491.
 sopron, 427, 445.
 șopru, 427.
 șoric, 58.

șoricu, 58.
 sorț, 289, 290, 360.
 șotoroaică, 348.
 șotroaică, 348.
 șovăltă, v. 196.
 spagat, 67, 213.
 spăl, v. 120.
 spălare, 371.
 spălat, 6.
 spălător, 21.
 șpan, 109.
 sponcă, 5.
 spaț, 279.
 sparg, v. 47.
 spargă, 213.
 spăriețoare, 140.
 spaț, 279.
 spață, 256, 7, 264, 268.
 spătar, 29, 267, 470.
 spătează, 279.
 spetează, 81, 121, 124, 133-5, 156, 185.
 speteger, 124.
 spine, 245.
 spiță, 129, 140.
 spițelnic, 124.
 splină, 133, 154.
 spogat, 213.
 spoit, 381.
 sprangă, 108.
 spreț, 356.
 sprețur, 356.
 stâlp, 111, 166-7, 184, 222, 271, 375, 403, 420, 458, 470.
 stâlpar, 34.
 stână, 28, 30.
 stânjie, 130.
 stârciog, 259.
 starostesc, adj. 215.
 stătător, adj. 186.
 stative, pl. 269, 444.
 stavilă, 180, 182.
 stăvilar, 180, 182.
 staul, 438.
 șteamp, 377.
 șteand, 26.
 ștează, 305.
 steclă, 59.
 steclar, 1.
 stejar, 249.
 ștenduleț, 167.
 ștergar, 282, 284, 365.
 ștert, 34.
 ștevie, 410.
 ștergar, 305.
 stierci, 72.
 sticlărie, 380.
 stifale, pl. 411.

stinghie, 122, 134-5, 138, 166, 190, 225.
 știoldic, 71.
 știomp, 471.
 știr, 284.
 știrbic, 71.
 știș, 72.
 știubeiu, 92, 95, 446, 467.
 stivă, 385.
 stivat, 385.
 stodolă, 446.
 stofă, 239.
 stolerie, 113.
 stors, 95.
 strachină, 387, 390.
 străfulgesc, v. 19.
 stragalie, 388.
 străgeață, 33.
 străghiață, 33.
 straiță, 106, 168.
 straiu, 341, 367.
 strajă, 66, 440.
 străjariu, 42.
 strâng, v. 129.
 strangalie, 130.
 strapazan, 72.
 strat, 177, 184, 261, 271.
 strecătoare, 27, 33, 287.
 strecur, v. 21.
 strecurătoare, 27, 33, 220.
 streghiat, adj. 24.
 strejuri, 450.
 strepezeu, 72.
 streșină, 419, 422, 430.
 stroment, 115.
 strug, 169.
 strugărie, 169.
 strugărit, 169.
 strugur, 240-1.
 strujesc, v. 14, 169, 234.
 strujniță, 169.
 strună, 121.
 struneală, 49.
 struneală, 121.
 strunesc, v. 155.
 strung, 169.
 strungă, 29, 31.
 strungar, 30.
 strungăreață, 32.
 strungăresc, v. 169.
 stubeiu, 92.
 stup, 92.
 stupă, 208.
 stupărie, 92.
 stupărit, 92.
 stupină, 88, 92.
 subă, 288, 357, 369.
 subpaț, 71.

substoi, pl. 439.
 sucală, 125, 260—1.
 suceavă, 277.
 suci, pl. 47.
 sucitor, 121, 172.
 sucman, 288, 357.
 sufit, 444.
 suflec, v. 354.
 sufloc, v. 354.
 sugătoare, 244.
 șughir, 240.
 șujnic, 232.
 sul, 265, 271—2.
 sulamandă, 292.
 suleți, pl. 133.
 sulinar, 422.
 sumach, 249.
 sumăieș, 357.
 suman, 288, 305, 356.
 sumet, v. 351.
 șumuioș, 223.
 supat, 406.
 supun, 163, 433.
 șură, 429, 446.
 surducă, 3.
 surlă, 29, 433.
 șurub, 122, 272.
 surugi, 159.
 șurup, 122, 222.
 șurupelniță, 222.
 șusele, pl. 420.
 șuşlete, pl. 135.
 sustoi, pl. 439.
 suveică, 260, 277.
 suveicută, 67.
 suvelniță, 277.
 svânt, v. 33.
 sverdină, 46.

T. Ț

Tăbăceală, 43.
 tăbărcă, 285.
 tablă, 109, 175, 402.
 tăcălie, 130.
 tăfălug, 186.
 tăfaragă, 27.
 taină, 107.
 tăier, 19, 167.
 tăietor, 125.
 taistră, 37.
 tălbăcie, 136.
 tălcică, 276.
 taler, 387, 390.
 talger, 387, 390.
 talpă, 111, 123, 189, 190, 424, 439.
 tălpălaș, 106.
 tălpiță, 278.

tălpoi, 424.
 tămaios, adj. 217.
 tămp, adj. 43.
 tămplărie, 113.
 țandără, 420.
 taneistră, 37.
 tanin, 248.
 tânjală, 138.
 tânjeală, 138.
 tânjelar, 139.
 tânjeluță, 139.
 țăpăruie, 136.
 țăpină, 107.
 țăpoi, 144.
 țar, 106.
 țară, 168.
 țărâiu, v. 24.
 țărcăiu, v. 21.
 țărboc, 71.
 țărbof, 68.
 țarc, 223, 233, 430.
 țarcoală, 185.
 țărcoteiu, 31.
 țărcuie, v. 21.
 țarină, 430.
 țărlă, 29, 399.
 țărn, 245.
 țărnă, 92.
 țărnaț, 426.
 țărș, 431.
 țărsână, 3, 44, 351.
 țărtărat, adj. 217.
 țăt, 392.
 țătărăsc, adj. 246.
 țătălic, 392.
 țătăna, 416.
 țățeu, 26.
 țău, 125.
 țavă, 391.
 tăvălug, 186.
 tăvălug, 186.
 teacă, 119.
 teapă, 422.
 teară, 262, 279.
 teastă, 126, 198.
 țeavă, 260—1, 277, 467.
 țeg, 106.
 țeică, 185.
 țeu, 229.
 țeigheă, 122.
 țelegă, 150.
 țeleguță, 150.
 țelemea, 35.
 temel, 403.
 teoc, 168, 186.
 țep, 422.
 țerteleac, 186.
 țerteleciu, 1 1.

țeruş, 136.
 tescovină, 235.
 teslă, 125.
 test, 131.
 țesut, 251.
 teucă, 30, 467.
 țevie, 277.
 țidulă, 310.
 țitvă, 222.
 tigaie, 390, 470.
 țigăiță, 390.
 țiglă, 382, 386.
 țijghea, 22.
 țilindru, 64.
 tindă, 408.
 findeche, 277.
 tindeiche, 274.
 finichea, 113.
 țintă, 122.
 ținzătoare, 135.
 țipar, 386.
 țipătoare, 62.
 țiriplic, 323, 353.
 țisă, 167.
 țiteche, 469.
 țiteiu, 34.
 țitirej, 11, 186.
 țivdă, 2 7, 222.
 țivesc, v. 352.
 țivtură, 352.
 țizic, 394.
 țizig, 115.
 toaipă, 425.
 toartă, 20.
 toc, 117, 437.
 tocilă, 378.
 tohoarcă, 48.
 toiağ, 72, 97, 393.
 țol, 212, 285, 415.
 țoloș, adj. 104.
 topilă, 204.
 topit, adj. 203.
 topitoare, 205.
 topor, 125, 310.
 toporăie, 141.
 toporăște, 124, 141.
 tors, 8, 85, 208.
 tort, 212, 285, 351.
 țoșcă, 61, 285.
 trag, v. 142.
 trăgătoare, 49, 348.
 trăgulă, 225.
 traistă, 290.
 traistuță, 285.
 trambă, 282.
 trandafir, 54, 248.
 trântor, 93.
 trântorit, 94.

tras, 85.
 trașt, 435.
 treapcă, 93.
 treslic, 268.
 triușă, 450.
 troacă, 29, 126, 467.
 troiță, 453-7.
 tron, 409.
 trunchiu, 125.
 trușnic, 240.
 țucal, 389.
 țuhai, 348.
 țuică, 234.
 țuicar, 227.
 țulpan, 311, 364.
 țunchinar, 144.
 tundere, 5.
 tuns, 5.
 tureatăc, 347.
 tușinez, v. 245, 282.
 tutoiu, 64.
 țuțul, 469.

U

Uăl, 392.
 uboru, 450.
 ujbă, 72.
 ulcică, 223, 227, 389.
 ulcicuță, 389.
 ulcior, 389.
 uleiu, 92.
 uluc, 222, 467.
 ulucaș, 186.
 umăr, 134.
 umăraș, 313.
 umblat, 95.
 umblu, v. 76, 264, 462.
 umerăș, 131.
 umplu, v. 192.
 uncrop, 192.
 undiță, 69.
 undrea, 318.
 unealtă, 115.
 ungher, 117.
 unghiu, 117.
 unt, 22, 34.
 untăriță, 444.
 unturos, adj. 31.
 uol, 392.
 urcior, 389.
 urdă, 27, 34.
 urdeală, 34.
 urdesc, v. 34.
 urdinis, 93.
 ureche, 45, 142, 348.
 urlueală, 47, 176.
 ursoaică, 184.

ursuc, 6.
 uruioc, 362.
 urzală, 262.
 urzariu, 263.
 urzeală, 262.
 urzit, 262.
 urzitoare, 263, 444.
 uscătură, 239.
 uscare, 73, 239.
 ușor, 417.
 uștior, 29.
 usuc, 6.
 usuc, v. 232.

V.

Văcălie, 186.
 vacheșe, pl. 36.
 vadră, 215.
 văduv, adj. 280.
 val, 129, 282.
 vălătuc, 420.
 vâltoare, 181.
 vălug, 71.
 vână, 462.
 vânări, pl. 369.
 vânătoare, 64.
 vant, 438-9.
 vâpăiț, 71.
 var, 378, 416.
 vârfar, 144.
 vargă, 141.
 vârgăluire, 141.
 vârnicer, 379.
 varniță, 379.
 vârsă, 67, 69.
 vârtej, 30, 122, 131, 181, 464, 469.
 vârtelniță, 259.
 vârticoniță, 474.
 vârtij, 469.
 vârtiloiu, 469.
 vas, 392.
 văsărit, 438.
 vătălă, 112.
 vătraiu, 132.

văzdoacă, 447.
 velniță, 190, 225, 227, 284, 291-2.
 409.
 vergea, 263, 266.
 vergel, 265.
 vergelez, v. 441, 444.
 veșcă, 148.
 veșcălie, 36.
 vin, 215, 234, 240.
 vinar, 190.
 vinărsar, 227.
 vinărsărie, 227.
 viță, 212.
 vlăstar, 216.
 volan, 361.
 voloc, 66, 201.
 volog, 66, 201.
 vrană, 186, 189, 223.
 vraniță, 439.
 vrav, 174.
 vrecie, 61.
 vulpe, 240.
 vultoare, 181.

Za, 138.
 zăbun, 357.
 zăcătoare, 219.
 zăgărnă, 34.
 zămțâl, 138.
 zară, 23-4.
 zarzară, 234.
 zavesă, 255.
 zăvor, 274.
 zeciueală, 180.
 zemnic, 427.
 zer, 33.
 zestre, 346, 410.
 zimț, 121, 278.
 zimțat, adj. 112.
 zoaie, 371.
 zobon, 465.
 zolesc, v. 371, 441.
 zofe, pl. 411.

CUPRINSUL

Prefață	III
PARTEA I.	
Industria animală.	
Cap. I. — <i>Părul</i>	1
Cap. II. — <i>Lâna</i>	4
Cap. III. — <i>Penele</i>	14
Cap. IV. — <i>Lăptele</i>	15
Cap. V. — <i>Pielea</i>	38
Cap. VI. — <i>Carnea</i>	52
Cap. VII. — <i>Grăsimi</i>	56
Cap. VIII. — <i>Oase și coarne</i>	61
Cap. IX. — <i>Peștele</i>	64
Cap. X. — <i>Mălasa (Borangicul)</i>	73
Cap. XI. — <i>Mierea și ceara</i>	85
Cap. XII. — <i>Scoicile și culbecii</i>	97
PARTEA II.	
Industria vegetală.	
Cap. I. — <i>Lemnul</i>	99
A. — <i>Tăiatul lemnelor, plutășia, ferăstraele</i>	100
B. — <i>Lemnăria propriu zisă</i>	113
C. — <i>Dogăria (Butnăria)</i>	160
D. — <i>Strungăria; săpatul în lemn</i>	169
E. — <i>Mangalul (cărbunele de lemn)</i>	173
F. — <i>Impletitul</i>	174
Cap. II. — <i>Cerealele</i>	
A. — <i>Măcinatul cerealelor</i>	176
B. — <i>Spirturi și băuturi de pâne (cereale)</i>	190

	Pag.
C.— Paiele	193
D.— Bucătăria	194
Cap. III.— <i>Cânepa și inul</i>	198
Cap. IV.— <i>Produce viticole</i>	214
Cap. V.— <i>Teiul</i>	229
Cap. VI.— <i>Fructe, oloiuri și bălături</i>	230
Cap. VII.— <i>Păsatul</i>	243
Cap. VIII.— <i>Papura</i>	244
Cap. IX.— <i>Mături</i>	245
Cap. X.— <i>Bureții</i>	247
Cap. XI.— <i>Plante odorante, colorante și uleiuri vegetale</i>	248

PARTEA III.

Ț e s u t u l .

Cap. I.— <i>Considerațiuni generale</i>	251
Cap. II.— <i>Depănatul</i>	258
Cap. III.— <i>Urzitul și neveditul</i>	262
Cap. IV.— <i>Răsboiul (stativele)</i>	269
Cap. V.— <i>Țeseturile</i>	281
Cap. VI.— <i>Piua</i>	305

PARTEA IV.

Infioratul și impletitul.

Cap. I.— <i>Infioratul</i>	309
Cap. II.— <i>Impletitul</i>	317
Cap. III.— <i>Horbole</i>	319

PARTEA V.

P o r t u l .

Cap. I.— <i>Considerațiuni generale</i>	339
Cap. II.— <i>Portul din satul Țepu, jud. Tecuciu</i>	347
Cap. III.— <i>Portul din Ardeal și Țara-ungurească</i>	368

PARTEA VI.

Industria minerală.

Cap. I.— <i>Piatra</i>	375
Cap. II.— <i>Humării și luturi colorate</i>	381

	Pag.
Cap. III.— Cărămida și țigla	382
Cap. IV. — Olăria	387
Cap. V. — Tizicul	394
Cap. VI. — Metalele	397
Cap. VII.— Sarea	397

PARTEA VII.

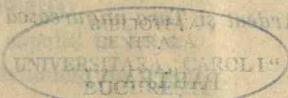
Gospodăria românească.

Cap. I. — Casa și acarelele din ogradă	399
Cap. II.—Biserica	451
Cap. III. — Troițele	453
Cap. IV.—Cimitirul	457
Cap. V.— Puțuri și izvoare	461
Cap. VI.—Poduri și punți	468
Cap. VII. — Scrânciobul	469
+	
Incheiere	472
Glosar	475

PARTEA IV.

Industria și traficul.

Cap. I. — Traficul	309
Cap. II.—Industria	317
Cap. III.—Hărtole	310

Industria minieră.

Cap. I. — Mineră	325
Cap. II. — Hărtole și industrii colorate	331